ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

ಪಿಎಚ್.ಡಿ ಪದವಿಗಾಗಿ ಹಂಪಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ

ಸಂಶೋಧಕರು

ಎ. ಕರಿಬಸಪ್ಪ

ಶಿಕ್ಷಕರು

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು

ಡಾ. ಕೆ. ರವೀಂದ್ರನಾಥ

ಹಿರಿಯ ಶ್ರೇಣಿ ಅಧ್ಯಾಪಕರು

ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗ

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ

ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ೫೮೩ ೨೭೬

ಭಾಷಾ ನಿಕಾಯ

ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗ

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ

ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ೫೮೩ ೨೭೬

೨೦೦೩

37

ಪರಾಮರ್ಶೆಗೆ ಮಾತ್ರ

'ಸಿರಿಗನ್ನಡ' ಗ್ರಂಥಾಲಯ,
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ

'ಸಿರಿಗನ್ನಡ' ಗ್ರಂಥಾಲಯ
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ,
ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ೫೮೩ ೨೭೬.

37

'ಮಂಗವ್ವ' ಗ್ರಂಥಾಲಯ,
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ

AKSHARA GRANTHALAYA
ACC.NO. 052072

37

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿಗಾಗಿ ಹಂಪಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ

ಸಂಶೋಧಕರು

ಎ. ಕರಿಬಸಪ್ಪ

ಶಿಕ್ಷಕರು

ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು

ಡಾ. ಕೆ.ರವೀಂದ್ರನಾಥ

ಹಿರಿಯ ಶ್ರೇಣಿ ಅಧ್ಯಾಪಕರು
ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗ
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ
ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ೫೮೩ ೨೭೬

ಭಾಷಾ ನಿಕಾಯ

ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗ

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ
ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ೫೮೩ ೨೭೬

೨೦೦೩

052072

398.232 5487
KAR

ಗ್ರಂಥಾಲಯ
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ

ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ ೫೮೩ ೨೭೬

◆

ಡಾ. ಕೆ.ರವೀಂದ್ರನಾಥ
ಹಿರಿಯ ಶ್ರೇಣಿ ಅಧ್ಯಾಪಕರು
ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗ

ದೃಢೀಕರಣ ಪತ್ರ

ಶ್ರೀ ಎ.ಕರಿಬಸಪ್ಪ ಇವರು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಎಂಬ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ನನ್ನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಂಪಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿಗಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಸ್ತುತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಈ ಮೊದಲು ಇವರು ಯಾವುದೇ ಪದವಿಗಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ದೃಢೀಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ದಿನಾಂಕ : ೧೨ ಮೇ ೨೦೦೩

(ಡಾ. ಕೆ.ರವೀಂದ್ರನಾಥ)

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ಗ್ರಂಥಾಲಯ
ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

ಪ್ರಮಾಣ ಪತ್ರ

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಎಂಬ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಡಾ. ಕೆ.ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಅವರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಹಂಪಿ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪದವಿಗಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಸ್ತುತ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಈ ಮೊದಲು ನಾನು ಯಾವುದೇ ಪದವಿಗಾಗಿ ಸಲ್ಲಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಮಾಣೀಕರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ದಿನಾಂಕ : ೧೨ ಮೇ ೨೦೦೩
ಸ್ಥಳ : ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ

(ಎ. ಕರಿಬಸಪ್ಪ)
ಶಿಕ್ಷಕರು
ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿ ೫೮೩ ೨೧೮
ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿ.

ಅರಿಕೆ

ಇತ್ತೀಚಿನ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಸ್ಥಳೀಯ ಚರಿತ್ರೆಯ ಕಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಒಲವನ್ನು ತೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪಾರಿಭಾಷಿಕವಾಗಿ ಇದನ್ನು ದೇಶಿ ಇತಿಹಾಸವೆಂದು ಕರೆಯುಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ದೇಶೀಯ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ಶಾಸನ, ಸ್ಮಾರಕ, ದೇಶಿ-ವಿದೇಶಿ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಹೇಳಿಕೆಗಳಂತಹ ದಾಖಲಾತ್ಮಕ ಆಕರಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಜನವದಂತಿ, ಸ್ಥಳೀಯ ಪುರಾಣ, ಆಚರಣೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ನಂಬಿಕೆ ಮೊದಲಾದ ಮೌಖಿಕ ಆಕರಗಳು ಪೂರಕವಾಗುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಪೂರಕ ಆಕರಗಳಲ್ಲಿ 'ಐತಿಹ್ಯಗಳು' ಪ್ರಮುಖವಾದವುಗಳು. ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದದ್ದು ಸ್ಥಳೀಯತೆ. ಈ ಸ್ಥಳೀಯ ಗುಣಗಳಿಂದಲೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಮಹತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿದೆ; "ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು" ಎಂಬ ಸಂಶೋಧನ ಪ್ರಬಂಧ.

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿ ನನ್ನ ಹುಟ್ಟೂರು. ಗುಲಬರ್ಗಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಕೇಂದ್ರ ನಂದಿಹಳ್ಳಿ ನಾನು ಎಂ.ಎ. ಕನ್ನಡ ಪದವಿಯನ್ನು ಪಡೆದ ವಿದ್ಯಾಸಂಸ್ಥೆ. ಸರಕಾರಿ ಹಿರಿಯ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆ ಆಲೂರು ನಾನು ಶಿಕ್ಷಕನಾಗಿ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆ. ಹೀಗಾಗಿ ನನ್ನ ಹುಟ್ಟು, ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ, ಉದ್ಯೋಗ ಎಲ್ಲವೂ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರಿಕೃತಗೊಂಡಿರುವುದೊಂದು ವಿಶೇಷ. ಈ ವಿಶೇಷತೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸೇರ್ಪಡೆಯಾಗಿದೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನಾಧರಿಸಿದ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮಹತ್ವವನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಈ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ. ಇಂತಹ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪೂರ್ಣ ವಿಷಯದ ಕಡೆಗೆ ಗಮನಹರಿಸುವಂತೆ ವಿಷಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡಲು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡವರು ನನ್ನ ವಿದ್ಯಾಗುರುಗಳಾದ ಡಾ. ಕೆ.ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಅವರು. ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಕೇಂದ್ರ ನಂದಿಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಎಂ.ಎ. ಮಾಡುವಾಗ ನನಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳಿದ ಗುರುಗಳು. ಸರಳತೆ, ಆತ್ಮೀಯತೆಯಿಂದ ಅಧ್ಯಯನದ ಪ್ರತಿಹಂತದಲ್ಲೂ ಸೂಕ್ತ ಸಲಹೆ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ಹೃದಯಪೂರ್ವಕ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಮಾನ್ಯ ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಡಾ. ಎಚ್ .ಜೆ.ಲಕ್ಕಪ್ಪಗೌಡ ಅವರಿಗೆ, ಕುಲಸಚಿವರಾದ ಡಾ. ಕೆ.ವಿ.ನಾರಾಯಣ, ಅಧ್ಯಯನಾಂಗದ ನಿರ್ದೇಶಕರಾದ ಡಾ.ಕರೀಗೌಡ ಬೀಚನಹಳ್ಳಿ ಅವರುಗಳಿಗೆ, ವಿಶ್ರಾಂತ ಕುಲಪತಿಗಳಾದ ಡಾ. ಎಂ.ಎಂ.ಕಲಬುರ್ಗಿ ಅವರಿಗೆ ಮತ್ತು ಅಂದಿನ ಕುಲಸಚಿವರಾಗಿದ್ದ ಪ್ರೊ. ಮಲ್ಲೇಪುರಂ ಜಿ. ವೆಂಕಟೇಶ ಅವರುಗಳ ಸೌಜನ್ಯಕ್ಕೆ ತುಂಬುಹೃದಯದ ವಂದನೆಗಳು.

ಈ ಮಹಾಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಹಸ್ತಪ್ರತಿಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವೆ. ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾದ ಚರ್ಚೆ, ಸಂವಾದ, ಕಮ್ಮಟಗಳಿಂದ ನನ್ನ ಸಂಶೋಧನಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗದ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರ ಪಾತ್ರ ಮಹತ್ತರವಾದದ್ದು. ಹೀಗಾಗಿ ಪ್ರೊ. ಎ.ವಿ.ನಾವಡ, ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾದ ಡಾ. ವೀರೇಶ ಬಡಿಗೇರ, ಪ್ರವಾಚಕರಾದ ಡಾ. ಎಫ್.ಟಿ.ಹಳ್ಳಿಕೇರಿ ಅವರಿಗೆ ನಾನು ಋಣಿಯಾಗಿರುವೆ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪೂರಕ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಒದಗಿಸಿ ಸೂಕ್ತವಾದ ಸಲಹೆಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಡಾ. ಹಿ.ಚಿ.ಬೋರಲಿಂಗಯ್ಯ, ಡಾ. ಎ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣರೈ, ಡಾ. ಮಂಜುನಾಥ ಬೇವಿನಕಟ್ಟಿ, ಡಾ. ಮೊಗಳ್ಳಿ ಗಣೇಶ, ಡಾ. ರಹಮತ್ ತರೀಕೆರೆ, ಡಾ. ಕೆ.ಎಂ.ಮೈತ್ರಿ, ಶ್ರೀ ಚೆಲುವರಾಜು ಅವರಿಗೆ ನನ್ನ ನಮಸ್ಕಾರಗಳು.

ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ನೀಡಿದ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾದ ಡಾ. [illegible] ಶ್ರೀ ಎಸ್.ಎಂ.[illegible], ಡಾ. ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಹೊರಕೇರಿ, ಡಾ. ಶಾಂತಿನಾಥ ದಿಬ್ಬದ, ಶ್ರೀಶೈಲಪ್ಪ, ಶ್ರೀ ಅಜ್ಜಪ್ಪ ಅವರುಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಮಾವಂದಿರಾದ ಎ.ಸಿದ್ದಲಿಂಗಪ್ಪ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಮತಿ ಹನುಮಕ್ಕ ದಂಪತಿಗಳು ಜಗಳೂರು, ನನ್ನನ್ನು ಬಾಲ್ಯದಿಂದ ಸಾಕಿ ಸಲುಹಿದ ಮಾವಂದಿರಾದ ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಮತ್ತು ಶರಣಪ್ಪ ಸಹೋದರರಿಗೆ, ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನಾದ ಶ್ರೀ ಹೊನ್ನಪ್ಪ ಶ್ರೀಮತಿ ರುದ್ರಮ್ಮ ಹುರುಳಿಹಾಳ್ ದಂಪತಿಗಳಿಗೆ, ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ಆಲೂರು ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಅವರಿಗೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮನವರಾದ ಶಿವನಮ್ಮ ಬೆಳಕಟ್ಟೆ, ಮಾವಂದಿರಾದ ಭೀಮಪ್ಪ ಗುಣಸಾಗರ, ಹನುಮಂತಪ್ಪ ಓಬಳ ಶೆಟ್ಟಿಹಳ್ಳಿ, ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಹುಚ್ಚವ್ವನಹಳ್ಳಿ, ಎಸ್.ಎಂ. ಪ್ರಕಾಶ, ಕೆನರಾ ಬ್ಯಾಂಕ್, ದಾವಣಗೆರೆ ಅವರುಗಳ ಹಾರೈಕೆಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ನಾನು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಲು ಹೊತ್ತು ಹೆತ್ತು ನನಗಾಗಿ ಜೀವ ತೇದು ನನ್ನನ್ನು ಬೆಳಸಿ, ಬಡತನದ ಬವಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕೂಲಿ ಮಾಡಿದರೂ ಇದ್ದೊಬ್ಬ ಮಗ ವಿದ್ಯಾವಂತನಾಗಲಿ ಎಂಬ ಹಿರಿದಾಸೆಯಿಂದ ಸದಾ ನನಗಾಗಿ ತಪಿಸುತ್ತಿರುವ ಮತ್ತು ನನ್ನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಕಂಡು ಸಂತಸಪಟ್ಟ ತಾಯಿ ಶ್ರೀಮತಿ ತಿಪ್ಪಮ್ಮ ತಂದೆ ಶ್ರೀ ಬಸಪ್ಪನವರ ಶ್ರೀ ಪಾದಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುವುದು ನನ್ನ ಆದ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಧ್ಯಯನದುದ್ದಕ್ಕೂ ಸಹಕರಿಸುತ್ತ ಬಂದ ನನ್ನ ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ ಪುಷ್ಪ ಮತ್ತು ಮಗಳು ಸುಚೇತಾ ಅವರುಗಳಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯ ನೆನಕೆಗಳು.

ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಪ್ರತಿಹಂತದಲ್ಲೂ ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಾ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದ ಆತ್ಮೀಯ ಗೆಳೆಯ ಪ್ರಭಾಕರ ಅವರ ಶ್ರೀಮತಿಯವರಾದ ಭಾಗ್ಯಮ್ಮನವರ ಆತಿಥ್ಯಕ್ಕೆ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಕರಡು ಪ್ರತಿ ತಿದ್ದುವುದರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಪ್ರಬಂಧದಕ್ಕೆ ಅಂತಿಮರೂಪ ಬರುವವರೆಗೂ ಶ್ರಮಿಸಿದ ಸ್ನೇಹಿತರಾದ ಡಾ. ವಿ.ಸಿ.ಮಾರುತಿ. ಡಾ. ರೇವಯ್ಯ ಒಡೆಯರ್, ಚಾಜಿ ದೇವೇಂದ್ರಪ್ಪ, ಮಹೇಶ್, ಜಯಣ್ಣ, ಡಾ. ನಾಗರಾಜ, ಡಾ. ನಾಗಭೂಷಣ ಪಾಟೀಲ, ಡಾ. ನಿಂಗಪ್ಪ ಮುದೇನೂರು, ಮುದ್ದವೀರಪ್ಪ ಜಂಗಮರಹಳ್ಳಿ, ವೆಂಕನಗೌಡ, ಯರಿಸ್ವಾಮಿ ಎಂ. ಅವರುಗಳ ಸಹಕಾರಕ್ಕೆ ವಂದನೆಗಳು.

ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅಚಳಿತಾತ್ಮಕ ಅವಕಾಶ ನೀಡಿದ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ಕ್ಷೇತ್ರ ಶಿಕ್ಷಣಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಶೀ ವೀರಣ್ಣ ಎಸ್.ಜತ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಂಪನ್ಮೂಲಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಕೆ. ರಾಮನಗೌಡರಿಗೆ, ನನ್ನ ಶಾಲೆಯ ಮುಖ್ಯಗುರುಗಳಾದ ಎನ್.ಜಿ. ಆಂಜನೇಯ, ಶಿಕ್ಷಕರಾದ ಕೆ.ಜಲಂಧರ, ಸಹೋದ್ಯೋಗಿ ಸ್ನೇಹಿತರಾದ ಹೆಚ್.ಮಂಜನಾಥ, ಶಿವಮೂರ್ತಿ ಹಾಗೂ ಮುಕ್ಕಣ್ಣ, ಚೆನ್ನಬಸವನಗೌಡ, ರುದ್ರಪ್ಪ, ಶಿಕ್ಷಕಿಯರಾದ ಶ್ರೀಮತಿ ಲೀಲಾಕುಮಾರಿ, ಶ್ರೀಮತಿ ಶೈಲಜಾ ಅವರಿಗೆ,

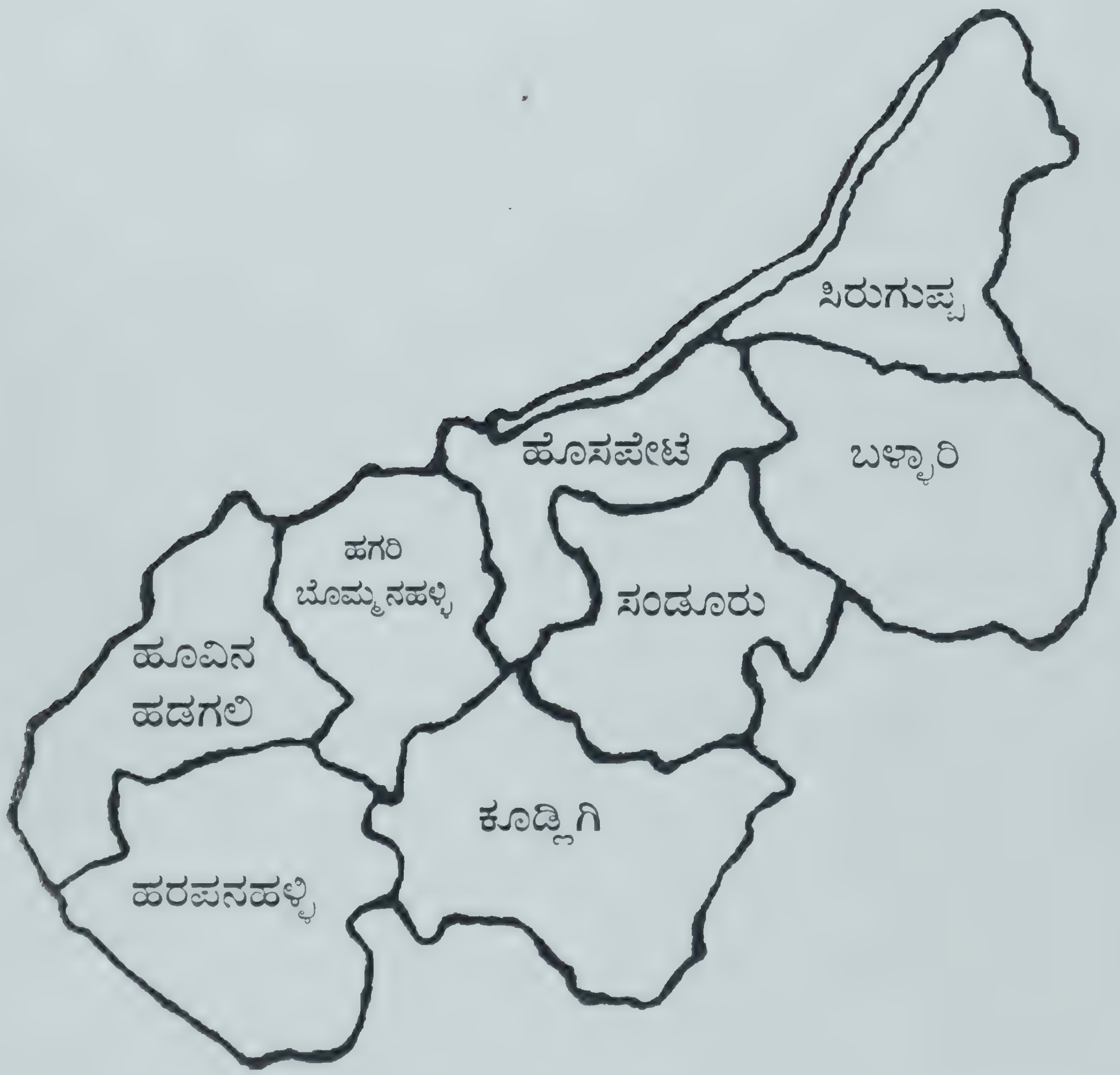
ನನ್ನ ಸುಖ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ಬಂದ ಸ್ನೇಹಿತರಾದ ಎಸ್.ಶಂಕರಪ್ಪ, ವೈ.ಬಿ.ಬಸಪ್ಪ, ಈ.ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ಶಿವಪದ್ಮ, ಕೆ.ಬಿ.ನಿಂಗಪ್ಪ ಅವರಿಗೂ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು ಮತ್ತು ಉಪನ್ಯಾಸಕ ಮಿತ್ರರಾದ ವಿಶ್ವನಾಥಗೌಡ, ವರ್ತಕರಾದ ಬಿ.ನಾಗರಾಜ, ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ವಿಷಯ ವಿನಿಮಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀಮತಿ ಶಕುಂತಲಾ ಗೋಪಶೆಟ್ಟಿ ಅವರಿಗೂ, ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರನ್ನು ಕಾಣಲು ಹೋದಾಗ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಹಾಗೂ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಯೋಗಕ್ಷೇಮವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಹೋದರಿ ಶ್ರೀಮತಿ ಮಂಗಳಾ ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಅವರ ಸೌಜನ್ಯಕ್ಕೆ ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿರುವೆ.

ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡಿದ ಪತ್ರ ಬಾಂಧವರಿಗೆ, ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಡಿ.ಟಿ.ಪಿ. ಪೂರೈಸಿದ ರಚನ ಗ್ರಾಫಿಕ್ಸ್ ಮಾಲೀಕರಾದ ಸೋಮನಾಥ ಕುಡುತಿನಿ ಅವರಿಗೆ, ಡಿ.ವಿ.ಪ್ರಕಾಶ್ ಅವರಿಗೆ, ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಸಹಕರಿಸಿದ ಹಿತೈಷಿಗಳಿಗೆ ಋಣಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ.

೧೨.೫.೨೦೦೩ ಎ.ಕರಿಬಸಪ್ಪ

ಪರಿವಿಡಿ

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ

೧

ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪ್ತಿ

೧

ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪ್ತಿ

ನಾಡಿನ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ವಿಶೇಷ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲ ಚಲನವಲನಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಬಗೆಯನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಡಾ. ಎಂ.ಎಂ. ಕಲುಬುರ್ಗಿಯವರು ಸಂಡೂರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ೧೦ನೇ ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಸಮ್ಮೇಳನದ ಅಧ್ಯಕ್ಷ ನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಎಂದಾಕ್ಷಣ, ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳು ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಬರುತ್ತವೆ. ನಡುಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೊಸಹಾದಿ ತೆರೆದವರು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹರಿಹರ ರಾಘವಾಂಕರು. ಅದನ್ನು ಪಟ್ಟುಹಿಡಿದು ಮುಂದುವರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದವರು ಪ್ರೌಢದೇವ ರಾಯನ ಕಾಲದ ವೀರಶೈವ ವಿರಕ್ತರು ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಕಾಲದ ವೈಷ್ಣವ ಕೀರ್ತನಕಾರರು. ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ರಾಜಕೀಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಪಿಲ ಅರಸುಮನೆತನ ಒಂದು ಬೆಳ್ಳಿ ಚುಕ್ಕಿ. ತರುವಾಯ ಕರ್ನಾಟಕದ ರಾಜಕೀಯ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿದವರು ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ ಹರಡಿಹೋದ ಪಾಳೇಗಾರರು. ಧಾರ್ಮಿಕಕ್ಕೆ ಬಂದ ವೀರಶೈವ ವಿರಕ್ತರ ಆಂದೋಲನ, ಮಾಧ್ವದಾಸ ಆಂಧೋಲನ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು-ಬೆಳೆದದ್ದು ಇದೇ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ. ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಜಯನಗರ ಶೈಲಿ ಆವಿಷ್ಕಾರಗೊಂಡಿದ್ದು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ. ಹೀಗೆ ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲ ಮುಖಗಳ ಇತಿಹಾಸವೆಂದರೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತಿಹಾಸವೇ ಆಗಿದೆ."

[illegible]

[illegible]

ಈ ಕಾರಣವಾಗಿ ಸಾವಿರಾರು ಶಾಸನಗಳು, ಕೆರೆ-ಬಾವಿ-ದೇವಾಲಯಗಳು, ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲು, ವೀರಗಲ್ಲುಗಳಂತಹ ಸ್ಮಾರಕಗಳು, ಕಾವ್ಯಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿ ಸಿಗುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆ, ಹಂಪಿ, ಸಂಗನಕಲ್ಲು, ಕಪ್ಪಗಲ್ಲು, ಕುರುಗೋಡು, ಕುಮತಿ, ಅಪ್ಪಯ್ಯನಹಳ್ಳಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಶಿಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಚಿತ್ರಗಳು, ಗುಹಾಚಿತ್ರಗಳು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸ ಕಾಲದವರೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತವೆ.

ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕೆರೆ-ಬಾವಿ, ಗುಡಿ-ಗುಂಡಾರ, ಶಿಲ್ಪ, ಶಾಸನ, ನಾಣ್ಯ, ಚಿತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿ ಗೋಚರ ರೂಪದ ಆಕರಗಳಂತೆ ಮೌಖಿಕ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ರೂಪಗಳಾದ ಗಾದೆ, ಒಗಟು, ಒಡಪು, ಹಾಡು, ಕಥೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದಲೂ ಕಟ್ಟಬಹುದಾಗಿದೆ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಈ ಎರಡೂ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಡೆದಿವೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಪುರಾಣ ಶಿಷ್ಟಪದರ ಐತಿಹ್ಯಗಳಾದರೆ, ಐತಿಹ್ಯ ಜನಪದರ ಪುರಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಕಾರಣವಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಜನಪದ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಉಪಕ್ರಮಗಳು ನಡೆದಿವೆ. ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳು ವಸ್ತುಸಾಮಾಗ್ರಿ, ಕ್ರಿಯಾ ಸಾಮಾಗ್ರಿ, ಜ್ಞಾನ ಸಾಮಾಗ್ರಿ ಮತ್ತು ಭಾಷಾ ಸಾಮಾಗ್ರಿ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕುತ್ತಲೇ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಅಂದರೆ ಇತಿಹಾಸ ರಚನೆಗೆ ಆಕರಗಳಾದ ಶಾಸನ, ಸ್ಮಾರಕಗಳು ನೆರವಾದರೆ ಈ ಆಕರಗಳ ಹುಟ್ಟಿನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಬಿಚ್ಚಿಡುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಇತಿಹಾಸದ ಆಕರಗಳು ಹೌದು. ಆಕರಗಳ ಇತಿಹಾಸವೂ ಹೌದು. ಈ ಕಾರಣವಾಗಿ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಮತ್ತು ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗುವ ಆಕರಗಳ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೊಳಪಡಿಸ ಬಹುದಾದ ವಿಶೇಷತೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಭಾಗ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಭಾಗಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗಬಹುದಾದ ಆಕರಗಳ ಭಾಗವಾಗಿ ನೋಡುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಸತ್ಯ, ಪುರಾಣ ಕಲ್ಪಿತಗಳಿವೆಯೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡುತ್ತ ಬಂದಿರುವ ನಮಗೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಾವ್ಯ, ಶಾಸನ, ಆಚಾರ-ವಿಚಾರಗಳಂತಹ ಅನ್ಯ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಥನೆಗೊಳಪಡಿಸಿದಾಗ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಕೃತಾರ್ಥತೆ ಮನವರಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣವಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯ ಕೇಂದ್ರಿತವಾಗಿ ಇತಿಹಾಸ, ದಂತಕಥೆ, ಪುರಾಣ, ನಂಬಿಕೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಆಚರಣೆಗಳಂತಹ ಸಾಹಿತ್ಯೇತರ ಮತ್ತು ಗಾದೆ, ನುಡಿಗಟ್ಟು, ಒಗಟು, ಒಡಪುಗಳಂತಹ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು, ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಹುಟ್ಟು ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಹೊಸ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆ ಬೆಳೆದಂತೆ ಐತಿಹ್ಯದಂತಹ ಮೌಖಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದಲೂ ಹೇಗೆ? ಯಾವ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಚರಿತ್ರೆ ಬೆಳೆದುಬಂದಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಕಟ್ಟಿಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಭೌಗೋಳಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಐತಿಹಾಸಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಹೇಗೆ ನೆರವಾಗಬಲ್ಲವು ಎಂಬುದನ್ನು ಐತಿಹ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಇತರೆ ವಿಷಯಗಳಾದ ದಂತಕಥೆಗಳು, ಪುರಾಣಗಳು, ನಂಬಿಕೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು, ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ಐತಿಹ್ಯ ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದುಬಂದಿರುವ ಜನಪದರ ಪುರಾಣವಾಗಿದೆ. ಐತಿಹ್ಯ ಪುರಾಣದ ಸಂಬಂಧ, ಅವುಗಳ ಮಧ್ಯ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಗುರುತಿಸಿ ಅವುಗಳ ಆಶಯವೇನು? ಅವುಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಜನಪದರ ಮನೋಧರ್ಮವನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಯದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗಮನಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗುವುದು. ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ರಾಜ ಪ್ರಭುತ್ವ, ಯಜಮಾನಿಕೆ, ಅಸಹಾಯಕತೆ, ಸ್ಥಳಮಹತ್ವ, ಕ್ಷೇತ್ರಮಹಿಮೆ, ದಾನದತ್ತಿ ಹೀಗೆ ಹಲವಾರು ಸಂದರ್ಭಗಳು ಆಯಾ ಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜನಜೀವನ ಚಿತ್ರಿಸುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೊಸ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯವೆಂದರೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನವೇ ಸರಿ. ಮೌಖಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಈವರೆಗೆ ಗಮನಿಸದೇ ಇರುವ ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಜಾತಿ, ವೃತ್ತಿ, ವರ್ಗ, ಸಮುದಾಯಗಳ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವಂತಹ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ, ಚರ್ಚಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಐತಿಹಾಸಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಇಂದಿನ ಜಾಗತೀಕರಣದಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೊಸ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡುವುದಾಗಿದೆ. ಇಂದಿನ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಯುಗದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಮುಂದಿನ ಇನ್ನಾವುದೋ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಯುಗಕ್ಕೆ ಕಾಲಿಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಬದುಕಿನ ಜೀವಂತಿಕೆಯ ಈಗಿನ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ಆಚರಣೆಗಳು ನಂಬಿಕೆ-ನಡವಳಿಕೆಗಳು ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗುವುದು.

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಜೀವನದೊಂದಿಗೆ ಆಚರಣೆಯ ಮೂಲಕ ಹೇಗೆ ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಆಳುತ್ತವೆ? ಅವುಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವ, ಐತಿಹ್ಯದಂತ ಘಟನೆಗಳ ಹಿನ್ನಲೆಯನ್ನು ನಂಬಿಕೆಯೊಂದೆ ಬೆನ್ನೆಲುಬು. ಈ ಆಧಾರದಿಂದ ಐತಿಹ್ಯದ ವಸ್ತು, ಸ್ಥಳ.

ವ್ಯಕ್ತಿ, ದೈವಾಂಶಗಳು ಸುತ್ತುವರಿದು ಪೌರಾಣಿಕ ಸ್ಥಳ ಮತ್ತು ಅದರ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಮಹಾತ್ಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿ ದೈವವಾಗಿ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಯಾವುದೇ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮೊದಲು ಐತಿಹ್ಯ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ನಂತರ ಪುರಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ದೈವೀಕರಿಸುವ ಜನಪದ ಮೂಲ ಆಶಯವೇನಿತ್ತು? ಇಂದು ಯಾವ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಐತಿಹ್ಯ ಪುರಾಣಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅಧ್ಯಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು. ನಾಡಿನಲ್ಲಿಯೇ ಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ವೀರಶೈವರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪಂಚಪೀಠಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಉಜ್ಜನಿಯು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಅಲ್ಲದೇ ನೂರೊಂದು ವಿರಕ್ತಮಠಗಳು ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿದ್ದುದು ಹಾಗೂ ಶೈವಧರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸುವುದು.

ನಾಡಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳಂತಹ ಮೌಖಿಕ ಆಕಾರಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಉಳಿಸಿ-ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಪರಂಪರೆಗಳಾಗಿ ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಆಚರಣೆ, ನಂಬಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕ ಹೇಗೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಡವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗುವುದು. ಅಲ್ಲದೇ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಭೌಗೋಳಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಐತಿಹಾಸಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವಾಗ ಕಂಠಸ್ಥ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಸಿಗಬಹುದಾದ ಮೌಖಿಕ ಆಕರಗಳು ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಹೇಗೆ ನೆರವಾಗಬಲ್ಲವು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಆಧಾರ ರಹಿತವಾದ ಮೌಖಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಸ್ಥಳೀಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡಲು ಸಾಧ್ಯವೆ? ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಿ ಐತಿಹ್ಯ ಕೇಂದ್ರಿತವಾದ ಉತ್ತರ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯ ಉದ್ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾದದು.

ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನವೆಂದರೆ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನವೆಂಬುದು ಸರಿಯಷ್ಟೆ. ಆದರೂ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಭೌತಿಕ, ಜನಪದರ ಮನೋಧರ್ಮದ ಆಶಯ. ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಭಿನ್ನ? ಅವುಗಳ ರಾಜಕೀಯ ತಂತ್ರ ಇಂದು ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಪಡೆದುಕೊಂಡ ಸ್ಥಾನದ ಬಗೆಗೆ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚಿಸುವುದು. ಐತಿಹ್ಯ ಇತರೆ ವಿಷಯಗಳಾದ ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ಇತಿಹಾಸ, ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ದಂತಕಥೆಗಳು, ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳು, ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ನಂಬಿಕೆಗಳು, ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು, ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳು ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯಗಳಿಗಿರುವ ಸಂಬಂಧ ಮತ್ತು ಭಿನ್ನತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಉದಾಹರಣೆಯ ಮೂಲಕ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವುದು ಸಹ ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ.

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ರಾಜಕೀಯ, ಐತಿಹಾಸಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕೇವಲ ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಅದಷ್ಟೇ ಸಾಲದು ಪ್ರದೇಶಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ

ಕುರುಹುಗಳಂತೆ ಕಂಡುಬರುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಗಾದೆ-ನುಡಿಗಟ್ಟು, ಒಗಟು-ಒಡಪುಗಳ ಜನಪದ ಅನುಭವದ ನುಡಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲೂಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಂತ ಪ್ರಚಲಿತವಿರುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅಧ್ಯಯನದ ಅನುಕೂಲಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ಥಳೀಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು - ಸಂಚಾರಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಅತಿಮಾನುಷ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಎಂಬುದಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿ ಸ್ಥಳ, ವ್ಯಕ್ತಿ, ದೈವ, ದೆವ್ವ, ಸಸ್ಯ-ಪ್ರಾಣಿ, ಜಲ-ಕಲ್ಲು, ನದಿ, ಕೆರೆ, ಬಾವಿ, ಗುಡ್ಡ, ಬೆಟ್ಟ, ದಾನ-ದತ್ತಿ ಪರ್ವತ ಮುಂತಾದ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿನ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ದಂತಕಥೆ-ನಂಬಿಕೆ-ಆಚರಣೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಬೆರೆತ ಬಗೆಯನ್ನು ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗ್ರಾಮಗಳು ಬೆಳೆದುಬಂದ ಇತಿಹಾಸ ರೂಪಿಸಲು ಅನೇಕ ರೀತಿಯ ಸಾಮಾಗ್ರಿ ದೊರೆಯಬಹುದು. ಆದರೆ ಸ್ಥಳೀಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಂದ ಅದರ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಜನಜೀವನದ ಒಳನೋಟಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯ ಮಹತ್ವದಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೂ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಗೆಗೆ ಡಾ.ನೇಗಿನಹಾಳ ಅವರು ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಎಂಬ ಬಿಡಿ ಲೇಖನ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಚೆಲುವರಾಜು, ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆಯವರು ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹಂಪಿ ಪರಿಸರದ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಗೆಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಜಾನಪದ, ಕಾವ್ಯ, ದೇವತೆಗಳ ಗೀತೆಗಳು, ಭಾಷೆಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿವಿಧ ಮಗ್ಗಲುಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನದ ಮೂಲಕ ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ದೃಷ್ಠಿಯಿಂದ ಮತ್ತು ಚರಿತ್ರೆಯ ದೃಷ್ಠಿಯಿಂದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದುದ್ದಾಗಿದೆ. ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಉಪೇಕ್ಷಿತ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಗಾಧ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಕೂಡಿವೆ. ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಮೂಲಕ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ಒಂದು ನಿಟ್ಟಿನ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿಯೇ ಐತಿಹಾಸಿಕ, ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಹೇಗೆ ವೈಭವೀಕರಿಸುತ್ತವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿನ ಮುಖ್ಯ ಚರ್ಚೆಯೂ ಹೌದು. ಈ ಬಗೆಯ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಮಹತ್ವ ಎಂಬ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಅಂತೆಯೇ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ವಿದೇಶಿಯ ಬರಹಗಾರರಿಂದ ಖ್ಯಾತಿ ಹೊಂದಿದ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯ ದೃಷ್ಠಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಮಂತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾದ ಮಾತು. ಇಂತಹ ಇತಿಹಾಸ ದಾಖಲೆಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಜನಪದ ಇತಿಹಾಸವೊಂದಿದೆ ಎಂಬುವುದು ಮರೆಯಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಮನುಷ್ಯ

ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು (ಇತಿಹಾಸ) ಮೊದಲು ಮೌಖಿಕವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದು. ನಂತರ ಲಿಖಿತವಾದ ಅಕ್ಷರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಬೆಳೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದೆ ಎಂಬುದು ಸದಾ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಉದ್ದೇಶವು ಅಧ್ಯಯನ ಸ್ಥೂಲ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಅಧ್ಯಯನದ ಅಂತರ್‌ಶಿಸ್ತೀಯವಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯದ ಅರ್ಥ, ಸ್ವರೂಪ, ಹುಟ್ಟು ಬೆಳವಣಿಗೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊಸ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವುದನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.)

ಈ ಹಿಂದೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಈಗ ದಾವಣಗೆರೆ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸೇರಿದ ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ಎಂಟು ತಾಲೂಕುಗಳನ್ನು ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಅಧ್ಯಯನದ ಭೌಗೋಳಿಕ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಒಳಗೆ ಇರುವ ಕೆರೆ-ಕಾಲುವೆ, ಗುಡ್ಡ-ಬೆಟ್ಟ, ಗುಡಿ-ಗುಂಡಾರ, ಶಿಲೆ, ಕಲ್ಲು, ಮರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಅಧ್ಯಯನದ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಪರಿಸರದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಅಲ್ಲದೆ ಗಾದೆ, ಒಗಟು, ಒಡಪು, ನುಡಿಗಟ್ಟು ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಹಿಂದೆ ಇರಬಹುದಾದ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವುದು ಅಧ್ಯಯನದ ಉದ್ದೇಶ. ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಹಾಗೆಯೇ ಇತಿಹಾಸ, ದಂತಕಥೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಪುರಾಣ, ನಂಬಿಕೆ, ಆಚರಣೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಐತಿಹ್ಯದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿಟ್ಟು ನೋಡುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಅಧ್ಯಯನ, ಅನ್ಯಶಿಸ್ತೀಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬಯಸುತ್ತೇನೆ.

❖❖

೨

ಐತಿಹ್ಯ

ಅರ್ಥ - ಸ್ವರೂಪ - ಹುಟ್ಟು - ಬೆಳವಣಿಗೆ - ಪ್ರಕಾರಗಳು

೨

ಐತಿಹ್ಯ : ಅರ್ಥ - ಸ್ವರೂಪ - ಹುಟ್ಟು - ಬೆಳವಣಿಗೆ - ಪ್ರಕಾರಗಳು

ಅರ್ಥ - ಸ್ವರೂಪ

ಶಿಷ್ಟ ಹಾಗೂ ಜಾನಪದ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಹರಿದುಬಂದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ದೇಶಿ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಮನ್ನಣೆ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಜಾನಪದ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ, ಆಚರಣೆ, ಗಾದೆ, ಒಗಟು, ಒಡಪು, ಕಥೆ, ಪುರಾಣ ಮುಂತಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ಸಾಹಿತ್ಯೇತರ ಪ್ರಕಾರಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಹಿಂದೆ ಆ ಜನಸಮುದಾಯದ ಇತಿಹಾಸ ಮೂರ್ತಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಇತಿಹಾಸ ತನ್ನ ಸತ್ಯದ ವಾಸ್ತವ ರೂಪದಿಂದ ದೂರವಾಗಿ ಕಥೆ, ಕಟ್ಟುಕತೆ, ನಂಬಿಕೆ, ಜನವದಂತಿಗಳೆಂಬ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು, ಜನಪದ ಪುರಾಣಗಳನ್ನು 'ಐತಿಹ್ಯಗಳೆಂದು' ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಪಾಲನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಗಾದೆ, ಒಗಟು, ಒಡಪು, ಕಥೆ, ಆಚರಣೆ, ನಂಬಿಕೆ, ಪುರಾಣ ಇತ್ಯಾದಿ ಉಗಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ವೆಂದರೆ ಜಾನಪದ ಅಧ್ಯಯನವೆನ್ನುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇದರ ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿ

ವಿಸ್ತಾರಗೊಂಡಿದೆ. ವಿದ್ವಾಂಸರು ಇದರ ಅರ್ಥ - ಸ್ವರೂಪ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಹಲವು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವ, ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಐತಿಹ್ಯವೆಂದರೆ ಮೌಖಿಕ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಬಂದ ಜನಪದ ಪುರಾಣ. ಅಂದರೆ ಹಿಂದೆ ನಡೆದಿರಬಹುದಾದ ಘಟನೆಯೊಂದಕ್ಕೆ ಕಲಾತ್ಮಕತೆಯ ಬಣ್ಣಕೊಟ್ಟು ಹೆಣೆದಿರಬಹುದಾದ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರವಿದು. ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಇತಿಹಾಸದ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತವೆ. ಜನಪದರು ಕಟ್ಟಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಿರುವ ಕಥನಗಳೆನ್ನಬಹುದು. ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜನಪದ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ, ಕಥೆ, ಪುರಾಣ, ಗಾದೆ, ನುಡಿಗಟ್ಟು, ಕಾವ್ಯಗಳಂತೆಯೇ ಒಂದು ಒಳ ಪ್ರಭೇದವೂ ಹೌದು. ಇಲ್ಲಿ ಖಿಲಿತ ದಾಖಲೆಗಳಿರುವುದಿಲ್ಲ. ನಿರೂಪಕನಿಂದ ಕೇಳುಗ ಆತನಿಂದ ಪ್ರಸಾರಕರಿಗೆ ಬಾಯಿಯಿಂದ ಬಾಯಿಗೆ ಹರಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಯಾವುದೇ ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲದೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹುಟ್ಟಿರಲಾರದು. ಅವಶೇಷ, ಪಳೆಯುಳಿಕೆ, ವಸ್ತು, ವ್ಯಕ್ತಿ, ಘಟನೆ, ಸ್ಥಳ, ಕೆರೆ-ಕಟ್ಟೆ, ಗುಡ್ಡ-ಬೆಟ್ಟ, ನದಿ-ಹಳ್ಳ, ಬಂಡೆ-ದಿನ್ನೆ, ಉಡುಗೆ-ತೊಡುಗೆ, ಆಯುಧ, ಪ್ರಾಣಿ, ಸಸ್ಯ, ದೈವ, ದೆವ್ವ, ವ್ಯಕ್ತಿ -ಹೀಗೆ ಯಾವುದು ಬೇಕಾದರೂ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಭೌತಿಕ ಆಧಾರಗಳ ಹಲವು ವಿಷಯಗಳನ್ನಾಧರಿಸಿ ಆಯಾ ಪರಿಸರದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆ. ಇಂತಹ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ನಿರೂಪಿಸುವ ನಿರೂಪಕನ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ.

ಐತಿಹ್ಯ ಕುರಿತು ಜಾನಪದ ತಜ್ಞರು ಮತ್ತು ವಿದ್ವಾಂಸರು, ನಿಘಂಟುಕಾರರು ಅರ್ಥೈಸಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ 'Legend' ಪದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಪದ ಐತಿಹ್ಯ. ಐತಿಹ್ಯ ಎಂಬ ಪದ ಇತಿಹಾಸದ 'ಇತಿ', 'ಇತಿಹ' ಎನ್ನುವ ಸಂಸ್ಕೃತ ರೂಪದಿಂದ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. 'ಇತಿ', 'ಇತಿಹ' ಎಂಬ ಪದಗಳಿಗೆ ಹೀಗೆ, 'ಹೀಗೆಯೋ', 'ಹೀಗಿತ್ತು' ಹೀಗೆ ನಡೆದದ್ದು ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳು ಇವೆ. ಐತಿಹ್ಯ ಸಹ ಹೀಗೆ ನಡೆದಿರುವ ಸಂಗತಿ ಎಂಬ ಅನ್ವರ್ಥದಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ ಪದ ರೂಪ ಪಡೆದಿದೆ. ಇತಿಹಾಸವೂ ಕೂಡ 'ಇತಿ', 'ಇತಿಹ' ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆಯಾದರೂ ಅದು ಇಂದು ಚರಿತ್ರೆಯ ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಲಿಖಿತ ಆಧಾರಗಳಾದ ದಾಖಲೆಗಳು, ನಾಣ್ಯಗಳು, ಸ್ಮಾರಕಗಳು, ಶಾಸನಗಳು, ಇತ್ಯಾದಿ ಆಕಾರ ಸಾಮಾಗ್ರಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ.

'ಐತಿಹ್ಯ'ವೆಂದರೆ "ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದಿರುವುದು", ಪುರಾಣ, ಚರಿತ್ರೆ, ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದೆ ಪಾರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ ಮಾತು ಹೇಳುವುದು "ಐತಿಹ್ಯಂ ಇತಿಹಾಸವೆನಿಸುಗುಂ"[೧] ಎಂಬ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ ನಿಘಂಟಿನ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಕಿಟ್ಟೆಲ್ ನಿಘಂಟುವಿನಲ್ಲಿ 'ಐತಿಹ್ಯ'ವು 'ಇತಿಹ'ದಿಂದ ಬಂದಿತೆಂದು ಹೇಳಿ ಅದಕ್ಕೆ "Oral tradition, a legal, a tale"[೨] ಎಂಬ ಅರ್ಥಕೊಡಲಾಗಿದೆ. 'ಐತಿಹ್ಯ' ಪದ ಲೆಜೆಂಡ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿ ಇಂದು ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಮೂಲತಃ ಲೆಜೆಂಡ್ ಎಂಬುದು ಲ್ಯಾಟಿನ್ ಭಾಷೆಯ ಪದವಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ Things to be Read ಎಂಬ ಅರ್ಥ (odhams dictionary ಪು. ೬೨೯) ಇರುವುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಮನಾದ ವಿಷಯಗಳೆಂದರೆ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಮಂದಿರಗಳಲ್ಲಿ ಪಠನ ಮಾಡಬಹುದಾದ ವಿಷಯವೇ ಆಗಿದ್ದಿತು ಎಂಬ ವಿವರಣೆ, ನಿಘಂಟುಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅದು ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಬದಲಾಯಿತಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯೇ ಆದ ಅರ್ಥ ಪಡೆಯಿತು. ಕ್ರೈಸ್ತ ಸಾಧುಗಳ ಜೀವನ ಕಥನವನ್ನು ಚರ್ಚ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವಾಗ, ಅವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ನೀತಿ ಭೋದಕ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದವು. ಹೀಗಾಗಿ ಲೆಜೆಂಡ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಒಂದಿಷ್ಟು ನೀತಿ ಬೋಧಕ ಕಥೆಯೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಸೇರುತ್ತಾ ಹೋಯಿತು. "೧೩ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಾಧುಸಂತರ ಜೀವನಕತೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದಾಗ ಸಾಧುಸಂತರ ಜೀವನಕಥಾ ಸಂಗ್ರಹ"[೩] ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಐತಿಹ್ಯ ಪದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿ ಲೆಜೆಂಡ ಪದದ ಅರ್ಥ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ ಅಧ್ಯಯನ ಬೆಳೆದು ಬಂದಂತೆ ಅದರ ಅರ್ಥ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಯಿತು. ಸಾಧುಸಂತರ ಜೀವನ ಕಥೆ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಅದು ವಿಕಾಸವಾಗತೊಡಗಿತು. ಅದು ೧೯-೨೦ನೇ ಶತಮಾನದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸಾಧುಸಂತರ ಜೀವನಕಥೆಯ ಅರ್ಥದಿಂದ ಬಹುದೂರ ಸಾಗಿ ಜಾನಪದ ಮೊಸೆಯಿಂದ (ಸೊಗಡಿನಿಂದ) ಲೆಜೆಂಡಪದವು "ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದದ್ದು" ಎಂಬ ವಿಶಾಲಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗತೊಡಗಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ಹಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾದ ಪದ ಹುಡುಕಲು ಯತ್ನಿಸಿದರು. ನಿಘಂಟುಕಾರ ರಾದ ಕಿಟ್ಟೆಲ್ ತಮ್ಮ ನಿಘಂಟುವಿನಲ್ಲಿ 'ಐತಿಹ್ಯ'[೪] ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ಕಿಟಲ್ ನಿಘಂಟು, ಪು. ೨೯೫, ೧೮೯೪).

ಈ ಬಗ್ಗೆ 'Legends from India in History' ಎಂಬ ಚಿಕ್ಕ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಎ.ಕೆ.ಘೋಷ್ ಅವರ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಡಾ.ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆಯವರು ತಮ್ಮ 'ಕರಾವಳಿ ಜಾನಪದ'ದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. "History becomes much more exciting and interesting when we read stories of what People said and did. No one knows if thouse stories are true. But they are generally believed to be true, they are legends"[*] (Ghosh, 1985, Introduction).

ಐತಿಹ್ಯ ಪದದ ಮೂಲಾರ್ಥ ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗುತ್ತ ಅದು ಇಂದು ಚರಿತ್ರೆಯ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದೆ. ಚರಿತ್ರೆಯ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯದ ಪಾತ್ರ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು. ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಚರಿತ್ರೆಕಾರರು ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಎ.ಕೆ.ಘೋಷ್ ಅವರು ಹೀಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಾರೆ. ''Legends tell us not only what people did but whey they did it? whe see the ideas behind their actions''[೬] ಹಾಗಾದರೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಹಿಂದೆಯೂ ಒಂದು ಚಿಂತನೆ ಇರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಯಿತು. ಅಂದರೆ ಲೆಜೆಂಡ ಪದದ ಅರ್ಥ ''ಐತಿಹ್ಯ, ಈ ಐತಿಹ್ಯದ ಅರ್ಥ ಇಂದು ವ್ಯಾಪಕತೆ ಪಡೆಯುತ್ತಾ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಯು ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಯಾವುದೇ ಪದವು ಭಾಷಿಕವಾಗಿ ತನ್ನ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅರ್ಥ ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತೋ ಅದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಕೂಡ ಬಳಕೆ ಆಗಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ.'' ಐತಿಹ್ಯ ಸಹ ಆಧುನಿಕ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಚರಿತ್ರೆ ಅಥವಾ History. ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಭಾರತೀಯ ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯವೇ ಇತಿಹಾಸ ಎಂಬ ಪರ್ಯಾಯರ್ಥವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವವನ ನಿರೂಪಣೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು. (A Kannada- English Dictionary, Pp. 295, 1993)

ಜಾನಪದದ ಅತಿ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲೊಂದಾದ ಐತಿಹ್ಯವು ವಾಸ್ತವಾಗಿ ನಡೆದುದೇ ಎಂದು ನಂಬಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಅಸಮಾನ್ಯ ಘಟನೆಯೊಂದರ ಕಥೆಯೇ ಐತಿಹ್ಯವೆನಿಸುವುದು. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಘಟನೆಯ ಸುತ್ತ ಅದ್ಭುತವಾದ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳು ಬೆಳೆದು ತಲೆಮಾರುಗಳ ಮೂಲಕ ಹರಿಯುವ ಕಥೆಯಾಗಿ ರೂಪಗೊಂಡರೆ ಅಂಥವನ್ನು ಐತಿಹ್ಯವೆನ್ನಲಾಗುತ್ತದೆ[೭] ಎಂದು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕೋಶದಲ್ಲಿ ರಾಜಪ್ಪದಳವಾಯಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ.

ಬಾಗ್ಸನ ಪ್ರಕಾರ 'ಲೆಜೆಂಡ್' ಎಂದರೆ ನಿರ್ಧಿಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ, ಸ್ಥಳ, ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಕಥೆ ಎನ್ನುವ ಮಾತು ದಂತಕಥೆ ಮತ್ತು ಐತಿಹ್ಯದ ಪದದ ಅರ್ಥ ಬರುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ದೇ.ಜವರೇಗೌಡರು ''ನಡೆಯಿತೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಘಟನೆಗಳ ಸುತ್ತ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಟ್ಟು ಕಥೆಗಳೇ ಐತಿಹ್ಯಗಳಾಗುತ್ತವೆ''[೮] ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಾಗ್ಸರ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಪುಷ್ಠಿಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮುಂದುವರಿದು ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ''ಪುರಾಣ, ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯಕ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತವೆಯೆ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯೂ ಇದೆ. ಅವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು. ಮನರಂಜನೆ ಅವುಗಳ ಗುರಿಯಲ್ಲ ಜನಪ್ರಿಯ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ರಂಜನೀಯಾಂಶವುಂಟು'' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಕಥೆಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವೇ ಸರಿ. ಐತಿಹ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಶಿವರಾಂ ಕಾರಂತರು ''ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಚರಿತ್ರೆ''[೯] ನಾವು ನಡೆದುಹೋದ ಘಟನಾಚರಿತ್ರೆ, ಪುರಾಣ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ ಗುರುತಿಸಲಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಚರಿತ್ರೆಯು ಮೌಖಿಕ ಸ್ವರೂಪದ್ದು ಎನ್ನುವುದು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ.

[illegible]

ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಬಹಳವಾಗಿ ಪವಾಡ ಸಾದೃಶ್ಯವಾದ ಅದ್ಭುತ ಅಂಶಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದರೂ ವಾಸ್ತವಾಂಶ ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಡೆಗಾಣಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಯಾವುದೋ ಸಂಗತಿಯೊಂದು ಬೆಳೆದು ಕಟ್ಟುಕಥೆಯೂ ಆಗಲೂ ಬಹುದು. ನೇಗಿನಹಾಳ ಅವರು ಐತಿಹ್ಯ ಎಂದರೆ "ವ್ಯಕ್ತಿ, ಸ್ಥಳ, ಘಟನೆಯೊಂದರ ಸುತ್ತ ಸಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಮತ್ತು ಯಾವು ಯಾವುವೋ ಮೂಲ ಸಂಗತಿಗಳ ಮೇಲೆ ಆಧಾರ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಕಥನ"[೧೦] ಎಂದು ಈ ಬಗೆಯ ಅರ್ಥ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಜಾನಪದ ವಿಶ್ವಕೋಶದಲ್ಲಿ 'ಐತಿಹ್ಯ'ವನ್ನು ಕುರಿತು "ಜೆಕೋಬಸ್ ಡಿ ವೊರಾಜಿನ್ ನ 'ಚಿನ್ನದ ಐತಿಹ್ಯ'ದ ನಂತಹ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಗಳ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿದೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ಐತಿಹ್ಯ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಒಬ್ಬ ವಕ್ತಿ, ಸ್ಥಳ ಅಥವಾ ಘಟನೆಯ ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ ವಾಸ್ತವಾಂಶವನ್ನು ಕುರಿತಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವ ಹಾಗೂ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಮೇಳವಿಸಿಕೊಂಡು ಕಥೆಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪುರಾಣ ಮತ್ತು ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಗೆರೆ ಎಷ್ಟೋ ವೇಳೆ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ" [೧೧] ಎಂದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

"ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿನ ಬಾವಿ ಇಲ್ಲದ ಊರು ಇಲ್ಲದಿರಲೂ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಐತಿಹ್ಯವಿಲ್ಲದ ಊರು ಇಲ್ಲದಿರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ"[೧೨] ಎಂದು ಜೀಶಂಪ ಅವರು ಹೇಳಿರುವುದು ನಿಜಕ್ಕೂ ಸತ್ಯಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ.

ಪ್ರೊ. ಎ.ವಿ.ನಾವಡ ಅವರು 'ಐತಿಹ್ಯ'ದ ಬಗೆಗೆ ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ. "ನಡೆಯಿತೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ, ಸ್ಥಳ, ಘಟನೆಗಳ ಸುತ್ತ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಟ್ಟುಕಥೆ" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಮುದಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುತೇಕವಾಗಿ ಚಿರಂತನವಾಗಿ ಉಳಿಯಬಹುದು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಆಧಾರಿಸಿದ ವಸ್ತು ಕಣ್ಮರೆಯಾದಾಗ ನಶಿಸುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯೂ ಇದೆ. ಯಾವುದೋ ವಸ್ತುವನ್ನೋ, ಘಟನೆಯನ್ನೋ, ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನೋ ಅಥವಾ ಗುರುತನ್ನೋ ನೆನಪಿಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಶ್ರೀಮಂತ ಕಲ್ಪನಾ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೆಣೆದು ಹೇಳುವ ಆ ಕಥೆಯೊಂದರ ತಿರುಳಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅಂಶ ಬದುಕಿಗೆ ಅವಶ್ಯವಾದ ಮೂಲ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ತಾತ್ವಿಕ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತವಿಕ ಅಂಶಗಳು ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಿಷ್ಟು ಗೋಚರವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಾತಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಗೂ ಹಾಗೂ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಐತಿಹ್ಯ-ಪುರಾಣ, ಐತಿಹ್ಯ-ದಂತಕಥೆಗಳಿಗೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಭಿನ್ನತೆಗಳಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಪರಸ್ಪರ ಪೂರಕವೆಂಬಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಐತಿಹ್ಯವು ನಿರೂಪಕನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವೇ ಎಂಬಂತೆ ನಿರೂಪಣೆಯಾಗುವುದು. ಆದರೆ ವಾಸ್ತವಿಕ ಅಂಶ ಎಳ್ಳಷ್ಟು ಇದ್ದರೂ ಉಳಿದೆಲ್ಲವೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಅಂಶಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ಐತಿಹ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಸಮಷ್ಟಿ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಸಮುದಾಯದ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ವ್ಯಕ್ತಿ (ನಿರೂಪಕನ) ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾರ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಐತಿಹ್ಯದ ವೈಶಿಷ್ಟತೆಯೆಂದರೆ ಮೌಖಿಕವಾಗಿ ಸಮುದಾಯ, ವ್ಯಕ್ತಿ, ಸ್ಥಳ, ಘಟನೆ, ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಅಥವಾ ಆತ್ಮಕಥೆಯನ್ನು ಹಿಂದೆ ನಡೆದುದರ ಕುರುಹಾಗಿ ನಿರೂಪಕನಲ್ಲಿ ಸಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕುರುಹಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವ ಕೆರೆಯಾಗಿರಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ದೇವಾಲಯದ ಅವಶೇಷಗಳೂ ಆಗಿರಬಹುದು. ಈ ಬಗೆಯ ಸೃಷ್ಟಿ ಐತಿಹ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಿಶ್ಚಿತ ಭೌತಿಕ ಸ್ವರೂಪ ಇದೆ. ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ವಸ್ತು ನಿರ್ಧಿಷ್ಟವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯದ ಸ್ವರೂಪ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸಾರಕರು ಗಾದೆ, ಒಗಟು, ಒಡಪು, ಹಾಡಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದುಂಟು. ಕಂಠಸ್ಥ ಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ ಇವುಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಭಿನ್ನರೀತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ.

ಹುಟ್ಟು - ಬೆಳವಣಿಗೆ

ಜಗತ್ತಿನ ಯಾವುದೇ ಜನಾಂಗದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡುವುದಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಅವರ ಮೂಲ ಸಂಸ್ಕೃತಿ-ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯ. ಜನ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಬದುಕಿನ ಮೂಲಭೂತ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮಾಧ್ಯಮ ಮೂಲಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿಯೇ. ಮಾನವನು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಚಟುವಟಿಕೆಯಿಂದ ಅಕ್ಷರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ನಂತರ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ. ಇದು ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಅಧೀನ ಸಮುದಾಯ ತಮ್ಮ ಬದುಕಿನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿತು. ಈ ತರದ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಚರಿತ್ರೆ ಜನಪದ ಇತಿಹಾಸವೇ ಆಗಿದೆ. ಜನಪದರ ಬೌದ್ಧಿಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಭೌತಿಕ ಆಧಾರವೊಂದು ಆಧರಿಸಿ ಕಟ್ಟುಕಥನಗಳು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಯಾವುದೇ ವಸ್ತು, ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಘಟನೆಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಥನವೇ ಐತಿಹ್ಯ. ಡಾ.ಪುರಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆಯವರು ಐತಿಹ್ಯದ ಹುಟ್ಟನ್ನು ಕುರಿತು "ನಿರೂಪಕನ ವರ್ಗವೊಂದು ನಿಜ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸದೇ ಇದ್ದ ಆಸೆಗಳ ಪೂರೈಕೆಯ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಐತಿಹ್ಯಗಳು"[೨] ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಮುಂದುವರಿದು ಭೌತಿಕ ಆಧಾರವೊಂದನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕಥನಗಳು ಐತಿಹ್ಯಗಳಾಗುತ್ತವೆ.

'ಐತಿಹ್ಯ' ಪದ LEGEND ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿ ಬಳಸಲಾಗುವುದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಮೂಲತಃ ಲ್ಯಾಟಿನ್ ಪದವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ "Things to be read" ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆ. ಇವು ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಮಂದಿರಗಳಲ್ಲಿ ಪಠಿಸ ಮಾಡಬಹುದಾದ ವಿಷಯಗಳಾಗಿದ್ದವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬೈಬಲ್

ಅಥವಾ ಸಾಧು ಸಂತರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಆಂಗ್ಲ ಭಾಷೆಯ ನಿಘಂಟುಗಳಲ್ಲಿ ಅದೇ ಅರ್ಥ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಉಗಮವನ್ನು ಕ್ರೈಸ್ತರ ಪ್ರಾರ್ಥನಾ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಹುಡುಕುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

'ಐತಿಹ್ಯ' ಹುಟ್ಟು, ಬೆಳವಣಿಗೆ ಕುರಿತು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಜಗತ್ತಿನ ಯಾವುದೋ ಜನಾಂಗದ ಮನುಷ್ಯ ತಮಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಸ್ತುಗಳು ಮತ್ತು ಪಳೆಯುಳಿಕೆಗಳು ಪವಿತ್ರ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವುದು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಸಂಗತಿ. ಜನಪದರಿಗೆ ಪವಿತ್ರ ಪದ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೂ ಆ ವಸ್ತುಗಳ ಅಥವಾ ಘಟನೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಕ್ಕದೊಂದು ಕಥನ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರು. ಜಾನಪದ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕಿಂತ ಹಿಂದೆಯೋ 'ಐತಿಹ್ಯ' ಎಂಬ ಪದ ಪ್ರಯೋಗ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ರೂಢಿ ಇತ್ತು ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯರು ಇತಿಹಾಸವೆಂದು ನಂಬಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಘಟನೆ ಅಥವಾ ಕಥನವೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ನಾವು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಹೀಗೆ ಕಥನದ ಬಗ್ಗೆ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿರಬೇಕು. ಜಾನಪದರಿಗೆ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯಾದರೂ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಉಪಕರಣಗಳು ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮನುಷ್ಯ ತನ್ನ ಬದುಕಿನ ಚರಿತ್ರೆಯ ಪೂರ್ತಿ ಅಳಿಸಿ ಹೋಗಲು ಅವಕಾಶ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಂತೂ ನಿಜ. ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಾವು ಲಿಖಿತ ಮತ್ತು ಕಂಠಸ್ತ ರೂಪವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಕಂಠಸ್ತ ರೂಪದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ ಚರಿತ್ರೆ ಉಪೇಕ್ಷಿತ (ಸಮುದಾಯ) ಸಮಾಜದಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರಬೇಕು. ಅದನ್ನು ಜನಪದ ಇತಿಹಾಸ ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಮನುಷ್ಯ ತನ್ನ ಸ್ಥಳೀಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಸತೊಡಗಿದ. ಭಾಷೆ, ಪುರಾಣ, ಜಾನಪದ, ಐತಿಹ್ಯ, ಆಚರಣೆ, ನಂಬಿಕೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಶಾಸನ, ಅವಶೇಷಗಳು ಮುಂತಾದ ಸಾಧನಗಳ ಮೂಲಕ ಚರಿತ್ರೆಯ ನೆನಪನ್ನು ಆರದಂತೆ ಬದುಕಿನ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಪುನರಾವರ್ತಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ., ಡಾ. ಎಂ.ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು "ಭಾರತಕ್ಕೆ ಬಹು ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆಯಿದ್ದು, ಸಾವಿರಾರು ವಸ್ತುಗಳೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಹಾಡು, ಕತೆ, ಐತಿಹ್ಯ, ಪುರಾಣಗಳೂ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿವೆ."[೧೪] ಇದೇ ರೀತಿ ನಾಡಿನಾದ್ಯಂತ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಜನರ ನಾಲಿಗೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮಡುಗಟ್ಟಿವೆ. "ಐತಿಹ್ಯ ಎಂದರೆ "ವಿಶ್ವದಾದ್ಯಂತ ವಿಫಲವಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ಕವಿಗಳ, ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಜಾನಪದ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಗಮನ ಸೆಳೆದು ಅವರಿಂದ ಮನ್ನಣೆ ಪಡೆದಿರುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಜನಪದ ಕತೆಗಳಿಗಿಂತ ಚಿಕ್ಕದಾದ, ಗದ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ, ಪರಿಮಿತ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ವರೂಪದ ಮನೋಜ್ಞಾನವಾದ ಕಥಾನಕ." ಐತಿಹ್ಯವೆಂದರೆ "ಕೇವಲ ಸ್ಥಳಕ್ಕಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಘಟನೆಯೊಂದನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಕ ಮೂಲವಸ್ತುಗಳೊಡನೆ ನಿಜಾಂಶವೊಂದರ ಮೇಲೆ ಆಧಾರಿತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸುವ ಕಥೆಯೊ"[೧೫] ಆಗಿದೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ನಾಡಿನ

ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೂ ಹೇರಳವಾಗಿ ದೊರಕುತ್ತವೆ. ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವಲ್ಲಿ ಸಹಾಯಕ ಆಧಾರಿತ ಅಂಶಗಳಾಗಿ ಬಳಸಬಹುದು. ಇಂದು ಚರಿತ್ರೆ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಅದರಲ್ಲೂ ಸ್ಥಳೀಯ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳಂತ ಮೌಖಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಗತ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಬಗ್ಗೆ ನಿರೂಪಕನ ನಿರೂಪಣೆ ಸ್ವರೂಪದ 'ಐತಿಹ್ಯ'ದ ಬಗ್ಗೆ ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡುವ ಮತ್ತು ಮಾಡುತ್ತಾ ಬಂದಿರುವುದು ಶೋಚನೀಯ ಸಂಗತಿ. ಹೀಗಾಗಿ ಕನ್ನಡದ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿಯಂತೆ ಅಲ್ಲಷ್ಟು ಇಲ್ಲಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚೆ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲೋ ಒಂದು ಕಡೆ ಬಿಡಿಯಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಸಂಗ್ರಹಣೆಕಾರ್ಯ ನಡೆದಿರುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಮತ್ತು ಗಂಭೀರವಾದ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮೌಖಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಚರ್ಚೆ ಮತ್ತು ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರಕಟಣೆ ಕಡೆಗೆ ಗಮನಹರಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಉತ್ತಮ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಾಗಿದೆ. ಆಗಬೇಕಾಗಿದೆ ಕೂಡ. ಹಿಂದೆ ಐತಿಹ್ಯದ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದಿಷ್ಟು ಸಂಗ್ರಹ ಕಾರ್ಯಗೊಂಡ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಡಾ.ವೀರಣ್ಣ ದಂಡೆಯವರು ತಮ್ಮ 'ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಪ್ರಜ್ಞೆ' ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ "ಮುವೆಂಕಟ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ ಅವರಿಂದ ಕೋಲಾರ ನಾಕೂ ಕತೆಗಳು (೧೯೩೬), ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸರಿಂದ ನಾಡಕಥೆಗಳು (೧೯೫೦), ಪಂಜೆಮಂಗೇಶರಿಂದ ಕೋಟಿ ಚೆನ್ನಯ್ಯ (೧೯೫೩), ಕೆ.ವೆಂಕಟರಾಯ ಚಾರ್ಯರಿಂದ ಜಾನಪದ ಕಥೆಗಳು (ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವೀರರ ಕಥೆಗಳು, ೧೯೫೩) ಮತ್ತು ಅಮೃತ ಸೋಮೇಶ್ವರಿಂದ ತುಳುಪಾಡ್ದನದ ಕಥೆಗಳು (೧೯೬೨), ಬೇಕಲರಾಮ ನಾಯಕರಿಂದ ಕಿಚ್ಚಿನ ಕಿಡಿಗಳು (೧೯೬೬) ಹಾಗೂ ತೆಂಕನಾಡ ಐತಿಹ್ಯಗಳು (೧೯೬೯) ನಂತರ ಜಿ.ವಿ.ದಾಸೇಗೌಡರ (೧೯೭೨) ಕನ್ನಡ ಐತಿಹ್ಯಗಳು"[೧೬] ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಡಾ.ತಳ್ತಾಜೆ ವಸಂತಕುಮಾರ್, ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆಯವರು ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಬಿಡಿಯಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಡಾ. ಎಸ್.ಎಸ್.ಭದ್ರಾಪುರ ಅವರು ಉತ್ತರಕನ್ನಡ ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜನಪದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಹೊರತಂದಿದ್ದಾರೆ. ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಡಾ.ಎ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ರೈ ಅವರು ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಎಂಬುದಾಗಿ ಪಿಎಚ್ .ಡಿ. ಮಹಾಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಸಮಗ್ರ ಅಧ್ಯಯನದ ಮೂಲಕ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅಡಿಗಲ್ಲು ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಮಂದಗತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದೆ. ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಇತಿಹಾಸದ ಮರುರಚನೆಗೆ ತೊಡಗಿರುವ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಜಾನಪದ ಆಕರಗಳ ಕಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಗಮನಹರಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಗೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವ ಬಂದಿದೆ.

ಅಂದರೆ ಕ್ರೈಸ್ತ ಸಾಧುಗಳ ಜೀವನ ಕಥನವನ್ನು ಚರ್ಚ್‌ಗಳಲ್ಲಿ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವಾಗ ಅವು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ನೀತಿ ಬೋಧಕ ಕತೆಗಳ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿದ್ದವು. ೧೩ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ

ಸಾಧುಸಂತರ ಜೀವನಕತೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದಾಗ "ಸಾಧುಸಂತರ ಜೀವನ ಕಥಾಸಂಗ್ರಹ" ನಂತರ ಐತಿಹ್ಯ ಪದದ ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗುತ್ತಾ ಬಂದಿದೆ. ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿ ಲೆಜೆಂಡ್ ಪದದ ಅರ್ಥ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಉಳಿದಿಲ್ಲ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ ಅಧ್ಯಯನ ಬೆಳೆದುಬಂದಂತೆ ಅದರ ಅರ್ಥವೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಯಿತು. ಮಧ್ಯಯುಗದಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ ಪದಕ್ಕೆ ಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ನೀತಿಕಥೆಗಳು ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡವು. ನಂತರ ಲೆಜೆಂಡ್ ಪದವು ಜಾನಪದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಪ್ರಕಾರಗಳು

ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹಲವು ಹತ್ತು ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರಗಳೂ ಆಯಾ ಜನಾಂಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಬದುಕಿನ ಚರಿತ್ರೆಗಳ ನೆಲೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಆಕರಗಳಾಗಿವೆ. ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಲವು ಪ್ರಕಾರಗಳಿರುವಂತೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಲವು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಜಾಗತಿಕ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಲೆಜೆಂಡ್ ವನ್ನು ವರ್ಗೀಕರಿಸಿದವರು ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಜನಪದತಜ್ಞ ರಾಲ್ಫ್ ಸ್ಟೀಲೆ ಬಾಗ್ಸ್. ಲೆಜೆಂಡ್ ವನ್ನು ಏಳು ವರ್ಗಗಳಾಗಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪವರ್ಗಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೧೭]

೧. ಅತಿಮಾನುಷ ವರ್ಗ
೨. ಮಾನವ ವರ್ಗ
೩. ಪ್ರಾಣಿ ವರ್ಗ
೪. ಆಕಾಶಕಾಯಗಳು
೫. ಪ್ರಕೃತಿ ದತ್ತ ವಸ್ತುಗಳು
೬. ಭೂಮಿ
೭. ನೀರು

ಈ ಮೇಲಿನ ಏಳು ಬಗೆಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಬಾಗ್ಸ್ ಅವರ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಗ್ರಿಮ್ ಸಹೋದರರು ಲಭ್ಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಮೂರು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

೧. ಸ್ಥಳೀಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು (Local Legends)
೨. ವಿವರಣಾತ್ಮಕ ಐತಿಹ್ಯಗಳು (Etiological Legends)
೩. ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಐತಿಹ್ಯಗಳು (Histrical Legends)

ಮೇಲಿನ ವರ್ಗೀಕರಣದ ವಿವರಣಾತ್ಮಕ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ಆಧಾರಿತ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಬರಬಹುದು ಆದರೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಊಹೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಬಹುದೇನೋ? ಆದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಪ್ರಧಾನ್ಯತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ ರಿಚಾರ್ಡ್ ಡಾರ್ಸನ್ನನು ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಮೂರು ಬಗೆಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾನೆ.[೧೮]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

೧. ವ್ಯಕ್ತಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು (Legends deal with Person)

೨. ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯಗಳು (Legends deal with Places)

೩. ಘಟನಾ ಐತಿಹ್ಯಗಳು (Legends deal with Events)

ಇದು ವಸ್ತು (Theme)ವನ್ನಾಧರಿಸಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ವರ್ಗೀಕರಣವಾಗಿದೆ.

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವಕೋಶದಲ್ಲಿ (ಸಂಪುಟ ೩, ಪು. ೨೫೭, ೧೯೭೧) ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಮೂರು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ನೋಡಬಹುದು.

೧. ಸೃಷ್ಟಿ ಅಥವಾ ಜಗತ್ತಿನ ಮೂಲವನ್ನು ಕುರಿತಾದ ವಿವರಣಾತ್ಮಕ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

೨. ಅತಿಮಾನುಷ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಕುರಿತಾದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

೩. ಐತಿಹಾಸಿಕ ಅಥವಾ ಮಿಥ್ಯೆತಿಹಾಸಿಕ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

ಎಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳನ್ನು ವಿತರಣೆ ಅಥವಾ ಪ್ರಸಾರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ

೧. ಸ್ಥಳೀಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

೨. ವಲಸೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

ಎಂಬುದಾಗಿ ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರಗೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮುಂದುವರಿದು ಸ್ಥಳೀಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಆರು ಒಳ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ವಿಭಾಗಿಸುತ್ತಾರೆ.[೯]

೧. ಪ್ರವಾಹ ಐತಿಹ್ಯ

೨. ಕೌಟುಂಬಿಕ ಐತಿಹ್ಯ

೩. ಬಲಿಗಳ ಐತಿಹ್ಯ

೪. ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಐತಿಹ್ಯ

೫. ಜನಪದ ನಿರುಕ್ತಿಯ ಐತಿಹ್ಯ

೬. ವಿವರಣಾತ್ಮಕ ಐತಿಹ್ಯ

ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ತಾಳ್ತಜೆ ವಸಂತಕುಮಾರ ಅವರು ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿನ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು "ವಸ್ತು ಮತ್ತು ಘಟನೆಯನ್ನಾಧರಿಸಿ ಪರಿಚಯಾತ್ಮಕ ಲೇಖನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವಿಭಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

೧. ವ್ಯಕ್ತಿ ಪ್ರಧಾನ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

೨. ಸ್ಥಳ ಪ್ರಧಾನ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

೩. ಘಟನಾ ಪ್ರಧಾನ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಎಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.'' ಮುಂದುವರೆದು ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಥಳೀಯ ಮತ್ತು ವಲಸೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ.[೨೦] ಈ ವರ್ಗೀಕರಣ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಸೂಕ್ತವಾದುದು. ಆದರೆ ದೈವನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿರುವುದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮಾಡಿ ನನ್ನ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗಿಸಲಾಗಿದೆ ಅಷ್ಟೇ. ಆದರೆ ಈ ವರ್ಗೀಕರಣ ರಿಚಾರ್ಡ್ ಡಾರ್ಸ್‌ನರನ್ನು ಅನುಮೋದಿಸುತ್ತದೆ.

ದೇ.ಜವರೇಗೌಡರು ಎರಡು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

೧. ಸ್ಥಳೀಯ ಅಥವಾ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು

೨. ಪ್ರವಾಸಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು.

ಈ ಬಗೆಯ ವರ್ಗೀಕರಣ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಆಗರಕ್ಕೆ ಸಾಲದೇನೊ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಮುದಾಯ ಕಟ್ಟಿಕೊಡವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಬದುಕು ಚಾರಿತ್ರ್ಯರ್ಹವಾದದು. ಹೀಗಾಗಿ ಚಾರಿತ್ರಿಕತೆ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘವಾಗಿರಲೂಬಹುದು.

''ಡಾ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ರೈ ಅವರು ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಎಂಬ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ''ಆಶಯದ ಆಧಾರದಿಂದಲೂ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ವರ್ಗೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಮೂಡಿಬರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಗುಣ, ಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಘಟನೆ-ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಆಶಯಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ ಅದರಂತೆ ೧.ವೀರತನದ ಐತಿಹ್ಯ ೨.ಸಾಹಸಗುಣದ ಐತಿಹ್ಯ ೩.ದಾನಗುಣದ ಐತಿಹ್ಯ ೪.ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯ ಐತಿಹ್ಯ ೫.ಜಾಣತನದ ಐತಿಹ್ಯ ೬.ಮುಗ್ಧತೆಯ ಐತಿಹ್ಯ ೭.ಹೆಡ್ಡತನದ ಐತಿಹ್ಯ ೮.ಛಲಗುಣದ ಐತಿಹ್ಯ ೯.ಅಹಂಕಾರದ ಐತಿಹ್ಯ ೧೦.ಜಿಪುಣತನದ ಐತಿಹ್ಯ ೧೧.ಮಾತ್ಸರ್ಯದ ಐತಿಹ್ಯ ೧೨.ಒರಟುತನದ ಐತಿಹ್ಯ ೧೩.ದಿಟ್ಟತನದ ಐತಿಹ್ಯ ೧೪.ಸೋಮಾರಿತನದ ಐತಿಹ್ಯ ೧೫. ಮರೆಗುಳಿತನದ ಐತಿಹ್ಯ ೧೬.ಪ್ರತೀಕಾರಗುಣದ ಐತಿಹ್ಯ ೧೭.ಶೋಷಣೆಯ ಐತಿಹ್ಯ ೧೮.ಪರೋಪಕಾರಗುಣದ ಐತಿಹ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಬಗೆಗಳ ವರ್ಗೀಕರಣ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ'' [೨೧] ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಇದುವರೆಗೂ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಮತ್ತು ಭಾರತೀಯ ತಜ್ಞರು (ವಿದ್ವಾಂಸರ) ವರ್ಗೀಕರಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಲಾಗಿದೆ. ವಿದ್ವಾಂಸರ ಈ ವರ್ಗೀಕರಣವನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದಾಗ ಪ್ರಾದೇಶಿಕತೆ ಮತ್ತು ವಸ್ತು, ಘಟನೆ, ಅವುಗಳ ಆಶಯವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು

ಸರಿ. ಆದರೆ ಒಂದು ನಾಡಿನ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸಂಚಾರಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ವರ್ಗೀಕರಣಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತವೆ.

ಅತಿಮಾನುಷ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಕಾಲ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಅವು ಪುರಾಣಗಳಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ವಿದ್ವಾಂಸರ ವರ್ಗೀಕರಣದೊಂದಿಗೆ ಡಾ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ರೈ ಅವರು ವಿಭಾಗ ಕ್ರಮವನ್ನು ನಾಡಿನಾದ್ಯಂತ ಅನ್ವಯವಾಗುವಂತೆ ೧.ವ್ಯಕ್ತಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ೨.ಘಟನಾ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ೩.ಸ್ಥಳೈತಿಹ್ಯಗಳು ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಹಂತದಲ್ಲಿನ ಬಗೆಗಳೆಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮುಂದುವರೆದು ೪.ಪ್ರಾಣಿ-ಪಕ್ಷಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ೫.ಪ್ರಕೃತಿ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಗಳಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿ ವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ೬.ಇತರ ವಸ್ತು ಐತಿಹ್ಯಗಳು" ಎಂಬ ಮೂರು ವರ್ಗದ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ.[೨೨] ಇಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಆಧಾರವಾಗುತ್ತದೋ ಅದರ ಮುಖ್ಯ ಗುಣವೊಂದು ಐತಿಹ್ಯದ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ ಪಾತ್ರ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಐತಿಹ್ಯದ ವರ್ಗೀಕರಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಡಾ.ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ ಮತ್ತು ಚೆಲುವರಾಜು ಅವರು ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಮೂರು ರೀತಿಯಿಂದ ವಿಭಜಿಸಿಕೊಂಡು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿವೆ.

ಅ. ವ್ಯಕ್ತಿ ಪ್ರಧಾನ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

ಆ. ಸ್ಥಳ ಪ್ರಧಾನ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

ಇ. ಘಟನ ಪ್ರಧಾನ ಐತಿಹ್ಯಗಳು [೨೩]

ಡಾ. ಜಿ.ವಿ.ಡಿ.ಯವರು ಸ್ಥಳ, ವಸ್ತು, ವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಈ ಮುಂಗಿನಂತೆ ವಿಭಜಿಸಿದ್ದಾರೆ. ೧. ಸ್ಥಳೀಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು, ೨. ಸಂಚಾರಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು.

ಮೇಲಿನ ಸ್ಥಳೀಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಒಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಘಟನೆಯನ್ನು ಸೂಕ್ತವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಸಂಚಾರಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಖಚಿತ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಪಡೆದು, ನಂಬಿಕೆ, ಆಚರಣೆಗಳ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ದೇಶ, ವಿದೇಶದ ಅಂದರೆ ನಾಡಿನಾದ್ಯಂತ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆ ಪಡೆದಿರುತ್ತವೆ ಎನ್ನಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಿದ ಡಾ.ಜಿ.ವಿ.ಡಿ.ಯವರು ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

೧. ಬಲಿದಾನ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ೨.ನಾಡಿನ ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ವೀರರನ್ನು ಹೂಳುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ೩.ಯುದ್ಧ ಸಂಬಂಧವಾದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ೪.ನಂಬಿಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ೫.ಗುಪ್ತ ನಿಧಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ೬.ಧ್ವನಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು[೨೯] ಎಂಬುದಾಗಿ ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿನ ಅಧ್ಯಯನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹಲವು ಬಗೆಯ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಐತಿಹಾಸಿಕ, ರಾಜಕೀಯ ಮುಂತಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ವಸ್ತು ಶೋಧದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳ ವರ್ಗೀಕರಣ ಮಾಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಅಧ್ಯಾಯ ೪ ರಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಚರ್ಚೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಲಾಗುವುದು. ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ವರ್ಗೀಕರಣವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಲ್ಲ. ಹತ್ತು ಹಲವು ಬಗೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ವರ್ಗೀಕರಣ ದೊರಕಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವುಗಳು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವಂಥ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯು ಸಹ ಅಷ್ಟೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಚರ್ಚಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಐತಿಹ್ಯಗಳು-ದಂತಕತೆಗಳು, ಐತಿಹ್ಯಗಳು-ಇತಿಹಾಸ, ಐತಿಹ್ಯಗಳು-ಪುರಾಣ, ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು.

ಮೇಲಿನ ವಿಭಜನೆಯ ವಿಧಾನವನ್ನು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ಕೊಳಪಡಿಸಿ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಪಾತ್ರದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲು ಈ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತ ಐತಿಹ್ಯ ಅಧ್ಯಯನ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗುವುದು. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ವಸ್ತು, ಘಟನೆ, ಮೂಲ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ

೧. ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯಗಳು
೨. ವ್ಯಕ್ತಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು
೩. ಘಟನಾ ಐತಿಹ್ಯಗಳು
೪. ದೈವ ಸಂಬಂಧಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು
೫. ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

ಎಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜನವರ್ಗದ ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗೂ ಸಹಿತ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸುತ್ತುವರಿದಿವೆ. ಈ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಾಮಾನ್ಯತೆ, ಸಮಾನತೆ ಗುಣ ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ವಿಭಜಿಸಬಹುದಾದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಾಗಲಾರದು.

ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ನಿಘಂಟು, ಸಂಪುಟ-೧, ಪು. ೧೧೭೬
೨. A Kannada- English Dictionary- Kittal, Pp. ೨೯೫
೩. ಇಂಗ್ಲೀಷ್ - ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಪು. ೬೬೦
೪. ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಕರಾವಳಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೭೩-೮೫
೫. ಅದೇ, ಪು. ೮೧
೬. ಅದೇ, ಪು. ೮೨
೭. ರಾಜಪ್ಪ ದಳವಾಯಿ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೋಶ, ಪು. ೫೦೨
೮. ಡಾ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ರೈ, ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು, ಪು. ೫-೧೪
೯. ಸಿರಿಗನ್ನಡ ಅರ್ಥಕೋಶ, ಪು. ೭೭
೧೦. ಡಾ. ನೇಗಿನಹಾಳ ಎಂ.ಬಿ, ನೇಗಿನಹಾಳ ಪ್ರಬಂಧಗಳು, ಪು. ೨೭೩
೧೧. ಡಾ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರ, ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ವಿಶ್ವಕೋಶ, ಪು. ೨೫೦
೧೨. ಜೀಶಂಪ, ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ, ಪು. ೩೦೬
೧೩. ಡಾ.ಪುರೋಷತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಕರಾವಳಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೭೬
೧೪. ಡಾ.ಎಂ.ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ, ಹೊಸತು ಹೊಸತು, ಪು. ೩೫೮
೧೫. ಡಾ.ಜಿ.ವಿ.ಡಿ, ಕನ್ನಡದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು, ಪು. ೪
೧೬. ಡಾ.ವೀರಣ್ಣ ದಂಡೆ, ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ಪು. ೧೮
೧೭. ಡಾ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ರೈ, ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು, ಪು. ೧೭-೧೮
೧೮. ಅದೇ, ಪು. ೧೯
೧೯. ಅದೇ, ಪು. ೧೯, ೨೦
೨೦. ಅದೇ, ಪು. ೨೦
೨೧. ಅದೇ, ಪು. ೨೧
೨೨. ಅದೇ, ಪು. ೨೩
೨೩. ಡಾ.ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೫೬
೨೪. ಡಾ.ಜಿ.ವಿ.ಡಿ, ಕನ್ನಡದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು, ಪು. ೭-೮

❖❖

೨

ಐತಿಹ್ಯ : ಇತರ ವಿಷಯಗಳ ಸಂಬಂಧಗಳು

೩

ಐತಿಹ್ಯ : ಇತರ ವಿಷಯಗಳ ಸಂಬಂಧಗಳು

ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವೃತ್ತಿ, ಸ್ಥಳ, ಘಟನೆ, ವ್ಯಕ್ತಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಥೆಯೇ ಐತಿಹ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ಲಿಖಿತ ದಾಖಲೆಗಳೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ನಿರೂಪಣೆಯೇ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣ, ದಂತಕತೆಗಳು, ನಂಬಿಕೆಗಳು, ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳ ಪೂರಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯ ಇತರ ವಿಷಯಗಳ ಸಂಬಂಧ ಮತ್ತು ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧. ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ಇತಿಹಾಸ

ಜಗತ್ತಿನ ಮೌಖಿಕ ಚರಿತ್ರೆ ಐತಿಹ್ಯವಾದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾದದ್ದು ಇತಿಹಾಸ. ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ಇತಿಹಾಸ ಪದಗಳು 'ಇತಿ', 'ಇತಿಹ' ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪದದಿಂದಲೇ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಾದವುಗಳು. ಇವುಗಳ ಅರ್ಥ 'ಹೀಗೆ, ಹೀಗಿತ್ತು' ಎಂಬುದನ್ನು ಧ್ವನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಐತಿಹ್ಯವು ಜನರು ನಂಬಿದ ಇತಿಹಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. "ಭಾರತೀಯ ಚಿಂತನೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯವೇ ಇತಿಹಾಸ"[೧] ಅಥವಾ ಆಧುನಿಕ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಚರಿತ್ರೆ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಡಾ.ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆಯವರು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವವನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಘಟನೆಗಳ ನಿರೂಪಣೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇತಿಹಾಸವೆಂದರೆ ದೊರೆತ ಅವಶೇಷಗಳು, ಶಾಸನಗಳು, ಶಿಲ್ಪ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ವಿದೇಶೀ ಸಂದರ್ಶಕರ ಬರಹಗಳಂತಹ ಆಕರಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಬಹುದಾದ ಚರಿತ್ರೆ ಎನ್ನಬಹುದು.

ಇತಿಹಾಸ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಆಕರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಮೇಲೆಯೇ ಅವಲಂಬಿತವಾದದ್ದು. ಅಲ್ಲದೆ ಬಹುಪಾಲು ಆಳುವವರ ಅಧಿಕಾರಸ್ಥರ ನಿರ್ದೇಶನದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿತವಾಗುವಂತಹದ್ದು. ಆದರೆ ಐತಿಹ್ಯ ಭೌತಿಕ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿರೂಪಣೆಯ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಆಳ್ವಿಕೆಗೊಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಕಂಠಸ್ಥ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿತವಾದದ್ದು. ಹೀಗೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಮೌಖಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹುಟ್ಟಿದೆ. ಇಂತಹ ಮೌಖಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಆಕಾರಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತವೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳು. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಭೌಗೋಳಿಕ ಯಾವುದೇ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಹೇಳುತ್ತ ಬಂದಿರುವುದು ಒಂದು ಬಹುದೊಡ್ಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೇ ಸರಿ. ಅದನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಯಾವುದೇ ಜನಪದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವಾಗ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಮೂಲಕ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮತ್ತು ವೈಚಾರಿಕತೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಚರಿತ್ರೆಯ ಪೂರಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಪಾತ್ರ ಮುಖ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. "ಅಕ್ಷರಜ್ಞಾನ, ಶಾಲಾಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಮುದ್ರಿತ ಪ್ರಕಟಣೆಗಳು ಬಹಳ ಕಡಿಮೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಂಪರಾಗತ ಇತಿಹಾಸವು ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಪರಂಪರಾಗತ ಇತಿಹಾಸವು ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಂದ ಲಭ್ಯ. ಭಾರತ ಮತ್ತು ಆಫ್ರಿಕಾದಂತಹ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸ ರಚನೆಗೆ ಕಂಠಸ್ಥ ಪರಂಪರೆಯ ಸಾಮಾಗ್ರಿಗಳಾದ ಐತಿಹ್ಯ, ಗಾದೆ, ನುಡಿಗಟ್ಟು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ."[೨] ಲಿಖಿತ ಪರಂಪರೆಯೇ ಇಲ್ಲದ ಆಫ್ರಿಕಾದ ನಿಗ್ರೋಗಳ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ರೂಪಿಸಲು ಆಧುನಿಕ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಕಂಠಸ್ಥ ಪರಂಪರೆಯ ಸಾಮಾಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಶೋಧಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಯಿತು. ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೂ ಇತಿಹಾಸವೆಂದರೆ, ಅದು ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಒಂದು ಕಾಲದ ಒಟ್ಟು ಜನಪದ ಬದುಕಿನ ಚಿತ್ರಣವೆಂಬ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಆರಂಭವಾಗಿದೆ.[೩] ಇಂದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಐತಿಹ್ಯ, ಕಥೆ, ಕಾವ್ಯ, ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಎರಡನೇ ದರ್ಜೆ ಪೂರಕ ಅಂಶಗಳಾಗಿ ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಗಮನಿಸುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಎರಡನೇ ದರ್ಜೆಯ ಪೂರಕ ಆಧಾರಗಳಾಗಿ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ನೆರವಾಗಬಲ್ಲವು ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಇತಿಹಾಸದ ಎಲ್ಲಾ ಘಟನೆಗಳಿಗೆ ಲಿಖಿತ ರೂಪದಲ್ಲಿ ದಾಖಲೆಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ನಡೆದ ಘಟನೆಯೊಂದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿದ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಬರೆದಿಡಲು ಶಕ್ತರಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಬರವಣಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾಯಿಂದ ಬಾಯಿಗೆ ತಲೆಮಾರುಗಳಿಂದ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಇತಿಹಾಸವೇ ಜನಪದರ ಇತಿಹಾಸ ಆಗಿರುವುದು. ಹೀಗೆ ಐತಿಹ್ಯ-ಇತಿಹಾಸದ ಸಂಬಂಧದ ಜೊತೆ ನೋಡಬಹುದು.

ಇತಿಹಾಸ ವಾಸ್ತವಾಂಶಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ನಿಜವಾಗಿ ನಡೆದುವೆಂದೇ ನಂಬಿ ಜನಪದರು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರಾದರೂ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವಾಂಶ ಬಹಳ ಕಡಿಮೆ. ಕಾಲ್ಪನಿಕತೆ ಹೆಚ್ಚು. ಇವು ಕಂಠಸ್ಥ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುತ್ತವೆ.

ಇತಿಹಾಸ ಸಾಮಗ್ರಿ ಶಾಸನ, ನಾಣ್ಯ, ಸ್ಮಾರಕ, ಕಡತಗಳ ಮೂಲಕ ಇತಿಹಾಸ ಹೇಳುವುದು ಬೇರೆ. ಅದನ್ನು ಕುರಿತು ಕಂಠಸ್ಥ ಪರಂಪರೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ತುಂಬಾ ಅಂತರವಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಿಷಯಗಳಿಗೂ, ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಸಂಗತಿಗಳಿಗೂ, ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲ್ಪನಿಕತೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಇತಿಹಾಸ ರಚನೆಗೆ ಬೇಕಾದ ವಾಸ್ತವಾಂಶ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇತಿಹಾಸ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವಾಗ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೂ, ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೂ ಏನೇನೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಕಂಡುಬಂದರೂ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಚರಿತ್ರೆಕಾರರಿಗೆ, ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ, ಸಮಾಜ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಬೇರೆಡೆ ದೊರಕದ ಅಮೂಲ್ಯ ಆಧಾರಗಳು ಅಡಗಿರುತ್ತವೆ" ಎನ್ನುವ ಮಾತು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಐತಿಹ್ಯ-ಇತಿಹಾಸ ಪದಸಾಮ್ಯತೆ ಇರುವಂತೆ ಅರ್ಥಸಾಮ್ಯತೆಯು ಇರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದು ಮಾತ್ರ ಸತ್ಯ.

೨. ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ದಂತಕಥೆಗಳು

ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ದಂತಕಥೆ ಎರಡು ಮೇಲ್ನೋಟದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತವೆ. ಇವೆರಡರ ಮಧ್ಯೆ ಗೆರೆ ಹಾಕುವುದು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದುದು ಎನ್ನುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿವೆ. ಮೂಲತಃ ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ದಂತಕಥೆಗಳಿಗೆ ವಿದ್ವಾಂಸರು ನಿಘಂಟುಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅರ್ಥ-ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಅವೆರಡರ ಅರ್ಥ ಸ್ವರೂಪ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ''ದಂತಕಥೆಗಳು ಗ್ರಂಥಸ್ಥ ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲದೆ ಬಾಯಿಂದ ಬಾಯಿಗೆ ಹರಿದುಬರುವ ವಿಷಯಗಳು ಅಥವಾ ಸಂಗತಿಗಳು''[೫] ಕೆಲವು ಸಾರಿ ಇವು ಗ್ರಂಥಸ್ಥವಾಗಿರಲೂ ಬಹುದಾದ ಕತೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದುಂಟು ಎಂದು ಡಾ.ಎಂ.ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ದಂತಕತೆಯು ''ಯಾವ ಆಧಾರವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಒಬ್ಬರಿಂದೊಬ್ಬರಿಗೆ ಹರಡುತ್ತಾ ಹೋಗುವ ಕಥೆ, ಬಾಯಿಂದ ಬಂದ ಕಥೆ ಕಟ್ಟುಕಥೆ''[೬] ಇಲ್ಲಿ ಯಾವ ಆಧಾರವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಅಂಶ ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ಭಿನ್ನ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಐತಿಹ್ಯ ಆಧಾರದ ಮೂಲ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಬೆಳೆದು ಬರುವುದು. ದಂತಕಥೆಗಳು ರಂಜನೀಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಘಟನೆ, ವ್ಯಕ್ತಿ, ಸ್ಥಳಗಳಿಗೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಗೂ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ದಂತಕಥೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ. ನಿರೂಪಿಸುವಾಗ ಯಾವುದು ಐತಿಹ್ಯ? ಯಾವುದು ದಂತಕಥೆ? ಎಂಬುದು ಗೊಂದಲಕ್ಕೆಡಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ. ದಂತಕಥೆಯ ಪದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯ ಬಗೆಗೆ ನಾನು ಕೈ ಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ. ದಂತಕಥೆ ಎಂದರೆ ಹಲ್ಲಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ ಕಥೆ ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಅರ್ಥ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ

ಇದು ಮುಖ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಡಾ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣರೈ ಅವರು ಈ ಬಗೆಯ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ''ಉದಂತ + ಕಥೆ - ಉದಂತಕಥೆ - ದಂತಕಥೆ ಎಂಬುದು. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಉದಂತ ಅಂದರೆ 'ಹೇಳಿದ್ದು', ಹೇಳಿದ ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ಇದರಂತೆ ದಂತಕಥೆ ಅಂದರೆ ಹೇಳಿದ ಕಥೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಅರ್ಥದಂತೆ ಲಿಖಿತ ರೂಪದ ಕಥೆಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಬಾಯ್ದೆಗೆಯಲ್ಲಷ್ಟೇ ಉಳಿದು, ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುವ ಕಥೆಗಳನ್ನು 'ದಂತಕಥೆ'ಗಳೆನ್ನಬಹುದು.''[೬] ಹೀಗೆ ದಂತಕಥೆ-ಐತಿಹ್ಯ ಇವೆರಡು ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಆದರೂ ಅವುಗಳ ಅರ್ಥ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ದಂತಕಥೆಗಳು ಒಂದು ರೀತಿಯ ಅತಿಮಾನುಷತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನೈಜ ಘಟನೆಗಳು ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದ್ದರೆ ಅತೀ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಸಂಕೇತವಾಗಿರಲೂಬಹುದು. ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ದಂತಕಥೆಗಳಾಗಿ ಉಳಿಯಬಹುದು. ದಂತಕಥೆಗಳು ಬಹುಕಾಲದ ನಂತರ ನಶಿಸಿ ಹೋಗಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಭೌತಿಕ ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲದ ಕಾರಣವಾಗಿ ಈ ಮಾತನ್ನು ಪುಷ್ಠೀಕರಿಸುವಂತೆ ಡಾ. ಎಂ.ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು ''ಮರಾಠಿ, ಗುಜರಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ''ದಂತಕಥೆ'' ಎಂದರೆ ''ಕಲ್ಪಿತಕಥೆ'' ಬಾಯಿಂದ ಬಾಯಿಗೆ ಹರಿದು ಬಂದಕಥೆ ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ದಂತಕಥೆ' ಎಂಬುದು ಹಿಂದಿ, ಮರಾಠಿ ಮುಂತಾದ ಆರ್ಯನ್ ಭಾಷೆಗಳಿಂದ ಕನ್ನಡವು ೧೯-೨೦ನೇ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಪದವಾಗಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ''[೮] ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಈ ಪದವು 'ವದಂತಿ'ಯಿಂದ ಬಂದಿರಬಹುದು ಎಂಬ ಊಹೆ ಇದೆ ಕೂಡ. ದಂತಕಥೆಗಳು ಕಲ್ಪಿತಕಥೆಗಳೆಂದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಳ್ಳಿಹಾಕುವುದು ಕಷ್ಟ ಸಾಧ್ಯವಾದೀತು. ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಶಿಲ್ಪ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಪುರುಷ ಬಿಲ್ಲು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಜೊತೆಗೆ ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀ ಅವನ ಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳೊಂದು ತೆಗೆಯುವ ದೃಶ್ಯ ಇದೆ. ಹಂಪಿ ಪರಿಸರದ ಜನರು ಅವಳು ಅತ್ತೆಗೆ ಕಾಲಿನಿಂದ ಒದೆದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಮುಳ್ಳುಗಳನ್ನು ಕೀಳುತ್ತಾಳೆ ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ನಂಬಿ ಒಂದು ದಂತಕಥೆಯೊಂದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ನೈಜ ವಿಚಾರವೆಂದರೆ ಬೇಟೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗಂಡನ ಜೊತೆಗೆ ಹೆಂಡತಿಯು ಹೋಗುವುದು ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗಂಡನ ಸೇವೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಸಮಾಧಾನವಿದೆ. ಅಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಕಟ್ಟು ಕಥೆಯನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆಯಾ ಪ್ರಾಂತದ ಜನರಿಗೆ ಸಮಾಧಾನ ತರುವ ಸುಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವಲ್ಲಿ ನೀತಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅವು ಹೆಚ್ಚು ಜನರಿಗೆ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿ ಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ.

ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ದಂತಕಥೆಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪ-ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಗುರುತಿಸುವುದು ಕಷ್ಟದ ಕೆಲಸವೇ ಆಗಿದೆ. ಡಾ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣರೈ ಹೇಳುವಂತೆ ''ಇವೇನೇ ಇದ್ದರೂ ಜನಪದರ ತಿಳುವಳಿಕೆಯ ಪರಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ, ಪುರಾಣ, ದಂತಕಥೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕಥೆಗಳೇ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಅವೆಲ್ಲಾ ಹಿಂದೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳೇ''[೯] ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಅಷ್ಟೇ ಅಪಾರ

ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಜನಪದರು ಮೌಖಿಕವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಎಷ್ಟೋ "ದಂತಕಥೆಗಳು ಕಾವ್ಯ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೂ ಒದಗಿಸಿವೆ ಎಂಬುದು ಗಮನರ್ಹ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ."[೧೦]

೩. ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳು

ಪುರಾಣಗಳು ಮತ್ತು ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಕಾರಗಳು. ಐತಿಹ್ಯ-ಪುರಾಣಗಳು ಎರಡು ಅನನ್ಯ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿವೆ. ಐತಿಹ್ಯಗಳು ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳ ಕಥೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ಪುರಾಣ ಎಂಬುದು 'ಪುರ'ದಿಂದ ಬಂದಿದ್ದು, 'ಪುರಾ' ಎಂದರೆ ಹಳೆಯದು' ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಐತಿಹ್ಯವು ಕಾಲಮಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಈಚೆಗೆ ನಡೆದದ್ದನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ, ಪುರಾಣವು ಹಳೆದಾದ, ಬಹು ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಾಚೀನದಲ್ಲಿ ನಡೆದದ್ದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪುರಾಣವು ಸರ್ಗ, ಪ್ರತಿಸರ್ಗ, ಮನ್ವಂತರ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೊಣೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಐತಿಹ್ಯ ಒಂದಿಷ್ಟು ವಾಸ್ತವ ಬದುಕಿನೊಂದಿಗೆ ತಳಕುಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಪುರಾಣಗಳು ಸೃಷ್ಠಿಯ ಆದಿಯಿಂದ ಮನುಕುಲದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಉದ್ದೇಶ ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಖಂಡವೃಷ್ಠಿ-ಮನುಷ್ಯನ ಲೌಕಿಕ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ತರಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತೇವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಗಂಭೀರ ಮತ್ತು ಪವಿತ್ರತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಕಥೆ ಐತಿಹ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಕಾಲಘಟ್ಟ ನಂತರ ಆ ವ್ಯಕ್ತಿ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ (ಒಂದು ಜನಾಂಗದವರಿಂದ) ಅದು ಪುರಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನಾಯಕ ಐತಿಹ್ಯದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ, ಪೌರಾಣಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಲೂಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿ ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯವಾಗಿ, ಪೌರಾಣಿಕ ಛಾಯೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕುಮಾರರಾಮನ ಕಥೆ ಒಳ್ಳೆಯ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿದೆ. ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಅದ್ಭುತ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೇಳಿದರೆ ಅಥವಾ ಕಥರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದರೆ ಅದು ಐತಿಹ್ಯವಾಗುವುದು. ಅವನು ದೈವವಾಗಿ ದೇವಾಲಯ ಪಡೆದುಕೊಂಡರೆ, ಪೂಜಾ ವಸ್ತುವಾದರೆ ಅವನ ಕಥೆ ಪುರಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. "ಸ್ಕಂದ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ಬಗೆಗೆ ಇರುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಪುರಾಣ ಅಂಶಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ."[೧೧] ಇಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ-ಪುರಾಣ ಒಂದೇ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧ ಅನನ್ಯವಾದದ್ದು.

ಮಾನವರು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿದು ಬದುಕುತ್ತಾ ಬಂದವರು ಇವರ ಜೀವನಾನುಭವದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉಳಿವು ಉದ್ಧಾರಗಳಿಗಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿ, ವಿನಾಶಕಾರಿ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ದಮನ ಮಾಡಿ ಸಮಷ್ಠಿ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಹೋರಾಡಿದ ವೀರರನ್ನು ಸಹ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಜನ ಪೂಜಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ಈ ವೀರರ ಬದುಕು ಜನರ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಪರಾಕ್ರಮದ ಗಾಥೆಯಾಯಿತು. ಇಲ್ಲಿ ನಾವು ಆ ವೀರನ ಬಗ್ಗೆ ಕಥೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಐತಿಹ್ಯವೆಂದೂ, ದೇವತೆಗಳಂತೆ ಪೂಜಿಸತೊಡಗಿದಾಗ, ಪುರಾಣವೆಂದು ಅರ್ಥ

ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಪುರಾಣಗಳು ಜನರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಪವಿತ್ರತೆಯ ಕಡೆಗೆ ಪಾಲಿಸುತ್ತವೆ. ರಚನೆ ಹಾಗೂ ಸ್ವರೂಪದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪುರಾಣ ಮತ್ತು ಐತಿಹ್ಯಗಳ ನಡುವೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಅವೆರಡನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬೇರ್ಪಡಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ ಎಂಬುದು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು. ಅವುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಇಡುವುದು ಸಾಧ್ಯ ಮತ್ತು ಅಗತ್ಯ ಎಂಬುದು ನಿಜ. ಇಲ್ಲಿ "ಪುರಾಣಗಳ ಆವರಣ ದೈವಿಕ ಪಾತ್ರಗಳು, ದೇವತೆಗಳು ಎಂಬುದು ಪುರಾಣಗಳದು ಇತಿಹಾಸಪೂರ್ವದ ಕಾಲ."[೧೨] ಆದರೆ ಒಂದು ಊರು, ಜಾಗ, ವಸ್ತುವಿನ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಚಲಿತವಿರುವ ಕತೆಯೇ ಐತಿಹ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದಿಷ್ಟು ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಆ ಕತೆಗಳು ವಾಸ್ತವಾಗಿ ನಿಜ ಇರಬಹುದು ಇಲ್ಲವೆ ನಿಜ ಅಲ್ಲದಿರಬಹುದು. ಅದು ಬಹು ಹಿಂದೆ ನಡೆದ ಘಟನೆಯ ಸುತ್ತ ಕಲ್ಪಿತ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಕಲೆಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆದುಬಂದಿರಬಹುದು. ಇದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿ ಸಂಡೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಬೊಮ್ಮಘಟ್ಟ ಗ್ರಾಮದ ಬಗ್ಗೆ ಘಟನೆಯೊಂದು ನೆನಪಿಸಬಹುದು. ಅದೇನೇ ಇರಲಿ ಜನ ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ಪುರಾಣವನ್ನು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಜನರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ನಿಜವೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶ ಮನರಂಜನೆ ಅಲ್ಲ. ಅವು ವಾಸ್ತವ ಬದುಕಿನ ಗಂಭೀರ ಚಿಂತನೆಗಳಾಗಿವೆ. ಜನರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲಿ ಪುರಾಣ ಎಂಬ ಪದ Myth ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ. Myth ಎನ್ನುವುದು ಗ್ರೀಕಿನ Mythas ನಿಂದ ಬಂದಿದೆ. ಅಂದರೆ 'ನೀತಿಕಥೆ' ಮಾತು ಎಂದರ್ಥ ಪಡೆದುಕೊಂಡುಬಂದಿದೆ. ಪುರಾಣಗಳು ಒಂದು ವರ್ಗದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ, ವೃತ್ತಿಗಳ ಉಗಮವನ್ನು ಹೇಳುವ ಉದ್ದೇಶ ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ. ರೇವಣ್ಣಸಿದ್ಧ, ಸಿದ್ಧರಾಮ, ಮರಳಸಿದ್ಧರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಗಳು ಪುರಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಪುರಾಣಕ್ಕೂ ಐತಿಹ್ಯದೊಂದಿಗೆ ನಿಕಟಸಂಬಂಧ ಇದೆ. "ಹಿಂದೆ ನಡೆದವುಗಳೆಂದೇ ಹೇಳಲಾಗುವ ಅತಿಮಾನುಷ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ, ದೈವ-ದೇವರುಗಳ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವೀರಪುರುಷರ ಸಾಹಸ-ಮಹಿಮೆ-ಪವಾಡಗಳನ್ನು, ಪುರಾತನ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಕಥೆಗಳನ್ನು 'ಪುರಾಣ' (Myth) ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುವುದು"[೧೩] ಎಂಬ ವ್ಯಾಕ್ಯನವನ್ನು ಡಾ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣರೈ ಅರ್ಥೈಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಐತಿಹ್ಯ-ಪುರಾಣಗಳು ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಬಗ್ಗೆ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸುವ ಕಥೆಯು ಐತಿಹ್ಯವಾದರೆ, ಆ ಸ್ಥಳದ (ಬಗ್ಗೆ) ಹುಟ್ಟುವಿನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಕಥೆಗಳೇ ಪುರಾಣವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಾತಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ಥಳಪುರಾಣಗಳೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಐತಿಹ್ಯ ಪುರಾಣಗಳ ಸಂಬಂಧ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯತೆಯಿಂದ ಕಂಡುಬಂದರೂ ಅವುಗಳು ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಬೇರೆಯೇ ಹೊರತು ಪುರಾಣ-ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವಿದೆ. "ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯವೊಂದರ ಉಗಮದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದ ಪೌರಾಣಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೇ ನಾಯಕನಿಗೆ ಆರೋಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇದರ ಫಲವಾಗಿ ರಾಮ, ಕೃಷ್ಣ,

ಹನುಮಂತ ಮುಂತಾದ ನಾಯಕರು ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥೆಗಳ ನಾಯಕರೂ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ಬಗೆಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಜನಪದ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಅನೇಕ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಾಯಕರಿಗೆ ದೈವತ್ವ ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗಿದೆ.'' ಅವರು ಆಯಾ ಸಮುದಾಯಗಳ ಪೌರಾಣಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಬಗ್ಗೆ ಬಿಡಿಯಾಗಿ ನೋಡಿದಾಗ ಐತಿಹ್ಯಗಳಾಗುತ್ತವೆ.

ದೇವತೆಗಳಾದ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಅಗ್ನಿಯ ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರ ವಿಹಾರೋದ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅವರೀರ್ವರೂ ಬಿಗಿಯಾದ ಅಪ್ಪುಗೆಯಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡನು. ಶಿವನೂ ಕೂಡ ಅಗ್ನಿಯ ಆಕಸ್ಮಿಕ ಆಗಮನವನ್ನು ಕಂಡು ಚಕಿತನಾದರೂ ಮರುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕ್ಷುದ್ಧನಾಗಿ ದೇವತೆಗಳೊಂದಿಗೆ ತಾನು ವಿಸರ್ಜಿಸಿದ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಪಾನಮಾಡಲು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದನು. ಅಗ್ನಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಮಾಡಿದ ದೇವತೆಗಳೂ ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಶಿವ ತೇಜವನ್ನು ಕುಡಿಯಲೇಬೇಕಾಯಿತು. ಕೆಲವು ಕಾಲನಂತರ ಶಿವವೀರ್ಯ ದೇವತೆಗಳ ಮೈಯಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿತು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಒಂದು ಸುಂದರವಾದ ಸರಗಿ ನಿರ್ಮಿತವಾಯಿತು. ಕಮಲಗಳಿಂದಲೂ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಕೂಜನದಿಂದಲೂ ಸರೋವರ ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಒಂದು ದಿನ ಪಾರ್ವತಿಯು ಆ ಸರೋವರ ಬಹು ಸುಂದರವಾಗಿ ಪರಣಮಿಸಿತು. ಒಂದು ದಿನ ಪಾರ್ವತಿಯು ಆ ಸರೋವರಕ್ಕೆ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆಂದು ಬಂದಳು. ಸರಸಿಯಲ್ಲಿ ಮನಸಾರೆ ಮಿಂದು ತನ್ನ ಮುಡಿಗೆ ಸುಂದರವಾದ ಕಮಲವೊಂದನ್ನು ಮುಡಿದುಕೊಂಡಳು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಕೃತ್ತಿಕೆಯರು ಸರೋವರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕೊಡಗಳಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿರಲು ಪಾರ್ವತಿಯು ಅವರು ಹೊತ್ತು ತಂದ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯಲು ಬಯಸಿದಳು. ಆಗ ಕೃತ್ತಿಕೆಯರು ''ತಾಯಿ, ನಿನಗೆ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯಲು ಕೊಡುತ್ತೇವೆ. ನೀನು ನಿನ್ನ ಗರ್ಭದಲಲಿ ಉದಿಸುವ ಮಗನಿಗೆ ನಮ್ಮ ಹೆಸರನ್ನಿಡಬೇಕು. ಮತ್ತು ಆತನು ನಮ್ಮ ಮಗನೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ನಮ್ಮ ಕರಾರುಗಳಿಗೆ ನೀನು ಒಪ್ಪಬೇಕು'' ಎಂದರು. ಪಾರ್ವತಿಯು ಅವರ ನಿಬಂಧನೆಗಳಿಗೆ ಒಪ್ಪಿದಳು. ಕೃತ್ತಿಕೆಯರಿತ್ತ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದು ಗಿರಿಜೆ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದಳು. ಅನತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತವಾದ ಶಿಶುವೊಂದು ಪಾರ್ವತಿಯ ಬಲಪಾರ್ಶ್ವದಿಂದ ಹೊರಬಂದಿತು. ಆ ಶಿಶುವಿನ ದೇಹದಿಂದ ಚಿಮ್ಮಿದ ಪ್ರಕಾಶ ಕಿರಣಗಳು ಮೂರುಲೋಕವನ್ನು ಬೆಳಗಿದವು. ಆ ಶಿಶು ಉದಯಭಾನುವಿನಂತೆ ಕಂಗೊಳಿಸಿತು. ಆತನೇ ಕಾರ್ತಿಕೇಯ.

ಜಿ.ಎಚ್. ಸುಂಭಾಪೂರ, ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಕಂದಜನ್ಮ ವೃತ್ತಾಂತಗಳು, ಪ್ರ.ಸಂ. ಡಾ. ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಹೊರಕೇರಿ : ಸ್ಕಂದ - ಶ್ರೀಗಂಧ, ೧೯೯೧, ಪ್ರ : ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್, ಸಂಡೂರು, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ೫ನೇ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನ

ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿದ ಸ್ಕಂದ ಪುರಾಣದ ಪ್ರಥಮ ವೃತ್ತಾಂತವು ವಾಯುಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ವೃತ್ತಾಂತದಿಂದ ಅಷ್ಟೊಂದು ಭಿನ್ನವಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯೊಡನೆ ಶಿವವೀರ್ಯವನ್ನು

ಪಾನಮಾಡಿದ ದೇವತೆಗಳು ಶಿವತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಪೀಡಿತರಾಗಿ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಶಿವನ ಅನುಜ್ಞೆಯಂತೆ ಅದನ್ನು ದಮನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸುಖಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅಗ್ನಿಗೆ ಆ ಭಾಗ್ಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಗರ್ಭಸ್ಥ ಶಿವತೇಜದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ದಹಿಸುತ್ತಿರುವ ದೇಹವನ್ನು ಶೀತಲಗೊಳಿಸಲು ಅಗ್ನಿಯು ಸರೋವರವೊಂದಕ್ಕೆ ತೆರಳುತ್ತಾನೆ. ಅರುಂಧತಿಯೊಬ್ಬಳನ್ನುಳಿದು ಆರುಜನ ಋಷಿ ಪತ್ನಿಯರು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಕಂಡು ತಮಗುಂಟಾದ ಚಳಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸಮೀಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಗ್ನಿಯ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯದಿಂದ ಗರ್ಭವತಿಯಾದ ಆರುಜನ ಋಷಿ ಪತ್ನಿಯರು ಕೂಡಲೇ ಹಿಮಗಿರಿಗೆ ತೆರಳಿ ತಮ್ಮ ಗರ್ಭಸ್ಥ ಶಿವ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಇಳುಹಿ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದಿನಿಂದ ಇದನ್ನರಿತ ಋಷಿಗಳು ತಮ್ಮ ಪತ್ನಿಯರಿಗೆ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಾಗಿರೆಂದು ಶಾಪವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಶಿವನ ಆ ತೇಜಸ್ಸು ಹೇಗೋ ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಉರುಳಿ ಶರವಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿ ಕಾರ್ತಿಕೇಯನು ಜನಿಸಿದನು ಎಂಬುದಾಗಿ ಕೊನೆಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ರಂಜನೀಯವಾಗುವಂತೆ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ.

ಅದೇನೇ ಇರಲಿ ಈಗ ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ಇರುವ ಸಾಮಾಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಅನೇಕ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಪುರಾಣಗಳಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೇ ಪುರಾಣಗಳು ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಸ್ತರದಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳಾಗಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯೇ ಹೆಚ್ಚು. ವಿವರಣೆ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಪುರಾಣಕ್ಕಿಂತ ಕಿರಿದು. ಬಹುಶಃ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ "ಪುರಾಣ ಮತ್ತು ಐತಿಹ್ಯಗಳು ನಮ್ಮ ಸಮಾಜ ಜೀವನದ ಬಹು ಮುಖ್ಯ ಸಂಗತಿಗಳಾಗಿವೆ. ಐತಿಹ್ಯ ಪುರಾಣಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪ್ರಸಾರದ ಪ್ರಬಲ ಸಾಧನಗಳು ಹೌದು."[೧೫] ಭಾರತೀಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಪಾತ್ರ ಬಹುಪಾಲು ಇದೆ. ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆಯವರು ಹೇಳುವಂತೆ "ಭಾರತೀಯ ಲಿಖಿತ ಇತಿಹಾಸ ಏನನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಇವು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ದಾಖಲಿಸಿವೆ"[೧೬] ಎನ್ನಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪುರಾಣಗಳ ದೀರ್ಘತೆಗೂ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವಾದರೂ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೂ-ಪುರಾಣಕ್ಕೂ ತುಂಬಾ ಹೋಲಿಕೆ ಇರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳ ನಡುವಿನ ಅಂತರ ತಿಳಿಯುವುದು ಕಷ್ಟದ್ದಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.

ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಬರೆದವರು ಪಂಡಿತರು, ಶಿಷ್ಟರು ಕೈಪಿಯತ್ತುಗಳನ್ನು ಬರೆದವರು ಸ್ಥಳೀಯ ಸಾಮಾನ್ಯರು, ಇಲ್ಲಿವೆ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಂದ ಕೇಳಿ ಬರೆದ ಶಿಷ್ಟರು. ಹೀಗಾಗಿ ಆಯಾ ಸ್ಥಳದ ಐತಿಹ್ಯ (Legend), ಪುರಾಣ Myth, ಇತಿಹಾಸ (history)ಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿವೆ. ಜನರಿಂದ ಕೇಳಿ ಬರೆದುದೇ ಇಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಇದು "ಮೌಖಿಕ ಇತಿಹಾಸ" (Oral History) ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತದೆ. ಇತಿಹಾಸ ರಚನೆಗೆ ಮೌಖಿಕ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇಂದು ಇತಿಹಾಸ

ಶಾಸ್ತ್ರ ಹೆಚ್ಚು ಒಲವು ತೋರಿಸುತ್ತಲಿದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೈಫಿಯತ್ತುಗಳು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಕರ್ನಾಟಕದ ಇತಿಹಾಸದ ರಚನೆಗೆ ಹೊಸಬಗೆಯ ಆಕರ ಸಂಪತ್ತು ಎನಿಸುತ್ತದೆ. (ಪುಟ - XXVII)

ಪುರಾಣ ಶಿಷ್ಟಪದರ ಐತಿಹ್ಯವಾದರೆ, ಐತಿಹ್ಯ ಜನಪದರ ಪುರಾಣವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರು ಆರ್ಯೀಕರಣಗೊಳಿಸಿದರೆ, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಐತಿಹ್ಯೀಕರಣಗೊಳಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯೀಕೃತ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ವಿಶೇಷ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಎಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಬಹುದು. (ಪುಟ - XXVIII)

ರಾಜಧಾನಿ ಸ್ಥಳದ ಸೂಚನೆಯೆಂಬಂತೆ ಬೇಟೆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೊಲವು ನಾಯಿಯನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟುವುದು. ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬ ರಾಜನಾಗುವುದರ ಸೂಚನೆಯೆಂಬತೆ ಮಲಗಿದ್ದ ಅವನನ್ನೂ ಬಿಸಿಲಿನಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲು ಸರ್ಪ ಹೆಡೆಯೆತ್ತಿ ನೆರಳು ಮಾಡುವುದು, ಭೂಗತ ಶಿವಲಿಂಗದ ಸೂಚನೆಯೆಂಬಂತೆ ಆಕಲು ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಕರೆಯುವುದು, ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಾನವೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಗೋವು-ಹುಲಿ ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುವುದು ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯೀಕೃತ ಇಲ್ಲಿವೆ ಸಿದ್ಧ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಇಲ್ಲಿಯ ಅನೇಕ ಕೈಫಿಯತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿವೆ.

ವಿಶಿಷ್ಟ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಆ ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರು, ಭೌಗೋಳಿಕ ಪರಿಸರಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ "... ಯೀಚಿಗೆ ಬಂದವರು ಶ್ರೀ ಕೇತ್ತಾರೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಜಕಣಾಚಾರಿ ಕೈಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕೆ ರಾತ್ರಿ ಕಾಲದಲ್ಲು ಶುರ್ರುಮಾಡಿ, ಮರುದಿವ್ಸ ಬೆಳಗಾಗುವುದರ ವಳಗೆ ದೇವಸ್ಥಾನವ ಮುಗಿದುದರಿಂದ ಬೆಳಗಾಂವಿಯಂತ ಹೆಸರಾಯಿತು." (ಉಡಾಗಣಿ ಕೈಫಿಯತ್ತು)

"ಈ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕ ಕೆರೆಯ ಪೂರ್ನ ತಟಾಕವಾಗಿ ಯಿರುತ್ತಾ ಯಿದ್ದಲ್ಲಿ' ಯಿತ್ತಲಾಗಿ ಸೂಳೆಕೆರೆಯಲ್ಲು ಯಿದ್ದ ಕಪ್ಪೆಗಳು ಯಾವತ್ತು ಕೂಡಿ ಆಲೋಚನೆ ಮಾಡಿ, ನಮ್ಮ ಅರಸುಗಳು ಗಂಗಾ ಸಮುದ್ರಾಯಂಬ ಮಹಾ ತಟಾಕವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಶಿಯಿದ್ದಾರೆ. ಆ ತಟಾಕವು ಬಹಳ ವುಲ್ಲಾಸವಾಗಿಯಿದೆಯೆಂದೂ ಆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ನೋಡಬೇಕೆಂದು, ಆ ನಿಮಿತ್ಯವಾಗಿ ಕಪ್ಪೆಗಳು ಯಾವತ್ತು ದಂಡು ಕಟ್ಟಿ ಯೀ ಗಂಗಸಮುದ್ರ ಬಂದು, ಯಿಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದಿವಸ ವಾಸವಾಗಿಯಿದ್ದು, ಪುನ: ತಮ್ಮ ಸ್ಥಳ ಸೂಳೆಕೆರೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಹೋಗು ವಂಥಾ ಮಧ್ಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲೂ ಮಹತ್ತಾದಂತಾ ಬಿಸಲು ಹತ್ತಿದ್ದರಿಂದಲೂ ಮುಂದೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಚೈತನ್ಯ ತಪ್ಪಿ ಮಧ್ಯ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿಯೇ ಯಾವತ್ತು ಕಪ್ಪೆಗಳು ನಿಂತದ್ದರಿಂದ ಈಗಲೂ ಆ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಕಪ್ಪಿ ಆಕಾರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾಯಿದೆ. ಆ ಕಲ್ಲಿನ ಯಾವತ್ತು ಜನರು "ಕಪ್ಪಿಕಲ್ಲು"ಯೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆ ಆರಭ್ಯದಾಗಿ ಸೂಳೆಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ವಂದೂ ಕಪ್ಪೆಯಿಲ್ಲ" (ಮಣ್ಣೂರು ಸಾಸಿವೆಹಳ್ಳಿ ಶೀಮೆ ಕೈಫಿಯತ್ತು) (ಪುಟ - XXIX)

೪. ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ನಂಬಿಕೆಗಳು

ನಂಬಿಕೆಗಳು ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾಗಿರುವುದು ಸರ್ವವಿಧಿತ. ಅವು ಜನರ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿವೆ. ನಂಬಿಕೆಗಳು ಜನಪದ ಬದುಕನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ಸಂವಿಧಾನಗಳು. ಈ ಕಾರಣವಾಗಿಯೇ ಜನಪದ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಐತಿಹ್ಯಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿವೆ. ನಾವು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಕವಾಗಿ ಅಂಗೀಕೃತವಾದ ಒಂದು ತಿಳುವಳಿಕೆಯನ್ನು ನಂಬಿಕೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಜನಪದ ನಂಬಿಕಗಳೆಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. (Folk beliefs) ನಂಬಿಕೆಗಳು ಕಾರ್ಯಕರಣ ಸಂಬಂಧದ ಅರಿವಿಲ್ಲದಾಗ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಂಥ ಹೇಳಿಕೆಗಳಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಹೇಳಿಕೆಗಳು ಒಂದು ನಿರೂಪಿತ ಅಥವಾ ಕಲ್ಪಿತ ಕಥೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಠಿಸಿರುತ್ತವೆ. ಆ ಸೃಷ್ಠಿಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯವಾಗಬಲ್ಲದು. ಅಂದರೆ ನಂಬಿಕೆಗೆ ಕಾರಣ-ಕಾರ್ಯ ಸಂಬಂಧದ ಹಿನ್ನಲೆಯೋ ನಿರೂಪಣೆಯೋ ಐತಿಹ್ಯವಾಗಬಹುದು. ಐತಿಹ್ಯ ನಂಬಿಕೆಗಳ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ನಾಡಿನಾದ್ಯಂತ ಸಂಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಐತಿಹ್ಯ ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಚಲಿಸುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯೂ ಇದ್ದು, ಅದು ಸಂಚಾರಿ ಐತಿಹ್ಯವಾಗಬಹುದು. ಜಿ.ಡಿ.ವಿ.ಯವರು "ಹಳ್ಳಿಗರು ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಮುಂಬಾಗಿಲಿಗೆ 'ನಾಳೆ ಬಾ' ಎಂದು ಬರೆದಿರುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲವೆ ಮೂರುನಾಮ ಬಳಿದಿರುತ್ತಾರೆ. 'ಕೂಗುಮಾರಿ' ಎಂಬ ದುಷ್ಟದೇವತೆ ಮನೆಮುಂದೆ ಬಂದು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಕೂಗುತ್ತದೆ. ಆಗ 'ಓ' ಎಂದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸಾಯುತ್ತಾನೆ. 'ನಾಳೆ ಬಾ' ಎಂದು ಬರೆದಿದ್ದರೆ ಆ ದಿನ (ಎಂದೆಂದಿಗೂ) ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಮೂರು ನಾಮ ಬಳಿದಿದ್ದರೆ ಈ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದೇವನಿದ್ದಾನೆಂದು ಅಂಜಿ ಕೂಗುಮಾರಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಜನಪದರಲ್ಲಿದೆ."[೧೭] ಈ ಬಗೆಯ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಹಳ್ಳಿ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಇಂಥ ಜನಪದರಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಜನಜನಿತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆಧಾರಗಳು ಇರುವುದು ಬಹಳ ವಿರಳ. ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೆ ಭೌತಿಕ ಆಧಾರಗಳು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿದ್ದಂತೆ ನಂಬಿಕೆಗಳಿಗೆ ಇರಲೂಬಹುದು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಆಧಾರ ಅದರ ಹೃದಯ. ಇಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಒಡಮೂಡಿದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸಂಚಾರಿ ಗುಣವನ್ನು, ವಿಶ್ವ ಸಂಚಾರ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು, ಆ ಬಗೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು, ನಂಬಿಕೆಗಳು, ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು, ಆಚರಣೆಗಳು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಉಳಿದು ಬೆಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಂತೆ, ಬೇರಾವ ದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಬೆಳೆದಿರುವುದು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲಿಕ್ಕಾಗದು. ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ ಪೂರಕವಾದ ಅಂಗಗಳಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜನಪದ ಜಗತ್ತು ಎಂಬ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅವು ಸಮುದಾಯಗಳ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಮಡುಗಟ್ಟಿದೆ. ಅಂತಹ ಸಮುದಾಯಗಳು ತಮ್ಮ ಬದುಕಿನ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸುವುದು ಅದ್ಭುತವೇ ಆಗಿದೆ. ಮರೆತುನಡೆವರೆ ಜೀವನದ ಹಾದಿಗೆ ಅಪಾಯವಿದೆ ಎಂದು ನಂಬಿಕೆಗಳಿಂದ ನಂಬುವುದು ಬೇಡ? ಅಥವಾ ಬೇಕು ಎಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಬರಬಹುದು. ಆದರೆ ಬದುಕಿನ ಸಮಾದಾನಕ್ಕೆಂದು, ನಂಬಿಕೆಗಳು

ಅದನ್ನು ನೀಡಬಲ್ಲವೆಂದು ಆತ ಮಾರು ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಬಹುಕಾಲ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ನಂಬಿಕೆಗಳ ಆಧಾರ ಮೇಲೆ ಗಟ್ಟಿಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಈ ಬಗೆಯ ನಂಬಿಕೆಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ ಐತಿಹ್ಯವು ಅದರಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ಭಕ್ತರು ''ಏಳುಕೋಟಿ, ಏಳಕೋಟಿ, ಏಳುಕೋಟಿ - ಛಂಗ್ ಮತೋ'' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಹೋಗಬೇಕು ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆವೊಂದು ಇದೆ. ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ತಿರುಪತಿ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನಿಗೆ ಏಳುಕೋಟಿ ಕೊಡಬೇಕಾಯಿತಂತೆ. ಮುಂತಾಗಿ ಹೀಗೆ ಅದರ ಹಿಂದೆ ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಯಲ್ಲಮ್ಮನ ಜಾತ್ರೆಗೆ ಹೋದಾಗ ಉದೋ, ಉದೋ ಎನ್ನಬೇಕೆಂದು ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟೂರು ತೇರಿನ (ರಥೋತ್ಸವ) ದಿನ ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟಬಾರದು ಹುಟ್ಟಿದರೆ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗೆ ಮರಣ ಎಂದು ಕೊಟ್ಟೂರು ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಜನರ ನಂಬಿಕೆ. ತೇರು ಎಳೆಯುವುದು ಮೂಲನಕ್ಷತ್ರ, ಆ ನಕ್ಷತ್ರ ಕೆಟ್ಟದ್ದು ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಕಾರ ವಾರ, ನಕ್ಷತ್ರ, ತಿಥಿ ಮುಖ್ಯ. ಜನಪದರು ಕೆಟ್ಟ ನಕ್ಷತ್ರದ ಕಲ್ಪನೆ ಇಲ್ಲದೆಯೇ ಕೊಟ್ಟೂರೇಶ್ವರನ ತೇರು ಎಳೆಯುವ ದಿನ ಮೂಲ ನಕ್ಷತ್ರ ಸಂದರ್ಭ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡು ಅಂದು ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟಬಾರದು ಎಂದು ನಂಬಿಕೆ. ಇಂತಹ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಂಬಿಕೆಗಳು ನಮ್ಮ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಲಭ್ಯ ಇವೆ. ಒಂದಿಷ್ಟು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗೊಂಡು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.[1] ವಿಶ್ವದ ಸಂಚಾರಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ನಂಬಿಕೆಗಳ ಮುಖೇನ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡು (ವಿಕಾಸ ಹೊಂದಿದ) ಪ್ರಸಾರವಾಗುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ನಾವು ನೋಡಬಹುದು. ''ವಿಶ್ವದ ಸಂಚಾರಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಅಲೆಗ್ಸಾಂಡರ್ ಕ್ರಾಪೆಯವರು ತಮ್ಮ 'ಸೈನ್ಸ್ ಆಫ್ ಫೋಕ್ಲೋರ್' ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ನಾಡಿನಾದ್ಯಂತ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಅವು ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತವೆಂಬುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಡಾ. ಬಿ. ಎ. ವಿವೇಕ ರೈಯವರು ತಮ್ಮ ''ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ನಂಬಿಕೆಗಳು'' ಎಂಬ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ 'ನಂಬಿಕೆಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯೇತರ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತವೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆರ್.ಎಸ್.ಬಾಗ್ಸ್ ನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನು ಜಾನಪದದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಜನಪದ ನಂಬಿಕೆಯು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಅಂಗೀಕೃತವಾದ ಒಂದು ಪರಿಕಲ್ಪನೆ'' ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಣೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ನಂಬಿಕೆಗಳು ನಿಯಮ ಬದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ನಂಬಿಕೆಯು ಒಳಿತು ಕೆಡಕುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಿರ್ದೇಶನವೊಂದರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದುಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ಜನಪದರು ನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಾಜ್ಞೆಯಂತೆ ಪಾಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರ ತಿಳುವಳಿಕೆಯ ಪರಧಿಯೊಳಗೆ ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ನಂಬಿಕೆಗಳು ಭೂತ-ವರ್ತಮಾನ, ಭವಿಷ್ಯತ್ ಏಕಮಾನವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವ ಒಂದು ಮಂತ್ರವೇ ಸರಿ. ಈ ನಂಬಿಕೆಗಳ ಸುತ್ತ ಒಂದು ನೈತಿಕ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಗೆರೆ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ನಂಬಿಕೆಗಳು ತಪ್ಪು ತಿಳುವಳಿಕೆ ಮತ್ತು ಅಸಂಬಂಧತೆಯಿಂದ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಈ ಮಾತಿಗೆ

[illegible]

[illegible]

ಪುಷ್ಟಿ ಕೊಡುವಂತಹ ಒಂದು ಗಾದೆಯನ್ನೂ ನಾವು ನೋಡಬಹುದು. ಕಾಗೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಕ್ಕೂ - ಟೊಂಗೆ ಮುರಿದದ್ದಕ್ಕೂ ಎನ್ನುವಂತೆ ಕಾಕತಾಳಿಕೆಗೆ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿದೆ.

ನಂಬಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕೆಲವು ಜಾನಪದ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಜನಪದ ನಂಬಿಕೆ (Folk belief) ಮತ್ತು ಮೂಢನಂಬಿಕೆ (Superstition) ಎಂಬ ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ನನ್ನ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬೇರೆಯಾಗಿ ನೋಡದೇ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿವೆ. ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಜಾನಪದ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಐತಿಹ್ಯವು ಸಹ ನಂಬಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿಕೊಂಡಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರಬೇಧ. ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಐತಿಹ್ಯಗಳು-ನಂಬಿಕೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಇದೆ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತ ನಂಬಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯದ ಸ್ವರೂಪ ಇದೆ. ಆರ್.ಎಸ್.ಬಾರ್ನ್ಸ್ ರವರು ನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನು ೧.ಪುರಾಣ ೨.ಐತಿಹ್ಯ೩.ಮಾಂತ್ರಿಕತೆ ೪.ಪದ್ಧತಿ ೫.ವೈದ್ಯ ೬.ಕಾಲಜ್ಞಾನ೦ (Prediction) ಎಂದು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ನಂಬಿಕೆಗಳು ಜನಪದರಲ್ಲಿ ಬದುಕಿನ ಹೆಜ್ಜೆ ಹೆಜ್ಜೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿವೆ. ಅವುಗಳ ಹಿಂದೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಿನ್ನಲೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆ. 'ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ಒದ್ದೆಯಬಾರದು' ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ. ಕಾರಣ ಶಿವನಿಗೆ ಮೂರುಕಣ್ಣು, ಅವನು ನಮ್ಮ ರಕ್ಷಕ. ಅದರಂತೆ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಗೆ ಮೂರುಕಣ್ಣುಗಳಿವೆ. ಶಿವನ ಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಯನ್ನು ಕಾಲಿನಿಂದ ಒದೆಯಬಾರದು ಎಂಬ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜನಪದರ ಜೀವನ--ಮನೋಧರ್ಮವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಯತ್ನಿಸುವವರು ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಗಮನ ವಹಿಸಬೇಕು. ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಸ್ಥಳೀಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದರೆ ನಿಂತ ನೆಲವನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಬದುಕ ಬಯಸುವವನ ವ್ಯರ್ಥ ಸಾಹಸದಂತಾದೀತು. ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸ್ಥಳೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ತೋರುಬೆರಳು. ಅದರಂತೆಯೇ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಕೂಡ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಿರುಬೆರಳು ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.[1]

ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ನಂಬಿಕೆಗಳ ಆಗರವೇ ಆಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ನೋಡುವುದಾದರೆ ಸಂಡೂರು ಹತ್ತಿರದ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಹೋಗಬಾರದು ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ "ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕನ್ಯೆಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ಪಾರ್ವತಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಳು. ಪುತ್ರ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಗೆ ನೀನು ಅವಳನ್ನು ಲಗ್ನವಾಗಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ನನಗೆ ಆಯ್ಕೆಮಾಡಿದ ಕನ್ಯೆ ಹೇಗಿದ್ದಾಳೆ? ಎಂದು ಕೇಳಿದ. ಅದಕ್ಕೆ ಪಾರ್ವತಿ ನನ್ನಂತೆಯೇ ಇದ್ದಾಳೆ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದಳು. ತಾಯಿಯನ್ನು ಹೋಲುವ ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ನಾನು ಮದುವೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು

ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಶಪಥ ಮಾಡಿದ. ಇನ್ನೂ ಮುಂದೆ ನಾನು ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದನಂತೆ.”[೨೩] ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅಂದಿನಿಂದ ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇಂದಿಗು ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯ ನಂಬಿಕೆಯು ಐತಿಹ್ಯವಾಗಿದೆ. ನಂಬಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಅನೇಕ ನಿದರ್ಶನಗಳು ನಮ್ಮ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಂತ ಹೇರಳವಾಗಿ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಅನೇಕ ವೇಳೆ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಎಲ್ಲಮ್ಮ ಸಿದ್ಧರನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿದಳು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವ ಐತಿಹ್ಯದ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಇಂಥದ್ದೊಂದು ನಂಬಿಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ತೀರಾ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಘಟಕ. ಆದರೆ ಐತಿಹ್ಯ ನಂಬಿಕೆಯಷ್ಟು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಗೂ-ನಂಬಿಕೆಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲೇಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳು ಇವೆ. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಂಬಿಕೆಗಳೇ ಬೇರೆ, ಐತಿಹ್ಯಗಳೇ ಬೇರೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಥೂಲವಾದ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

೫. ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು

‘ಸಂಸ್ಕೃತಿ’ ಎಂದರೆ ರೂಢಿ, ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು, ಆಚಾರ-ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಜನಾಂಗ ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ‘ಸಂಪ್ರದಾಯ’ ಎಂದರೆ ಕಾಲನುಕಾಲದಿಂದ ಬದಲಾಗದೆ ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಬಂದ ರೂಢಿ ಎಂದಾಗಿಯೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಇಂಗ್ಲಿಶ್‌ನ Convention ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿ ‘ಸಂಪ್ರದಾಯ’ ಎಂಬ ಪದ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಯಾವುದೇ ಒಂದು ನಡವಳಿಕೆ, ಪದ್ಧತಿಯು ಜನರಲ್ಲಿ ರೂಢಿಗತವಾಗಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾದಾಗ ಅದು ಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಿಗೆ ತುಂಬಾ ಭಿನ್ನ. ಎಲ್ಲೋ ಒಂದು ಕಡೆ ವ್ಯಕ್ತಿನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಸಮಷ್ಟಿ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿ ಹರಡುತ್ತದೆ. ಅದು ಐತಿಹ್ಯವು ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದ್ದರೂ ಕೂಡ (ಸಾಮ್ಯಾ) ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಐತಿಹ್ಯದ ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದ ವಸ್ತು, ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನೋ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸುವುದು. ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಕೂಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತವೆ. ಅದೇನೇ ಇರಲಿ ಜನಪದ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಪುರಾಣ, ಕಾವ್ಯ, ಗಾದೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಆಚರಣೆ, ನಂಬಿಕೆಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಬಂಧ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಮದುವೆಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಅಂಗೈಯ ಗುರುತು ಬಡಿಯುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಒಂದು ಸಮುದಾಯದ ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಈ ಬಗೆಯ ಗುರುತನ್ನು ಮನೆಯ ಹೊರಗೋಡೆಯ ಸುತ್ತಲೂ ಬಡಿದಿರುತ್ತಾರೆ. ಸೆಟ್ಟ್ ಬಡಿಯುವುದು ಒಂದು ಜನಾಂಗದ ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಹೀಗೆ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಬೆಳೆದುಬಂದಿರುತ್ತವೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇದರ

ಬಗೆಗೆ ಒಂದು ಹಿನ್ನಲೆಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಚಿಕ್ಕ ಚರಿತ್ರೆ ಅಥವಾ ಘಟನೆಗಳು ಸಾಮಾಜಿಕ ಒಪ್ಪಂದಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ. ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಎಳೆಗಳು. ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಒಂದಿಷ್ಟು ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಾಸ್ತವ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ಇದು ಏನಿದ್ದರೂ ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅವಿನಾಭಾವ ಸಂಬಂಧವಿರುವುದಂತೂ ಸ್ಪಷ್ಟ. ಜನಪದರಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗಾದೆ, ಒಗಟು, ಒಡಪು, ನಂಬಿಕೆ, ಐತಿಹ್ಯಗಳು ನಮಗಿಂದು ಹೇರಳವಾಗಿ ಲಭಿಸುತ್ತವೆ. ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೆಲವೊಂದು ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿ-ವಿಧಾನಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲೂ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿರುತ್ತವೆ. ''ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಪದ್ಧತಿ, ಸಂಸ್ಕಾರ, ಆಚರಣೆ, ಆರಾಧನೆ, ಐತಿಹ್ಯ ಇಂಥ ಪದಗಳ ನಡುವೆ ಅಪಾರ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದರೂ ಸರಳ ಗೆರೆ ಎಳೆಯುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಬಹುದು. ಇಂತಹ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಭಾರತದ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೂ ನಡೆಸುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ.

''ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲಾ ಜಾತಿಯ ಜನಾಂಗಗಳಲ್ಲೂ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದರೂ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಾತಿಯ ಸಮೂಹಗಳಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ''[೨೨] ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಡಾ.ಅಂಬಳಿಕೆ ಹಿರಿಯಣ್ಣ ತಮ್ಮ 'ಜಾನಪದ ಲೋಚನ' ಎಂಬ ಹೊತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ ಕೂಡ. ಗೊಲ್ಲರ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆರಿಗೆಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಹಟ್ಟಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಇಡುತ್ತಾರೆ. ಆಕೆಗೊಂದು ಚಿಕ್ಕದಾದ ತಾತ್ಕಲಿಕ ಗುಡಿಸಲನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ಒಂಭತ್ತು ದಿನಗಳನಂತರ ಒಂದಿಷ್ಟು ಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅದನ್ನು ಅವರ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ 'ಜನಿಗೆ ಹೊಯ್ಯುವುದು' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ನಂತರ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಗೊಲ್ಲರ ಜಾತಿಯ ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಆದರೆ ಬೇರೊಂದು ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಬಗೆಯ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಿಲ್ಲ. ನಾಗರಿಕತೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಇಂತಹ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಿಗೆ ಕಡಿವಾಣ ಬಿದ್ದಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಅಂದರೆ ನಾಗರಿಕತೆ ಬೆಳೆದಂತೆಲ್ಲ ಅನೇಕ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ನಶಿಸಿ ಹೋಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯೂ ಉಂಟು. ಡಾ.ಅಂಬಳಿಕೆ ಹಿರಿಯಣ್ಣ ಅವರ ಪ್ರಕಾರ ''ಒಂದು ಜನ ಸಮೂಹದ ಸಂಸ್ಕಾರ ವಿಶೇಷ ಭದ್ರ ಭುನಾದಿಯ ಮೇಲೆ ರೂಪುಗೊಂಡು ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ಒಂದು ತಲೆಮಾರಿನಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ತಲೆಮಾರಿಗೆ ಈ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ಉಪಾಸನೆ ಪದ್ಧತಿಗಳೇ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಬಂದ ಒಂದು ಗುಂಪಿನ ರೂಢಿ, ಪದ್ಧತಿ, ಆಚರಣೆಗಳ ಒಟ್ಟು ಮೊತ್ತವೇ ಸಂಪ್ರದಾಯ''[೨೩] ಎಂದು ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಸಂಪ್ರದಾಯ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬೆಳಕಿನ ಕಡೆಗೆ ತನ್ನ ನೋಟ ಬೀರುತ್ತದೆ. ಇದು ಯಾವಾಗ ಹುಟ್ಟಿತು? ಎಂಬ ಬಗೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಕಾಲಮಾನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ನೆಲೆಯಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ

ಉತ್ತರ ಸಿಗುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ ಸಮುದಾಯಗಳು ತಮ್ಮ ಬದುಕನ್ನು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಎಂದಾಕ್ಷಣ ಗೊಡ್ಡು ಸಂಪ್ರದಾಯ ಎನ್ನುವ ಮಾತು ಇಂದು ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದೆ. ತಾಯಿ ನೆಲದ ಸೋಗಡಿನಿಂದ ತಮ್ಮ ಸಮಾಜದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ತಿರುಳಿನಿಂದ ಇಂದು ದೂರವಾಗುತ್ತಾ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಮುಖಮಾಡಿರುವುದು ಒಂದು ರೀತಿಯ ಖೇದವೇ ಸರಿ. ಅಂದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು ಜೀವನದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗಗಳಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬುದು ನನ್ನ ವಾದವಲ್ಲ. ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಮಾನವನನ್ನು ಕೆಟ್ಟ ದಾರಿಗೆಳೆಯುವ ದುಶ್ಚಟಗಳಂತಲ್ಲ, ಕಂದಾಚಾರಗಳಲ್ಲ. ಆ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಸಾಮಾಜಿಕ (ಧಾರ್ಮಿಕ) ಜೀವನದೊಡನೆ ಅವುಗಳ ಸಂಬಂಧ ನಿಕಟವಾದದು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸಾಮರಸ್ಯ ಬದುಕಿಗೆ ಒಂದಿಷ್ಟು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಬಲ್ಲ ಆದಿಮ ಕಾಲದ ಜನರಿಗೆ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಅಗತ್ಯವಿದ್ದರೆ ಇಂದಿನ ಕಾಲದ ಆಧುನಿಕ ನಾಗರಿಕರಿಗೂ ಸಹ ಮಿತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ತಪ್ಪೇನಿಲ್ಲ. ಬದುಕಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿದರೆ ಕೆಡುಕೇನೂ ಅಲ್ಲ ಸಂಪೂರ್ಣ ತೊರೆದರೆ ಅಪರಾಧವಲ್ಲ ಎಂದು ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಐತಿಹ್ಯ ನಾಗರಿಕತೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ನಶಿಸಿಹೋಗುವುದು ಎಂದು ಖಚಿತವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಕಷ್ಟ. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಶಿಸಿ ಹೋಗದಿದ್ದರೂ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ಅವಶೇಷಗಳು ಯಾವುದೋ ಕಾರಣದಿಂದ ಮುಳುಗಿಹೋದಾಗ, ಕಣ್ಮರೆಯಾದಾಗ ನಶಿಸಿ ಹೋಗಬಹುದು ಅಥವಾ ಆ ಅವಶೇಷಗಳ ಸುತ್ತ ಸುಳಿಯುತ್ತಾ ಬಂದ ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ನಿರೂಪಕರ ಕೊರತೆಯಿಂದ ನಶಿಸಲೂಬಹುದು ಎನ್ನುವುದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಗ್ರಹಿಕೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ನಂಬಿಕೆಗಳೇ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಿಗೆ ಮೂಲಾಧಾರಗಳಾಗಿವೆ. ಪ್ರೊ.ಎ.ವಿ.ನಾವಡರು "ನಂಬಿಕೆ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಚಾಲನೆ ಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಸಂಪ್ರದಾಯ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿಸುತ್ತದೆ."[೨೪] (ನಂಬಿಕೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಆಚರಣೆಗಳ ಅಂತರ್ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಒಂದು ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿಡುವುದಾದರೆ)

ಹೀಗಾಗಿ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯ ಶಿಷ್ಟನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತವೆ. ಅದು ಯಾವುದೇ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿದರೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ತೊರೆಯದೇ ಇಂದಿನ ಕಾಲಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಜೀವಂತಿಕೆಯಿಂದ ಇರುವುದು ನೋಡಿದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬೇರು ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಖಚಿತವಾಗಿದೆ.

೬. ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳು

ಐತಿಹ್ಯ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಎದ್ದು ಕಾಣುವಂತಹ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನಾವು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಎರಡಕ್ಕೂ ಪೂರಕವಾದ ಸಂಬಂಧಗಳಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಒಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇನ್ನೊಂದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಮತ್ತು ನಂಬಿಕೆಗಳು ಆಚರಣೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡಿದಾಗ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸ್ಥಳೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. 'ಆಚರಣೆ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲಿಶಿನ 'Rituals' ಎಂಬ ಸಮಾನಾರ್ಥ ಪದ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುವಿನಲ್ಲಿ (ಮೊದಲನೆ ಸಂಪುಟ ಪು. ೫೮೧) ಎಸ್.ಬಸವರಾಧ್ಯ ಅವರು ಆಚರಣೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ "ವಾನರನರಿವುದೇ ಗರುವಿಕೆಯ ನಾಚರಣೆಯಂ ರ್ಗಾಭವನರಿವುದೇ (ಬಸವಪುರಾಣ ೬೦-೪೦) ನರರಾಚರಣೆಗಳ ನಾಟಕವ ತಾನೇ ನಟಿಸಿ ತೋರಿದನು" (ಕುವ್ಯಾಲು ೮-೧೭) ಅನುಸರಿಸುವುದು, ಆಚರಿಸುವುದು, ನಡೆಯುವುದು"[೨೫] ಇಲ್ಲಿ ಬಹುತೇಕವಾಗಿ ಮಾನವನು ಹುಟ್ಟನಿಂದ ಸಾಯುವತನಕ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ. ಹಿಂದೆ ಹಿರಿಯರು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ನಡೆಯುವುದು ಒಂದು ಆಚರಣೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಆಚರಣೆ ಪದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಚಿತ್ರ ಕನ್ನಡ, ಕನ್ನಡ ಕಸ್ತೂರಿಕೋಶದಲ್ಲಿ ಪರಿಚಿತ ಚೆ.ಎ.ಕವಲಿ ಅವರು "ಆಚರಣೆ" ಎಂದರೆ ಹಿಂಬಾಲಿಸುವಿಕೆ, ನಡತೆ, ರೂಢಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ವಿವರಣೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಬಂದಿರುವ ಆಚರಣೆಗಳ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣವೆಂದರೆ ದೈವಿಕ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ರೂಪಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೆ ದೈವಿಕ ನಂಬಿಕೆಯ ವಿವರಣೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕಥೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಆಚರಣೆಗಳು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಅಷ್ಟೇ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಆಚರಣೆಗಳಿದ್ದರೂ ಅವೆಲ್ಲವುಗಳ ರಚನಾ ವಿನ್ಯಾಸ ಒಂದೇ ರೀತಿ ಇರಲಾರವು. ಇದ್ದರೂ ರಚನಾ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. "ಪೂಜಾ ವಸ್ತುವಿನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ, ಆನಂತರ ಪೂಜೆ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಜನೆ ಇದು ಈ ಪೂಜೆಗಳ ರಚನಾವಿನ್ಯಾಸ. ಪೂಜಾವಸ್ತುವನ್ನು ನೀರಿನಿಂದ ತೊಳೆದು, ಕುಂಕುಮ ಅರಿಶಿಣ ಹಚ್ಚಿ, ಹೂಪತ್ರೆ ಏರಿಸಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸುತ್ತಾರೆ."[೨೬] ಈ ಕ್ರಮಗಳ ಮೂಲಕ ಪೂಜಾ ಆಚರಣೆಯ ರಚನಾ ವಿನ್ಯಾಸವನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಕೌಟುಂಬಿಕ ಎಂಬುದಾಗಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗುವಿನ ನಾಮಕರಣ, ಋತುಮತಿ, ವಿವಾಹ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಬದುಕಿನ ಹಂತ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಘಟ್ಟಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಆಚರಣೆಗಳು ಇವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜಾತಿ ಮತ ಪಂಥಗಳ ಮಧ್ಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಚರಣೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಾದೇಶಿಕವಾಗಿಯೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಕೂಡ. ಮಳೆ ಬಾರದೇ ಹೋದಾಗ ತುಮಕೂರ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಳೆರಾಯನ ಹೊಯ್ಯುವ ಆಚರಣೆ ಮಾಡುವುದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕತ್ತೆ ಮೆರವಣಿಗೆ ಇಲ್ಲವೆ ಊರು ಬುಡ್ಡೇಕಲ್ಲಿಗೆ ೧೦೧ ಕೊಡ ನೀರು ಹಾಕುವಂತಹ ಆಚರಣೆ ಇದೆ. ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಎತ್ತುಗಳಿಗೆ ಬಣ್ಣದಿಂದ ಶೃಂಗರ ಮಾಡಿ ರಾತ್ರಿ ತೋರಣ ಹರಿಯುವುದು ಒಂದು ಆಚರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಅಂಶವೆಂದರೆ ಇಡೀ ಊರಿನ ಜನ ಪಾಲ್ಗೊಂಡು ನಡೆಸುವ ಸಾಮೂಹಿಕ ಆಚರಣಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹ

ಮತ್ತು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಿನ ಕ್ರಮ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಕೆಲವು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಆಚರಣೆಗಳು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ನೆಲೆಯ ಪ್ರತಿಫಲ ಆಪೇಕ್ಷತೆ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ನೋಡುವುದಾದರೆ ಮಂಗಳಗೌರಿ ವ್ರತ ಮಾಡಿದರೆ ಮುತ್ತೈದೆತನ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು.

ಯಾವುದೇ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಯಾರು? ಯಾಕೆ? ಯಾವಾಗ ಹೇಗೆ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ರೂಢಿ ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಮಾನವ ತನ್ನ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅನೇಕ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ. ಆ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳೇ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ನಂಬಿಕೆಗಳಾಗಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡವು. ನಂಬಿಕೆಗಳು ಜಗತ್ತಿನ ಸಮುದಾಯಗಳನ್ನು ಕೈಬಿಡದೆ ಹೋದ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಾಗಿವೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಡಾ.ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಯ್ಯ ಅವರು ತಮ್ಮ "ಕೆಲವು ಆರಾಧನೆಗಳು ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳು" ಎಂಬ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಆಚರಣೆಯ ಬೆನ್ನಲುಬು. ನಂಬಿಕೆಯ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಕೈಬಿಡದೆ ಮುಂದುವರೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ[೫] ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ಭಕ್ತರು ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ದೋಣಿಸೇವೆ ಮಾಡಿಸಿದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಒಂದು ನಂಬಿಕೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಜಾತ್ರೆಗೆ ಬಂದ ಭಕ್ತರು ಆ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ದೋಣಿಸೇವೆ ಮಾಡಿಸುವುದು ಆಚರಣೆ ಆಗುವುದು. ದೋಣಿಸೇವೆ ಎಂದರೆ ಕರಿಕಂಬಳಿಯನ್ನು ಹಾಸಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ನೀರು ಚುಮಿಕಿಸಿ ದೋಣಿಗಳನ್ನು ಇಡುತ್ತಾರೆ. ಸುಲಿದ ಬಾಳೆಹಣ್ಣು, ತುಪ್ಪ, ಸಕ್ಕರೆ, ಹಾಲು, ಬೆಲ್ಲವನ್ನು ದೋಣಿಯೊಳಗೆ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ನಂತರ ಕರಿ ಕಂಬಳಿಗೆ ಮತ್ತು ದೋಣಿಗಳಿಗೆ ವಿಭೂತಿ ಹಚ್ಚಿ ಕುಂಕುಮ-ಬಂಡಾರ ಹಚ್ಚಿ ಹಣ್ಣು ಹಿಡಿದು, ಕಾಯಿ ಹೊಡೆದು ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ನಂತರ ಗೋರಪ್ಪಗಳು ಡಮರು ಬಾರಿಸುತ್ತಾ ಸುತ್ತಲೂ ತಿರುಗಿ ಮಲಗಿ ಬಾಯಿಯಿಂದಲೇ ದೋಣಿ ಒಳಗಿನ ಹಣ್ಣು ಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಉಳಿದ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಭಕ್ತಾದಿಗಳು ಹಂಚಿ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದು ದೋಣಿಸೇವೆ ಮಾಡುವ ಮೈಲಾರ ಲಿಂಗಪ್ಪನ ಭಕ್ತರ ವಿಶಿಷ್ಟ ಆಚರಣೆ. ಇದರ ಹಿನ್ನಲೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ 'ದೋಣಿ' ಎಂಬುದು ಸಾಮನ್ಯವಲ್ಲ. ಮೈಲಾರಲಿಂಗಪ್ಪನ ಪವಾಡ ಎಂದು ಆತನ ಮಹಿಮೆ ಎಂತಲೂ ಹೇಳುವುದು ಐತಿಹ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹಿಂದೆ ದೇವರ ದರ್ಶನಕ್ಕೆಂದು ಮೈಲಾರಕ್ಕೆ ಭಕ್ತರು ತುಂಗಭದ್ರ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಬರಲು ಗೋಳಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿಸಿದ ಭಕ್ತರು ಅಂದಿನಿಂದ ಗೊರವನಿಗೆ ದೋಣಿ ತುಂಬಾ ಆಹಾರವನ್ನಿಟ್ಟು, ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂದರಂತೆ. ಇದು ಅದರ ಸುತ್ತ ಇರುವ ಐತಿಹ್ಯ.

ಯಾವುದೇ ಐತಿಹ್ಯ-ಆಚರಣೆಗಳ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಎಳೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಕೊಂತಿಪೂಜೆಯು ನಾಡಿನ ವಿಶಿಷ್ಟ ಆಚರಣೆಯೂ ಹೌದು ಮತ್ತು ಐತಿಹ್ಯವೂ ಹೌದು. ಕೊಂತಿಪೂಜೆ

ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಆಚರಿಸುವ ಒಂದು ಆಚರಣೆ. ಇದು ಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದ ಆಚರಣೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಮಹಾಭಾರತದ ಕುಂತಿಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ, ಕೊಂತಿಪೂಜೆ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕುಂತಿಯ ಮಕ್ಕಳು ಐದು ಜನ ಬಹು ವಿಶಿಷ್ಟ, ಗುಣವಂತರು, ಪರಾಕ್ರಮಿಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತವಳು. ಅವಳ ಮಕ್ಕಳಂತೆ ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು ಅಂಥ ಗುಣವಂತರೇ ಹುಟ್ಟಲಿ ಎಂಬುದು ಕೊಂತಿಪೂಜಾ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಇರುವ ನಂಬಿಕೆಯ ಪೂರಕ ಅಂಶಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಐತಿಹ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಐತಿಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ನಿರೂಪಣೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಧಿ-ವಿಧಾನಗಳ ಕ್ರಮವಿರುತ್ತದೆ. ನಂಬಿಕೆಯ ಆಧಾರವನ್ನು ಉದ್ದೇಶವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆಚರಣೆಯ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಕ ಕೊಡುವ ಭೌತಿಕ ಆಧಾರವು ಕಣ್ಣೆದುರಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ ಐಕ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ಆಚರಣೆ ಹೆಚ್ಚು ಧಾರ್ಮಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಮಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದುಬರುತ್ತದೆ. ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲು ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ನಂತರ ಅದರ ಆಚರಣೆಯು ಮುಂದುವರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಆಚರಣೆಯ ಮೂಲದ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲಿನ ವೀರಮಹಿಳೆಯ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಹಿನ್ನಲೆ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅವಳು ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ, ಪುರಾಣವಾಗಿ, ಆಚರಣೆ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿಕಾಸಹೊಂದುವುದು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಐತಿಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯರಗಿಂತ ವಿಶಿಷ್ಟ, ದೈವದ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಚರಣೆಗಳ ವಿಶೇಷಸ್ಥಾನ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ಸನಾತನ ಕಾಲದಿಂದ ನಡೆದುಬಂದಿರುವ ಆಚರಣೆಗಳು ಚಾಚುತಪ್ಪದಂತೆ ಜರುಗುತ್ತಲಿವೆ. ವಾಸ್ತವ ಬದುಕಿನ ವೈಚಾರಿಕತೆಯನ್ನು ಮೀರಿ ಮಾಡುವ ಆಚರಣೆಗಳು ಮೂಡ ಆಚರಣೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆತ್ತಲಸೇವೆ, ಬಾಯಿಗೆ ಬೀಗ ಹಾಕುವುದು, ಕೆಳಜಾತಿಗಳ ಮೂಢ ಆಚರಣೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ದೇವಿಗೆ ಕುರಿ, ಕೋಣವನ್ನು ಬಲಿಕೊಡುವುದು ಮೂಢ ಆಚರಣೆಯನಿಸಿದರೂ ಪಶುಪಾಲಕರಾದ ಹಿಂದುಳಿದ ವರ್ಗಗಳು ಬಲಿಕೊಡುವ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಸಾಕುವ ಉದ್ದೇಶ ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದು ಕೆಳವರ್ಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೂ ಆಹಾರ ಪದ್ಧತಿಯೂ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆಚರಣೆಗಳು ಮೇಲ್ವರ್ಗದ ಶಿಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೂ ಮೂಢಾಚರಣೆಗಳು ಮುಂದುವರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವುದು ಖೇದವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ವೀರಶೈವ ಜನಾಂಗದವರಲ್ಲಿ ಮಗು ಜನಿಸಿದ ೩ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಜಂಗಮನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಆತನಿಗೆ ಗದ್ದುಗೆ ಕಂಬಳಿಹಾಕಿ ಜಂಗಮನ ಪಾದದ ಧೂಳನ್ನು ತೊಳೆದು ಆ ಪಾದದ ಧೂಳಿನ ನೀರನ್ನು ಮನೆಯವರೆಲ್ಲರೂ ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಂತರ ಮನೆಗೆಲ್ಲಾ ಚುಮುಕಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಮಾಡುವ ಆಚರಣೆಯನ್ನು 'ಒಲೆ ತೆಗೆಯುವುದು' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪಾದ ತೊಳೆದ ನೀರನ್ನು ಪವಿತ್ರವೆಂದು ಕುಡಿಯುವುದು ಇಂದಿನ ಕಂಪ್ಯೂಟರ್

ಯುಗದಲ್ಲಿ ಮೂಢಾಚರಣೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಆದರೆ ಜನಪದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವು ಸರಿಯಾಗಿ ಇವೆ. ಯಾವುದೇ ವರ್ಗ, ಜಾತಿ, ಭೇದಗಳು ಅವರ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಬಂದಂಥವುಗಳಾಗಿವೆಯೇ ವಿನಃ ಮೂಲತಃ "ಮಾನವ, ಮಾನವರ ನಡುವೆ ಮೇಲು ಕೀಳಿನ ಜಾತಿ ಗೋಡೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿ ನಮ್ಮ ದೇಶ ಎಷ್ಟೊಂದು ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ"[೬] ನಾವು ಮಾನವರೆಲ್ಲ ಒಂದೇ. ನಾವು ಆಚರಿಸುವ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ವೈಚಾರಿಕತೆ ಇರಬೇಕು ಒಂದಿಷ್ಟು ಮೂಢಾಚರಣೆಗಳನ್ನು ಕೈಬಿಡಬೇಕು. ಆಚರಣೆಗಳು ಮಾರ್ಪಾಡು ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಆರ್ಥಿಕತೆ ಮತ್ತು ನಾಗರಿಕತೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹಳ್ಳಿ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಜರುಗುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಯು ಆರ್ಥಿಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಮತ್ತು ಒಂದಿಷ್ಟು ನಾಗರಿಕತೆ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅದು ವೈಭವಿಕರಣಗೊಳ್ಳಲುಬಹುದು. ಸರಳ ಹಬ್ಬದೊಂದಿಗೆ ಆಚರಣೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾದದು ನಂತರ ರಥೋತ್ಸವ, ಜಾತ್ರೆ ಆಗಿಯೂ ಮಾರ್ಪಾಡಾಗಬಹುದು. ನಾವು ಜಾನಪದ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಮೂಢಾಚರಣೆಗಳು ಎನ್ನುವುದು ಕಷ್ಟವಾದಿತೇನೋ. ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಆಚರಣೆಗಳು ಒಂದು ಕೊಂಡಿಯ ಸರಪಳಿಯಂತೆ ಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಜಾನಪದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ತೆಕ್ಕೆಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಎನ್ನುವುದು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ.

ಐತಿಹ್ಯ-ಆಚರಣೆಗೆ ಅವಿನಾಭಾವ ಸಂಬಂಧ, ನೇರ ಸಂಬಂಧ ಇರುವುದು. ಇಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿಜಯದಶಮಿಯನ್ನು ನಾಡಿನಾದ್ಯಂತ ಆಚರಿಸಲಾಗುವುದು. ಈ ಆಚರಣೆಯ ಹಿನ್ನಲೆಯನ್ನು ಕೆದಕಿದಾಗ ಚಿಕ್ಕ ಕಥೆಯೊಂದು ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಪಾಂಡವರು ವನವಾಸ ಮುಗಿಸಿ ಒಂದು ವರ್ಷ ಅಜ್ಞಾತವಾಸಕ್ಕೆ ಹೊರಟರು. ಹೊರಡುವ ಮುನ್ನ ತಮ್ಮ ಎಲ್ಲಾ ಆಯಧ ಅಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಬನ್ನಿ ಮರದಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ಹೋದರಂತೆ. ಒಂದುವರ್ಷ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಬನ್ನಿ ಮರದಲ್ಲಿನ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ವಿಜಯದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸಂಕೇತವಾಗಿ ವಿಜಯದಶಮಿಯನ್ನು ಇಂದು ಆಚರಿಸುವುದು ಹೆಮ್ಮೆಯ ಸಂಗತಿ. ಹೀಗೆ ಇಂಥ ಪಾಂಡವರ ಕಥೆಯೊಂದು ಐತಿಹ್ಯವಾದರೆ, ಹಬ್ಬದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವುದು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಆಚರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಾದೇಶಿಕತೆಯ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುವ ಮೊರಬದ ಈರಣ್ಣ, ಶಿರಬಿಯ ಮೂಗಬಸವೇಶ್ವರ, ಬೊಮ್ಮಘಟ್ಟೆಯ ಹುಲಿಕುಂಟೇಶ್ವರ, ಬಳ್ಳಾರಿ ದುರುಗಮ್ಮ, ಮೈಲಾರದ ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ಮುಂತಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ನಾಯಕರನ್ನು ದೈವಿಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಮಾಡುವುದರ ಹಿಂದೆ ಐತಿಹ್ಯದ ತಾತ್ವಿಕ ಅಂಶಗಳು ಇವೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಾತಿಲ್ಲ.

ಹಿಂದು, ಮುಸ್ಲಿಂ ಸೌಹಾರ್ದದ ಸಂಕೇತವಾಗಿ 'ಮೊಹರಂ' ಹಬ್ಬವನ್ನು ಯಾವುದೇ ಬೇಧ ಭಾವವಿಲ್ಲದೇ ಎಲ್ಲಾ ಸಮುದಾಯದವರು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಆಚರಣೆಯ ಐಕ್ಯಭಾವನೆ ಹಿಂದೆ

ಒಂದು ಚಿಂತನೆ ಇರಲೇಬೇಕಲ್ಲವೆ? ಹಿಂದೂ-ಮುಸ್ಲಿಂರ ಸಾಮರಸ್ಯದ ಕಥೆಯೊಂದು ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಐತಿಹ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಐತಿಹ್ಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಚರಣೆಗಳು ಕಾಳಜಿಯನ್ನು ವಹಿಸಿ ಆಚರಣೆಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಐತಿಹ್ಯದ ವಾಸ್ತಾವಂಶದ ನೈಜತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಆಚರಣೆಗೆ ನಂಬಿಕೆಯೇ ಆಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಉಜ್ಜನಿ ಮರುಳಸಿದ್ದೇಶನ ಜಾತ್ರೆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಹಾಕುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ ಎರೆಯುವ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಮೊದಲು ಜರಿಮಲೆ ಪಾಳೇಗಾರರಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಬೇಕೆಂಬುದು ಹಿಂದಿನಿಂದ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಜರಿಮಲೆ ಪಾಳೇಗಾರರಿಂದ ತಂದ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಏಕೆ ಎರೆಯ (ಹಾಕ)ಬೇಕು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ಜರಿಮಲೆ ಪಾಳೇಗಾರರಿಗೆ ಆರಾಧ್ಯದೈವ ಉಜ್ಜನಿಯ ಮರುಳುಸಿದ್ದೇಶ್ವರನಂತೆ. ಒಂದು ಬಾರಿ ಹೈದರಾಲಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಮೇಲೆ ಯುದ್ಧ ಸಾರಿದ. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಯಗಳಿಸಲು ಹೈದರಾಲಿ ಜರಿಮಲೆ ದೊರೆಗಳ ಸಹಾಯ ಕೋರಿದನಂತೆ. ದೊರೆಗಳು ಸಹಾಯಮಾಡಲು ಒಪ್ಪಿದರು. ಪಾಳೇಗಾರರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಹೈದರಾಲಿಯ ವಶವಾಯಿತಂತೆ. ಆದರೆ ಹೈದರಾಲಿಗೆ ಪಾಳೇಗಾರರಾದ ೭ ಮಂದಿ ನಾಯಕರನ್ನು ಸೆರೆಯಿಟ್ಟು ಪಾಳೇಗಾರರು ಪಾನಮತ್ತರಾಗಿ ಕಂಡ ಕಾವಲುಗಾರರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಗಮನ ಹರಿಸಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ಪಾಳೇಗಾರರು ಹೈದರಾಲಿಯ ಸಂಬಂಧಿ ಸ್ಫುರದ್ರೂಪಿ ಹೆಂಗಸನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದರಂತೆ. ಆ ಹೆಂಗಸನ್ನು ಉಜ್ಜನಿ ಮಠದಲ್ಲಿಯೇ ಇಟ್ಟರಂತೆ. ಈ ಸಂಗತಿ ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ಇಂಥ ವ್ಯಭಿಚಾರ ಸರಿಕಾಣಲಿಲ್ಲ. "ಪರಾಂಗನಾವಿರತಿ ವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದು ರಾಜಧರ್ಮ. ಇಂಥ ಹೀನಕಾರ್ಯ ಬೇಡವೆಂದು ಪರಿಪರಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿ ನೋಡಿದರು. ಪಾಳೇಗಾರ ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದ ಗುರುಗಳು ಕುಪಿತರಾದರು. ನನ್ನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮ ವಂಶಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಯಾರು ಬರಕೂಡದೆಂದು ಶಾಪ ಕೊಟ್ಟರಂತೆ. ಪಾಳೇಗಾರನಿಗೆ ಜ್ಞಾನೋದಯವಾಯಿತು. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂದ ನಾನಾ ವಿಧವಾಗಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡನಂತೆ ಗುರುವಾಕ್ಯ ಹುಸಿಯಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಆದರೂ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಗುರುಗಳೇ ಸೂಚಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ನನ್ನ ದರ್ಶನ ನೀವಿರುವಲ್ಲೇ ಆಗುವುದು ಎಂದು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದರು."[೨೦] ಇಂದು ನಾಯಕ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮರುಳಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ಮೂರ್ತಿ ಇದೆ. ಆದರೆ ನನ್ನ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಾಕು ಎಂದರಂತೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಐತಿಹ್ಯ ಇಂದು ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಐತಿಹ್ಯ ಆಚರಣೆಯಾಗಿ ಮುಂದುವರಿಯಲೂಬಹುದು ಅದಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ನಿದರ್ಶನಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು.

ನಿದರ್ಶನ - ೧

ನಾಡಿನ ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಜೋಕುಮಾರನ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಹಿಂದಿನಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಾ ಬಂದಿರುವುದು ಒಂದು ಬಹುದೊಡ್ಡ ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಜೋಕುಮಾರನ ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ತನ್ನೊಳಗೆ ಅವಿತುಕೊಂಡು ಸಮುದಾಯಗಳ ಮೂಲಕ ಆಚರಣೆಗೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಹುಲಿಕೆರೆ ಗ್ರಾಮದ ಬಾರಿಕರ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಜೊಕ್ಕಪ್ಪನನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಸುತ್ತೇಳು ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡಿ ಬರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಒಂದು ದೈವಿಕ ನೆಲೆಯಾಗಿ ಆಚರಣೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಜೋಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ''ಜೋಕುಮಾರನು ಜೋಕಋಷಿ ಮತ್ತು ಎಳೇ ಗೌರಿಯರ ಮಗ. ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ ಕಾಲ ಮಕ್ಕಳಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆ ಋಷಿಯೂ ಸಂತಾನಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಘೋರವಾದ ತಪ್ಪಸನ್ನು ಮಾಡಿ ಶಿವನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮಾಡಿಕೊಂಡಾಗ ಶಿವನು ಅವರಿಗೆ ಏಳು ದಿನಗಳ ಆಯಸ್ಸುಳ್ಳ ಮಗನನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗುವೇ ಜೋಕುಮಾರ. ಹುಟ್ಟಿದ ಏಳುದಿನಗಳೊಳಗೆ ಅವನು ಎಲ್ಲ ಪಟ್ಟಣಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿದ. ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳಿದ. ಅವನು ಜನಗಳು ಕೇಳಿದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ದಯಪಾಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದವರೆಗೆ ಸಂತಾನವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಮಹಾಪಂಡ, ಅನೇಕ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮಾನಭಂಗ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಕೊನೆಗೆ ಒಬ್ಬ ಮಡಿವಾಳನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಕನ್ಯೆಯ ಮಾನಭಂಗ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅದು ತಿಳಿದು ಆ ಮನೆಯ ಯಜಮಾನ ಅವನ ಎದೆಗೆ ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಚುಚ್ಚಿ ದೇಹವನ್ನು ಹೊಳೆಗೆ ಎಸೆಯುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅವನು ನರಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಒಬ್ಬ ಬೆಸ್ತನ ಬಲೆಗೆ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ. ಅದು ಏನೋ ಎಂತೋ ಎಂದು ಮತ್ತೆ ಹೊಳೆಗೆ ಎಸೆಯುತ್ತಾನೆ. ಜೋಕುಮಾರನ ದೇಹ ಒಂದು ಕಲ್ಲಿನ ಕೆಳಗೆ ಸಿಕ್ಕು ನರಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಒಬ್ಬ ಮಡಿವಾಳ ಅದನ್ನು ಮನೆಗೆ ಹೊತ್ತು ತರುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅವನ ಪ್ರಾಣ ಹಾರಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ.''[೩೦] ಅಂದಿನಿಂದ ಜೋಕುಮಾರನ ಹಬ್ಬ ಒಂದುವಾರ ಆಚರಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

ನಿದರ್ಶನ - ೨

ಇದನ್ನೇ ಐತಿಹ್ಯ ಮೂಲದಿಂದ ನೋಡುವುದಾದರೆ ''ಜೋಕುಮಾರನು ದಿಟ್ಟಾ ದೇವಿಯ ಮಗನು. ಹುಟ್ಟಿದ ಏಳು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಘಟಿಂಗನಾಗಿ ಊರೆಲ್ಲ ಹಾಳುಮಾಡಿ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿರುವ ಅಗಸರ ಹುಡುಗಿಯರ ಹತ್ತಿರವೂ ಇವನ ಪುಂಡಾಟಕ್ಕೆ ಊರು ಬೇಸತ್ತೂ ಒಂದುಗಟ್ಟಿ ಕೂಡಿ ಕಂಡ ಕಂಡಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಬಡಿದು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅಗಸರ ಕಲ್ಲಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟರೆಂದು''[೩೨] ತಿಳಿದು ಇಂದು ಸಹ ಹಬ್ಬ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ದಿನ ಅಗಸರು ಬಟ್ಟೆ ಹೊಗೆಯುವ ಬಂಡೆಯ ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆಂಬ ಜನರ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಬಗೆಯ ವಿಧಿ ವಿಧಾನಗಳೊಂದಿಗೆ ಆಚರಣೆಯು ಬೆಳೆದುಬಂದಿದೆ. ಇಂದು ಸಹ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ. ಹೀಗೆ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಜೋಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ಆಚರಣೆಯು ಮಧ್ಯಮ ವರ್ಗದ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿತು. ಅಲ್ಲದೆ "ವಸಾಹತುಶಾಹಿ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆ ಬರುವಿಕೆಗಾಗಿ ಇಂಥ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ದಾಖಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಈ ಬಗೆಯ ಅಚರಣೆಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದು ವಿಶೇಷ."[೩೩] ಜೋಕುಮಾರ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಜನರಿಗೆ ತೃಪ್ತಿ ಇದೆ. ಜೋಕುಮಾರ ಮಳೆ ತರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಗಣಪತಿ ಹೋಗಿ ಶಿವನಲ್ಲಿ ಲೋಕವೆಲ್ಲ ಸುಖವಾಗಿದೆ. ನನಗೆ ಸಿಕ್ಕಪಟ್ಟೆ ಊಟಹಾಕಿ ಕಳಿಸಿದರು ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಜೋಕುಮಾರ ಲೋಕ ಮಳೆಯಿಲ್ಲದೇ ಬಹಳ ಕಷ್ಟದಿಂದ ಇದ್ದಾರೆ ಎಂದು ದೂರು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಜನರು ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ಶಿವನಿಗೆ ಹೇಳಿದಾಗ ಮಳೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಬಂದರೆ ಜೋಕುಮಾರನ ಕಣ್ಣೀರು ಎಂದು ಅನ್ವಯಿಸಿ ಹೇಳುತಿರುವುದು ಕೃಷಿಕರ ಆರಾಧ್ಯ ದೈವ ಎಂಬುದು ಸತ್ಯವೇ ಇರಬೇಕು.

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಚಿನ್ನಹಗರಿಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ 'ಅಕ್ಕಮ್ಮ'ನ ಆಚರಣೆಯೂ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಗೆಯದು. ಡಾ.ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿ ಪೂಜಾರಹಳ್ಳಿಯವರು ಈ "ಅಕ್ಕಮ್ಮನ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಕರ್ನಾಟಕ, ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಲ್ಲೂ ವಿಭಿನ್ನ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳೇ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ"[೩೪] ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಜನ್ನಿಗಿಹಳ್ಳದ ಆಚೆ-ಈಚೆಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಮ್ಮನ ಬಾವಿ, ಅಕ್ಕಮ್ಮ ಗುಂಡುಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಹಬ್ಬ ಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲದೇ ಉಳಿದ ದಿನಗಳಲ್ಲೂ ಪೂಜೆಗಳು ನಡೆಯುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವೆನೆಂದರೆ ಅಕ್ಕಮ್ಮನಿಗಾಗಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಗುಡಿಗಳು ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದ್ದರೂ ಸಹ ಜನರು ತಮ್ಮ ಹೊಲಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪಗೊಂಡಿರಬಹುದು. ಈ ಅಕ್ಕಮ್ಮನ ಕುರಿತಾದ ಆಚರಣೆಯ ಹಿಂದೆ ಐತಿಹ್ಯ ಇರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು ಅದು ಐತಿಹ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದರೀತಿ ಹೀಗಿದೆ.

"ಬಹಳ ಹಿಂದೆ, ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಏಳು ಜನ ಅಣ್ಣ-ತಮ್ಮಂದಿರು, ತಾಯಿ ಹಾಗೂ ತಂಗಿಯೊಂದಿಗೆ ಸುಖವಾಗಿದ್ದರು. ಶ್ರೀಮಂತ ವಂಶದ ಇವರು ಸುಖದ ಸುಪ್ಪತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತೇಲುತ್ತಾ ಇದ್ದುದ್ದು ಸುತ್ತೇಳು ನಡುಗಡ್ಡೆಗೇ ತಿಳಿದ್ದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಈ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಬೆಳೆದು ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಐಶ್ವರ್ಯವೆಲ್ಲ ಕರಗಿ ಹೋಗಿ ಇವರಿಗೆ ಬಡತನ ಬಂತು ಇದರಿಂದ ಸಹೋದರರಿಗೆ ಚಿಂತೆಯಾಯಿತು. ತಾವು ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದಂತೆಲ್ಲ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾ ಹೋದ ಸಂಪತ್ತು ಪ್ರಾಪ್ತ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನಶಿಸಲು ಕಾರಣವೇನಿರಬಹುದೆಂದು ಅವರು ಯೋಚಿಸಿದರು. ತಂದೆ-ತಾಯಿಗೆ ತಮ್ಮ ನಂತರ ಬಹಳ ವರ್ಷಗಳ ತರುವಾಯ ಹುಟ್ಟಿದ ಒಬ್ಬಳೇ ಮಗಳು. ತಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಮುದ್ದಿನ ತಂಗಿ ಅಕ್ಕಮ್ಮ ಜನ್ಮಿಸಿದ್ದೇ ತಮ್ಮ ಆಸ್ತಿ-ಪಾಸ್ತಿ, ಹಿರಿಮೆ, ಸಂಪತ್ತೆಲ್ಲ ಕರಗಿತೆಂದು ಯೋಚಿಸುತ್ತಾರೆ."[೩೫] ಕೊನೆಗೆ ತಂಗಿಯನ್ನು ಕಾಡಿಗೆ ಕಳಿಸುವ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಡಿದರೆ

ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಏಳು ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಚಿನ್ನ ಸಿಗುವುದು ಖಂಡಿತ ಮತ್ತು ನಮ್ಮ ಐಶ್ವರ್ಯ ಮರಳಿಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಒಡಹುಟ್ಟಿದ ತಂಗಿಯನ್ನು ಬಲಿಕೊಡುವುದು ಅವರಿಗೆ ನುಂಗಲಾರದ ತುತ್ತಾಯಿತು. ಕೊನೆಗೆ ಕೊನೆಯ ತಮ್ಮ ಕಾಮ ಅಕ್ಕಮ್ಮನನ್ನು ಒಂದೇ ಏಟಿಗೆ ಕಡಿದು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಅಪ್ರಪ್ತ ವಯಸ್ಸಿನ ತಂಗಿಯನ್ನು ಕಡಿದ ಕೊನೆಯ ತಮ್ಮ ಕಾಮ ಶಾಪಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿಯು ಮತ್ತು ಚಿನ್ನಿಗಿಹಳ್ಳ ಗುಂಡುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಕ್ಕಮ್ಮನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತ ಪೂಜಿಸತೊಡುಗುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲಿನ ಐತಿಹ್ಯ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಚ್ಚಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಗಮ್ಮನ ಆಚರಣೆಯು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಹಳ್ಳದಾಟುವಾಗ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಎಲೆ ಅಡಿಕೆ ತೇಲಿ ಬಿಡುವುದು ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯ ಇಂದೂ ಇದೆ. ಅದರಂತೆ ನವ ತರುಣಿಯರು ಮದುವೆಯಾದ ಹೊಸ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮುಟ್ಟು ಮೈಲಿಗೆ ನಿರ್ವಾಹಣೆಗಾಗಿ ಗಂಗಮ್ಮನ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದು ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಈ ಆಚರಣೆಯು ತೀವ್ರವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದು ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ತಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ಊರ ಮುಂದೆ ಹರಿಯುವ ಜನ್ನಿಗಿಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಜಲಕನ್ನಿಕೆಯರು(ಸಪ್ತಕನ್ನಿಕೆ) ಗುಂಡಿನ ಕೆಳಗೆ (ಒಳಗೆ) ವಾಸವಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯೊಂದು ಇದೆ. ಆ ಸಪ್ತ ಕನ್ನಿಕೆಯರು ಯಾರು ಇಲ್ಲದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಸಪ್ತಕನ್ನಿಕೆಯರು ವಿಹರಿಸುವುದನ್ನು ಹಿಂದಿನವರು ನೋಡಿದ್ದಾರೆಂದು ಇಂದು ಸಹ ಅವರು ಬದುಕಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ವಾಡಿಕೆ. ತಾಯಕನಹಳ್ಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಊರುಗಳಿಂದ ಹಬ್ಬ, ಆಚರಣೆ, ಮದುವೆಗಳಿಗೆ ಬಂದ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಗಂಗಮ್ಮ ಹಿಡಿಯುತ್ತಾಳೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ. ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ತಾಯಕನಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ತಪ್ಪದಲೇ ಗಂಗಮ್ಮನ ಪೂಜೆಮಾಡಿ ಹೋಗುವುದು ಇಂದು ಸಹ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದರೆ ಇದರಿಂದಲೇ ಇನ್ನೊಂದು ಐತಿಹ್ಯ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. "ಹಿಂದೆ ಅವಿವಾಹಿತ ಕನ್ಯೆಯರಾದ ಏಳು ಜನ ಅಕ್ಕ-ತಂಗಿಯರು ಜಲಕ್ರೀಡೆಗೆಂದು ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಏಳು ಜನರು ಜಲಕ್ರೀಡೆಯಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಅದೇ ಹಳ್ಳ (ಸರೋವರ) ಕ್ಕೆ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಅಣ್ಣನು ಸಹ ಮೈ ತೊಳೆಯಲೆಂದು ಬಂದು ನೀರಿಗಿಳಿದ. ಅಣ್ಣನನ್ನೂ ಕಂಡ ಈ ಕನ್ಯೆಯರು ತಮ್ಮ ನಗ್ನತೆಯನ್ನು ಅಣ್ಣ ಕಾರಣಬಾರದೆಂದು ನಾಚಿಕೆ, ಸಂಕೋಚಗಳಿಂದ ಅಲ್ಲೆ ಇದ್ದ ಗುಂಡಿನೊಳಗೆ ಓಡಿಹೋಗೆ ಅಡಗಿ ಕುಳಿತು ಕಲ್ಲುಗಳಾದರು. ಹೀಗೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ಜಲಕನ್ನಿಕೆಯರನ್ನು ಮಹಿಳೆಯರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಹಿಳೆಯರ ರಕ್ಷಿಸುವುದು, ಮುಟ್ಟು, ಮೈಲಿಗೆ ನಿವಾರಿಸುವ ದೇವತೆ ಗಂಗಮ್ಮ ಎಂಬುದು ಜನರ ಮನಸಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿದು ಬಂದಿದೆ. "ಪ್ರಸ್ತುತ ಆಚರಣೆಯು ಚಿನ್ನಹಗರಿಯ ಇಕ್ಕೆಲಗಳ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿರುವುದರಿಂದ ಹಾಗೂ ಕಥೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಆಚರಣೆ ಇಲ್ಲಿ ದಟ್ಟವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಚಿನ್ನಹಗರಿ (ಪಾಪನಾಶಿನಿ) ನದಿಯ ಪರಿಸರವೇ (ಕಥೆಗೆ) ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೆ ಆಗರವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು."[illegible] ಗಂಗಮ್ಮನ ಆಚರಣೆಯು ಮಾಡುವುದು ಅದರ ಹಿನ್ನಲೆಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಬಗೆಯ ಬದುಕಿನ ಸಂ

ಬಾರದಿರಲಿ, ಗಂಗಮ್ಮ ಮಹಿಳೆಯ ಸ್ತ್ರೀಶಕ್ತಿಯ ಆರಾಧ್ಯದೇವತೆಯಾಗಿ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅದ್ಭುತ ಕಲ್ಪನೆ ಮತ್ತು ದೈವತ್ವ ನೆಲೆಯ ಕಾಣತೊಡಗುತ್ತಾರೆ.

ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಚರಣೆಗಳು ನಾಡಿನದ್ಯಂತ ಇದ್ದು ಅವುಗಳ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆಯು ಉಳಿದು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಬಂದಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಆಚರಣೆಗಳ ಹಿಂದೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ತಮ್ಮ ಪಾಲನ್ನು ನೀಡಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾದ ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣ, ದಂತಕಥೆ, ನಂಬಿಕೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಸಂಬಂಧ ಇಲ್ಲವೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯ ಇತಿಹಾಸವಾಗಿ, ದಂತಕಥೆಯಾಗಿ, ನಂಬಿಕೆಯಾಗಿ, ಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗಿ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಯಾಗಿ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ ಇಲ್ಲವೇ ಈ ಎಲ್ಲವೂ ಐತಿಹ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಆಕರಗಳಾಗಿವೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಿಸಬಹುದಾದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ.

ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಕರಾವಳಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೭೯
೨. ಡಾ. ಬಿ.ಎ.ವಿವೇಕ ರೈ, ಅನ್ವಯಿಕ ಜಾನಪದ, ಪು. ೧೦೫
೩. ಅದೇ, ಪು. ೧೦೬
೪. ಪ್ರೊ.ಲಕ್ಷ್ಮಣ ತೆಲಗಾವಿ, ಡಾ.ಕೆ.ಸಂಧ್ಯಾರೆಡ್ಡಿ (ಸಂ), ಹರತಿಸಿರಿ, ಪು. ಲ೦೬
೫. ಡಾ. ವಿ.ಜಿ.ಪೂಜಾರ, ವೀರಶೈವ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪವಾಡ ಕಥೆಗಳು, ಪು. ೨೮
೬. ಡಾ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ರೈ, ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು, ಪು. ೨೯
೭. ಅದೇ, ಪು. ೩೧
೮. ಡಾ. ಎಂ.ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ, ಗ್ರಾಮೀಣ, ಪು. ೭೪
೯. ಡಾ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ರೈ, ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು, ಪು. ೩೧
೧೦. ಡಾ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ, ಗ್ರಾಮೀಣ, ಪು. ೭೮
೧೧. ವಾಸುದೇವ ಬಡಿಗೇರ, ಸಂಡೂರು ಪರಿಸರದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪು. ೪
೧೨. ಡಾ. ಜೀ.ಶಂ.ಪ. ಜನಪದ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪು. ೪೩
೧೩. ಡಾ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ರೈ, ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು, ಪು. ೨೭
೧೪. ಅ.ಕೆ.ಮರುಳಸಿದ್ದಪ್ಪ, ಭಾರತೀಯ ಜಾನಪದ ಸಮೀಕ್ಷೆ, ಪು. ೪೮
೧೫. ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಕೂಡುಕಟ್ಟು, ಪು. ೧೦೪
೧೬. ಅದೇ, ಪು. ೧೦೭
೧೭. ಡಾ. ಜಿ.ವಿ.ಡಿ. ಕನ್ನಡ ಐತಿಹ್ಯಗಳು, ಪು. ೨೩, ೨೪
೧೮. ಡಾ. ಬಿ.ಎ.ವಿವೇಕ ರೈ, ಅನ್ವಯಿಕ ಜಾನಪದ, ಪು. ೧
೧೯. ಅದೇ, ಪು. ೨
೨೦. ಅದೇ, ಪು. ೩
೨೧. ಡಾ. ವೃಷಭೇಂದ್ರಾಚಾರ್ ಅರ್ಕಸಾಲಿ, ಪ್ರಭು ಪ್ರಕಾಶನ, ಪು. ೨೮
೨೨. ಡಾ. ಅಂಬಳಿಕೆ ಹಿರಿಯಣ್ಣ, ಜಾನಪದಲೋಚನ, ಪು. ೪೭

೨೩. ಅದೇ, ಪು. ೪೭

೨೪. ಪ್ರೊ. ಎ.ವಿ.ನಾವಡ, ಒಂದು ಸೊಲ್ಲು ನೂರ ಸೊರ, ಪು. ೧೫೩

೨೫. ಎನ್. ಬಸವರಾಧ್ಯ, ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್, ಪು. ೫೮೧

೨೬. ಪಂಡಿತ ಚೆ.ಎ.ಕವಲಿ, ಸಚಿತ್ರ ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ-ಕಸ್ತೂರಿ ಕೋಶ, ಪು. ೪೫೧

೨೭. ಡಾ. ಹಾ.ಮಾ.ನಾಯಕ, ಜಾನಪದ ಸ್ವರೂಪ-ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪು. ೯೩

೨೮. ಡಾ. ಎಚ್.ಜೆ.ಲಕ್ಕಪ್ಪಗೌಡ (ಸಂ), ಸ್ವರ್ಣ ಜಾನಪದ, ಸಂಪುಟ-೨, ಪು. ೧೨೫

೨೯. ಎಸ್.ಎಸ್.ಹಿರೇಮಠ, ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ಜಾತ್ರೆ, ಪು. ೧೬

೩೦. ಎನ್.ಎಂ. ರವಿಕುಮಾರ, ಡಾ.ವೃಷಭೇಂದ್ರಾಚಾರ್ (ಸಂ), ಮುನ್ನಡೆಯ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ, ಪು. ೨೯

೩೧. ಡಾ. ಎಸ್.ಸಿ.ಪಾಟೀಲ, ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಜನಪದ ವಾಸ್ತು, ಶಿಲ್ಪಿಗಳು, ಪು. ೧೮

೩೨. ಅದೇ, ಪು. ೧೯

೩೩. ಡಾ. ಮಂಜುನಾಥ ಬೇವಿನಕಟ್ಟಿ (ಸಂ), ಜಾನಪದ ಕರ್ನಾಟಕ, ಪು. ೧೨೯

೩೪. ಡಾ. ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿ ಪೂಜಾರಹಳ್ಳಿ, ಅಕ್ಕಮ್ಮನ ಆಚರಣೆ, ಪು. ೧

೩೫. ಅದೇ, ಪು. ೧೭-೧೮

೩೬. ಅದೇ, ಪು. ೧೭

೪

ಐತಿಹ್ಯ : ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ

೪

ಐತಿಹ್ಯ : ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ

ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಜಾನಪದ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಿ, ಅಧ್ಯಯನ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಜಾನಪದ' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಇಂಗ್ಲಿಶ್‌ನ 'Folklore' ಪದ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. 'Folklore' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮೪೬ರಲ್ಲಿ 'ವಿಲಿಯಂ ಜಾನ್ ಥಾಂಸ್' ಅವರು ಬಳಸಿದರು. 'Folk' ಎಂದರೆ 'ಜನ', 'Lore' ಎಂದರೆ ಅವರು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಸಾಮಗ್ರಿ ಎಂಬರ್ಥ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ 'ಜನರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದು' ಎಂಬರ್ಥ ಹೊಂದಿರುವ Folklore ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಜಾನಪದ' ಸಂವಾದಿ ಪದವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಬಳಕೆಗೆ ತಂದ ಕೀರ್ತಿ ಡಾ. ಹಾ.ಮಾ.ನಾಯಕರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಇಂದು ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಬಹುಮುಖ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದು ಪ್ರಕೃತ ವಿದ್ಯಾಮಾನದ ಉತ್ತಮ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಜಾನಪದ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜಾನಪದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗದ್ಯ ಕಥನಗಳಾದ ಪುರಾಣ, ಐತಿಹ್ಯ, ನಂಬಿಕೆಗಳು, ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು, ಆಚರಣೆಗಳು, ಕಟ್ಟುಕಥೆ, ಗೀತೆ, ಲಾವಣಿ, ಕಾವ್ಯ, ಶಿಶುಪ್ರಾಸ, ಜನಪದ ಕ್ರೀಡೆಗಳು, ಗಾದೆ, ಒಗಟು, ಒಡಪು, ನುಡಿಗಟ್ಟು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿವೆ. ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕಥಾ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಐತಿಹ್ಯ, ಪುರಾಣ, ಕಟ್ಟುಕಥೆಗಳು ಜನಪದದ ವ್ಯಾಪಕ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಇಂದು ಒಳಗಾಗಿವೆ. ಇವು ಮೂರು ಶಾಖೆಗಳು

ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ.

ಜನಪದ ಗದ್ಯಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನದೇ ಆದ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಕ ಹಿನ್ನಲೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿವೆ. ಜಾನಪದದ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಟ್ಟು ನೋಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಏಕರೂಪವಾಗಿ ನೋಡಬಯಸುವುದು ತಪ್ಪೇನಲ್ಲ. ನಮಗೆ ಬರಹವಿಲ್ಲದ ಕಂಠಸ್ಥ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಜನಪದವೇ ಆಗಿದೆ. ಅದು ವಿವಿಧ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಜನರ ಆಶೋತ್ತರದ ಬಗೆಯಷ್ಟೆ. ಜಾನಪದ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಗೆ ತನ್ನದೇ ಆದಂತಹ ವಿಶಿಷ್ಟ ನೆಲೆಯಿದೆ.

052072

ಜಾನಪದ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಒಗಟು, ಒಡಪು, ದಂತಕಥೆ, ಗಾದೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ರಚನೆಯ ಹಿಂದೆ ಜನಪರವಾದ ಒಂದು ಕಥೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಐತಿಹ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಚಲಿತಕ್ಕೆ ಬರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದೆ. ಯಾವುದೇ ನಂಬಿಕೆ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಆಚರಣೆಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಐತಿಹ್ಯ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಜಾನಪದದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಪಾತ್ರ ಇರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡದೆ ಜಾನಪದ ಅಧ್ಯಯನ ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳಲಾರದು. ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಅಧ್ಯಯನವೆಂದರೆ ಲಯದ ಅಧ್ಯಯನ ಅಥವಾ 'ಲಯದ ಅಧ್ಯಯನ' ವೆಂದರೆ 'ಛಂದಸ್ಸಿನ ಅಧ್ಯಯನ' ಎನ್ನುವ ಮಾತಿನಂತೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನವೆಂದರೆ ಜಾನಪದ ಅಧ್ಯಯನ, ಜಾನಪದ ಅಧ್ಯಯನವೆಂದರೆ 'ಐತಿಹ್ಯ ಅಧ್ಯಯನ' ಎನ್ನುವಂತೆ ಇವೆರಡರ ಸಂಬಂಧ ಅತ್ಯಂತ ಗಾಢವಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಜನಪುರಾಣಗಳೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ.

"ಪ್ರಾಚೀನ ನಿರಕ್ಷರಕುಕ್ಷಿಯ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಾರದ ವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲ. ಅವನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಮೂಡಿದ ಭಾವನೆಗಳು ಅವನ ಶುದ್ಧ ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಕಲ್ಪನಾ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಮೂಲಕ ಹೊರಬರುವಾಗ ಐತಿಹ್ಯ ಅಥವಾ ಪುರಾಣಗಳ ರೂಪ ಪಡೆಯುತ್ತವೆ."[೧] ಹೀಗಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯ ಜಾನಪದ ಪುರಾಣದ ಸ್ವರೂಪ ಪಡೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಗಾದೆ, ಒಗಟು, ಒಡಪು, ನುಡಿಗಟ್ಟು ಮುಂತಾದವುಗಳ ರಚನೆಯ ಹಿಂದೆ ಐತಿಹ್ಯದ ಪ್ರಭಾವವಿರುವುದನ್ನು ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧. ಐತಿಹ್ಯ : ಗಾದೆ - ನುಡಿಗಟ್ಟು

'ಅಂಗನ್ನಡ' ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ

ಇಂದಿನ ನಾಗರಿಕ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿರುವ ಮಾನವ ಜಾನಪದ ಪರಂಪರೆಯ ಗಾದೆ, ನುಡಿಗಟ್ಟು, ಒಡಪು ಮುಂತಾದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಬದುಕನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಪ್ರಕಾರಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಮರೆಯಲಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸಮುದಾಯ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮೌಖಿಕವಾದದು. ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮೋಡಿಮಾಡಿ ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಉತ್ತಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಕಡೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ

ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಡಂಬನೆಯ ದ್ಯೋತಕವಾಗಿ ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಾದೆಗಳು ಮತ್ತು ಒಗಟುಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನೆಲೆಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿವೆ. ಗಾದೆಗಳನ್ನು ಜನಪದರು ದಿನ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಗಾದೆಗಳು ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಧ್ವನ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ 'ಗಾದೆ' ಎಂದರೆ ಅನುಭವಿಗಳ ರಸದ ನುಡಿ ಎನ್ನಬಹುದು. ಗಾದೆ' ಎನ್ನುವುದು ಅನುಭವ ಮತ್ತು ಆಲೋಚನೆಗಳ ಫಲ. ಜೀವನ ಹಲವು ಅನುಭವಗಳ ಸಂಗ. ಅನುಭವಗಳು ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ದೂರವಾದವುಗಳು. ಗಾದೆಗಳೂ ಎಂದೂ ಸುಳ್ಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ 'ವೇದ ಸುಳ್ಳಾದರೂ ಗಾದೆ ಸುಳ್ಳಾಗದು' ಎಂಬುದು ಗಾದೆಯ ಬಗೆಗಿನ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ಗಾದೆ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುವಿನಲ್ಲಿ ಗಾಥಾ (ತ್ಯ) "ಗಾದೆಯ ಮಾತು, ಲೋಕೋಕ್ತಿ, ಪರಂಪರೆಯ ಕತೆ"[೩] ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಲೋಕೋಕ್ತಿ, ಪರಂಪರೆಯ ಕತೆ ಎಂಬರ್ಥಗಳು ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಉಪಯುಕ್ತ ಪದಗಳು ಎಂಬುದು ಹೆಚ್ಚು ಸೂಕ್ತವಾದದ್ದು. ಇಂಗ್ಲಿಶ್‌ನ Proverb ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಗಾದೆ' ಸಂವಾದಿ ಪದವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. "ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಪದವೆಂದರೆ ನಾಣ್ನುಡಿ. ನಾಡು + ನುಡಿ, ನಾಣ್ಣುಡಿಯಾಗಿದೆ. ಗಾದೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದ ರೂಢಿಗೆ ಬಂದನಂತರ ಅದು ಮರೆಯಾಯಿತು."[೪] ನಾಣ್ನುಡಿಯಂತೆ ಮತ್ತೊಂದು ಪದ ಲೋಕೋಕ್ತಿಯೆಂಬುದನ್ನು ಬಳಸುವುದನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಈಗ ಗಾದೆಯ ಬಳಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಜನಪ್ರಿಯತೆ ಗಳಿಸಿ ಬೆಳಕು ಕಂಡಿದೆ. ಅದು ಗಾಥಾ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಪರ್ಯಾಯ ಪದ ಎಂಬುದರ ಮೂಲ ಹುಡುಕಿದಾಗ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಚ್ಚಕನ್ನಡ ಪದವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಉಳಿದಿದೆ. ಗಾದೆಗಳ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯ ಬಗೆಗೆ ಡಾ. ದೇ.ಜ.ಗೌ.ಅವರು ಜಾನಪದ ಅಧ್ಯಯನದ 'ಗಾದೆಗಳು' ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಲಿಪಿಯ ಕಲ್ಪನೆ ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮೂಡುವ ಮುನ್ನವೇ ಮಿಲಿಯ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಗಾದೆಗಳು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ತೇಲಿಹೋಗಿರಬೇಕು. ಕ್ರಿ.ಪೂ.ಮೂರು ಸಾವಿರದ ಏಳುನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದಿನ ಈಜಿಪ್ಟ್‌ನಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಗಾದೆಗಳನ್ನು 'Book of the Dead' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸಂಕಲಿಸಲಾಗಿದೆ"[೫] ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಗಾದೆಗಳು ಅನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾಲದ ಮೂಲದ ನೆಲೆಯಿಂದ ಬೆಳೆದುಬಂದಿರಬೇಕು. ಗಾದೆಗಳು ಜನರ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಎರಡು ಮಾತಿಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಗಾದೆಯೊಂದನ್ನು ನಾವಿಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು. "ಸೌದೆ ಮುಗಿದರೆ ಒಲೆ ಹಾರುತ್ತದೆ, ಚಾಡಿಕೋರರರನ್ನು ದೂರವಿಟ್ಟರೆ ಜಗಳ ದೂರವಾಗುತ್ತದೆ." ಜಪಾನ್ ಗಾದೆ. ಗಾದೆಯನ್ನು ಅಚಾನಕವಾಗಿ ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದೆ ಬಳಸುವ ಕಿಡಿನುಡಿಗಳು ಮಾತ್ರ. ಗದ್ಯ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಇವು ಚಿಕ್ಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿದ್ದರೂ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಾದೆಗಳು ಮೌಲ್ಯಯುತವಾದ ಅಗ್ರಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿವೆ.

ಯಾವುದೇ ಗಾದೆಗಳ ಹಿನ್ನಲೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಒಂದು ಘಟನೆ, ಸ್ಥಳಪುರಾಣ, ಒಗಟು, ವ್ಯಕ್ತಿ, ಸಮುದಾಯ ಮತ್ತು ಒಂದು ಚಿಕ್ಕಕಥೆ, ನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಮೇಲಿನ ವುಗಳೆಲ್ಲವು ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಗಾದೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು. "ಅರೇಬಿಯಾದ ಹಲವಾರು ಗಾದೆಗಳು ಅಲ್ಲಿಯ ಬುಡಕಟ್ಟುಗಳ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಘಟನೆಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಜನ್ಮವೆತ್ತಿವೆ" ಎಂದು ಜೆ.ಎ.ಕೆಲ್ಲೋ ಎಂಬ ವಿದ್ವಾಂಸರು ನಿದರ್ಶನಗಳ ಮೂಲಕ ವಿಶದಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಪೌರಾಣಿಕ ಕತೆ, ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಗಾದೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೂ ಹೌದು. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಾದೇಶಿಕಗಳ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಗಾದೆಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ, ತಳಕು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಒಂದು ಗಾದೆಯ ಹಿಂದೆ ಇರುವ ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು. "ಒಮ್ಮೆ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನು ತಿರುಪತಿ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನ ಹತ್ತಿರ ಏಳು ಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿ ಸಾಲವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡನಂತೆ. ಎಷ್ಟೋ ವರ್ಷಗಳಾದರೂ ಸಾಲವನ್ನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನು ಮೈಲಾರಲಿಂಗನನ್ನು ತಾನು ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲವನ್ನು ಕೇಳಲು ಮೈಲಾರಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಏನೋ ಮೈಲಾರ ನೀನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ ನಾ ತಗೋಳಿಲ್ಲ ಅನ್ನಂಗಾಯಿತು. ನಾನು ಕೊಟ್ಟ ಏಳು ಕೋಟಿ ಸಾಲವನ್ನು ಕೊಡು ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಅದಕ್ಕೆ ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ನನ್ನ ಭಕ್ತರು ಬಹಳ ಮಂದಿ ಆಗಿಬಿಟ್ಟರು. ಭಕ್ತರಿಗೆಲ್ಲ ಹಂಚಿ ಬರಿಗೈಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನ ಭಕ್ತರು ನೀನು ಕೊಟ್ಟ ಸಾಲದಷ್ಟು ಯಾವಾಗ ಕೂಡಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೋ ಅವಾಗ ನಿನ್ನ ಸಾಲ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನೀನು ಮೂರು ನಾಮ ಎಳೆದುಕೊ. ಈಗ ನಾನು ಏನು ಮಾಡಲಿ ಎಂದನು. ಈ ಮಾತು ಕೇಳಿದ ತಿರುಪತಿ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನು ಕೋಪಗೊಂಡನಂತೆ. ಅಂತೆಯೇ ಶಾಪವನ್ನೂ ಹಾಕಿದನು. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರು ಏಳುಕೋಟಿ, ಏಳುಕೋಟಿ ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತಾ ತಿರುಗುತ್ತಾ ಭಿಕ್ಷೆ ಎತ್ತಲಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಹೊರಟು ಹೋದನಂತೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಗಾದೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನಿಗೂ - ಮೈಲಾರಲಿಂಗನಿಗೂ ನಡೆದ ಹಣಕಾಸಿನ ವ್ಯವಹಾರ ಕುರಿತು ಐತಿಹ್ಯವೊಂದನ್ನು ಹೆಣೆಯಲಾಗಿದೆ. ನಂಬಿಕೆ (ಯಲ್ಲಿ) ಗಳ ನೆಲೆಯ ಗಾದೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಅದರಂತೆ ಅನೇಕ ವೇಳೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ನಂಬಿಕೆಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು ಅನೇಕ ವೇಳೆ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಬಂಧಿಸಿವೆ. ಹಲ್ಲಿ ಹರಿಬಾರದು, ದೊಣ್ಣೆ (ಓತಿ) ಬೀಳಬಾರದು ಎಂಬ ಗಾದೆಯು ನಂಬಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಐತಿಹ್ಯದಂತಹ ಕಥಾನಕಗಳು ಗಾದೆಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಮೂಲಕ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೆಸೆದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಘಟನೆಗಳ ಹಲವಾರು ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ಕಾರಣ ಐತಿಹ್ಯ, ನಂಬಿಕೆ, ಆಚರಣೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಗಾದೆಯ ಮುಖೇನ ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿರುತ್ತವೆ.

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಗಾದೆಗಳು ಅವುಗಳಿಂದ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಐತಿಹಾಸಿಕ ಹಿನ್ನಲೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಮೂಲ ಆಕರಗಳಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತವೆ. 'ಹಂಪಿಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ನಮ್ಮ ಕೊಂಪೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದೇ ವಾಸಿ' ಎಂಬ ಗಾದೆಯ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯದ ಕಥಾನಕವಿದೆ. ಅದರೊಂದಿಗೆ ಚರಿತ್ರೆಯ ಸಂಗತಿಯೂ ಅಡಗಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಒಂದು ದಿನ ಒಬ್ಬ ರಾಜನಿಗೆ ಇಬ್ಬರು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿದ್ದರಂತೆ. ಅವರು ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿತಿರಲೂ ದೇಶವನ್ನು ಸುತ್ತಬೇಕೆಂದು ಎಲ್ಲ ನೋಡಿ ಹಂಪೆಗೆ ಬಂದರು. ಕಾಲಲ್ಲಿಯೇ ತಿರುಗಾಡಿ ನೋಡಿದ ಅವರು ಛೆ ! ಹಂಪಿಗೆ ಬರುವುದಕ್ಕಿಂತ ನಮ್ಮ ಕೊಂಪೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದೇ ವಾಸಿ' ಅಂದರು. ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಋಷಿಮುನಿಗಳು ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡರು. ಇಂಥ ಪವಿತ್ರಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಎಂಥ ಮಾತು ಆಡಿದರು ಎಂದು ಶಾಪ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅವರು ಇಲ್ಲೇ ಕಲ್ಲಾದರು ಎಂಬ ಐತಿಹ್ಯವೊಂದಿದೆ. ಅದರ ದ್ಯೋತಕವಾಗಿಯೇ ಹಂಪೆಯಲ್ಲಿನ ಅಕ್ಕ ತಂಗಿಯರ ಗುಂಡು ಇದೆ. ಈ ಗಾದೆಯ ಹಿಂದೆ ಘಟನಾ ಐತಿಹ್ಯವೊಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹಂಪೆಯಲ್ಲಿನ ಭಗ್ನ ದೇವಾಲಯಗಳು ನಡೆದೇ ತಿರುಗಾಡಿ ನೋಡಬೇಕಾದ ವಿಶಾಲ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ನೋಡಿ ದೈಹಿಕ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಶ್ರಮವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಗಾದೆ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದ್ದೂರಿಯಾಗಿ ಮೆರೆದ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮಾಜ್ಯದ ಅಂತ್ಯವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಐತಿಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಚರಿತ್ರೆಯ ಅನೇಕ ವಿಸಂಗತಿಗಳು ಎಳೆಎಳೆಯಾಗಿ ಬಿಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಜಗತ್ತಿನ ಆಯಾಮಗಳನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

'ನಾರದಮುನಿಯಂತಹ ದೇವರಿಲ್ಲ ಚಿಗಟೇರಿಯಂತಹ ಊರಿಲ್ಲ' ಎಂಬ ಗಾದೆಯ ಹಿಂದೆ ಚಿಗಟೇರಿ ಹೆಸರಿನ ಏಕೈಕ ಗ್ರಾಮ ಮತ್ತು ತ್ರಿಲೋಕ ಸಂಚಾರಿಯಾದ ನಾರದನ ಹೆಸರಿನ ಗುಡಿಗಳಿಲ್ಲದ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಈ ಕಾರಣವಾಗಿ ಈ ಗಾದೆ ಜನಜನಿತವಾಗಿದೆ. ''ಶ್ರೀ ಕುಲಕರಣಿ ಪ್ರಹ್ಲಾದರು ಬರೆದ 'ನಾಣ್ಣುಡಿ' ಎಂಬ ಕಿರುಹೊತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಹೇಳುವಂತೆ 'ಬುಕ್ಕರಾಯ ಮೆಚ್ಚಿ ಬೆಕ್ಕಿನ ಮರಿಯಿತ್ತ'ನೆಂಬ ಗಾದೆಯೂ ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸದ ಪ್ರಸಂಗವೊಂದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದು. ದಾನಶೂರನೆಂದೂ ವಿಖ್ಯಾತನಾದ ವಿಜಯನಗರದ ಬುಕ್ಕರಾಯನ ಬಳಿ ಪಂಡಿತನೊಬ್ಬನು ಬಂದು ತನ್ನ ವಿದ್ವತ್ತಿನಿಂದ ಅವನನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿದ. ಮೆಚ್ಚಿದ ದೊರೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರೀತಿಯ ಬೆಕ್ಕೊಂದನ್ನು ಎತ್ತಿ ಪಾರಿತೋಷಕವಾಗಿತ್ತನೆಂದೂ, ಸನ್ಮಾನಿತನಾದ ಪಂಡಿತನು ಆಸ್ಥಾನದಿಂದ ಬೆಕ್ಕನ್ನು ಕಂಕುಳದಲ್ಲಿ ಒಯ್ಯಬೇಕಾಯಿತೆಂದು ಆಂಖ್ಯಾಯಿಕೆ''[5] ಇದು ದಂತಕಥೆ. ಇತಿಹಾಸ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದ ನಂತರವೂ ಗಾದೆಯು ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಒಬ್ಬ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ರಾಜ ಮತ್ತು ಪಂಡಿತ. ಆ ಪಂಡಿತನ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಪುರಸ್ಕಾರದ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ಐತಿಹ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಗಾದೆಗಳ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣ, ನಂಬಿಕೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಆಚರಣೆ, ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಂಶಗಳು ಇವೆ.

[illegible]

ಅವುಗಳಿಂದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಗಾದೆಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿವೆ. ಆದರೆ ಗಾದೆ-ಐತಿಹ್ಯ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಖಂಡಿತ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದ ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಭೇದಗಳು.

ಗಾದೆಗಳು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಘಟನೆಗಳಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ಕಥೆಗಳಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಂದ ಉಗಮವಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನದಂತೆ ಕೆಲವು ಗಾದೆಗಳನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಪುರಾಣ ಇತಿಹಾಸಗಳು ಕೆಲವು ಗಾದೆಗಳ ಉಗಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನ್ನಬಹುದು. ಬೈಬಲ್ , ಕುರಾನ್, ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಮುಂತಾದವು ಅನೇಕ ಗಾದೆಗಳು ಉಗಮವಾಗಲು ನೆರವಾಗಿವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಮತಾಳಿದ ಒಂದು ಗಾದೆ ಹೀಗಿದೆ. ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಕೌರವ ಕೆಟ್ಟ, ಹೆಣ್ಣಿನಿಂದ ರಾವಣ ಕೆಟ್ಟ! ಇದರಲ್ಲಿ ಪುರಾಣ ಪುರುಷರ ಕಥನಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳು ಮತ್ತು ಅವರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಈ ಗಾದೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವುದನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವಿಷಯಗಳು ಸ್ಥಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳು ಗಾದೆಗಳ ಉಗಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ. ಗಾದೆಗಳು ನಾಡಿನ ಐತಿಹಾಸಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡ ಪ್ರಮುಖ ಪರಿಕರಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲಬಲ್ಲವು. ಡಾ.ಆರ್ವಿಯಸ್ ಸುಂದರಂ ಅವರು ಹೇಳುವಂತೆ "ಕೆಲವು ಗಾದೆಗಳು ಸ್ಥಳಪುರಾಣವನ್ನು ಒಂದು ದೇಶದ ಅಥವಾ ನಾಡಿನ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ"[೬] ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಆರ್.ಎಸ್.ಬಾಗ್ಸ್ ಗಾದೆಗಳ ವರ್ಗೀಕರಣದಲ್ಲಿ ಪುರಾಣಗಳು, ಐತಿಹ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ನಂಬಿಕೆಯ ಪ್ರಕಾರಗಳು. ನಂಬಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗಾದೆಗಳು ಐತಿಹ್ಯದ ಒಂದುಭಾಗವೆಂದು ಗುರುತಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಗಾದೆಗಳು ನಾಡಿನ ಐತಿಹಾಸಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡಲು ಪೂರಕ ಅಂಶಗಳಾಗಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಗಾದೆಗಳು ಶಿಷ್ಟ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ನಿರ್ವಚನದಲ್ಲಿ ಮೌಲಿಕ ಆಕರಗಳೂ ಹೌದು. ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಾಡಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಅಡಗಿರುತ್ತದೆ. ಶಿಷ್ಟ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ಆಕರಗಳ ಕೊರತೆ ಕಂಡುಬಂದಾಗ ಈ ಬಗೆಯ ಮೌಖಿಕ ಕಥಾನಕಗಳು ಕೊರತೆಯ ಕೊಂಡಿಯನ್ನು ಬಿಗಿಗೊಳಿಸಬಲ್ಲವು.

ಗುಡ್ಡ ಸುತ್ತಿ ಮೈಲಾರಕ್ಕೆ ಹೋದರು

ಮೈಲಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮುಂಚೆ ದೇವರಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಹೋಗಲೇಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿನ ದೇವರಿಗೆ ಮೊದಲು ಹಣ್ಣುಕಾಯಿ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ತರುವಾಯ ಮೈಲಾರದಲ್ಲಿ ದೇವರ ಸೇವೆಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಬೇಕು. ಪೂರ್ವದ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಂದ ಬರುವವರಿಗೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಮೈಲಾರ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಅವರು ದೇವರ ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಹೋಗಬೇಕು. ಪೂರ್ವದಿಂದ ಮತ್ತು ಉತ್ತರದಿಂದ ಬರುವವರಿಗೆ ಮೊದಲು ಮೈಲಾರ ಸಿಕ್ಕರೂ ದಕ್ಷಿಣದ ದೇವರಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಹಣ್ಣು ಕಾಯಿ ಕೊಟ್ಟು ದರ್ಶನ ಪಡೆದು

ಬರಬೇಕು. ನಂತರ ಮೈಲಾರಕ್ಕೆ ಬರುವದು ಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಈಗಲೂ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಪಾಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಮೈಲಾರನ ಜಾತ್ರೆಗೆ ಬರುವಾಗ ದೇವರಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಹಣ್ಣುಕಾಯಿ ಕೊಟ್ಟು ಮೈಲಾರಕ್ಕೆ ಬರುವ ಕಾರಣದಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಾದೆಯು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಏಳುಕೋಟಿ ಕುಡಿಲಿಲ್ಲ ಮೈಲಾರ ಲಿಂಗಪ್ಪನ ಶನಿಹರಿಲಿಲ್ಲ

ಒಮ್ಮೆ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನು ತಿರುಪತಿ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನ ಹತ್ತಿರ ಏಳುಕೋಟಿ ರೂಪಾಯಿ ಸಾಲತಂದ ಎಷ್ಟೋ ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದವು ತಿರುಪತಿ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ಹಣಕೊಟ್ಟಿದನು ಮೈಲಾರಲಿಂಗನನ್ನು ಕೇಳಿದ ಅವನು ತಪ್ಪಿಸಿ ತಲೆಮರಿಸಿ ತಿರುಗಾಡಿದನು. ಒಂದಾನು ಒಂದುದಿನ ಸಾಲ ಕೇಳಕ್ಕಂತ ಮೈಲಾರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಏನೋ ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ನೀನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ ನಾನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ ಅನಾಂಗಾಯಿತು. ನಾ ಕೊಟ್ಟವಳು ಕೋಟಿ ಸಾಲ ಕೊಡಲೇಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿದ. ಮೈಲಾರಲಿಂಗನು 'ನೋಡು ನನ್ನ ಭಕ್ತರು ಬಹಳ ಮಂದಿ ಆಗಿ ಬಿಟ್ಟರು ಅವರಿಗೆಲ್ಲಾ' ಹಂಚಿ ಬರಿಗೈಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಆ ಭಕ್ತರು ಯಾವಾಗ ಕೊಡುತ್ತಾರೋ ಅವಾಗ ನಿನ್ನ ಸಾಲ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ನೀನು ಮೂರು ನಾಮ ಎಳೆದುಕೋ ನಾನು ಏನು ಮಾಡ್ಲಿ ಎಂದ ಮೈಲಾರಲಿಂಗಪ್ಪ. ಅದಕ್ಕೆ ಕೋಪಗೊಂಡ ತಿರುಪತಿ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರು ಏಳುಕೋಟಿ ಏಳುಕೋಟಿ ಎಂದು ತಿರುಗಲಿ ಎಂದು ಶಾಪಕೊಟ್ಟು ಏಳುಕೋಟಿ ಜನ ಸೇರಲಿಲ್ಲ ನಿನ್ನ ಶನಿ ಹರಿಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದ.

ಹೀಗೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದೇಶಿಕವಾಗಿ ದೈವ - ಸಂಗತಿಗಳಾಧಾರಿತ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಕೆಲವು ಗಾದೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ದನಕ್ಕಾಗಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಚಿಗಟೇರಿಯಂಥ ಊರಿಲ್ಲ ನಾರದಮುನಿಯಂಥ ದೇವರಿಲ್ಲ

ಹರಪನಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಸುಮಾರು ೧೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಊರು ಚಿಗಟೇರಿ. ಇಲ್ಲಿ ನಾರದಮುನಿಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯ ಇದೆ. "ಚಿಗಟೇರಿಯಂತ ಊರಿಲ್ಲ ನಾರದ ಮುನಿಯಂತ ದೇವರಿಲ್ಲ" ಎಂಬ ಗಾದೆಯು ಚಿಗಟೇರಿಯ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶದ ಜನರ ಮನೆ ಮಾತಾಗಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಗಟೇರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಊರು ಬೇರೆಯಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ತ್ರಿಲೋಕ ಸಂಚಾರಿಯಾದ ನಾರದನನ್ನು ಮೂರ್ತಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಪೂಜಿಸುವುದು ನಾಡಿನ ಏಕೈಕ ಊರು ಚಿಗಟೇರಿಯಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ವಿಶಿಷ್ಟತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದ ಜನರು ಮೇಲಿನ ಗಾದೆಯನ್ನು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪ್ರತೀಕದಂತೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ನಾರದಮುನಿಯನ್ನು ನಾರಪ್ಪ ಎಂದು ಜನಪದರು ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಆರಾಧಿಸುತ್ತ ಬಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ ಒಂದು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ನಾರದ ಲೋಕ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆಂದು ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ

ತನ್ನ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ಕಳ್ಳನೊಬ್ಬ ಕಳವು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಕಳ್ಳನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿ ಕಳ್ಳನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾರೆ (ಹಾರೆಕೋಲು) ಹಾಕಿದನಂತೆ ಎಂದು ಕಳ್ಳ ಮತ್ತು ಕುದುರೆಯು ಕಲಿಗಲ್ಲು ಆಗಿ ಇರುವುದನ್ನು ಇಂದು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು. ಚಿಗಟೇರಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ನಾರದಮುನಿ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮುಂದಿನ ಸಭಾಂಗಣದ ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಕುದುರೆ ಮತ್ತು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದಂತಿರುವ ಕಳ್ಳನ ವಿಗ್ರಹ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡಲು ಅಲ್ಲಿನ ಮೌಕಿಕ ಸಮುದಾಯ ಈ ರೀತಿಯಾದಂತ ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ದೆವ್ವನ ಕಾಟ್ದಾಗೆ ದಾಸರಹಟ್ಟಿ ಹಾಳತಂತೆ

ಆ ಹಾಳು ದಾಸರಹಟ್ಟಿ ಕತೇನಾ? ಏನೇನೋ ಚಿತ್ರ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿ ಕತೆ ಹೇಳ್ತಾರೆ ನೋಡು. ಹಿಂದೆ ಯಾವಾಗ್ಲೋ ಎಂಟೋ ಹತ್ತೋ ದಾಸರ ಮನೆಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದವಂತೆ. ದಾಸರು ಅಂದರೆ ರಂಗನಾಥ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ದೀಕ್ಷೆ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡೋರು ಅಂತ ಹೇಳ್ತಾರೆ. ದೇವರನ್ನು ನಂಬಿದ್ದ ಅವರು ರೈತಾಪಿ ಕಸುಬು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಊರಿನಲ್ಲೇ ಎರಡೋ ಮೂರೋ ಕೊರಗರ ಮನೆಗಳಿದ್ದವಂತೆ. ಅವರು ರೈತಾಪಿ ಕಸುಬಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮೊಲ, ಚಿಗರಿ ಹಂದಿಗಳನ್ನು ಬೇಟೆಯಾಡುತ್ತಾ, ಕುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಜೀವನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಗಂಟುಕಳ್ಳರ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರಂತೆ. ಯಾವುದೋ ಒಂದು ವರ್ಷ ಒಂದು ಅಮವಾಸ್ಯೆ ರಾತ್ರಿ ಗುಡಿಗೆ ದೇವರ ಪೂಜೆಗೆಂದು ಹೋಗಿದ್ದ ಪೂಜಾರಿ ಪೂಜೆ ತಟ್ಟೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲೇ ಎಸೆದು "ಅಯ್ಯಯ್ಯಪ್ಪೋ" ಅಂತ ಕೇಕೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತಾ ದಾಸರ ಮುಖಂಡನ ಮನೆಗೆ ಓಡೋಡಿ ಬಂದ. ಎದುರಿಸು ಬಿಡುತ್ತಾ "ಅಯ್ಯಾ, ಅಯ್ಯಾ ಗುಡಿಗೆ ಪೂಜೆ ಮಾಡಕ್ಹೋಗಿ ದೀಪ ಮುಡ್ಸಿದೆ ಇಬ್ರು ಸತ್ತೋರಂಗೆ ತೆಕ್ಕೆ ಹಾಕ್ಕಂಡು ಬಿದ್ಕಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಬ್ರೂ ಗಂಡಸ್ರಂಗೇ ಕಂಡ್ಹಂಗಾತು" ಅಂತ ಹೇಳಿದ. ಆ ಮುಖಂಡ ಹತ್ತಾರು ಜನ ಸೇರ್ಸಿ ಪಂಜು, ಹಿಲಾಲು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಗುಡಿಗೆ ಹೋದರು. ನೋಡ್ತಾರೆ ಇಬ್ಬರು ಮೂಲೆ ಹಿಡಿದು ಕೈಕೈ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿದ್ದರು. ಒಬ್ಬನು ಕೊರಗರವನು ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ದಾಸರವನು. ಕೊರಗರವನು ದಾಸರವನನ್ನು ಕೈಹಿಡಿದು ಕುಳಿತಿರುವ ದೃಶ್ಯ ಮುಖಂಡನಿಗೆ ಬೆಟ್ಟದಷ್ಟು ಸಿಟ್ಟುಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿತು ಆಗ "ಲೇ ಕೊರಗ್ನನ್ನ ಮಗ್ನೇ ಬಿಡ್ಲಾಕೈಯ್ನ! ದಾಸ್ರನ್ನ ಮುಟ್ಟೋ ಅಸ್ಟು ಸೊಕ್ಕೇನ್ಲಾ? ಬಿಡೋಮದ್ಲು ಕೈಯ್ನ" ಎಂದು ಕೂಗಿದಂತೆ ಗದರಿಸಿದ. ಅವರು ಕಣ್ಣುಕಿಸಿದು ಗುರ್ರೆನ್ನುವಂತೆ ದುರುಗುಟ್ಟಿ ನೋಡುತ್ತಾ "ಹ್ಲಾಂ ಹ್ಲೂಂ" ಅಂತ ನರಳುತ್ತಾ ಎದ್ದು ಮತ್ತೆ ಮೂಲೆ ಹಿಡಿದು ಕುಳಿತರು. ತಕ್ಷಣ ಚಟ್ಟನೆ ಎದ್ದವರೇ ಕೈ ಕೈ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಗುಡಿಯ ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಜಿಗಿದು ಕತ್ತಲಲ್ಲೇ ಊರನ್ನು ನುಂಗುವಂತೆ ಕೆಕ್ಕರಿಸಿ ನೋಡಿದರು. ಮತ್ತೆ ಆ ಕೂಡಲೇ ಗುಡಿಯ ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮೂಲೆಹಿಡಿದು ಉದುರಿಹೋಗುವಂತೆ "ಕರಕರಾಂತ" ಹಲ್ಲು ಕಡಿಯ ತೊಡಗಿದರು. ಒಬ್ಬನು ಧೈರ್ಯ ತಂದುಕೊಂಡು

"ಯಾಕ್ರಲಾ ಹಿಂಗೆ? ಮಾತಾಡ್ರಲಾ ಏನಾತ್ರಲಾ?" ಅಂತ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದ. ಅವರು ಕೆಂಗಣ್ಣಿನಿಂದ ಬಿರಿಬಿರಿ ನೋಡಿದರೇ ವಿನಾ ಮಾತಿಲ್ಲ! ಕತೆ ಇಲ್ಲ. ದೆವ್ವ ಹಿಡ್ಕಂಡು ಬಿಟ್ಟವೆ. ಮೂಕ ದೆವ್ವಾನೇ ಇರ್ಬೇಕು" ಅಂತ ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಕೆಲವರಿಗೆ ಭಯವಾದ್ರೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರಿಗೆ ತಮಾಷೆ. ಹಿಡಿದ ದೆವ್ವ 'ಬರೆ' ಇಲ್ಲಾ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ 'ಉರ್ಲಿ'ಗೆ ಬಾಯಿ ಬಿಡುತ್ತವೆಯಂತೆ ಇದು ಯಾರ ತಲೆಗೆ ಹೊಳೆಯಿತೋ ಏನೋ ಒಬ್ಬನು ರೊಟ್ಟಿ ಬೇಯಿಸುವ ಹಂಚಿನ ತುಂಬಾ ನಿಗಿನಿಗಿ ಉರಿಯುವ ಕೆಂಡಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ದೆವ್ವ ಹಿಡಿದವರ ಮುಂದೆ ತಂದಿಟ್ಟನು. ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಎರಡು ಕಬ್ಬಿಣದ ಸರಳುಗಳನ್ನು ಕಾಯಿಸಲು ಕೆಂಡದ ಮೇಲಿಟ್ಟ, ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಬಂದು 'ಗುಳು ಪುಟ್ಟಿ'ಯಷ್ಟು ಕೆಂಡದಂಥ ಮೆಣಸಿನ ಕಾಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು "ಯಾರ್ನೀವು? ಬಾಯ್ಬಿಡ್ತೀರೋ ಇಲ್ಲೋ?" ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ. ಮತ್ತೆ ಅದೇ ಗುರುಗುಟ್ಟಿ ತಿನ್ನುವಂತಹ ನೋಟ. ಮಾತಿಲ್ಲ, ಕತೆಇಲ್ಲ. ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಕೆರಳಿದ ಅವನು ಹಿಡಿ ಮೆಣಸಿನ ಕಾಯನ್ನು ಕೆಂಡದ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿಯೇ ಬಿಟ್ಟ. ಉಸಿರು ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಘಾಟೋ ಘಾಟು! ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಸರಳುಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ದೆವ್ವ ಹಿಡಿದವರಿಗೆ "ಚರ್ ಚರ್ " ಎನ್ನುವಂತೆ ಎರಡೆರಡು ಬರೆಹಾಕಿದ. ಬರೆ ಬಿದ್ದದ್ದೇ ತಡ ಒಂದೇ ದನಿಯಲ್ಲಿ "ಅಯ್ಯಯ್ಯೋ ... ಸತ್ನೆಪ್ಪೋ ... ನನ್ತಾಳಿ ... ನನ್ತಾಳಿ ... ಕುಬ್ಸಾ ... ಸೀರೆ ... ಬ್ಯಾಡ್ರಪಾ. ಮಾನಕಳೀ ಬ್ಯಾಡ್ರೀ" ಅಂತ ಮಾನಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಹೆಣ್ಣಿನಂತೆ ಅಳುತಾ ನಟನೆ ಮಾಡಿ ಬಾಯಿ ಬಿಟ್ಟಿತು. ಇನ್ನೊಂದು "ಅಯ್ಯಯ್ಯಪ್ಪಾ ಸತ್ತೇ ..." ಅಂತ ತಲೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹಲ್ಲು ಕಡಿಯುತ್ತಾ ಮುಂದುವರಿಸಿತು. ಒಂಬತ್ತು ತಿಂಗ್ಳ ಹಿಂದೆ ... ಯಾಪಾರ ಮಾಡ್ಕಂಡು ನನ್ನ ಹೆಂಡ್ತಿ ಜತ್ಯಾಗೆ ಬರ್ತಿದ್ವಿ. ಆಗ ಕತ್ಲಾತು. ಈ ... ಈ ... ಬ್ರೂ ನಮ್ಮ್ಯಾಲೆ ಬಿದ್ದು ಹಿಡ್ಕಂಡ್ರು. ಈ ನನ್ನ ಹೆಂಡ್ತೀನ ಮರಕ್ಕಕಟ್ಟಿ, ತಾಳಿ ಕಿತ್ಕಂಡು ಏನ್ಮಾಡಿದ್ರೂಂತ ... ಸಿವಸಿವಾ ... ನನ್ಕಣ್ಮುಂದೇ ಕಣ್ರೋ ... ಅಮ್ಯಾಲೆ ನನ್ನ ... ತ ... ತ ... ಹಂಗೇ ಬುಡೇವಾ? ದೆವ್ವನ ಕಾಟ್ದಾಗೆ ದಾಸರಹಟ್ಟಿ ಹಾಳತಂತೆ. ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಕತ್ತರಿಸಿ ಬಿದ್ದಂತೆ ದೊಪ್ಪನೆ ಬಿದ್ದಿತು. ದೆವ್ವ ಹಿಡಿದ ಇನ್ನೊಬ್ಬನೂ ಹಾಗೆಯೇ ಬಿದ್ದ. ಒಂದು ವರ್ಷ ತುಂಬುವುದರೊಳಗೇ ದಾಸರಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಟ್ಹತ್ತು ಜನ ಚಟ್ಟ ಏರಿದರಂತೆ. ಮುಂದೆ ಊರಿಗೆ ಊರೆ ಕಂಗಲಾಗಿ ದಿಕ್ಕಾಪಾಲಾದರಂತೆ. ಹೀಗೆ ಊರಿಗೆ ಊರೇ "ಕದಕಟ್ಟಿ" ಹೋಯಿತು. ಈಗ ದಾಸರಹಟ್ಟಿಯ ಆಸ್ತಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಬೇರೆ ಊರಿನ ಹಣವಂತರ ಸೊತ್ತಾಗಿವೆ. ಇದುವರೆಗೆ ಆ ಊರಿನಲ್ಲೇ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ವಾಸಮಾಡುವ ಸಾಹಸವನ್ನು ಯಾರೂ ತೋರಿಸಿಲ್ಲ!

ಎತ್ತುಗಾಡಿ ಜಿದ್ದಿಗೆ ಕತ್ತಿ ಕೊಡ್ಲಿ ಕುಣ್ದಾಡಿದ್ವಂತೆ

೧೯೫೨ನೆಯ ಇಸ್ವಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಭಾರತದ ಪ್ರಥಮ ಮಹಾ ಚುನಾವಣೆಯ ವರ್ಷ. ಆಗ ನೀವಿನ್ನೂ ಗಜ್ಜುಗ ಆಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಇದ್ದಿರಿ. ನಮ್ಮ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲೇ ಭಾರಿ ಪೈಪೋಟಿ

ಇದ್ದವು. ಒಂದು ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಪಕ್ಷ ಮತ್ತೊಂದು ಸಮಾಜವಾದಿ ಪಕ್ಷ, ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿಗೆ ಜೋಡೆತ್ತಿನ ಗುರುತು, ಸಮಾಜವಾದಿ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಗಾಡಿ ಗುರುತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ ಪಕ್ಷದ ಹುರಿಯಾಳಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದವರು 'ಚಲೇಜಾವ್' ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಸೆರೆಮನೆವಾಸ ಅನುಭವಿಸಿ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದ್ದ ಹೊಸಗೊಪ್ಪದ ರುದ್ರಪ್ಪನವರು, ಸಮಾಜವಾದಿ ಪಕ್ಷದಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಜನಾನುರಾಗಿಗಳಾಗಿದ್ದ ಹೊನ್ನಾಳಿಯ ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿ ಮುರಿಗಪ್ಪನವರು, ಚುನಾವಣೆಯ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷದ ಪ್ರಚಾರಕರು ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿ ಊರೂರು ಸುತ್ತತೊಡಗಿದರು. ಆವಾಗ "ಜಾತಿ ಪ್ರೀತಿ" ಅನ್ನೋದು ತಲೆ ಎತ್ತಿ ಊರೂರಲ್ಲಿ ಬೇಧಭಾವಗಳು ಹೆಡೆ ಎತ್ತಿದವು. ಚುನಾವಣೆಯ ಕಾವು ಏರುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಎತ್ತು ಗಾಡಿ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಇರಿಸು ಮುರುಸು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತು. ದಿನಂಪ್ರತಿ ಎದ್ದು ಬಿದ್ದು ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದವರು ಕಟ್ಟಾ ವಿರೋಧಿಗಳಂತೆ ಕೆಕ್ಕರು ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾ ಓಡಾಡತೊಡಗಿದರು. ಚುನಾವಣೆಯ ದಿನ ಹತ್ತಿರ ಹತ್ತಿರ ಬಂದಂತೆ ಪಕ್ಷದ ಗುರುತುಗಳಿಗೆ ರಂಗೇರ ತೊಡಗಿತು. ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸಿನವರು ಜೋಡೆತ್ತುಗಳನ್ನು ಮೈತೊಳೆದು ಕೋಡುಗಳಿಗೆ ಬಣ್ಣಹಚ್ಚಿ ಟೇಪುಕಟ್ಟಿ ಓಡಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಗಾಡಿ ಪಕ್ಷದವರು ಗಾಡಿಗೆ ಎಣ್ಣೆ ಬಣ್ಣ ಮಾಡಿ, ಹೂವು ತೋರಣಕಟ್ಟಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. "ಎತ್ತಿಲ್ಲ್ದಮ್ಯಾಲೆ ಗಾಡಿ ಯಾಕ್ಬೇಕು? ಬಸ್ಸ ಇದ್ರೆ ಎಲ್ಲಾ : ಅವ್ನಿಲ್ದಿದ್ರೆ ಯಾವ್ದೂ ಇಲ್ಲ." "ಗಾಡಿ ಇಲ್ದಿದ್ರೆ ರೈತನ ಬದ್ಕು ಸಾಗೋದಾದ್ರೂ ಹೆಂಗೆ? ಬೆಳ್ದದ್ದನ್ನ ಹೆಣಾ ಸುಡೋ ಕಟ್ಗೀನ್ನ ವಾನ್ ಕತ್ತೆಮ್ಯಾಲೆ ಹೇರ್ಕಂಡು ಬರಾಕಗ್ತದಾ?" ಈ ರೀತಿಯ ಮಾತಿನ ಚಟಾಕಿಗಳು ಎರಡು ಪಕ್ಷದವರಿಂದ ಸಿಡಿಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಮಹಾ ಚುನಾವಣೆ ಮುಗಿದು ಫಲಿತಾಂಶ ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹೊರಬಿತ್ತು. ಜೋಡೆತ್ತಿನ ಕಾಂಗ್ರೆಸ್ಸು ಜಯಪಡೆದಿತ್ತು. ಆ ಪಕ್ಷದವರು ಹಿಗ್ಗಿ ಕುಪ್ಪಳಿಸುತ್ತಾ ಕುಣಿದಾಡಿದರು. ಹಮ್ಮಿನಿಂದ ಬಸವಣ್ಣನ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಪೂಜೆಮಾಡಿಸಿ ಹಣ್ಣು ಕಾಯಿ ಮಾಡಿಸಿದರು. ಕೈ ಸೋಲುವವರೆಗೂ ಗಂಟೆ ಜಾಗಟೆ ಬಾರಿಸಿದರು. ಸೋಲು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಗಾಡಿ ಪಕ್ಷದವರಿಗೆ ಸಂಕಟವಾದರೂ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರು. ಒಂದರ್ಧಗಂಟೆ ಕಳೆಯುವುದರೊಳಗೆ ದೇವರ ಗುಡಿಯ ಮುಂದೆ ಕತ್ತಿ, ಕೊಡಲಿ, ದೊಣ್ಣೆ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಗಾಡಿ ಪಕ್ಷದವರು ಊರೇ ನಡುಗುವಂತೆ ರಣಕೇಕೆ ಹಾಕಿದರು. ಆದದ್ದು ಇಷ್ಟು ಜೋಡೆತ್ತಿನ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತಲಾಟ ಅಂತ ಅಡ್ಡ ಹೆಸರಿನವನೊಬ್ಬನಿದ್ದ. ಅವನು ಗಾಡಿಪಕ್ಷದ ಒಬ್ಬ ಮುದುಕನಿಗೆ "ಅಜ್ಜಿ, ಅಜ್ಜಿ, ನಿಮ್ಗಾಡಿ ಹೊನ್ನಾಳಿ ಸೇತ್ವೆಮ್ಯಾಲೆ ಅಚ್ಚು ಮುರ್ಕಂಡು ಬಿತ್ತಂತೆ ಹೌದಾ? ಅದ್ನ ಎಳ್ಕಂಡು ಬರಾಕೆ ನಮ್ಮ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಕಳ್ಸಿಕೊಡಾನಾ ಮತ್ತೆ?" ಅಂತ ಲೇವಡಿ ಮಾಡಿದನಂತೆ. ಆ ಮುದುಕಿ ಹೊಡೆಸಿಕೊಂಡವಳಂತೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಮಗನ ಮುಂದೆ ಅತ್ತಂಗೆ ಹೇಳಿದಳಂತೆ. ಇದೇ ಗಾಡಿಪಕ್ಷದವರನ್ನು ಕೆರಳಿಸಿದ್ದು ನೋಡ್ರಿ. "ಹಾಕ್ರಲಾ ಅವನ್ನ, ಸೊಂಟಾ ಮುರೀರಲಾ" ಅಂತ ಕೂಗುತ್ತಾ ತಲಾಟಿಯನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಹಿಡಿದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತದುಕಿದರು. ಎರಡೂ ಪಕ್ಷದವರಿಗೆ ಗುಡಿ ಮುಂದೇ ಮಾರಾಮಾರಿ ಆಯಿತು. ಊರಿನ ಹೆಂಗಸರು ಮಕ್ಕಳು 'ಗೊಳೋ" ಅಂತ ಅಬ್ಬರಿಸಿ, ಬಾಯಿ ಬಾಯಿ ಬಡಿದುಕೊಂಡು ಅಳತೊಡಗಿದರು.

ಈ ಕೂಗಾಟ ಗೋಳಾಟ ಕೇಳಿ ಅಮ್ಮ ಮೈಮೇಲೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಶಂಕ್ರಪ್ಪ ಅದೇಲ್ಲಿದ್ದನೋ ಏನೋ "ತಡೀರೋ ತಡೀರಪ್ಪಾ" ಅಂತ ಓಡೋಡಿ ಬಂದು ಜನರ ಮಧ್ಯೆನಿಂತುಕೊಂಡು ಕೈಮುಗಿದು "ಕೆಂಪುಮೋತಿಯೋರು ನಮ್ಮನ್ನ ಆಳ್ತಾ ಇದ್ದಾಗ ಅವ್ರ ವಿರುದ್ಧ ಊರೇ ಒಂದಾಗಿದ್ದು ನೀವೆಲ್ಲಾ ಒಂದಾಗಿದ್ರಿ. ಈಗ ಸ್ವತಂತ್ರರಾದೆವು ಅಂತ ಹಿಂಗೆ ದೆವ್ವನಂಗೆ ಕುಣ್ದಾಡಾಕ್ಹತ್ತಿದ್ರ್ಯಾ? ಎತ್ತು ಗಾಡಿ ಜಿದ್ದ್ಯಾಗೆ ಕತ್ತಿ ಕೊಡ್ಲಿ ಕುಣ್ಸಾಡಿದ್ರಂತೆ ಅನ್ನೋ ಮಾತ್ನ ಹುಟ್ಟು ಹಾಕಿದ್ರ್ಯಾ? ಇದ್ದ ಇಲ್ಗೇ ನಿಲ್ಲಿಸ್ತಿರೋ' ಇಲ್ಲಾ ಬೆಳ್ಸಿ ದೊಡ್ಡ ಮಾಡ್ತೀರೋ? ಮುಂದುವರ್ಸಿದ್ರೆ ಊರಮ್ಮನ ಆಣೆ ಐತಿ! ಆದದ್ನೆಲ್ಲಾ ಮರ್ತು ಸುಮ್ನೆ ನಿಮ್ನಿಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಹೋಗ್ರಪ್ಪಾ. ಈ ಎಲೆಕ್ಷನ್ ಜೇನ್ಗೂಡಿಗೆ ಕಿಚ್ಚು ಹಚ್ಚಾಕೆ ಬಂದಂಗೈತಿ!" ಅಂತ ಬೇಡಿಕೊಂಡ. ಅಮ್ಮನೇ ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದಳು ಅಂತ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಗಣಮಗನ ಮಾತಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ತಲೆಬಾಗಿ ಮನೆಗೆ ಹೋದರು. ಈಗ? ಅಮ್ಮನ ಅಪ್ಪಣೆ ಒಂದು ಕಡೆ ಇರಲಿ. ಬ್ರಹ್ಮನ ಮಾತನ್ನೂ ಜನ ಕೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಚುನಾವಣೆ ಬಂದಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಶಂಕ್ರಪ್ಪನ ಕುರಿತಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಈ ಗಾದೆ ನೆನಪಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿ ಐತಿಹ್ಯಕೃತ ಕೆಲವು ಗಾದೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

೧. ಅಂಗಳವಿಲ್ಲ ಹಾರಕಬಾವಿ, ಲಿಂಗವಿಲ್ಲದ ಗಾಣಘಟ್ಟೆ

೨. ನಾರದಮುನಿಯಂತಹ ದೇವರಿಲ್ಲ, ಚಿಗಟೇರಿಯಂಥ ಊರಿಲ್ಲ

೩. ಅಚ್ಚನಂತಹ ಗುಡಿಯಿಲ್ಲ ರಾರವಿಯಂಥ ಊರಿಲ್ಲ

೪. ಉಜ್ಜಿನಿ ಒಳಗೆ ನೋಡು, ಹಂಪೆ ಹೊರಗೆ ನೋಡು

೫. ಹಂಪಿಗೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ನಮ್ಮ ಕೊಂಪೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದೇ ಲೇಸು

೬. ಕೈಸುಟ್ಟ ಮೇಲೆ ಬಟ್ಟೆ ಹಿಡ್ಕೊಂಡರಂತೆ

೭. ಕಣ್ಣಿದ್ದರೆ ಕೈಲಾಸ ನೋಡು ಕಾಲು ಇದ್ದರೆ ಹಂಪಿ ನೋಡು

೧೦. ಸಿದ್ದಪ್ಪನಂತ ದೇವರಿಲ್ಲ ಮುದ್ದೆಯಂತ ಊಟವಿಲ್ಲ

೧೧. ಪಡೆದವರಿಗೆ ಫಲಪೂಜೆ ಪಾಪಿಗೆ ಹಂಪಿ ಜಾತ್ರೆ

೧೨. ಹಂಪೆಗೆ ಹರದಾರಿ ಕೊಂಪಿಗೆ ಸುಳಿದಾರಿ

೧೩. ಕಲ್ಲಿದ್ದಲ್ಲಿ ಹಕ್ಕಿ ಇಲ್ಲ ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಗೆ ಇಲ್ಲ

೧೪. ಗೆದ್ದರೆ ಅರಮನೆ ಸೋತರೆ ಹಂಪಿಲೊಂದು ಮಂಟಪ

೧೫. ಸೊನ್ನದಂತಹ ಊರಿಲ್ಲ ಸೊಲ್ಲಮ್ಮನಂತಹ ದೇವರಿಲ್ಲ

೧೬. ಆಚಾರ ಹೇಳು ಬಾಚಿನಹಳ್ಳಿ ನೀತಿ ಹೇಳೋ ತಂಬ್ರಹಳ್ಳಿ

೧೭. ಮಾತಿಗೆ ಮರಬ್ಬೀಹಾಳ ಊಟಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪಿನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ, ನ್ಯಾಯ ಮಾಡಾಕೆ ಲಡಕನ ಬಾವಿ

೧೮. ಗುಳ್ಳವ್ವನಂತಹ ದೇವರಲ್ಲ ಉಡುಕಿ ಗಂಡನಲ್ಲ

೧೯. ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆಯವರು ಉಳ್ಳವಾಡುವಾಗ ಗುಳ್ಳವ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ ಬೇಡಿದಳು

೨೦. ಮೆಚ್ಚೇರಿಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡಬಾರದು ಕಣೇಕಲ್ಲಿಗೆ ಕೋಣನ ಕೊಡಬಾರದು

೨೧. ಬೆಳೆಯಲಿಲ್ಲ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ ಕಪ್ಪಗಲ್ಲು ಮಸುರಿ
ಹಡೆಯಲಿಲ್ಲ ಹಿಂಗಲಿಲ್ಲ ಶ್ರೀಧರಗಡ್ಡೆ ಹೆಂಗಸ್ಸು
ಕಲಿಲ್ಲ ಆಗಲಿಲ್ಲ ಬೆಳಗಲ್ಲು ಸಂತೆ

ಸಮುದಾಯದ ಅನುಭವಗಳಲ್ಲಿ ರಚನೆಯಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಜಾನಪದ ಪ್ರಕಾರವೆಂದರೆ ನುಡಿಗಟ್ಟು. ಜನಪದರು ತಮ್ಮ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಹಾಡಿದ್ದು ಗೀತೆಯಾದರೆ, ನುಡಿದದ್ದು ನುಡಿಗಟ್ಟು. ಇದು ಸಹಜವಾಗಿ ಅವರ ಅನುಭವದ ಮೂಸೆಯಲ್ಲಿ ಗಾದೆಯಂತೆಯೇ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪದಪುಂಜ. ನುಡಿಗಟ್ಟು ಬುದ್ಧಿ ಜನ್ಯವಾದುದಲ್ಲ ಅದು ಅನುಭವ ಜನ್ಯವಾದುದು. ಅನುಭವದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಕ್ರೋಕ್ತಿ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. 'ನುಡಿಗಟ್ಟು' ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟುವಿನಲ್ಲಿ "ಒಂದು ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶಾಬ್ದಿಕ ಘಟನೆಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವ ಅರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನುಳ್ಳ ಹಾಗೂ ಜನರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಪದರಚನೆ, ಪದಪುಂಜ"[೮] ಎಂದು ಅರ್ಥ ವಿವರಣೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ನಾವು ಮಾತನಾಡುವ ಭಾಷೆಯ ಬೆಡಗು, ಸೌಂದರ್ಯ, ವಿಶಿಷ್ಟ ಅರ್ಥ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಮ್ಮಿಳಿತ ಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ನುಡಿಗಟ್ಟು ಒಂದಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನುಡಿಗಟ್ಟಿನ ಅರ್ಥ, ವಿವರಣೆ, ಅದರ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಚರ್ಚೆ ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದರ ಬದಲಿಗೆ ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳ ಗುಟ್ಟನ್ನು ಅರಿಯಲು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಹೊರಟಾಗ ಅದರ ಹುಟ್ಟು, ಆ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣ ಹಲವು ಬಗೆ ಇರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳು ಪುರಾಣ, ಐತಿಹ್ಯ ಪರಂಪರೆಯ ಬಗೆಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತವೆ. ಒಂದೊಂದು ನುಡಿಗಟ್ಟು ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶದ ಜನಾಂಗದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತವೆ. ನುಡಿಗಟ್ಟು ಕೇವಲ ಶಾಬ್ದಿಕ ಘಟನೆಗಳಿಂದ ಹೊರಡುವ ಅರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಇದು ಜನರ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದ ಪಡೆನುಡಿ. 'ಪಡೆನುಡಿಯನ್ನುವುದೊ? ಧ್ವನಿಸುವ ಮಾತು, ತೀಕ್ಷ್ಣನುಡಿ, ವಾಗ್ರೂಢಿ, ವಾಕ್ಪಚಾರ ಮುಂತಾದ ಪದಗಳ ಪುಂಜಕ್ಕೆ ಸಮನಾದುದೇ ನುಡಿಗಟ್ಟು. ಡಾ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು ಹೇಳುವಂತೆ "ನುಡಿಗಟ್ಟಿನ ಘಟಕಗಳಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಆ ನುಡಿಗಟ್ಟಿನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಊಹಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ರೂಢಿಯನ್ನು ನೋಡಿಯೇ ಅರ್ಥ ತಿಳಿಯಬೇಕು"[೯] ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂತೆಯೇ ರೂಢಿಯನ್ನು ಅವರ ನಡತೆಯ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಪಡೆನುಡಿ ಗೋಚರಿಸುವುದು. 'ಪಡೆನುಡಿ ಎಂದರೆ ಭಾಷೆಯ ಕೆನೆ' ಇದ್ದಂತೆ ಎಂದು

[illegible]

[illegible]

ಟಿ.ವಿ.ವೆಂಕಟರಮಣಯ್ಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾರೆ. ಭಾಷೆಯ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಪಡೆನುಡಿಯು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾದ ವಾಕ್ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಬೆಳಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಾತಿನ ಅನುಭವ ಪಕ್ವವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಹಾಗೂ ಪೌರಾಣಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಚರಿತ್ರೆಯ ಬಗ್ಗೆ ನೆನಪಿಸುವ ಒಂದು ಸ್ಮರಣ ಸೂತ್ರವೇ ನುಡಿಗಟ್ಟು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳು ಪುರಾಣ, ಇತಿಹಾಸ, ಐತಿಹ್ಯ, ಜನಪದ ಕಥೆಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿದ್ದು, ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ರೂಢಿಗತವಾಗುತ್ತವೆ. ನುಡಿಗಟ್ಟು ಎಂಬುದು 'ನುಡಿಕಟ್ಟು' ಎಂದು ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ. ನುಡಿಕಟ್ಟು ಹೇಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ವಿದ್ಯಾವಂತನಾಗಿರಬೇಕೆಂದೇನಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅವರ ನುಡಿಗಟ್ಟಿನ ಬಳಕೆ ಅನುಭವ ಜನ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಗಾದೆಗಳು-ನುಡಿಗಟ್ಟು, ಒಡಪು-ಒಗಟು, ಲಾವಣಿ ಗೀತೆ ಮುಂತಾದ ಜಾನಪದ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ತಮ್ಮ ಗರ್ಭದೊಳಗೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವುಗಳು ಎಂಬುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ಈ ಜನಪದ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಜಾನಪದ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ ಉಗಮಗೊಂಡಿದೆ.

ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆ ಒಳಗಡೆ ಸಂಗತಿಯೊಂದು ಇರುವುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಬಹುತೇಕ ಅದು ಐತಿಹ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಬಗೆಯ ನುಡಿಗಟ್ಟು ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ನಾಡಿನ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ನಾಡಿನ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಪೌರಾಣಿಕ, ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಪರಂಪರೆಯು ಇತಿಹಾಸಜ್ಞರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಲಭಿಸದೇ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಗಾದೆ, ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳಿಂದ ಸಹ ಪೂರಕ ಅಂಶಗಳಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ತಪ್ಪೇನಿಲ್ಲ. ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳು ಕೆಲವು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆ ನುಡಿಗಟ್ಟನ್ನು ತೆರೆದು ನೋಡಿದಾಗ ಯಾವುದೋ ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣದ ಕಡೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು. 'ಅಳಿಲುಸೇವೆ' ಎಂಬುದೊಂದು ಪದ ಕರ್ನಾಟಕದಾದ್ಯಂತ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಪದದ ಹಿನ್ನೆಲೆಗೆ ರಾಮಾಯಣ ಕಾವ್ಯದ ಒಂದು ಘಟನೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಬಹುದಾದ ತಾತ್ವಿಕ ಅಂಶವೊಂದು ಅಡಗಿದೆ. ದುರ್ಬಲರೂ ತಮ್ಮಿಂದ ಆಗುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡಬಲ್ಲರ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾವ್ಯದ ಒಂದು ಸಂದರ್ಭ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ರೀತಿಯ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವೇ ಅಳಿಲು ಸೇವೆ. ಅದರ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸಂಬಂಧ ಹೀಗಿದೆ. ರಾಮನು ಲಂಕೆಗೆ ಹೋಗಲು ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸೇತುವೆಯನ್ನು ಕಪಿ ಸೈನ್ಯದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದನು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಳಿಲು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವುದು ಎದ್ದು ಬಂದು ಮರಳಿನ ಮೇಲೆ ಹೊರಳಾಡಿಕೊಂಡು ಸೇತುವೆಯ ಮೇಲೆಹೋಗಿ

ಮೈಮೇಲೆ ಅಂಟಿದ ಮರಳನ್ನು (ಕೊಡುವ) ಜಾಡಿಸಿ ಉದುರುಸುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಕೈಲಾದ ಮಟ್ಟಿನ ಸಹಾಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ಕಂಡ ರಾಮನು ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು, ಅಳಿಲ ಬೆನ್ನಮೇಲೆ ಕೈಹಾಕಿದನಂತೆ ಆತನ ಮೂರು ಬೆರಳು ಅಳಿಲಿನ ಬೆನ್ನ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ 'ಅಳಿಲುಸೇವೆ' ಎಂಬುದು ಐತಿಹ್ಯದ ಮುಖೇನ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ನುಡಿಗಟ್ಟು ಆಗಿದೆ. ನುಡಿಗಟ್ಟು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಗಾದೆಯ ಸ್ವರೂಪ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಉದಾ : ಅಳಿಲುಸೇವೆ, ಮಳಲಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಗಾದೆಯಾಗಿ ರೂಪ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ.

ಈ ಬಗೆಯ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ನುಡಿಗಟ್ಟು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಮೂಲ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಪ್ರಾಣಿ ಐತಿಹ್ಯ ಎನ್ನಬಹುದು. ಐತಿಹ್ಯ ಇಂಥ ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದು ಜಿಲ್ಲೆಯದಾದಂತು ತುಂಬಿಹೋಗಿವೆ. ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳು, ಪುರಾಣ, ಇತಿಹಾಸ, ಪಂಚಭೂತ, ರಾಜಕೀಯ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಣಿ, ಪಕ್ಷಿಗಳ ಗುಣ ಸ್ವಭಾವಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟತೆಯನ್ನು ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಅಕ್ಷಯಪಾತ್ರೆ' ಎಂಬುದು ಒಂದು ನುಡಿಗಟ್ಟು. ಇಂದು ಉದಾರ ಮನಸ್ಸಿನ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ ಊಟ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಮೇಲಿನ ಪದವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ವಾಡಿಕೆ. ಅದರ ಹಿಂದೆ ಅಕ್ಷಯಪಾತ್ರೆ ಎಂಬ ನುಡಿಗಟ್ಟಿನ ಹಿಂದೆ ಐತಿಹ್ಯ ತಳಕು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದೆ. ಅಕ್ಷಯಪಾತ್ರೆ ಎಂಬ ನುಡಿಗಟ್ಟು ನಮ್ಮನ್ನು ಮಹಾಭಾರತಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. "ಪಾಂಡವರು ವನವಾಸದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅಗಸ್ತ್ಯರು ಒಂದು ದಿನ ಭೋಜನಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯಪರಿವಾರದೊಂದಿಗೆ ಆಗಮಿಸುವರಂತೆ ಎಂಬ ಸುದ್ದಿ ತಿಳಿಯಿತು. ಆದರೆ ಅಷ್ಟೋತ್ತಿಗೆ ಪಾಂಡವರೆಲ್ಲ ಭೋಜನ ಮುಗಿಸಿದ್ದರು. ಧರ್ಮರಾಜನು ಭೋಜನ ಪ್ರಬಂಧ ಮಾಡುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದನು. ಈ ವಿಷಯ ದ್ರೌಪದಿಗೆ ತಿಳಿದು ಗಾಬರಿಗೊಂಡಳು. ಅಕ್ಷಯಪಾತ್ರೆ ಮತ್ತೆ ಆಹಾರ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈಗ ಏನು ಮಾಡುವುದು ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಿದಳು ಮೊದಲೇ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಮುಂಗೋಪಿಗಳು ಆಕೆ ತನ್ನ ಸಂಕಟ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದಳು. ಕೃಷ್ಣ ಅಕ್ಷಯಪಾತ್ರೆ ಎಲ್ಲಿ? ತಾ ನೋಡೋಣ ಎಂದನಂತೆ. ಅದನ್ನು ತಂದಿತ್ತಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಒಂದು ಅನ್ನದಗಳು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿತ್ತು. ಅದನ್ನೇ ಕೃಷ್ಣ ಬಾಯಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡನು. ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಮತ್ತು ಅವರ ಶಿಷ್ಯರ ಹಸಿವು ನೀಗಿತು. ಹೀಗೆ ಅಕ್ಷಯಪಾತ್ರೆ ಬೇಡಿದ ಪಕ್ವಾನ್ನವನ್ನು ನೀಡುವುದಲ್ಲದೇ ಬೇಡಿದ ಇತರೆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಗುಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಅದನ್ನು ಪಾಂಡವರು ವನವಾಸದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಸೂರ್ಯದೇವನಿಂದ ವರದಾನವಾಗಿ ಪಡೆದಿದ್ದರಂತೆ. ಅಕ್ಷಯ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸವೆಯದ ಅಥವಾ ತೀರದ ಮುಗಿಯದ ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥ ನೀಡಬಹುದು."[೧೩] ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತದ ಒಂದು ಘಟನೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಕಥೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಹುಟ್ಟಿದ ನುಡಿಗಟ್ಟು. ಐತಿಹ್ಯ, ಚರಿತ್ರೆಯ ರೂಪ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯದ ನುಡಿಗಟ್ಟು ಒಂದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ

ನೋಡಬಹುದು. 'ಉಡದ ಹಿಡಿತ' ಇದರ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅರ್ಥ ಕಲ್ಲು ಪೊಟರೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿ, ಈ ಪ್ರಾಣಿಯು ಕಾಲುಗಳಿಗೂ ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿಯುವುದು. ಆದರೆ ಒಂದಿಷ್ಟು ಬಿಚ್ಚಿನೋಡಿದಾಗ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯ ವಿಜಯನಗರದ ಸುತ್ತ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸುತ್ತಲು ಕೋಟೆಯನ್ನು ಬಹು ಎತ್ತರವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸೈನಿಕರ ದಾಳಿಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ತಾನೆ? ಒಂದು ಬಾರಿ ಹಿಂದೆ ಸೈನಿಕರು ಕೋಟೆಯನ್ನು ಹತ್ತಲು ಉಡವನ್ನು ತಂದರು. ಉಡದ ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಹಗ್ಗಕಟ್ಟಿ ಕೋಟೆಯ ಮೇಲೆಸೆದರು. ಆ ಉಡ ಕೋಟೆಯ ಮೇಲುತುದಿಯನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದ ಕೂಡಲೇ ಆ ಹಗ್ಗದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಎತ್ತರವಾದ ಕೋಟೆಯನ್ನು ಹತ್ತಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಉಡದ ಹಿಡಿತ ಬಿಗಿಯಾದದ್ದು ಎಂಬ ಸಾಂಕೇತಿಕ ರೂಪವನ್ನು 'ಉಡದ ಹಿಡಿತ' ಎಂದು ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ.

ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಒಂದು ನುಡಿಗಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿದೆ. 'ಚಿದಂಬರ ರಹಸ್ಯ' ಚಿದಂಬರದಲ್ಲಿರುವ ಆಕಾಶಲಿಂಗ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಬರೀ ಪರದೆಯನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ದೇವರ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಳಗಡೆ ಆಕಾಶವೇ ಹೊರತು ಮತ್ತೇನಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ವ್ಯರ್ಥವಾದ ರಹಸ್ಯ ಇದಾಗಿದೆ. ಏನೂ ತಿಳಿಯದ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಚಿದಂಬರ ರಹಸ್ಯ ಎನ್ನುವ ರೂಢಿ ಬಂದಿದೆ.

ಚಿದಂಬರದಲ್ಲಿರುವ ನಟರಾಜ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಮಂಗಾಳರತಿ ಮಾಡುವಾಗ ಒಂದು ರಹಸ್ಯವು (ಬೆಳಕು) ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆಯಂತೆ ಅದು ಮೂರ್ತಿಯ ಮುಂದಿರುವ ಕಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುವದಂತೆ.''[೧೩]

ಹೀಗೆ ಕೆಲವು ಕಟ್ಟುಕತೆಗಳಿಂದಲೂ ನುಡಿಗಟ್ಟು ಹೊರತಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಸರ್ವರಿಗೂ ಪರಿಚಿತವಾದದು. 'ತಿರುಕನ ಕನಸು' ಎಂಬ ಜನಪ್ರಿಯ ನುಡಿಗಟ್ಟು ಭಿಕ್ಷುಕನೋರ್ವನು ಊರ ಮುಂದಿನ ಹಾಳು ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿದಾಗ ಅವನು ಸುಂದರವಾದ ಕನಸೊಂದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಆ ಭಿಕ್ಷುಕ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ರಾಜನಾಗಿ, ಮದುವೆಯಾಗಿ, ಮಕ್ಕಳಾಗಿ, ಪರಿವಾರದೊಂದಿಗೆ ಸಂತೋಷದಿಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ನಿದ್ದೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಕನಸು ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ವಾಸ್ತವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಇದ್ದದ್ದು ಅದೇ ಹಾಳು ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷಾಪಾತ್ರೆ ಮತ್ತೆ ಭಿಕ್ಷುಕ ಭಿಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. ನುಡಿಗಟ್ಟು ಅರ್ಥ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಒಡಮೂಡಿದ ಒಂದು ಮಹತ್ತರ ಪ್ರತಿಮೆ ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಜನಪದರು ತಮ್ಮ ಬದುಕಿನುದ್ದಕ್ಕೂ ತಮ್ಮ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. 'ನಾಮಹಾಕುವುದು' ಎಂಬ ಒಂದು ನುಡಿಗಟ್ಟು ಇದೆ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು 'ಪಂಗನಾಮ' ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ. ಪ್ರಾದೇಶಿಕವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಹರಡಿರುವ ನುಡಿಗಟ್ಟು. ಇಂದಿನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹಣ ಕೀಳುವುದು, ವಂಚಿಸುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥ. ನುಡಿಗಟ್ಟಿನ

ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಪ್ರಚಲಿತವಿದೆ. ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ತಿರುಪತಿ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನ ಹತ್ತಿರ ಸಾಲ ತಂದಿದ್ದನಂತೆ. ಏಳುಕೋಟಿ ಸಾಲ ಕೊಡದೇ ವಂಚಿಸಿದನು. ನನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಹಣ ಹಂಚಿದ್ದೇನೆ. ಅವರು ಕೊಟ್ಟಕೂಡಲೇ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಮೂರುನಾಮ ಹಚ್ಚಿಕೊ ನಾ ಕೊಟ್ಟ ಮೇಲೆ ನಾಮ ತೆಗೆದು ಹಾಕು ಎಂದನಂತೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಪಂಗನಾಮ, ನಾಮಹಾಕವುದು ಎಂಬ ನುಡಿಗಟ್ಟು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳು ಅನೇಕ ಕಾವ್ಯಗಳ ನಾಯಕ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಅವರ ಗುಣ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದು ನಿಂತು, ಇಂದಿನ ಜನಾಂಗದೊಂದಿಗೆ ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಉತ್ತರ ಕುಮಾರ ತ್ರಿಶಂಕು ಸ್ಥಿತಿ, ಭೀಷ್ಮಪ್ರತಿಜ್ಞೆ, ಕುಂಭಕರ್ಣ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಜನಪದರನ್ನು ಚಿಂತನೆಗೆ ಈಡುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಅವರ ಕುತೂಹಲ ಕೆರಳಿಸುತ್ತವೆ ಕೂಡ. ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳು-ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಎಷ್ಟೋ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ನಡವಳಿಕೆ, ಆಚಾರ-ವಿಚಾರಗಳ ಬಗೆಗೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುತ್ತವೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಐತಿಹ್ಯ ಯಾವುದೇ ವ್ಯಕ್ತಿ, ಘಟನೆ, ಸ್ಥಳ, ಕೆರೆ, ಕಾಲುವೆ, ನದಿ, ಕಲ್ಲು, ಗುಡ್ಡ, ಪ್ರಾಣಿ, ಪಕ್ಷಿ, ಮರ ಮುಂತಾದ ಭೌತಿಕ ಆಧಾರವನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಬೆಳೆದುಬಂದಿದೆ. ಅದರಂತೆ ನುಡಿಗಟ್ಟು ಒಂದು ಸಂದರ್ಭ, ಸನ್ನಿವೇಶ ಕೂಡ ಉಗಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗ ಬಲ್ಲದು. ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವಂತಹ ನುಡಿಗಟ್ಟು 'ಮಜ್ಜಿಗೆ ರಾಮಾಯಣ' ಎನ್ನುವುದು. ಅಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ 'ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಪೂರ್ತಿ ಮಾತು' ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ಹಿನ್ನಲೆಯಾಗಿ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ಒಬ್ಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಇದ್ದನು. ಅವನು ಮುದುಕಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದನಂತೆ. ಅವಳಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜಿಗೆ ಇತ್ತು. ಅವಳಿಗೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೊಡುವುದು ಮನಸ್ಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ನಿಂದ ಏನಾದರೂ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ರಾಮಾಯಣದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಲು ಕೇಳಿದಳು. ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸಿದನು. ಆ ಮುದುಕಿ ಬಹಳ ಚಿಕ್ಕದಾಯಿತು ರಾಮಾಯಣ ಎಂದಿದ್ದಕ್ಕೆ 'ಮಜ್ಜಿಗೆಗೆ ತಕ್ಕ ರಾಮಾಯಣ' ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಿದನಂತೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ. ಈ ಘಟನೆಯೇ ಮುಂದೆ 'ಮಜ್ಜಿಗೆ ರಾಮಾಯಣ' ಎಂಬ ನುಡಿಗಟ್ಟು ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು.

ಹೀಗಾಗಿ ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ, ಪುರಾಣ, ಚರಿತ್ರೆಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಬಹುವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಗಾದೆ, ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ಸಂಗ್ರಹ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧ್ಯಯನ ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಕೈಗೊಳ್ಳದಿರುವುದು ವಿಷಾದನೀಯ ಸಂಗತಿಯೇ ಸರಿ. ಅಂತೆಯೇ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳು ಸಹ ಆಯಾ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಸ್ಥಳೀಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ.

೨. ಐತಿಹ್ಯ : ಒಗಟು - ಒಡಪು

ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲಾ ಜನಾಂಗದಲ್ಲಿಯು ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಆಕಾರಗಳಿಗೆ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ ಅಲ್ಲದೇ ಮೂಲ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದ್ದು ಮೌಖಿಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಎಂಬುದು ಯಾರು ಎಂದಿಗೂ ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಭಿನ್ನ ಬಗೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಚರಿತ್ರೆ ಸಮುದಾಯಗಳ ಮಡಿಲಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದು. ಅದರ ರಕ್ಷಣೆಯೂ ಅಂದೇ ಮಾನವ ಕೈ ಹಾಕಿದ್ದು ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇ ಸರಿ. ಈ ಮಾತನ್ನು ಭಾರತದಂತ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲೂ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಆಕರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಅಪಾರವಾಗಿ ಸಿಗುತ್ತವೆ. "ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿನ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ತೋಂಡಿನೆಲೆಗಳಿಂದ ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದೇ ವಿರಳ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿನ ಕಥೆ, ದಂತಕಥೆ, ಮೌಖಿಕಕಾವ್ಯ, ಲಾವಣಿ, ಐತಿಹ್ಯ, ಸ್ಥಳಪುರಾಣ, ಗೀಗೀ ಪದಗಳು, ಒಗಟು, ಗಾದೆ, ತ್ರಿಪದಿ, ಶಿಶುಪ್ರಾಸ ಮೊದಲಾದ ಮೌಖಿಕ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಇನ್ನೂ ಜೀವಂತವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ನಾಡಿನ ಘಟನೆಗಳು, ವ್ಯಕ್ತಿ ವಿಶೇಷಗಳು, ಸ್ಥಳ ಚರಿತ್ರೆಗಳು, ಪುನರ್‌ರಚಿತವಾಗಬೇಕಿದೆ."[೨೨] ಎಂದು ಡಾ. ಸಿ.ಆರ್. ಗೋವಿಂದರಾಜು ಅವರು ತಮ್ಮ 'ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆ ಹಾಗೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಚರಿತ್ರೆ' ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಒಗಟು ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದ ಬಗೆಯನ್ನು ಐತಿಹ್ಯದ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಗಟಿನ ಹುಟ್ಟು ಬೆಳವಣಿಗೆ ಅವುಗಳ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯ ಬಗೆಗಿಂತ ಒಗಟುಗಳು ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ತನ್ನೊಳಗೆ ಅವಿತುಕೊಂಡು ನಾಡಿನ ಮತ್ತು ಒಂದು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದುದರಲ್ಲಿ ಒಗಟುಗಳ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವುದು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಹಿನ್ನಲೆ ಮತ್ತು ಒಂದು ಘಟನೆಯ ಮೂಲ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಒಗಟುಗಳು ಜನಾಂಗದ, ಸ್ಥಳವೊಂದರ, ಘಟನೆಗಳ ಇತಿಹಾಸವನ್ನೂ ಪರಿಭಾವಿಸುವಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತರ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಒಗಟುಗಳು ಜನರಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸುವ ಆಶಯಗಳು ಗುರುತಿಸುವುದು. "ಯಾವುದೇ ಜನಾಂಗದ ಮಾನವೀಯ ಬದುಕಿನ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು, ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು, ನಡೆನುಡಿ, ಆಚಾರ, ವಿಚಾರ, ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಬಲ್ಲದು." ಒಗಟು ಇಂದು ಜಾಸಪದ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಗಮನ ಸೆಳೆದಿರುವುದು ಅಲ್ಲದೇ ಗಂಭೀರ ಆಲೋಚನೆ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಅತಿ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ.

ಭಾರತವು ಪ್ರಪಂಚದ ಪ್ರಾಚೀನ ಒಗಟುಗಳ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಭಾರತೀಯ ಒಗಟುಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸವಿದೆ. ಒಗಟುಗಳು ಆದಿಮ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇವು ಪುರಾಣಗಳಷ್ಟೇ ಪ್ರಾಚೀನವಾಗಿದ್ದು ಪುರಾಣ ಇತಿಹಾಸಗಳೊಡನೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು

ಪಡೆದಿವೆ. “ಒಗಟುಗಳನ್ನು ಮದುವೆ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಮಾರಂಭಗಳಲ್ಲಿ, ಸುಗ್ಗಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಒಗಟುಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ವೇದಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾತ್ವಿಕ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಗಟುಗಳನ್ನು ಒಡ್ಡಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸುವುದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ವಿವಿಧ ಜನಾಂಗದ ಸಮಕಾಲೀನ ಒಗಟುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಜಾನಪದ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಗಟುಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾದ ವಸ್ತು ಮಹತ್ತರವಾದ ಸ್ಥಾನವಿದ್ದುದರ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಒಗಟುಗಳ ಮೂಲವನ್ನು ಋಗ್ವೇದಗಳ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆರೋಪಿಸಲಾಗಿದೆ”[೧೩] ಎಂಬುದಾಗಿ ಒಗಟುಗಳ ಮೂಲದ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಡಾ. ಜಿ.ವಿ.ಡಿ.ಯವರು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಭಾರತವು ಹಲವು ಭಾಷೆ, ಧರ್ಮ, ಜಾತಿ-ಮತಗಳ ಬೀಡಾಗಿದೆ. ಈ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಗಟುಗಳು ರಚನೆಗೊಂಡಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಒಗಟು ಎಂದರೆ ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಬೇರೊಂದು ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯದೊಡನೆ ಗುಪ್ತವಾಗಿ ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿ, ಆ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಹೇಳುವ ಒಂದು ಕ್ರಮ. ಈ ಕ್ರಮ ಪ್ರಶ್ನೆ ರೂಪದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಡಾ.ಸಿ.ಪಿ.ಕೆ.ಯವರು “ಬುದ್ಧಿ ಭಾವಗಳ ವಿದ್ಯುದಾಲಿಂಗನವಿಲ್ಲದೆ ಒಗಟು ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರದು”[೧೪] ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಒಗಟು ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿ “Riddle ಶಬ್ದ ‘Raedan’ ಎಂಬ ಆಂಗ್ಲೋ ಸ್ಯಾಕ್ಸನ್ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದದ್ದು. ಹಾಗೆಂದರೆ To interpret ಎಂದರ್ಥ. ಒಗಟು ಎಂಬ ಪದದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಒಗೆ’ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿತೆಂದು ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ‘ಒಗೆ’ ಎಂದರೆ ‘ಪ್ರಶ್ನಿಸು’, ‘ಸವಾಲುಹಾಕು’ ಎಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ‘ಒಡೆ’ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಬಂದಿತೆಂದು ಒಡೆ ಎಂದರೆ ಒಡಪು ಅರ್ಥ ಇದ್ದು, ಇಲ್ಲಿನ ಒಡೆ ಧಾತುವಿಗೆ ಒಡಿಸು-ಉತ್ತರಿಸು ಎಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು.” ಇಲ್ಲಿ ಒಡಪು ಬೇರೆಯಾದದ್ದು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾದ ಅರ್ಥ ಬೇರೆ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರಬೇಕು. “ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಒಗಟು, ಒಡಚುವ ಕತೆ, ಒಡ್ಡಿದ ಕತೆ, ಒಡಗತೆ, ಒಗಟೆ”[೧೫] ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದಲೂ ಈ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆಯವರು ಅರ್ಥ ಸಂವಾದಿ ಪದಗಳನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಒಗಟು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಾಪೇಕ್ಷವಾದ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕಾದ ಒಂದು ‘ಗೂಡೋಕ್ತಿ’ ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಮತ್ತೊಂದು ವಸ್ತುವಿನ ವ್ಯಾಜದಿಂದ ಚಮತ್ಕಾರ ಯುಕ್ತವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದು ಆ ಅನುಕ್ತ ವಸ್ತು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವಂತೆ ಹೇಳುವುದು ಒಗಟು. ಒಗಟುಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾಗದ ವಸ್ತುವೇ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಏನು ಬೇಕಾದರೂ ವಸ್ತುವಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಐತಿಹ್ಯ ನಿರೂಪಣಾ ಸ್ವರೂಪದೊಂದಿಗೆ ಸಾಗುವುದು ಅಲ್ಲದೇ ಹಿಂದಿನ ಘಟನೆಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಕಥೆಯಂತೆ ಇರುವುದು. ಆ ಮೂಲಕ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ಉಳಿಯುವಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಮಹತ್ತರ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ.

ಒಗಟಿನ ಕ್ರಮವೇ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಒಂದು ಒರೆಗಲ್ಲು. ಹೀಗಾಗಿ ಒಗಟುಗಳನ್ನು ಬುದ್ಧಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ರಚಿಸಿದ ಅಥವಾ ಕಟ್ಟಿದ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಬುದ್ಧಿಜನ್ಯವಾದದ್ದು. ಆದರೆ ಐತಿಹ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಜನ್ಯವಾದುದು ಎಂದು ವಿವೇಚಿಸಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಒಗಟಿಗೆ ಕೊಡುವ ಹೋಲಿಕೆಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದ ವಸ್ತುಚಿತ್ರಗಳೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಭಾವ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಬಾಹ್ಯಪ್ರಪಂಚವನ್ನೇ ಕುರಿತವುಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ವಸ್ತುಗಳಾದ ಆಕಾಶ, ಗಾಳಿ, ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ನಕ್ಷತ್ರ, ಮರ, ಗಿಡ, ಹೂ, ಗಾಳಿ, ಬೆಳಕು, ಕತ್ತಲು, ಪ್ರಾಣಿ, ಪಶು, ಪಕ್ಷಿಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಜನಪದರು ಒಗಟುಗಳಿಗೆ ಮೊರೆಹೋದರು. ಉದಾ : ನಕ್ಷತ್ರದ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಒಗಟು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು.

“ಹಗಲೆಲ್ಲಾ ಬಯಲುಗಾಡು
ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಾ ಹೂವಿನತೋಟ
ಕೇಳುವ ಪೂಜಾರಿಯಿಲ್ಲ
ಮುಡಿಯುವ ದೇವರಿಲ್ಲ” [೧೬]

ದಿನದ ಸಮಯ ಮುಗಿದಾಗ ಹೊತ್ತು ಮುಳುಗುವುದನ್ನು ಹೇಳಿದ ಒಂದು ಒಗಟು ಹೀಗಿದೆ

‘ದೊಡ್ಡ ಆಲದ ಮರ
ದಡ್ಡನೆ ಬಿತ್ತು’

ಇಲ್ಲಿ ಉಪಮಾನ, ಉಪಮೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಒಗಟುಗಳು ಸ್ಫುರಿಸುತ್ತವೆ. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ, ಹೆಂಗಸರಿಗೆ, ಸೋಮಾರಿಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮೀಸಲಾದದ್ದು ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಕಂಡುಬಂದರೂ ಅದರ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವೂ ಒಗಟುಗಳ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಭೌತಿಕ ವಸ್ತುಗಳ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಗಮನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಒಗಟುಗಳು ಬೆಳೆದುಬಂದಿವೆ. ಇವು ಪ್ರಪಂಚದಾದ್ಯಂತ ಎಲ್ಲಾ ಸಮುದಾಯದ ಜನಾಂಗಗಳ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಸಿಗುವ ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ಜನಪದರು ತಮ್ಮ ಮನೋರಂಜನೆಗಾಗಿ ಭೌದ್ಧಿಕ ಕಸರತ್ತಿನ ಪರೀಕ್ಷೆಗಾಗಿ ಹೇಳುವ ಒಗಟುಗಳು ಗೂಡಾರ್ಥದಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತವೆ. ಅದನ್ನು ಬಯಲು ಮಾಡಿದಾಗ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಈ ಒಗಟುಗಳು ನಮ್ಮನ್ನು ಯೋಚಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಭಾಷೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗಮನಾರ್ಹವೆನಿಸಿರುವ ಗಾದೆ, ಒಗಟುಗಳಂತೆ ಒಡಪು

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ಕೂಡ ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರಕಾರ. ಈ ಒಡಪುಗಳನ್ನು ಹೆಸರು ಹೇಳುವ ಪದ್ಧತಿಯೆಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಹೆಣ್ಣು-ಗಂಡುಗಳಿಬ್ಬರೂ ಹೆಸರು ಹೇಳುವುದು ಅಲ್ಲದೇಒಡಪಿನೊಂದಿಗೆ ಹೆಸರು ಹೇಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಇದೆಯೆಂಬುದು ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ''ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಡಪುಗಳು ಇದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ಅಷ್ಟಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಭಾರತೀಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಒಡಪು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಜಾನಪದರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.''[೧೭] ಆದರೆ ಒಗಟುಗಳು ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಒಗಟು ಬುದ್ಧಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ರಚಿಸಿದ ಅಥವಾ ಕಟ್ಟಿದ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದು ಬುದ್ಧಿ ಜನ್ಯ ಆದರೆ ಒಡಪು ಆಗಲ್ಲ ಅವರ ಚಾಣಾಕ್ಷತನದ ಅನುಭವದಿಂದ ಬರುವುದಾಗಿದೆ. ಯಾವುದೋ ವ್ಯಕ್ತಿ, ವಸ್ತುವಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿ ಹೇಳುವ ರಮ್ಯ ನುಡಿಯಾಗಿದೆ. ಇದು ಭಾವ ಜನ್ಯವಾದುದು. ಉದಾ : ಕೂಲಿ ಮಾಡಿದರೇನಾ, ಕೋರಿಹೊತ್ತರೇನ ನಮಗ ನಮ್ಮರಾಯ ಬಡವನೇನ' ತನ್ನ ಗಂಡ ತನಗೆ ದೇವರು ಎಂಬ ಒಡಪು ಗಂಡನ ಹೃದಯ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ ಮೆರೆಯುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಒಗಟು ಎಂದರೆ ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ಬೇರೊಂದು ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯದೊಡನೆ ಗುಪ್ತವಾಗಿ, ರಹಸ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿ, ಆ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಹೇಳಿದ ಒಂದು ಕ್ರಮ. ಈ ಕ್ರಮ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಒರೆಗಲ್ಲು. ಒಂದಿಷ್ಟು ಇದರಲ್ಲಿ ಉಪಮಾನ ಉಪಮೇಯವು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದು. ''ಒಗಟು ಎಂಬ ಪದ 'ಒಗೆ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದೆ ಎಂದು ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. 'ಒಗೆ' ಎಂದರೆ 'ಪ್ರಶ್ನಿಸು', 'ಸವಾಲುಹಾಕು' ಎಂಬ ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಒಗಟು ಎಂಬ ಪದ 'ಒಡೆ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಬಂದಿತೆಂದು 'ಒಡೆ' ಅಂದರೆ ಒಡಪು ಅರ್ಥ ಇದ್ದು, ಇಲ್ಲಿನ 'ಒಡೆ' ಧಾತುವಿಗೆ 'ಒಡಿಸು', 'ಉತ್ತರಿಸು' ಎಂಬರ್ಥವೂ ಸಿಗುತ್ತದೆ.''[೧೮] ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಚ್ಚಿ ಹೇಳಬೇಕಾದದು ಒಗಟು. ಆದರೆ ಒಡೆದು ಹೇಳಬೇಕಾದ್ದು ಒಡಪು, ಒಗಟುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಮೇಯ ಉಪಮಾನ ಕಂಡುಬಂದರೆ, ಒಡಪುಗಳಲ್ಲಿ ಗೇಯತೆ, ಲಯ ಬದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಪರಸ್ಪರ ಗುಣಗಾನ ಇಲ್ಲವೆ ಗುಣದೋಷಗಳೊಂದಿಗೆ ವಿನೋದ, ವಿಡಂಬನೆಗಳನ್ನು ಇವು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಒಗಟುಗಳು, ಒಡಪುಗಳು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಎಂಬುದು ಆಗಲೇ ತಿಳಿದ ವಿಷಯ. ಒಗಟುಗಳನ್ನು ಯಾವ ಸಮಯ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಒಡಪುಗಳನ್ನು ಯಾವ ಸಮಯ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಒಡಪುಗಳನ್ನು ಮದುವೆ, ನಾಮಕರಣ, ಜವಳ ಮುಂತಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಮೋಜಿಗಾಗಿ, ಮನೋರಂಜನೆಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ ಬಳಸುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಒಗಟುಗಳು ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುದುಕರವರೆಗೆ ಬಳಕೆಯಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಒಡಪುಗಳು ಮದುವೆಯಾದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಸುವ ಅಥವಾ ಹೇಳುವ ರೂಢಿ ಇದೆ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆಂಗ್ಲರ Riddle ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಒಗಟು ಎಂಬ ಪದ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ''ಕನ್ನಡ

ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತಿನ ನಿಘಂಟುವಿನಲ್ಲಿ ಒಡಪು ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಒಡೆದಿರುವಿಕೆ, ಒಡಕು[೧೯] ಎಂದು ಅರ್ಥ ವಿವರಣೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಒಡಪು ಹೇಳುವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ. ಗಂಡನ ಹೆಸರು ಹೇಳುವುದು ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲವಂತೆ. ಭಾರತೀಯ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಗಂಡನ ಹೆಸರು ಹೇಳಬಾರದು ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ. ಗಂಡನ ಹೆಸರು ಹೇಳಿದರೆ ಗಂಡನ ಆಯುಷ್ಯ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆಯಂತೆ ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಡಪಿನೊಂದಿಗೆ ಹೆಸರು ಹೇಳುವುದು ಒಳ್ಳೆಯದು. ಗಂಡನ ಹೆಸರು ಎಲ್ಲ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿಯೇ ಹೇಳುವುದು ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಎಂಬುದು ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ತ (ಜಾನಪದ) ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ಮದುವೆ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಒಂದು ಒಡಪು ಹೀಗಿದೆ.

ಮಾವನ ಮಗಳ್ಗೆ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಹರಳೆ
ನನ್ನ ಬೆಳ್ಳಿ ಸದರ ಬಿಟ್ಟು
ನಿಮ್ಮ ಚಿನ್ನದ ಸದರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ .....

ಮೇಲಿನಂತೆ ಜನಪದರಲ್ಲಿ ಒಗಟುಗಳು ಸಹ ಮಾಂತ್ರಿಕತೆಯ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಅರಳು ಮಲ್ಲಿಗೆಯ ಮೊಗ್ಗುಗಳಾಗಿ ಅರಳುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

ಬಗ್ಗಿದರೆ ಬಾಯಿಗೆ ಬಡಿಯುತ್ತೆ
ಎದ್ದರೆ ಎದಿಗೆ ಬಡೆಯುತ್ತೆ
ಉತ್ತರ : ಮಾಂಗಲ್ಯ

ಒಗಟುಗಳಿಗೆ ಯಾವ ಬಗೆಯ ವಸ್ತುಗಳಾಗಬಲ್ಲವು ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಒಂದಿಷ್ಟು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಾತು. ಒಗಟಿಗೆ ಕೊಡುವ ಹೋಲಿಕೆಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರಪಂಚದ ವಸ್ತು ಚಿತ್ರಗಳೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಭಾವ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೇ ಕುರಿತಾಗಿರುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯ ವಸ್ತುಗಳಾದ ಆಕಾಶ, ಗಾಳಿ, ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಮರ, ಗಿಡ, ಹೂ, ಬೆಳಕು, ಪ್ರಾಣಿ, ಪಕ್ಷಿಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಕುತೂಹಲದಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಜನಪದರು ಒಗಟುಗಳಿಗೆ ಮೊರೆಹೋದರು. ಹೀಗೆ ಒಗಟುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರ ಹಲವು ವಸ್ತುಗಳಾಗಬಹುದಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಒಗಟನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

ಹಗಲೆಲ್ಲ ಬಯಲುಗಾಡು
ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲ ಹೂವಿನ ತೋಟ

ಕೇಳುವ ಪೂಜಾರಿಯಿಲ್ಲ
ಮುಡಿಯುವ ದೇವರಿಲ್ಲ
ಉತ್ತರ : ನಕ್ಷತ್ರ

ಒಗಟು, ಒಡಪುಗಳ ಬಳಕೆಯ ಜೊತೆ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ "ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆ ಇದ್ದು ಸಾವಿರಾರು ವಸ್ತುಗಳೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಹಾಡು, ಕತೆ, ಐತಿಹ್ಯ, ಪುರಾಣಗಳೂ ಬೆಳೆದುಬಂದಿವೆ."[೨೦] ಆದರೆ ಒಗಟು ಒಡಪುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೆ ವಸ್ತುವಾಗಬಲ್ಲ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ವಿಷಯಗಳು ಒಗಟು ಒಡಪುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಬಲ್ಲವು ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಒಗಟು, ಒಡಪುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಭಾಷೆಯ ಪ್ರಾಸ, ಲಯ ಮತ್ತು ನಾದದ ಕಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ವಾಲಿರುವಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಒಗಟು, ಒಡಪುಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪದ್ಯಗಳು ಆಗಿರದೆ ಗದ್ಯಗಳು ಆಗದೇ ಗದ್ಯಪದ್ಯಗಳೆರಡ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ರೂಪ ಪಡೆದ ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಬಗೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಸಹಜವಾಗಿ ತಟ್ಟಬಹುದಾದ ಜಾನಪದದ ಜನಪ್ರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳೆಂದು ಡಾ.ವೀರಣ್ಣದಂಡೆಯವರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾರೆ."[೨೧]

ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ವರ್ಣನೆ, ಹೆಚ್ಚಳ, ಗುಣಗಾನ, ಬೇರೊಂದರ ಹೋಲಿಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಹೇಳುವುದು. ಒಗಟುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಸಾಮನ್ಯ ಗುಣಗಳಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷಣವೆಂದರೆ ರಚನಾಕ್ರಮ, ಪ್ರಾಸಬದ್ಧವಾದ ವಾಕ್ಯ ಅಥವಾ ಸೂಕ್ತಪ್ರಾಯವಾದ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ವಾಕ್ಯದ ಕೆಲವು ತುಣುಕುಗಳಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. "ಒಗಟುಗಳು ಕಾವ್ಯದ ಛಾಯೆ ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಕೇಳುಗರ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ತನ್ನತ್ತ ಸೆಳೆಯುವಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗುತ್ತವೆ"[೨೨] ಎಂಬುದು ನಿರ್ವಿವಾದ ಸಂಗತಿ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಸ್ತು ವಿಷಯ ಸ್ಥಳ ಅಥವಾ ಜೀವಿಯ ವಿಶೇಷವಾದ ಬಾಹ್ಯರೂಪ ಲಕ್ಷಣಗಳೇ ಒಗಟು ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಸಿಗುತ್ತವೆ. ಒಗಟು ರಚನೆ ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ರೂಪಕಗಳ ಸರಮಾಲೆಯೇ ಎಣೆದಿರುವುದನ್ನು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಜೇಮ್ಸ್ ಕೆಲ್ಸೊ ಎಂಬುವನು ಹೇಳುವಂತೆ "ಅಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ಒಗಟು ರೂಪಕದೊಡನೆ ಆಳವಾದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕಿಳಿಯದ ಅರ್ಥಸ್ಫುಟವಿಲ್ಲದ ರೂಪಕ ಅಥವಾ ರೂಪ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಒಗಟು ಎನ್ನುವುದು"[೨೩] ಎಂಬ ಮಾತು ಅದನ್ನೇ ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಒಗಟುಗಳು ಕೆಲವು ಬಾರಿ ಕಥಾರೂಪದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸ್ವರೂಪದ ಒಗಟುಗಳು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆ. ವಿದ್ವಾಂಸ ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಇಂಥವುಗಳು 'ಒಗಟುಕತೆ'ಗಳೆಂದೇ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆದಿವೆ ಎಂದು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಒಗಟುಗಳ ವರ್ಗೀಕರಣದಲ್ಲಿ ಕಥಾಮೂಲದ ಒಗಟು ಪುರಾಣದ ಒಗಟುಗಳ ಬಗೆಯನ್ನು ಒಂದಿಷ್ಟು ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ಒಗಟುಗಳನ್ನು ಕಥೆ ಹಾಕುವುದು ಎನ್ನುವುದು. ಒಬ್ಬರು ಕಥೆ ಹಾಕಿದಾಗ ಉಳಿದವರು ಅದನ್ನು ಬಿಡಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ಎದರುಗಥೆ ಹಾಕಿದರೆ, ಮೊದಲು ಕಥೆ ಹಾಕಿದವ ಒಡೆ ಬಡೆಯುತ್ತಾನೆ ಅಥವಾ ಬಿಡಿಸಿ ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ``ಎದುರು ಕಥೆ' ಅಂದರೆ ಇಬ್ಬರು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚು ಮಂದಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೂತು ಪರಸ್ಪರರಿಗೆ ಒಗಟಿನ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನೊಡ್ಡಿ ಬಿಡುವ ಕ್ರಿಯೆ ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಒಗಟುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಶಕ್ತಿಯಿರಬೇಕಾದದೂ ಅಷ್ಟೇ ಮುಖ್ಯ.''[೩೪] ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಗಟುಗಳಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಮಹತ್ತರ ನೆಲೆ ಇರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಐತಿಹ್ಯದ ಸುಳಿವು ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಗಾದೆ, ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಅಡಕವಾಗಿರುವಂತೆ ಒಗಟು, ಒಡಪುಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಜನಪದರ ಗುಪ್ತ ಮಾತು ಯಾವುದೇ ನಿಗೂಡಾರ್ಥಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಒಗಟು ರೂಪದ ಪದಗಳನ್ನು ಒಡೆದು (ಒಡೆಬಡೆದು) ಹೇಳುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕತೆ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅಂಥವನ್ನು ಒಗಟಿನ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಮೇಲ್ನೋಟದಂತೆ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. "ಇದೇ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ನಾವು ಒಗಟಿನ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಡಾ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ರೈ ಅವರು ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪುತ್ತೂರಿನ ನಾಲ್ವರು ಸಿಪಾಯಿಗಳಿಗೂ ಮಂಗಳೂರಿನ ನಾಲ್ವರು ವೇಶ್ಯೆಯರಿಗೂ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿರುವಂತೆ ಐತಿಹ್ಯದಂತಹ ಕಥೆಯೊಂದು ಶೃಂಗಾರ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಾಗಿ, ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಘಟ್ಟವೊಂದರಲ್ಲಿ ಒಗಟುಗಳೊಂದಿಗೆ ಗಕ್ಕನೆ ನಿಂತು ಬಿಡುತ್ತದೆ''[೩೫] ಎಂದು ನಿದರ್ಶನವೊಂದನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಒಗಟುಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಐತಿಹ್ಯ (ಅಡಗಿ) ಗಳಿರುವುದನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಡಾ.ಎ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣರೈಯವರು ತಮ್ಮ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಒಟಗಿನಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ದಾಖಲಿಸಿರುವುದನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

"ಪಾರೆ ಕೆಮಪಗೆ ಹೂ ಬಿಡುವುದೆಂದರೆ ಪಾರೆಯಂತೆ ಕರಗಿರುವ ಚಿಮಣಿ ದೀಪವೂ ಉರಿಯುವುದು. ಏರಿದ ನೀರು ಇಳಿಯುವುದೆಂದರೆ ಮಾತ್ರ ಉಯ್ಯುವುದು ಧರೆಜರಿದು ಬೀಳುವುದೆಂದರೆ, ಅನ್ನ ಮಾಡಲು ಗಂಜಿನೀರನ್ನು ಬಸಿಯುವುದು. ಮರಗಳೆರಡು ಸಂದಿಸುವುದೆಂದರೆ ಬಾಗಿಲುಗಳೆರಡು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇವೆಲ್ಲ ಮುಸ್ಸಂಜೆಯ ಹೊತ್ತಿಗೆ (ಕತ್ತಲಾದಂತೆ) ಇಲ್ಲವೇ ಮಲಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಆ ವೇಶ್ಯೆಯರು ಸಿಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮನ್ನು ಕೊಡಲಿರುವ ಹೊತ್ತಿನ (ಸಮಯ) ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದರೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿದಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ತಾವು ಉದ್ದೇಶಿಸಿರುವ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅವರು ಸಿಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಕಾಣುವಂತೆ ಈ ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸುವರಿದ್ದಾರೆಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಅರಿತಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಒಗಟಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಅವರ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ಸಿಪಾಯಿಗಳು ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ.

ಈ ಕಥೆಯು ಒಗಟಿನ ಜೊತೆಗೆ ಅಥವಾ ಒಗಟಿನ ಮೂಲಕ ಇವೇ ಒಗಟಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಳಿದು ಬೆಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಸ್ಥಾನ ನಿರ್ದೇಶನವಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಇದನ್ನೊಂದು ಐತಿಹ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿನ ಒಗಟು ಕೂಡ ಐತಿಹ್ಯದೊಳಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದೆ. ವೇಶ್ಯೆಯರನ್ನು ಕೂಡಲು ಹೋದ ಸಿಪಾಯಿಗಳಿಗೆ ಅವರು ತಮ್ಮನ್ನು ಕೂಡಬೇಕಾದ ಹೊತ್ತನ್ನೂ (ವೇಳೆಗೆ) ಒಗಟುಗಳ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸಿದರೆಂದು ಐತಿಹ್ಯದ ಒಂದು ಭಾಗವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಮತ್ತೆ ವೇಶ್ಯೆಯರನ್ನು ಕೂಡಿದರೋ? ಇಲ್ಲವೋ? ಎಂಬುದು ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಾಗಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಒಗಟಿನ ಭಾಗವೂ ನಮಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ."[೨೫] ಸಿಪಾಯಿಗಳು ಸೂಳೆಯರನ್ನು ಕೂಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ಒಗಟಿಗೆ ಉತ್ತರ ಹುಡುಕುವುದು ಒಂದು (ಕಥೆ) ಐತಿಹ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದು. ಇದೇ ಬಗೆಯ ಅನೇಕ ಒಗಟಿನ ಉತ್ತರ ಕಥಾರೂಪದಲ್ಲಿರುವುದು ನಮ್ಮ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಬಹುದು. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೂಳೆಯರನ್ನು ಕೂಡುವ ಗಂಡಸರಿಗೆ ಒಗಟುಗಳು ಇರುವುದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಕಥಾರೂಪದವೇ ಆಗಿಬಿಡುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ವ್ಯಕ್ತಿ ನಿರ್ದೇಶನ, ಸ್ಥಳನಿರ್ದೇಶನ ಇರುವಿಕೆ ಐತಿಹ್ಯವಾಗಬಹುದು. ಹೀಗಾಗಿ ಒಗಟಿನಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಕೆಲವೊಂದು ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕಾಣಸಿಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಒಡಪುಗಳ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ ಹುಡುಕುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಮಾತು ಘಟನೆಯೊಂದರ ವಸ್ತುವಿನ ಹೋಲಿಕೆ ಇದ್ದು, ಇಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಇತಿಹಾಸದ ಬಗ್ಗೆ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಮೂಡಿಸುತ್ತವೆ.

"ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವುದ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ
ನನಗೆ ನಮ್ಮವರೇ ಪತಿಯಾಗಿ ದೊರೆತಿದ್ದು ಪೂರ್ವದ ಪುಣ್ಯ"[೨೬]

ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, ಅದರ ಸ್ಥಾಪನೆ, ಪಾಪ, ಪುಣ್ಯದ ಕಲ್ಪನೆ ಅದೆಂತ ಔಚಿತ್ಯಪೂರ್ಣ ಮತ್ತು ಒಂದು ಒಡಪಾಗಿ ಒಡಮೂಡಿದೆ ಎಂಬುದು ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕೀರ್ತಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕು.

ಐತಿಹ್ಯ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪದ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಕಾವ್ಯ, ಲಾವಣಿ, ಗೀತೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಗಬಹುದಾದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಗಂಗಿಮಾಳವ್ವ ನಿನ್ನ ಗಂಡ
ಎತ್ತಲ ಹೋಗ್ಯಾನ ಭಂಡರ
ದ ಚೀಲ ಹೇಗಲೇರಿ?

ಈ ಹಾಡಿನ ಹಿಂದಿರುವ ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕು ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿ, ಯಕ್ಕಿಪುರ

ಲಿಂಗಪ್ಪ ಅವರು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ಹೆಂಡತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಕೇಳುತ್ತಿರುವುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ತಂತ್ರಗಾರ. ಅವನು ಒಬ್ಬ ಮಾಯಾಗಾರತನವನ್ನು ಕಂಡು ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಮೇಲಿನ ಹಾಡು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ನೆಲೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ ಅಡಕವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ತಿರುಪತಿ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನಿಗೆ "ಏಳು ಕೋಟಿ ಹೊನ್ನು, ಮದುವೆ ಖರ್ಚು ಮತ್ತು ಅದರ ಬಡ್ಡಿಯನ್ನು ಹಿಂದಿರುಗಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ತಿಮ್ಮಪ್ಪ ಜನ ಕಳುಹಿಸಿದಾಗ ಭರತ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವೆ ಆಗ ಬಂದು ಬೀಳುವ ಕಾಣಿಕೆ ಹಣದಿಂದ ನಿನ್ನ ಸಾಲ ಮುರಿದುಕೋ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕಳಿಸುತ್ತಾನೆ."[೨೮] ಆ ಪ್ರಕಾರ ಮೈಲಾರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಗಂಗಿಮಾಳಮ್ಮನನ್ನು ನಿನ್ನ ಗಂಡ ಎಲ್ಲಿ? ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ನನಗೆ ನನ್ನ ದುಡ್ಡು ಬಡ್ಡಿ ಬೇಕು. ಎನ್ನುವ ವಿವರಣೆ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಹುಚ್ಚಂಗಿಗುಡ್ಡದ ಎಲ್ಲಮ್ಮ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿರುವ ಜನಪದ ಹಾಡುಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿ ಸಿಗುತ್ತವೆ.

"ಮಗನೆಂದರೂ ಭಾಗಾದಿ
ನಿನ್ನ ದನಿ ನನಗ ಬೇಡ
ನನ್ನ ದನಿ ನಿನಗ ಬೇಡ
ದೂರವಿರೋ ಪರಶುರಾಮಾ"

ಎಲ್ಲಮ್ಮದೇವಿಯು ತನ್ನ ಮಗ ಪರಶುರಾಮನನ್ನು ದೂರವಿಟ್ಟುದ್ದರ ಹಿನ್ನಲೆಯಿಂದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಐತಿಹ್ಯ ಅಡಕವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಪುರಾಣದ ನೆಲಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತಿದೆ. ತಂದೆ ಜಮದಗ್ನಿಯ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಪರಶುರಾಮ ಕೊಡಲಿಯನ್ನು ತಲೆ ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ಬೀಸಿದನಂತೆ. ಹೆತ್ತ ತಾಯಿಯನ್ನ ಕತ್ತರಿಸಿದ ಮಗ ಮಗನಲ್ಲ. ಅವನನ್ನು ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡಲಾರೆ ಎಂದಳಂತೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ತಂದೆ ಆಜ್ಞೆ ಶ್ರೀರಾಮನ ನೆನಪು ತರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೂ ಕಠೋರ ಸತ್ವ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪರಶುರಾಮ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಮುಂದೆ ಅವನ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಡುವುದು. ನಂತರ ತಂದೆ ವರದಾನ ನೀಡಿದಾಗ ತಾಯಿಯ ಜೀವ ಕೇಳುವುದು ಅವನ ತಪ್ಪಿಗೆ ಮರುಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಉಚ್ಚಂಗಿ ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಗುಡಿಯಿಂದ ತನ್ನ ಮಗ ಪರಶುರಾಮನ ಗುಡಿ ಬಹು ದೂರವಿರುವುದು ನಾಮ ಇಂದು ಸಹ ನೋಡಬಹುದು. "ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಗುಡಿಯ ಶಬ್ದ ಪರಶುರಾಮನ ಗುಡಿಗೆ ಕೇಳುವುದಿಲ್ಲ."[೨೯] ಆ ಭಾಗದ ನಾಣ್ಣುಡಿ ಇದು ಇಂದಿಗೂ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಈ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನ.

ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಜನಪದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆದುಬಂದಿವೆ. ಅಂದರೆ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯ ಗದ್ಯ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಕಾಲಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಪದ್ಯ

(ಜನಪದ ಹಾಡು) ರೂಪ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯನ್ನು ಇಂತಹ ಹಾಡುಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಮುನ್ನೂರರವತ್ತು ಸಿದ್ಧರ ಗುಡದಾಗ
ಆಳ್ವಿಕೆ ಮಾಡ್ಯಾರೋ ಬಲ್ಲಾಂಗ
ಚಕ್ರಹತಿಯೂರ ತಯಾರ ಮಾಡ್ಯಾಳಾಗ
ಸಿದ್ಧರನ ಹೊಡೆದಾಳೋ ಕ್ಷಣದಾಗ
ದೈತ್ಯರನ ಹೊಡೆದಾಳೋ ಗಳಿಗ್ಯಾಗ

ಗದ್ಯದ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಕಾಡುಸಿದ್ಧರು ಗಾಂಜ ಸೇವಿಸಿ ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಮೋಹಿಸಲು ಹೋದಾಗ, ಉಚ್ಚೆಯನ್ನು ವೊಯ್ದು ಓಡಿಸಿದ್ದಳೆಂಬ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ಅದೇ ಇಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಘಟನೆ ಜನಪದ ಹಾಡಿನ ರೂಪ ಪಡೆದು ಪ್ರಸಾರಗೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ಸಾಹಿತ್ಯ ಗದ್ಯ-ಪದ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಐತಿಹ್ಯ ತಳಕು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆಯತೊಡಗಿದೆ. ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಸಾಂಸ್ಕತಿಕ ನೆಲೆಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಮೂಲ ಗದ್ಯ ಮಾಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ ಹುಟ್ಟಿದೆ. ಅದು ಕ್ರಮೇಣ ಪುರಾಣದ ಸ್ವರೂಪ ಪಡೆದಾಗ ನಂತರ ಪದ್ಯ ಮಾಧ್ಯಮವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಗೀತೆ, ಕಾವ್ಯ, ಲಾವಣಿ, ಒಗಟು, ಗಾದೆ, ನುಡಿಗಟ್ಟು, ಒಡಪು, ಕಥೆ, ದಂತಕಥೆ, ಪುರಾಣ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಸಂಬಂಧ ಇದೆ. ಆದರೆ ಐತಿಹ್ಯ, ಪುರಾಣಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅನನ್ಯತೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಲಾರದೆ ಇವೆರಡರ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ಎಳೆಯಷ್ಟು ಗೆರೆಹಾಕಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಉಳಿದೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧ ಸಹೋದರ ಸಹೋದರಿಯರ ಸಂಬಂಧ ಎಂದರೇ ಪುರಾಣ-ಐತಿಹ್ಯ ತಾಯಿ ಮಗುವಿನ ಸಂಬಂಧದಂತೆ ಹೋಲಿಕೆ ಕೊಡುವುದು. ಈ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧ ಒಂದಿಷ್ಟು ಹಿನ್ನಲೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು ಇರುವುದು ಐತಿಹ್ಯ. ಅದರ ಪ್ರಭಾವ ಇದೆ ಎಂದು ಸ್ಥೂಲ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಒಗಟು ಮತ್ತು ಐತಿಹ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದರೂ ಕೂಡ ಎಲ್ಲೋ ಒಂದುಕಡೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನಂಟು ಸಹ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ ಒಗಟುಗಳು ಬರೀ ಗಂಡನ ಹೆಸರು ಹೇಳುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವುಗಳಲ್ಲ. ಅವುಗಳ ಹಿಂದೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದುಕಿನ ನೈತಿಕತೆಯು ಇರುವುದು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಒಂದು ಒಗಟನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

ಒಂದು ದಿನ ಊರಲ್ಲಿ ಪುರಾಣ ಇತ್ತು. ಪುರಾಣ ಕೇಳೋದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲರೂ ಹೋದರು. ಆದರೆ ಲಕ್ಕವ್ವನ ಮಗ ದಡ್ಡ ನಿಂಗಣ್ಣ ಮಾತ್ರ ಹೋಗದೇ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ. ತಾಯಿ ಬೈದು ಪುರಾಣ ಕೇಳೋದಕ್ಕೆ ನಿಂಗನನ್ನು ಕಳಿಸಿದಳು. ಪುರಾಣ ಹೇಳು ಹೇಳುತ್ತಾ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು. ಆಗ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಹಾಸ್ಯಭರಿತ ಕಥೆಗಳು ಹೇಳಿದರು. ಬಬ್ಬುವ ಬಂದು ಒಗಟು ಬಿಡಿಸಿ ಎಂದು ಪುರಾಣ ಕೇಳಲು ಬಂದವರಿಗೆ ಹೀಗೆ ಹಾಕುತ್ತಾನೆ. 'ಒಬ್ಬರಿಗಿಂತ ಇಬ್ಬರು ಲೇಸು. ಮಲಗಿರೋದಕ್ಕಿಂತ ಕುಳಿತಿರೋದು ಲೇಸು. ಕುಳಿತಿರೋದಕ್ಕಿಂತ ಕೂಲಿ ಮಾಡೋದು ಲೇಸು ಎಂಬುದು ಒಂದು ಒಗಟು. ದಡ್ಡರಂಗನಿಗೆ ಒಂದು ಸವಲೇ ಆಯಿತು. ಬಂದು ತಾಯಿಯನ್ನು ಒಗಟು ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳಿ ಅದರ ಉತ್ತರ ನನಗೆ ಬೇಕು ಎಂಬುದಾಗಿ ಹಠಹಿಡಿದ. ತನ್ನ ತಾಯಿಯು ಒಟಗಿನ ಉತ್ತರ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಳು.

ಒಡಪುಗಳು ಜನಪದ ಮನೋರಂಜನೆಯಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತವೆ. ಆ ಒಡಪುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳ ಪರಿಚಯ ಮತ್ತು ಭಾಷೆಯ ಬಳಕೆ, ಪ್ರಾಸವನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

"ಸಿರಿಗೆರೆ ನಮ್ಮಾವ
ಮಜಕೂರ ಮೈದುನ
ರುಕ್ಮಿಣಿಯಂತ ಗೆಳತಿ
ಸತ್ತೂರ ಸವತಿ"[೧]
ನಮ್ಮೂರಾಗ ನಮ್ಮವರ ಹೆಸರೈತಿ

ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಜನಪದ ಅನುಭವ, ಪದಗುಚ್ಛದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಒಗಟು. ಇಲ್ಲಿ ಅವರ ಭಾವನೆಯನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಕವಿಯು ಜೋಡಿಸದಷ್ಟೇ ಪದ ಪ್ರಾಸವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ ನೋಡಬಹುದು.

ಗಚ್ಚಿನ ಕಚ್ಚೆ ಮೇಲಿರುವ
ಉತ್ತುತ್ತಿ ಮರ
ಅದಕಂತು ಬಲು ಬಾರ
ನಮಗೆ ಬಂತು ತಕ್ಕಂತಹ ವರ

ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೇನೆಂದರೆ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ತನ್ನ ಗಂಡನನ್ನು ಹೆಸರಿನಿಂದ ಮಾತಾಡಿಸದೇ ಬಹುವಚನದಿಂದ ಮಾತಾಡುವ ಗಂಡನೇ ದೇವರ ಸಮಾನ ಎಂದು ಗುರುತಿಸುವ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಇಂದು ನಾವು ಇಂತಹ ಒಡಪುಗಳ ಮೂಲಕ ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಇಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ

ಅದು ಬದಲಾವಣೆ ಆಗುವುದು ಸರಿಯಷ್ಟೆ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಪರಿವರ್ತನೆ' ಇರಬೇಕು. ಒಗಟು ಮತ್ತು ಒಡಪುಗಳ ಹಲವು ಮುಖಗಳನ್ನು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಒಂದು ಎಳೆಯಷ್ಟು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯವು ಜನಪದ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಪಾಲು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಗುರುತಿಸಲಾಗುವುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಮೇಲಿನ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ತಿಳುವಳಿಕೆಯ ಪರಿಧಿಯ ಬೆಳೆದು ಆ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಜನರ ಜೀವನ ಮತ್ತು ನಿಲುವು ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದರೆ ಮತ್ತು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಭಾಷೆಯ ಪ್ರಾಸ, ಲಯ ಮತ್ತು ನಾದದ ಕಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ವಾಲಿರುವಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಒಗಟು-ಒಡಪುಗಳು ಕೂಡ ಕಾವ್ಯದ ಛಾಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಸಹಜವಾಗಿ ತಟ್ಟಬಹುದಾದ ಜನಪದರ ಜನಪ್ರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳೆಂದರೆ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಜನಪದರು ಬರೀ ಚಮತ್ಕಾರದ ಮಾತಿನ ಬಂಡವಾಳವಾಗಿ ಬಳಸುವುದರ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಮಾನವನ ಬದುಕಿನ ಚಿತ್ರಣವಿರುವುದು ಸಹ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಸಾದೃಶ್ಯ ಸಂಪತ್ತಿನ ಮೂಲಕ ಒಂದು ವಸ್ತುವಿನ ವಿಷಯ, ಸ್ಥಳ ಅಥವಾ ಜೀವಿಯ ನಿಜ ರೂಪವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟು ಗೂಢವಾದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಒಗಟು ಸಾಂಕೇತಿಕ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅದು ಒಂದು ರೂಪವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಒಗಟು ಮತ್ತು ಒಡಪುಗಳು ಜನಪದರ ಮನರಂಜನೆಯೂ ಹೌದು. ಅವುಗಳ ಹಿಂದೆ ಐತಿಹ್ಯವೂ ಕೆಲವೊಂದರಲ್ಲಿ ಒಳಗೊಂಡು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಬಂಧವಿರುವುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಒಗಟು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುದುಕರವರೆಗೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಒಡಪುಗಳು ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದರೂ ಸ್ತ್ರೀಯರೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಸುವರು ಮತ್ತು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದವರು ಎನ್ನಬಹುದು.

ಬಿಚ್ಚಿ ಹೇಳಬೇಕಾದುದು ಒಗಟು. ಇದರಲ್ಲಿ ಗೂಡಾರ್ಥ ಇದ್ದು, ಉತ್ತರವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತದೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಕಥನರೂಪದಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಸೂಳೆಯರು ತಮ್ಮನ್ನು ಕೂಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸವಾಲಿನ ರೂಪದ ಒಗಟುಗಳು ಇರಬಹುದು. ಆದರೆ ಒಡೆದು ಹೇಳಬೇಕಾದುದು ಒಡಪು. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಾವು ಒಡಪುಗಳಲ್ಲಿ ಗೇಯತೆ ಲಯಬದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಪರಸ್ಪರ ಗುಣಗಾನ ಇಲ್ಲಿವೆ. ಒಲವು ಮತ್ತು ಗುಣದೋಷಗಳೊಂದಿಗೆ ವಿನೋದ, ವಿಡಂಬನೆಗಳನ್ನು ಇವು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಒಡಪುಗಳಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯದ ಅಂಶ ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಒಡಪುಗಳಿಗೂ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಗೂ ಪೂರಕ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ನಾನು ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಒಡಪುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಲಾಗುವುದು. ಐತಿಹ್ಯ ಒಂದು ಕಥನ ರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಭೌತಿಕ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟಿಬೆಳೆದಿರುವುದು. ಹೀಗಾಗಿ ಜಾನಪದ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಗೂ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೂ ಈ ಬಗೆಯ ಸಂಬಂಧ ಇರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ನಾಗಚಂದ್ರ, ಗಾದೆಗಳು, ಪು. ೪೯

೨. ಪಂಡಿತ ಚೆ.ಎ.ಕವಲಿ (ಸಂ), ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ಕಸ್ತೂರಿ ಕೋಶ, ಪು. ೩೨೪

೩. ಡಾ.ದೇ.ಜ.ಗೌ. ಜಾನಪದ ಅಧ್ಯಯನ, ಪು. ೨೭೭

೪. ಅದೇ, ಪು. ೨೬೬

೫. ಅದೇ, ಪು. ೨೬೪

೬. ಎ.ಕೆ.ರಾಮಾನುಜನ್, ಸುವರ್ಣ ಜಾನಪದ, ಪು. ೩೨೫

೭. ಡಾ. ಆರ್ವಿಯಾಸ್ ಸುಂದರಂ, ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೂರ್ತ ತತ್ವಗಳು, ಪು. ೫೦-೫೧

೮. ಪ್ರೊ. ಜಿ.ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು, ೫ನೇ ಸಂಪುಟ

೯. ಕೆರಳ್ಳಿ ಗುರುನಾಥರೆಡ್ಡಿ, ನುಡಿಗಟ್ಟು ಒಳಗುಟ್ಟು, ಪು. ೬ ಮತ್ತು ೭

೧೦. ಅದೇ, ಪು. ೭

೧೧. ಅದೇ, ಪು. ೨೪

೧೨. ಡಾ.ಮಂಜುನಾಥ ಬೇವಿನಕಟ್ಟೆ (ಸಂ), ಜಾನಪದ ಕರ್ನಾಟಕ, ಪು. ೪೭

೧೩. ಡಾ.ಜಿ.ವಿ.ಡಿ. (ಸಂ), ನಾನು ಯಾರು? ಪು. ೫೬

೧೪. ಸಿ.ಪಿ.ಕೆ. ಸುವರ್ಣ ಜಾನಪದ, ಪು. ೨೬೯

೧೫. ಡಾ.ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಜಾನಪದ ಕೈಪಿಡಿ, ಪು. ೩೯

೧೬. ಕೆ. ಕೃಷ್ಣಪ್ಪರೆಡ್ಡಿ, ಗಾದೆಯ ಕಥೆಗಳು, ಪು. ೪೯

೧೭. ಡಾ.ಜಿ.ಶಂ.ಪ. ಜಾನಪದ, ಪು. ೧೮

೧೮. ಪ್ರೊ. ಎಲ್.ವಿ.ಪೈ. ಕನ್ನಡ ಒಗಟುಗಳು, ಗಾದೆಗಳು, ಪು. ೫, ೬

೧೯. ಎಸ್. ಬಸವರಾಧ್ಯ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ ನಿಘಂಟು, ಸಂಪುಟ - ೧

೨೦. ಡಾ. ಎಂ.ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ, ಹೊಸತು ಹೊಸತು, ಪು. ೩೫೧

೨೧. ಡಾ. ವೀರಣ್ಣದಂಡೆ, ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ಪು. ೭೩

೨೨. ಅದೇ, ಪು. ೭೪

೨೩. ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಜಾನಪದ ಕೈಪಿಡಿ, ಪು. ೪೦

೨೪. ಡಾ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ರೈ, ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು, ಪು. ೭೯ ಮತ್ತು ೮೦

೨೫. ಅದೇ, ಪು. ೮೦

೨೬. ಅದೇ, ಪು. XXVII, XXVIII, XXIX

೨೭. ಡಾ. ಎಂ.ಎಸ್.ವಾಲಿ, ಸಿರಗನ್ನಡ ಒಡಪುಗಳು, ಪು. ೩

೨೮. ಡಾ. ಪುರಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಕೂಡುಕಟ್ಟು, ಪು. ೩

೨೯. ನಿಂಗಣ್ಣ ಸಣ್ಣಕ್ಕಿ, ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಜೋಗಿಗಳು, ಪು. ೩೪

೫

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನ

೫

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನ

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ರಾಜಕೀಯ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಪ್ರದೇಶ. ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ಮೌರ್ಯರು, ಶಾತವಾಹನರು, ಪಲ್ಲವರು, ಬಾದಾಮಿ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರು, ಕಲ್ಯಾಣ ಚಾಲುಕ್ಯರು, ಕಳಚೂರರು, ಪಾಂಡ್ಯರು, ಹೊಯ್ಸಳರು, ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರಲ್ಲದೆ, ಸಿಂಧರು, ಗುತ್ತಿವಂಶಜರು, ಮಹಾಬಲಿ ವಂಶಜರು, ಪಾಳೇಗಾರರು, ನಾಯಕರು ಹಾಗೂ ಸುಲ್ತಾನರ ಮನೆತನಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿದೆ. ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಜೈನ, ವೀರಶೈವ, ವೈದಿಕ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೊಳಗಾದ ಜಿಲ್ಲೆಯು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಗುಡಿ-ಗುಂಡಾರಗಳ, ಮಠ-ಮಂದಿರಗಳು, ಕೆರೆ-ಬಾವಿಗಳು, ಮೂರ್ತಿ-ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಂತೆ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ಥಳ, ದೈವ, ಶಿಲೆ, ಜಲ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಆಯಾ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ವಲಯದಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಜನಜನಿತವಾಗಿವೆ. ಈಗಾಗಲೇ ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಡಾ.ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ ಮತ್ತು ಚಲುವರಾಜು ಅವರು ಹಂಪಿ ಪರಿಸರದ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ. ಇವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಂತ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಮಗ್ರ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಗೆ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಪಾಲು-ಪಾತ್ರಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಅಧ್ಯಯನದ ಅನುಕೂಲತೆಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು

೧. ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯಗಳು
೨. ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಮುದಾಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು
೩. ಘಟನಾ ಐತಿಹ್ಯಗಳು
೪. ದೈವ ಸಂಬಂಧಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು
೫. ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

ಎಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

೧. ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

ಐತಿಹ್ಯ ವದಂತಿಗಳು ಕಾವ್ಯರೂಪ ಪಡೆದು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯಾದಂತೆ, ಸ್ಥಳವೊಂದನ್ನು ಕುರಿತು ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಸ್ಥಳ ಪುರಾಣ ಮಹಾತ್ಮೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವ ರೂಢಿ. ಅಂದರೆ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ಥಳವೊಂದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಪುರಾಣಗಳೇ ಮಹಾತ್ಮೆಗಳು. ಅವುಗಳನ್ನು ಜಾನಪದೀಯವಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿಯ ದೇವಾಲಯ, ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾದ ಅಂಶ, ಹಿನ್ನೆಲೆ, ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ಪವಾಡಗಳ ಮೂಲಕ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಆ ಸ್ಥಳ ಕುರಿತು ಪ್ರೀತಿ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ನಂಬಿಕೆ ಉಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಐತಿಹ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಚಲಿತಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಅಂಜನಾದ್ರಿ ಪರ್ವತ

ಹಂಪಿಯ ಹೊಳೆಯ ಎಡದಂಡೆಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಒಂದು ಪರ್ವತ ಅಂದರೆ ಪುರಂದರ ಮಂಟಪದ ಎದುರಿಗೆ ಕಾಣುವ ಮತ್ತು ಹನುಮನಹಳ್ಳಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಪರ್ವತವೇ ಅಂಜನಾದ್ರಿ ಪರ್ವತ. ಹನುಮಂತನ ತಾಯಿ ಅಂಜನಾದೇವಿಯು ಈ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದಳೆಂದು ಜನರ ನಂಬಿಕೆ. ಅಂಜನಾದೇವಿ ಈ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಈ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಅಂಜನಾದ್ರಿ ಪರ್ವತ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಹನುಮಂತನನ್ನು ಹಡೆದ ಮೇಲೆ ಆಕೆಗೆ ನೀರು ಬೇಕಾದಾಗ ಹನುಮಂತನೆ ಇಲ್ಲಿ ನೀರು ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದನ್ನು ಜನಪದರು ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

"ಅಡವ್ಯಾನಂಜನದೇವಿ ಹನುಮಾನ ಹಡೆದಾಳೆ
ತೊಡೆಯ ತೊಳೆಯೋಕ ನೀರಿಲ್ಲ ಹನುಮಣ್ಣ
ಸುತ್ತಲ ಹೊಳೆಯ ತಿರುವ್ಯಾಸೆ"[1]

ಹೀಗೆ ಅಂಜನಾದ್ರಿ ಪರ್ವತವನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದ ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಯ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅನಂತಶಯನಗುಡಿ

"ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ತನ್ನ ಮಗನಾದ ತಿರುಮಲರಾಯನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸಾಲೆ ತಿರುಮಲ ಮಹಾರಾಯಪುರ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮವನ್ನು (ಈಗಿನ ಅನಂತಶಯನಗುಡಿ ಗ್ರಾಮವಿರುವಲ್ಲಿ) ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿ ಅನಂತಪದ್ಮನಾಭದೇವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸಾಲೆ ತಿರುಮಲಮಹಾರಾಯಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಮರೆಯಾಗಿ, ಅನಂತಶಯನ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಆಧರಿಸಿ 'ಅನಂತಶಯನಗುಡಿ'[2] ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನ್ನು ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಎಂಬ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಡಾ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣ ರೈ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಮರದೇವರಗುಡ್ಡ

ಇದು ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ೨ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿ. ಪೂರ್ವದ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಕೆಲವಾರು ಮನೆಗಳು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಜನರು ತಮ್ಮ ಬದುಕನ್ನು ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ ಗುಂಡಿನಹೊಳೆ ಎಂಬ ಊರೊಂದು ಇತ್ತು. ಆ ಊರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸ ಗಂಟು ಬಿತ್ತು. ಆ ರಾಕ್ಷಸಕ್ಕೆ ಹೆದರಿದ ಊರಿನ ಜನರು ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಜನರು ಬಂದು ಮನೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರು. ಇಲ್ಲಿ ಗುಡ್ಡದವರು ಮತ್ತು ಗುಂಡಿನಹೊಳೇರು ಎರಡು ಊರವರು ಸೇರಿ "ಗುಡ್ಡ ಗುಂಡಿನಹೊಳೆ" ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ನಂತರ ಜಾನಪದರಲ್ಲಿ ಗುಡ್ಡಗುಂಡನಹಳ್ಳಿ, 'ಗುಡ್ಡಗುಣಳ್ಳಿ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿರುವುದು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ಅಮರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಅಮರಗಣಂಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಬಂದು ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರಂತೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅಮರೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನ ಕಟ್ಟಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಅಮರದೇವರು ಇರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಹಳ್ಳಿಗೆ 'ಅಮರ ದೇವರ ಗುಡ್ಡ' ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಅಲ್ಲಿನ ಹಿರಿಯರೊಬ್ಬರು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಅಮ್ಮನ ಮರಡಿ

ಹೂವಿನ ಹಡಗಲಿ ತಾಲೂಕಿನ ಹಿರೇ ಮೈಲಾರದಲ್ಲಿರುವ ಮೈಲಾರಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಲ್ಲು, ಮಣ್ಣು, ವಸ್ತು ಒಂದು ಕಥನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿನ "ಅಮ್ಮನ ಮರಡಿಯು ಹಿರೇಮೈಲಾರ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಎತ್ತರ ಸ್ಥಳ ಇದಕ್ಕೆ ಮೈಲಾರನ ಡೆಂಕನ ಮರಡಿ ಎಂಬುದು ಸ್ಥಳಕ್ಕಿರುವ ಹೆಸರು. ಮಾಳಮ್ಮನನ್ನು ಈ ಮರಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಅವಳೊಂದಿಗೆ ಬಂದ ಭಕ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಮೈಲಾರಲಿಂಗನು ಡೆಂಕಣಮರಡಿಯ ಶಿಬಾರಕ್ಕೆ ಮಲ್ಲಾಸುರನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಪ್ರಯಾಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಮಾಳಮ್ಮನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ 'ಅಮ್ಮನ ಮರಡಿ' ಎಂದು ಕರೆಯುವರು ಎಂಬುದಾಗಿ ಡಾ.ಮಂಜುನಾಥ ಬೇವಿನಕಟ್ಟಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪದಕೋಶದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿದ್ದಾರೆ."[೬]

ಅಯ್ಯನಗುಡ್ಡ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕು ಶಿವಪುರ ಗ್ರಾಮದ ಸಮೀಪದ ಒಂದು ಗುಡ್ಡ ಅಯ್ಯನಗುಡ್ಡ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಹಿರಿಯರು ಐತಿಹ್ಯವೊಂದನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಶರಣರು ವಾಸವಾಗಿದ್ದರು. ನಿತ್ಯವೂ ಅವರು ಪೂಜೆ ಪುರಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಆ ಪೂಜೆಯ ನಾದ ರಾತ್ರಿ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿ ಸೋಮವಾರ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಬಂದು ಕಂತೆ ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಅಯ್ಯ (ಸ್ವಾಮಿ) ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅಯ್ಯನಗುಡ್ಡ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ.

ಅಮ್ಮನಕೆರೆ

ಇದು ಕೂಡ್ಲಿಗಿಯಿಂದ ೩ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಬಗೆಗೆ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ಬಹು ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲಿ ಹಲವು ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಅಮ್ಮ ಎಂಬ ಅನೇಕ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರೆ ಹೊರತು ಆಂಜನೇಯ, ಬಸವೇಶ್ವರರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಹೆಚ್ಚು ದೇವತೆಗಳೇ ಇಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿವೆ. ಪೂಜಾರಿಯ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಅಮ್ಮ ಬಂದು ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದರೆ ಊರು ಉದ್ಧಾರವಾಗುವುದು ಎಂದಾಗ ಕೆರೆಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದರಂತೆ. ಅಮ್ಮನ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆರೆಯಿಂದ ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ 'ಅಮ್ಮನಕೆರೆ' ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಜನ ವದಂತಿಯಾಗಿದೆ.

ಆಲೂರು

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಆಲೂರಿನ ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಊರೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಜನರು ವಾಸವಾಗಿದ್ದರು. ಪ್ಲೇಗ್ ರೋಗ ಬಂದು ಊರಿನ ಜನ ಬದುಕುಳಿಯುವುದು ಕಷ್ಟವಾಯಿತಂತೆ. ಪ್ಲೇಗ್ ಮಾರಿಯಿಂದ ಕೊನೆಗೂ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಸಾವಿನ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು. ಊರಲ್ಲಿ ಹದ್ದು, ಕಾಗೆಯು ತಿರುಗಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿ ಬಂದು ಊರು ಹಾಳಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಹಾಳುಬಿದ್ದ ಊರು ವರ್ಷಗಳು

ಕಳೆದಂತೆ ಪುನಃ ಊರಿನ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿದಾಗ ಹಾಳೂರು ಎಂಬುದಾಗಿ ಕರೆದರು. ಹಾಳೂರು - ಆಲೂರು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತೆಂದು ಜನವದಂತಿಯಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಹಳೇ ಕೋಟೆಯ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ಅವಶೇಷ ಈಗಿನ ಊರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಊರಿಗೆ ಬಹಳಷ್ಟು ಕುಟುಂಬಗಳು ವಲಸೆ ಬಂದಿರುವುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಉಜ್ಜನಿ

''ಶಂಭು ಮುನಿ ಶಿವಾಚಾರ್ಯರು ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದ ಉಜ್ಜಿನಿಯ ಪೀಠಾಚಾರ್ಯರಾಗಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿಯ ವೀರಸೇನನೆಂಬುವ ದೊರೆಯು ಬಹಳ ಮತಾಂಧನಾಗಿದ್ದು, ಅವನು ಜೈನ ಮತದವನಾಗಿದ್ದನು. ಅನ್ಯ ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಸದಾ ಈರ್ಷೆಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಒಂದು ದಿನ ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮೀಯರನ್ನು ಮತ್ತು ಅವರ ಮಠಗಳನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಯುದ್ಧ ಸಾರಿದ. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ವೀರಶೈವರಿಗೆ ಗೆಲುವಾಯಿತು. ಆದರೆ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಾದ ಅನಾಹುತ ಕಗ್ಗೊಲೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಶಂಭುಮುನಿ ಶಿವಾಚಾರ್ಯನಿಗೆ ಅಪಾರ ವ್ಯಥೆಯಾಯಿತು. ಗೆದ್ದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ವೀರಸೇನನಿಗೆ ಹಿಂದುರುಗಿಸಿದನು. ತಮ್ಮ ಪಟ್ಟದ ಶಿಷ್ಯರೂ ಆದ ಮರುಳಾರಾಧ್ಯರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದರು. ನಂತರ ಮರುಳಾರಾಧ್ಯ ಶಿವಾಚಾರ್ಯರು ಶಿಷ್ಯರೊಡಗೂಡಿ ದೇಶಸಂಚಾರ ಕೈಗೊಂಡರು. ಉಜ್ಜಿನಿ ಬಳಿ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಪಾಂಡ್ಯರಾಜ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ತನ್ನ ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದ ಕಾರಣ ಪಾಂಡ್ಯರಾಜ ಪೀಠಾಚಾರ್ಯರ ಆಶೀರ್ವಾದದಿಂದ ಸಂತಾನ ಪಡೆದಿದ್ದ. ನಂತರ ಶ್ರೀಗಳವರ ಅಭೀಪ್ಸೆಯಂತೆ ಪಾಂಡ್ಯರಾಜ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಸದ್ಧರ್ಮ ಸಿಂಹಾಸನ ಮಠವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಕೊಟ್ಟನು. ಮರುಳಾರಾಧ್ಯರು ತಮ್ಮ ಮೂಲಸ್ಥಳದ ಹೆಸರನ್ನೇ ಈಗಿನ ಉಜ್ಜಿನಿಗೆ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.[೪]

ಕರ್ನಾಟಕ ಗೆಜೆಟಿಯರ್ ಪ್ರಕಾರ 'ರತ್ನಪುರ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಇದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಮೂಲತಃ ಜೈನರ ಆಲಯವಾಗಿದ್ದು, ಕ್ರಮೇಣ ಜಿನಾಲಯ, ಜೈನರ ಉಗಮ ಉಜ್ಜನಿಯಲ್ಲಿ ಆಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ವಿವರಣೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.[೫] ಉಜ್ಜಿನಿ ಎಂಬ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಉಜ್ಜಿನಿ ರುದ್ರಪ್ಪನವರು. ಆದರೆ ಉಜ್ಜಿನಿಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಜೈನಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅಂಶಗಳು ಯಾವ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಓೀಗಾಗಿ ಉಜ್ಜಿನಿ ಬಗೆಗಿನ ಐತಿಹ್ಯವೇ ಈ ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರಿಗೆ ಕಾರಣ ಇರಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗ ದಾವಣಗೆರೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಉಚ್ಚೈ ಶ್ರುಂಗೆದುರ್ಗ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆ ಇದೆ. ಉಚ್ಚಂಗಿ ಪಾಂಡ್ಯರಿಂದ ಉಚ್ಚಂಗಿಪುರ, ಉಚ್ಚಂಗಿಬೆಟ್ಟ, ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ಇವೆ. ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಉಚ್ಚಂಗೆಮ್ಮ ದೇವಿಯಾದ ಈ ಊರಿಗೆ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬೇಕು. ದೇವಿ ಯಲ್ಲಮ್ಮ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದಳು. ಕಾಡುಸಿದ್ಧರು ತಮ್ಮ ಸುಖ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆಂದು ಗಾಂಜ-ಬಂಗಿ ಮುಂತಾದ ನಿಷೇಪಾನಾದಿ ಸೊಪ್ಪನ್ನು ಅರೆದು ಸೇವಿಸಿದ್ದರು. ಒಂದು ದಿನ ಗಾಂಜದಂತಹ ನಿಷೆ ಪಾನ ಸೇವಿಸಿ ದೇವಿ ಯಲ್ಲಮ್ಮನನ್ನು ಮೋಹಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರಂತೆ. ಇದನ್ನು ಅರಿತ ದೇವಿಯು ನಿಶೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾಡುಸಿದ್ಧರನ್ನು ಆನೆಹೊಂಡಕ್ಕೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಉಚ್ಚೆ ಒಯ್ದು ಅವರನ್ನು ಸರ್ವನಾಶ ಮಾಡಿದಳಂತೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ದೇವಿಗೆ ಉಚ್ಚಂಗೆಮ್ಮ ಉಚ್ಚಂಗಿ ಎಂದು ಆಕೆ ನೆಲೆಸಿರುವ ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಉಚ್ಚಂಗಿಗುಡ್ಡ, ಆ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ದುರ್ಗ ಕಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ಸಿದ್ಧರು ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವಂತೆ. ಇಂದು ಸಹ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ಹಗಲು ಮಾತ್ರ ಊರಾಡಿ ಸಂಜೆ ಆಗುವುದರೊಳಗೆ ಹೋಗಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವಸತಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

೧. ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದ ಪುರಾತನ ಹೆಸರುಗಳೆಂದರೆ, ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಮೇಗನಾಥ ಪರ್ವತ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ದುರ್ಗದ ಅಧಿಪತಿಯಾಗಿ ಮೇಘನಾಥ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಪರ್ವತಕ್ಕೆ ಮೇಲಿನ ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬೇಕು.

೨. ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಕನಕಗಿರಿ ಎಂತಲೂ ಈ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಹಿರಣ್ಯ ಕಷ್ಯಪನನ್ನು ನಾರಾಯಣನು ವಧೆಗೈದ (ಸಂಹರಿಸಿ) ಸಂತೋಷ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣ ವೃಷ್ಟಿಯು (ವೃಷ್ಟ) ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಆಗಿತಂತೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಕನಕಗಿರಿಯಂತಲೂ ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ.

೩. ದ್ವಾಪರಯುಗದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಉತ್ತುಂಗ ಪರ್ವತವೆಂತಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಉತ್ತುಂಗ ಋಷಿಯು ಈ ದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದನಂತೆ ಆತನಿಂದಾಗಿ ಉತ್ತುಂಗ ಪರ್ವತವೆಂದು ಕರೆದಿರಬೇಕು.

೪. ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗವೆಂದು ಈ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೆಸರು ಇದೆ. ಹಿಂದೆ ಉಚ್ಚಂಗಿಯಚ್ಚೆ ಎಂಬುವರು ಮೊದಲಾಗಿ ಮೂರು ಕನ್ನಿಕೆಯರು ಈ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ

ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ದೈವತ್ವ ಪಡೆದರು. ಅವರಿಂದಾಗಿ ಉಚ್ಚಂಗಿ ಪರ್ವತವೆಂತಲೂ ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೆಸರು ಕಾಲ ಕಾಲಕ್ಕೆ ವಿವಿಧ ಹೆಸರುಗಳು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿವೆ."[೬]

ಋಷ್ಯ ಮೂಕ ಪರ್ವತ

"ತುಂಗಭದ್ರ ನದಿಯ ದಂಡೆಗೆ ಮತ್ತು ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯದ ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಇರುವ ಪರ್ವತವೇ ಋಷ್ಯ ಮೂಕ ಪರ್ವತ. ಈ ಋಷ್ಯಮೂಕ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ ಸಪ್ತ ಋಷಿಗಳಾದ ಕಶ್ಯಪ, ಅತ್ರಿ, ಭರದ್ವಾಜ, ವಿಶ್ವಮಿತ್ರಾ, ಗೌತಮ, ಜಮದಗ್ನಿ, ವಶಿಷ್ಠರು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಜ್ಞಾನ ಪಡೆದರಂತೆ"[೭] ಅಲ್ಲದೇ ಈ ಪರ್ವತದ ಮುಖ, ಮುಡಿ ಜಡೆ ಎಲ್ಲವೂ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿರುವ ಒಬ್ಬ ಋಷಿಯ ಮುಖದಂತೆ ಇರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಪರ್ವತವನ್ನು ಋಷ್ಯಮೂಕ ಪರ್ವತ ಎಂಧು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಂದು ಸಹ ಈ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿರುವ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಾಧು-ಸಂತರು ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಏಳೂರು ಗುಡ್ಡ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಏಳೂರು ಗುಡ್ಡ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ದಿನ ಬೆಂಕಿ ಮಳೆ ಸುರಿಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರಂತೆ. ಗುಡ್ಡ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಊರುಗಳ ಜನರು ಹೆದರಿದರು. ಏಳು ಊರು ಜನರು ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಗವಿಯೊಳಗೆ ಅಡಗಿಕೊಂಡರು. ಬೆಂಕಿಮಳೆ ಸುರಿದು ಗವಿ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಯಿತು. ಏಳು ಊರಿನ ಜನರು ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾದರು. ಅದರಿಂದ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಏಳೂರರು ಐಕ್ಯವಾದ ಗುಡ್ಡವನ್ನು 'ಏಳೂರುಗುಡ್ಡ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಹನ ಗುಡಿ ಇದೆ. ನರಸಿಂಹನ ಗುಡಿಯು ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಾರಣ ಗುರುತಿಸಿ 'ನರಸಿಂಹಗಿರಿ' ಎಂದು ಹೊಸ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಇಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಏಳೂರು ಜನ ಮುಳುಗಿರುವ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಆಂಜನೇಯನ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಇಂದು ಗುಡ್ಡದ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ ಊರಿನ ಜನರು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಯಂತ್ರ-ಮಂತ್ರ ಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ಹನುಮಪ್ಪನ ಏಳು ಊರುಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬೆವರು ತರುವುದಿಲ್ಲ. ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿರುವ ಹನುಮಪ್ಪನ ಬೆವರು ತಂದು ಮಂತ್ರ ಹಾಕಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ಏಳೂರುಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬೆವರು ತಂದಕ್ಕೆ ಸಮ ಎಂಬುದು ಇಂದಿಗೂ ಜನರಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ.

ಕಂಪಲಿ

ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕು ಕಂಪ್ಲಿ ಕುರಿತು ಹಲವು ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಜನಜನಿತವಾಗಿವೆ.

೧. ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಪಿಲ ಎಂಬ ಋಷಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ್ದನೆಂದು ಮುಂದೆ ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನಾಳಿದ ಕಂಪಿಲರಾಯ ಅರಸನಿಗೆ ಆ ಋಷಿಯ ಹೆಸರನ್ನಿಡಲಾಗಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದಾಗಿ ಈ ಊರಿಗೆ ಕಂಪಿಲಿ (ಕಂಪ್ಲಿ) ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತು ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ.

೨. ಇಲ್ಲಿಯ ರಾಜನು ಕೆಂಪು ಹುಲಿಯನ್ನು ಕೊಂದುದರಿಂದ ಆತನ ಹೆಸರು ಕೆಂಪು ಹುಲಿರಾಯನೆಂದಾಯಿತು. ಕೆಂಪು ಹುಲಿಯರಾಯನೆಂಬ ಹೆಸರು ಕ್ರಮೇಣ ಕಂಪಿಲರಾಯನೆಂದಾಯಿತು ಎಂದು ಆತನ ಹೆಸರೇ ಈ ಊರಿಗೆ ಕಂಪಿಲಿ ಎಂದು ಬರಲು ಕಾರಣವಾಯಿತು.

೩. ಕಂಪ್ಲಿ : ದೊರೆ ಮುಮ್ಮಡಿ ಸಿಂಗನಾಯಕನು ತನಗೆ ಪುತ್ರ ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವರಿಗೆ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿ ಪುತ್ರಸಂತಾನವಾಯಿತು. ಪುತ್ರನಿಗೆ ಕಂಪಿಲಿರಾಯ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಕೋಟೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಆ ಮಗನಿಗೆ ಹೆಸರು ಇಡುವ ಕಾರಣ ಪೂರ್ವ (ಕ್ಷೇತ್ರ) ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ತುಂಗಾಭದ್ರ ನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಕಪಿಲ ಋಷಿಗಳು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರಂತೆ. ಕಪಿಲ ರಾಯನಿಂದ ನಿರ್ಮಿತಗೊಂಡು ಕಂಪ್ಲಿ ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು ಎಂಬುದು ದರೋಜಿ ಕೈಫಿಯತ್ತಿನಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

೩. ಕಡ್ಡಿರಾಂಪುರ

ಹೊಸಪೇಟೆಯಿಂದ ಹಂಪಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಡ್ಡಿರಾಂಪುರ ಕುರಿತು ಜನವದಂತಿ ಹೀಗಿವೆ.

೧. ವಿಜಯನಗರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಖಡ್ಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಖಡ್ಗರಾಮಪುರ ಎಂಬುದರಿಂದ ಕಡ್ಡಿರಾಮಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ.

೨. ಹಿಂದೆ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ರಾಮನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಚಿಂತೆಯಿಂದ ಸೊರಗಿ ಕಡ್ಡಿಯಂತಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಊರಿಗೆ ಕಡ್ಡಿರಾಮನಪುರ > ಕಡ್ಡಿರಾಂಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾಯಶಃ ರಾಂಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಗ್ರಾಮಗಳು ಎರಡು ಇದ್ದ ಕಾರಣ ಗುರುತಿಗಾಗಿ ಈ ರೀತಿ ಕರೆಯುವ ರೂಢಿ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಗ್ರಾಮನಾಮ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಕಮಲಾಪುರ

೧. ಕಮಲಾಪುರ ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕಿನ ಹಂಪೆಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಪಟ್ಟಣ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯ ಇರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. 'ಒಂದೆ ಮಾಧವಭಟ್ಟರೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ದಾರಿದ್ರ್ಯ ನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಲು ಈ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಬಂದಾಗ ಪಂಪಾ ಸರೋವರಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಮಲಾದೇವಿಯೆಂಬುವ ದುರ್ಗಿ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಂಡು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದನು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕಮಲಾಪುರವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ”[೯] ಎಂಬುದನ್ನು ಡಾ. ಎಂ.ಎಂ.ಕಲಬುರ್ಗಿ ಅವರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಕರ್ನಾಟಕ ಕೈಫಿಯತ್ತುಗಳು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿದೆ.

೨. ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಲಾಯಿತು. ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಕಮಲ (ತಾವರೆ) ದ ಗಿಡಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಳೆದವು ಮತ್ತು ಹೂಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟವು. ಕೆರೆಯ ಒಂದೆ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾದ ಊರಿಗೆ 'ಕಮಲಾಪುರ' ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂತೆಂದು ಐತಿಹ್ಯವೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ.

ಕರಡಿಹಳ್ಳಿ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಚಿಕ್ಕಜೋಗಿಹಳ್ಳಿಯ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವುದು ಕರಡಿಹಳ್ಳಿ. ಈ ಹಳ್ಳಿಯ ಬಗೆಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಊರಿನ ಸುತ್ತಲೂ ಸುತ್ತುವರಿದ ಗುಡ್ಡಗಳಿವೆ. ಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕರಡಿಗಳು ವಾಸವಾಗಿದ್ದವು. ಪ್ರತಿದಿನ ರಾತ್ರಿ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲಿನ ಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕರಡಿಗಳು ಬಂದು ಊರಿನಲ್ಲಿ ಮಲಗುತ್ತಿದ್ದವಂತೆ. ಆದರೆ ಆ ಕರಡಿಗಳು ಊರಿನ ಜನರಿಗೆ ಎಂದೂ ತೊಂದರೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಕರಡಿಹಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕನ್ನೇರಮ್ಮನ ಬಾವಿ

ಹಂಪಿಯಿಂದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಆನೆಗುಂದಿಯ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಸುಂದರವಾದ ಬಾವಿಯೊಂದನ್ನು ಕನ್ನೇರಮ್ಮನ ಬಾವಿಯೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆನೆಗುಂದಿಯ ದೊರೆಗಳು ಈ ಬಾವಿಯ ನೀರನ್ನು ದುರ್ಗಾದೇವಿಯ ಪೂಜೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸಾರ್ವಜನಿಕರು ಇದರ ನೀರನ್ನು ಬಳಸಬಾರದೆಂಬುದು ಒಂದು ನಿಯಮ. ಅದು ಅಲ್ಲದೇ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯನ್ನು ಯುಗಾದಿಯ

ದಿನದಂದು ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿಸಿ, ಪೂಜೆಯೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕನ್ನೇರಮ್ಮನ ಬಾವಿಯ ಕುರಿತು ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಸೂರ್ಯ ಮೂಡುವ ಮೊದಲು ಮತ್ತು ಸೂರ್ಯ ಮುಳುಗಿದ ನಂತರ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ದೇವ ಕನ್ನಿಕೆಯರು ಮತ್ತು ಗಂಧರ್ವ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬಂದು ಸ್ನಾನಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಬಾವಿಗೆ ಕನ್ನಿಕೆಯರ ಬಾವಿ ಅಥವಾ ಕನ್ನೇರಮ್ಮನ ಬಾವಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿತು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಒಮ್ಮೆ ಒಬ್ಬ ಯುವಕ ಇದನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಅಲ್ಲಿನ ಗವಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ಕುಳಿತನು. ಸುಮಾರು ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ ವೇಳೆಗೆ ಆಕಾಶದಿಂದ ಹಲವಾರು ದೇವಕನ್ನಿಕೆಯರು ಮತ್ತು ಗಂಧರ್ವ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಬಂದರು. ಅವರು ಸುತ್ತಲೂ ನೋಡಿ ತಮ್ಮ ಉಡುಗೆ ತೊಡುಗೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಬದಿಗಿರಿಸಿ ಜಲಕ್ರೀಡೆಯಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಯುವಕನು ಗವಿಯಿಂದ ಹೊರಬಂದು ಅವರು ಉಡುಗೆಗಳಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅವುಗಳನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಂಡು ದೇವಕನ್ನಿಕೆಯರು ಇದ್ದ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದನು ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ದೇವಕನ್ನಿಕೆಯರು ಅವನ ಕೈಗೆ ಸಿಗದಂತೆ ಪಾರಾಗಿ ಅಲ್ಲೇ ರಕ್ತಕಕ್ಕಿ ಸಾಯುವಂತೆ ಶಾಪವಿತ್ತರು. ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಯುವಕ ಅಲ್ಲೇ ರಕ್ತಕಕ್ಕಿ ಸತ್ತನು. ದೇವಕನ್ನಿಕೆಯರ ಬಟ್ಟೆಗಳು ಕಲ್ಲಾದವು. ಇಂದಿಗೂ ಆ ರಕ್ತದ ಕಲೆಗಳು ದುರ್ಗಾದೇವಿಯ ಬೆಟ್ಟದ ಗವಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಇದೆಯೆಂದು ಜನ ನಂಬುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬಾರದೆಂಬ ನಿಷೇಧವಿರುವುದರಿಂದ ಜನರು ದೂರದಲ್ಲಿಯೇ ಗವಿಗೆ ಕೈ ಮುಗಿಯುತ್ತಾರೆ.[೯]

ಕಡಕೊಳ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಒಂದು ಪುಟ್ಟಹಳ್ಳಿ 'ಕಡಕೊಳ'. ಇದು ಚಿಕ್ಕಜೋಗಿಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಗುಡೇಕೋಟೆಗೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಿಗುವುದು. ಈ ಸ್ಥಳದ ಬಗೆಗೆ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ಹಿಂದೆ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವ ಕುಟುಂಬಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ದನಗಳನ್ನು ಸಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದರಂತೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಬಾರೀ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಮೊಸರು ಆಗುತ್ತಿದ್ದಿದ್ದು ಒಂದು ವಿಶೇಷವಂತೆ. ಹಿಂದೆ ಜರಿಮಲೆಯ ಪಾಳೆಗಾರ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮದುವೆ ಆಗಿದ್ದು. ಆತನು ಹೆಂಡಿತಿಯ ಮನೆಗೆಂದು ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಈ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಕುದುರೆ ಏರಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಮುಂಜಾನೆಯಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಕಡಗೋಲಿಗೆ ಹಾಕಿ ಕಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಪಾಳೆಗಾರನು ಹೋಗುವಾಗ ಬರುವಾಗ ಇಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ಕಡೆಯುವ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಆತನು

ಕಡೆಯುವ ಕೋಳ ಎಂದು ಊರಿಗೆ ಹೆಸರಿಟ್ಟನಂತೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ಆ ಊರಿಗೆ ಕಡೆಯುವ ಕೊಳ > ಕಡೆಕೊಳ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೆಸರು ಬಂದಿತೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಕಾನಾಮಡುಗು

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಶರಣಾರ್ಯರ ನೆಲೆವೀಡು ಶ್ರೀ ಕ್ಷೇತ್ರ ಕಾನಾಮಡುಗು. 'ಕಾನಾ' ಎಂದರೆ ಅನ್ನ ಎಂದು 'ಮಡುಗು' ಎಂದರೆ ಇಡು ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸುವಂತೆ ಅನ್ನವನ್ನು ನೀಡುವ ಪುಣ್ಯ ಸ್ಥಳವೇ 'ಕಾನಾಮಡುಗು' ಎಂಬುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಹೇಳಿಕೆ ಪ್ರಕಾರ 'ಕಾನಾ' ಎಂದರೆ 'ಅಡವಿ' ಎಂದು 'ಮಡುಗು' ಎಂದರೆ 'ಹಬ್ಬರು' ಎಂದು ಅರ್ಥೈಸುವಂತೆ 'ದಟ್ಟವಾಗಿರುವ ಕಾಡು' ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಬಹು ದಿನಗಳ ಹಿಂದೆ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಾಡಿನಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಊರು ಆಗಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಊರಿಗೆ 'ಕಾನಾಮಡುಗು' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲಿನ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ಅನ್ನ ನೀಡುವ ದಾಸೋಹ ಕಾರ್ಯ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಶರಣಾರ್ಯರ ಮಠದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಕಾಕುಬಾಳು

ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕು ಕಾಕುಬಾಳು ಗ್ರಾಮ ಕುರಿತಾದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಹೀಗಿವೆ.

೧. ರಾಮಾಯಣ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಾಕಾಸುರನು ಸೀತಾದೇವಿಯನ್ನು ಪೀಡಿಸಲಾಗಿ, ಶ್ರೀರಾಮ ದರ್ಬೆಯನ್ನು ಮಂತ್ರಿಸಿ ಆತನ ಮೇಲೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದಾಗ ಕಾಕಾಸುರನು ಶರಣಾಗತನಾಗಿ ಜೀವವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡನಂತೆ. ಈ ಘಟನೆಯು ಪ್ರಸ್ತುತ ಗ್ರಾಮವಿರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ 'ಕಾಕುಬಾಳು' ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತಂತೆ.

೨. ಮತ್ತೊಂದು ಹೇಳಿಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಕಕ್ಕಿಹೂವಿನಿಂದ ಇಲ್ಲಿನ ಆಂಜನೇಯ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಅರ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಕಾಕುಬಾಳು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಕುರುಗೋಡು

ಬಳ್ಳಾರಿಯಿಂದ ವಾಯುವ್ಯಕ್ಕೆ ೨೮ ಕಿ.ಮೀ. ಹಾಗೂ ಹಂಪೆಯಿಂದ ೪೦ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿದೆ

ಕುರುಗೋಡು. ಈ ಗ್ರಾಮ ಬಳ್ಳಾರಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದ್ದು, ತನ್ನದೇ ಆದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ, ಐತಿಹಾಸಿಕ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಭವ್ಯವಾದ ಬಸವೇಶ್ವರನ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಕುರುಗೋಡು ಗ್ರಾಮನಾಮದ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಒಂದು ಹೀಗಿದೆ.

ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಊರೊಂದರಲ್ಲಿ ಗೌಡನ ದನಗಳನ್ನು ಕಾಯುವುದಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ದನಗಾಯಿ ಇದ್ದನಂತೆ. ಪ್ರತಿ ನಿತ್ಯವು ದನಗಳನ್ನು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಗುಡ್ಡಗಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದ. ಒಂದು ದಿನ ಹಸು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಹಿಂಡಲಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಗೌಡರ ಮನೆಯವರು ದನಗಾಯಿಯನ್ನು ಬೈದರಂತೆ ದನಗಾಯಿಗೆ ಚಿಂತೆಯಾಯಿತು. ಅವನು ಮರುದಿನ ಹಸುವಿನ ಕಡೆ ಗಮನ ಹರಿಸಿಕೊಂಡು ಇದ್ದನು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಹಸು ಎಂದಿನಂತೆ ಗುಡ್ಡದ ಸಂದಿಗೆ ಹೋಯಿತು. ಅದನ್ನು ದನಗಾಯಿ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಾ ಹೋದನು. ಅಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಕೊಡುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡು ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಗೌಡರಿಗೆ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸಿದ. ಗೌಡರು ಊರಿನ ಎಲ್ಲ ಗಣ್ಯರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ನೋಡಲಾಗಿ ಅಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯವೂ ಹಸುವಿನ ಹಾಲು ಕುಡಿದು ಬಸವೇಶ್ವರ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದದ್ದನ್ನು ಕಂಡರು. ಊರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಉದ್ಭವಗೊಂಡ ಬಸವೇಶ್ವರನನ್ನು ತಂದು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದರು. ಆ ಬಸವೇಶ್ವರ ವಿಗ್ರಹದ ಕೋಡುಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಕಿರಿದಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಊರಿಗೆ 'ಕಿರಿಗೋಡು' ಎಂದು ಹೆಸರಾಗಿ ಕಾಲ ಕ್ರಮೇಣ 'ಕುರುಗೋಡು' ಎಂದು ಪ್ರಚಲಿತಗೊಂಡಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕುಡುತಿನಿ

''ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಯರದ ಋಷಿಗಳು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಕುಳಿತನೋ ಎಂಬ ಅಗ್ರಹಾರವೆಂದು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ವ್ಯವಹಾರ ನಾಮವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಇದು ಕುಳಿತನೋ ಎಂಬುದು ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರಿಂದ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಹಾರ ಕೊಟ್ಟಿತೋನೆ ನಂತರ ಕುಡತಿನಿ, ಕುಡುತಿನಿ ಎಂದಾಯಿತು.''[೧೦] ಎಂಬುದಾಗಿ ಡಾ.ವಾಸುದೇವ ಬಡಿಗೇರ ತಮ್ಮ ಸಂಡೂರು ಪರಿಸರ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಡಾ.ಎಂ.ಎಂ.ಕಲಬುರ್ಗಿಯವರು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೈಫಿಯತ್ತುಗಳು ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ''ಪಾತಾಳ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯು ಹೇಳಿ ಕುಳಿತ ಗ್ರಾಮವೇ ಕುಡಿತಿನಿ ಗ್ರಾಮವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕುರುವತ್ತಿ

''ಹೂವಿನ ಹಡಗಲಿ ತಾಲೂಕಿನ ಹಿರೇ ಕುರುವತ್ತಿ ಗ್ರಾಮವೂ ಒಂದು. ಈ ಸ್ಥಳದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಗ್ರಾಮನಾಮದ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಹಿಂದೆ ಈ ಸ್ಥಳವು

ಬಹಳ ಪವಿತ್ರವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ನದಿಯ ಹತ್ತಿರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸೋಮೇಶ್ವರನು ಉದ್ಭವವಾದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ಸೋಜಿಗ ಉಂಟಾಯಿತಂತೆ. ಅವರಿಗೆ ಸಂತೋಷವು ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಜನರು ನದಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ದರ್ಶನ ಪಡೆದರು. ಇದು ಒಂದು 'ಕುರುಹು' ಆಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಕುರುಹನ + ವರತಿ = ಕುರುವರ್ತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅದು ಕುರುವತ್ತಿ ಎಂದು ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದೆ."[೨೦]

ಕುರಿಹಟ್ಟಿ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಚಿಕ್ಕಜೋಗಿಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ೩ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವುದೇ ಕುರಿಹಟ್ಟಿ ಗ್ರಾಮ.

ಹಿಂದೆ ಕುರಿಯ ಮೇವು ನೀರಿಗೆಂದು ಪಶ್ಚಿಮದಿಂದ ವಲಸೆ ಬಂದರು. ಅವರಿಗೂ ಮತ್ತು ಕುರಿಗಳಿಗೂ ನೀರಿನ ಸೌಲಭ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೆರೆಯೊಂದು ಇರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕುರಿಗಳಿಗಾಗಿ ಹಟ್ಟಿಯೊಂದು (ರಪ್ಪ) ನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲೇ ನೆಲೆಸಿದರು. ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕುರಿಹಟ್ಟಿ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾಯಶಃ ವಲಸೆ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಹಾಲುಮತಸ್ಥರು ನೆಲೆನಿಂತ ಹಟ್ಟಿಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದಾದ್ಯಂತ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ. ಈ ಸ್ಥಳನಾಮದ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಹೀಗಿವೆ. ರಾಮಾಯಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಾನರ ಸೇನೆಯು ಹಂಪಿಯ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಶ್ರೀರಾಮನ ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ದಕ್ಷಿಣ ಲಂಕೆಯ ಕಡೆಗೆ ಅನ್ವೇಷಣೆ ನಂತರ ದಂಡಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ನಾನಾ ಕಡೆಯಿಂದಲೂ ವಾನರ ಸೇನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಕೂಡುತ್ತಿತ್ತಂತೆ ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕೂಡಲಿಗಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಹೇಳಿಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಪುರಾತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ಚಿಕ್ಕ ಮ್ಯಾಸರಹಟ್ಟಿಯಾಗಿದ್ದು, ವಿಜಯನಗರ ರಾಜಧಾನಿ ಹಂಪೆಗೆ ಜರ್ಮಲೆ, ಬೀರಲಗುಡ್ಡ, ಗುಡೇಕೋಟೆ, ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ಪಾಳೇಗಾರರು ವಿಜಯನಗರ ಅರಸರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾಗಲು ಹೋಗುವ ಮುನ್ನ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಗುಪ್ತ ಸಮಾಲೋಚನೆ ನಡೆಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ತಾವು ಕೂಡುವ ಸ್ಥಳವು ಅನ್ಯರಿಗೆ ತಿಳಿಯದಿರಲೆಂದು ಸನ್ನೆಯಾಗಿ ಕೂಡಲಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ ಮುಂದೆ ಕಾಲ ಕ್ರಮೇಣವಾಗಿ ಕೂಡಲಿಗಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿತು ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬಂದಿದೆ.

ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆಯ ದಾರಿಗಳು ಕೂಡಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಹೋಗುವ ಕೇಂದ್ರ ಸ್ಥಳದಂತಿರುವ ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಸಹ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕೆರೆಗುಡಾಳು

ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಅರಸಿಕೆರೆಗೆ ೧.೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದ ಕೆರೆಯ ಆವರಣದ ಮೇಲೊಂದು ಪುರಾತನ ಕಾಲದ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಈ ಗುಡಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ. ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಶರಣರು ಬಂದು ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ದಿನ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಗುಡಿ ಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮುಗಿಸಿದರಂತೆ. ಶರಣರು ಬೆಳಗಾಗುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉಜ್ಜನಿಯ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟರು ಅವರು ಹೋಗುವಾಗ ನಾವು ಕಟ್ಟಿದ ಗುಡಿಯು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಇದೆಯೋ ಎಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಹಿಂತುರುಗಿ ನೋಡಿದರಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಶರಣರು ಪಾದಗಳು ಗುರುತಾಗಿವೆ ಎಂದು ಇಂದು ಸಹ ಪಾದಗಳನ್ನು ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕೆರೆ ಮತ್ತು ಗುಡಿಯಿಂದಾಗಿ ಇರುವಂತಹ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಕೆರೆಗುಡಿಹಳ್ಳಿ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ.

ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಗಡಿಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕೂಡ್ಲಿಗಿಯಿಂದ ೪೫ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದರೆ ಕಾನಾಮಡಗು ಸಮೀಪ ಇರುವ ಊರು ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಹೆಸರಿನ ಊರು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಇರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿಯ ಬಗೆಗೆ ಇರುವ ಕಥನವೇ ಬೇರೆ. ಹಿಂದೆ ಪುರಾತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಲೆನಾಡು ಕಡೆಯಿಂದ ಏಳು ಮಂದಿ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಈ ಕಡೆ ವಲಸೆ ಬಂದರು. ಇಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನಹಗರಿಯು ತುಂಬಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಹಿರೇಮಲ್ಲ ಮತ್ತು ಚಿಕ್ಕಮಲ್ಲ ಇವರಿಬ್ಬರು ಮನೆಕಟ್ಟಿ ಜೀವಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಊರುಗಳು ಹಿರೇಮಲ್ಲನಹೊಳೆ ಚಿಕ್ಕಮಲ್ಲನಹೊಳೆ ಎಂದಾದವು. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಉಪ್ಪಾರಹಳ್ಳದ ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸುವ ಕೆಲಸ ಕೈಗೊಂಡ ಕಲ್ಲ ಎಂಬುವನಿಂದ ಕಲ್ಲಹಳ್ಳಿಯಾಯಿತು. ಕೆಂಚಮಲ್ಲ ಎಂಬುವನು ಮೊದಲು ಭೂಮಸಂದ್ರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ನಂತರ ಪ್ಲೇಗು ಮತ್ತು ಕಳ್ಳತನ ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಾರಣ ಭೂಮಸಂದ್ರ ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದೆ ಬಂದು ನೆಲೆಸಿದನಂತೆ. ಅವನ ಹೆಸರಿನಿಂದಾಗಿ ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹೊಳೆ > ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅವರ ಹೆಸರುಗಳಿಂದಲೇ ೭ ಮಂದಿಯ ಹೆಸರಿನ ಊರುಗಳು ಮಲ್ಲ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಂದ ಒಂದೇ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು ಕಂಡಿವೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿದ್ವಾನ್ ಪಂಡಿತ ಗುರುಸಿದ್ಧಯ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು ವಿವರಿಸುವ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಕೊಂಡನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ

"ಕೊಡಪಾಲನಾಯಕ ಎಂಬುವ ರಾಜನು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರೂ ಆತನಿಗೆ ಛತ್ರಿ (ಕೊಡೆ) ಹಿಡಿಯುವ ಕಾಯಕದವನಾಗಿದ್ದ. ಕುದುರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಐದು ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸುತ್ತುವವರೆಗೆ ಕುದುರೆಯ ವೇಗದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಾಡಿ ಛತ್ರಿ ಹಿಡಿದನು. ಲಿಂಗದರ್ಶನ ಮಾಡಿ ಊರಿಗೆ ಬಂದ ರಾಜನಿಗೆ ತೊಂದರೆಯಾದಾಗ ತಲೆಯಿಂದ ರಕ್ತ ತೆಗೆದು ನೀರು ಕುಡಿಸಿದರಂತೆ. ಆದರೆ ನೀರಡಿಸಿ ಆಂಜನೇಯ ಗುಡಿಗೆ ಹೋದ ನಾಯಕನಿಗೆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಬಾಗಿಲು ಬಡಿದು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ಬಂದಿತೆಂದು, ಸುಣ್ಣದ ನೀರು ಕುಡಿಯುವುದರಿಂದ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಂಡನಂತೆ"[೨೮] ಎಂಬ ಐತಿಹ್ಯ ಇದೆ.

ಕೋಗಳಿ

ಹಗರಿಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಊರು ಕೋಗಳಿ. ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಇರುವ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ಬಹು ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು 'ಗೂಳಿ' ಇತ್ತಂತೆ. ಅದು ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಸದಾ ಸುತ್ತುತಿತ್ತು. ಅದು ಸಾಧು ಸ್ವಭಾವದ್ದು ಆಗಿತ್ತು ಕೂಡ. ಅದಕ್ಕೆ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾರು ತಿಂಡಿ ತಿನ್ನಿಸು ಕೊಡಲು ಹೀಗೆ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ ಕ್ವೊಗೂಳಿ / ಕ್ವಗೂಳಿ ಎಂಬ ಉದ್ಗಾರ ವಾಚಕದಿಂದ ಬರ ಬರುತ್ತಾ ಅದು ಕೋಗೂಳೆ > ಕೋಗಳಿ ಎಂಬ ಸ್ಥಳವಾಚಿಯಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾದುದನ್ನು ಐತಿಹ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಐತಿಹ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೋಗಿಲೆಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಇದ್ದವಂತೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ 'ಕೊಗಳೆ' ಎಂದು ಬಂದಿದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ 'ಕೋಗಿಲೆನಾಡು' ಎಂಬುದು ಶಾಸನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಕೊಟ್ಟೂರು

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಪ್ರಮುಖ ನಗರ ಕೊಟ್ಟೂರು. ಇದರ ಮೂಲ ಹೆಸರು ಶಿಖಾಪುರ ಎಂದು ಇತ್ತು. ಆದರೆ ಅನೇಕ ಶತಮಾನಗಳ ಹಿಂದೆ ಪಂಚಗಣಾಧೀಶ್ವರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ ಗುರುಬಸವನು ಬಂದು ಈ ಶಿಖಾಪುರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದನು. ಆತನು ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಪಡೆದನು. ಆ ಕೊಟ್ರೇಶನಿಂದಾಗಿ ಈ ಶಿಖಾಪುರ ಎಂಬುದು ಕೊಟ್ಟೂರು ಎಂಬುದಾಗಿ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದಿತು ಎಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರಲ್ಲಿರುವ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿದೆ.

ಅಕ್ಬರ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಬಹು ಕಾಲದವರೆಗೆ ಮಕ್ಕಳ ಸಂತಾನವಿರಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ಒಮ್ಮೆ ಅಕ್ಬರ್ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಗುರು ಬಸವೇಶ್ವರನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ದರ್ಶನ ಪಡೆದು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಮಕ್ಕಳ ಸಂತಾನ

ವಾಯಿತು. ಈ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ತನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥ ನೆರವೇರಿದ್ದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಸೈನ್ಯ ಬಲ ಸಮೇತನಾಗಿ ಬಂದು ಬಂಗಾರ ಮಂಚ ಮತ್ತು ಖಡ್ಗವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಹೋದನಂತೆ. ವರವ ನೀಡದ ಊರು ಎಂದು ಕೊಂಡಾಡಿದನಂತೆ. ಹೀಗಾಗಿ ವರ ಕೊಟ್ಟ ಊರು 'ಕೊಟ್ಟೂರು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕೋಟಿಲಿಂಗ

ಹಂಪಿಯ ಕೋದಂಡರಾಮ ದೇವಾಲಯದ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಚಕ್ರತೀರ್ಥದ ತೀರದಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾದ ಬಂಡೆಯೊಂದರ ಮೇಲೆ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ನೂರಾರು ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಕೋಟಿಲಿಂಗವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

''ಈ ಬಗೆಯ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಬಹುದಿನಗಳ ಹಿಂದೆ ಕೋತಿಗಳು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದವಂತೆ. ನದಿಯಿಂದ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತಂದು ಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿ ಸುತ್ತಲಿನ ವಿವಿಧ ಹೂ, ಪತ್ರೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಚೆಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದವಂತೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಕೋತಿಲಿಂಗ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂತು ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಕೋಟಿಲಿಂಗ ಎನ್ನುವುದು ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ರೂಢಿಯಾಗಿದೆ.

ಅಲೆಮಾರಿಗಳಾಗಿ ಜೀವಿಸುವ ದೊಕ್ಕಲರು ಈ ಲಿಂಗಗಳ ಬಗೆಗೆ ಹೇಳುವ ಕಥೆಯೊಂದು ಹೀಗಿದೆ. ಹಿಂದೆ ದಕ್ಷಪತಿ ಎಂಬ ರಾಜನಿದ್ದ. ಅವನಗಿ ಅರವತ್ತು ಮಂದಿ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಒಂದು ಗಂಡುಮಗವಿಲ್ಲವೆಂದು ದಕ್ಷಪತಿಗೆ ತುಂಬ ದುಃಖವಾಯಿತು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಒಮ್ಮೆ ಇವನ ರಾಜಧಾನಿಯು ಕ್ಷಾಮಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಯಿತು. ಇಬ್ಬರು ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ತಮ್ಮ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಕಿರಿಯವನು ಸಹ ತೀರಿಕೊಂಡ. ಆಗ ಹಿರಿಯ ಅಣ್ಣನ ಗೊತ್ತು ಗುರಿಯಿಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮನ ಹೆಣವನ್ನು ಹೆಗಲ ಮೇಲೆರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಲೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಒಮ್ಮೆ ಶಿವಪಾರ್ವತಿ ಯರು ಆಕಾಶಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಪಾರ್ವತಿಯು ಈ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳಿಗೆ ಅಣ್ಣನ ಮೇಲೆ ಕರುಣೆ ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಸತ್ತ ತಮ್ಮನನ್ನು ಬದುಕಿಸಿಕೊಡುವಂತೆ ಶಿವನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಶಿವ ಆಕೆಯ ಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಸಮ್ಮತಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದರಂತೆ ತಮ್ಮನಿಗೆ ಜೀವದಾನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಸತ್ತು ಬದುಕಿದ ಅವನನ್ನು ದಕ್ಷಪತಿಗೆ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ದಕ್ಷಪತಿಯು ತಮ್ಮನಿಗೆ ದಕ್ಕಮುನಿಯೆಂದು ಹೆಸರಿಡುತ್ತಾನೆ. ಆನಂತರ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಜಾಂಬುಮುನಿ ದಕ್ಕಮುನಿಯನ್ನು ದೇವತೆಗಳ ಕಾವಲಿಗಾಗಿ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಡುವಂತೆ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಶಿವನು ಆ ತಮ್ಮನು ದಕ್ಷಪತಿಯೊಡನೆ ದೇವತೆಗಳ ಸೇವೆ ಮಾಡಲಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ದಕ್ಕಮುನಿ ದಕ್ಷಪತಿಯೊಡ ಗೂಡಿ ಮಾಡಿದ ದೇವತೆಗಳ ಸೇವೆಯ ಕುರುಹಾಗಿ ಕೋಟಿಲಿಂಗ ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆ ಮೂಡಿದೆ''[೬] ಎಂದು ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ ಕೃತಿಯಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಗುಡೇಕೋಟೆ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿಗೆ ಸೇರಿದ ಸುಮಾರು ೨೮ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರವಿರುವ ಗ್ರಾಮ ಗುಡೇಕೋಟೆ. ಒಂದೊಮ್ಮೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮಲೆನಾಡೆಂದೇ ಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆದಿತ್ತು. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಬಗ್ಗೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನ ವದಂತಿ ಹೀಗಿದೆ. ರಾಕ್ಷಸ ಗಾತ್ರದ ಬಂಡೆಗುಡ್ಡಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರೆದಿರುವ ಊರಿಗೆ ಗುಡ್ಡಗಳು ಕೋಟೆಯಂತೆ ಸುತ್ತುವರೆದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಊರಿಗೆ ಗುಡೇಕೋಟೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಐತಿಹ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ಹಿಂದೆ ಬಾಣಾಸುರನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಈತ ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರ ಪರಮಭಕ್ತ. ಈತನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದ ದೇವ ದಂಪತಿಗಳು ಈ ಪಟ್ಟಣದ ಮಹಾದ್ವಾರ ಕಾಯುವುದಾಗಿ ಅಭಯ ನೀಡಿದರಂತೆ ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇದ್ದು, ಇಂದು ಸಹ ಊರಿನ ಹೊರಗಡೆ ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯ ಸುಂದರ ಮೂರ್ತಿ ಇರುವುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಆತನಿಂದಾಗಿ 'ಬಾಣಾಸುರ ಪಟ್ಟಣ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಸುತ್ತಲೂ ಗುಡ್ಡಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ಕೋಟೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಸ್ಥಳೀಯರು ಗುಡೇಕೋಟೆ ಎಂದು ಕರೆದರು.

ಗುಣ ಸಾಗರ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಈ ಗ್ರಾಮದ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಇಂತಿದೆ.

“ಹಿಂದೆ ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸೋದರಿಯರಾದ ಮತಿವಂತಿ ಮತ್ತು ಗುಣವಂತಿ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದರಂತೆ. ಗುಣವಂತಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆರೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ನೀರು ಬಂದು ಯಾವಾಗಲೂ ನೀರು ತುಂಬಿ ರೈತರಿಗೆ, ಜನರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಉಪಯುಕ್ತವಾಯಿತು. ಈ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಸಾಗರದಂತೆ, ಬತ್ತದೇ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಈ ಕೆರೆಗೆ ಗುಣವಂತಿಯ ಹೆಸರು ಸೇರಿಸಿ 'ಗುಣವಂತಿ ಸಾಗರ', 'ಗುಣಸಾಗರ' ಎಂದು ಕರೆದರೆ ಕೆಲಕಾಲದ ನಂತರ ಈ ಕೆರೆಯ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ 'ಗುಣಸಾಗರ'” ವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಮತಿವಂತಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆರೆಯ ಏರಿ ಅನೇಕ ಸಲ ಕಿತ್ತು ನೀರು ಹರಿದು ಹೋಯಿತಂತೆ ಎಷ್ಟು ಸಲ ಕಟ್ಟಿದರೂ ಕೆರೆಯ ಏರಿ ಹರಿದು (ಒಡೆದು) ಹೋದದ್ದರಿಂದ ಹರಕಬಾವಿ ಎಂದು ಕರೆದರು. ಅದು ಹರಕಬಾವಿ > ಹಾರಕಬಾವಿ ಎಂದಾಗಿದೆ. ಗುಣಸಾಗರದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಈ ಹೆಸರಿನ ಗ್ರಾಮ ಇಂದಿಗೂ ಇದೆ.

ಗುಂಡುಮುಣುಗು

ಗುಂಡುಮುಣುಗು ಎಂಬುದು ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿ. ಚಿಕ್ಕಜೋಗಿಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರಿನಿಗೆ ಹೋಗುವ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ವಿಶಾಲವಾದ

ಗುಂಡು ಇತ್ತು. ಇದರ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ಕುರಿದನಗಳು ಮೇಯಿಸುತ್ತ ಹೋದ ದಾಸಗಾಯಿ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಗುಂಡಿನ ನೆರಳಲ್ಲಿ ಮಲಗಿಸುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಅಂತ ದೊಡ್ಡ ಗುಂಡು ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದಾಗ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿತು. ಅದರ ಹತ್ತಿರ ಕಟ್ಟಿದ ಊರಿಗೆ ಗುಂಡುಮುಣುಗು ಎಂದು ಹೆಸರು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಘಟ್ಟಿಕೋಟೆ (ದುರ್ಗಾದೇವಿಯ ಬೆಟ್ಟ)

"ಹಂಪಿಯಿಂದ ತಳವಾರಘಟ್ಟದ ಮೂಲಕ ಆನೆಗೊಂದಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವಾಗ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದೇ ದುರ್ಗಾದೇವಿ ಬೆಟ್ಟ. ಅದನ್ನು ಘಟ್ಟಿಕೋಟೆ ಎಂದು ಸಹ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆನೆಗೊಂದಿಯ ರಾಜರು ಕಟ್ಟಿಸಿದರು ಎನ್ನಲಾದ ಈ ಕೋಟೆ ರಕ್ಷಕ ದೈವ ದುರ್ಗಾಮಾತೆ. ಈ ದುರ್ಗಾಮಾತೆಯೂ ಆನೆಗೊಂದಿ ರಾಜರ ಮನೆದೇವರೂ ಹೌದು. ಈ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ದುರ್ಗಾದೇವಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರಿಂದ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯಬೆಟ್ಟವೆಂದೂ ಹೆಸರು ಬಂತೆಂದೂ ವಾಡಿಕೆ.

ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿನ ಜನರಿಗೆ ಒಂದು ಭಯವಿತ್ತು. ವಿಜಯನಗರ ಕೊಳ್ಳೆಹೊಡೆದು ಹೋಗುವುದನ್ನು ತಿಳಿದ ಜನರು ಸಂಪತ್ತನ್ನು ದುರ್ಗಾದೇವಿಯಬೆಟದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಹಾಕಿಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಜನ ನಂಬಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಗುಪ್ತ ನಿಧಿಯಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ಅಂದಿನ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದ ತಿಮ್ಮಣ್ಣನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ತಿಮ್ಮಣ್ಣನ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಕೀಳಿಸಲಾಯಿತು. ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ತಿಮ್ಮಣ್ಣನಿಗೂ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕೂಡಿಟ್ಟ ಸ್ಥಳವನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಆ ಸಂಪತ್ತು ಯಾರ ಕೈಗೂ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕೂಡಿಡುವ ಸ್ಥಳವಾದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ 'ಘಟ್ಟಿಕೋಟೆ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂತು. ಹಿಂದೆ ಕೂಡಿಟ್ಟ ಸಂಪತ್ತು ಈ ಕೋಟೆಯೊಳಗೆ ಈಗಲೂ ಇದೆಯೆಂದು ಸ್ಥಳೀಯರು ನಂಬುತ್ತಾರೆ. ಕೋಟೆಯೊಳಗೆ ಇರುವ ಸುರಂಗಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕ್ರಮಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಆ ಸಂಪತ್ತು ಸಿಗುತ್ತದೆ ಎಂದೂ ಸ್ಥಳೀಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಸುರಂಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಸಂಪತ್ತು ಸಿಗದು ಎಂದು"[೧೯] ನಿರೂಪಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಚನ್ನಪಟ್ಟಣ

ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ಚನ್ನಪಟ್ಟಣವು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕು ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿಗಿದೆ. ಈಗ ಇದು ಹಾಳಾಗಿದ್ದು ಅದರ ಅವಶೇಷ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿದೆ. ಮೂರು ಬಾರಿ ಹಾಳಗಿದ್ದರ ಬಗ್ಗೆ ಜನಪದರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. "ವಿಜಯನಗರದ ನಿಯೋಜಿತ ಅಧಿಕಾರಿ ಇಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಿದ ನಂತರ ಪಾಳೇಗಾರರಿಗೆ ಸೇರಿತು. ಹೈದರಾಲಿ ಅವನ ಮಗ ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನರು ಗುತ್ತಿ, ಬಳ್ಳಾರಿ, ಹರಪನಹಳ್ಳಿ, ರಾಯದುರ್ಗವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು

ಮರಳಿ ಬರುವಾಗ ಅವನ ದಂಡು ಚನ್ನಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿ ನಾಶಪಡಿಸಿತು ಎಂಬ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ಇದಕ್ಕೂ ಮೊದಲೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಾವುದ್ದೀನ್ ಖಿಲ್ಜಿಯ ದಂಡನಾಯಕ ಮಲ್ಲಿಕಾಫರ್‌ನಿಂದ ಬಿಜಾಪುರದ ಸುಲ್ತಾನರಿಂದ ಇದು ನಾಶವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಚನ್ನಪಟ್ಟಣವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿದಲ್ಲದೆ ನೂರಾರು ಬಾಲಕರನ್ನು ಶಿರಚ್ಛೇದನಗೊಳಿಸಿದರೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಬಾಲಕರನ್ನು ಕಡಿದಾಗ ರಕ್ತ ಸೋರಿ ಹಳ್ಳವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದನ್ನು ಕಂಡು ರಕ್ತವು ಹೊರಹೋಗಬಾರದೆಂದು ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಯಿತಂತೆ ಇಂದಿಗೂ ಕೂಡ ರಕ್ತಕಟ್ಟೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.''[೧೬] ಹುಡುಗರನ್ನು ಕಡಿವ ಜಾಗ ಮೊರಡಿ (ಮಟ್ಟಿ) ಯಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಹುಡುಗರನ್ನು ಕಡಿದ ಮೊರಡಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಚಿಗಟೇರಿ

ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿಗೆ ಸೇರಿದ ಗ್ರಾಮವಾದ ಚಿಗಟೇರಿಯ ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ಬಹು ಕಾಲದ ಹಿಂದೆ ಹಾಲ್ಯೊಳಲು ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದ ಇಬ್ಬರು ಕುರುಬ ಜನಾಂಗದ ಸಹೋದರರು ಕುರಿಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಲು ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಅವರ ಹೆಸರು ಚಿಕ್ಕ ಮತ್ತು ಟರ್. ಕುರಿಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶವಿದ್ದ ಕಾರಣ ಅವರು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಊರಿಗೆ ಹುಗ್ಗಿಯನ್ನು ಹೊಯ್ದು ಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ನೆಲೆಸತೊಡಗಿದರು. ಆ ಸಹೋದರರ ಚಿಕ್ಕ ಮತ್ತು ಟರ್ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಊರಿಗೆ ಹೆಸರು ಕರೆಯಲಾಗಿತ್ತು. 'ಚಿಕ್ಕಟರ' ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಜನರ ಬಾಯಿಯಿಂದ ಚಿಗಟರ ಚಿಗಟೇರಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ ಎಂಬದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆ ಸಹೋದರಿಬ್ಬರು ಬಹಳ ಶಿವಭಕ್ತರಂತೆ ಅವರು ಡಣನಾಯಕನಪುರದ ಗುರುಗಳಿಂದ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದು ಲಿಂಗ ಧರಿಸಿ ಲಿಂಗಾಂಗಿಗಳಾದರೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. ಅವರು ಸಾರ್ವಜನಿಕರ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಕೆರೆಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದರೆಂದು ಸಹ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ+ಪರಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಿ ಅದನ್ನು ಜಲವಾಚಿಯಾಗಿ ನಾಮಶಾಸ್ತ್ರದ ಆಧಾರದಿಂದ ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಚಿರಬಿ

''ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕೊಟ್ಟೂರಿನಿಂದ ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ೯ ಕಿ.ಮೀ. ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ 'ಚಿರಿಬಿ' ಜರಿಮಲೆ ಸಂಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ನಿವಾಸಿಗಳು ಸುಮಾರು ೬೦೦-೭೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಉತ್ತರದ ಕಡೆ ಹೊರಟರು. ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಆಕಳು ಅವರಿಗೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಮಾಯವಾಯಿತಂತೆ. ಆಕಳಿನ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬಲ್ಲಾನಿ

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಗಂಗಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ಡೋಣಿ ಗುಡ್ಡದವರೆಗೂ ಬಂದರು. ಆ ಗುಡ್ಡದಿಂದ ಶಂಕು ಜಾಗಟೆಯ ಶಬ್ದ ಕೇಳಿಸಿತು. ಆ ನಾದವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಈ ಭೂಪರು ಹೋಗಿ ನೋಡಲಾಗಿ ಅಲ್ಲೊಂದು ಪೆಳೆ ಕಾಣಿಸಿತು. ಒಳಗಡೆ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಶಿವಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಭೂಪರು ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಆಜ್ಞೆಗಾಗಿ ಕಾದು ನಿಂತರು. ನಂತರ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ದರ್ಶನವಾಯಿತು. ಗುರುಗಳೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಪಕ್ಕದಲ್ಲೇ ನಿಂತ ಸುರಭಿ (ಆಕಳು) ಯ ಕೆಚ್ಚಲಿನಿಂದ ಹಾಲು ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಸುರಿಯಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಇದರಿಂದ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ 'ಸುರಭಿ', 'ಸಿರಬಿ' > 'ಚಿರಬಿ' ಎಂದಾಯಿತು''[illegible] ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ.

ಚಿಕ್ಕಜೋಗಿಹಳ್ಳಿ

ಇದು ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಒಂದು ಮಾದರಿ ಗ್ರಾಮ. ಅಲ್ಲದೇ ಆಧುನಿಕತೆಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿ ಈ. ವೆಂಕಟಸ್ವಾಮಿಯವರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕು. ಅವರ ಪರಿಶ್ರಮದಿಂದ ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ ಸಕಲ ಸೌಲಭ್ಯಗಳಿಂದ ರಾರಾಜಿಸುವುದು. ಚಿಕ್ಕಜೋಗಿಹಳ್ಳಿ ಮೂಲತಃ ಒಬ್ಬ ಜೋಗಿಯರ ಸಮುದಾಯದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿರಬಹುದಾದ ಕುರುಹುಗಳಿವೆ. ಇಂದು 'ಜೋಗಿ' ಸಮುದಾಯದ ಮನೆತನಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಜೋಗಿ ಜನಾಂಗ ಪ್ರಾರಂಭಿಕವಾಗಿ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮನೆ ಕಟ್ಟಿದ ಕಾರಣ ಜೋಗಿಹಳ್ಳಿ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ನಂತರ ಜನರಿಗೆ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಹಳ್ಳಿಯೇ ಕಂಡು ಚಿಕ್ಕಜೋಗಿಹಳ್ಳಿ ಎಂದಾಗಿರಬೇಕು.

ಚೆಳ್ಳಗುರ್ಕಿ

ಬಳ್ಳಾರಿಯಿಂದ ಜೋಳದರಾಶಿ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ನಡೆದರೆ ಮುಂದೆ ಸಿಗುವ ಪುಣ್ಯಸ್ಥಳವೇ ಚೆಳ್ಳಗುರ್ಕಿ. ಈ ಸ್ಥಳದ ಬಗೆಗಿನ ಐತಿಹ್ಯ ''ನೈಜಾಮ ದರಬಾರ ತಾಳಲಾರದೆ ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಕಡೆಗೆ ಬಂದರು. ಮಚಲಗುರ್ಕಿ ಎಂದು ಹೆಸರು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ವಾಸಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಅವರಿಗೆ ನೆಟ್ಟಗೆ ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ನಂತರ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರು ಅದನ್ನು ಪಸಲಗುರ್ಕಿ ಎಂದು ಕರೆದರು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬಹುಕಾಲ ಬಾಳಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ಕೆಲವು ಕಾಲದ ನಂತರ ಉರವಕೊಂಡಕ್ಕೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಗಣ್ಯರು ಎಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ಹೊರಟರಂತೆ. ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೊಲವು ನಾಯಿಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದ್ದು ಕಂಡು ಇಲ್ಲಿ ನಾವು ಉದ್ದಾರ ಆಗಬಹುದಾದ ಸಂಕೇತ ಕಂಡಿತು ಎಂದು ಮಟ್ಟಿಯ ಮೇಲೆಯೇ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರಂತೆ. ಮಟ್ಟಿಯ (ಗುಡ್ಡ)ಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಗಳು ವಿಪರೀತವಾಗಿದ್ದು, ಅದರ ಕೆಳಗಡೆ ಚೇಳುಗಳು ಬಹು ಇದ್ದವಂತೆ. ಆ ಕಾರಣ ಚೇಳು ಇವರ್ಲಿ ಗುರಿಕೆಯನ್ನು ಅಂದರೆ ಬಿಡಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಚೇಳ್ಳಗುರಿಕೆ ಎಂದಾಯಿತು ಎನ್ನುವರು. ಇಂದು ಸಹ ಪ್ರತಿ ದಿನ ೧೦ ಜನಕ್ಕೂ ಚೇಳು ಕಡಿಯುವುದು ಸಹಜವಂತೆ ಈ ಚೇಳುಗುರ್ಕಿಯಲ್ಲಿ.

ಜರಿಮಲೆ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸ್ಥಳ ಜರಿಮಲೆ ಇದು ಪಾಳೆಗಾರರ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿದ್ದು, ಜರಿಮಲೆ ಪಾಳೆಗಾರರು ಎಂಬ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡ ಪ್ರದೇಶವಿದು. ಕೂಡ್ಲಿಗಿಯಿಂದ ೧೩ ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಪಾಳೆಗಾರರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಲತಃ ಈ ಊರಿಗೆ ಜರಿಮಲೆ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿರುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ಹಿಂದೆ ಒಮ್ಮೆ ಕಂಚಿಯವರು ಎಂದು ಹೇಳುವ ನಾಯಕ ಜನಾಂಗದ ಏಳುಮಂದಿ ಜನರು ಬೇಟೆಗಾಗಿ ಹಂದಿಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದರು. ಹಂದಿಯು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಂಡೂರು ಪ್ರದೇಶದ ಕಡೆ ಓಡುತ್ತಾ ಬಂದಿತು. ಅದನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿಯೇ ಬಂದರಂತೆ. ಆ ಹಂದಿಯು ನೀರ್ಕಲ್ ಕೆರೆನಳ್ಳಿ (ಚಿಕ್ಕಕೆರನಹಳ್ಳಿ) ಎನ್ನುವ ಗ್ರಾಮದವರೆಗೆ ಆ ಬಿಳಿಯ ಹಂದಿಯು ಓಡಿಬಂದು ಅಲ್ಲೊಂದು ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿರುವ ಗುಂಡಿನ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿತ್ತು. ಏಳುಮಂದಿ ನಾಯಕರ ಪೈಕಿ ಭೂಮರಾಜ ಎಂಬುವನು ಆ ಹಂದಿಗೆ ಭರ್ಚಿ ಹಾಕಿದ ಆ ಹಂದಿಯು ಸಿಂಹದಂತೆ ಗರ್ಜಿಸಿತು. ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಗುಂಡು ಆ ಭಯಂಕರ ಗರ್ಜನೆಗೆ ಸಿಡಿದು ಹೋಯಿತು. ಇಂದಿಗೂ ಆ ಗುಂಡನ್ನು 'ಹಂದಿವಡೆದ ಕಲ್ಲು' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಹಂದಿಯು ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮದಿಕ್ಕಿನ ಕಡೆ ಓಡಹತ್ತಿತು. ಅದನ್ನು ಬಿಡದೇ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಹೋದರು. ಉಜ್ಜಿನಿ ಮಠ ದರ್ಶನವಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಿ ಮಠದ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ದರ್ಶನ ಪಡೆದು ಸ್ವಾಮಿ ಕೃಪೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾದರಂತೆ. ಉಜ್ಜಿನಿಯ ಮರುಳಸಿದ್ದರು ಅವರ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ತಾವು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳಿರಿ ಎಂದು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದರಂತೆ. ಅಂದು ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಅವರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಿರುಗುತ್ತಾ ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಸ್ಥಳದ ಶೋಧನೆಗೆ ಶ್ರೀ ಮರಳಸಿದ್ಧರು ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಏಳು ಜನರಲ್ಲಿ ಭೂಮರಾಜ ನಾಯಕನಿಗೆ ಒಂದು ದೃಶ್ಯ ಕಂಡಿತು. ಒಂದು ಗುಂಡಿನ ಮೇಲೆ ಜರಿಯನ್ನು ಮೊಲವು ಕಾಡಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಭೂಮರಾಜ ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ, ಇದು ವಿಜಯ ವೈಜಯಂತಿಯನ್ನು ಮೆರೆಯಬಹುದಾದ ಸ್ಥಳವೆಂದು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಊರನ್ನು ಕಟ್ಟಿರಿ, ಖ್ಯಾತರಾಗಿ ಬಾಳಿ ಬದುಕಿರಿ ಎಂದು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದರಂತೆ. ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಉಗಿ ಹೊಯ್ದು ಊರು ಕಟ್ಟಿದರು. ಜರಿಯನ್ನು ಮೊಲವನ್ನು ಕಂಡು ಕಟ್ಟಿದ ಊರಿಗೆ ಜರಿಮಲೆ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂತು ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ಪಾಳೆಗಾರ ವಂಶದ ಪಿ.ಎಸ್. ಪಂಪಾಪತಿ ರಾಜದೊರೆ.

೨. ಜರಿಮಲೆ ಎಂಬುದು 'ಜರಿ' ಎಂದರೆ ತೆಳುವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ನೀರು 'ಮಲೆ' ಎಂದರೆ ಬೆಟ್ಟ ಗುಡ್ಡ ಎಂದರ್ಥ. ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ನೀರು ಹರಿಯುವುದು ಅಥವಾ ನೀರು ಬಸಿಯುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಜರಿಮಲೆ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ.

ಜೋಳದರಾಶಿ

ಬಳ್ಳಾರಿಯಿಂದ ೧೩ ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಜೋಳದರಾಶಿ ಕುರಿತು ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ಒಂದು ವಿಶಾಲವಾದ ಕಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಮನೆಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಸುತ್ತಲೂ ಕಾಡಿನಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು. ಒಮ್ಮೆ ಅವನ ಒಕ್ಕಲುತನದ ದುಡಿಮೆಯ ಫಲವಾಗಿ ತನ್ನ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬಾರೀ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಜೋಳವನ್ನು ಬೆಳೆದಿದ್ದ. ಕಣದಲ್ಲಿ ಜೋಳವನ್ನು ತುಳಿಸಿ ಮೂರು ಜೋಳದ ರಾಶಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದನಂತೆ. ಒಂದು ಕಂಕಿರಾಶಿ, ಇನ್ನೊಂದು ಜೋಳದ ರಾಶಿ ಮತ್ತೊಂದು (ಸುಂಕು) ಕುನಿ ಇರುವ ರಾಶಿ. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿರುವ ಕಣದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಶಿವಭಕ್ತ ಬಂದನಂತೆ. 'ಶಿವಾಕೊರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷೆ' ಎಂದು ಬೇಡಿದನಂತೆ. ಕಣದೊಡೆಯು ಶಿವಭಕ್ತನಿಗೆ (ಕಾಳನ್ನು) ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀಡದೇ ಮುಂದೆ ಹೋಗು ಎಂದು ಅಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ನುಡಿದನಂತೆ. ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬೇಡಿದಾಗ ಕಣದಿಂದ ಆಚೆಗೆ ಬೀಳುವಂತೆ ಹೊರ ದಬ್ಬಿದನಂತೆ. ಕೋಪಗೊಂಡ ಶಿವಭಕ್ತ, ನಿನ್ನ ಜೋಳದ ಎಲ್ಲ ರಾಶಿಗಳು ಮಣ್ಣಾಗಲಿ ಎಂದು ಶಾಪಕೊಟ್ಟು ಹೊರಟು ಹೋದನಂತೆ. ಕಣದಲ್ಲಿನ ಜೋಳದ ರಾಶಿಗಳು ಮಣ್ಣಾದವು ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಂದಿಗೂ ಸಾಲಾಗಿ ಮೂರು ಗುಡ್ಡಗಳು ಜೋಳದರಾಶಿಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇವೆ. ಈ ಸ್ಥಳವನ್ನು 'ಜೋಳದರಾಶಿ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾ. ಇಂದು ಸಹ ಇಲ್ಲಿನ ಜನರು ಪೂರ್ವದ ನೆನಪಿನ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಊರ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ 'ತಾಯಮ್ಮ'ವ್ವನಿಗೆ ಜೋಳದ ತೆನೆಯನ್ನು ತಂದು ತಾಯಮ್ಮವ್ವನ ಮಠಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟುವ ಪದ್ಧತಿಯೂ ಇಂದಿಗೂ ಇದೆ.

ಢಣಾಯಕನಕೆರೆ

ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕಿನ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಗ್ರಾಮ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಕುರಿತಾದ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ಢಣಾಯಕ ಮುದ್ದ ಎಂಬುವನು ದನಕಾಯುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಏಳು ಹೆಡೆ ಸರ್ಪ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಲು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡಿತಂತೆ. ಅವನು ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಆ ಕೆರೆಗೆ ಅವನ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ದನನಾಯಕನಕೆರೆ > ದನಾಯಕನಕೆರೆ > ಧನನಾಯಕನಕೆರೆ.

ಏಳು ಹೆಡೆ ಸರ್ಪದ ಸ್ವಪ್ನ ಸೂಚಕವಾಗಿಯೇ ಅವನಿಗೆ ಏಳು ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಹೊನ್ನು ದೊರೆಯಿತು. ಅದರಿಂದ ಅವನು ಏಳೂರು ವಡ್ಡರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ಏಳುವರ್ಷದವರೆಗೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಹೀಗಾಗಿ ದನಕಾಯುವ ಮುದ್ದ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಈ ಕೆರೆ ದನನಾಯಕನಕೆರೆ ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಅವನಿಗೆ ಧನ ದೊರೆತದ್ದರಿಂದ ಅವನು ಧನನಾಯಕನಾದನೆಂದೂ ಅವನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆರೆ ಧನನಾಯಕನಕೆರೆ ಎಂದು ಹೆಸರು ಈ ಊರಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು"[೧೮] ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಡೆಂಕನಮರಡಿ

ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ದೇವಾಲಯಗಳ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಣೀಕೋತ್ಸವ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ನಡೆಯುವ ಒಂದು ಎತ್ತರವಾದ ಸ್ಥಳ. ಹಿರೇಮೈಲಾರದಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ಮರಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ವಿಶೇಷ ಮರಡಿಯೂ ಹೌದು. ಈ ಸ್ಥಳದ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೈಲಾರನು ಮಲ್ಲಾಸುರನೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ, ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕೊಂದುಹಾಕಿದನಂತೆ. ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಬಳಸಿದ ಆಯುಧ ಡೆಂಕ. ಕೊಂದ ಸ್ಥಳ ಮರಡಿ. ಹಾಗಾಗಿ ಇದನ್ನು ಡೆಂಕನಮರಡಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದಾಗಿ ಜನಪದರು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಡೆಂಕಣಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟು ಯುದ್ಧ ನಡೆಸಿದ ಮರಡಿಯನ್ನು 'ಡೆಂಕಣಮರಡಿ' ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆಯುಂಟು. ಮೈಲಾರನ ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಕಾರಣೀಕೋತ್ಸವ ನಡೆಯುವುದು ಡೆಂಕನ ಮರಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ''[೧೯] ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ತಾಯಕನಹಳ್ಳಿ

ಆಂಧ್ರದ ಕಡೆಯಿಂದ ಒಬ್ಬ ಗೌಡನ ಮಗಳು (ಆ ತಾಯಿಯು) ವಿನಾಕಾರಣ ಅವಮಾನಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಆ ಅಪನಿಂದೆಯನ್ನು ಸಹಿಸದೇ ಆ ಊರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನನಗೆ ಎಲ್ಲಿ ನೆಮ್ಮದಿ ಆಗುತ್ತದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ತಂದೆಗೆ ಹೇಳಿ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಬರುವಾಗ ಆಕೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಅನೇಕ ಹಿಂಬಾಲಕರು ಸಹ ಬಂದು ಸೂಕಮ್ಮನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಮಾರನೇ ದಿನ ನಡೆಯುತ್ತಾ ಬರುವಾಗ ಅವರ ಜೊತೆಗೆ ನಾಯಿಯೊಂದು ಇತ್ತು. ಅದನ್ನು ಮೊಲವು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿತಂತೆ. ಇದನ್ನು ನೋಡಿದ ಆ ತಾಯಿ ಇದು ನಾವು ಬದಕುವುದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಳವೆಂದು ತಿಳಿದು ಅಲ್ಲಿ ಆಕೆಗೆ ನೆಮ್ಮದಿ ಸಿಕ್ಕಿತಂತೆ. ಅಲ್ಲಿ ಆ ಪರಿವಾರದವರು ನೆಲೆಸಿದರು ಎಂದೂ ತಾಯಕ್ಕ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ತಾಯಿ ಬಂದು ನೆಲೆಸಿ ಕಟ್ಟಿದ ಊರಿಗೆ ಆ ತಾಯಿ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ತಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ತಿಮ್ಮಲಾಪುರ

ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕಿನ ತಿಮ್ಮಲಾಪುರ ಗ್ರಾಮದ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯವೊಂದು ಓೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ವಿಜಯನಗರದರಸ ತಿಮ್ಮರಸಯ್ಯ ಎಂಬುವನು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ತಿರುಮಲಾಂಬಿಕೆಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ (ತಿರುಮಲಾಪುರ) ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ತಿರುಮಲಾಂಬಪುರ ಇಂದು ತಿಮ್ಮಲಾಪುರ ಎಂದು ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿರುವುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆ

ಬಳ್ಳಾರಿಯಿಂದ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಸಿರುಗುಪ್ಪ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಸಿಗಬಹುದಾದ ಒಂದು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಊರು ಎಂದರೆ ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆ. ಇದು ಸಿರುಗುಪ್ಪದ ಒಂದು ಹೋಬಳಿ ಗ್ರಾಮವೂ ಹೌದು. ಚಾಲುಕ್ಯರ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ 'ತಕ್ಕಕಲ್ಲು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಿದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಜನಪದರ ಬಾಯಿಂದ ಬರುವ ವಿವರಣೆ ಹೀಗಿದೆ.

ತೆಂಕನಾಯ್ಕ ಎಂಬ ಪಾಳೆಗಾರನಿದ್ದು, ಅವನು ಸುತ್ತ ಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಆಳಿದನಂತೆ. ನಿಜಾಮರ ಹಾವಳಿ ತಡೆಯಲು ತಮ್ಮ ಊರಿನ ಸುತ್ತ ಕೋಟೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದನಂತೆ. ಕೋಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ನಾಯಕನ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಈ ಊರಿಗೆ ಹೆಸರು ಇಟ್ಟು ತೆಂಕನಕೋಟೆ ಎಂದು ಏಳು ಊರುಗಳು ಸೇರಿವೆ. ಇಂದು ಸಹ ಏಳು ಬುಡ್ಡೇಕಲ್ಲು, ಏಳು ಮಸೀದಿಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಏಳು ಅಗಸಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು ಈ ತೆಂಕನಕೋಟೆ ಎಂಬುದು ಕರೆಯುತ್ತ ಇದು ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆಯಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೊಂದರ ಪ್ರಕಾರ ಹಳೆಕೋಟೆಯನ್ನು ಒಬ್ಬ ಪಾಳೇಗಾರ ಆಳುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಅವನ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಗ್ರಾಮಗಳು ಸೇರಿದ್ದನಂತೆ. ಹಳೇಕೋಟೆಯನ್ನು ಆಳುವಾಗ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೋಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ. ಹಳೇಕೋಟೆಯಿಂದ ಇದು ತೆಂಕನ ದಿಕ್ಕು ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೋಟೆಯಿರುವ ದಿಕ್ಕು ತೆಂಕನ ಹೀಗಾಗಿ ತೆಂಕನಕೋಟೆ ಎಂದು ಹಳೇಕೋಟೆ ಪಾಳೆಗಾರರು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಈಗ ತೆಂಕನಕೋಟೆ ಹೋಗಿ ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆ ಆಗಿದೆ.

ತೆಲುಗಬಾಳು

ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕಿನ ಒಂದು ಪುಟ್ಟಹಳ್ಳಿ. ಹೊಸಪೇಟೆಯಿಂದ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣಿಸಿದರೆ ಹೆದ್ದಾರಿ ೧೩ ರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ತೆಲುಗಬಾಳು ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ವೀರಶೈವ ಪಂಚಪೀಠಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಉಜ್ಜನಿಯ ವಿಶ್ವಬಂಧು ಮರುಳಸಿದ್ಧರು, ಊರೂರು ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಧರ್ಮಬೋಧನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ತೆಲುಗುಬಾಳು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಅವರಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯನ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದ್ದು, ಸಿದ್ದಯ್ಯ ಎಂಬ ಬಡಕುಟುಂಬದಿಂದ ಬಂದ ಮೂಕ ಹುಡುಗನೊಬ್ಬನನ್ನು ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯನನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. ಗುರುಗಳ ಆಶೀರ್ವಾದಿಂದಾಗಿ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಮಾತು ಬಂದಿತು. ಇದ್ದ ಒಬ್ಬನೇ ಮಗನನ್ನು ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳು ತಮ್ಮ ಬಳಿ ಇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿದರು. ಅದರಂತೆ ಮರುಳಸಿದ್ಧರು ಹುಡುಗನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದೆ ಹೋದರು. ಹುಡುಗ ಮತ್ತೆ ಮೂಕನಾದನು. ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳು ತಮ್ಮ ತಪ್ಪನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ಮರುಳಸಿದ್ಧರನ್ನು ಹುಡುಕಿ ತಮ್ಮ ಮಗನನ್ನು

[illegible]

ಅವರ ವಶಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದರು. ಮರುಳಸಿದ್ಧರು ಆ ಹುಡುಗನಿಗೆ ತರಳಬಾಳು ಎಂದು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪೀಠ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಅನುಮತಿ ನೀಡಿದರು. ಶಿಷ್ಯನು ತೆಲುಗು ಬಾಳು ಸಿದ್ಧನೆಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಗೊಂಡನು.

ದರೋಜಿ

ಸಂಡೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಪ್ರಮುಖ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ದರೋಜಿಯೂ ಒಂದು. ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಎಂ.ಎಂ.ಕಲುಬುರ್ಗಿ ಅವರು ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೈಫಿಯತ್ತು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಈಗಿನ ದರೋಜಿ ಸ್ಥಳದ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. "ದರೋಜಿ (ದರೋದಿ) ಎಂಬ ಗ್ರಾಮ ಸಂಡೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ಗ್ರಾಮದ ನಾಮವು ಅದರ ಮೂಲ ರೂಪ 'ದರಿಯಾ' ತಲಾದಿಂದ ಬಂದಿದೆ. ಈ ಕೆರೆಯನ್ನು ಬಾಳ ಸರದಾರರು ಸೇರಿ ಕಟ್ಟಿದರು. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ತುರುಕ ಮಾತಿನಿಂದ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ 'ದರಿಯಾ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಕೆರೆ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸಮಾನಾದುದರಿಂದ ಆ ಹೆಸರು ಜನರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅದು 'ದರೋಜಿ' ಎಂದಾಯಿತು"[೨೦] ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಧರ್ಮದಗುಡ್ಡ

ಹಂಪಿಯಿಂದ ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಹಾಗೂ ಅನಂತಶಯನಗುಡಿಯಿಂದ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಹೋದರೆ ನಾಗೇನಹಳ್ಳಿಯ ಸಮೀಪ ಇರುವ ಹೊಳೆಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಗುಡ್ಡವಿದೆ. ಈ ಧರ್ಮದ ಗುಡ್ಡದ ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯವೊಂದು ಹೀಗಿದೆ. ಪಾಂಡವರು ವನವಾಸದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶ (ಗುಡ್ಡ)ಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಇಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸಿದ್ದರು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಂಪಿ ಹೊಳೆಯು ತುಂಬಿ ಹರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಹೊಳೆದಾಟಿ ಹೋಗಲು ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟವಾಯಿತು. ಆಗ ಧರ್ಮರಾಯನು ತಮ್ಮಂದಿರನ್ನು ಹಿಂದಿನಿಂದ ಸಾಲಾಗಿ ಬರುವಂತೆ ಹೇಳಿ ಇಂದಿನ ಧರ್ಮದ ಗುಡ್ಡದ ಬುಡದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಗವಿಯ ಮೂಲಕ ಸುರಂಗಮಾರ್ಗ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನದಿಯ ಇನ್ನೊಂದು ದಡದಲ್ಲಿನ ಗುಡ್ಡದ ಬುಡದಲ್ಲಿನ ಗುಹೆಯ ಮೂಲಕ ಹೊರಬಂದ. ಹೀಗಾಗಿ ಧರ್ಮರಾಯ ಬಂದು ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಈ ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಧರ್ಮದಗುಡ್ಡ ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಈಗಲೂ ಸಹ ಧರ್ಮರಾಯದ ಗವಿಗೆ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಧರ್ಮಾಂತರ ಬಾವಿ

ಶಿರಿಗೆರೆಯ ಗ್ರಾಮದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಧರ್ಮಾಂತರ ಬಾವಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ಹಿಂದಿನಿಂದ ಊರಿನ ಯಾವುದೇ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳು ಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರಥಮವಾಗಿ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾ.

ಇದು ಊರಿನ ಪವಿತ್ರ ನೀರಿನ ಮೂಲ ಬಾವಿಯೆಂದು ತಿಳಿದು ಇಂದು ಸಹ ಗರ್ಭಿಣಿಯರು ಪ್ರಸೂತಿ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಈ ಬಾವಿಯ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಸಿದರೆ ಒಂದು ಗಂಟೆಯೊಳಗೆ ಪ್ರಸೂತಿಯ ನಡೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಂಬಿಕೆ ಈಗಲೂ ಇದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಬಗೆಯ ಧರ್ಮದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಬಾವಿಗೆ ಧರ್ಮಾಂತರ ಬಾವಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ದುಂದುಭಿ ಗುಹೆ

ಹಂಪಿಯ ಹೆಸರಾಂತ ತುಂಗಾನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಗುಹೆಗೆ ದುಂದುಭಿಗುಹೆ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಇದರ ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ಪಂಚಕನ್ಯೆಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳಾದ ತಾರಾದೇವಿಯನ್ನು ಸುಗ್ರೀವನ ಸಾಹಸ ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಅವಳ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳು ಸುಗ್ರೀವನಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಒಮ್ಮೆ ತಾರಾದೇವಿ ಮತ್ತು ಸುಗ್ರೀವ ವಿಹಾರಕ್ಕೆಂದು ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ತಾರೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಮೋಹಿಸಿದ ದುಂದುಭಿ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸ ಆಕೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಸುಗ್ರೀವನೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇವರಿಬ್ಬರ ಸೆಣಸಾಟ ದೃಶ್ಯ ಕಂಡು ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಅವರ ಅಣ್ಣನಾದ ವಾಲಿಯು ಬರುತ್ತಾನೆ. ದೂರದಿಂದಲೇ ವಾಲೀಯನ್ನು ನೋಡಿದ ದುಂದುಭಿಯು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ಗುಹೆಯೊಂದ ಒಳಹೊಕ್ಕು ಅಡಗಿ ಕುಳಿತನು. ಆಗ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ವಾಲಿಯು ಸುಗ್ರೀವನನ್ನು ನಡೆದ ಘಟನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಕೇಳಿದಾಗ ಸುಗ್ರೀವನು ನಡೆದದ್ದನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಳಿಸಿದನು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೋಪಿಸಿಕೊಂಡ ವಾಲಿ ಆ ಗುಹೆಯೊಳಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ದುಂದುಭಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಗುಹೆಗೆ 'ದುಂದುಭಿಗುಹೆ' ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದೇವರಲಹಳ್ಳಿ

ಸಂಡೂರು ತಾಲೂಕಿನ ದಟ್ಟ ಕಾಡಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪುಟ್ಟದಾದ ಹಳ್ಳಿ ದೇವರಲಹಳ್ಳಿ. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ತುರುವನೂರಿನಲ್ಲಿ ಕುರುಬ ಜನಾಂಗದ ನಾಲ್ವರು ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರಿದ್ದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನು ರೆಡ್ಡಿ ಜನಾಂಗದ ಹೆಣ್ಣೊಂದಿಗೆ ಅನೈತಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದನು. ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ತಿಳಿದ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕಡೆಯವರು ಕೊಲೆ ಮಾಡಲೆತ್ನಿಸಿದರು. ಅದನ್ನು ತಿಳಿದು ಭಯಭೀತರಾಗಿ ರಾತ್ರಿ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿಯೇ ತಮ್ಮ ದೇವರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಸಾಕು ಪ್ರಾಣಿಗಳಾದ ಕುರಿ, ಮೇಕೆಗಳನ್ನು ಒಡೆದುಕೊಂಡು ಸಂಡೂರಿನ ಕಾಡಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಲೆ ಮರೆಸಿಕೊಂಡು ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯೂರಿದರು. ದೇವರು ಇರುವ ಊರಿಗೆ ದೇವರಲಹಳ್ಳಿ ಎನ್ನುವ ಹೆಸರು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಐತಿಹ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ಅಡವಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ಡೊಂಬರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸುಂಕಲಮ್ಮ ಎಂಬ ದೇವತೆಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೇವತೆಯನ್ನು ಬುಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊತ್ತು ತಿರುಗಿ ಜೀವನ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಜನರು ಇವರಿರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ದೇವರುಗಳು ಇರುವಂತಹ ಹಳ್ಳಿ 'ದೇವರುಲಹಳ್ಳಿ' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ನಾಗಲಾಪುರ

ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ನಾಗೇನಹಳ್ಳಿ ನಾಗಲಾಪುರ ಹೆಸರಿನ ಎರಡು ಹಳ್ಳಿಗಳಿವೆ. ಅನಂತಶಯನಗುಡಿಯಿಂದ ೧ ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ನಾಗಲಾಪುರ ಅಥವಾ ನಾಗೇನಹಳ್ಳಿ. ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ತಾಯಿ ನಾಗಲಾದೇವಿಯ ನೆನಪಿಗೆ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಗುರು ರಂಗನಾಥ ದೀಕ್ಷಿತ ಈ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ನಾಗಶಯನ ನಾಗೇಶ್ವರರ ದೇವಸ್ಥಾನ ಮಾಡಿಸಿ ನಾಗಸಮುದ್ರವೆಂಬ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಸಿ ಊರಿಗೆ ನಾಗಲಾಪುರ ಎಂದು ಹೆಸರಿಸಿದರೆಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ನೆಲದೋಣಿ

ಸಂಡೂರಿನಿಂದ ಸುಮಾರು ೪೦ ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಜಾಲಿಪೇಟೆ ಎಂಬ ಹಾಳಾದ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕಾಣಸಿಗುವುದು ನೆಲದೋಣಿ. ಮಹಾಭಾರತದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪಾಂಡವರು ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದರು. ಅವರು ಇಲ್ಲಿ ಊಟ ಮಾಡಿ ಎಂಜಲನ್ನು ಚೆಲ್ಲಿದ್ದರಂತೆ. ಅದರಲ್ಲಿದ್ದ ಭತ್ತವು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ನೆಲದೋಣಿ ಎಂದು ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. ಇಂದೂ ಸಹ ಅಲ್ಲಿ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ತಾನಾಗಿಯೇ ಭತ್ತ ಬೆಳೆಯುವುದು ಸೋಜಿಗದ ಸಂಗತಿ ಎಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಪಂಪಾ ಸರೋವರ

ಹಂಪಿಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸರೋವರ ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲೊಂದು. ಇದು ವಿಜಯವಿಠಲನ ಗುಡಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಹಂಪಿ ಹೊಳೆಯ ಎಡದಂಡೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಘಟ್ಟಕೋಟೆ ಮತ್ತು ಅಂಜನಾದ್ರಿ ಪರ್ವತಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಈ ಸರೋವರ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪಂಪಾಂಬಿಕೆಯು ಶಿವನಿಗೋಸ್ಕರ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದಳಂತೆ. ಆ ಹಂಪಮ್ಮ ಅಂದರೆ ಪಂಪಾಂಬಿಕೆ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದಾಗಿಯೇ ಈ ಸರೋವರಕ್ಕೆ 'ಪಂಪಾ ಸರೋವರ' ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

ಪಾಪಿನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ

"ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಊರಿನ ಕಂದಾಯ ವಸೂಲಿ ಹಕ್ಕನ್ನು ಪಾಪಯ್ಯ ಎಂಬ ಪಾಳೆಯಗಾರನಿಗೆ ವಹಿಸಲಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಪಾಪಿನಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ"[೨೯] ಎಂದು ಡಾ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣರೈ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಬಡೇಲಡುಕು

ಕೂಡ್ಲಿಗಿಯಿಂದ ಉಜ್ಜನಿಗೆ ಹೋಗುವ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ೪ ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಹುಣಿಸಿ ಮರಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದ ಹಳ್ಳಿ ಬಡೇಲಡಕು.

ಈ ಗ್ರಾಮದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಬೀರಲಗುಡ್ಡ (ವೀರನದುರ್ಗ) ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಳ. ಇಲ್ಲಿಗೆ "ಒಮ್ಮೆ ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನ್ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿದ್ದನಂತೆ. ಅವನೊಂದಿಗೆ ವೀರಾವೇಶದಿಂದ ಹೋರಾಡಿದನು. ಇಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಿಯ ವೀರನೊಬ್ಬನ ಪರಾಕ್ರಮವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದ ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನ ಬಡೇಲಡಾಕ್ (ಬಡೇಲಡಾಯೀ ಲಡನೇ ವಾಲಾ) ಎಂಬ ಪ್ರಶಂಸೆ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದರಿಂದಾಗಿ ಈ ಊರಿಗೆ ಬಡೇಲಡಕು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂತು ಎಂದು ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ಬಡೇಲಡಕು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಭಲೇಲಡಕ್ (ಭಲೇ ಹುಡುಗ) ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥೈಯಿಸುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳು ನಡೆದಿವೆ.

ಬಯಲುವದ್ದಿಗೇರಿ

ಹಿಂದೆ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗಳು ಮೇಯುತ್ತಿದ್ದವಂತೆ. ಹೀಗೆ ಕುದುರೆ ತುಳಿದ ಅಥವಾ ಒದ್ದ ಈ ಬಯಲಿಗೆ ವದ್ದಿಗೇರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದು, ಅದು ಬಯಲು ವದ್ದಿಗೇರಿ ಆಗಿ, ನಂತರ ಬೈಲುವದ್ದಿಗೇರಿ ಎಂದಾಯಿತು. ಬಹುಶ: ಬಯಲು, ವಡ್ಡು ಮತ್ತು ಕೆರೆ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಬೈಲುವದ್ದಿಗೇರಿ ಎಂದಾಗಿರಬೇಕು.

ಬಸವನಕೋಡು

ಬಸವನಕೋಡು ಊರಿನ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಗ್ಗನಾಥ ಎಂಬುವನು ಕೆರೆಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ವಡ್ಡರಿಗೆ ಬಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಹೊನ್ನು (ಹಣ)ವನ್ನು ಅಳೆದು ಕೊಡುತ್ತಿನಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನಂತೆ ಕೆರೆಯು ಮುಗಿಯಿತು. ಮಾತಿನಂತೆ ಜಗನಾಥ ಬಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಹಣವನ್ನು ಅಳೆದು ಕೊಡದೇ ಎತ್ತಿನ (ಬಸವನ) ಕೋಡಿನಿಂದ ಹಣವನ್ನು ಅಳೆದು ಕೊಟ್ಟನಂತೆ ಎತ್ತಿನ (ಬಸವನ) ಕೋಡಿನಿಂದ ಅಳೆದು ಕಾರಣ ಆ ಊರಿಗೆ ಬಸವನಕೋಡು,

ಬಸರುಕೋಡು ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಅಲ್ಲದೇ ಕೆರೆಗೆ ವಡ್ರನು ಶಾಪಕೊಟ್ಟ. ಈ ಕೆರೆಯಕಟ್ಟೆ ಎಂದಿಗೂ ನಿಲ್ಲದಿರಲಿ ಅದರಿಂದ ಬೆಳೆ ಬೆಳೆಯದಿರಲಿ ಎಂದು ಹೋದನಂತೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಇಂದಿಗೂ ಕೆರೆಯು ಒಡೆದಿರುವುದು ಹಾಗೆಯೇ ಇದೆ. ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಬೆಳೆ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ ಅದು ವಡ್ಡರ ಶಾಪವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಜಗ್ನಾನಾಥನಕೆರೆ. ಆತನು ಬಸವ ಕೋಡಿನಿಂದ ಆಳಿದ ಕಾರಣ ಬಸವನಕೋಡು ಎಂದಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಅಲ್ಲಿಯ ಹಿರಿಯರ ವಿಚಾರ.

ಬಳ್ಳಾರಿ

ಬಳ್ಳಾರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದ್ದಕ್ಕೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ''ಬಳ್ಳಾರಿಗೆ ಸಮೀಪವಿರುವ ಕೋಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಶಿವಭಕ್ತನಿದ್ದ ಅವನ ಹೆಸರು ಒಳ್ಳೇಶ ಮಲ್ಲಯ್ಯ. ಈತನು ಶಿವಲಿಂಗ ಪೂಜೆಯಾದ ನಂತರವೇ ಊಟ ಸೇವಿಸುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಬಳ್ಳಾರಿಗೆ ಬಂದ ಮಲ್ಲೇಶ ಶಿವಲಿಂಗವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಬಳ್ಳವನ್ನೇ ಬೋರಲಾಗಿಟ್ಟು ಅದನ್ನೇ ಅಂಗವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇವನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದ ಶಿವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಶಿವನು ಬಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದುದರಿಂದ ಈ ಬಳ್ಳೇಶನಿಂದಾಗಿ ಬಳ್ಳಾರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತೆಂದು''[೨೨] ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಇರುವುದು ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಹೇಳಿಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಬಳ್ಳಾರಿ ಎಂಬ ದೇವತೆಯ ಹೆಸರಿನಿಂದಾಗಿ ಈ ಊರಿಗೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ಎನ್ನುವರು. ಬಳ್ಳಾರಿ ದೇವತೆಯೇ ಈ ಊರಿಗೆ ಮೂಲದೇವತೆಯಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಹೆಸರು ಪ್ರತೀತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಆಶಯದಂತೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಗೆ ಒಬ್ಬ ದೃಷ್ಟವ್ಯಕ್ತಿಯ ನಾಮವನ್ನು ಹೊತ್ತು ನಿಂತಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಡಾ.ಎಂ.ಎಂ.ಕಲುಬುರ್ಗಿಯವರು ವಿವರಣೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ.

'ಬಳ್ಳಾರಿ' ನಾಮ ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹಿನ್ನಲೆಯಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಹಸ್ತಿನಾವತಿಯನ್ನು ಧರ್ಮರಾಯನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕುಂತಳ ನಗರವನ್ನು ಚಂದ್ರಹಾಸರಾಯನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಆಗ ಆ ಪ್ರದೇಶ ಅರಣ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿರುವ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಬಳಾಸುರನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಜೀವ ಕೋಟಿಗಳಿಗೆ ಉಪದ್ರವ ಮಾಡುತ್ತ ಇರುವಾಗ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ದೇವ ಕನ್ನಿಕೆಯರು ಭೂಲೋಕದ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛಾ ವಿಹಾರದಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗ ಬಳಾಸುರನು ದೇವ ಕನ್ನಿಕೆಯರಿಗೆ ಕಾಮಾತುರದಿಂದ ಉಪದ್ರವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ದೇವೇಂದ್ರನು ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ಒದೆ ಮಾಡುವ ನಿಮಿತ್ತ ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಬಂದು ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ 'ಬಳ್ಳಾರಿ'ಯೆಂದು ನಾಮ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾಯಿತು ಎಂಬುದಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ ಬಳ್ಳಾರಿಯಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಯ ಹೆಸರೇ ಬಳ್ಳಾರಮ್ಮ ಆ ದೇವಿಯು ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದರಿಂದ 'ಬಳ್ಳಾರಿ' ಎಂದಾಗಿರಬೇಕು. ಕೋಲಾರದಮ್ಮನಿಂದ 'ಕೋಲಾರ' ಎಂದಾದಂತೆ, ಇಲ್ಲಿನ ಬಳ್ಳಾರಮ್ಮನಿಂದ ಬಳ್ಳಾರಿ ಎಂದಾಗಿರಬಹುದು. ನಂತರ ಬಳ್ಳಾರಿ ದುರುಗಂಭ / ದುರುಗಮ್ಮ ಆಗಿರಬೇಕು ಇತ್ಯಾದಿ ಡಾ.ಎಂ.ಎಂ.ಕಲುಬುರ್ಗಿ ಅವರು ವಿವರಣೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾರಿ ಸ್ಥಳನಾಮ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೆ ಎರಡು ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಒಂದು ಶಿವಭಕ್ತನಿಂದ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದಂತೆ ರಾಕ್ಷಸನಿಂದ ಈ ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ (ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ) ಬಳ್ಳಾರಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ಆಶಯದಂತೆ 'ಬಳ್ಳಾರಿ' ಬಗೆಗೆ ಅಂದರೆ ನಾಮದ ಕುರಿತು ಕೆಲವೊಂದು ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಖ್ಯಾತ ಸಂಶೋಧಕರು ಮತ್ತು ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಡಾ. ಎಂ.ಎಂ. ಕಲುಬುರ್ಗಿ ಯವರು ತಮ್ಮ ಕರ್ನಾಟಕ ಕೈಫಿಯತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಸ್ಥಳನಾಮದ ಕುರಿತು ವಿವರಣೆಯ ಮತ್ತೊಂದು ಬಗೆಯನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

"ಬಳಹರಿ ನಾಮವು ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲಾಳರಾಯನ ವಂಶಸ್ಥನಾದ ಸಿಂಧುಬಲ್ಲಾಳ ರಾಯನು ಇಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುವ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಚತುರಂಗ ಬಲ ಸಮೇತವಾಗಿ ಬೇಟೆಗೆ ಹೊರಟು ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಘ್ರ ಮುಂತಾದ ಕ್ರೂರ ಮೃಗಗಳನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಈ ಪರ್ವತ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದು ಈ ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ನಿರ್ಮಲ ಲೋಕದ ಪೂರಿತವಾಗಿರುವ ದಿವ್ಯ ದೇವ ಖ್ಯಾತಕಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಈ ಸ್ಥಳ ಗ್ರಾಮ ಕಟ್ಟಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದಿತೆಂದು ತಿಳಿದು ಅರಣ್ಯವನ್ನು ಛೇದಿಸಿ ಇದಕ್ಕೂ ಈ ಪರ್ವತದ ಉತ್ತರಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಮೀಪವಾಗಿರುವ ಬಾಲಗುಡ್ಡಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯು ಸಮನಾಗಿದ್ದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ 'ಬಳಹರಿ' ಎಂಬ ನಾಮ ಇಟ್ಟು ವ್ಯವಹರಿಸಿಕೊಂಡನು"[೨೩] ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಬಾಗುಳಿ

ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ದೇವಾಲಯದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಹೊಂದಿದ ಗ್ರಾಮ 'ಬಾಗುಳಿ' ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜಧಾನಿ ಹಂಪೆಯಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಎಪ್ಪತ್ತು ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಬಾಗಳಿ ಹೊಯ್ಸಳರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮೆರೆದ ಊರಿದು. ಈ ಊರಿನ ಹೆಸರಿನ ಐತಿಹ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ "ಬಾಗಳಿಯ ಮೂಲ ಹೆಸರು 'ಬಾಳ್ಗುಳಿ' ಈ ಶಬ್ದ ವಿಂಗಡಿಸಿದಾಗ 'ಬಾಳ್' ಮತ್ತು 'ಗುಳಿ' ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. 'ಬಾಳ್' ಎಂದರೆ ಖಡ್ಗ 'ಗುಳಿ' ಎಂದರೆ ತಗ್ಗು ಅಥವಾ ಕಂದಕ. ಅಂದರೆ ಒಂದು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಖಡ್ಗ ಇಲ್ಲಿನ ಗುಳಿಯೊಳಗೆ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆದು ಯಶಸ್ಸು ಕಂಡುದರ

ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಊರು 'ಬಾಗುಳಿ', 'ಬಾಗಳಿ' ಎಂದು ಬಂದಿದೆ''[೨೪] ಎಂಬ ವಿವರಣೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಐತಿಹ್ಯದಂತೆ "ಬಿಟ್ಟಿಗ'ನೆಂಬ ಮಹಾರಾಜನು ರಾಜ್ಯಚ್ಯುತನಾಗಿ ಕಾನಹಳ್ಳಿ ಸಮೀಪದ ಗುಡ್ಡದ ಗುಹೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಅವಿತನಂತೆ. ಈ ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಈಗಲೂ 'ಬಿಟ್ಟಿಗನ ಮರಡಿ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಬಿಟ್ಟಿಗನು ರಾಜ್ಯ ಚಿಹ್ನೆಯಾದ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಬೇರೆಯವರು ಪಡೆಯದಂತೆ ರಕ್ಷಿಸಲು ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ನೀರಿನ ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೂಳಿದ್ದನು. ಇದನ್ನು ಜನರು ಕತ್ತಿಗುಂಡಿ'' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. 'ಕತ್ತಿ' ಎನ್ನುವ ಖಡ್ಗ ಇಲ್ಲಿ 'ಬಾಳ್' ಸಮಾನಾರ್ಥ ಪಡೆದಿರಬೇಕು. ಗುಂಡಿ ಎನ್ನುವ ಕುಣಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಅದೇ ಅರ್ಥ ಕೊಡಲು ಕುಳಿ ಪದ ಜೋಡಿಸಿದ ಕೋಪವೇ ಬಾಳಗುಳಿ ಬಾಳ್ಗಳಿ ಬಾಗುಳಿ, 'ಬಾಗಳಿ' ಎನ್ನುವ ಪದ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರಬೇಕು''[೨೫] ಎಂದು ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರ ಕಾಟ್ರಹಳ್ಳಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬಾನಪ್ಪನಬಾವಿ

ಬಳ್ಳಾರಿ ನಗರದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ಬಾವಿಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಇಂತಿದೆ. ಸುಮಾರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಬಿಜಾಪುರದ ಹುಲ್ಕಲದಿನ್ನಿ ಗೌಡರ ಮನೆತನದವರಾದ ಆರು ಮಂದಿ ಅಣ್ಣ-ತಮ್ಮಂದಿರುಗಳಿಗೆ ಒಬ್ಬಳೇ ತಂಗಿ ಸಂಕಮ್ಮ ಇದ್ದಳು. ಅವಳು ಅತಿ ಸುಂದರಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಅವಳ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಮನಸೋತ ದಿಲ್ಲಿಯ ಸುಲ್ತಾನನ ಮಗ ಮುತ್ತ್ಯಾಲಿಕನು ಅವಳ ಮೇಲೆ ಅತ್ಯಾಚಾರ ಮಾಡಲು ಯತ್ನಿಸಿದನು. ಅಂತಹ ಸನ್ನಿವೇಶವನ್ನು ಕಂಡು ಅವಳ ಅಣ್ಣಂದಿರು ಮುತ್ತ್ಯಾಲಿಕನನ್ನು ಕೊಲೆಗೈದರು. ನಂತರ ಅವರು ಪ್ರಾಣ ಭಯದಿಂದ ಬಳ್ಳಾರಿ ಕಡೆಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡಿದರು. ಬಳ್ಳಾರಿಗೆ ಬಂದು ನೆಲೆಯೂರಿದರು. ಅವರ ಆರು ಮಂದಿಯಲ್ಲಿ ಮೂವರಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಾದರೆ ಇನ್ನೂ ಮೂರು ಮಂದಿಗೆ ಮಕ್ಕಳಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದ ಮೂವರು ತಮ್ಮ ನೆನಪಿಗೋಸ್ಕರ ಕೆರೆ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದರು. ಬಾನಪ್ಪ ಎಂಬುವನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಬಾವಿಯೇ ಇಂದಿಗೂ ಬಳ್ಳಾರಿ ನಗರದಲ್ಲಿರುವ ಬಾನಪ್ಪನಬಾವಿ ಎಂದು ಪ್ರತೀತಿಯಾಗಿದೆ.

ಬೆಣ್ಣಹಳ್ಳಿ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿಯಿಂದ ಹರಪನಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಬಹಳ ಹಳೇಕಾಲದ ಪಂಪಾಪತಿ ದೇವಾಲಯವಿರುವ ಬೆಣ್ಣೆಹಳ್ಳಿ ಸ್ಥಳದ ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ಹಿಂದೆ ಇದು ಪಶುಪಾಲನಾ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು, ಅನೇಕ ರಾಜ ಮನೆತನದವರಿಗೆ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಸಾಕಿದ್ದರು. ಹಾಲು, ಮೊಸರು, ಬೆಣ್ಣೆಗೆ ಕೊರತೆಯೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬೆಣ್ಣೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಮಾರಲ್ಪಡುತ್ತಿತಂತೆ. ಹೀಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಯನ್ನು ಮಾರಾಟಮಾಡುವ ಒಂದು ಉನ್ನತ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬೆಣ್ಣೆಹಳ್ಳಿ ಎಂದು ಕರೆದರು. ಹೀಗಾಗಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಮಾರುವ ಮತ್ತು ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕಾಯುವ ಜನರು ಇದ್ದರು ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬಂದು ಬೆಣ್ಣೆಹಳ್ಳಿ ಆಯಿತು ಎನ್ನುವರು.

ಇನ್ನೊಂದು ಹೇಳಿಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಇಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ ಜನರು ಬೆಣ್ಣೆಯಂತೆ ಮೃದು ಸ್ವಭಾವದವರು. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಊರಿಗೆ ಬೆಣ್ಣೆಹಳ್ಳಿ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂತು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬೊಮ್ಮಘಟ್ಟ

ದನಕಾಯುವ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನು ದನಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ತರುಬುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಬಿಸಿಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆ ರಪ್ಪದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮನೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ಮುಂದೆ ಅದೇ ಒಂದು ಊರು ಆಯಿತಂತೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಗೊಲ್ಲರ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನಿಂದಾಗಿ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನ ಘಟ್ಟೆ, ಬೊಮ್ಮಘಟ್ಟೆ ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುವ ಐತಿಹ್ಯ.

ಬ್ರಹ್ಮನ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ನೆಲೆಸಿದ ಊರು ಇದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನಘಟ್ಟ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಬ್ರಹ್ಮಘಟ್ಟ > ಬೊಮ್ಮಘಟ್ಟ, ಎಂದು ಇಂದು ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿರುವುದಾಗಿ ಜನ ವದಂತಿ.

ಮಲಪನಗುಡಿ

ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸನು ಮಲ್ಲಪ್ಪನಾಯಕನಿಗೆ ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಈ ಊರನ್ನು ಕೊಟ್ಟನೆಂದು ಆತನ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಅದು ಮಲ್ಲಪ್ಪನಗುಡಿ > ಮಲಪನಗುಡಿ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿತೆಂಬ ಹೇಳಿಕೆ ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿದೆ.

ಮುದಕಲಕಟ್ಟೆ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿಗೆ ಸೇರಿದ ಮದಕಲಕಟ್ಟೆ, ಈ ಹಳ್ಳಿಯ ಬಗೆಗೆ ಶಿಕ್ಷಕರೊಬ್ಬರು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪೂರ್ವಿಕರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರದೇಶ ಪಾಳೆಗಾರರಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಅದಕ್ಕೂ ಮುಂಚೆ ಈ ಊರಿಗೆ ಚಿನ್ನದಕಟ್ಟೆ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಇದ್ದುದಾಗಿ ಹಿರಿಯರಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಆಧಾರಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಹ ಊರಿನ ಗುಡಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಬಡಿದರೆ "ಡಣ್" ಎನ್ನುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಇಂದು ಕೇಳಬಹುದು. ಅಂದರೆ ಗುಡಿಯ ಕೆಳಗೆ ಚಿನ್ನವಿದೆಯೆಂದು ಜನಪದ ನಂಬಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇದರ ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಊರಿಗೆ ಪ್ಲೇಗುಮಾರಿ ಆವರಿಸಿತು. ಊರಿನ ಜನರು ಸಾಯ ತೊಡಗಿದರು. ಚಿನ್ನದಕಟ್ಟೆ ಸರಿಯಿತು. ಅಳಿದುಳಿದ ಒಂದೆರಡು ಮನೆಗಳು ಮಡುಮಡು ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟೆಯಂತಿರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮನೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ 'ಮಡಕಲಕಟ್ಟೆ' ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿವೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜರಿಮಲೆ ಪಾಳೆಗಾರ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಿಂದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಒಂದು ಎಂಬುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಮಣ್ಣುಮೈಲಾರ

ಮೈಲಾರ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಮಣ್ಣುಮೈಲಾರವೆಂಬ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕುರಿತ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

"ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈಗಿನ ಗುಡಿಯಿರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪೊದೆ ಬೆಳೆದು ಒಂದು ಹುತ್ತ ಕಟ್ಟಿತ್ತು. ಶ್ರೀ ಗೋಮುನಿಗಳ ಕಾವಲಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟು ಒಂದು ಆಕಳು ನಿತ್ಯವೂ ಬಂದು ಹುತ್ತದ ಮೇಲೆ ಹಾಲನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ಅರಿತ ಗೋಮುನಿಗಳು ಹುತ್ತವನ್ನು ಅಗೆಸಿದರು. ಅಗೆದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಲಿಂಗವು ಕಂಡಿತು. ಗೋಮುನಿಗಳು ಆಶ್ಚರ್ಯ ಚಕಿತರಾದರು. ಪಕ್ಕದ ಪೊದೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತು ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತರಾದ ಕಪಿಲ ಮುನಿಗಳನ್ನು ಕಂಡರು. ಅವರು ಎಚ್ಚರವಾದ ಮೇಲೆ ಮಾರ್ತಾಂಡ ಭೈರವನ 'ಮಹಿಮೆ'ಯನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ಹೇಳಿದರು. ಆ ಹುತ್ತದ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾರ್ತಾಂಡ ಭೈರವನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಋಷಿಗಳಿರ್ವರೂ ಸೇರಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದರು. ಆ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಮೃಣ್ಮಯ ಮಲ್ಲಾರಿ ಅಥವಾ ಮಣ್ಣುಮೈಲಾರಿ ಎಂದು ಕರೆದು ಪೂಜಿಸಿದರು. ಹುತ್ತದ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಉದ್ಭವದ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಮಣ್ಣು ಮಲ್ಲಾರಿ ಎಂದು ಆತನು ನೆಲೆಸಿದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಮಣ್ಣು ಮೈಲಾರವೆಂದು"[೨೬] ಇಂದಿಗೂ ಸಹ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಮಾಸ್ಲಯ್ಯನಗುಡ್ಡ

ಹಂಪಿಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಹೇಮಕೂಟದಗುಡ್ಡ ಮತ್ತು ರತ್ನಕೂಟದ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಮಾಸ್ಲಯ್ಯ ಎಂಬುವನು ವಾಸವಾಗಿದ್ದನಂತೆ. ಆ ವ್ಯಕ್ತಿ ಎರಡು ಗುಡ್ಡಗಳಲ್ಲೂ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಇರುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಮಾಸ್ಲಯ್ಯನಗುಡ್ಡ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.

ಮಾತಂಗಪರ್ವತ

“ಹಂಪೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯದ ಎದುರಿಗಿರುವ ಎಮ್ಮೆ ಬಸಪ್ಪನ ಬಲಭಾಗಕ್ಕೆ ಕಂಡುಬರುವ ಎತ್ತರವಾದ ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಮಾತಂಗ ಪರ್ವತ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಮಾತಂಗ ಎಂಬ ಋಷಿಯು ಇದ್ದನೆಂದು ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮಾತಂಗಬೆಟ್ಟವೆಂದು ಮಾತಂಗ ಪರ್ವತವೆಂತಲೂ ಕರೆಯುವುದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಹೇಳಿಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮಾತಂಗಿ ಇದ್ದಳು. ಆದುದರಿಂದ ಮಾತಂಗಿ ಪರ್ವತವೇ ಹೊರತು ಮಾತಂಗ ಪರ್ವತ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಸಹ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಮಾತಂಗಿ ವಿಗ್ರಹ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿತ್ತು. ಅದನ್ನು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸಲಾಯಿತು ಎಂಬ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ಮಾತಂಗಿಯು ಮಾದಿಗರ ಅದಿದೇವತೆಯು ಹೌದು. ಹೀಗಾಗಿ ಇಂದು ಸಹ ಮಾತಂಗಿಪರ್ವತ ಮಾದಿಗರಿಗೆ ಪವಿತ್ರಸ್ಥಳ”[೨೭] ಎಂದು ವಿವರಣೆ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಮಾಗಳ

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೂವಿನಹಡಗಲಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಾಗಳ ಹಿರೇಹಡಗಲಿಯಿಂದ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿಗೆ ೮ ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಮಾಗಳ ಗ್ರಾಮ ಸ್ಥಳನಾಮ ಕುರಿತಾದ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

“ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ ತುಂಗಾಭದ್ರ ನದಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಹರಿಯುವ ನೀರಿನ ತಂಪಿಗಾಗಿ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾವಿನ ಮರಗಳು ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದವಂತೆ. ಮಾವಿನ ಮರಗಳ ಗುಂಪಿನ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಕೊಳ ಇತ್ತು. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕೊಳದಲ್ಲಿ ನೀರು ಆಳವಾಗಿ ಒಂದು ಕೊಳವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕೆ ಮಾವಿನಮರದ ಕೊಳವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಾವಿನಮರದ ಕೊಳದ ಹತ್ತಿರ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾದ ಊರಿಗೆ ‘ಮಾವಿನಮರಕೊಳದಳ್ಳಿ’ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕರೆಯತೊಡಗಿದರು. ಅದು ಮಾಗಳವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿರುವುದು”[೨೮] ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಮೈಲಾರ

ಮಲ್ಲಾಸುರ ಮತ್ತು ಮಣಿಕಾಸುರ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ದೈತ್ಯರು (ರಾಕ್ಷಸರು) ಮಣಿಚೂಲ ಪರ್ವತದ ತುದಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು ತಮ್ಮ ಕಾಲಿನ ಉಂಗುಟ (ಬೆರಳ)ದ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ದೀರ್ಘಕಾಲ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದರು. ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಅವರು ಕೇಳಿದ ವರವನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದರು. ದಾನವ ಮಾನವರಿಂದ ತಮಗೆ ಮರಣವಾಗಬಾರದೆಂದು ಅವರು ಬೇಡಿದ್ದರು. ಉಂಗುಟದಿಂದ ದೈತ್ಯರು

ತಪಸ್ಸುಗೈದ ಸ್ಥಳವಾದುದರಿಂದ ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಪುಂಗ್ಡಾರ ಕ್ಷೇತ್ರವೆಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯ.

ಮತ್ತೊಂದು ಐತಿಹ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ "ಮಾಘ ಶುದ್ಧ ೭ (ರಥಸಪ್ತಮಿ) ಯಿಂದ ಮಾಘ ಬಹುಳ ೨ರ ವರೆಗೆ ಅಂದರೆ ಹನ್ನೊಂದು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದರು. ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ಮಲ್ಲಾಸುರ ದೈತ್ಯನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದುದರಿಂದ ಮಲ್ಲನ-ಅರಿ-ವೈರಿ-ಮೈಲಾರಿ ಎಂಬುವ ಹೆಸರು ಪಡೆದನು. ಮಲ್ಲಾರಿದೇವರು ಇರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ "ಮೈಲಾರ"ವೆಂದು ಹೆಸರು"[೨೯] ಉಂಟಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಕೆಲವರ ಹೇಳಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಡಾ. ಚಿದಾನಂದ ಮೂರ್ತಿಯವರು ಮೈಲಾರವೆಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತಿವಾಚಕವಾಗದೇ ಸ್ಥಳವಾಚಕವಾದುದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಮೈಲಾರ ಎನ್ನುವುದು ಸ್ಥಳ ಎಂಬುದು ನಿರ್ವಿವಾದಿತ.

ಮೊದಲಘಟ್ಟ

ಹೂವಿನ ಹಡಗಲಿ ತಾಲೂಕಿಗೆ ಸೇರಿದ ಈ ಗ್ರಾಮನಾಮ ಕುರಿತಂತೆ ಜನವದಂತಿ ಹೀಗಿದೆ.

"ಮೊದಲಘಟ್ಟದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ತುಂಗಾಭದ್ರ ನದಿಯು ಹಾದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ತುಂಗಭದ್ರಾನದಿಗೆ ಆಣೆಕಟ್ಟನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು ಒಂದು ಒಡ್ಡನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದರು. ಅದು ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಕಾರ್ಯಗತಗೊಳ್ಳದೇ ಹೋಯಿತು. ಕೊನೆಗೆ ಹೊಸಪೇಟೆಯ ಹತ್ತಿರವೇ ಆಣೆಕಟ್ಟು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಯಿತು. ಹಳೇ ಒಡ್ಡು ಹಾಳಾಯಿತು. ಆದರೂ ಅದರ ಅವಶೇಷ ಈಗಲೂ ಕಾಣಸಿಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆಣೆಕಟ್ಟನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಕಟ್ಟಿದ ಮೊದಲಘಟ್ಟದವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಕಾರಣ ಅಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಿಯೊಂದು ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗಿದ್ದು ಅದಕ್ಕೆ ಮೊದಲಘಟ್ಟ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ."[೩೦] ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಮೋರಗೆರೆ

ಹಗರಿಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ಪ್ರಾಚೀನ ಜೈನ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿರುವ ಮೋರಗೆರೆ ಕುರಿತ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಹೀಗಿವೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದು ಬರ ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದಿತಂತೆ. ದನ ಕರುಗಳಿಗೆ ಕುಡಿಯಲು ನೀರು ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದರು. ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ಕೆರೆಗಳು ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಊರಿಗೆ ಮೂರುಕೆರೆ ಅಂತ ಹೋಗಿ ಮೋರಗೆರೆ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂತು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಐತಿಹ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ "ವಿಜಯನಗರದರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಗ್ರಾಮದ ಪಕ್ಕದ ಗ್ರಾಮವಾದ ಸೊನ್ನ ಎಂಬುದು ಸ್ವರ್ಣ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಟಂಕಿಸುವ ಟಂಕಶಾಲೆಯಾಗಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಸ್ವರ್ಣ > ಸೊನ್ನ ಎಂಬುದಾಗಿ ಆಗಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ತಯಾರಾದ ನಾಣ್ಯಗಳು ಚಲಾವಣೆಗೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಆ ನಾಣ್ಯಗಳಿಗೆ ಮೋಹರನ್ನು (ಮುದ್ರೆಯನ್ನು) ಹಾಕಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಮುದ್ರೆಹಾಕುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮೋರಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರೈಸಲಾಗುತ್ತಿತಂತೆ ಕಾರಣ ಮೋಹರಂಗೆರೆ > ಮೋರಗೆರೆ ಆಯಿತೆಂಬ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ಆದರೆ ಶಾಸನೋಕ್ತ ಹೆಸರು ಮೋರಂಗೆರೆ ಎಂಬುದು ಇಂದು ಅಬಿಂದುಕವಾಗಿ ಮೋರಗೆರೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ ಪ್ರಕಾರ ಇದೊಂದು ಜಲವಾಚಿ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾದ ಸ್ಥಳನಾಮವೆಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಮೋರಗೆರೆಯನ್ನು ಪಂಚಮನಗರ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದೂ ಒಂದು ವಾಡಿಕೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕುರುಹು ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾಬೀತು ಪಡಿಸುವ ಪಂಚಲಿಂಗಗಳು ಮೊರಗೆರೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಹಿಂದೆ ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದಲೂ (ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದ) ಮೊರಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಚಮರು (ವೀರಶೈವ) ಇದ್ದಾರೆ. ಅವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪೀಠಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ಸರ್ವೇಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಮಾತು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಶ್ರೀಮಂತರಿಗೆ ದೂರದ ಕೇದಾರದಂತಹ ಪೀಠಗಳಿಗೆ ಹೋಗುವುದು ಕಷ್ಟವೇನಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಅದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವೇ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಪಂಚಪೀಠಾದೀಶ್ವರ ಕುರುಹುಗಾಗಿ ಪಂಚಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಮೊರಗೆರೆ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಂಡರಂತೆ. ಹೀಗೆ ಪಂಚಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಂಡ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ 'ಪಂಚಮನಗರ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದ ಹಿನ್ನಲೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.

ಮುದ್ದೆ ಇನಾಮು (ಮುದ್ದೆ ಮನವು)

ಬಳ್ಳಾರಿ ತಾಲೂಕು ಕರ್ಚೇಡು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರಪ್ಪ ಎಂಬ ಒಬ್ಬ ಗೌಡನಿದ್ದ. ಸುತ್ತಲೂ ಊರಿನ ಗೌಡಿಕೆ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದನಂತೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಕರ್ಚೇಡು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ನಾಗರ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ಒಂದು ದಿನ ಊರಿನ ಎಲ್ಲರು ಊರ ಹೊರಗಿರುವ ಆದಿಬಸವನ ಗುಡಿಯ ಹತ್ತಿರ ಸೇರುವುದು. ಅಲ್ಲಿ ಹೋದ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಮುದ್ದೆಯನ್ನು ಹಾಲು ಮೊಸರು ಎಲ್ಲ ಕಲಸಿ ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಪರಾಗು ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ರೀತಿಯ ಒಂದು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ನಡೆಸುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಮತ್ತು ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಈಶ್ವರ ಗೌಡನಿಗೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಸರ್ಕಾರ ಜಮೀನನ್ನು ದಾನವಾಗಿ (ಇನಾಮು) ನೀಡಿತು. ಗೌಡನು ಮುದ್ದೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಜನಕ್ಕೆಲ್ಲ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ ಗೌರವಾರ್ಥ ಬ್ರಿಟಿಷ್‌ನವರು ಇನಾಮು ಭೂಮಿಯನ್ನು ನೀಡಿತು. ಹೀಗಾಗಿ 'ಮುದ್ದೆ ಮನೆವು' ಎಂದು ಆ ಹೊಲಕ್ಕೆ ಇಂದು ಹೆಸರು ಇದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಇಂದು ನಾಮಕ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನಾಗರ ಅಮವಾಸ್ಯೆಗೆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಜರುಗುತ್ತದೆ.

ಯರ್ರಯ್ಯನ ಹಳ್ಳಿ

ಸಂಡೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶ್ರೀ ಹುಲಿಕುಂಟೇಶ್ವರ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ಬೊಮ್ಮಗಟ್ಟದಿಂದ ೩ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಹಳ್ಳಿಯೇ ಯರ್ರಯ್ಯನಹಳ್ಳಿ. ಈ ಹಳ್ಳಿಯ ಬಗೆಗೆ ಇರುವ ಐತಿಹ್ಯ.

ಅಕ್ಕಪಕ್ಕ ಊರಿನ ದನಗಳನ್ನು ಕಾಯುವ ದನಗಾಹಿಯ ಹೆಸರು ಯರ್ರಪ್ಪ. ಆ ಯರ್ರಪ್ಪ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಜನಾಂಗದವನಾಗಿದ್ದು ಅವನು ದನಗಳನ್ನು ಗುಡ್ಡ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಯಿಸಿಕೊಂಡು ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ವಿಶ್ರಾಂತಿಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಹುಣಿಸೆಮರಗಳ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ತರುಬುತಿದ್ದ. ಕೊನೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ತಾನು ಮನೆಯೂ ಇಲ್ಲದ ಬಡವನಾದ ಕಾರಣ ಅವನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಮನೆಯೊಂದು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡನಂತೆ ಹೀಗಾಗಿ ಯರ್ರಪ್ಪನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಯರ್ರಯ್ಯನಹಳ್ಳಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ರತ್ನಕೂಟ

ಹುಡಿಯ ಪರಿಸರದ ಹಲವು ಕೂಟಗಳಲ್ಲಿ ರತ್ನಕೂಟವು ಒಂದು. ಈ ರತ್ನಕೂಟದ ಬಗೆಗೆ ಎರಡು ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಇವೆ. ಒಂದರ ಪ್ರಕಾರ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ವಿಜಯನಗರ ಸ್ಥಾಪನೆಗಾಗಿ ಭುವನೇಶ್ವರಿ ಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸತೊಡಗಿದರು. ಭುವನೇಶ್ವರಿಯು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಒಲಿದು ಅವರಿಗೆ ಶಕ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವು ಗಳಿಗೆ ಕಾಲ ಮುತ್ತು ರತ್ನ ಚಿನ್ನದ ಮಳೆ ಸುರಿಸಿದಳಂತೆ. ಹೀಗೆ ಮುತ್ತುಸುರಿದ ಭಾಗ ಮುತ್ತಿನಕೂಟ, ರತ್ನಸುರಿದಭಾಗ ರತ್ನಕೂಟ ಹಾಗೂ ಚಿನ್ನಸುರಿದ ಭಾಗ ಹೇಮಕೂಟವಾಯಿತು ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಐತಿಹ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುತ್ತು ರತ್ನಗಳನ್ನು ಸೇರುಗಳಿಂದ ಅಳೆದು ಮಾರಾಟ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಬಹಳ ವೈಭವದಿಂದ ಮೆರೆದ ಮತ್ತು ಸಕಲ ಸಂಪತ್ತಿನ ವ್ಯಾಪಾರ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದ್ದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ದೇಶದ ನಾನಾ ಭಾಗಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಆಗ ಇಲ್ಲಿನ ರಾಜರು ಈ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ವಾಸ್ತವ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟರು. ಹೀಗೆ ಹಂಚಿ ಬಜಾರಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುವಂತಹ ರತ್ನಕೂಟ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ರತ್ನದ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳಿಗೆ ನೀಡಲಾಯಿತಂತೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಆ ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ರತ್ನಕೂಟ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಸಹ ಮಾರುವಾಡಿಗಳ ದೇವಸ್ಥಾನ ಹಾಗೂ ಮಠವೊಂದು ರತ್ನಕೂಟದಲ್ಲಿ ಉಳಿದು ಬಂದಿದೆ. ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ದೇಶೀಯ ಪ್ರವಾಸಿಗರಲ್ಲಿ ಮಾರುವಾಡಿ ಗಳೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬರುವುದು ವಿಶೇಷ.

ರಾಮಗಡ

ಹೊಸಪೇಟೆಯಿಂದ ಕಂಪ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಎಡಭಾಗದ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ರಾಮಗಡಕ್ಕೆ ಈ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯವೊಂದಿದೆ.

''ಕಂಪಿಲರಾಯನ ಮೊದಲ ಹೆಂಡತಿಯ ಮಗನಾದ ಕುಮಾರರಾಮನನ್ನು ಆತನ ಮಲತಾಯಿ ರತ್ನಾಜಿಯು ಮೋಹಿಸಿದಾಗ ಅದನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದ. ಅದರಿಂದ ಅತೃಪ್ತಳಾದ ಮಲತಾಯಿ ರತ್ನಾಜಿ ತನ್ನ ಪತಿಗೆ ಸಲ್ಲದ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿ ಕುಮಾರರಾಮನ ಶಿರಚ್ಛೇದನವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಆಗ ಸತ್ಯ ಸಂಗತಿ ತಿಳಿದ ಮಂತ್ರಿ ಬೈಚಪ್ಪ ನಾಯಕ ಕುಮಾರರಾಮನನ್ನು ಕರೆದು ತಂದು ಈ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಜೀವಂತವಿಟ್ಟು ಅವನ ಶಿರಚ್ಛೇಧನ ಮಾಡಿರುವುದಾಗಿ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆ ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ರಾಮನಗುಡ್ಡವೆಂದು ಕೆರಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ.''[೩೧] ಕುಮಾರರಾಮನ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥ ಮಂತ್ರಿ ಬೈಚಪ್ಪನಾಯಕ ರಾಮನ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಪಾಳುಬಿದ್ದಾಗ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ ಆ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ದುರಸ್ಥಿ ಮಾಡಿಸಿದ ಶಿಲಾಶಾಸನವಿದೆ.

ವಡ್ಡು

ಸಂಡೂರು-ಬಳ್ಳಾರಿ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಯೇ ವಡ್ಡು. ಈ ಗ್ರಾಮದ ಹೆಸರಿನ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

''ದರೋಜಿ ಕೆರೆ ಉತ್ತರಭಾಗಕ್ಕೆ ಖಾನಕೆರೆ, ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಿಂಗನಕೆರೆ ಇದೆ. ದರೋಜಿಕೆರೆಗೆ ಎರಪು ರಹದಾರಿ ಮೇಲೆ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿದ ವಡ್ಡರು ಇಳಿದ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ವಡ್ಡು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಇಟ್ಟು, ಗ್ರಾಮ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದರೆಂದು''[೩೨] ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ವಡ್ಡು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರಬೇಕು.

ವಾಲಿಕಾಷ್ಟ

''ಹಂಪಿಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ವೆಂಕಟಾಪುರ ಗ್ರಾಮದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಗದ್ದೆಗಳ ನಡುವೆ ಕಂಡುಬರುವ ಎತ್ತರವಾದ (ಕಲ್ಲುಗುಡೆ) ಸುಣ್ಣಕಲ್ಲಿನ ದಿಬ್ಬವನ್ನು ವಾಲಿಕಾಷ್ಟ ಎನ್ನುವರು. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀರಾಮ ಚಿಂತಾಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ಸುಗ್ರೀವನ ಪರವಾಗಿ ವಾಲಿಯ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಡಿದನಂತೆ. ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತು ವಾಲಿಯನ್ನು ಕೊಂದುಹಾಕಿದನು. ವಾಲಿಯ (ಸತ್ತ) ಶವವನ್ನು ಹೊಳೆಯುದಾಟಿಸಿ ತಂದು ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸುಡಲಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಸುಟ್ಟಾಗ ಅಲ್ಲಿ ವಾಲಿಯ ಶರೀರದ ಎಲುಬುಗಳು ಈಗಲೂ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದಿವೆ''[೩೩] ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ವಾಲಿಭಂಡಾರ

ಹಂಪಿಯ ಪಂಪಾಸರೋವರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯ ಬೆಟ್ಟ ತುದಿಯೊಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ವಾಲಿಭಂಡಾರ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಇಂದು ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಬಗೆಗಿನ ಐತಿಹ್ಯವೊಂದು ಈ ರೀತಿಯಾಗಿದೆ.

"ಈ ವಾಲಿ ಭಂಡಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರಗಳಿಲ್ಲ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ವಾಲಿಯು ತನ್ನ ಸಕಲ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕೂಡಿ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟಿದ್ದರ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಕೂಡಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟ ಗುಹೆಯ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ವಾಲಿ ದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಯನ್ನು ಇರಿಸಿದ್ದಾನಂತೆ. ವಾಲಿಯಷ್ಟೇ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಇನ್ನಾರೋ ಒಬ್ಬ ಆ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಒದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಆ ಬಂಡೆ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿದುಕೊಂಡಾಗ ಸಂಪತ್ತು ಕಾಣುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಜನರ ನಂಬಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ವಾಲಿಭಂಡಾರದ ಬಗೆಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ಆನೆಗೊಂದಿಯ ಗೌಡರ ಮನೆಯ ಹಸುವೊಂದು ಕರುವನ್ನು ಹಾಕಿತ್ತು. ಅದರ ಕೆಚ್ಚಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ತೊಟ್ಟು ಹಾಲು ಬರಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ದನಕಾಯುವವನನ್ನು ಕರೆದು ನೀನು ಹಾಲುಕರೆದು ಅವನನ್ನು ಬೈದು ಊಟ ನೀಡದೇ ದನಕಾಯಲು ಉಪವಾಸವೇ ಕಳುಹಿಸಿದರು. ದನಗಾಯಿ ನೊಂದು ಆ ಹಸುವನ್ನು ಬಹಳ ಗಮನವಿಟ್ಟು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಹಸುವು ಸಂಜೆಯವರೆಗೆ ಮೇಯಿದು ಮನೆಗೆ ಬರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅದು ನೇರವಾಗಿ ವಾಲಿಭಂಡಾರ ಗವಿಯೊಳಗೆ ಹೋಯಿತು. ಅದರ ಬಾಲವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹಸುವಿನ ಹಿಂದೆಯೇ ಹೋದನಂತೆ. ಸುಮಾರು ದೂರ ಕ್ರಮಿಸಿದ ಹಸುವು ಗವಿಯೊಳಗಿನ ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಹಾಲನ್ನು ಸುರಿಸಿ ಮತ್ತೆ ವಾಪಸಾಯಿತು. ಅದರೊಂದಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ಹುಡುಗನಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಮುದುಕ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಯಾರಿಗೂ ಹೇಳಕೂಡದು ಹೇಳಿದರೆ ನಿನ್ನ ತಲೆ ಒಡೆದು ಹೋಳಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ದ್ರವ್ಯದ ಗಂಟೊಂದನ್ನು ಕೊಟ್ಟನಂತೆ. ಅದಕ್ಕೆ ತಲೆಯಾಡಿಸಿದ ಹುಡುಗ ಹಿಂದೆ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಗಂಟನ್ನು ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನಂತೆ. ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ತಂದೆ ತಾಯಿಗಳ ದಾರಿದ್ರ್ಯ (ಬಡತನ) ಹೋಯಿತು. ಮಗನನ್ನು ದನಕಾಯುವ ಕೆಲದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿದರು. ಊರವರಿಗೆ ಸಂಶಯ ಬಂತು. ತಂದೆ ತಾಯಿಯರನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ಏನೂ ಉತ್ತರ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಹುಡಗನನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ಆತನೂ ಏನೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಗೆ ಅವನಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಕೊಟ್ಟರು. ಆಗ ಹುಡುಗ ನಡೆದುದನ್ನು ಹೇಳಿದ. ತಕ್ಷಣ ಅವನ ತಲೆ ಒಡೆದು ಹೋಳಾಯಿತು. ಹೋಳುಗಳು ಕಲ್ಲಾದವು. ಈ ಕಲ್ಲಿನ ತಲೆಯನ್ನು ವಾಲಿಭಂಡಾರದ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಈಗಲೂ ಕಾಣಬಹುದು"[೩೪] ಎಂದು ಜನರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಡಾ.ಎಂ.ಎಂ.ಕಲುಬುರ್ಗಿಯವರು ವಾಲಿಸುಗ್ರೀವರ ಸಂಪತ್ತಿನ ಭಂಡಾರವಲ್ಲವಿದು. ಪ್ರಾಯಶಃ ಕಲ್ಯಾಣ ಕ್ರಾಂತಿಯಿಂದ ವೀರಶೈವ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಓಲೆ (ತಾಡೋಲೆ) ಭಂಡಾರವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವಿಜಯನಗರ ಸ್ಥಾಪನೆ

"ಕಾಶ್ಮೀರಿ ದೇಶದಿಂದ ಉಜ್ಜ(ಜ್ಜಿ)ನಿಗೆ ಬಂದು ಕೊಲ್ಲಾಪುರದಿಂದ ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಗೆ ಬರಲಾಗಿ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ತುಂಗಭದ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಹಂಪೆಯ ಹೊಳೆಯ ತೀರ (ದಡ)ಕ್ಕೆ ಬಂದು ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಸ್ವಾಮಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ಮಾತಂಗ ಪರ್ವತವ ಹತ್ತಿ ಪಟ್ಟಣವ ಕಟ್ಟುವುದ್ಕಕೆ ಚೌಕವಾದ ಭೂಮಿಯಂ ನೋಡಲಾಗಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಕುರಿ ಹಿಂಡಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಂಥ ಶುನಕವನ್ನು ಆ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತಹ ಮೊಲವು ಬೆನ್ನುಹತ್ತಿ ತರುಬಲಾಗಿ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ನೋಡಿ ಶುನಕವು ಮೊಲವನ್ನು ತರುಬಿದ್ದು ಉಂಟು. ಮೊಲವು ಶುನಕವನ್ನು ತರುಬಿದ್ದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣೆವು. ಈ ಸ್ಥಳ ಮಹಿಮೆ ಏನು? ಎಂದು ಅಲ್ಲಿ ಇದ್ದಂತಹ ಹಿರಿಯ-ಕಿರಿಯರನ್ನು ಕೇಳಲಾಗಿ 'ಗಂಡ ನಾಡು' ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು"[೩೫] ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಣೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಐತಿಹ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ "ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರಿಂದ ೧೨೫೮ನೇ ಧಾತು ಸಂವತ್ಸರ ವೈಶಾಖ ಶುದ್ಧ ೧೧೭ ಸೋಮವಾರದಲ್ಲೂ ನಿರ್ಮಿತವಾಯಿತು. ಅವರೇ ಈ ನಾಮವಿಟ್ಟು, ಬುಕ್ಕರಾಯನ ಮಗ ಹರಿಹರನಿಗೆ ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿದರು. ಮೊಲವು ನಾಯಿಯನ್ನು ಓಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರಣ ಗಂಡು ನೆಲವೆಂದು ತಿಳಿದು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ವಿಜಯನಗರ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು"[೩೬] ಎಂದು ಡಾ. ಕಲುಬುರ್ಗಿಯವರು ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೈಫಿಯತ್ತುಗಳು ಕೃತಿಯಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಶಿವಪುರ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿಯಿಂದ ಹೊಸಪೇಟೆಗೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಮೊದಲ ಊರು ಶಿವಪುರ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ಮೊದಲು ಈ ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿ 'ಬೆಳಡವು' ಎಂಬ ಊರು ಇತ್ತು. ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ಪಾಳೆಗಾರ ಸೋಮಶೇಖರನ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಮುಖ್ಯ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಳವಾದ ನಾರಾಯಣಪುರ (ನಾರಾಯಣ ದೇವರಕೆರೆ) ಕ್ಕೆ ಬರುವಾಗ 'ಬೆಳಡವು' ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಭೇಟಿ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ವೀರಶೈವ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಮಲ್ಲಪುರದ ಮರುಳಯ್ಯ ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಗೆ ಈ 'ಬೆಳಡವು' ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಶಿವಪುರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ದತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಕೆಲವು ಜನ ಹಿರಿಯರು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸಂಡೂರು

ಸಂಡೂರಿನ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯವೊಂದು ಹೀಗಿದೆ.

ಸಂದುಗಳಿಂದ ಕಿರಿದಾದ ಓಣಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಊರಿಗೆ ಸಂಡೂರು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇದಕ್ಕೆ 'ಸ್ಕಂದಪುರಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿದ್ದು, ಮುಂದೆ ಅದೇ ಸಂಡೂರು ಆಯಿತೆಂದು, ಇನ್ನೊಂದು ಐತಿಹ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ಕಣಿವೆಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರವೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಡೂರು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಆಂಗ್ಲ ಭಾಷೆಯ ಪ್ರಭಾವ ಸಂಡೂರು ಆಗಿದೆ. ಡಾ.ಜೆ.ಎಂ.ನಾಗಯ್ಯ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ "ಇಲ್ಲಿನ ಪಾರ್ವತಿ ದೇವಾಲಯ ಬಹು ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು. ಇದು ಚಂಡಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದಾಗಿ ಚರಡಿ + ಊರು = ಚಂಡಿಯೂರು = ಚಂಡೂರು, ಸಂಡೂರು ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸಿದ್ದಾರೆ."[೩೭]

ಸಂದೂರು ಇದ್ದು ಸಂಡೂರು ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಹಿನ್ನಲೆ ಕೊಡಬಹುದು. ದಾವಣಗೆರೆ ದೊಣ್ಣೆಹಳ್ಳಿಯೆಂಬ ಊರುಗಳು ಇಂಗ್ಲಿಶ್ ಭಾಷೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಡಾವಣಗೆರೆ, ಡೊಣ್ಣೆಹಳ್ಳಿಯಂತೆ, ಸಂಡೂರು ಸಹ ಆಗಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯನ್ನು ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವಂತಿಲ್ಲ.

ಸಂಗನಕಲ್ಲು

ಬಳ್ಳಾರಿ ಸಮೀಪವಿರುವ ಈ ಗ್ರಾಮದ ಸುತ್ತಲೂ ಕಲ್ಲು ಬಂಡೆಗಳಿಂದ ಆವೃತ್ತಗೊಂಡಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಕಲ್ಲು-ಬಂಡೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಂಗಮಕಲ್ಲು, ಸಂಗನಕಲ್ಲು ಎಂದು ಬಂದಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಬಹಳ ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗಮೇಶ್ವರ (ಈಶ್ವರ) ದೇವಸ್ಥಾನ ಇದ್ದು ಇದರ ಸುತ್ತಲೂ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಯಗುಡ್ಡ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಂಗಮನಕಲ್ಲು ಎಂದೂ 'ಸಂಗನಕಲ್ಲು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಸಿಡೇಗಲ್ಲು

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಸಿಡೇಗಲ್ಲು. ಇಲ್ಲಿಯ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ಸಿಡೇಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಗೌಡರ ದರಬಾರು ಇತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ದರ್ಬಾರದ ಗೌಡನಿದ್ದ. ಅವನ ಹೊಲಕ್ಕೆ (ದಿನಲೂ) ಪ್ರತಿದಿನ ಕೊಟ್ಟೂರಿನಿಂದ ಕೊಟ್ರೇಶನ ಗೂಳಿ ಬಂದು ಮೇಯುತ್ತಿತ್ತು. ಒಂದು ದಿನ ಆ ಗೂಳಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಂತೆ ತನ್ನ ಕೆಲಸಗಾರರಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಗೌಡನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಕೆಲಸಗಾರರು

ಗೂಳಿಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಅಡುಗೆ ಸಹ ಮಾಡಿದರಂತೆ. ಅಡುಗೆಯ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ (ನೋಡಿದರೆ) ಲಿಂಗಗಳು ಆಗಿದ್ದವಂತೆ. ಗೌಡ ತಾನು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಟ್ರೇಶನಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡ. ಕೊಟ್ಟೂರು ಬಸವೇಶ್ವರ ಒಂದು ಕಲ್ಲಿನ ಒಡಮೂಡಿದನಂತೆ ಗೌಡ ತಾನೇ ಮೂರ್ತಿಗೆ ಗುಡಿಕಟ್ಟಿಸಿದನು ಎಂಬುದು ಇಂದಿಗೂ ಐತಿಹ್ಯ. ಹಾಗೆಯೇ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಸಿಡಿದಿದಕ್ಕೆ ಸಿಡೇಕಲ್ಲು ಎಂದೂ, ಅದು 'ಸಿಡೇಗಲ್ಲು' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಸಿರಿಗೆರೆ

ಇಲ್ಲಿನ ಸಿರಿಗೇರಮ್ಮನ ದೇವಿಯಿಂದ ಈ ಊರಿಗೆ ಸಿರಿಗೆರೆ, ಸಿರಿಗೆರೆ ಎಂಬುದು ಬಂದಿರಬೇಕು. ಸಿರಿ + ಗಿರಿ ಯಿಂದ ಸಿರಿಗಿರಿ - ಸಿರಿಗೆರೆ.

ಸುಗ್ರೀವ ಗುಹೆ

''ಹಂಪಿಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಹಲವು ಗುಹೆಗಳಿದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಸುಗ್ರೀವ ಗುಹೆಗೆ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಗುಡಿಯಿಂದ ವಿಜಯವಿಠಲ ದೇವಾಲಯದ ಕಡೆಗೆ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿದರೆ ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಗ್ರೀವ ಗುಹೆಯು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಗುಹೆಯ ಒಳಗೆ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣ ಸೀತೆಯರ ಉಬ್ಬುಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ. ಸುಗ್ರೀವನು ಈ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಸುಗ್ರೀವ ಗುಹೆ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವಾಲಿಯು ಕೆಲವು ಕಾಲ ಈ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿದ್ದನೆಂದು ಅದರಿಂದ 'ವಾಲೀ ಸುಗ್ರೀವರ ಗುಹೆ'[೩೮] ಎಂದು ಸಹ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸೂಳೆಬಜಾರ್

ಹಂಪಿಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಹಲವು ಬಜಾರುಗಳಿವೆ. ಈ ಬಜಾರುಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟತೆ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕುರಿತು ಈಗಾಗಲೇ ಡಾ.ಎಸ್.ವೈ.ಸೋಮಶೇಖರ್ ಅವರು ಹಂಪೆಯ ಬಜಾರುಗಳು ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಹೊರತಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸೂಳೆಯ ಬಜಾರವೊಂದರ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅದರ ಬಗೆಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಚ್ಯುತರಾಯನ ಗುಡಿಯ ಎದುರಿನ ವಿಶಾಲವಾದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸೂಳೆಬಜಾರು ಎಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಬಜಾರದ ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸೂಳೆಯರು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ವಿದೇಶಿಯರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಂದ ಸೂಳೆಯರನ್ನು ದೊರಕಿಸಿ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ.[೩೯] ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹಗರನೂರು

ಹಗರನೂರು ಹೂವಿನಹಡಗಲಿಗೆ ಸೇರಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಹಗರನೂರು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದುದರ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ.

"ಹಿಂದೆ ಹಗರನೂರು ಗ್ರಾಮದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯೊಂದು ಇತ್ತು. ಕೆರೆಯ ಹತ್ತಿರ ಆಂಜನೇಯ ದೇವರು ಕೂಡ ಇದೆ. ಇದನ್ನು ತುಂಬಪ್ಪ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಅಲ್ಲಿನ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಜನರು ಕರೆಯುವರು. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ತುಂಬಪ್ಪ (ಆಂಜನೇಯ)ನ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಜಾತ್ರೆಯ ಉತ್ಸವದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ದೇವದಾಸಿಯರು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಜಾತ್ರೆ ಜರುಗುವಾಗ ಕೆರೆಯಬಳಿ ದೇವದಾಸಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳು ಒಬ್ಬ ದೇವದಾಸನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ (ಬಗಲಲ್ಲಿ) ಕೂಡುವಳು. ಇನ್ನೊಬ್ಬಳು ಅವನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಅವನಿಗೆ ಬಾಳೆಹಣ್ಣನ್ನು ತಿನ್ನಿಸುವಳು. ಅವನ ಬಗಲಲ್ಲಿ ಕುಳಿತವಳು ಅವನಿಗೆ ತಿನ್ನಿಸುವ ಹಣ್ಣನ್ನು ತಿನ್ನದಂತೆ ಕಸಿದು ಹಾಕುವಳು. ಅವನು ಕುಣಿಯುತ್ತಲೇ ಹಣ್ಣನ್ನು ತಿನ್ನುವನು. ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಜರುಗುವುದು. ಜಾತ್ರೆಗೆ ಬಂದ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಆಕರ್ಷಣೀಯವಾಗುವುದು. ಈ ದೇವದಾಸಿಯರು ಒನಪು ವೈಯಾರಮಾಡಿ ತಾವೂ ಕುಣಿಯುವರು. ಈ ಕುಣಿತದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ 'ಪಗರಣ'ವೆಂದು ಹೆಸರು. ಪಗರಣ ಹೋಗಿ ಹಗರಣವಾಯಿತು. ಹಗರಣ ಜರುಗಿದ ಸ್ಥಳದ ಸಮೀಪದ ಈ ಹಳ್ಳಿಗೆ 'ಹಗರಣದ ಊರು' ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ 'ಹಗರನೂರು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೆಸರು"[೪೦] ಬಂದುದರ ಕುರಿತು ಕಥೆಯೊಂದು ಹೇಳುವುದು ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಕುಂಬಾಸ ಅವರು ತಮ್ಮ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ದರ್ಶನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹುಲಿಕೆರೆ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಹುಲಿಕೆರೆ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿ. ಇದನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಲೂ ದಟ್ಟವಾದ ಕಾನನ ಇದ್ದು. ಈ ಕಾನನದ ಮಧ್ಯೆ ಸಾಕಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಗುಂಡುಗಳು ಇದ್ದವು. ಅವುಗಳ ಸಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯೊಂದು ವಾಸವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಗುಂಡುಗಳಿರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ಕೆರೆಯ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಹುಲಿಕೆರೆ ಎಂದೇ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವರು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹುಲಿಕೆರೆ ಎಂದು ಕರೆದರು.

ಹುಲಿಕುಂಟೆ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಹುಲಿಕುಂಟೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ರಾಜ ಬೇಟೆಗೆಂದು ಬಂದಿದ್ದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟೆ (ಕೆರೆಗಿಂತ ಚಿಕ್ಕದಾದ ನೀರು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಪ್ರದೇಶ) ಯಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯನ್ನು ಕೊಂದನಂತೆ. ಹುಲಿಯನ್ನು

ಹೊಡೆದು ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹುಲಿಕಟ್ಟೆ ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಹುಲಿಕಟ್ಟೆ ಎಂಬುದು ಈಗ ಹುಲಿಕುಂಟೆ ಎಂದು ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದೆ.

ಹೂವಿನಹಡಗಲಿ

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಳ ಹೂವಿನಹಡಗಲಿ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಹೂವು-ಹಣ್ಣುಗಳ ಬೆಳೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಿತ್ತು. ವಿಜಯನಗರದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬುಟ್ಟಿ ಬುಟ್ಟಿ ತುಂಬ ಹೂವುಗಳನ್ನು ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಈ ತುಂಗಭದ್ರ ನದಿಯ ಮೂಲಕ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಹೀಗೆ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೂವನ್ನು ಶ್ರೀ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಪೂಜೆಗೆ ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಯ ಮೂಲಕವೇ (ದೋಣಿ) ಹಡಗಿನ ಮೂಲಕ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಊರಿಗೆ ಹೂವಿನಹಡಗಲಿ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ.

ಹೇಮಕೂಟ

ಹಂಪಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಸ್ವಾಮಿ ಗುಡಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮೊದಲೇ ಕಾಣುವುದು. ಅಂದರೆ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಗುಡಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಎತ್ತರವಾದ ಗುಡ್ಡವನ್ನು ಹೇಮಕೂಟ ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜೈನ ದೇವಾಲಯ, ಮೂಲ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ, ನಾಗಲಿಂಗನ ಗವಿ, ಗಾಯಿತ್ರಿಮಠ ಹಾಗೂ ಶಿವರಾಮ ಅವಧೂತರ ಮಠಗಳಿವೆ. ದಕ್ಷ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತಿಯು ಬೆಂದು ಹೋದ ಅನಂತರ ಶಿವನು ಘೋರ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿದ ಸ್ಥಳವೆಂದು ಇದನ್ನು ಹೇಮಕೂಟ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಹೊಳಲು

ಹೂವಿನಹಡಗಲಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಹೊಳಲು ಗ್ರಾಮ ಕುರಿತು ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

“ಗಂಡರಾಧಿತ್ಯನು ಆಳಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಗಂಡರಾಧಿತ್ಯನ ಪ್ರೊಳಲ್’ ಎಂದು ಕರೆದರು. ‘ಪ್ರೊಳಲ್’ ಎಂದರೆ ಪಟ್ಟಣವೆಂದೂ ‘ಪ’ ಕಾರಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ‘ಹ’ ಕಾರ ಉಂಟಾಗಿ ಹೊಳಲ್, ಹೊಳಲು ಎಂದಾಗಿರಬೇಕು. ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಡರಾಧಿತ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟಿರಬೇಕು.”[೪೧] ಈ ಗ್ರಾಮವು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿದ್ದಿತು. ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅರಸರು ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೇ ರಚಿಸಿ, ಹೊಸಪೇಟೆ ಸಮೀಪದ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಗುಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ, ಅಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಯೋಚಿಸಿದರು. ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಹೊಳಲಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿದಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಚಿಲಕನಹಟ್ಟಿ

ಹೊಸಪೇಟೆಯಿಂದ ಮರಿಯಮ್ಮನಹಳ್ಳಿಯ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿದರೆ ಬರುವ ಊರೇ ಚಿಲಕನಹಟ್ಟಿ. ಈ ಚಿಲಕನಹಟ್ಟಿಯ ಬಗೆಗೆ ಇರುವ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರ ಕಾಲದ ಭುವನೇಶ್ವರಿ ಗುಡಿ (ಹಂಪಮ್ಮ) ಯು ಒಂದು.

"ಚಿಲಕನಹಟ್ಟಿಯು ಹಂಪಿಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ (ಪಂಪಾಪತಿ) ನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಹಂಪಮ್ಮನ ತೌವರುಮನೆಯಂತೆ. ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಫಲಪೂಜೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹಂಪಮ್ಮ ಪಂಪಾಪತಿಯರ ಲಗ್ನದ ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಚಿಲಕನಹಟ್ಟಿಯಿಂದ ಹಂಪಮ್ಮ ಹೊರಟು ಬರಬೇಕು. ಹಂಪಿ ಹೊಳೆ ಬದಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕೋದಂಡ ರಾಮನ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥದ ದಿವಸ ಚಿಲಕನಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ಭಾರೀ ಸಂಭ್ರಮ. ಅವರು ಹೆಣ್ಣಿನ ಕಡೆಯವರಂತೆ ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡು ಹಂಪಮ್ಮನನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಶೃಂಗರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅನಂತರ ಗುಡಿಯೊಳಗೆ ಆಕೆಯನ್ನು ಕೂಡಿಹಾಕಿ ಇಡೀ ರಾತ್ರಿ ಹಾಡು, ಕುಣಿತಗಳಲ್ಲಿ ಮಗ್ನರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮಧ್ಯೆ ಹಂಪಮ್ಮ ತನ್ನ ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಹಂಪಿಗೆ ಹೊರಡುತ್ತಾಳೆ. ಗುಡಿಯ ಚಿಲಕವನ್ನು ತಾನೇ ತೆಗೆದು ಆಕೆ ಹೊರಬರುತ್ತಾಳೆ. ಚಿಲಕವನ್ನು ತೆಗೆಯುವಾಗ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಪೂಜಾರಿ 'ಓ ಹಂಪಮ್ಮ ಹಂಪಿಗೆ ಹೋದಳು ಎನ್ನತ್ತಾರೆ. ಜನರೆಲ್ಲ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಹಿಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹಂಪಮ್ಮನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಚಿಲಕ ತೆಗೆಯುವ ಶಬ್ದ ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಆ ಗುಡಿಯಿರುವ ಹಳ್ಳಿಗೆ ಚಿಲಕನಹಟ್ಟಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

೨. ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಮುದಾಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಘಟನೆಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸಮಾಜ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿರುವ ಸಮುದಾಯಗಳ ಬಗೆಗಿನ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕ್ರೋಢೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರದ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಘಟನೆ ಮತ್ತು ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಕಂಡುಬಂದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಈ ಕೆಳಗೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಅಂಬಿಗ ಮತಸ್ಥ

ಅಂಬಿಗ ಮತಸ್ಥರ ಮೂಲ ನೆಲೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

''ಈ ಜಗತ್ತು ಮೊದಲು ನೀರೇ ನೀರಾಗಿತ್ತು. ಶಿವನು ಮಾತ್ರ ಒಂದು ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಈ ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದ ಕ್ರಮೇಣ ನೀರು ತನ್ನ ಸುತ್ತಲೂ ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿ ಭೂಮಿಯಾಗುತ್ತ ಹೊರಟಿತು. ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅನಂತಜೀವಿಗಳ ಉಗಮವೂ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಈ ಅನಂತ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನ ಉಗಮವೂ ಆಯಿತು. ನೀರಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮಾನವರನ್ನು ಶಿವ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೆಪ್ಪುಗಟ್ಟಿದ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬಿಡಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು. ಶಿವನೊಂದಿಗೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಜನ ಅವನ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನೆರವಾದರು. ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಉಳಿದ ಜನ ತಮಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸತೊಡಗಿದರು. ಶಿವನೊಂದಿಗೆ ಕೆಲವು ಜನ ನೀರಿನ ದಡದಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದುಕೊಂಡು ದೋಣಿ ನಡೆಸುವ ಕೆಲಸದೊಂದಿಗೆ ಜಲ-ಚರಗಳನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಆಹಾರವಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬದುಕಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಈ ಜನಾಂಗವೇ ಮುಂದೇ ಅಂಬಿಗ ಮತಸ್ಥರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬಂದರು.''[೪೨] ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸಂದರ್ಭ ಮತ್ತು ಅವನ ವೃತ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ ಒಂದು ಸಮುದಾಯ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಿರಬಹುದಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಇಂತಹ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಹಿಂದಿರುವ ಆಶಯವಾಗಿದೆ.

ಅಗಸ

ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಾತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಹಲವಾರು ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತಹ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಒಂದು ಭಾಗದ ಅಧ್ಯಯನವಾದರೆ ಆ ಜನಾಂಗದ (ಜಾತಿ) ಮೂಲವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದು ಎರಡನೇಯದಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮದೆ ಆದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೀರಿದ 'ಅಗಸ' ಸಮುದಾಯದ ವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಜಾತಿಯ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ನಮಗೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಲಭಿಸುತ್ತವೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜಕ್ಕೋಸ್ಕರ ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡ ಜನಾಂಗವು ತೀರ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

''ಇಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮೂಲವಾದ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಅಂಶ ಈ ಜನಾಂಗದ ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಗಂಗೆಯು ಋತುಮತಿಯಾದಳು. ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮೈಲಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ತೇಲಿಬಿಟ್ಟಳು. ಭೂತಾಯಿ ಅದನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಳು. ಕಾಲ ಕಳೆದಂತೆ ಯುಗಗಳು ಬದಲಾದಂತೆ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಪಾಂಚಾಲಿ ಹೊರಾಗದಳು. ಪಾಂಚಾಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಬರುವಾಗ ಹೊರಗಾದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಬಾಳೆ ಗಿಡದ ಮೇಲೆ ಇರಲು ಆದರೆ ಬೆತ್ತಲೆ ಇರಲು ನಾಚಿದ ಪಾಂಚಾಲಿ ಶಿವನ ಮೊರೆಹೊಕ್ಕಳು. ತನ್ನ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಯಾರದರೂ ಮಡಿ ಮಾಡಿ ಕೊಡಲಿ ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು. ಶಿವ ಅನುಕಂಪಗೊಂಡು ಮಂತ್ರಿಗೆ ಹೇಳಿದ. ನೀರು ಸಿಂಪಡಿಸಿದ ಕೆಲವು ಹನಿಗಳು ಚುಕ್ಕೆಗಳಾದವು. ಕೆಲವು ಬಾಳೆವಲೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದವು. ಆದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಅವನಿಗೆ ಬಟ್ಟೆ ಸೆಳೆಯುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೊಡಲಾಯಿತು. ಅವನ ವಂಶಸ್ಥರೇ ಅಗಸರು.''[೪೩]

“ಒಂದುಸಲ ಪಾರ್ವತಿ ಹಸಿ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಆನೆಯೊಂದನ್ನು ಮಾಡಿದಳಂತೆ. ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಶಿವ ಅದನ್ನು ತುಳಿದ ಅದರಿಂದ ಮೊದಲ ವಣ ಹುಟ್ಟಿದ ಇವನ ವಂಶಜರೇ ಅಗಸರು ಎನ್ನಬಹುದು.

ಈಡಿಗ

ಈಡಿಗ ಸಮುದಾಯದ ಬಗೆಗೆ ಒಂದು ಕಥೆಯೊಂದು ಐತಿಹ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೀಗೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ.

“ಬಹು ಕಾಲದ ಹಿಂದೆ ಒಂದನೊಂದು ದಿನ ಪಾರ್ವತಿ ಪರಮೇಶ್ವರರು ವಿಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿ ಕಾಡಿಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಪಾರ್ವತಿಗೆ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದ್ದ ಈಚಲಮರವನ್ನು ನೋಡಿ ಈ ಮರದ ರಸದಿಂದ ದಾಹ ತಣಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಯೋಚಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅದೇ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಬಂದ ಬಳೆ ಮಾರುವ ಬಣಜಿಗನಿಗೆ ಈಚಲು ರಸ ತೆಗೆಯುವುದನ್ನು ಪಾರ್ವತಿ ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು, ತೆಗೆಸುತ್ತಾಳೆ. ಅದನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ಸಂತೃಪ್ತಿಗೊಂಡು ಉಂಗುರವೊಂದನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅದರ ಗುಟ್ಟು ತಿಳಿಸಿ ಹೊರಡುತ್ತಾರೆ. ಆ ಉಂಗುರದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಈಚಲು ಮರವನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸಿ ಕಳ್ಳು ತೆಗೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿತ್ತು. ಕ್ರಮೇಣ ಆಚಾರ ತಪ್ಪಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಉಂಗುರವನ್ನು ಅಳಿಲು ನುಂಗಿತು. ಆನಂತರ ಮರವನ್ನು ಹತ್ತಿಯೇ ರಸ ತೆಗೆಯಬೇಕಾಯಿತು.”[೪೪] ಈ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಈಡಿಗರಾದರು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಕಥನ ಒಂದು ಸಮುದಾಯದ ಹಿನ್ನಲೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಾಗಿದೆ.

ಉಗುಳದಮ್ಮಲ ಮಾರಿ

ಹಂಪಿಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯದಿಂದ ವಿಜಯವಿಠಲ ದೇವಾಲಯದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದರೆ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕೈಜೋಡಿಸಿರುವ ಜೋಡಿ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಭೇಟಿನೀಡುವ ಹಾಗೂ ಇವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದಿರುವ ಹಲವಾರು ಮಂದಿ ಎಲೆ-ಅಡಿಕೆ ಜಗಿದು, ಇಲ್ಲವೇ ಹಾಗೆಯೇ ಈ ರೇಖಾಚಿತ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ಉಗುಳಿಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ “ಹಿಂದೆ ಈ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಹೆಂಗಸರು ಇದ್ದರು. ಅವರು ಮಾಡಬಾರದ ಎಲ್ಲಾ ಪಾಪ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಕೊನೆಗೆ ತಮ್ಮ ಪಾಪ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹಂಪಿಯ ಪುಣ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಪ್ರಾಣಬಿಟ್ಟರು. ಸಾಯುವಾಗ ‘ನಾಲ್ವರು ನಡೆದಾಡುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಚಿತ್ರ ಬಿಡಿಸಿ’ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಪ್ರಾಣಬಿಟ್ಟರು. ಹೀಗಾಗಿ ಅವರ ಗುರುತಿನ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಅವರ ಪಾಪ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಜನರು ಹೀಗೆ ಉಗುಳಿ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಉಗುಳ ತಂಬಲಮಾರಿ > ಉಗುಳದಮ್ಮಾಲ ಮಾರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂತು.

ಇನ್ನೊಂದು ಐತಿಹ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ಸೊಸೆಯೊಬ್ಬಳು ಬೇರೆಯವರೊಡನೆ ಅನೈತಿಕ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿದ್ದಳು. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದ ಅವರ ಮನೆಯವರು ಈಕೆಯನ್ನು ಹೊರಹಾಕಿದರು. ಆಗ ಈಕೆಯು ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಮಾಡಿದಳು. ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಆಕೆ ಕಲ್ಲಾದಳು. ಅಂದಿನಿಂದ ಜನರು ಈ ಕಲ್ಲಿಗೆ ಗೌರವ ನೀಡದೆ, ಆಕೆಯ ಪಾಪಕೃತ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಉಗುಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಕೊನೆಗೆ ಇದರಿಂದಾಗಿ ಈಕೆ 'ಉಗುಳದಮ್ಮಲ ಮಾರಿ'ಯಾದಳು.''೪೪

ಉಚ್ಚಂಗಿ ದುರ್ಗದ ಪಾಳೇಗಾರರು

ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅವನತಿಯ ನಂತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪಾಳೇಗಾರರು ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಆಳ್ವಿಕೆ ನಡೆಸಿದರು. ಅಂತಹ ಪಾಳೇಗಾರರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗವು ಒಳಗಾಗಿತ್ತು. ವಂಶದಲ್ಲಿ ದಾದಯ್ಯನಾಯಕ ಪಾಳೇಗಾರನಾಗಿದ್ದು ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗವನ್ನು ಕೇಂದ್ರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮೊದಲ ಪಾಳೇಗಾರನಾಗಿ ಆಳಿದ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯವೊಂದು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಒಂದನೆಯದಾಗಿ ವಿಜಯನಗರದ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಇರುವ ಮೊಲ ಮತ್ತು ನಾಯಿಯ ಹೇಳಿಕೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದೆ. ದಾದಯ್ಯ ನಾಯಕನು ಮೊಲವು ನಾಯಿಯನ್ನು ಅಂಜಿಸಿದ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು, ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯ ಕಟ್ಟಿದನೆಂದು ಅದೇ ಹರಪುರವಾಗಿದ್ದಿತೆಂಬ ಹೇಳಿಕೆ ಇದೆ.

ಎರಡನೆಯದಾಗ ಬೇಡರ ಮುದ್ದಪ್ಪ ನಾಯಕನಿಗೆ ದಾದಯ್ಯ, ರಂಗಯ್ಯ, ತಿಮ್ಮಯ್ಯ ಮತ್ತು ಓಬಣ್ಣ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ ಮಕ್ಕಳಿದ್ದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ದಾದಯ್ಯನಿಗೆ ಸ್ವಪ್ನವಾಯಿತಂತೆ. ಅದರಂತೆ ತುಂಗಾಭದ್ರಾ ನದಿಯನ್ನು ಮೊದಲಗಟ್ಟಿಯ ಬಳಿ ದಾಟಿ ಕಾನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದರೆಂದು, ನಂತರದಲ್ಲಿ ಬಾಗಳಿಗೌಡರ ಪರಿಚಯದೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ಕತ್ತಿಯ ವಿಷಯವು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಆ ಕತ್ತಿಯು ಹೊಯ್ಸಳ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನದೆಂದು, ಅದನ್ನು ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನನೇ ಒಂದು ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೂಳಿದನೆಂದು ನಂತರ ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ ಸಮೀಪದ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದನಂತೆ (ಇಂದಿಗೂ ಕತ್ತಿಗುಂಡಿ, ಬೆಟ್ಟದ ಮರಡಿ ಇವೆ) ಆ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ಗೌಡರ ಮನೆಯಿಂದ ಪಡೆದು ದಾದಯ್ಯನು ನೀಲುಗುಂದದ ಅಡವಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಟೆಯಾಡಿದ, ನಂತರ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯುವಾಗ ಇವನಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸರ್ಪ ಇದ್ದ ವಿಷಯವನ್ನು ಕಾಮಭಟ್ಟರಿಂದ ತಿಳಿದು ಅವರ ಹೇಳಿಕೆಯಂತೆ ಒಂದು ರಾಜ್ಯ ಕಟ್ಟಿದನಂತೆ ಅದೇ ಹರಪುರವಾಯಿತೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. ಆದರೆ ದಾದಯ್ಯನಾಯಕನ ಹರಪನಹಳ್ಳಿಯ ಪಾಳೆಗಾರಿಕೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೂ ಮೊದಲೇ 'ಹರಪುರ' ಗುರುತಿಸುವ ಪ್ರಮುಖ ಊರಿಗಾಗಿಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಕಂಚಾವೀರರು

ಕಂಚಾವೀರರು ಎಂಬ ಸಮುದಾಯ ಪವಾಡಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ಭಕ್ತರು. ಈ ಸಮುದಾಯದ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. "ಶಿವನು ರಾಕ್ಷಸರ ವಧೆಗಾಗಿ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ವೇಷ ಧರಿಸಿ ಅಲೆಯುವಾಗ ತನ್ನ ಮೈಮೇಲಿನ ಬೆವರನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ತೆಗೆದು ನೆಲಕ್ಕೆ ಹಾಕಿದಾಗ ಅದರಿಂದ ಐದು ಜನ ವಿಕಾರ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಜನಿಸಿದರಂತೆ. ಇವರ ರಾಕ್ಷಸೀ ರೂಪನೋಡಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ಬೆದರಿ ನೀವಾರು? ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದನಂತೆ. ನಾವು ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು ಎಂದು ಹೇಳಿದರಂತೆ. ನೀವು ನನ್ನ ಮಕ್ಕಳೇ ಆದಲ್ಲಿ ಗಂಗಿಮಾಳಿಯ ಎದೆಹಾಲು ನಿಮ್ಮ ಬಾಯಿಗೆ ಬೀಳಲಿ ಎಂದು ಪರೀಕ್ಷೆ ಒಡ್ಡಿದನು. ಗಂಗಿಮಾಳಿ ಮತ್ತು ಈ ಐದು ಜನರ ಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಏಳು ಪದರಿನ ಸೀರೆಯನ್ನು ಅಡ್ಡವಾಗಿ ಒಡ್ಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಮೀರಿ ಈ ಐದು ಜನರ ಬಾಯಿಗೆ ಗಂಗಿಮಾಳಿಯ ಮೊಲೆ ಹಾಲು ಬೀಳಲು ಇವರು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳೆಂದು ಒಪ್ಪಿ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಮಣಿಮಲ್ಲಾಸುರರೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸರ ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ"[೬೬] ಎಂಬುದಾಗಿ ಅವರ ಸಮುದಾಯದ ಹುಟ್ಟಿನ ಬಗ್ಗೆಎಂದು ವಿವರಣೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

ಕಂಪಣ್ಣ

ಕಂಪಲಿಯ ಕಂಪಣ್ಣನೆಂಬ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯವೊಂದು ಹೀಗಿದೆ.

ಹಿಂದೆ ಕಂಪಣ್ಣ ಅಂತ ಒಬ್ಬನಿದ್ದನಂತೆ. ಅವನ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಜಾತಿ ಇಲ್ಲದ ಜಾತಿಯವನೊಬ್ಬ ನಿದ್ದ. ಅವನ ಹೆಸರು ವಕ್ಕಲು ಮುದ್ದೇಗೌಡ. ಮುದ್ದೇಗೌಡನ ಹೆಂಡತಿ ಗೌರಮ್ಮ. ಈ ದಂಪತಿಗಳಿಗೆ ಏಳುಜನ ಮಕ್ಕಳು. ಆರನೆಯವನು ಹಳವೇಗೌಡ ಮತ್ತು ಏಳನೆಯವಳು ಸತವಂತಿ. ಕಂಪಣ್ಣ ರಾಜನ ಮಗನು ಸತವಂತಿಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಡುತ್ತಾನೆ. ಕೋಪಗೊಂಡ ಕಂಪಣ್ಣನು ಮಗನ ತಲೆ ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಜಾತಿ ಇಲ್ಲದ ಜಾತಿಯವರನ್ನು ಕಾವೇರಿ ದೇಶಕ್ಕೆ ಓಡಿಸಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಹಂಪಿ ಹೊಳೆ ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಸತವಂತಿಗೆ ದಾರಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕಂಪಣ್ಣ ರಾಜನನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಈ ಐತಿಹ್ಯವು ಕಂಪಿಲ ಮತ್ತು ಕುಮಾರರಾಮರ ಸುತ್ತ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಂತಿದೆ. ಹಂಪಿ ಹೊಳೆಯು ಇಲ್ಲಿಯೂ ರಕ್ಷಕದೈವವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಕುಮಾರರಾಮ

"ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಹೊಸಮಲೆದುರ್ಗದ ಅರಸ. ಹರಿಯಾಲದೇವಿ ಅವನ ಹೆಂಡತಿ. ಹರಿಯಾಲದೇವಿಯ ತಮ್ಮ ಬೈಚಪ್ಪನೇ ಕಂಪಿಲಿನ ಮಂತ್ರಿ. ಜಟ್ಟಂಗಿರಾಮೇಶ್ವರ ಏಳನೇ ಜಗದಂಬಾಳ ವರಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಹರಿಯಾಲದೇವಿ ಗರ್ಭಧರಿಸಿ ಚೆನ್ನಿಗ ರಾಮನನ್ನು ಹೆರುತ್ತಾಳೆ. ಮುದಿ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ

ಕಂಪಿಲನು ಡೊಂಬರ ಹುಡುಗಿ ರತ್ನಾದೇವಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಚೆನ್ನಿಗರಾಮನನ್ನು ಬಯಸಿದ ರತ್ನಾದೇವಿಯು ಆತ ಒಪ್ಪದೇ ಇದ್ದಾಗ ಚೆನ್ನಿಗರಾಮನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಅಗಸೆ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಾಳೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಐತಿಹ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಕಂಪಟಾಲು ನಗರದ ದೊರೆ ಆತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹುಡುಗಿಯಾದ ಹಿರಿಯಾಲ ದೇವಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆಕೆಗೆ ಬಹುದಿನಗಳ ಕಾಲ ಮಕ್ಕಳಾಗದ ಕಾರಣ ಶ್ರೀರಾಮರ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿ ಗರ್ಭಧರಿಸಿ ಕುಮಾರರಾಮನನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾಳೆ. ಕಂಪಿಲರಾಯ ಡೊಂಬರ ರತ್ನಾಜಿಗೆ ಮನಸೋಲುತ್ತಾನೆ. ಕೊನೆಗೆ ಆಕೆಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದಿನ ವಿವರ ಯಥಾ ನಿರೂಪಣೆಯ ಮಾಧರಿಯಂತೆ ಕಾಣಬಹುದು.

ಮೂರನೇ ಐತಿಹ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ರತ್ನಾಜಿಯು ದಿಲ್ಲಿಯ ನವಾಬನ ಮಗಳಾಗಿದ್ದು, ಆಕೆ ಕುಮಾರರಾಮನ ಶೌರ್ಯ ಸಾಹಸ ಕೇಳಿ ಮದುವೆಯಾಗಲು ಬಯಸುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೆ ಕಂಪಿಲರಾಯನು ಸ್ವತಹ ಆಕೆಯನ್ನೇ ಮದುವೆಯಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಉಳಿದಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ವಿವರ ಮೇಲಿನ ನಿರೂಪಣೆಯಂತೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ."[೪೭]

ಕೆಳದಿ ರಾಣಿ ವೀರಮ್ಮಾಜಿ ಸಮಾಧಿ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಉಜ್ಜನಿಯ ಒಂದು ಸಮಾಧಿಯ ಕುರಿತು ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

"ಕೆಳದಿಯ ಬಸಪ್ಪನಾಯಕನ ರಾಣಿಯಾದ ವೀರಮ್ಮಾಜಿ ತನ್ನ ಗಂಡನ ಸಾವಿನ ನಂತರ ತನ್ನ ಸೋದರ ಮಾವನಾದ ಬಂಕಾಪುರದ ಪಟ್ಟಣಶೆಟ್ಟಿ ಚೆನ್ನವೀರಪ್ಪನ ಮಗನನ್ನು ದತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಳು. ಆತನಿಗೆ ಸೋಮಶೇಖರನಾಯಕನೆಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿ ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿದಳು. ಈ ಬಾಲಕನನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ತಾನೇ ಕೆಳದಿಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದ ಹೈದಾರಾಲಿ, ಕೆಳದಿ ರಾಜಧಾನಿ ಬಿದನೂರನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ರಾಣಿ ವೀರಮ್ಮಾಜಿ ಹಾಗೂ ಆಕೆಯ ದತ್ತು ಪುತ್ರನಾದ ಬಾಲಕ ಮೂರನೇ ಸೋಮೇಶ್ವರ ನಾಯಕನನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದು ಮಧುಗಿರಿಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಬಲವಾದ ಪಹರೆಯೊಡನೆ ಸೆರೆಯಲ್ಲಿರಿಸಿದ. ವೀರಮ್ಮಾಜಿಯ ಸಹಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಮರಾಠರ ಮಾಧವ ತಡವಾಗಿ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಮಧುಗಿರಿಗೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ ರಾಣಿ ವೀರಮ್ಮಾಜಿ ಮತ್ತು ಸೋಮೇಶ್ವರರನ್ನು ಸೆರೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಪೂನಾಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ತೀರಿಕೊಂಡಳೆಂದು"[೪೯] ಹೀಗೆ ಪೂನಾಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ವೀರಮ್ಮಾಜಿ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಉಜ್ಜನಿಯಲ್ಲಿ ತೀರಿಕೊಂಡಳೆಂದು, ವೀರಮ್ಮಾಜಿಯ ಶವ ಉಜ್ಜನಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಕೊರವಂಜಿ ರಕ್ತ

ಬಳ್ಳಾರಿ ತಾಲೂಕಿನ ಮೋಕ ಗ್ರಾಮ ಮತ್ತು ಕರ್ಚೇಡುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ಕೆರೆ ಇದೆ. ಆ ಕೆರೆಯನ್ನು ಜಗ್ಗನಾಥನ ಕೆರೆಯೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆರೆಯ ತೂಬು ರಕ್ತದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಲೇಪಿಸಿದಂತೆ ಇದೆ. ಅದನ್ನು ಕೊರವಂಜಿ ರಕ್ತದ ತೂಬು ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ. ಇದರ ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ.

ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಕೆರೆಯು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಒಣಗಿ ಹೋಯಿತು. ಕೆರೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನೇಗಿಲು-ಕುಂಟೆಯನ್ನು ಹೊಡೆದು ಬಿತ್ತನೆ ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸಿದರು. ಮಳೆಯು ಬಂದಾಗ ಬಿತ್ತನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು. ಹೀಗಾಗಿ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಕಡ್ಲೆಯನ್ನು ಬಿತ್ತನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದರು. ದಾರಿ ಹೋಕ ಕೋರವಂಜಿಯು ನೀರಡಿಸಿ ನೀರು ಕುಡಿಯಲೆಂದು ಬಿತ್ತನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವವರ ಹತ್ತಿರ ಬಂದಳು. ನನಗೆ ಬಾರೀ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಡಿಯಲು ನೀರನ್ನು ಕೊಡಿ ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾ ಬಿತ್ತುತ್ತಿರುವವರ ಹಿಂದೆಹಿಂದೆಯೇ ಆ ಮೇರೆಗೆ ಈ ಮೇರೆಗೆ ಹೋದಳು. ನೀರು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಗೆ ಕೆರೆಯ ತೂಬಿನ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗು ಅಲ್ಲಿಯೇ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ನೀರು ಇಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ ಎಂದರು. ಕೊರವಂಜಿ ತೂಬಿನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಬಾಯಾರಿಕೆ ತಡೆಯಲಾರದೇ ನಾಲಿಗೆ ಕಡಿದುಕೊಂಡು ಸತ್ತಳಂತೆ. ರೈತರು ಬಂದು ನೋಡಿದರೆ ಬಾಯಾರಿಕೆಗೆ ತತ್ತರಿಸಿದ ಕೊರವಂಜಿ ರಕ್ತ ಕಾರುತ್ತಿದ್ದಳಂತೆ. ಆ ರಕ್ತ ಜಗ್ಗನಾಥನ ಕೆರೆಯ ತೂಬೆಲ್ಲಾ ಆವರಿಸಿತು ಎಂಬುದಾಗಿ ಕಥನವಿದೆ. ಕೆರೆಯ ತೂಬಿನ ಬಂಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗೆ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವುದು.

ಗಂಡುಜೋಗಮ್ಮ

ನಾಡಿನಾದ್ಯಂತ ಎಲ್ಲಮ್ಮ, ಹುಲಿಗೆಮ್ಮ ದೇವಿಯ ಜೋಗತಿಯರು ಕಂಡುಬರುವುದು ವಿಶೇಷವೇನಲ್ಲ. ಈ ದೇವಿಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಡುಜೋಗಮ್ಮರು ಕಾಣಸಿಗುತ್ತಾರೆ. ಇವರ ಕುರಿತಾದ ಕೆಲವು ರೀತಿಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ.

೧. "ಜಮದಗ್ನಿ ಮಹರ್ಷಿಯ ಶಾಪದಿಂದ ಎಲ್ಲಮ್ಮನಿಗೆ ಕುಷ್ಠರೋಗ ಉಂಟಾಯಿತು. ಆಗ ಆಕೆ ತನ್ನ ತಮ್ಮಂದಿರಾದ ಎಕ್ಕಯ್ಯ ಜೋಗಯ್ಯನವರಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಳು. ಅವರು ಅವಳನ್ನು ದೂರೀಕರಿಸಿದರು. ಇದರಿಂದ ಮುನಿದ ಆಕೆ ಅವರಿಗೆ ಶಾಪಕೊಟ್ಟಾಗ ಅವರ ಪುರುಷತ್ವ ಹರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವರ ಅನುಯಾಯಿಗಳೇ ಇಂದಿನ ಗಂಡು ಜೋಗಮ್ಮಗಳು.

೨. ಜಮದಗ್ನಿಯ ಹೆಂಡತಿ ರೇಣುಕೆ ಬಸುರಿಯಾದಾಗ ಆಕೆಗೆ ಸಹಾಯಕರಾಗಿ ಯಾರೇ

ಸುಲಗಿತ್ತಿಯರಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ರೇಣುಕೆಯ ತಮ್ಮಂದಿರಾದ ಎಕ್ಕಯ್ಯ-ಜೋಗಯ್ಯರು ಸ್ತ್ರೀ ವೇಷಧರಿಸಿ ಅವಳಿಗೆ ಸೂಲಗಿತ್ತಿಯರಾದರು. ಅವರೇ ಈಗ ಕಾಣಸಿಗುವ ಗಂಡು ಜೋಗಮ್ಮರೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ.

೩. ಜಮದಗ್ನಿ ರೇಣುಕೆಯ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯವನ್ನು ಶಂಕಿಸಿ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತಲೆ ಕಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಪರಶುರಾಮನನ್ನುಳಿದು ಉಳಿದ ಮಕ್ಕಳು ತಾಯಿಯ ತಲೆ ಕಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ನಿರಾಕರಿಸಿದರು. ಜಮಗದ್ನಿ ಅವರಿಗೆ ನಪುಂಸಕರಾಗಿರೆಂದು ಶಾಪವಿತ್ತನಂತೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಗಂಡು ಜೋಗಮ್ಮರ ಪರಂಪರೆ ಬೆಳೆಯಿತು''[೪೯] ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯಿದೆ.

ಗುಲಗಂಜಿ ಮಾಧವರಾಯ

ಹಂಪಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಅದನ್ನು ಗುಲಗಂಜಿ ಮಾಧವರಾಯನ ಗುಡಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಗುಡಿಗೆ ಆ ಹೆಸರು ಬಂದಿರುವ ಹಿನ್ನಲೆ ಹೀಗಿದೆ. ಹಂಪಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣಕಾಶಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿರುವುದು ಸತ್ಯಸಂಗತಿ. ಉತ್ತರಕಾಶಿಗಿಂತ ಇಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ರೀತಿಯ ಗುಡಿಗೋಪುರಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದರಂತೆ ದಾನ-ಧರ್ಮ ಮಾಡಿದರಂತೆ, ಈ ಬಗೆಯ ಗುಡಿಗೋಪುರಗಳ ಮತ್ತು ದಾನ-ಧರ್ಮದ ಬಗೆಗೆ ಗುಡಿಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು-ಹಲವು ರೀತಿಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ದಿನ ಕಾಶಿ ಹೆಚ್ಚೋ ಹಂಪಿ ಹೆಚ್ಚೋ ಎಂದು ತೂಗಿನೋಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಎರಡು ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ತಕ್ಕಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ತೂಗಿದರಂತೆ. ಆಗ ಕಾಶಿ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಭಾರ ಒಂದು ಗುಲಗಂಜಿಯಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾದಾಗ, ಹಂಪಿಯ ಜನಕ್ಕೆ ಚಿಂತೆಯಾಯಿತು. ಚಿಂತಿತರಾದ ಜನರು ವಿರೂಪಾಕ್ಷಗುಡಿಯ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಲಗಂಜಿ ತೂಕದಷ್ಟು ಗುಡಿಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರು. ಮತ್ತೆ ಎರಡು ಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ತೂಗಲಾಗಿ ಅವು ಸಮಾನವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದವು. ಹೀಗೆ ಗುಲಗಂಜಿ ತೂಕದ ಗುಡಿಕಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಗುಡಿಗೆ ಗುಲಗಂಜಿ ಮಾಧವರಾಯನ ಗುಡಿ ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು ಎಂದು ಜನರು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜನಪದರ ಕಲ್ಪನೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುವುದು ಕಂಡುಬರುವ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿರುವ ದೇವಾಲಯದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಕಥನ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಬೇರೆ ಯಾವ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಈ ತರಹದ ಮಾನ್ಯತೆ ಕೊಟ್ಟಿರಲಾರದು ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಜೋಗತಿಯರ ಭಿಕ್ಷೆ

ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಹೊತ್ತು ಅಥವಾ ಮುತ್ತು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಜೋಗಮ್ಮರು ಭಿಕ್ಷೆ (ಊರಾಡುವುದು)ಗೆ ಹೋಗುವುದು ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಶೀಲದ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶಯಪಟ್ಟು ಜಮದಗ್ನಿ ಮಹರ್ಷಿಯು ಪರಶುರಾಮನಿಂದ ತಲೆ ಕಡಿಸಿದ.

ಪುನಃ ಪರಶುರಾಮ ತಾಯಿ ಜನ್ಮ ಪಡೆದ ಮೇಲೆ ಆಕೆ ಜಮದಗ್ನಿಯಿಂದ ದೂರವಾದಳಂತೆ. ಎಲ್ಲಮ್ಮ ಜಮದಗ್ನಿಯಿಂದ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಳಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಭಿಕ್ಷಾಟನೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಅವಳ ಅನುಯಾಯಿಗಳಿಗೂ ಅದು ಸೇರ್ಪಡೆಯಾಯಿತು. ಇಂದು ಜೋಗತಿಯರು ಭಿಕ್ಷಾಟನೆಯಿಂದ ಬಂದ ಹಣವನ್ನು ತಮ್ಮ ಚಟಗಳಿಗೆ ವ್ಯಯಿಸುವುದು, ದೇವತೆಯ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಪಿಡುಗಾಗಿ ಬೆಳೆಯಲಾರಂಭಿಸಿರುವದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಹರಿಹರ - ರಾಘವಾಂಕರ ಬಗ್ಗೆ

ರಾಘವಾಂಕನು ಹರಿಹರನ ಸೋದರ ಅಳಿಯ ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಯನು ಹೌದು. ಇವರ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ರಾಘವಾಂಕ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಬರೆದು ಹರಿಹರನಿಗೆ ತೋರಿಸಲು ಅದು ಭೂರಮಣನ ಕಥೆಯೆಂದು ಆತ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದೇ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವನು. ಏಕೆಂದು ಶಿಷ್ಯ ರಾಘವಾಂಕ ಕೇಳಲು ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರನಿಗೆ ದೇವರು ಕರುಣಿಸಿದಾಗ ಕೈವಲ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ತಿರುಗಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದನಲ್ಲ ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ ಭಕ್ತನಲ್ಲ ಎನ್ನುವನು. ಆದರೆ ಶಿಷ್ಯ ಸುಮ್ಮನಿರದೆ ಆತ ಸತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ತನ್ನ ಸತಿ ಸುತರನ್ನಲ್ಲದೆ ತನ್ನನ್ನೂ ಮಾರುಗೊಂಡನಲ್ಲ ಆದ್ದರಿಂದ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ದೊಡ್ಡವನು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ವಾದಿಸುವನು. ಇದರಿಂದ ಕುಪಿತನಾದ ಹರಿಹರ ತನ್ನ (ಪಾವುಗೆ) ಮೆಟ್ಟುಗಳಿಂದ ರಾಘವಾಂಕನ ಮುಸುಡಿಗೆ ಒಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ರಾಘವಾಂಕನ ಹಲ್ಲುಗಳು ಧರೆಗುರಿಳಿದವು. ನಂತರ ಕವಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಗುರು ಕಾರುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಪಡೆದನೆಂದು ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯ ಈ ದಂತಕಥೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಿಂದಲೂ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ತಾನು ಬರೆದ ಕಾವ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಹರಿಹರನೊಂದಿಗೆ ವಾದಕ್ಕಿಳಿದನೆಂಬ ಹೇಳಿಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಹಂಪಿಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾದ ಐತಿಹ್ಯ.

ಹೊನ್ನನಾಗತಿ ಝುರಿ

ದಾದಯ್ಯನಾಯ್ಕನ ಧರ್ಮಪತ್ನಿ ಶ್ರೀಮತಿ ಹೊನ್ನನಾಗತಿ. ಇವಳಿಗೆ ರಾಜ್ಯದ್ರೋಹಿ ಅಪರಾಧದ ಪಟ್ಟಿಕಟ್ಟಿ, ಹೊನ್ನನಾಗತಿಯನ್ನು ಉಚ್ಚಂಗಿ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿನ ಖುರಜನ (ಖತೇರಿ) ಕಿಟಕಿಯ ಮೂಲಕ ಹೊರತಳ್ಳಿ ಸಾಯಿಸುವ ಮರಣ ದಂಡನೆಯನ್ನು ದಾದಯ್ಯನಾಯ್ಕ ತನ್ನ ಸೇವಭಟ್ಟರಿಗೆ ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿ ಇಲ್ಲಿಂದ ಕೆಳತಳ್ಳಲಾಯಿತು.[೫೦] ಹೊನ್ನನಾಗತಿಯನ್ನು ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ನೂಕಿದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ 'ಹೊನ್ನನಾಗತಿ ಝುರಿ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

೩. ಘಟನಾ ಸಂಬಂಧಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

ಭೌಗೋಳಿಕವಾಗಿ, ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ, ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ, ದೈವಿಕವಾಗಿ, ಯಾವುದೇ ಆಚರಣೆ, ನಂಬಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತಹ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಘಟನಾ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಅಕ್ಬರನ ಮಂಚ

ಕೊಟ್ಟೂರು ಗುರುಬಸವೇಶ್ವರನ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಮಂಚವನ್ನು ಅಕ್ಬರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು. ಅದರಿಂದ 'ಅಕ್ಬರಮಂಚ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಕ್ಬರ ಮಂಚದ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

೧. ಅಕ್ಬರನಿಗೆ ಬಹು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಮಕ್ಕಳ ಸಂತಾನವಿರಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ಒಮ್ಮೆ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು ಕೊಟ್ಟೂರಿಗೆ ಬಂದು ಕೊಟ್ರೇಶನ ದರ್ಶನ ಪಡೆದನಂತೆ. ಕೊಟ್ರೇಶನ ದರ್ಶನ ಪಡೆದು ಹೋದನಂತರ ಅಕ್ಬರ್ ಬಾದಷಹನಿಗೆ ಮಕ್ಕಳ ಸಂತಾನ ಭಾಗ್ಯ ಬಂತು. ಆ ಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ರೇಶ್ವರನಿಗೆ ಮಕ್ಕಳ ಸಂತಾನಭಾಗ್ಯ ಕೊಟ್ಟಿದಕ್ಕಾಗಿ ಬಾದಷಹ ಮಂಚವನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟು ಹೋದನೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. ಇಂದು ಸಹ ಕೊಟ್ರೇಶನ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಮಂಚವನ್ನು ಅಕ್ಬರನ ಮಂಚ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ.

೨. "ಕೊಟ್ಟೂರು ನಗರದಲ್ಲಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಗುರುಬಸವ ರಾಜನಿಗೆ ಬಾದಶಹನ ರಾಜ್ಯಾಡಳಿತೆಯ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮತ ಸಹಿಷ್ಣುತೆ ಮತ್ತು ಆಚಾರಗಳು ಅರಿಕೆಯಾದವು. ಉತ್ತಮ ಮತವಾದಿಗಳಿಗೆ ತಾನೇ ದರ್ಶನ ಕೊಟ್ಟು ಬರುವುದು ಶಿವನ ಮತ. ಆದುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಗುರುರಾಯನು ದಿಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು. ದಿಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿ ಬಾದಷನ ಓಲಗವು ನೆರೆದಿತ್ತು. ಆಸ್ಥಾನದ ಪಂಡಿತರ ಸರ್ವಧರ್ಮಗಳ ಸಾರಾಸಾರವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀಗುರು ಕೊಟ್ಟೂರೇಶ್ವರನು ನಿಜನಗರಂ ಪೊಕ್ಕು ಅರಮನೆಯ ಮಹಾದ್ವಾರಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಿರಾಕಾರನಾಗಿ ರಾಣಿಯರ ಅಂತ:ಪುರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ರಾಣಿಯ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಜಂಗಮ ರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಕಟನಾದನು. ಕೂಡಲೆ ರಾಣಿಯು ಭಯಗೊಂಡು ದಾದಿಯರೊಡನೆ ರಾಜನನ್ನು ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡಳು. ಯಾರ ಭಯವೂ ಇಲ್ಲದ ರಾಣಿವಾಸವನ್ನು ಹೊಕ್ಕ ಜಂಗಮನನ್ನು ನೋಡಿ, ಬಾದಶಹನ ರೋಷವು ಉಕ್ಕೇರಿತು. ಕೂಡಲೇ ಕೆಂಗಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಕಿಡಿಗಳನ್ನುಗುಳುತ್ತಾ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಹೊರಗೆಳೆದನು. ಗುರುವರ್ಯರ ಮೇಲೆ ಖಡ್ಗವನ್ನು ಬೀಸಿದನು. ಖಡ್ಗವು ನಿಂತುಹೋಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಅರಸನ ಬುದ್ಧಿಯು ಮಂಕಾಯಿತು. ಆಳವಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸಿ ಈತನಾರೋ ಮಹಿಮಾ ಪುರುಷನಿರಬಹುದೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಆತನ ಪಾದಕ್ಕೆರಗಲು ಆ ಕ್ಷಣವೇ ಶ್ರೀ

ಗುರುವು ತನ್ನ ನಿಜರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಕಟನಾದನು. ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರರ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಮೀರಿಸಿ ಕಾವೀಯನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಪರಮ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಅರಮನೆಯ ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ವಿರಾಜಿಸಿದನು. ಆಗಲೂ ಬಾದಷಹನು ಆತನ ಚರಣಕ್ಕೆ ಪುನಃ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ನನಗೆ ದರ್ಶನ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ನನ್ನ ಪೂರ್ವದ ಪುಣ್ಯವೇ ಸರಿ ಎಂದು ಹೇಳುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ, ಎಲೈ ಬಾದಷಹನೇ ನಿನ್ನ ಸದ್ಧರ್ಮ ರಾಜ್ಯವಾಳುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ನಾನು ದರ್ಶನ ಕೊಟ್ಟೆನು. ನೀನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕೊಟ್ಟೂರಿಗೆ ಬಂದು ದರ್ಶನ ಪಡೆ, ಎಂದು ಅದೃಶ್ಯನಾದನು. ಬಾದಷಹನು ಶ್ರೀಗುರುವಿನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ತನ್ನ ರಾಣಿ ಮತ್ತು ಸ್ನೇಹಿತರೊಂದಿಗೆ ಕೊಟ್ಟೂರು ಯಾತ್ರೆಗೆ ಬಂದು ಸ್ವಾಮಿದರ್ಶನ ಪಡೆದು ತಾನು ತಂದ ಕಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿ ಮರಳಿ ಹೋದನು. ಅಕ್ಬರ ತಂದ ಕಾಣಿಕೆಯೇ ಮಂಚ ಮತ್ತು ಖಡ್ಗ. ಅದನ್ನು ಇಂದು ಸಹ 'ಅಕ್ಬರಮಂಚ'[೫೧] ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಉಜ್ಜನಿ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ ಎರೆಯುವುದು

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಉಜ್ಜನಿಯ ಶ್ರೀ ಮರುಳಸಿದ್ಧೇಶ್ವರನ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ ಎರೆಯುವ ಆಚರಣೆ ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ಗಂಗಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಉಜ್ಜನಿಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೈದರಾಲಿ ಹೊಂಚು ಹಾಕಿದನು. ವಿಷಯ ತಿಳಿದ ಜರಿಮಲೆ ಪಾಳೆಗಾರನು ಹೈದರಾಲಿ ಕಡೆಯ ಹೆಣ್ಣೊಬ್ಬಳನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿ ಕೊಂಡು ಉಜ್ಜನಿ ದೇವಾಲಯದ ಎದುರು ಇರುವ ಮಹಲ್‌ನಲ್ಲಿಟ್ಟನಂತೆ. ಅದನ್ನು ತಿಳಿದ ಮರುಳ ಸಿದ್ದೇಶ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಕೋಪಗೊಂಡು ನನ್ನ ದರ್ಶನ ಸಹ ಬೇಡವೆಂದರು. ತನ್ನ ತಪ್ಪಿಗೆ ಕ್ಷಮೆ ಕೇಳುತ್ತ ಕಾಲು ಹಿಡಿದನಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಕೋಪ ಕಡಿಮೆಯಾಗಲು ಪ್ರತಿವರ್ಷವು ತನ್ನ ತಲೆಗೆ (ಶಿಖರ) ಎಣ್ಣೆ ಹಾಕಬೇಕು ಎಂದರಂತೆ. ಅದರಂತೆ ಇಂದಿಗೂ ಸಹ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ದರ್ಶನವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮಾತಿನಂತೆ ಜಾತ್ರೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿಯ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಈ ಪಾಳೆಗಾರರು ಎಣ್ಣೆ ಎರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಎಲ್ಲಮ್ಮನಿಗೆ ತೆರೆ ಎಳೆದಿರುವುದು

ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗದ ದೇವಿಗೆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ದೇವಿಗೆ ನಿತ್ಯ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತಿತ್ತು. 'ಒಂದು ದಿನ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಪೂಜಾರಿಯು ತನ್ನ ಮಗುವನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದನು. ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿಪಟ್ಟಿವನ್ನು ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟುಬಂದಿದ್ದನು. ಮನೆಗೆ ಅದನ್ನು ತರಲೆಂದು ಮಗುವನ್ನು ದೇವಿಯ ಮುಂದೆಯೇ ಬಿಟ್ಟು, ತಾನೊಬ್ಬನೇ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಇತ್ತ ದೇವಿಯು ಮಗುವನ್ನು ಚಂಡಿಯ ಅವತಾರದಿಂದ

ನುಂಗುತ್ತಾಳೆ. ಪೂಜಾರಿಯು ಪೊಟ್ಟವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಾಗ ಮಗುವಿನ ಕಾಲುಗಳು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿರುತ್ತವೆ. ಈ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಪೂಜಾರಿ ಭಯ ಭೀತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ನನ್ನ ರೌದ್ರ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಬೇಡ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಭಕ್ತರಿಗೂ ನನ್ನ ಮುಖದರ್ಶನ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ ನನ್ನ ಬೆನ್ನು ದರ್ಶನ ಪಡೆದು ಪುನೀತರಾಗಿರೀ ಎಂದಳಂತೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಆಗಿನಿಂದ ದೇವಿಗೆ ಕೆಂಪುಬಟ್ಟೆಯ ಪರದೆ ಎಳೆಯಲಾಗಿದೆ. ಹಿಂಬದಿಗೆ ಆಕೆಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಂದಿಗೂ ದೇವಿ ಗುಡಿಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

ಓ ಎಂದಪ್ಪ

ಹಗರಿಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ಮುಟಗನಹಳ್ಳಿಯ ಹತ್ತಿರ 'ಓ ಎಂದಪ್ಪ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷ (ಹೆಸರಿನ) ನಾಮದ ದೇವರು ಇದೆ. ಅದನ್ನು ಕುರಿತ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ನಾರಾಯಣದೇವರಕೆರೆ ಕಡೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮೊರಗೆರೆಗೆ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆಂದು ಬಂದು ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಅವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಕಳ್ಳರು ಹಿಂದೆ ಬಂದರಂತೆ. ಕಳ್ಳರನ್ನು ನೋಡಿದ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಕೂಗಿಕೊಂಡನಂತೆ. ಆಗ ನಾನು ಬಂದೆ, ನಾನು ಬಂದೆ ಅಂತ ಎಲ್ಲಿಂದಲೋ ಧ್ವನಿ ಬಂತಂತೆ. ಕಳ್ಳರು ಆ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಓಡಿಹೋದರು. ಕಳ್ಳರಿಂದ ಪಾರಾದ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನಂತೆ. ಆ ದೇವರಿಗೆ 'ಓ ಎಂದಪ್ಪ' ಎಂಬ ನಾಮಕರಣ ಪ್ರಚಲಿತವಾಯಿತು.

ಕಾರಣಿಕ

"ಮೈಲಾರನು ಮಣಿ-ಮಲ್ಲಾಸುರರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಹನ್ನೊಂದು ದಿನ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದನಂತೆ. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನಂತೆ ಇದರಿಂದ ಹರ್ಷಗೊಂಡ ಋಷಿ ಮುನಿಗಳು ಮೈಲಾರನನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕುಣಿದಾಡಿರಂತೆ. ಆ ವಿಜಯದ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಪ್ರತಿ ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರಣಿಕೋತ್ಸವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾ ಮೈಲಾರನ ವಿಜಯವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಮೈಲಾರನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ವಿಜೃಂಭಿಸುತ್ತಾರೆ."[೫೨]

ಕೋತಿ ಇನಾಮ್

"ಕಮಲಾಪುರದಿಂದ ಹಂಪಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಗುಂಡುಗಳ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೃಷಿಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೋತಿ ಇನಾಮ್ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಸುಮಾರು ೩೦ ಎಕರೆ ಭೂಪ್ರದೇಶವಿರುವ ಈ ಜಾಗವನ್ನು ಕೋತಿಗಳ ಊಟಕ್ಕೆಂದೇ ಮೀಸಲಿಡಲಾಗಿತ್ತಂತೆ. ಈ ವಾನರರು ನಮಗಿಂತಲೂ ಮೊದಲು ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ

ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ್ದು, ಇದು ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ದೊರೆಗಳು ಆಲೋಚಿಸಿ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರು ಎಂದು ಜನರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈಗ ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಜನರು ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಒಂದು ಗಂಟೆಗೆ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಕೋತಿಗಳಿಗೆ ಊಟ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥದ್ದೇ ಉದ್ದೇಶವಿರುವ ಕೋತಿ ಕೂಡುಗೆ ಕೋತಿಭೂಮಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಸ್ಥಳಗಳು ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿದೆ.''[೫೩]

ಗೋಪುರದಮ್ಮನ ದುಂಡು

ಹಂಪಿಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯದ ಭ್ರಿಷ್ಟಪ್ಪೈಯ್ಯನ ಗೋಪುರ ಅಥವಾ ಹಿರಿಯರ ಗೋಪುರ ಎಂದು ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರವನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಭೃಷ್ಟಪ್ಪೈಯ್ಯ ಎಂಬುವವರು ಈ ಗೋಪುರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಆತನ ಹೆಸರಿಂದಲೇ ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ. ಆದರೆ ಈ ಗೋಪುರದ ಎರಡು ಅಂತಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದ್ದು ಉಳಿದ ೪ ಅಂತಸ್ತುಗಳನ್ನು ಗಾರೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಗೋಪುರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವಾಗ ಕಟ್ಟಡ ಧುಪ್ಪೆಂದು ಕುಸಿದು ಬೀಳುತಿತ್ತಂತೆ ಆಗ ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲ ಸೇರಿ ಪಂಚಾಂಗ ತೆಗಿಸಿ ಕೇಳಿಸಿದಾಗ ಗರ್ಭಿಣಿ ಹೆಂಗಸನ್ನು ಬಲಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಭೃಷ್ಟಪ್ಪೈಯ್ಯಾನು ನಾನು ಕಟ್ಟಿಸುವ ಗೋಪುರ ಶಾಶ್ವತವಾಗಬೇಕೆಂದು ತನ್ನ ಹಿರಿಯ ಸೊಸೆ ಗರ್ಭಿಣಿಯ ಹೆಂಗಸನ್ನು ಗೋಪುರದ ಗೋಡೆಯ ನಡುವೆ ಸೇರಿಸಿ ಗೋಪುರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನಂತೆ. ಆಗ ಗೋಪುರ ಕುಸಿದು ಬೀಳುವುದು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಗೋಪುರ ಕಟ್ಟಲು ಪ್ರಾಣನೀಡಿದ ಆ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಗೋಪುರದಮ್ಮ ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಮಹಾದ್ವಾರದ ಮೇಲಿನ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಗೋಪುರದಮ್ಮ ಹಿರಯ ಗೋಪುರದ ಅಥವಾ ಭೃಷ್ಟಪ್ಪೈಯ್ಯನ ಗೋಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಿರುವುದು ವಾಡಿಕೆ.

ಚಿಲುಗೋಡು ಕರಿಯಮ್ಮ

ಹಗರಿಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕು ಚಿಲುಗೋಡು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕರಿಯಮ್ಮ ದೇವತೆಯ ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಬಹಳ ಆಶ್ಚರ್ಯದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಚಿಲುಗೋಡ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಕರಿಯಮ್ಮ ಮತ್ತು ದುರುಗಮ್ಮ ಎಂಬ ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರು ಇದ್ದರು. ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಮದುವೆಯೂ ಆಯಿತು. ಕರಿಯಮ್ಮನಿಗೆ ಏಳು ಜನ ಮಕ್ಕಳು ಹುಟ್ಟಿದರು. ದುರುಗಮ್ಮಳಿಗೆ ಮಕ್ಕಳ ಸಂತಾನ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಒಂದು ದಿನ ಕರಿಯಮ್ಮ ಬಟ್ಟೆ ತೊಳೆಯಲು ಹೊಳೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಬರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ದುರುಗಮ್ಮ ಏಳುಮಂದಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನೆಲ್ಲರನ್ನು ತಿಂದುಹಾಕಿದಳು. ಈ ವಿಷಯ ತಿಳಿದು ಊರಿಂದ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕಿದರು. ಅಲ್ಲದೇ ಅಂದಿನಿಂದ ದುರುಗಮ್ಮ ಅಂತ ಹೆಸರು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದು ಶಪಥ ಮಾಡಿದರು. ಇಂದು ಸಹ ಚಿಲುಗೋಡು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ದುರುಗಮ್ಮ ಅಥವಾ ದುರುಗಪ್ಪ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳು ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂದಿಗೂ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ

ಆ ಹೆಸರನ್ನು ಕರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಬೇರೆ ಊರಿನ ಸಂಬಂಧಿಗಳು ದುರುಗಪ್ಪ ಹೆಸರಿನವರು ಜಿಲುಗೋಡಿಗೆ ಸಂಬಂಧದ ಬಂಧುತ್ವದ ಮೇಲೆ ಬಂದಾಗ, ಕರಿಯಪ್ಪ ಇಲ್ಲವೇ ಕರಿಯಮ್ಮ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೆಸರು ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರೂಢಿಯಿದೆ. ಅಲ್ಲದೇ ದುರುಗಿ ಮುರುಗಿಯರು ಜಿಲುಗೋಡು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂದು ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮುಂದುವರಿದಿದೆ.

ದೋಣಸೇವೆ

ಮೈಲಾರನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ನೈವೇದ್ಯ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಗೆಯದು. ಗೊರವರು ಶಾಸ್ತ್ರ, ಹಬ್ಬ, ಹರಿದಿನ, ಜಾತ್ರೆಯ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಚೌಕಾಕೃತಿಯ ಮರದ, ಕಂಚಿನ ಅಥವಾ ಲೋಹದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಭಿಕ್ಷಪಾತ್ರೆ ಅಲ್ಲದೆ ಬೆಳ್ಳಿ ಬಂಗಾರದ ದೋಣಿಗಳೂ ಇರುವುದುಂಟು. ಈ ಬಗೆಯ ನೂರಾಒಂದು ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ದೋಣಿಗಳಿರುವುದು ಮೈಲಾರದ ವಗ್ಗೇರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕರಡಿ ಗೊರವರು ಮತ್ತು ನಾಯಿಗೊರವರ ಈ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಅರ್ಪಿತ ಹಣ್ಣು ತುಪ್ಪವನ್ನು ಸೇವಿಸೋದು ಮತ್ತು ಅವರು ನಾಯಿಯಂತೆ ಜಗಳ, ಅರಚುತ್ತ ಬಾಯಿಯಿಂದಲೇ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿರುವ ಹಣ್ಣುತುಪ್ಪವನ್ನು ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ. ತಿಂದು ಉಳಿದುದನ್ನು ಪ್ರಸಾದವೆಂದು ಹಂಚಿ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ನಂದಾದೀಪ (ಗಂಡಾದೀಪ)

ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಕನಕದುರ್ಗಮ್ಮನ ಸಿಡಿ ಬಂಡಿ ರಥೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವಾಗ ದೇವಿಯ ಎದುರಿಗೆ ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ದೀಪ ಹತ್ತಿ ಉರಿಯುತ್ತದೆ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ಹಿಂದೆ ದೇವಿಯನ್ನು ಕೆಳಜಾತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮೋಸಗೊಳಿಸಿ ಮದುವೆಯಾದನಂತೆ. ಅದು ಗೊತ್ತಾದಾಗ (ಮಕ್ಕಳಿಂದ) ದೇವಿಯು ಬ್ರಹ್ಮಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವಳಂತೆ ಅವಳು ಗಂಡನ ಮೋಸಕ್ಕೆ ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದ್ದಳಂತೆ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ದೀಪ ಉರಿಯುವುದು ನೋಡಬೇಕೆಂದು ದೇವಿ ಕುಳಿತು ಎದುರಿನಲ್ಲಿ ನಂದಾದೀಪ ಉರಿಸುತ್ತಿರುವುದಾಗಿದೆ.

ಪಾದುಕೆಗಳ ಪೂಜೆ

ಮೈಲಾರ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾದುಕೆಗಳನ್ನು ಪೂಜೆಸುವ ರೂಢಿಯಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನು ಪಾದುಕೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಬೇಟೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ನಂಬಿಕೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ಜೀವಂತಿಕೆಯಿಂದ ಇರುವನು. ಅವನು ಹುಲಿಬೇಟೆಗಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಬೇಟೆಯ ಓಡಾಟದಿಂದ ಪಾದುಕೆಗಳು ಸವೆಯುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ಒಕ್ಕಲುಗಳು ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಪಾದುಕೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದು ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವ

ಸಂಪ್ರದಾಯ ಇಂದು ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಬಡವಿಲಿಂಗ

ಹಂಪೆಯ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಉಗ್ರನರಸಿಂಹದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಬಡವಿಲಿಂಗ. ಇದರ ಬಗೆಗೆ ಹಲವು ರೀತಿಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

೧. ಒಮ್ಮೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಯೊಬ್ಬಳು ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕಳೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯುತ್ತಿದ್ದಳಂತೆ. ಕಳೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯುವ ಕುರ್ಜಿಗೆಯ ತುದಿಗೆ ಲಿಂಗವೊಂದು ಸಿಕ್ಕು ಹೊರಬಿದ್ದಿತು. ಅಂದರೆ ಕೂಲಿಯಿಂದ ಬದುಕುವ ಸ್ತ್ರೀಯೊಬ್ಬಳಿಗೆ ದೊರಕಿರುವ ಲಿಂಗವೇ ಬಡವಿಲಿಂಗ ಎಂಬ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾರೆ.

೨. ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಡವರಿಗಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನೇ ಕಟ್ಟಿಸಿದನಂತೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರವೇಶವಿರಲಿಲ್ಲವಂತೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರು ಲಿಂಗದರ್ಶನ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ಬಡವರಿಗಾಗಿ ಬಡವರ ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಲಿಂಗವೇ ಬಡವಿಲಿಂಗವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಜಲಕಂಠೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಕೂಡ ಇದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಚಲಿತವಿರುವುದು ಬಡವಿಲಿಂಗ ಎಂಬ ಹೆಸರು.

ಇನ್ನೊಂದು ಹೇಳಿಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಒಬ್ಬ ಬಡವಿಯಾದ ಮುದುಕಿ ದಂಡಿಯ ಸಮೀಪವೊಂದರ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದಳು. ಆಕೆ ಬಹಳ ಶಿವಭಕ್ತೆ. ಪ್ರತಿದಿನ ಸಂಜೆ ಮತ್ತು ಮುಂಜಾನೆ ತಪ್ಪದೇ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆಕೆ ಎಲ್ಲೇ ಇರಲಿ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತು ಶಿವನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆಕೆಯು ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಹೋಗಬೇಕಾದರೆ ಮರೆತು ಶಿವಪೂಜೆ ತಪ್ಪಬಹುದೆಂದು ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ತನ್ನ ಕುಪ್ಪಸದ ತೋಳಿನಲ್ಲಿ ಮಡಿಚಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳುತ್ತಿದ್ದಳಂತೆ. ಒಮ್ಮೆ ಆಕೆಯ ಹಂಡಿಯ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ ಆಕೆಗೆ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಾಯಿತು. ನೀರಿಗಾಗಿ ಸುತ್ತಮುತ್ತ ನೋಡಿದಾಗ ಒಂದಿಷ್ಟು ನೀರಿರುವ ಸ್ಥಳ ಕಾಣಿಸಿತು. ಮುದುಕಿಯು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಬಾಗಿ ಬೊಗಸೆಯಿಂದ ನೀರು ಕುಡಿದಳು. ಆಗ ಆಕೆಯ ತೋಳಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಆ ಶಿವಲಿಂಗವು ನೀರನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದುಬಿಟ್ಟಿತು. ಆಕೆಗೆ ತನ್ನ ತೋಳಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿವಲಿಂಗವು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದದ್ದು ಕಂಡು ಬಹಳ ದುಃಖವಾಯಿತು. ಲಿಂಗಕ್ಕಾಗಿ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಹುಡಿಕಾಡಿದಳು ಕೊನೆಗೆ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಸಂಜೆಯ ಶಿವಪೂಜೆಯ ಹೊತ್ತು ಸಮೀಪಿಸಿತು. ಆಗ ಆಕೆ ಅಯ್ಯೋ ಶಿವನನ್ನು ನೀರುಪಾಲು ಮಾಡಿದನಲ್ಲ ನನ್ನ ಈ ತಪ್ಪಿಗೆ ಪರಿಹಾರವಿಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂದು ಅಳುತ್ತಾ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತುಬಿಟ್ಟಳಂತೆ. ಹೀಗೆ ಆಕೆ ಅನ್ನ ನೀರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶಿವನನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತ ಮತ್ತು ರೋದಿಸುತ್ತ ಇರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ಮತ್ತು ಆಕೆಯ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿದ ಶಿವ ಆ ಬಡವಿಯ

ಅದ್ಭುತ ಲಿಂಗಕಾರದಲ್ಲಿ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎದ್ದುಬಂದನಂತೆ. ಅದುವೇ ಬಡವಿಯ ಲಿಂಗ ಎಂಬುದಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯವೊಂದು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.

೪. "ಒಮ್ಮೆ ಪಂಪಾಪತಿಯ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುವಾಗ ಎಲ್ಲಾ ಭಕ್ತರು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಸೇರಿದರು. ಆಗ ಭಯಾನಕವಾದ ಬಿಸಿಲು ಇದ್ದಿತು. ಆ ಬಿಸಿಲಿನ ಬೇಗೆಗೆ ಒಳಗಾದ ಭಕ್ತರಮೇಲೆ ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರ ಕಣ್ಣುಬಿತ್ತು. ನಾವು ಬೇಗ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗೋಣ ಆ ಸುಡುಬಿಸಿನಲ್ಲಿ ಬೇಯುತ್ತಿರುವ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸೋಣ ಎಂಬುದಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿದರಂತೆ. ಆಗ ಪಂಪಾಪತಿಯು ನನ್ನ ಭಕ್ತ ಬಂದಿಲ್ಲ ಅವನು ಬರುವವರಿಗೆ ನಾನು ರಥೋತ್ಸವಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಆಗ ಪಾರ್ವತಿಯು ಜಾತ್ರೆಗೆ ಬಂದಿರುವ ಭಕ್ತರು ಸಾಲದೇ ಎಂದಳಂತೆ. ಶಿವನು ನೋಡು ಪಾರ್ವತಿ, ನನ್ನ ನಿಜವಾದ ಭಕ್ತ ಅಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಒಬ್ಬನನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಪಾರ್ವತಿಯು ಇಷ್ಟೊಂದು ಜನ ಭಕ್ತರಿರುವಾಗ ನೀವು ಅವನನ್ನೆ ನನ್ನ ಭಕ್ತ ಎನ್ನಲು ಕಾರಣವೇನು? ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ಶಿವನು ಭಕ್ತರ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಸಜ್ಜಾಗುತ್ತಾನೆ. ಪಾರ್ವತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ನೋಡು ನನ್ನ ಭಕ್ತನ ಭಕ್ತಿ ಪರೀಕ್ಷೆಗಾಗಿ ನಾವು ಒಂದು ಆಟವನ್ನು ಆಡೋಣ ನಾನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುತ್ತೇನೆ ನೀನು ನನ್ನ ಗಂಡನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿ ಎಂದು ಎಲ್ಲರನ್ನು ಕೂಗು ಆಗ ನಿಜವಾದ ಭಕ್ತ ಯಾರು ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಶಿವನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಂತೆ ನಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪಾರ್ವತಿಯು ನನ್ನ ಗಂಡ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ ಕಾಪಾಡಿ ಕಾಪಾಡಿ ಎಂದು ಕೂಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳಂತೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಜಾತ್ರೆಯ ಜನರನ್ನು ಕೈಮುಗಿದು ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೆ ಯಾರು ಅವರ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆಗತಾನೆ ದಣಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಜಾತ್ರೆಗೆ ಬರುವ ಇಬ್ಬರು ದಂಪತಿಗಳು ಈ ಕೂಗನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ತಾವು ಧರಿಸಿದ್ದ ಸೀರೆ ಪಂಚೆಯನ್ನು ಕಳಚಿಸೆದು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ಮಾರುವೇಷದ ಶಿವನನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತಿದರಂತೆ. ಆಗ ಶಿವಮೆಚ್ಚಿ ನಿಮಗೆ ಏನುಬೇಕು ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ಆ ದಂಪತಿಗಳು ಸ್ವಾಮಿ ನಮ್ಮಂತಹ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೆ ನಿನ್ನ ದರ್ಶನ ದೊರಕುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಡವರ ಹೆಸರಿನ ಒಂದು ಲಿಂಗ ಸ್ಥಾಪಿಸು ಇದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ನಿನ್ನ ದರ್ಶನವಾದಂತಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕೇಳಿಕೊಂಡರಂತೆ. ಆಗ ಶಿವನು ಅವರಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿ ಇತರರ ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕಿಂತ ಬೃಹದಾಕಾರದ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ಮಾಡಿದ. ಅಂದಿನಿಂದ ಇದನ್ನು ಬಡವಿಲಿಂಗ ಅಥವಾ ಬಡವರಲಿಂಗ"[೬೪] ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ದ್ವಾರಬಾಗಿಲು

ಹಗರಿಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ಮೋರಗೇರಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇರುವ ಊರು. ಇಲ್ಲಿ ೩೩ ದೇವಾಲಯಗಳಿರುವುದು ವಿಶೇಷ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಒಂದು. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು ಹಡಗಲಿಯ

ಜನರು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಲ್ಲಿ ೧೨ ತೊಲೆ ಬಂಗಾರ ಇದೆ. ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಮಾರಿಕೊಂಡು ತಿನ್ನುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಹಡಗಲಿ ಪೂಜಾರಿಗಳು ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಪಡುವುದರಲ್ಲದೇ ಅವರಿಗೆ ಹುಟ್ಟುವ ಮಕ್ಕಳು ಎಲ್ಲರೂ ಅಂಗವಿಕಲರೇ ಹುಟ್ಟಿದರೆಂದು ಇಂದು ಸಹ ಹೇಳುವರು. ಈ ಬಗೆಯ ಮಹಿಮೆಯಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರನ್ನು 'ಒಮ್ಮೆ ಪಂಜಗಳ್ಳರು ಕಳವು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯೆ ಪಂಜುಗಳ್ಳರಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣದಂತಾದವು. ಸೊನ್ನದ ಪಕ್ಕ ಕ್ಯಾದಿಗಿಹಳ್ಳಿಯ ಒಂದು ತಾಳೆಮರದ ಹತ್ತಿರ ಕಣ್ಣು ಕಾಣದೇ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತರು. ತಾವು ಮಾಡಿದ ಕೆಟ್ಟ ಕಳತನದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ, ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಟ್ಟ ಅವರೇ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ದ್ವಾರಬಾಗಿಲು ಕಟ್ಟಿಸಿದರಂತೆ ಎಂದು ಇಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ಜನ ಕಥೆಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಂದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಆಚರಣೆ ಹಬ್ಬಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಯಾದಿಗಿಹಳ್ಳಿ ತಾಳೆಮರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದೆ.

ಮಳೆಮಲ್ಲೇಶ್ವರ

ಒಮ್ಮೆ ಮೂರು ತಿಂಗಳಾದರೂ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಊರಿನ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಏಳುದಿನಗಳು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಿಲಿಲ್ಲದಾಂಗ ಭಜನೆ ಮಾಡಿದರು. ಏಳನೇ ದಿನ ಊರಿನ ಮೂರು ಕೆರೆ ತುಂಬಿಹೋಗುವಂತೆ ಮಳೆ ಬಂದಿತು. ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ಊರಿಗೆ ಮಳೆ ತರಿಸಿದವ ಆದ್ದರಿಂದ ಮಳೆಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಇಂದು ಸಹ ಮಳೆ ಹೋದರೆ ಸಪ್ತಭಜನೆ ಎಂದು ಏಳುದಿನ ಭಜನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಮಳೆ ಬರುವುದು ಖಾತ್ರಿ ಎಂದು ಮೋರಗೆರೆ ಜನರ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ.

ರಕ್ತದಗುಂಡಿ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಶಿವಪುರದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂದೆ ಹೋದರೆ ರಕ್ತದಗುಂಡಿ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಗುಂಡಿಯಿದೆ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ. ಹರಪನಹಳ್ಳಿಯ ಪಾಳೆಗಾರರಾದ ಸೋಮಶೇಖರನ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಮುಖ್ಯ ಕೇಂದ್ರಸ್ಥಳ ನಾರಾಯಣದೇವರ ಕೆರೆಗೆ ನಿಜಾಮರು-ಸುಲ್ತಾನರು ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಿ ವಂಚುಹಾಕುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪಾಳೆಗಾರರಿಗೂ-ನಿಜಾಮರಿಗೂ ಯುದ್ಧ ನಡೆಯಿತು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಾವು ನೋವಿನ ಕಾರಣ ರಕ್ತಮಡುವು ಹರಿದು ಇಲ್ಲಿ ಶೇಖರವಾಗಿದ್ದು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇದನ್ನು ರಕ್ತದಗುಂಡಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಲಂಬಾಣಿ ಕೊಡುಗೆ

ದಾನ ದತ್ತಿ ಪಡೆದ ಭೂಮಿಗೂ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಅಪಾರ. ಈ ಬಗೆಯ ಲಂಬಾಣಿ ಕೊಡುಗೆ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ಒಮ್ಮೆ ಲಂಬಾಣಿಗಳು ಕಾಡಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ತರಲು ಹೋದರು. ಅವರು ಕಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಡಿಸುತಾ ಹೀಗೆ ಮಾತಾಡಿದರು. ಹಂಪಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಸ್ವಾಮಿ ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಕುಡುಗೋಲನ್ನು ಎಸೆಯಬೇಕು. ಯಾರು ಎಸೆಯುತ್ತಾರೆಯೋ ಅವರಿಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದರು. ಲಂಬಾಣಿಯ ಒಬ್ಬ ಬಾಣಂತಿ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ತಾನು ಎಸೆಯುವುದಾಗಿ ಮುಂದೆ ಬಂದಳು. ಕುಡುಗೋಲನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹಂಪಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷಸ್ವಾಮಿಯ ಶಿಖರದ ಮೇಲೆ ಎಸೆದಳು. ಅದಕ್ಕೆ ಅವಳಿಗೆ ಭೂಮಿಯನ್ನು ದಾನವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ಇಂದು ಲಂಬಾಣಿ ಕೊಡುಗೆ ಎಂದು ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಭೂಮಿ ಹತ್ತಿರದ ಲಂಬಾಣಿತಾಂಡದಲ್ಲಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಸೀತೆ ಸೆರಗು

ಹಂಪಿಯ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ ಗುಡಿಯಿಂದ ವಿಜಯವಿಠಲ ದೇವಾಲಯದ ಕಡೆಗೆ ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣಮಾಡಿದಾಗ, ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸುಗ್ರೀವ ಗುಹೆ ಮತ್ತು ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕಂಡುಬರುವ ಸೀತೆಯ ಸೆರಗು ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ಸುಗ್ರೀವ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸೀತೆಯನ್ನು ರಾವಣನು ಬಲತ್ಕಾರದಿಂದ ಎಳೆದೊಯ್ಯುವಾಗ ಆಕೆಯ ಸೆರಗು ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ಆ ಗುರುತು ಆಯಿತೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ. ಮುಂದೆ ಸುಗ್ರೀವ ಮತ್ತು ಕಪಿಗಳು ಈ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲಿನ ಸೀತೆಯ ಸೆರಗಿನ ಗುರುತನ್ನು ಆಧರಿಸಿಯೇ ಸೀತೆಯನ್ನು ಪತ್ತೆಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತ ಇದು ಸೀತೆಯ ಸೆರಗು ಎಂದು ಜನರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹಲ್ಲುಕಿಸಿಯುವ ಮೂಲೆ

ಹಗರಿಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನಿಂದ ೧೨ ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಬಾಚಿಗೊಂಡನಹಳ್ಳಿ ಊರಿನ ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕನ್ನು ದೈತ್ಯ ಸಂಕೇತದ ದಿಕ್ಕಾಗಿ ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನವದಂತಿ ಹೀಗಿದೆ. ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ ವಾಸವಾಗಿದ್ದನಂತೆ. ಅವನು ಹಲ್ಲುಕಿಸಿಯುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಾಚಿಗೊಂಡನಹಳ್ಳಿ ಜನರಿಗೆ ಭಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದೇ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೇ ತುಂಗಭದ್ರ ಆಣೆಕಟ್ಟುವಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಪಟ್ಟೆ ಊರುಗಳು ಮುಳುಗಿವೆ ಎಂಬ ಭಯವು ಅದರಲ್ಲಿ ಆವರಿಸಿದೆ. ಆ ದಿಕ್ಕು 'ಹಲ್ಲುಕಿಸಿಯುವ ಮೂಲೆ' ಎಂಬ ರೂಢಿಯಿದೆ. ಮಿಂಚು, ಗುಡುಗು ಆ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿದರೆ ಮಳೆ ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ಬರುವುದು ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರಚಲಿತವಿದೆ.

ಹನುಮನ ಸೆಳವು

"ಹಂಪಿಯನ್ನು ಪುರಾತನ ಕಿಷ್ಕಿಂದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಪುರಾತನ ಕಿಷ್ಕಿಂದೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅನೇಕ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಹನುಮನ ಸೆಳವು ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಒಂದು ಕತೆ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ.

ಹನುಮಂತನ ತಾಯಿ ಅಂಜನದೇವಿ ಹಂಪಿ ಹೊಳೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಜನಾದ್ರಿ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಆಕೆ ಗಾಳಿಯ ಸಹವಾಸದಿಂದ ಹನುಮಂತನಿಗೆ ಜನ್ಮ ನೀಡುತ್ತಾಳೆ. ಜನ್ಮ ನೀಡಿದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದೇಹವನ್ನು ತೊಳೆಯಲು ಆಕೆಗೆ ನೀರು ಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಆಕೆಯ ಮನೆ ಇರುವುದು ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ, ಮೊದಲೆ ತಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದ ನೀರು ಮುಗಿದಿತ್ತು. ಇಂತಹ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಜನಾದೇವಿ ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತಳಾಗಿ ಕುಳಿತಿರುವಾಗ ಬಾಲ ಹನುಮಂತನು ಬೆಟ್ಟವನ್ನು ಇಳಿದುಬಂದು ಹರಿಯುವ ಹೊಳೆಗೆ ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಅಡ್ಡಮಾಡಿ ಅಂಜನಾದ್ರಿ ಬೆಟ್ಟದ ಕಡೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ನೀರು ಹರಿದುಹೋಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ಹಂಪಿ ಹೊಳೆಯು ಋಷ್ಯಮೂಕ ಪರ್ವತವನ್ನು ಬಳಸಿ ಎರಡು ಭಾಗವಾಗಿ ಹರಿಯಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿತು. ಮೊದಲು ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಇದಿರು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಂಪಿ ಹೊಳೆ ಈ ಘಟನೆಯ ನಂತರ ಋಷ್ಯಮೂಕ ಪರ್ವತದ ಎಡಬಲದಲ್ಲಿ ಹರಿಯತೊಡಗಿತು. ಹೀಗೆ ಹಂಪಿ ಹೊಳೆಯು ಎರಡು ಭಾಗವಾಗಿ ಹರಿಯುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹನುಮನ ಸೆಳವು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತು."[೫೫]

೪. ದೈವ ಸಂಬಂಧಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

ಜಿಲ್ಲೆಯು ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ತನ್ನದೇ ಆದ ವಿಶಿಷ್ಟತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯ, ಗುಡಿ-ಗುಂಡಾರಗಳು ದೈವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಈ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ದೈವ, ದೇವರು, ದೇವಾಲಯ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಅಕ್ಕಮ್ಮನ ಬಾವಿ

ಕಲ್ಲಹಳ್ಳಿಯ ಗೊಲ್ಲರು ಮೇವು ನೀರಿಗೆ ಕೋಡಿಹಳ್ಳಿ ಹೊಲಗಳ ಕಡೆ ತಮ್ಮ ಕುರಿಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದರಂತೆ. ಕುರಿ ಕಾಯುವರಿಗೆ ಅಡುಗೆ ಮಾಡಲೆಂದು ಗೊಲ್ಲರಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ಅವರ ಹಿಂದೆ ಬಂದಿದ್ದಳು. ನಿತ್ಯ ಕುರಿಯನ್ನು ಮೇಯಿಸಿ ಒಂದು ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೀಡು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಅಕ್ಕಮ್ಮ ಎಂಬ ಸತ್ಯವತಿ ಶಿವಶರಣೆ ಕುರಿಗಳ ಮಧ್ಯ ನಿಂತು ಕೇಕೆ ಹಾಕಿ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಹಾರಿದಳಂತೆ. ಬಾವಿಯಿಂದ ಮೇಲೆ ಬರಲೇ ಇಲ್ಲ. ಅಕ್ಕಮ್ಮ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ ಎಂದು ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ.

ಇಂದು ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಯಾರು ಇಳಿಯುವುದಿಲಲ. ಮಕ್ಕಳು ಸಂತಾನ ನೀಡುತ್ತಾಳೆ ಅಕ್ಕಮ್ಮ ಎಂದು ನಂಬುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ದೇವರು ಬಂದು ಪೂಜಿಸಿ ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಅಕ್ಕಮ್ಮನು ಹಾರಿದ ಬಾವಿಗೆ ಅಕ್ಕಮ್ಮನ ಬಾವಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಅಜ್ಜಣ್ಣನ ಬಾವಿ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕು ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿ ವಡ್ಡರಹಟ್ಟಿ ಸಮೀಪ ಒಂದು ಬಾವಿ ಇದೆ. ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಬಹಳ ದಿನಗಳ ಹಿಂದೆ ಒಬ್ಬ ಲಿಂಗಾಯಿತರ ವ್ಯಕ್ತಿ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಹೊಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. (ಕಪಲಿ ಹೊಡೆಯುವುದು) ಗೊಲ್ಲರ ಅಜ್ಜಣ್ಣನು ಕುರಿಗಳನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಕಪಲಿ ಹೊಡೆಯುವ ಲಿಂಗಾಯತ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ನಿದಾನಕ್ಕೆ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೊಡೆಯಪ್ಪ, ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದಕ್ಕೂ ಮುಂದಕ್ಕೂ ಸರಿಸಿ ಹೊಡೆಯುವುದು ಬಹಳ ಕಷ್ಟ ಎಂದನಂತೆ. ಈ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಕೋಪಗೊಂಡು ಏ ತಿಕ ತೊಳೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಬರಲಾರದ ಗೊಲ್ಲ? ಎಂದು ಬಯ್ಯುತ್ತಾನೆ. ಆ ಮಾತಿಗೆ ಅಜ್ಜಣ್ಣನು ನಾಳೆ ಹಾಗಾದರೆ ನೀನು ಕಪಲೆ ಹೊಡೆಯುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದನು. ಮರುದಿನ ಎಂದಿನಂತೆ ಕುರಿಕಾಯುತ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದನು. ಲೇ ಗೊಲ್ಲ ನಿನ್ನೆ ಕಪಲೆ ಹೊಡೆಯುವುದು ಕಷ್ಟ ಎಂದಲ್ಲ ಏನಾಯಿತೋ? ಎಂದನು. ಈ ಮಾತಾನಾಡುತ್ತಲೇ ಬಾವಿಯೊಳಗೆ ಎತ್ತುಗಳು, ಅವನು, ಬಾವಿಯ ಎದುರಿನಲ್ಲಿ (ಧರಿ) ಕುಸಿದು ಬೀಳುವ ಶಬ್ದ ಸಿಡಿಲು ಬಡಿದಂತಾಯಿತು. ಸುತ್ತಲೂರಿನ ಜನರು ಗಾಬರಿಗೊಂಡು ಬಂದು ನೋಡಿದರು. ಆಗ ಅಜ್ಜಣನು ಕಿಟನೇ ಕೀರಿ ಬಾವಿಯೊಳಗೆ ಹಾರಿದನು. ಮರುದಿನ ಹೋಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗ ಒಡಮೂಡಿತಂತೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅಜ್ಜಣ್ಣನ ಬಾವಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ನಾನು ದೇವರು ಆಗಿರುವೆ, ನನ್ನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿರಿ, ನಿಮಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಗೊಲ್ಲರ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಕನಸಾಯಿತು. ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿ ಗೊಲ್ಲರಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆತನನ್ನು ಪೂಜಿಸತೊಡಗಿದರು. ಆತ ಈರಗಾರ ಆದ್ದರಿಂದ ಈರಗಾರ ಅಜ್ಜಣ್ಣ > `ಈರಜ್ಜಣ್ಣ` ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಂದೂ ಆತನನ್ನು ಗೊಲ್ಲರಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಆರಾಧ್ಯದೈವ ಪೂಜಿಸುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹಬ್ಬ ಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ ದೇವರು ಮೂಲಸ್ಥಾನ ಅಜ್ಜಣ್ಣನ ಬಾವಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

ಅಮಲಾಪುರದ ಬಸವೇಶ್ವರ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿಯಿಂದ ೧೦ ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದ ಅಮಲಾಪುರ ಗ್ರಾಮವಿದೆ. ಆ ಗ್ರಾಮದವರು ಕಾನಾಡುವಿನ ಶ್ರೀ ಶರಣಬಸವೇಶ್ವರನಿಗೆ ಅಪಾರ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾದುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಹೀಗಿದೆ.

ಅಮಲಾಪುರ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿನ (ಬಸವೇಶ್ವರ) ಬಸವಣ್ಣ ವಿಗ್ರಹದ ಕಂಠಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಿರುಕು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತಂತೆ. ಶಿರಸ್ಸು ಕಳಚಿ ಬೀಳುವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಅದೊಂದು ಊರಿಗೆ ಅಪತ್ಕಾಲದ ಮುನ್ಸೂಚನೆಯೆಂದು ಭಯಗೊಂಡರು. ಗ್ರಾಮದ ಗಣ್ಯರು ಸೇರಿ ಕಾನಾಮಾಡುವಿನ ಶರಣರ ಹತ್ತಿರ ಅದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲು ಬಂದರು. ಅವರ ಕೋರಿಕೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಶರಣ್ಯರರು ಅಮಲಾಪುರದ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಅಂದು ಅಮಲಾಪುರ ಜನರಿಗೆ ಉತ್ಸವದ ದಿನ. ಬಸವಣ್ಣನ ಗುಡಿಯ ಬಾಗಿಲು ತೆರೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಮೊದಲು ಪೂಜಿಸಿದರು. ಶರಣರೇ ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ ಬಾಗಿಲು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಅವರ ಪಾವಾಡದಿಂದ ಅದನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದರೆಂದು ತಿಳಿದ ಭಕ್ತರು ಇಂದು ಕಾನುಮಡುವಿನ ಶರಣ್ಯರರ ಸನ್ನಿಧಿಗೆ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಇಟಗಿ ಮುದ್ದಾಪುರ ವೆಂಕಟೇಶ್ವರ

ವಿಜಯನಗರದ ಮುಮ್ಮಡಿ ವ್ಯಾಸರಾಯರ ತಾಯಿಗೆ ತಿರುಪತಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಸ್ವಪ್ನವಾಯಿತಂತೆ. ಅಷ್ಟುದೂರ ಹೋಗುವ ಬದಲು ತಮ್ಮೂರಿನಲ್ಲೇ ಒಂದು ವೆಂಕಟೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ದೇವರನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದರಾಗದೇ ಎಂಬ ಆಲೋಚನೆಯಿಂದ ಈ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುವ ಐತಿಹ್ಯ.

ಒಪ್ಪತ್ತೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ

ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕಿನ ಗರಗ ನಾಗಲಾಪುರದಲ್ಲಿರುವ ಒಪ್ಪತ್ತೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯ ಕುರಿತು ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ದೊರೆ ಪ್ರೌಢದೇವರಾಯನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಜನ ಅವತಾರಪುರುಷರು, ಪವಾಡಪುರುಷರು, ವೀರವೈರಾಗಿಗಳ ಮೂರ್ತಿಗಳು, ಚಿಂತನಾಶೀಲರು ಭಕ್ತಿಪಥದಲ್ಲಿ ನಡೆದು ನಾಡಿನ ಜನತೆಗೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಜ್ಞಾನಧಾರೆ ಎರೆದಿದ್ದಾರೆ.

"ಪ್ರೌಢದೇವರಾಯ ನಿಧನರಾದ ಮೇಲೆ ಸದಾಶಿವರಾಯ ರಾಜ್ಯಭಾರ ವಹಿಸಿಕೊಂಡರು. ಪ್ರೌಢದೇವರಾಯನ ಅನ್ಯೋನ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದ ನೂರಾರು ಜನ ವಿರಕ್ತರು ಅವರ ಅಗಲಿಕೆಯಿಂದ ಶೋಕಿತರಾಗಿ ನಾಡಿನೆಲ್ಲಾಸೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಸಂಚಾರ ಹೊರಟರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರಾದ ಶ್ರೀ ಗುರು ಒಪ್ಪತ್ತಯ್ಯ.

ಇವರನ್ನು ಒಪ್ಪತ್ತೇಶ್ವರ, ಒಪ್ಪತ್ತಿನ ಅಯ್ಯ, ಒಪ್ಪತ್ತ್ಯಪ್ಪ ಮುಂತಾದ ಪರ್ಯಾಯ ನಾಮಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಲ್ಯಾಣ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡು ಅಂದಿನ ವ್ಯಾಸರಹಟ್ಟಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದರು. ಕಥೆ, ವೇದ, ಪುರಾಣ, ಪ್ರವಚನ ಮೂಲಕ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮೌಲ್ಯ ಸಾರಿ ಸಮಸ್ತ ಜನತೆಗೆ

ಐಕ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲಡೆ ಭಕ್ತಿಯ ಪರಿಸರ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದರು. ಜನತೆ ಅವರನ್ನು ಭಕ್ತಿ ಗೌರವದಿಂದ ಕಂಡು ತಮ್ಮ ಬದುಕನ್ನು ಹಸನಾಗಿಸಿಕೊಂಡರು. ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೂ ಅವರು ದಿವೀಪ್ಯಮಾನವಾದ ಕೀರ್ತಿ ಹಬ್ಬತೊಡಗಿತು. ಕಾಲಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪತ್ತಿನ ಅಯ್ಯಾ ಅಭಯಾರಣ್ಯದಂತಿದ್ದ ಮ್ಯಾಸರಹಟ್ಟಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲೇ ಜೀವಂತ ಸಮಾಧಿಯಾದರು.

ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ದೊರೆ ಪ್ರೌಢದೇವರಾಯನ ಮಗ ಸದಾಶಿವರಾಯ ತನ್ನ ರಾಣಿಯೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ದಿನ ವಾಯುವಿಹಾರಕ್ಕೆಂದು ಮ್ಯಾಸರಹಟ್ಟಿ ಅರಣ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ಮಹಾರಾಣಿಗೆ ಅನತಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜ್ಯೋತಿಯ ಪ್ರಬರ ಬೆಳಕು ಕಾಣಿಸಿತು. ತನ್ಮಯತೆಯಿಂದ ಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತಾ ಮಹಾರಾಣಿ ನಡೆದಳು. ಅದು ಒಪ್ಪತ್ತಿನ ಅರಣ್ಯದ ಜೀವಂತ ಸಮಾಧಿಯ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಮಾಯವಾಯಿತು. ತುಂಬಾ ಅಚ್ಚರಿಯಿಂದ ಕೆಲ ಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲೇ ನಡೆದ ಈ ಘಟನೆಯಿಂದ ರೋಮಾಂಚಿತಳಾದ ಮಹಾರಾಣಿ ತನ್ನ ದೊರೆಗೆ ಈ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸಿದರು. ನಂತರ ಪರಿಪೂರ್ಣ ವಿಷಯ ತಿಳಿದ ಮಹಾರಾಜ ಸಮಾಧಿ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಠ ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಈ ಸಂಬರ್ಧದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಾಯಿ ನಾಗಲಾಂಬಿಕೆಯ ಸವಿನೆನಪಿಗಾಗಿ ಮ್ಯಾಸರಹಟ್ಟಿ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ನಾಗಲಾಪುರವೆಂದು ನೂತನ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.''[೫೬]

ಕಡಲಬಾಳು ಆಂಜನೇಯ ಸ್ವಾಮಿ

ಹಗರಿಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಬಾಚಿಗೊಂಡನಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯೆ ಸಿಗುವ ಒಂದು ಪುಟ್ಟ ಹಳ್ಳಿಯೇ ಕಡಲಬಾಳು. ಈ ಕಡಲಬಾಳು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಆಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ ನೆಲಸಿರುವುದಕ್ಕೆ ಕಡಲಬಾಳು ಆಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಆಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿಯ ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಶೋಧಕ ಬಿ.ಉಮಾಪತಿಯವರು ತಮ್ಮ ಕಡಲಬಾಳು ಆಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ: ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಎಂದು ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಯಥವತ್ತಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಐತಿಹ್ಯ ೧. ''ಈ ಗ್ರಾಮದ ಮುಂದೆ ಹರಿಯುವ ಹಳ್ಳದ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ತಿರುವಿನ ಮಡುವಿದೆ. ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಭರ್ತಿ ಪ್ರವಾಹ ಇರುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಆಳವಾಗಿ ನೀರು ಈ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಆ ಊರಿನ ದಾಸಯ್ಯ ನೊಬ್ಬನು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯತರ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಈ ಮಡವು ಇರುವ ಕಡೆಗೆ ಹೋದಾಗಲ್ಲೆಲ್ಲ ಆ ಮಡುವಿನೊಳಗಿನಿಂದ ''ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು'' ಎಂಬ ಧ್ವನಿ ಅವನಿಗೆ ಕೇಳಿಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನು ಅದನ್ನು ಎಷ್ಟೋ ದಿನ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಮೇಲೆ ಒಂದು ದಿನ ಅವನ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾರುತಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ನಾನು ಆ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿದ್ದೇನೆ. ನಾನು ಕಡಲಿನಲ್ಲಿ ಬಾಳಿದವ, ಉಸುಕಿನ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದಾಗ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ,

ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಭೂಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಸೇರಿ, ಇಲ್ಲೇ ಕಲ್ಲು ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಈ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿದ್ದೇನೆ. ಕಾರಣ ನನ್ನನ್ನು ಹೊರತೆಗೆದು ಒಂದು ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕರೆದ್ಯೊಯಿರಿ ಆ ಬಂಡಿ ಹೋಗುವಾಗ ನಿಮ್ಮೂರಿನ ಒಂದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮುರಿದು ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಆ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಗುಡಿಕಟ್ಟಿಸಿ ನನಗೂ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿರಿ. ನಿಮ್ಮ ಗ್ರಾಮದ ಜನರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದನು. ದಾಸಯ್ಯ ಈ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಮರುದಿನ ಗ್ರಾಮದ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಾಗಿ ಗ್ರಾಮ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರೆಲ್ಲಾ ಒಂದು ಬಂಡಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ದಾಸಯ್ಯ ತೋರಿಸಿದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ಆಗ ದಾಸಯ್ಯ ಆ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಳಿಗಿ ಮಾರುತಿಯ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಎರಡು ಕೈಯಲ್ಲಿ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಮೇಲೆದ್ದನು. ಆಗ ಊರಿನವರೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಮಾರುತಿ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ತಾವು ತಂದ ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಈಗ ಮಾರುತಿಗುಡಿ ಇರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೇ ಅದು ಅಲ್ಲಿಯ ಮುರಿದು ಮಾರುತಿಯ ವಿಗ್ರಹ ಕೆಳಗೆ ಬಿತ್ತು. ಕಾರಣ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಮಾರುತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಗುಡಿಕಟ್ಟಿ ಪೂಜಿಸಿದರು.

ಈ ಮಾರುತಿ ದಾಸಯ್ಯನ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಷಯ ಹೇಳಿದನು. ತನ್ನ ವಿಗ್ರಹ ಸಿಕ್ಕ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಅಣ್ಣನಾದ ಇನ್ನೊಂದು ತನಗಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡದಾದ ಮಾರುತಿ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಆಗಾಗ್ಗೆ ತನಗೆ ತನ್ನ ಅಣ್ಣನ ಭೇಟಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದನು. ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಮಾರುತಿಯ ಯಾವುದೇ ಉತ್ಸವವು ಹೊರಟಾಗ ಉತ್ಸವ ಮಾರುತಿಯನ್ನು ಪಾಲಕಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಆ ಮಡುವಿನ ಹತ್ತಿರ ಒಯ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಮಂಗಳಾರತಿ ಮಾಡಿ ವಾಪಾಸ್ಸು ಬರುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದೆ.

ಐತಿಹ್ಯ ೨. ಕಡಲಬಾಳು ಗ್ರಾಮ ಮೂಲತ: ಈಗಿರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಈಗಿರುವ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ೧ ಕಿ.ಮೀ.ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಬಾಚಿಗೊಂಡನಹಳ್ಳಿ ರಸ್ತೆಯ ಪಕ್ಕದ ಸಣ್ಣಗುಡ್ಡ (ರಾಮದೇವರಗುಡ್ಡ) ದ ಹತ್ತಿರ ಇತ್ತು. ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ರಾಮಾಪುರ ಎಂಬ ಹೆಸರಿತ್ತು. ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ಕೆಲವಾರು ಮನೆಗಳು ಮಾತ್ರವಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿ ಊರು ಇತ್ತು ಅನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವಾಗ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳು ಸಿಕ್ಕ ನಿದರ್ಶನಗಳು ಇವೆ.

ಒಮ್ಮೆ ಈ ಊರಿಗೆ ಚಿಗುರೆ ಚರ್ಮದ ಹಲಗೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಬಾಲಕರಿಬ್ಬರು ದೇಶಾಂತರವಾಗಿ ಬಂದು ಊರೆಲ್ಲಾ ಅಲೆದಾಡಿದರು. ಯಾರು ಇವರ ಬಗ್ಗೆ ನೀವು ಯಾರು? ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಭಿಕ್ಷಾಟನೆಗೆ ಬಂದವರು ಇರಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಈ ಬಾಲಕರು ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ದಿವಸ ಊರೆಲ್ಲಾ ಅಲೆದಾಡಿದರೂ ಒಂದು ತೊಟ್ಟು ನೀರು, ಆಹಾರ ಸೇವಿಸದಿರುವುದನ್ನು ಊರಿನ ಜನರು ಗಮನಿಸಿದರು. ಊರಿನ ಕೆಲವರು ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲಾ ಸೇರಿ, ಊರಿನ ಜನತೆಗೆ ನೀವೇನಾದರೂ ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ

[illegible]

ಮತ್ತು ತಿನ್ನಲಿಕ್ಕೆ ಏನಾದರೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೀರಾ? ಅಥವಾ ಆ ಬಾಲಕರು ಯಾರ ಮನೆಗಾದರೂ ಭಿಕ್ಷೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದರೇ? ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸಿದಾಗ ಎಲ್ಲರಿಂದ ನಾವು ಏನನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಬಾಲಕರು ಯಾರ ಮನೆಗೂ ಭಿಕ್ಷೆಗೆ ಬಂದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಉತ್ತರಬಂತು. ಇದರಿಂದ ಇಡೀ ಗ್ರಾಮವೇ ಬೆರಗಾಯಿತು. ನೋಡಲು ಚಿಕ್ಕ ಬಾಲಕರಿದ್ದಾರೆ. ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ದಿವಸ ಏನನ್ನೂ ತಿಂದಿಲ್ಲಾ! ನೀರನ್ನೂ ಸಹ ಕುಡಿದಿಲ್ಲ! ಆದರೂ ಸಹ ಇವರ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕಳೆಗುಂದಿಲ್ಲ. ಹಸಿವೆ ಎಂಬುದೇ ಇವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲವೆಂದ ಮೇಲೆ ಈ ಬಾಲಕರು ಯಾರು ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಇಡೀ ಗ್ರಾಮದ ಜನತೆ ಒಂದು ಕಡೆ ಸಭೆಸೇರಿ ಆ ಬಾಲಕರನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದಾಗ ಅವರು ಮಾತನಾಡಲು ಮತ್ತು ಹೂಂ ಗುಡಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ನೆಲದ ಕಡೆ ನೋಡಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿದ್ದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಬಾಲಕ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹಸುವಿನ ಹಾಲು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳನ್ನು ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಆಗ ಹಿರಿಯರೊಬ್ಬರು ಹಾಲು ಕುಡಿಯುತ್ತೀರಾ? ಎಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ಬಾಲಕರಿಬ್ಬರೂ ತಲೆದೂಗಿದರು. ಕರೆದ ಹಾಲನ್ನು ತಂಬಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ಕೈಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ದೋಣಿ ಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಹಾಲನ್ನು ಹಾಕಲು ಕೈಸನ್ನೆ ಮಾಡಿತೋರಿಸಿದರು. ಅವರು ಹೇಳಿದಂತೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣಿನ ದೋಣಿ ಮಾಡಿ ಹಾಲನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದನು. ಆದರೆ ನೆಲ ಹಾಲನ್ನು ಹೀರಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಬಾಲಕರಿಬ್ಬರು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಮಂಡಿಯೂರಿ ಹಾಲನ್ನು ಸೇವಿಸಿದರು. ನೆಲದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಹಾಲು ಬತ್ತದೆ ಇರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಊರಿನ ಹಿರಿಯರು ನೀವು ಸಾಧಾರಣ ಬಾಲಕರಲ್ಲ ಇದರಲ್ಲಿ ಮಹಾನ್ ಶಕ್ತಿ ಅಡಗಿದೆ. ಇವರನ್ನು ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಯಾರು ಅಂತ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ಅದರಂತೆ ಈ ಬಾಲಕರನ್ನು ಕುರಿತು ನೀವು ಯಾರು? ನಿಮ್ಮ ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವುದೇನು? ಇಲ್ಲಿಗೇಕೆ ಬಂದಿರಿವಿರಿ ನಿಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶವೇನು? ಮತ್ತು ನಮ್ಮಿಂದ ನಿಮಗೆ ಏನಾಗಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ದಯವಿಟ್ಟು ತಿಳಿಸಬೇಕು. ನೀವು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆಂದು ಊರಿನ ದೈವದವರು ಆ ಬಾಲಕರಿಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದರು.

ಆಗ ಬಾಲಕರಿಬ್ಬರು ಇಡೀ ದೈವಕ್ಕೆ ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಕೈಮುಗಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಬಾಲಕ ಹೀಗೆಂದನು. "ದೈವ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ನಾವು ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದೇವೆ. ನನ್ನ ಹೆಸರು ಹಾಲಭೂತ. ನನ್ನ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವವನ ಹೆಸರು ರಕ್ತಭೂತ. ನಾವಿಬ್ಬರು ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು. ನಾವು ಎಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದೆವು ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ನಾವು ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದಿದ್ದೇವೆ ಎನ್ನುವುದು ಸಹ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ನಮಗೆ ಬಂಧು ಬಳಗ ಯಾರು ಇಲ್ಲ. ನಮಗೆ ನೀವೆ ಬಂಧುಗಳು, ಆಶ್ರಯದಾತರು ನಿಮಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತಾ ನಿಮ್ಮಿಂದ ಮಹತ್ತರ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿಸಲು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೇವೆ. ನಿಮ್ಮೂರಿನಲ್ಲಿ ಆಂಜನೇಯನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ದೈವ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ನಿಮ್ಮೂರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಿ ನಿಮ್ಮೂರು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ." ಎಂದನು ಈ ಮಹಾನ್

ಬಾಲಕರ ವಾಣಿಯನ್ನು ಇಡೀ ಗ್ರಾಮವೇ ಒಪ್ಪಿ ಆ ಬಾಲಕನಿಗೆ ಆಂಜನೇಯನನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಒಪ್ಪಿಗೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಮರುದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಇಡೀ ಗ್ರಾಮವೇ ಶೃಂಗಾರಗೊಂಡಿತು. ಬೀದಿಗಳೆಲ್ಲಾ ತಳಿರು ತೋರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತಗೊಳಿಸಿದರು. ಮತ್ತೆ ದೈವಸ್ಥರೆಲ್ಲಾ ಸಭೆ ಸೇರಿದರು. ಆಂಜನೇಯ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಈ ಬಾಲಕರು ಎಲ್ಲಿಂದ ತರುತ್ತಾರೋ ಎಂಬ ಕುತೂಹಲ ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಇತ್ತು. ಆಗ ಬಾಲಕನೊಬ್ಬನು ಜನರನ್ನು ಕುರಿತು ನಿಮ್ಮೂರಿನ ಹಳ್ಳದ ತಿರುವಿನ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಮೂರು ದಿನಗಳ ನಂತರ ಆಂಜನೇಯನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ತರುತ್ತೇವೆ. ಅದನ್ನು ಒಂದು ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿರಿ. ಬಂಡಿಯ ಅಚ್ಚು ಎಲ್ಲಿ ಮುರಿದು ಬೀಳುತ್ತದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಆಂಜನೇಯನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿರಿ ಎಂದನು. ಬಾಲಕನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಊರಿನ ದೈವಸ್ಥರು ವಾದ್ಯಗಳ ಸಮೇತ ಬಂಡಿಯೊಂದಿಗೆ ಹಳ್ಳದ ತಿರುವಿನ ಮಡುವಿನ ಹತ್ತಿರ ಹೋದರು. ಬಾಲಕರಿಬ್ಬರು ದೈವಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಹಳ್ಳದ ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದರು. ಎರಡು ದಿನ ಆದರೂ ಬಾಲಕರು ಮೇಲೆ ಬರಲೇ ಇಲ್ಲ. ಜನರಿಗೆ ಚಿಂತೆಯಾಯಿತು. ಮೂರು ದಿನಗಳ ನಂತರ ನೀರಿನ ಮೇಲೆ ಗುಳ್ಳೆಗಳು ಬರಲು ಪ್ರಾರಂಭವಾದವು. ಹಾಗೆಯೇ ಗುಳ್ಳೆಗಳು ದೊಡ್ಡ ಆಕಾರ ತಾಳುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಬಾಲಕರು ಮೇಲೆ ಬರಬಹುದೆಂದು ಊಹಿಸಿದರು.

ಎಲ್ಲರೂ ಹೀಗೆ ಬೆರಗಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಆ ಪುಟ್ಟ ಬಾಲಕರು ಹನುಮನ ಶಿಲಾಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ತಿರುವಿನ ಮಡುವಿನಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದು ಬಂದರು. ಜನರು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಕುಣಿದಾಡಿದರು. ಆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ದಂಡೆ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದ ನಂತರ ತಾವು ತಂದ ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಏರಿಕೊಂಡು ಊರಿನ ಕಡೆ ಪ್ರಯಾಣ ಬೆಳೆಸಿದರು. ಆದರೆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತ ಬಂಡಿಯ ಅಚ್ಚು ಈಗಿರುವ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಜಾಗದಲ್ಲೇ ಮುರಿದು ಬಿದ್ದಿತು. ಬಾಲಕನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರಿಸಿ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಮುಖಮಾಡಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಆಂಜನೇಯನ ನಿತ್ಯಪೂಜೆ ಯಾರು ಮುಂದೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಕೊನೆಗೆ ಊರಿನ ದೈವಸ್ಥರ ತೀರ್ಮಾನದಂತೆ ಆಂಜನೇಯನ ಮೂರ್ತಿ ಹೊತ್ತು ತಂದ ಬಾಲಕರೇ ಪೂಜೆ ಮಾಡಲು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಯಿತು. ಆ ಬಾಲಕರು ಸಹ ಅದಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದರು. ಅವರು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಹಲಗೆಗಳನ್ನು ಒಂದುಮರಕ್ಕೆ ನೇತು ಹಾಕಿದರು. ಮೂರ್ತಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಊರು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಪ್ರದೇಶ ಗಿಡ ಮರಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿತ್ತು. ಮೂರ್ತಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ನಂತರ ಊರನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸ್ಥಳಾಂತರಿಸಿದರು. ಆ ಬಾಲಕರಿಬ್ಬರೂ ಆಂಜನೇಯನ ಪೂಜೆಮಾಡಲು ಖಾಯಂ ಆಗಿ ನೇಮಕವಾದ್ದರಿಂದ ಆ ಬಾಲಕರಿಗೆ ಅದೇ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಕನ್ಯೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಲಗ್ನಮಾಡಿದರು. ಹೀಗೆ ಆಂಜನೇಯನ ಮುಖ್ಯ ಪೂಜೆ ಆ ಬಾಲಕರಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾದುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಪೂಜಾರಿ ಮನೆತನದವರು ಎಂದು ಕರೆದರು. ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಆಂಜನೇಯನ ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಪೂಜಾರ ವಂಶ ಆ ಬಾಲಕರಿಂದಲೇ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ.

ಈಗಲೂ ಸಹ ಪೂಜಾರು ಮನೆತದವರು ಮೊದಲು ಮಗನ ಮದುವೆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಕ್ತಭೂತ ಮತ್ತು ಹಾಲಭೂತ ಹಲಗೆಗಳನ್ನು ಉತ್ಸವದಿಂದ ಈ ಮಾರುತಿ ಸಿಕ್ಕ ಮಡುವಿನ ಹತ್ತಿರ ಹೊರಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಅವರ ಪೈಕಿ ಇಬ್ಬರು ಹಿರಿಯರು ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತೊಟ್ಟು ಆ ಹಲಗೆಗಳಿಗೂ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಕ್ತಭೂತ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಹಲಗೆಯನ್ನು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಮನುಷ್ಯ ತನ್ನ ಕೈಯನ್ನು ಕಡಿದುಕೊಂಡು ಆ ಹಲಗೆಯ ಮೇಲೆ ರಕ್ತ ಸುರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹಾಲಭೂತ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಹಲಗೆಯನ್ನು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಮನುಷ್ಯನ ಹಲಗೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಲನ್ನು ಹಾಕಿದ ನಂತರ ಅದನ್ನು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆ ಎರಡು ಹಲಗೆಗಳಿಗೂ ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಹೊದಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ನಂತರ ಅವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ವಾದ್ಯಗಳ ಸಮೇತ ಮೆರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಊರಿನೊಳಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಆ ಹಲಗೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಇಬ್ಬರ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮೇಲೆ ದೇವರು ಆವೇಶವಾಗಿ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಅವರನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದೇ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪದ್ಧತಿ ಪುರಾತನ ಕಾಲದಿಂದ ಇಂದಿಗೂ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ.”[೫೭]

ಈ ಹಲಗೆಗಳು ಆಂಜನೇಯನ ಪೂಜಾರ ವಂಶದ ಹಿರಿಯರ ಮನೆತನದಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಇದೆ. ಅವು ಅವರ ಮನೆತನದ ಇತರ ದೇವರುಗಳೊಡನೆ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ.

ಕಾಳಿಕಾದೇವಿಗುಡಿ (ಕಾಳಮ್ಮನಗುಡಿ)

ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮದ ಊರ ಹೊರಗೆ ಈ ಗುಡಿ ಇದೆ. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ದಿನ ಮಳೆ ಬಾರದಿದ್ದಾಗ ಊರಿನ ಮಂದಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಕುರಿಯನ್ನು ಬಲಿಕೊಟ್ಟು ಕುರುಹು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಳೆ ಬಂದರೆ ಕಾಳಮ್ಮನಿಗೆ ಕುರಿ ಬಲಿಕೊಟ್ಟದ್ದಕ್ಕೆ ಮಳೆ ಬಂತು, ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ವಾಡಿಕೆ. ಇಂದಿಗೂ ಆ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. ಹಿಂದೆ ಕಾಳಿಕದೇವಿಯ ಜಾತ್ರೆ ಆಗುತ್ತಿದ್ದು, ಕಾಳಿಕದೇವಿಯ ರಥೋತ್ಸವವನ್ನು ದೊಡ್ಡತಮ್ಮಪ್ಪರ ಹೊಲದಲ್ಲಿನ ಬನ್ನಿ ಮರದವರೆಗೆ ಎಳೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಊರಿನ ಹಿರಿಯರೊಬ್ಬರು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕಾಡುಸಿದ್ದೇಶ್ವರ

ಸಿರುಗುಪ್ಪ ತಾಲೂಕಿನ ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲಸಿದ್ದು ಜೀವಸಮಾಧಿಯು ಒಬ್ಬ ತಾತ. ಆತ ಬಂದು ಇಲ್ಲಿನ ಸ್ಮಶಾನದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾದ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಡು (ಸ್ಮಶಾನ) ನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದನಂತೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತನಿಗೆ ಕಾಡಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂತು. ಈ ಕಾಡ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ೭೭೫ ವರ್ಷ ಬದುಕಿದ್ದ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅವನ ಕುರುಹುವಿಗಾಗಿ ೭೭೫ ಬಾವಿಗಳು ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಒಮ್ಮೆ ಒಬ್ಬ ಮುದುಕಿ ಹೀಗಂದಳಂತೆ (ಹದ್ದು ಬಾಳಿದಂಗೆ ಬಿದ್ದ

ಬಾಗಿದಂಗೆ) ಹದ್ದು ಬಾಳಿದಂಗ ಬಾಳಿದ ಸಿದ್ದಪ್ಪ ನಿನ್ನ ಸದ್ದು ಅಡಗಿಲಿಲ್ಲೋ ಎಂದಳಂತೆ ಅಪಕ್ಕೆ ಮರುದಿನ ಐಕ್ಯರಾದರಂತೆ ಎಂದು ಸಿದ್ದೇಶ್ವರನ ಬಗ್ಗೆ ವಿವರಣೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ.

ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ನಿಷೇಧ

ಐತಿಹ್ಯ ೧. ಇಲ್ಲಿ ಈತನು ಸಂಡೂರಿನ ಹತ್ತಿರ ೯ ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾನೆ. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

``ಈತನು ಕಟ್ಟಾ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ. ಈತನಿಗೆ ಮದುವೆಯಾಗಲೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸುಂದರ ಕಥೆ ಇದೆ. ಯೌವನಕ್ಕೆ ಬಂದ ಕುಮಾರನಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಲು ತಾಯಿಯು ಕನ್ಯೆಯರಿಗಾಗಿ ಹುಡುಕಾಟ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಳು. ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶದ ಕನ್ಯಾಕುಮಾರಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಬಂದು ಮಗನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಮದುವೆಗೆ ಅವನ ಮನ ಒಲಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಮಗ ಕೇಳಿದ ಕನ್ಯಾ ಹೇಗಿದ್ದಾಳೆ? ತಾಯಿ ನುಡಿದಳು. ನನ್ನಂತೆ ಇದ್ದಾಳೆ. ಬಹಳ ಸುಂದರಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ ಎಂದಳಂತೆ. ಈ ಮಾತು ಕೇಳಿದ ಕುಮಾರನೆಂದ ನಿನ್ನಂತೆ ಇದ್ದರೆ ಅವಳೂ ನನಗೆ ತಾಯಿಯಂತೆ. ನನಗೆ ಮದುವೆ ಬೇಡ! ಎಂದನಂತೆ. ಪಾರ್ವತಿಯು ಹಾಗಲ್ಲ, ಹೀಗಲ್ಲ ಎಂದು ಎಷ್ಟು ಬೇಡಿಕೊಂಡರು ಮಗ ಕುಮಾರನ್ನು ಕೇಳಲಿಲ್ಲ ಒಂದೆ ಹಟಹಿಡಿದ. ನನಗೆ ಮದುವೆ ಬೇಡ ಹೇಳಿ ಹೇಳಿ ಸಾಕಾಯಿತು ಕೊನೆಗೆ ತಾಯಿಗೆ ಸಿಟ್ಟು ಬಂತು. ತಾನು ಹೆತ್ತು ಹೊತ್ತು ಮೊಲೆಹಾಲು ಕುಡಿಸಿ ಸಾಕಿದ ಸಲುಗಿ ದೊಡ್ಡವನನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ನೀನು ಕೊಡುವ ಪ್ರತಿಫಲ ಇದೇ ಏನು? ಎಂದು ಹಂಗಿಸಿದಳು. ಕುಮಾರ "ನನಗೆ ನಿನ್ನ ಹಂಗೆ ಬೇಡ ತೆಗೆದುಕೋ ನೀನು ಕೊಟ್ಟ ಹಾಲನ್ನು" ಎಂದು ಕಾರಿಕೊಂಡ. ಹಾಲಿನ ಜೊತೆಗೆ ರಕ್ತವೂ ಹೊರಬಿತ್ತು. ಹಾಲಿನ ಭಾಗವೆಲ್ಲ ವಿಭೂತಿಯು ಕಣಿವೆಯಾಯಿತು. ರಕ್ತದ ಭಾಗವೆಲ್ಲ ಜಾಜಿ ಕಣಿವೆಯಾಯಿತು. ಈಗಲೂ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಕೆಲಭಾಗಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ."[೯೮] ಅಂದಿನಿಂದ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀಯ ದರ್ಶನವೇ ಬೇಡವಾಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂದಿಗೂ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಆತನ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವಿಲ್ಲದಂತೆ ನಿಷೇಧದ ಆಚರಣೆಯೊಂದು ನಡೆದುಬಂದಿದೆ.

ಐತಿಹ್ಯ ೨. "ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿಯ ವಿಶಾಲವಾದ ಆಳವಾದ ಕೊಳವನ್ನು ಅಗಸ್ತ್ಯ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾಗಿದ್ದು, ಅಗಸ್ತ್ಯರಿಗೆ ಶಿವ ಸ್ವರೂಪ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಶಿವಪೂಜಾ ವಿಧಾನವನ್ನು ಹಾಗೂ ಷಡದ್ವವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರು. ಆಗ ಅಗಸ್ತ್ಯನು ಈ ತೀರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದನಂತೆ. ಅಗಸ್ತ್ಯ ಮಹರ್ಷಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯಾದ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ, ಷಡದ್ವಚಾರಗಳನ್ನು, ಶಿವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯರು ನೋಡಬಾರದೆಂದು ಇಂದಿಗೂ ಹೊಳೆ ನೋಡಿದರೆ ಅಂತಹ ಸ್ತ್ರೀ "ಏಳು ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ

ವಿಧವೆಯಾಗಿ ಬಾಳಲಿ" ಎಂದು ಶಾಪಕೊಟ್ಟಿರುವನಂತೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂದಿಗೂ ಸಹ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ದರ್ಶನ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಕೋಟೆ ಆಂಜನೇಯ

"ಹಿಂದೆ ಹೊಳೆ ತೀರದಲ್ಲಿ ಮಗುಚಿಬಿದ್ದ ಕಲ್ಲೊಂದರಲ್ಲಿ ಅಗಸರು ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅಗಸನ್ನೊಬ್ಬನ ಕನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆಯುತ್ತಿರುವ ಕಲ್ಲಿನ ಅಡಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆಂಜನೇಯನ ಮೂರ್ತಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಅದರಂತೆ ಮರುದಿನ ಶಿಲೆಯನ್ನು ಹೊರಳಿಸಿ ನೋಡಿದಾಗ ಸ್ವಪ್ನ ನಿಜವಾಯಿತಂತೆ. ಅನಂತರ ಅದನ್ನು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ ಗುಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ."[೫೯] ಹೀಗೆ ಕೋಟೆ ಆಂಜನೇಯನನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ.

ಕೋಟೆಯ ಹನುಮಂತ ದೇವರು

ಹರಪನಹಳ್ಳಿಯ ಪಾಳೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ದಾದೇನಾಯಕ ಒಮ್ಮೆ ಬೇಟೆಯಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ನಾಯಿಯನ್ನು ಹೆದರಿಸಿದ ಒಂದು ಮೊಲಕ್ಕೆ ಬೆನ್ನುಹತ್ತಲು ಅದು ಹುತ್ತದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿತು. ಆಗ ಹುತ್ತವನ್ನು ಬಗೆಯಲು ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ ಗೋಚರಿಸಿತು. ಅದೇ ಹರಪನಹಳ್ಳಿಯ ಈಗಿನ ಕೋಟೆಯ ಹನುಮಂತ ದೇವರು.

ಕೌದಿ ಮಹಾಂತೇಶ್ವರ

ಬಾಚಿಗೊಂಡನಹಳ್ಳಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷವೆನೆಂದರೆ ಉತ್ತರದ ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರರನ್ನು ಅಂದರೆ ತೋಂಟದಾರ್ಯರನ್ನು ತುಂಗಾಭದ್ರ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿಸಿ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಬೆಳಗಿದರು. ತೋಂಟದಾರ್ಯರ ಪೀಠ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವಸಮಾಧಿಯಾದವರು ಬೇರೆ ಯಾರು ಇಲ್ಲ ಅವರೊಬ್ಬರೇ ಆದರೆ ಅವರು ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಿಯಾದರು ಎಂದು ಸಹ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅವರ ಪರಂಪರೆ ಮಠವೂ ಸಹ ಇರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಮಹಾಂತೇಶ್ವರನಿಗೆ ಕೌದಿಮಹಾಂತೇಶ್ವರ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದುದರ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಊರಿನ ಹೊರಗೆ ಇರುವ ಸ್ಮಶಾನದಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರ ಹೆಣವನ್ನು ಕೌದಿಯಲ್ಲಿ ತರುತ್ತಿದ್ದರು. ಆ ಹೆಣವನ್ನು ಊಳಿ ಬಂದರೆ ಅಲ್ಲಿರುವ ಕೌದಿಯನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕೌದಿಮಹಾಂತೇಶ್ವರ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಖಂಡುಗ ಭಂಡಾರದಯ್ಯ

“ಮೈಲಾರನಿಗೆ ಇರುವ ಹಲವು ನಾಮಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಒಂದು. ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ‘ಭಂಡಾರ’ ಎಂದರೆ ಬಹಳ ಪವಿತ್ರ. ಇದು ಅರಿಸಿನಪುಡಿ ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆ ಇರದೇ ಮೈಲಾರನ ಪವಿತ್ರ ಭಸ್ಮವೆಂದು ತಮ್ಮ ಹಣೆಗೆ ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಂದು ಬಹು ದೊಡ್ಡ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಇದ್ದು ಇದರ ಬಗೆಗೆ ವಿವರಣೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ರಾಕ್ಷಸರೊಡನೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೈಯಿಗೆ ಲೇಪಿಸಿಕೊಂಡ ಹಳದಿ ವರ್ಣದ ಪುಡಿ ಮತ್ತು ಪೀತವರ್ಣದ ಬಟ್ಟೆಯ ಸಂಕೇತ ಇದರಿಂದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹಾರಿಸಲು ಸಹಕಾರಿಯಾದ ಕಾರಣ ಭಂಡಾರವನ್ನು ಭಕ್ತರು ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಮೈಲಾರ ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬರುವಾಗ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ತಂದನೆಂದು ಆತನನ್ನು ಖಂಡುಗ ಭಂಡಾರದೊಡಯ್ಯ, ಭಂಡಾರದಯ್ಯ ಮುಂತಾಗಿ ಕರೆಯುವುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.”[೬೦]

ಗಾಳೆಮ್ಮ

ಹೊಸಪೇಟೆಯಿಂದ ಹಂಪೆಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾದ ಗಾಳೆಮ್ಮನ ಬಗೆಗೆ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಎ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣರೈ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ದಾಖಲಿಸಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗುವುದು.

“ಹಿಂದೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗುಡಿಯಾಗಲಿ, ದೇವತೆಯಾಗಲಿ ಏನೂ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಬೆಳಗಾಗಬೇಕಾದರೆ (ಸಮಯದಲ್ಲಿ) ಗಾಳಿ, ಮಳೆಗೆ ಮೋಲಿಂಗ ಇಳಿದು ಬಮದ ಹಾಗೆ ಇಲ್ಲೊಂದು ದೇವತೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಯಿತು. ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣಿಸಿದ ಹಾಗೆ ಗಾಳಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲೆಯಾದ ದೇವತೆಯನ್ನು ಜನ ಗಾಳೆಮ್ಮನೆಂದು ಕರೆದು ಪೂಜಿಸಿತೊಡಗಿದರು.”[೬೧]

ಐತಿಹ್ಯ ೨. “ಹಿಂದೆ ಈ ಗುಡಿಯಿರುವ ಪ್ರದೇಶವು ಬಾರೀ ಕಾಡಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಜನರು ಓಡಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸುಮಾರು ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಇರಬಹುದಾದ ಒಬ್ಬಾತ ಅಲ್ಲಿನ ಅಡವಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಕಡಿಯಲೆಂದು ಬಂದ. ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ವೇಳೆ ಆತನಿಗೆ ‘ಅಮ್ಮ’ನು (ಗಾಳೆಮ್ಮ) ಓರ್ವ ಹೆಣ್ಣಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ತನಗೆ ಯಾರು ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಒಂದು ನೆಲೆ ಕಾಣಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಕೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಆಕೆ ದೇವತೆಯೆಂದೂ ತಿಳಿದ ಆತನೂ ಆತನ ಮನೆಯವರೆಲ್ಲರೂ ಅಲ್ಲಿನ ಕಲ್ಲೊಂದನ್ನು ಅಮ್ಮನೆಂದು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ದಿನಗಳೆದಂತೆ ಆ ಕುಟುಂಬದವರು ಶ್ರೀಮಂತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಾರುವವನು ಅನುಕೂಲವಾದುದನ್ನು ಇತರ ಜನರೂ ತಮಗೆ ಕಷ್ಟಬಂದಾಗ ದೇವಿಯ ಹತ್ತಿರ ಬರತೊಡಗುತ್ತಾರೆ. ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚಿದಾಗ ದೇವಿಗೆ ಗುಡಿಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ.”[೬೨] ಹೀಗೆ ಗಾಳೆಮ್ಮನ

ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಡಾ. ಎ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣರೈ ಅವರು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಬರೆದಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ

"ಹಿಂದೆ ಪರಶುರಾಮ ತನ್ನ ತಂದೆ ಜಮದಗ್ನಿ ಆಜ್ಞೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವಂತ ತಾಯಿ ರೇಣುಕೆಯ ತಲೆಯನ್ನು ಕಡಿದುಹಾಕುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂತು. ತಂದೆಯ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮೀರುವಂತಿಲ್ಲ. ಒಂದು ರೀತಿ ಉದ್ರೇಕದ ಅತಂತ್ರ ಆತಂಕದ ಸ್ಥಿತಿ ಪರಶುರಾಮನಿಗೆ ಉಂಟಾಯಿತು. ತನ್ನ ಪರಶು (ಕೊಡಲಿ) ವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಆವೇಶದಿಂದ ತಾಯಿ ರೇಣುಕೆಯ ತಲೆಯನ್ನು ಕಡಿದುಹಾಕಿದ. ರೇಣುಕೆಯ ರುಂಡದ ಚೂರುಗಳು ಬಿದ್ದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೆರಡರಂತೆ ಹೊಸ ತಲೆಗಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವು. ಹೀಗೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ತಲೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವು. ಕೊನೆಗೆ ಅವಳ ಪತಿವ್ರತೆಯ ಮಹತ್ವಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಜೀವದಾನವನ್ನು ಜಮದಗ್ನಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ.

ಉಳಿದ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ತಲೆಗಳ ಗತಿಯೇನು? ಅವುಗಳೆಲ್ಲಾ ಗ್ರಾಮ ದೇವತೆಗಳಾಗಲೆಂದು ಪರಶುರಾಮ ವರ ನೀಡಿದ. ಅದರಂತೆಯೇ ರೇಣುಕೆಯ ತಲೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಬಂದ ತಲೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗಳಾದವು. ಅವೆಲ್ಲಾ ರೇಣುಕೆಯ ರುಂಡದ ಸಂಕೇತಗಳು. ದೇಹವಿಲ್ಲದ ಕೇವಲ ರುಂಡದ ಭಾಗವನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದು"[೬] ಬಹಳ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಬೆಳೆದುಬಂದಿದೆ.

ಗೋಣಿಬಸಪ್ಪ

ಬಸವೇಶ್ವರನ ಮಹಿಮೆ, ಪವಾಡ ನೋಡಿದ ಚಿಗಟೇರಿಯ ಶಿವನಯ್ಯ ಆತನನ್ನು ಗೋಣಿಚೀಲದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಸುಣ್ಣ ತುಂಬುವ ಗೋಣಿಚೀಲದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ, ಸುತ್ತು ಹೋಗಲಿ ಎಂದು ಹರಪನಹಳ್ಳಿಯ ಅಯ್ಯನಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಉಗ್ಗುದಬಿಟ್ಟದನಂತೆ. ಮರುದಿನ ನೋಡಿದರೆ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಣಿಚೀಲದ ಮೇಲೆ ಸಣ್ಣ ಹುಡುಗನಾಗಿ ಆಡುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಗೋಣಿಚೀಲದ ಮೇಲೆ ಆಡುತ್ತಿದ್ದರಿಂದ ಆತನಿಗೆ 'ಗೋಣಿ ಬಸವೇಶ್ವರ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಕೂಲಹಳ್ಳಿ ಗೋಣಿಬಸವೇಶ್ವರ

ಕೂಲಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮವು ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ಗೋಣಿ ಬಸವೇಶ್ವರ ನೆಲೆಸಿದ ಗ್ರಾಮವಾದ್ದರಿಂದ ಮೇಲಿನ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಕೈಲಾಸದಿಂದ ೫ ಮಂದಿ ಗಣಾಧೀಶ್ವರರು ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಬಂದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಮದ್ದಾನಸ್ವಾಮಿ ಒಬ್ಬನು. ೫ ಮಂದಿ ಪಂಚಗಣಾಧೀಶ್ವರರು ಮೊದಲು ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ಹತ್ತಿರದ ಕುಬ್ಬನಕೆರೆಗೆ ಬಂದಿಳಿದರು. ನಂತರ ಕೊಟ್ಟೂರಿಗೆ ಬಂದರು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಈಗ ಬಾಗಳಿಗೆ

ಬಂದನು. ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನ ಲಿಂಗಪೂಜೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿದ ಜನರು ಆತನಿಗೆ ಪ್ರತಿದಿನ ಒಬ್ಬರಂತೆ ಪತ್ರೆ ತರಲು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಾಗುಳಿಯ ಒಬ್ಬ ರಾಜ ಇದ್ದ ಆತನ ಹೆಸರು ಸೋಮಶೇಖರ ಮಹಾರಾಜ ಆತನಿಗೆ ಕನಕ ಎಂಬ ಮಗಳಿದ್ದಳು. ಆಕೆಯು ಬಹಳ ಸುಂದರವತಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಶೃಂಗಾರ ತೋಟದಲ್ಲಿ ವನವಿಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಪತ್ರೆ ಪುಷ್ಪ ತರಲು ಹೋಗಿದ್ದ ಮದ್ದನಸ್ವಾಮಿಯ ಮೇಲೆ ಕನಕವ್ವನ ಮನಸ್ಸು ಬಿತ್ತು. ಈ ವಿಷಯ ಕೊಟ್ಟೂರೇಶ್ವರನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಕೊಟ್ಟೂರೇಶ್ವರ ಮದ್ದಾನಸ್ವಾಮಿಗೂ ಮದುವೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಲಹೆ ಮಾಡಿದ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮದುವೆಯಾಯಿತು. ಕನಕವ್ವ ಗರ್ಭ ಧರಿಸಿದಳು. ಬಸವೇಶ್ವರನಿಗೆ ಜನ್ಮವಿತ್ತಳು. ಗಣಾಧೀಶ್ವರರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಊರುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಬಾಗಳಿಯಲ್ಲಿ ಕರೇಗೌಡ್ರು ಮನೆಗೆ ದನಕಾಯುವುದಕ್ಕೆ ಹಚ್ಚುತ್ತಾರೆ. ಆ ಬಸವೇಶ್ವರರನ್ನು ದನ ಕಾಯಬೇಕಾದ್ರೆ ಅಡವಿಗೆ ಹೋದಾಗ ಹುಲಿ, ಹಾವುಗಳ ಕೂಡ ಆಟ ಆಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಹಾಗೆಯೇ ಅವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಭಾಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ ಅವನ ಜೊತೆಗೆ ದನಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ ಹುಡುಗರು ಬಂದು ಊರೊಳಗೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಊರಿನವರು ಯಾರು ಪರಿಶೋಧನೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಸೋಮವಾರ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಬೇಸಾಯ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ನಡೆದು ಬಂದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಬಸವೇಶ್ವರ ಸೋಮವಾರ ಬೇಸಾಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು ಕಾಯಕವೇ ಕೈಲಾಸ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಹೋರಿ-ಹುಲಿಯನ್ನು ಹೂಡಿಕೊಂಡು ಬೇಸಾಯ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅದನ್ನು ನೋಡಿದ ಊರಿನ ಎಲ್ಲರೂ ಹೋಗಿ, ಸೋಮವಾರ ದಿನ ಬೇಸಾಯ ಮಾಡಿರೋದು ತಪ್ಪು ಎಂದು ಗಲಾಟೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಕೊನೆಗೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬೇಡ ಎಂದು ಬಿಡಿಸಿ ಕಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಬಾಗಳಿಯಂತ ಕಪ್ಪಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಹೊರಟಿದ್ದರು. ಔಷಧಿ ಕಲಿಯಬೇಕೆಂದು ೧೨೦೦ ಮಂದಿ ಸಿದ್ದರ ಜೊತೆಗೆ ಬಸವೇಶ್ವರರನ್ನು ಗಿಡಮೂಲಿಕೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲ ತರಹದಿಂದ ಕಲಿತು ಬಂದನು. ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಮಕ್ಕಳನ್ನು, ಕಣ್ಣು ಇಲ್ಲದವರಿಗೆ ಕಣ್ಣು, ಕಾಲಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಕಾಲು ಆತ ಕಲಿತ ಎಲ್ಲ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟನು. ಇದೆಲ್ಲಾ ಚಿಗಟೇರಿ ಶಿವನಯ್ಯನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಅವನ್ನು ಬಹಳ ಹಸೂಯೆಪಟ್ಟು ಬಸವೇಶ್ವರನಿಗೆ ಕಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದನು. ಅವನನ್ನು ಗೋಣಿಬಸವೇಶ್ವರ ಕೊಂದು ಹಾಕಿದನಂತೆ. ನಂತರ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಜೀವಸಮಾಧಿ ಆದನಂತೆ. ಹೀಗೆ ಕೂಲಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ಅಂತಃಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮರದ ಗೋಣಿಬಸವೇಶ್ವರನ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಇಂದು ಕಾಣಬಹುದು.

ಜಟ್ಟಿಲಿಂಗೇಶ್ವರ ಗುಡಿ

ಇದು ಶ್ರೀ ಮರುಳಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯ ಗುಡಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನ ಕಡೆಗೆ ಉತ್ತರಭಿಮುಖವಾಗಿದೆ. ಈ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಒಂಭತ್ತು ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಶಿಲಾವಿಗ್ರಹಗಳು ಒಂದೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿವೆ. ಶ್ರೀ ಮರುಳಸಿದ್ಧೇಶ್ವರ ಗುಡಿಗೆ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಹೋಗುವ ಭಕ್ತರು ಮೊದಲು ಜಟ್ಟಿಲಿಂಗೇಶ್ವರನಿಗೆ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ತನ್ನ ಪರಮ ಶಿಷ್ಯನಾದ ಜಟ್ಟಿಲಿಂಗೇಶ್ವರ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ಅನವರತವೂ ಸತ್ಯಾಂಶವುಳ್ಳ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ನೀಡಿ ಸತ್ಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಾ ಇದ್ದನಂತೆ, ಅವನ ನಡೆ-ನುಡಿ, ಸಹಕಾರವನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದ ಮರುಳಸಿದ್ಧರು ಆತನಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಭಕ್ತರಿಂದ ಪ್ರಥಮಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಲೆಂದು ವರ ನೀಡಿದರೆಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಇಂದು ಉಜ್ಜಿನಿಗೆ ಬಂದ ಎಲ್ಲ ಜನಾಂಗದವರು ಮೊದಲು ಜಟ್ಟಿಲಿಂಗೇಶ್ವರನಿಗೆ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ನಂತರ ಮರುಳಸಿದ್ಧೇಶ್ವರನಿಗೆ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತಳವಾರಪ್ಪನ ಕಲ್ಲು

ಹಂಪಿಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯದ ಒಳಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವಾಗ ಬೃಷ್ಟಪ್ಪಯ್ಯನ ಗೋಪುರ ದಾಟಿದರೆ ರಾಯರ ಗೋಪುರದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಲ್ಲು ಇದೆ. ಅದನ್ನು ಚೊಕ್ಕಪ್ಪನ ಕಲ್ಲು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲದೇ 'ತಳವಾರಪ್ಪನ ಕಲ್ಲು' ಎಂತಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕುಂಕುಮ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಾಕಿ ಕೈ ಮುಗಿಯುತ್ತಾರೆ. ಕಲ್ಲಿನ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. "ಹಂಪಮ್ಮ ಪಂಪಾಪತಿಯ ಶಯನ ಗೃಹನ ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ತಳವಾರಪ್ಪ ಎಂಬ ಅಗಸನಿದ್ದನಂತೆ. ಒಮ್ಮೆ ಜಾತ್ರೆಯ ದಿವಸ ರಾತ್ರಿ ವೇಳೆ ಎಂದಿನಂತೆ ಪೂಜಾರಿ ಹಂಪಮ್ಮ ಪಂಪಾಪತಿ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಶಯನಗೃಹಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿ ಬಾಗಿಲು ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೇ ಮಾಡುವುದು ಪದ್ಧತಿ. ಶಯನಗೃಹದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇರುವಂತಿಲ್ಲ. ಎಂದಿನಂತೆ ಪೂಜಾರರು ಪೂಜಿಸಿ ಶಯನಗೃಹದ ಬಾಗಿಲು ಬಿಗಿ ಮಾಡಿ ಪೂಜಾರರು ಹಿಂದೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ಈ ದಿವಸ ಹಂಪಮ್ಮ ಪಂಪಾಪತಿಯರು ವಿಗ್ರಹರೂಪ ಬಿಟ್ಟ ನಿಜರೂಪಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲೇ ಬಂದು ಮಲಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ತಳವಾರಪ್ಪನಿಗೆ ಯಾಕೋ ಅನ್ನಿಸಿತು. ಅವರು ಹೇಗಿದ್ದಾರೆ? ಎಂದು ನೋಡಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಶಯನ ಗೃಹವನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡುವ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಒಳಗೆಹೋಗಿ ಶಯನಗೃಹದ ಮಂಚದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಎಂದಿನಂತೆ ಪೂಜಾರರು ಬಂದು ಹಂಪಮ್ಮ ಪಂಪಾಪತಿಯ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಶಯನಗೃಹದ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು ಬಾಗಿಲು ಬಿಗಿಮಾಡಿ ಹಿಂದೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. ತಳವಾರಪ್ಪ ಎಚ್ಚರವಾಗಿಯೇ ಮಂಚದ ಕೆಳಗೆ ಕಾದು ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾನೆ. ಸುಮಾರು ಮಧ್ಯೆ ರಾತ್ರಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಂಪಮ್ಮ-ಪಂಪಾಪತಿಗಳು ನಿಜರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ್ಷರಾಗಿ ಇನ್ನೇನು ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಬೇಕು ಎಂದುಕೊಳ್ಳುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹಂಪಮ್ಮನಿಗೆ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಆಕೆ ಪಂಪಾಪತಿ ದಿವ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಲು ತಳವಾರಪ್ಪನು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನನ್ನು ಮಂಚದ ಅಡಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬರುವಂತೆ ಪಂಪಾಪತಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ನಿನಗೆ ಏನು ಬೇಕು? ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ನಾನು ನಿಮ್ಮ ದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಹಲವಾರು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದೆ. ಈಗ ನಿಮ್ಮ ದಿವ್ಯದರ್ಶನ ವಾಯಿತು. ನನಗೆ ಇಷ್ಟೇ ಸಾಕು ಮತ್ತೇನು ಬೇಡ ಎಂದು ತಳವಾರಪ್ಪ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಹಂಪಮ್ಮ ಪಂಪಾಪತಿಗಳು ಸರಿ ನಿನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಲಿ ಎಂದು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದರು. ಜೊತೆಗೆ ನೀನು ಇಲ್ಲಿಂದ

ಹೋಗುವಾಗ ಹಿಂದುರುಗಿ ನೋಡಬೇಡ ಹಾಗೇನಾದರೂ ನೋಡಿದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ತಲೆ ಸಿಡಿದು ಹೋಳಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಆಗಲಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ ತಳವಾರಪ್ಪ ಶಯನ ಗೃಹದಿಂದ ಹೊರಬರುವಾಗ ಹಿಂದೆ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ತಕ್ಷಣ ತಳವಾರಪ್ಪನ ತಲೆ ಸಿಡಿದು ಎರಡು ಹೋಳಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಆ ಹೋಳುಗಳು ಕಲ್ಲಾಗುತ್ತವೆ. ಆ ಕಲ್ಲನ್ನು ಗುಡಿಯ ಇದಿರಿನಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಯಿತು. ಅಂದಿನಿಂದ ಆ ಕಲ್ಲಿಗೆ ತಳವಾರಪ್ಪನ ಕಲ್ಲು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹಂಪಿ ಜಾತ್ರೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ.''[೭೪]

ತುಪ್ಪದ ಮಾಳಮ್ಮ

ಮಾಳಚಿ, ಮಾಲತಿ, ಮಾಲ್ಹಸಾ, ಮಳಮ್ಮ, ಗಂಗಿ ಮಾಳಮ್ಮ, ಕುರುಬಕೆವ್ವ ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲಾಗುವ ಈಕೆಯು ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ಹೆಂಡತಿ. ತುಪ್ಪದ ಮಾಳವ್ವನಿಗೆ ಈ ಹೆಸರಿನ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ.

ಶಿವನು ರಾಕ್ಷಸರೊಂದಿಗೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವಾಗ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು ತಾನು ರೌದ್ರರೂಪ ತಾಳಿದಾಗ ಇವಳನ್ನು ನೋಡಿ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನಿಗೆ ಭಯವಾಯಿತು. ಋಷಿಮುನಿಗಳು ನಡುಗಿದ್ದರಂತೆ. ಆಗ ಮೈಲಾರನು ಅವರಿಗೆ ಧೈರ್ಯ ಹೇಳಿ, ಮಾಳವ್ವನಿಗೆ ತುಪ್ಪದಿಂದ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಸ್ವಲ್ಪ ಶಾಂತಳಾದಳಂತೆ. ಹೀಗೆ ಯುದ್ಧ ಸಂದರ್ಭ ಮಾಳವ್ವನಿಗೆ ತುಪ್ಪದ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ 'ತುಪ್ಪದ ಮಾಳಮ್ಮ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂತು ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹಿರೇ ಮೈಲಾರ, ದೇವರಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪದ ಮಾಳವ್ವನ ಗುಡಿಗಳಿವೆ. ಇಂದು ಆಚರಣೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪವನ್ನು ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡುವುದು ಪ್ರಚಲಿತ.[೭೪] ತೈಲ ಅಭಿಷೇಕವು ಶಾಸ್ತ್ರಪುರಾಣಗಳಿಂದಲೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ದಂಡಿನ ದುರುಗಮ್ಮ

ಪಾಳೆಗಾರರು ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಸಿದ್ಧರಾದರು. ರಾತ್ರಿ ಪಾಳೆಗಾರನ ಕನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದುರುಗಮ್ಮ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಳಂತೆ. ನೀವು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡುವಾಗ ನನ್ನನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿರಿ ನಿಮಗೆ ಜಯವಾಗುವುದು ಖಚಿತ ಎಂದಳಂತೆ. ಮರುದಿನ ಅದೇ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ದುರುಗಮ್ಮನ ಶಿರಚ್ಛೇದನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕಂಬಳಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬೆನ್ನಹಿಂದೆ ಹೆಗಲಿಗೆರಿಸಿ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಹೋರಾಡಿ ಗೆದ್ದು ಬಂದು ಪುನಃ ಜರಿಮಲೆಯಲ್ಲಿ ದುರುಗಮ್ಮನ ಶಿರವನ್ನು (ಮೂರ್ತಿ) ಮಾತ್ರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದರು. ದಂಡಿನಲ್ಲಿ ಪಾಳೆಗಾರರ ಬೆಂಗಾವಲಾಗಿ ಕಾಪಾಡಿದ ದೇವತೆ ದಂಡಿನ ದುರುಗಮ್ಮ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇಂದು ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಜಾತ್ರೆ ಆಚರಣೆ ಅದ್ದೂರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅದರ ಮೊದಲ ಕಾರ್ಯವೇ ಯಥಾಪ್ರಕಾರ ಪಾಳೆಗಾರರದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

ಪಟ್ಟಣದ ಎಲ್ಲಮ್ಮ

"ಹಂಪಿಯ ಹಜಾರರಾಮ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಹಳೆಯ ಪಟ್ಟಣದ ದೇವತೆಯೇ ಪಟ್ಟಣದ ಎಲ್ಲಮ್ಮ. ಈಕೆಯ ಬಗೆಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯ ಕತೆಗಳಿವೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು ಬೇರೆ ರಾಜ್ಯದ ರಾಜರು ಪಡೆದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಈಕೆಯೇ ವಿಜಯನಗರ ಪಟ್ಟಣದ ಮುಖ್ಯ ದೈವವಾಗಿದ್ದು ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದಳಂತೆ. ಈಕೆಗೆ ಕೋಣ, ಕುರಿ, ಕೋಳಿ, ಮೇಕೆಗಳನ್ನು ಬಲಿ ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲು ಎಲ್ಲಮ್ಮನಿಗೆ ಕೈಮುಗಿದು ಮುಂದೆ ದೊರೆಗಳು ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ.

ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರ ಪ್ರಕಾರ ವಿಜಯನಗರದ ಉದಯದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ರಾಜರು ಹಾಗೂ ಸೈನಿಕರಿಗೆ ಈಕೆ ಕೊಟ್ಟಣದಿಂದ ನೆಲ್ಲನ್ನು ಕುಟ್ಟಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂತಂತೆ. ಏನಿದ್ದರೂ ಈ ಎಲ್ಲಮ್ಮ ಪಟ್ಟಣ ರಕ್ಷಣೆಯ ಪ್ರಮುಖ ದೈವವಾಗಿದ್ದಂತೆ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಆಕೆ ಜನರ ದೈವವೂ ಹೌದು."[೬೮]

ಪಾರ್ವತಿ ಪರಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ

ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗುಡೇಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಊರ ಹೊರಗಿರುವ ಈ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಜನಪದರು ಈ ರೀತಿಯ ಕಥೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಬಾಣಾಸುರ ರಾಕ್ಷಸನ ಹುಟ್ಟೂರು ಗುಡೇಕೋಟೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಬಾಣಾಸುರನು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಈ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಶಿವನೇ ಸ್ವತ: ಆ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಊರ ಹೊರಗಿರುವ ಶಿವ ಪಾರ್ವತಿಯರ ದೇವಾಲಯವೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ಹೀಗೆಂದು ಆ ದೇವಾಲಯದ ಸುತ್ತ ಜನಪದರು ಹೇಳುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಬಳ್ಳಾರಿ ನ್ಯಾಯಾಲಯ ಆವರಣದ ಕಡಲಬಾಳ ಆಂಜನೇಯ

ಹಗರಿಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿಗೆ ಕಡಲಬಾಳು ಆಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ ಸ್ಥಾಪನೆ ಮೂಲ ಕಾರಣೀಭೂತನಾದ ದಾಸಯ್ಯನು ಆಂಜನೇಯನ ಪರಮಭಕ್ತನಾದನು. ಈತನು ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಮಯವನ್ನು ಆಂಜನೇಯ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಒಂದೊಮ್ಮೆ ಬ್ರಿಟಿಷರ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಹಳೆಯ ಕಾಲದ ಹುಣಸೆ ಮರಗಳನ್ನು ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಕಡಿಸಲು ಈ ಊರಿಗೆ ಬಂದರು. ಜನರು ಇದಕ್ಕೆ ತಕರಾರು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ದಾಸಯ್ಯನು ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿಯುದಂತೆ ಅಡ್ಡಿಪಡಿಸಿದನು. "ಬೇಕಾದರೆ ನನ್ನ ಕಡಿದು ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿಯಿರಿ" ಎಂದು ಮರದ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡನು.

ಆದರೂ ಆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ದಾಸಯ್ಯನ ಮಾತಿಗೆ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ದಾಸಯ್ಯನು ನಾಳೆಯ ದಿವಸ ನಾನು ಒಂದು ಪವಾಡ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ ಆ ಪವಾಡ ನಡೆದರೆ ನೀವು ಮರಗಳನ್ನು ಕಡಿಯಬಾರದು ಎಂದು ಕರಾರು ಹಾಕಿ ಮರುದಿನ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಕತ್ತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು ನಾಲಿಗೆ ಪವಾಡ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದನು. ಆದರೂ ಈತನನ್ನು ಬಿಡದೆ ಆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು ಬಳ್ಳಾರಿಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಮೇಲಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸಿದರು. ಆ ಅಧಿಕಾರಿ ಇವರ ಮಾತನ್ನು ನಂಬದೆ ದಾಸಯ್ಯನನ್ನು ಜೇಲಿಗೆ ತಳ್ಳಿದನು. ಆಗ ದಾಸಯ್ಯನು ಜೇಲಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಆರಾಧ್ಯ ದೈವನಾದ ಕಡಲಬಾಳ ಆಂಜನೇಯನನ್ನು ಕುರಿತು "ಬಿಡಬೇಡ ಎನ್ನ ಕೈಯ ಕಡಲಪುರದ ಹನುಮಂತರಾಯ" ಎಂದು ಆಂಜನೇಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಹಾಡಿದನು. ಆಗ ಜೈಲಿನ ಕೋಣೆಯ ಬೀಗಗಳು ತಾವಾಗಿಯೇ ಬಿಚ್ಚಿಕೊಂಡವು. ನಂತರ ದಾಸಯ್ಯನನ್ನು ನ್ಯಾಯಾಲಕ್ಕೆ ಹಾಜರು ಪಡಿಸಿದನು. ನ್ಯಾಯಾಲದಲ್ಲಿ ದಾಸಯ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡುವಾಗ ಆತನ ಕೈಗೆ ಹಾಕಿದ್ದ ಬೇಡಿಗಳು ಸಹ ತಾವಾಗಿಯೇ ಬಿಚ್ಚಿಕೊಂಡವು. ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು. ನಂತರ ಆತನನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆಗೊಳಿಸಿ ಊರಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿದರು. ಕಡಲಬಾಳು ಆಂಜನೇಯ ಸ್ವಾಮಿಯ ಮಹಿಮೆ ಅಧಿಕಾರಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನ್ಯಾಯಾಲಯದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಕಡಲಬಾಳು ಆಂಜನೇಯನ ಗುಡಿಯನನು ಕಟ್ಟಿಸಿದರು."[೬] ಈಗಲೂ ಬಳ್ಳಾರಿ ನ್ಯಾಯಲಯದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಕಡಲಬಾಳು ಆಂಜನೇಯ ಸ್ವಾಮಿಯ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ

ಸಂಡೂರು ತಾಲೂಕು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಹಾರದ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳೊಬ್ಬಳು ಎಮ್ಮೆಗಳನ್ನು ಸಾಕಿದ್ದಳು. ಒಂದು ದಿನ ಎಮ್ಮೆಗಳು ಕಳೆದುಹೋದವು. ಅವುಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಂಡು ಹೋದಳು. ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪೆಳೆ ಕಾಣಿಸಿತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣ ಕಂಡಂತೆ ಆಯಿತು ಆ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳಿಗೆ. ಅವಳು ಬಸವಣ್ಣ ನಿನಗೆ ಗುಡಿ ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತೇನೆ. ನನ್ನ ಎಮ್ಮೆಗಳು ಸಿಕ್ಕರೆ ಎಂದು ಮನದಲ್ಲಿ ಅಂದುಕೊಂಡಳಂತೆ. ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಮನೆಗೆ ಎಮ್ಮೆಗಳು ಬಂದಿದ್ದವಂತೆ. ಆಗ ಅಲ್ಲಿನ ಪೆಳೆಯನ್ನು ತೆಗೆಸಿ ಆ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನಿಗೆ ಗುಡಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದಳಂತೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಬಂಡೆರಂಗನಾಥ

ಹಗರಿಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ಬಾಚಿಗೊಂಡನಹಳ್ಳಿ ಮತ್ತು ತಮ್ರಹಳ್ಳಿ ಊರುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವುದೇ ಹಳೇ ಕಾಲದ ಬಂಡೆರಂಗನಾಥ ದೇವಾಲಯ. ಬಂಡೆರಂಗನಾಥನ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ಒಮ್ಮೆ ಮಲೆನಾಡಿನ ಕಡೆಯಿಂದ ಬಂಡಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದನಂತೆ. ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು. ಬಂದ ಲಾಭವನ್ನು ಸೇರಿನಿಂದ ಅಳೆದು ದಾನ ಮಾಡುವುದು ಅವನ ಕಾಯಕ. ಒಂದು ದಿನ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಲಾಭವನ್ನು ದಾನ ಮಾಡಲು ಸೇರನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು ಕುಳಿತನಂತೆ ಅಂದು ಯಾರು ಬರಲಿಲ್ಲವೆಂದ ರಂಗನಾಥ ಸೇರನ್ನು ತಲೆಯ ದಿಂಬುವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮಲಗಿದನಂತೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಕಲ್ಲಾದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದದಕ್ಕೆ ಬಂಡಿರಂಗನಾಥ ಅದೇ ಬಂಡೆರಂಗನಾಥ ಆಯಿತು.

ಬಸವಣ್ಣ ಸಿಡೇಗಲ್ಲು

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕು ಸಿಡೇಗಲ್ಲಿನ ಪಕ್ಕದೂರಿನಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ಎಮ್ಮೆ ಕಳದುಕೊಂಡು ಬಹಳ ದು:ಖ ಪಡುತ್ತಾ ಇದ್ದಳಂತೆ. ಬಸವೇಶ್ವರನ ಮೊರೆ ಹೋದಳು. ಆತನಲ್ಲಿ ಎಮ್ಮೆಗಳು ಬಂದರೆ ನಿನಗೆ ಗಿಣ್ಣ ತಂದು ಒಪ್ಪಿಸುವನೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಳಂತೆ. ರಾತ್ರಿ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಗುಡಿಹತ್ತಿರ ಬಂದಿರುತ್ತವೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಬಂದು ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು ಎಂದಾಗಾಯಿತು. ಬಸವೇಶ್ವರನ ಗುಡಿಯ ಹತ್ತಿರ ಎಮ್ಮೆಗಳು ಬಂದಿರಬಹುದೆಂದು ಹೋಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಎಮ್ಮೆಗಳು ಬಂದಿದ್ದವು. ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಳು. ಆದರೆ ಹರಕೆಯನ್ನು ಅಂದರೆ ಗಿಣ್ಣವನ್ನು ತಂದು ಒಪ್ಪಿಸಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಆಕೆಯ ಬರುವಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿದ ಬಸವೇಶ್ವರ ಮುಖ ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡನಂತೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮರಡಿ ದುರುಗಮ್ಮ

ಮೋರಗೆರೆಯ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಖ್ಯಾತಿ. ಗ್ರಾಮದಿಂದ ೩ ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಮೊರಗೆರೆ ಮತ್ತು ಗದ್ದಿಕೇರಿ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯೆ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಮರಡಿ ಅಂದರೆ ಮಟ್ಟಿ ಇದೆ. ಮರಡಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲಸಿದ ದುರುಗಮ್ಮನಿಗೆ ಮರಡಿ ದುರುಗಮ್ಮ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಈ ದೇವತೆಯು ಎರಡು ಊರುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಂತೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಗದ್ದಿಕೆರೆಯವರು ೧೧ ತಿಂಗಳು ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಉಳಿದ ವರ್ಷದ ಕೊನೆಯ ಒಂದು ತಿಂಗಳು ಮಾತ್ರ ಮೋರೆಗೆರೆಯವರು ಪೂಜಾ ಮಾಡುವುದು ಇಂದಿಗೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಎರಡು ಊರಿನವರಿಗೆ ಮರಡಿ ದುರುಗಮ್ಮ ಹಕ್ಕು ಇರುವ ಬಗ್ಗೆ ಹಿಂದೆ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ಗರ್ವನಮೆಂಟ್‌ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಅಗ್ರಿಮೆಂಟ್ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮಸಲಟ್ಟಿ ಬಸವಣ್ಣ

''ಇದು ಮರುಳ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರನ ಗುಡಿಯ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ಬಂಡೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿದೆ. ಬಸವಣ್ಣನ ವಿಗ್ರಹವು ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖಿವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉದ್ಭವ ಶಿಲೆಯೊಂದಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಜನರು ಶ್ರೀ ಮರುಳುಸಿದ್ದೇಶ್ವರರು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀ ಮರಳುಸಿದ್ದೇಶ್ವರರು ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಜಟ್ಟಿಲಿಂಗೇಶ್ವರ-ಬೈರಸಿದ್ದ-ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ಇವರೊಡನೆ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ತಾವು ಮುಂದೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಬೇಕೆಂಬ ವಿಚಾರದ ಮಸಲತ್ತು ಮಾಡಿದರೆಂಬ ಐತಿಹ್ಯದ ಇದಕ್ಕೆ ಮಸಲಟ್ಟಿ ಬಸವಣ್ಣನೆಂದು''[೬೬] ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಮೂಲ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಕಥೆ

ಈಗಿರುವ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮೊದಲ ಹೇಮಕೂಟದಲ್ಲಿ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಗುಡಿಯಿಂದ ಈಗಿರುವಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಹಲವು ಕಾರಣಗಳಿವೆ. ಮೂಲತಃ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಸೌಮ್ಯದೇವರು ಆತನಿಗೆ ಕೋಪವೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಪಂಪಾಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸುವ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಶಿವನ ದೀರ್ಘ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಭಂಗ ಮಾಡಿ ಕಣ್ಣು ತೆರೆಸಲು ದೇವತೆಗಳು ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮನ್ಮಥನು ತನ್ನ ಬಾಣಗಳಿಂದ ಶಿವನ ತಪಸ್ಸು ಕೆಡುವಂತೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಶಿವ ಮತ್ತು ಮೂರನೇ ಕಣ್ಣಿನಿಂದ ಬಂಡೆಯೂ ಕರಗಿ ನೀರಾಗಿ ಹೊಂಡವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ 'ಮನ್ಮಥಕೊಂಡ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮೂಲ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಗುಡಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ಅನಂತರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈಗ ಗುಡಿಯಿರುವ ಜಾಗಕ್ಕೆ ವಲಸೆ ಬಂದನಂತೆ.''[೬೮] ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಮೂಲ ಗುಡಿಯು ಇಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯಗಳ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಂಡಾಗ ಈಗಿರುವ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರಬೇಕು.

ಮೈಲಾರಲಿಂಗ

''ಶ್ರೀಗಿರಿ ಎಂಬ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಅತ್ರಿಕಮುನಿ, ಕಪಿಲಮುನಿ, ಪುರುಷಮುನಿ, ಜೋಕಮುನಿ ಎಂಬ ಋಷಿಗಳು ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಯಜ್ಞ ಯಾಗಾದಿಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಯಜ್ಞಗಳು ವೈದಿಕ ಪಶುಪಾಕರವು ಇರಬಹುದು. ಆ ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಬಲಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದದ್ದು ಪಶುಗಳನ್ನೇ. ಓಗೆ ಪಶು ಸಂಪತ್ತು ಯಜ್ಞಗಳಿಗೆ ಬಲಿಯಾಗುವುದನ್ನು ಅರಿತ ಈ ಮಣಿಮಲ್ಲಾಪುರರು ಯಾಗ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳನ್ನೇ ನಾಶಮಾಡುತ್ತಾರೆ.'' ಅವರನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದನೆಂಬುದು ತಿಳಿದು ಜನರು ಮಣಿ ಮಲ್ಲಾಸುರರನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾಕ್ಕಾಗಿ ಆತನನ್ನು ಮಲ್ಲಯ್ಯ, ಮೈಲಾರ, ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮಲೆಯ (ಪರ್ವತ)ದ ಒಡೆಯ ಇದರ ಅರ್ಥ. ಈ ಮಲೆಯ ಒಡೆಯನಿಗೆ

ಹಲವು ನಾಮಗಳು ಇವೆ. "ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ದೈವಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ದೇವರಿಗೆ ಮೈಲಾರ ಎಂದು ಸಹ ಕರೆಯುವರು. ಈ ಹೆಸರು ಕರ್ನಾಟಕ-ಆಂಧ್ರ-ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಚಲಿತವಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಮೈಲಾರ ಎನ್ನುವ ಹೆಸರು ಆ ದೈವ ನೆಲಸಿರುವ ಸ್ಥಳವೂ ಹೌದು. ಇಲ್ಲಿ ಮೈಲಾರ ಎಂದರೆ ಹೂವಿನ ಹಡಗಲಿ ತಾಲೂಕಿನ ಒಂದು ಗ್ರಾಮ. ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥ ಅದೇ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ ದೈವ (ದೇವರು) ಮೈಲಾರನೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ನೋಡಿದ ಡಾ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು ಮೈಲಾರ ವ್ಯಕ್ತಿ ವಾಚಕವಾಗದೇ ಸ್ಥಳವಾಚಕವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ."[೬] ಇಲ್ಲಿ ಮೈಲಾರನು ನೆಲೆಸಿದ ಊರು ಮೈಲಾರ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆಯಿತು.

ಮೈದೂರು ಲಕ್ಷ್ಮೀ ವೆಂಕಟೇಶ್ವರ

ಹರಪನಹಳ್ಳಿಗೆ ಸುಮಾರು ೨೦ ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಮೈದೂರು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಎತ್ತು ಎಮ್ಮೆ ಮುಂತಾದ ಪಶುಗಳಿಗೆ ಖಾಯಿಲೆ ಉಂಟಾದರೆ ಪಶುವನ್ನು ಗೌಡರ ಎತ್ತುಕಟ್ಟುವ ಗೋದಲಿಗೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಎರಡು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಕಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಕಾಯಿಲೆ ನಿವಾರಣೆಯಾಗುವುದು. ಇದು ಜನರಾಡುವ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ದಾದಯ್ಯನಾಯಕನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಆಗ ದಾದಯ್ಯ ನಾಯಕ ಮೈದೂರಿಗೆ ತೆರಳಿ ಗೌಡರ ಗೋದಲಿಯನ್ನು ಅಗೆಸಿದನು. ಗೋದಲಿಯ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಲ್ಲಿನ ಮೂರ್ತಿ ದೊರೆಯಿತು. ಆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಹರಪನಹಳ್ಳಿಗೆ ಸಾಗಿಸಿ ಈಗಿನ ಹಳೇ ಬಸ್ ನಿಲ್ದಾಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೇವಸ್ಥಾನ ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಅರಸ ಯೋಚಿಸಿದನು ಆದರೆ ಹರಪನಹಳ್ಳಿಗೆ ಆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಗಿಸುವಾಗ ಹರಪನಹಳ್ಳಿಗೆ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಬಂಡಿಯ ಅಚ್ಚು ಮುರಿದು ಬಿದ್ದಿತು. ಅಂದು ರಾತ್ರಿ ಅರಸನ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ದೇವರು ಅಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸುವುದಾಗಿ ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಗಲೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಅಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷೀ ದೇವಿಯ ಮೂರ್ತಿ ಅದೇ ಮೈದೂರು ಗ್ರಾಮದ ಒಂದು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಿತು. ಆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಶ್ರೀ ವೆಂಕಟೇಶ್ವರ ದೇವರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು.

ಯಂಬಳಿ ಬಸವಣ್ಣ

ಯಂಬಳಿಯು ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಬರುವ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಗ್ರಾಮ. ಇಲ್ಲಿ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಈ ರೀತಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಯಂಬಳಿಯ ಗೂಳಿ ಮತ್ತು ಕೊಂಬಳಿ ಎಂಬ ಊರಿನ ಗೂಳಿಗಳೆರಡು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಕಾದಾಡಿ ಸತ್ತು ಹೋದವಂತೆ ಅದನ್ನು ತಿಳಿದ ಪರಿಜನರು ಗೂಳಿಗಳನ್ನು ಕೊಯ್ದು ಪಾಲನ್ನು ಹಾಕಿದರು. ತರುವಾಯ ಕೈತೊಳೆಯಲು ಹತ್ತಿರದ ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕೈತೊಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ನೋಡಿದಾಗ ಆ ಎರಡೂ ಗೂಳಿಗಳು ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಾಗಿ

ಒಡಮೂಡಿದ್ದವು. (ನಂದಿ ವಿಗ್ರಹ) ಆ ದಿವ್ಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದ ಅವರು ಪವಾಡದ ಬಸವಣ್ಣ ಎಂದು ಕರೆದರು ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ.

ಯಲ್ಲಮ್ಮ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡ ವೀರಭದ್ರೇಶ್ವರ

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಿರುಗುಪ್ಪ ತಾಲೂಕಿನ ಹಳೇಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರೇಶ್ವರ ದೇವರ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುವುದು ಬಹಳ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ. ಆದರೆ ವೀರಭದ್ರೇಶ್ವರ ದೇವರ ನೆಲೆಸಿರುವ ಗುಡಿಯು ಎಲ್ಲಮ್ಮ ಗುಡಿ ಎಂಬುದು ತಿಳಿದಾಗ ಒಂದು ವಿಶೇಷವೇ ಸರಿ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ಹಳೇಕೋಟೆ ಎಲ್ಲಮ್ಮ ಊರಿನ ದೇವತೆ. ಈ ದೇವತೆಗೆಂದು ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದರಂತೆ. ಒಮ್ಮೆ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಮಳೆಬಂದ ಕಾರಣ ವೀರಭದ್ರೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ ಬೆಟ್ಟ (ಗುಡ್ಡ) ದ ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಇಳಿದ. ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ಗುಡಿಯು ಇದೆ. ಕೆಳಗೆ ಇಳಿದು ಪಾದಗಳ ಗುರುತುಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಗುಡಿಯೊಳಗೆ ಬರಲು ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದು ಗುಡಿಯೊಳಗೆ ಸೇರಿದನಂತೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಗುಡಿಯಲ್ಲಾ ರುಮಾಲು, ಬೆತ್ತಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದನಂತೆ. ಆಗ ಎಲ್ಲಮ್ಮ ನಾನು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ಮಂಗಳವಾರ ಮಾತ್ರ ಬರುತ್ತೀನಿ ಎಂದಳಂತೆ ಹೋಗಿ ನೀನು ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ತಿರುಗಿ ನೋಡಿಯೇ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸು ಎಂದಳಂತೆ. ಪೂರ್ವಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಆದವಾನಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದಳಂತೆ ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. ಇಂದು ಸಹ ಆದವಾನಿಯಲ್ಲಿ ಹಳೇಕೋಟೆ ಎಲ್ಲಮ್ಮ ಎಂದು ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ತಿಳಿದಬಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಮಂಗಳವಾರ ಮಾತ್ರ ವೀರಭದ್ರನನ್ನು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಗುಡಿಯನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಸುತ್ತಾ ಎಲ್ಲಮ್ಮ ವಾರದಂದು ಆಕೆಯನ್ನು ಪೂಜೆಯ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಯಶವಂತನಗರದ ಸಿದ್ದರಾಮೇಶ್ವರರ ಮಠ

"ಹಿಂದೆ ಕಣಿವೆಹಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದ ಸಂಡೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಒಂದು ಗ್ರಾಮ. ಕಣಿವೆಹಳ್ಳಿ ದಟ್ಟವಾದ ಮರಗಿಡಗಳಿಂದ, ಗುಡ್ಡ ಬೆಟ್ಟಗಳಿಂದ ಆವೃತ್ತವಾಗಿತ್ತು. ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಸೀಗೆಯ ಪೊದೆಗಳು ಅಲ್ಲಿದ್ದವು. ಊರಿನ ಜನ ಅಲ್ಲಿ ದನಕರುಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಂದು ದಿನ ವೀರಬಸಪ್ಪ ಎಂಬ ರೈತ ಬಂಜೆ ಆಕಳೆಂದು ಸೀಗೆ ಪೊದೆಯ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಹಾಲು ಕರೆದುದ್ದನ್ನು ಆ ರೈತ ನೋಡಿದನಂತೆ. ಬೆರಗಾಗಿ ಸಮೀಪ ಹೋಗಿ ನೋಡಿದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಶಿವಲಿಂಗದಂತಿರುವ ಒಂದು ಮೂರ್ತಿ ಅವನಿಗೆ ಕಂಡಿತಂತೆ. ಬಂಜೆಯಾಗಿದ್ದ ತನ್ನ ಆಕಳು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಹಾಲು ಕರೆಯಬೇಕಾದರೆ ಇದು ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಮಹಾತ್ಮೆ ಇರಬೇಕೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಆತ ಆ ಊರ ಜನರಿಗೆ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸಿದನಂತೆ. ಅದೇ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಗಳೊಬ್ಬರು ಆ ಊರಿಗೆ ಆಗಮಿಸಿದರಂತೆ. ಅವರ ಹಿರಿತನದಲ್ಲಿ ಊರ ಜನ

ಆ ಸಿಗೆ ಪೊದೆಯ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಂದಿರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರಂತೆ ಅಂದಿನಿಂದ ಸಿದ್ದರಾಮ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಆ ಮಠಕ್ಕೆ ಸಿದ್ದರಾಮೇಶ್ವರ ಮಠವೆಂದೇ ಹೆಸರು"[೬೦] ಬಂದಿತಂತೆ ಎಂದು ಸಿದ್ದರಾಮೇಶ್ವರ ಮಠದ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ.

ರಣವಮ್ಮ

"ಹಿರೇ ಮೈಲಾರದಲ್ಲಿರುವ ಒಬ್ಬ ದೇವತೆ. ರಣಕೆಂಚಮ್ಮ ಎಂದು ಸಹ ಈಕೆಯನ್ನು ಕರೆಯುವರು. ಹಿರೇ ಮೈಲಾರದಲ್ಲಿರುವ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ದೇವಸ್ಥಾನದ ದಕ್ಷಿಣ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಗುಡ್ಡದ ಕೆಳಮಗ್ಗುಲು ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ರಣದಮ್ಮ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ರಣದಮ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಒಂದು ಹೀಗಿದೆ.

ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ರಕ್ಕಸರ ಜೊತೆಗೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕಾದರೆ ಹಣೆಯಿಂದ ಇಳಿದ ಬೆವರನ್ನು ಆತ ಕೈಯಿಂದ ತೆಗೆದು ನೆಲಕ್ಕೆಸೆಯಲು ಈ ರಣದಮ್ಮ ಅಥವಾ ರಣದಕೆಂಚಮ್ಮ ಜನಿಸಿ, ಆಕೆ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದಳು ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ."[೬೧]

ವರವಿನ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿ

ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆ ಗ್ರಾಮದ ದೇಸಾಯಿ ಮನೆತನದವರು ಆ ಸ್ವಾಮಿಗೆ (ಮಲ್ಲೇಶ್ವರನಿಗೆ) ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಒಯ್ಯುತ್ತಿದ್ದರೆಂತಲೂ ಒಮ್ಮೆ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಬಾರೀ ಮಳೆ ಬಂದ ಕಾರಣ ಮೂರುದಿನವಾದರೂ ಹಳ್ಳದ ಪ್ರವಾಹ ಇಳಿಯಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅದರಿಂದ ನಿರಾಸೆ ಹೊಂದಿದ ದೇಸಾಯಿಗೌಡ್ರು ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾಗಿ ವ್ಯಾಕುಲಗೊಂಡರು. ಒಂದು ದಿನ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ನಾನು ನಿಮ್ಮ ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲೆಸುತ್ತೇನೆ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದು ಪೂಜೆ ನೈವೇದ್ಯ ಸಲ್ಲಿಸಿರಿ" ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗಲು ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿಗೂ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿ ವರ ನೀಡಿದ್ದರಿಂದ ವರವಿನ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ಎಂದು ಆತನ ಜಾತ್ರೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿಯ ಮೂಲಸ್ಥಳ ಆಂಧ್ರಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಎಳ್ಳಾರ್ತಿ ಎಂದೂ ತಿಳಿದಿದೆ.

ಶಿರಬಿಯ ಮೂಗಣ್ಣನ ಗುಡಿ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಈ ಗುಡಿಯು ಉಜ್ಜಿನಿಗೆ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೮ ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉದ್ಭವ ಶಿಲಾಲಿಂಗವಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಶಿರಬಿ ಮೂಗಣ್ಣ ಅಥವಾ ಮೂಗಬಸವೇಶ್ವರ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ಶ್ರೀ ಮರುಳಸಿದ್ದೇಶ್ವರರು ಸಂಚಾರ ಮಾಡುತ್ತ ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ ನೂರಾರು ದನಗಳ ಗುಂಪನ್ನು ಮೂಕನಂತೆ ಏಕಚಿತ್ತರಾಗಿ ಸಂತೋಷದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾ ಅವುಗಳ ಜೊತೆ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆದರೆಂಬ ಐತಿಹ್ಯದ ಕಾರಣ ಈ ಗುಡಿಗೆ ಮೂಕಣ್ಣ > ಮುಕ್ಕಣ್ಣ > ಮೂಗಣ್ಣನ ಗುಡಿಯೆಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮೂಗ ಬಸವೇಶ್ವರನು ದೈವ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದು ಸಹ ಆತನ ಅಂತಃಶಕ್ತಿ ಇದ್ದು, ನಡೆದುಕೊಂಡಂತೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡೆ ಎಂಬ ದೈವಿಕ ನಾಣ್ನುಡಿಯನ್ನು ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಜನರು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಆತನ ಜಾತ್ರೆ, ಉತ್ಸವವನ್ನು ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಪ್ರತಿರೂಪವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ.

ಸಬರದ ವೀರಭದ್ರ

ವೆಂಕಟೇಶ್ವರನಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಕಟ್ಟಡ ದೇವರಿಲ್ಲದ ಖಾಲಿ ಕಟ್ಟಡವಾಗಿತ್ತು. ಆಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುರುಸಾಣಿ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಬೇರೆ ಕಡೆಯಿಂದ ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಹರಿಹರಕ್ಕೆ ಕತ್ತೆಗಳಿಗೆ ಸಬರ ಹಾಕಿ ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಒಂದು ಬಾರಿ ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ಹಳೇ ಬಸ್ ನಿಲ್ದಾಣದಲ್ಲಿರುವ ಜಾಗದಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿ ಒಂದು ತಂಡದವರು ಉಳಿದು ಮುಂಜಾವದಲ್ಲಿ ಸಬರದ ಕತ್ತೆಗಳನ್ನು ಸಾಗಿಸಿದರು. ಆಗ ಒಂದು ಕತ್ತೆಯು ಸಬರದಿಂದ ಒಂದು ಕಲ್ಲು ಜಾರಿ ಅಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿತು. ಬಿದ್ದ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀ ವೀರಭದ್ರದೇವರ ಮೂರ್ತಿಯು ರೇಖಾಚಿತ್ರ ಕಾಣುತಿತ್ತು. ದಿವಾನ ಹಂಪರಸಪ್ಪನ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವೀರಭದ್ರ ದೇವರ ಸೂಚನೆ ಆಗಲು ಅರಸನು ಆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ದೇವರಿಲ್ಲದ ಕಟ್ಟಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಮಾಡಿಸಿದನು. ಸಬರದಿಂದ ಜಾರಿದ ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರನಿಗೂ ಇದ್ದ ಫಲವಾಗಿ ಆ ದೇಶವನ್ನು 'ಸಬರದ ವೀರಭದ್ರ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೂ 'ಸಬಕಾರ ಕೇರಿ' ಎಂದು ಹೆಸರು ಉಂಟಾಯಿತು. ಈಗ ಜನರ ಆಡುಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಸಬರಕೇರಿ ಎಂದಾಗಿದೆ.[೨೨] ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಕುಂಬಾಸ ಅವರು ವಿವರಣೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸಾಸಿವೆಕಾಳು ಮತ್ತು ಕಡಲೆಕಾಳು ಗಣಪತಿಗಳು

ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದು, ಹಂಪಿಯು ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಅಂದು ಅಲ್ಲಿನ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಸಿವೆ ಮತ್ತು ಕಡಲೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ವ್ಯಾಪಾರಿಯೊಬ್ಬನಿಗೆ ಈ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಲಾಭ ಬಂದು ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರದ ಧಾನ್ಯಗಳ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕಡಲೆಕಾಳು ಗಣಪತಿ ಮತ್ತು ಸಾಸಿವೆಕಾಳು ಗಣಪತಿ ಎಂದು ಎರಡು ಗಣಪತಿಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಕೆಲವರ ಪ್ರಕಾರ ಗಣಪತಿಯ ಕಾಲ ಬೆರಳುಗಳು ಸಾಸಿವೆ ಕಾಳಿನಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದಾಗಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಸಿವೆಕಾಳು ಗಣಪತಿ ಎಂದೂ, ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿಯ ಹೊಟ್ಟೆ ಕಡಿದಿರುವುದರಿಂದಾಗಿ ಇದಕ್ಕೆ ಕಡಿದ ಗಣಪತಿ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ.[೨೨]

ಸಿಡಿ ಬಂಡಿ ರಥೋತ್ಸವ

ಬಳ್ಳಾರಿಯ ದುರುಗಮ್ಮನ ಜಾತ್ರೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಿಡಿ ರಥೋತ್ಸವ ಬಹಳ ಅದ್ದೂರಿಯಾಗಿ ಜರುಗುತ್ತದೆ. ಈ ಆಚರಣೆಯು ಕರ್ನಾಟಕದ ದೇವತೆಗಳ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಆಚರಣೆಯಾಗಿದೆ. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹತ್ತು ಹಲವು ಹರಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಒಂದು ಎನ್ನುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ. ಸಿಡಿಗಂಬವನ್ನು ಸಿಡಿಯಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಆಡುವುದು. ಆದರೆ ಹಿಂದೆ ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ತಿರುಗಿಸಿ ಬಲಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅದರ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯತರದ ಗೊಂಬೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಬಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿ ಎತ್ತುಗಳಿಂದ ದೇವರಗುಡಿಯನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಸಿಡಿಬಂಡಿ ರಥೋತ್ಸವ.

ಸೊನ್ನದ ಸೊಲ್ಲಮ್ಮ

ಹಗರಿಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣಿಸಿದರೆ ಹೂವಿನಹಡಗಲಿಯ ದಾರಿ ಮಧ್ಯ ಸೊನ್ನ ಗ್ರಾಮ ಸಿಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಸೊಲ್ಲಮ್ಮ ಎಂಬ ಅಧಿದೇವತೆ ಊರಿನ ಪ್ರಧಾನ ದೈವ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಸೊಲ್ಲಮ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ ಕಥನ ಹೀಗಿದೆ.

ಮಲೆನಾಡಿನ ಕಡೆಯ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ಆಕೆಯು ಚೌಡಿಯಂತೆ ಬಾರೀ ಕೋಪಿಷ್ಟಳಂತೆ ಅಂತೆಯೇ ಚಂಡಿ ತರದವಳಂತೆ. ಒಮ್ಮೆ ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬರಲು ಮನಸ್ಸಾಯಿತಂತೆ. ರಂಗನಾಥ ಎಂಬುವನ ಗಾಡಿಯು ಇದೇ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಹೊರಟಿತಂತೆ. ಈಕೆಯು ಗಾಡಿಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ಹತ್ತಿಬಂದಳು. ಗಾಡಿಯು ಹಿಂಬಂಡಿಯಾಗಿದ್ದು ಕಂಡು ಹಿಂದಿರುಗಿದಾಗ ಕೂಡಲೇ ಇಲ್ಲಿ ಇಳಿದುಕೊಂಡಳು. ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿಯಾ ರಂಗಣ್ಣ ಎಂದಳಂತೆ. ನನ್ನ ಗಾಡಿಯ ಅಚ್ಚು ಎಲ್ಲಿ ಮುರಿಯುವುದು ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಹೋಗುತಾನೇ ಇರುವೆ ಎಂದ. ಹಾಗೇನೂ ಬೇಡ ರಂಗಣ್ಣ ನೀನು ಎಲ್ಲಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ನೋಡುತ್ತಿಯಾ ಅಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲಾಗುತ್ತಿಯಪ್ಪ ಎಂದಳಂತೆ. ಈಕೆಯು ಸೊನ್ನದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ಸೊನ್ನದಮ್ಮ ಸೊನ್ನಮ್ಮ ಸೊಲ್ಲಮ್ಮ ಎನಿಸಿಕೊಂಡಳಂತೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅದೇ ರೀತಿ ಮುಂದೆ ಬಾಚಿಗೊಂಡನಹಳ್ಳಿ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಕಲ್ಲಾದವನೇ 'ಬಂಡೇ ರಂಗನಾಥ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹಂಪಿ ದೇವಾಲಯಗಳು

ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನು "ಹಂಪಿಯನ್ನು ನೋಡಲು ಬಂದನು. ಇಲ್ಲಿನ ದೇವಾಲಯದ ವಿಗ್ರಹಗಳಿಗೆ ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಹೊಡೆಯಲು ನನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿರುವ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಚೀಲ ಕಡ್ಲೆಯನ್ನು ಕೊಂಡು ಒಂದು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕಡ್ಲೆಯನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಾ ಬಂದನಂತೆ, ಕೊನೆಗೆ ಬಂದು ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಇಡಲು ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಳು ಸಾಲದೇ ಬಂತಂತೆ"[೪] ಎಂದು ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹಂಪಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಇದೆ.

ಹುಲಿಕುಂಟೇಶ್ವರ

ಶತಮಾನಗಳ ಹಿಂದೆ ಗೊಲ್ಲರ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ ಎಂಬುವನು ದನಗಳನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು ದಿನಾಲೂ ತನ್ನ ಹಸುಗಳನ್ನು ತಟಾಕದ ಬಳಿ ಮೇಯಿಸಿ, ಪುಷ್ಠಿಯಾಗಿ ಬೆಳಸಿ ಅವುಗಳಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ಹಾಲನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಹೀಗಿರುತ್ತಿರಲು ಒಂದು ದಿನ ಒಂದು ಹೊಸ ಹಸು ಅದೇ ತಾನೇ ಜನಿಸಿದ ಕರುವಿನಿಂದ ಅವನ ಹಿಂಡನ್ನು ಸೇರಿತು. ಆ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಗೊಲ್ಲರ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನಿಗೆ ಸಾಕಾಗುವಷ್ಟು ಹಾಲನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿತು. ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನಿಗೆ ಬಹಳ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಮರುದಿನ ಹಸುಗಳನ್ನು ಕಾಯಲು ಹೋದಾಗ ಹಿಂಡು ತಪ್ಪಿಸಿ ಎಲ್ಲಿಯೋ ಹೋಗಿ ಸಂಜೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದ ಹಸು ಆ ದಿನ ರಾತ್ರಿ ಹಾಲು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ದೃಷ್ಠಿ ದೋಷ ಇರಬಹುದೆಂದು ಅಂದು ದನಗಾಹಿ ಸುಮ್ಮನಾದ. ಹಸುವಿನ ಕೆಚ್ಚಲು ಬತ್ತಲಿಲ್ಲ, ಕರುನೆವೆಯಲಿಲ್ಲ. ಇತರ ಹಸುಗಳ ಜೊತೆ ಹೊರಟ ಈ ಹಸುವಿನ ರೀತಿಯೇ ಬೇರೆಯಾಗಿತ್ತು. ಅದು ನೇರವಾಗಿ ಕೆರೆ ಏರಿಯಿಂದ ಇಳಿದು ಬಂದು ಹೊಲ ಪೊದೆಯ ಬಳಿ ತೆರಳಿತು. ಕರುವನ್ನು ಉಣ ಬಿಟ್ಟಾಗ ತೊರೆ ಬಿಡದಿದ್ದ ಹಸು ಹಾಲನ್ನು ಧಾರಕಾರವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿತು. ಇದನ್ನು ನೋಡಿದ ದಾನಗಾಹಿಗೆ ಗೊಲ್ಲರಬೊಮ್ಮಯ್ಯನಿಗೆ ಕೋಪ ಬಂತು. ತಕ್ಷಣ ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದ ಕಠಾರಿಯಿಂದ ಹೊಡೆಯಲು ಹೋದ, ಹಸುಮಾಯವಾಯಿತು. ಪೊದೆಯಿಂದ ಮಿಂಚಿನಂಥ ಒಂದು ಪ್ರಕಾಶ ಹೊರಬಿದ್ದು ಅದೃಶ್ಯವಾದಂತಾಯಿತು. ಮೂರ್ಛೆ ಹೋಗಿ ಎದ್ದು ದಾನಗಾಹಿ ಗೊಲ್ಲರ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ ಏನು ಮಾಡಲು ತೋಚದೆ ಮನೆಗೆ ಹೋದ. ಅಂದು ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ ದೇವರು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಭಕ್ತ ಇದರಲ್ಲಿ ನಿನ್ನದೇನೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ. ನಾನು ಪ್ರಕಟವಾಗುವ (ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ) ಕಾಲಬಂದೊದಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಲೀಲೆ. ನಿನ್ನ ಪ್ರಹಾರ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ನನ್ನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಗುರುತು ಉಳಿಯುವುದು. ಗ್ರಾಮದ ಕರಣಿಕರಿಗೆ ಹೇಳಿ ನನ್ನನ್ನು ಈ ಪೊದೆಯಿಂದ ಹೊರ ತೆಗೆದು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ತಿಳಿಸು ಎಂದು ಆಜ್ಞಾಪಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎದ್ದು ಆ ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಾಮದ ಹಿರಿಯರಿಗೆಲ್ಲಾ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ ತಿಳಿಸಿದನು. ಜನರಿಗೆ ವಿಷಯ ತಿಳಿದು ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ದೈವಭಕ್ತಿಗೆ ಮಾರುಹೋದರು. ಒಂದು ದಿನ ಎಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಶುಚಿರ್ಭೂತರಾಗಿ

ಕಲಶ-ಕನ್ನಡಿ ಮೇಳದೊಂದಿಗೆ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋದರು. ಅಲ್ಲಿ ಪೊದೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಹೋದಾಗ ಪೊದೆಯಲ್ಲಿ ಹುಲಿಯ ಉಳಿಸುತ್ತಿಗೆಗೆ ಸಿಗದ ಅಲೌಕಿಕವಾದ ಆಂಜನೇಯ ಮೂರ್ತಿ ಗೋಚರಿಸಿತು. ಪೂಜಾದಿನಗಳ ನಂತರ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ರಥದಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಊರ ಕಡೆ ತಂದರು. ಅದು ಮುಂದೆ ಸಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ರಥದ ಅಚ್ಚು ಮುರಿದು ವಿಗ್ರಹ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಪುನಃ ರಥದಲ್ಲಿಡಲು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಅದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವಾಮಿಯ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದರು. ಹೀಗಾಗಿ ಹುಲಿಯ ಪೊದೆಯಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದುದರಿಂದ ಹುಲಿಕುಂಟೇಶ್ವರ ಎಂದು ಹೆಸರುಬಂದಿದೆ"[೭೫] ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ಹೊಳೆ ಹೊನ್ನೂರು ಸ್ವಾಮಿದರ್ಗ

"ತುಂಗಭದ್ರ ನದಿ ಬಲದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ವಿಜಯವಿಠಲನ ಗುಡಿಯ ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೊಳೆ ಹೊನ್ನೂರು ಸ್ವಾಮಿದರ್ಗ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ವಿಜಯನಗರದ ರಾಜರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇಶ ಪರ್ಯಟನೆಗಾಗಿ ಬಂದ ಮುಸಲ್ಮಾನ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಈ ಸಂತ ಇಲ್ಲಿನ ಜನರ ಪ್ರೀತಿ ವಿಶ್ವಾಸಗಳನ್ನು ಗಳಿಸಿದ್ದನಂತೆ. ತನ್ನ ಕೊನೆಯುಸಿರನ್ನು ಇಲ್ಲೆ ಬಿಟ್ಟನಂತೆ. ಅಂದಿನ ರಾಜರು ಇವನ ಒಳ್ಳೆತನಕ್ಕೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಮುಸ್ಲಿಂ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಪ್ರಕಾರದೇ ಅಂತ್ಯ ಸಂಸ್ಕಾರ ನಡೆಸಿದರಂತೆ. ಅವರ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಈಗಲೂ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅನೇಕ ಜನರು ಭೇಟಿ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದೂಗಳು ಮುಸ್ಲಿಂಮರು ಈ ಸ್ವಾಮಿದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಗೌರವ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾರೆ."[೭೬]

ಹೊಸಹಳ್ಳಿ ಮಾರಮ್ಮ

ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶ ಆದವಾನಿ ಮಾರಮ್ಮನ ಮೂಲ ಸ್ಥಳ. ಮಾರಮ್ಮ ಬಹಳ ಸುಂದರವಂತಳು ಮತ್ತು ಅವಳು ಎಂದೂ ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಂದು ದಿನ ಆಕಳ ಕರು ಮನೆಯಿಂದ ಅಗ್ಗ ಕಿತ್ತು ಹೊರಗೆ ನೆಗೆಯುತ್ತ ಓಡಿತು. ಅದನ್ನು ಹಿಡಿದು ತರಲು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದಳು. ಹೈಕಳ ಜನರ ಮನಸ್ಸು ಮಾರಮ್ಮನ ಮೇಲೆ ಬಿತ್ತು. ಅವಳ ಸುಂದರ ಮೈಕಟ್ಟಿಗೆ ಮಾರುಹೋದರು. ಬಲತ್ಕಾರ ಕೂಡ ನಡೆಯಿತು. ಆಕೆಗೆ ಅಪಾರ ಅವಮಾನವಾಯಿತು. ಅದನ್ನು ತಡೆಯಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ತಂದೆಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂಡಿಯನ್ನು ಹೊಡಿಸಿಕೊಂಡು ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಬರುತ್ತಾ ಇದ್ದರು. ತಂದೆಯು ಬಂಡಿಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಈ ಪ್ರಯಾಣ? ಎಂದು ಕೇಳಿದನಂತೆ. ಅವಳು ನೋಡಪ್ಪಾ ಈ ಬಂಡಿಯು ಹಚ್ಚು ಮುರಿದು ಎಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತದೋ ಅಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸು ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಹೊಡೆ ಬಂಡಿಯನ್ನು ಎಂದಳು. ಆಯಿತಮ್ಮ ಎಂದು ತಂದೆಯು ಬಂಡಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದುಕೊಂಡು ಈಗಿರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ "ಹಚ್ಚು ಮುರಿದು ಬಿತ್ತಂತೆ" ಆಗ ಮಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿ ನೋಡಿದನಂತೆ. ಸುಂದರವಾದ

ಮಗಳು ದೈತ್ಯ ರೂಪದ ಮಾರಿಯಂತೆ ಆರ್ಭಟಿಸಿದಳು. ಆ ದೃಶ್ಯ ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೇ ಕಿಟ್ಟನೇ ಕೀರಿ ಪ್ರಾಣಬಿಟ್ಟ. ಆತನ ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಇಂದು ಹೊಸಹಳ್ಳಿಯ ಊರ ಬಾಗಿಲು ಮುಂದೆ ಇರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ತಂದೆ ಸಮಾಧಿಯ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ ನೆಲೆ ನಿಂತಳಂತೆ ಹೀಗೆ ಹೊಸಹಳ್ಳಿ ಮಾರಮ್ಮನ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಐತಿಹ್ಯ.

ಹೊಸೂರಮ್ಮ (ರೇಣುಕೆ)

ಹೊಸಪೇಟೆಯಿಂದ ೫ ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿ ಹೊಸೂರಮ್ಮ ನೆಲೆಸಿರುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ರೇಣುಕೆ (ಹೊಸೂರಮ್ಮ) ಯು ತನ್ನ ಪತಿವ್ರತೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಹಾವನ್ನು ಸಿಂಬೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದರ ಮೇಲೆ ನೀರು ತುಂಬಿದ ಉಸುಕಿನ ಕೊಡವನ್ನು ನದಿಯಿಂದ ದಿನಾಲು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬಂದು ತನ್ನ ಪತಿ ಜಮದಗ್ನಿ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ‘‘ಒಮ್ಮೆ ಜಮದಗ್ನಿಯು ದೇವರ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ ರೇಣುಕೆಯು ಪೂಜೆಗೆಂದು ನೀರು ತರಲು ತುಂಗಾಭದ್ರ ನದಿಗೆ ಹೋದಳು. ಆಕೆಗೆ ಚಿತ್ರರಥನೆಂಬ ಗಂಧರ್ವನು ತನ್ನ ವನಿತೆಯರೊಂದಿಗೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಆಟ ಆಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡತೊಡಗಿದಳು. ಆ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಆಟವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಮೈಮರೆತು ನಿಂತಾಗ ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ವಿಕಾರ (ಚಂಚಲ) ವಾಗ ತೊಡಗಿತು. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಕ್ಷಣ ಎಚ್ಚೆತ್ತುಕೊಂಡು ದಿನ ನಿತ್ಯದಂತೆ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿದ್ದ ಉಸುಕನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಕೊಡವನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿದಳು. ಎಷ್ಟು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದಾಗ್ಯೂ ರೇಣುಕೆಯಿಂದ ಉಸುಕಿನ ಕೊಡ ಸಿದ್ಧವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಬರೀಗೈಯಿಂದ ವಾಪಸ್ಸು ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದಳು.

ಬರಿಗೈಯಿಂದ ಬಂದ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಕಂಡು ತಮ್ಮ ದಿವ್ಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡ ಜಮದಗ್ನಿಯು ಕೋಪಗೊಂಡು ಅವಳಿಗೆ ಶಾಪ ನೀಡಿದನು. ಅಲ್ಲದೇ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ರೇಣುಕೆಯನ್ನು ಕಡಿದು ಹಾಕಲು ಹೇಳಿದನು. ನಾಲ್ವರು ಹೆದರಿ ಕಡಿಯಲು ಹಿಂಜರಿದರು. ಆದರೆ ಕೊನೆಯ ಮಗ ಪರಶುರಾಮನು ತಂದೆಯ ಆಜ್ಞೆ ಮೀರದೇ ಹುಲಿಗಿಯ ಪ್ರದೇಶದ ನದಿಯ ದಡದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ತಾಯಿ ರೇಣುಕೆಯ ತಲೆ ಕಡಿದನು. ತಲೆಯಭಾಗ ನದಿಯ ಆಚೆಯಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತು. ಉಳಿದ ಪಾದದ ಭಾಗ ಹುಲಿಗಿಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತೆಂದು, ಇಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದ ಹೊಸುರಮ್ಮ ಆದರೆ ಆಚೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ಹುಲಿಗಮ್ಮ ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.’’೭೭

ಇದೇ ದೇವತೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಐತಿಹ್ಯವೊಂದು ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ದೇವಿಯ ಕಣ್ಣಿನ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸಾಲಿಗ್ರಾಮಗಳಿರುವುದು

ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಾಸುದೇವ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ ಮತ್ತೊಂದು ಲಕ್ಷ್ಮೀ ನರಸಿಂಹ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮಗಳೆಂದು ಅಲ್ಲಿನ ಪೂಜಾರಿಯೊಬ್ಬರು ಹೇಳುತ್ತಾ. ಬಹಳ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಋಷಿಮುನಿಗಳಾದ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಬಂದಿದ್ದರೆಂದೂ ಅವರು ಕೆಲವು ದಿನ ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿದ್ದು ತಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದ ಎರಡು ಸಾಲಿ ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ದೇವಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವರೆಂಬ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ.

೫. ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಸಂಗ್ರಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯ, ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಮುದಾಯ ಐತಿಹ್ಯ, ಘಟನಾ ಐತಿಹ್ಯ, ದೈವ ಸಂಬಂಧಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲದೇ, ಕಲ್ಲು, ನೆಲ, ಜಲ, ಗುಡ್ಡ, ಪ್ರಾಣಿ, ಸಸ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಆರೋಪಿತವಾಗಿರುವುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಐತಿಹ್ಯಗಳೆಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಜಿಸಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ನಾಡಿನಾದ್ಯಂತ ಕಾಣಸಿಗುವ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲು, ಲಿಂಗಮುದ್ರೆಕಲ್ಲು ಇತ್ಯಾದಿ ಅವಶೇಷಗಳು ಬರೀ ಚರಿತ್ರೆಯ ಪಳೆಯುಳಿಕೆಗಳಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ದೈವದ ಸ್ವರೂಪ ಪಡೆದು ಮಾಸ್ತ್ಯಮ್ಮ, ಶಿವಲಿಂಗಗಳಾಗಿ ಜನರ ಮನೋಮಂದಿರದಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯತೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ಆದರೆ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯೇನೆಂದರೆ, ಇವೆಲ್ಲ ಮಾನವನಿರ್ಮಿತ ತನ್ನ ಪರಿಸರದ ಬದುಕಿನ ದಾಖಲೆಗಳೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು. ಹೀಗಾಗಿ ಇವುಗಳು ಅಧ್ಯಯನ ಕೂಡ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾಗಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಧ್ಯಯನ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಕ್ರೋಡೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

೧. ಕಲ್ಲು ಸಂಬಂಧಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಗುಂಡು

ಕಮಲಾಪುರದಿಂದ ಹಂಪಿಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಎಡಬದಿಗೆ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ತಾಗಿನಿಂತ ಎರಡು ಬೃಹದಾಕಾರವಾದ ಕಲ್ಲುಗಳಿಗೆ ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಕಲ್ಲು ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ಈ ಕಲ್ಲುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಹಲವಾರು ಕಥೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ''ಭೋಜರಾಜ ಎಂಬುವನಿಗೆ ಇಬ್ಬರು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳಿದ್ದರಂತೆ. ಆ ರಾಜನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಿಗಿಂತ ಸಕಲ ವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತರು ಬೇರೆ ಯಾರು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವರಿಗೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದನು. ಒಮ್ಮೆ ಅವರಿಬ್ಬರು ತಂದೆಯಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಅಪ್ಪಾಜಿ ನಿನ್ನಿಷ್ಟದಂತೆ ಸಕಲ ವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತರಾದೆವು. ಆದರೆ ದೇಶಪರ್ಯಟನೆ ಮಾಡಿ ನಮಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನವರು ಯಾರಾದರೂ ಇರಬಹುದೇ ಎಂದು ನೋಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ದೇಶಪರ್ಯಟನೆಗೆಂದು

ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಿ ಎಂದು ಕೇಳಿದರು. ಆಗ ಭೋಜರಾಜನು ಮಕ್ಕಳ ಇಷ್ಟದಂತೆ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರವಾಸಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಸಕಲ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಆ ರಾಜಕುಮಾರಿಯರು ಹಲವಾರು ದೇಶಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಹಂಪಿಗೆ ಬಂದರು. ಹಂಪಿಯನ್ನು ಕಾಲ್ನಡಿಗೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸುತ್ತಿದ ಅವರಿಗೆ ಬೇಸರ ಬಂದು 'ಈ ಹಾಳು ಹಂಪಿಗೆ ಬರುವುದರ ಬದಲು ಯಾವುದಾದರು ಕೊಂಪೆಗೆ ಹೋಗಬಹುದಿತ್ತು ಎಂದರಂತೆ. ಈ ಮಾತು ಅಲ್ಲೇ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಒಬ್ಬ ಋಷಿಗೆ ಇವರ ಮಾತು ಕೇಳಿಸಿತು. ಅವನು ಸಿಟ್ಟಾಗಿ ಇಂತಹ ಪವಿತ್ರವಾದ ನೆಲಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ನೀವುಗಳು ಕಲ್ಲಾಗಿ' ಎಂದು ಶಾಪ ನೀಡಿದನು. ಅಂದಿನಿಂದ ಅವರಿಬ್ಬರು ಕಲ್ಲಾದರು ಮತ್ತು ಆ ಕಲ್ಲುಗಳಿಗೆ ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಕಲ್ಲು ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಹಂಪಿಗೆ ಬಂದ ಪ್ರವಾಸಿಗರು ಈ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನೇ ನೋಡಿ ಕರುಣೆಯಿಂದ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ."[೨೮] ಮತ್ತು ಹಂಪಿಯನ್ನು ಕೊಂಪೆ ಎನ್ನಬಾರದು' ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಕಲ್ಲುಗಳಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಐತಿಹ್ಯ ನೀಡುವ ಮಾಹಿತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಗೌಡ ಇದ್ದನಂತೆ. ಆ ಗೌಡನ ಮಗ ಒಂದೇ ಮನೆಯಿಂದ ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರನ್ನು ಮದುವೆಯಾದನಂತೆ. ಅವನು ಮದುವೆಯಾದ ಕೆಲವು ದಿನಗಳಿಗೆ ಹಂಪಿಗೆ ಬರಗಾಲ ಬಂತು. ಬರಗಾಲದ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಅಕ್ಕ ಸಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ತಂಗಿಗೆ ಸಹಿಸಲು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಆಕೆ ತನ್ನ ತವರು ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಲು ಯೋಚಿಸಿದಳಂತೆ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿದ ಅಕ್ಕ "ತಂಗೀ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತವರಿಗೆ ಹೋಗಬೇಡ, ನಿನ್ನ ಭಾರವನ್ನೆಲ್ಲ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಹಾಕು ಸತ್ತರೆ ಇಬ್ಬರೂ ಇಲ್ಲೇ ಸಾಯೋಣ" ಎಂದು ಹೇಳಿ ತಂಗಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಒರಗಿಸಿಕೊಂಡಳಂತೆ. ಅವರು ಹಾಗೆ ಕಲ್ಲಾದರು. ಈಗಲೂ ಅಕ್ಕನ ತೋಳಿನ ಮೇಲೆ ತಂಗಿ ಒರಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ಕತೆ ಹೇಳುವ ನಿರೂಪಕರು ಹಂಪಿಯ ಬರಗಾಲ ಮತ್ತು ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರಿಗಾದ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಈಗಲೂ ಮರುಗುತ್ತಾರೆ.

ಏಡಿಗುಡ್ಡ

ಹಂಪಿಯ ಕೋದಂಡರಾಮ ದೇವಾಲಯದ ಮೂಲಕ ಸುಗ್ರೀವ ಗುಹೆ, ಸೀತೆ ಸೆರಗು ಸ್ಥಳಗಳ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಪುರಂದರ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಕಾಲುದಾರಿಯ ನಡುವೆ ಬಲಬದಿಗೆ ಕಂಡುಬರುವ ಒಂದು ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ 'ಏಡಿಗುಡ್ಡ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ಕೋಟೆಗೋಡೆಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಂತೆ ಏಕಶಿಲಾ ಹಾಸಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪೊಟರೆ ಇದ್ದು, ಇಲ್ಲಿ ನೀರು ಸದಾ ಜಿನುಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಎಂಟು ಅಡಿ ಉದ್ದದ ಸರ್ಪದ ಕೆತ್ತನೆ ಇದೆ. ಅದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಸಣ್ಣ ಸರ್ಪ ಇದೆ. ಈ ಸಣ್ಣ ಸರ್ಪವು ಪರಸ್ಪರ ಎದುರುಬದಾಗಿರುವ ಬಲಗಾಲಿನ ಎರಡು ಹೆಜ್ಜೆ ಗುರುತುಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿದೆ ಇದರ ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

"ಹಿಂದೆ ಒಮ್ಮೆ ಅಗ್ನಿ ಪ್ರಳಯದಿಂದ ಭೂಮಂಡಲವೇ ಸುಟ್ಟು ಭಸ್ಮವಾಗಿತ್ತು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಣ್ಣತಂಗಿಯರಿಬ್ಬರು ಇಲ್ಲಿನ ನೀರು ಜಿನುಗುವ ಕಲ್ಲಿನ ಪೊಟರಗಳಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಜೀವ ಉಲಸಿಕೊಂಡರು. ಇಂತಹ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರು ಭೂಲೋಕವನ್ನು ಸುತ್ತಲು ಬಂದರು. ನಮ್ಮನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರು ಹಾಗೂ ಆರಾಧಿಸುವವರು ಯಾರು ಇಲ್ಲವಲ್ಲ ಮುಂದೆ ಮಾನವ ಸಂತತಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಹೇಗೆ ಎಂದು ಅವರಿಗೆ ಚಿಂತೆಯಾಯಿತಂತೆ. ಹೀಗೆ ಚಿಂತಿಸುತ್ತ ಆಕಾಶಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರಿಗೆ ಕಲ್ಲಿನ ಪೊಟರೆಯಿಂದ ಸೂಜಿಗಾತ್ರದ ಹೊಗೆ ಕಂಡಿತು ತಕ್ಷಣ ಪಾರ್ವತಿ ಶಿವನಿಗೆ ಅದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಶಿವ ಆಲೇಕಲ್ಲಿನ ಮಳೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಮಳೆಯಿಂದಾಗಿ ನಲೆ ತಂಪಾಗುತ್ತದೆ. ಜಿಂಕೆ ಆರಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಶಿವನು ಅಡಗಿಕುಳಿತ ಅಣ್ಣತಂಗಿಯರನ್ನು ಕಲ್ಲಿನ ಪೊಟರೆಯಿಂದ ಹೊರಬರುವಂತೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಹೆದರುತ್ತ ಹೊರಬಂದ ಅಣ್ಣತಂಗಿಯರನ್ನು ಕುರಿತು ನೀವುಗಳು ಯಾರು? ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆಗ 'ನಾವು ಅಣ್ಣತಂಗಿ ಇಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆದು ಇದ್ದೇವೆ' ಎಂದರು. ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರು ನೋಡಿ ಇಡೀ ಪ್ರಪಂಚವೇ ಭಸ್ಮವಾಗಿದೆ. ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಒಂದು ಜೀವಾತ್ಮವೂ ಇಲ್ಲ ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಮ್ಮಗಳಿಂದ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಜೀವಾತ್ಮದ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಬೇಕು. ಮತ್ತೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಉದ್ಭವವು ಆಗಬೇಕು ಎಂದು ನುಡಿದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಅಣ್ಣತಂಗಿಯರು ಇದು ನಮ್ಮಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೇ ಇದಕ್ಕೆ ನಾವು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರು ನಿಮ್ಮಿಂದಲೇ ಈ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಾಣಿ ಸಂತತಿ ಬೆಳೆಯಬೇಕು. ಬೇರೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಇದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅವರ ಬುದ್ಧಿಮರೆವು ಮಾಡಿದ ಅನಂತರ ಪರಸ್ಪರ ಇಬ್ಬರನ್ನು ಎದುರು-ಬದುರು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ನೀವುಗಳು ಏನಾಗಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿದರು. ಆಗ ಆ ಅಣ್ಣತಂಗಿಯರು ನಾವು ಗಂಡ-ಹೆಂಡಿರಾಗಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ತಕ್ಷಣ ಶಿವನ ತನ್ನ ಕೊರಳ ಸರ್ಪವನ್ನು ಅವರಿಗೆ ರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿ ಇಟ್ಟು, ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಮಾನವ ಸಂತತಿ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಆಶೀರ್ವಸಿದನಂತೆ"[೬೮] ಎಂದು ಏಡಿಗುಡ್ಡದ ಬಗೆಗೆ ಹಂಪೆಯಲ್ಲಿನ ಐತಿಹ್ಯ ತುಂಬಾ ಜನಪ್ರಿಯತೆ ಪಡೆದಿದೆ.

ಕಟ್ಟೆತಾತ (ನಿಲ್ಲುಗಲ್ಲು)

ಬಳ್ಳಾರಿ ತಾಲೂಕು ಕಪ್ಪಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿರುವ (ಮಧ್ಯೆ) ಒಂದು ಕಲ್ಲು ಇದೆ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ಹಿಂದೆ ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದ ಇದು ಇದೆ. ಹಿಂದೆ ಒಮ್ಮೆ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲರಾ, ಪ್ಲೇಗು ಬಿದ್ದು ಊರಿನ ಜನರು ಸಾಯುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಈ ರೋಗಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗಿ ಸಾಯುವುದು ದಿನ ದಿನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಒಂದು ದಿನ ಬಹುದೂರದಿಂದ ಒಬ್ಬ ಸಾಧು ಕಪ್ಪಗಲ್ಲು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಬಂದನಂತೆ. ಊರಿನ ಜನರನ್ನು ಒಂದು ಹತ್ತಿರ ಸೇರಿಸಿ ರಾತ್ರಿಯಿಂದ ಬೆಳಗಾಗುವ ತನಕ ಭಜನೆ ಮಾಡಿದನಂತೆ. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಒಂದು

ಕಲ್ಲು ತರ್‍ರಿ ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ಹೂಳಿಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಚೆಂಬು ನೀರುಹಾಕಿ ಪೂಜೆಮಾಡಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿರಿ ನಿಮಗೆ ಒಳ್ಳೆದಾಗುತ್ತೇ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಂದು ಕಲ್ಲನ್ನು ಹೂಳಿಟ್ಟಿದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಂದು ಸಹ ಕಲ್ಲಿನ ಸುತ್ತ ಕಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದಾಗ್ಯೂ 'ಕಟ್ಟೆತಾತ' ಪೂಜೆ ಸಹ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇಂದು ಸಹ ಚೇಳು, ಹಾವು ಕಡಿದರೆ ಇಂದು ಸಹ ಪೂಜೆಮಾಡಿ ಕೈಮುಗಿದು ಬರುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಕಲ್ಲುರಾಶಿಗಳು

ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಕಲ್ಲುಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಲ್ಲುಗಳಿರಲು ಕಾರಣಗಳಿವೆ. ಅದೇಂದರೆ,

ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನು ಕಪಿಸೇನೆಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಸೇತುವೆ ಕಟ್ಟುವಾಗ ಕಪಿಗಳಿಗೆ ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ತರಲು ಹೇಳಿದ. ಅದರಂತೆ ಕಪಿಗಳು ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ತಂದವು. ಸೇತುವೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಕೊನೆಗೊಂಡಾಗ ಶ್ರೀರಾಮನು ಕಪಿಸೇನೆಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ 'ಸೇತುವೆ' ಮುಗಿಯಿತು ಕಲ್ಲು ಸಾಕು ಎಂದ. ಆಗ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತುತರುತ್ತಿದ್ದ ಕಪಿಸೇನೆ ಅದನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲೇ ಎಸೆದವಂತೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ಬಂಡೆಗಳು ರಾಶಿರಾಶಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಡಾ. ವಸುಂಧರಾ ಫಿಲಿಯೋಜ ಅವರು ಸಹ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ವಿವರಣೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ."[೮೦] ಹೀಗೆ ಹಂಪಿಕಲ್ಲು ರಾಶಿಗಳು ವಾನರಸೇನೆಯಿಂದಾದವುಗಳು ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸುವುದು ವಾಡಿಕೆ.

ಕರುವಿನ ಕಲ್ಲುಗುಡ್ಡ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಉಜ್ಜನಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವ ಮೂಗಣ್ಣ ಗುಡಿಗೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೇ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ಕಡೆಗೆ ಇದೆ. ಈ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀ ಮರುಳಸಿದ್ದೇಶ್ವರರ (ಕರುವಿನಯ್ಯ) ಒಂದು ಅಂಕಣಗುಡಿ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮರುಳಸಿದ್ಧರು ದನಗಳನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿದರೆಂಬ ಐತಿಹ್ಯದ ಕಾರಣ ಇಂದಿಗೂ ಸಹ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಶ್ರಾವಣಮಾಸದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರು ಶ್ರೀ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರನ ಪೂಜೆಮಾಡಿ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲಿನ ಎರಡು ಸಣ್ಣ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ದನ ಕರುಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಮನೆಗೆ ತಂದು ವರ್ಷವೆಲ್ಲಾ ಪೂಜೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ."[೮೧] ಈ ರೀತಿ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ದನಕರುಗಳ ವೃದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಇಂದು ಸಹ ಜನರಲ್ಲಿದೆ.

ಕಾನಾಮಡುಗಿನ ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲು (ಮಾಸ್ತ್ಯಮ್ಮ)

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕು ಕಾನಾಮಡುಗು ಗ್ರಾಮವೊಂದರಲ್ಲಿ ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗೆ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ಗೊಲ್ಲರ ಜಾತಿಯ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಬಂದಳು ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ತನ್ನ ಗಂಡನು ಕುರಿಗಳನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಆತನು ಬೇರೊಬ್ಬ ಹೆಣ್ಣಿನೊಂದಿಗೆ ಅನೈತಿಕ ಸಂಬಂಧ ಇರುವುದು ಗೊತ್ತಾಗಿ ಮಜ್ಜಿಗೆ ಕಡೆಯುವ ಕಡಗೋಲುವಿನಿಂದ ಹೊಡೆದಳು. ಇದನ್ನು ಕಂಡು ಆತನ ಕಡೆಯುವರು ಅವಳನ್ನು ಸಾಯುಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರು. ಅವಳು ಓಡಿ ಬಂದು ಒಬ್ಬ ಬುಡುಬುಡುಕೆಯವನಲ್ಲಿ ಅವಿತುಕೊಂಡಳು. ಹಿಂಬಾಲಕರ ಕೈಗೆ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಆಕೆ ಮಹಾಮಾಯೆ ಎಂದು ಹಿಂದುರುಗಿದರು. ಗ್ರಾಮದ ಮುಖಂಡರ ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಳಾದಳು. ಇಂತಹ ಸತ್ಯವಂತೆಯನ್ನು ಮಹಾಸತಿ, 'ಮಾಸ್ತ್ಯಮ' ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ಎಂಬ ವಾಡಿಕೆ ಇದೆ. ಆದರೆ ಗಂಡನ ಕಡೆಯವರೆಲ್ಲರನ್ನು ಕರಿಕಲ್ಲುಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದಳು ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇಂದು ಸಹ ಕರಿಕಲ್ಲುಗಳು ಬುಡುಬುಡುಕಿಯವನನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಗಂಡನ ಅನೈತಿಕ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪಾಠ ಕಲಿಸಿದ ಮಹಾಸತಿ (ಮಾಸ್ತ್ಯಮ್ಮ) ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕಿರುಬೆರಳು ಗುಂಡು

ಸಂಗನಕಲ್ಲು ಗುಡ್ಡದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಬಸವನಾಗ ತಿಮ್ಮರೆಡ್ಡಿಯ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿಲುವುಗಲ್ಲು ಇದೆ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ಹಿಂದೆ ನಮ್ಮೂರ ಜನ ಬೀದರ್ ಸಾಬ್‌ಗೆ ಹೆದರಿ ತಮ್ಮಲ್ಲಿದ್ದ ಬಂಗಾರ ಹಣವನ್ನು ತಗ್ಗು ತೆಗೆದು ಇಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ಗುರುತಿಗೆ ಕಲ್ಲು ನೆಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನು ಕಿತ್ತು ಮಣ್ಣು ತೆಗೆದರೆ ಧನ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಆ ಕಲ್ಲನ್ನು ಕೀಳಬೇಕಾದರೆ ಕಿರಿಮಗನನ್ನು ಬಲಿಕೊಟ್ಟರೆ ಅದು ಬಂದು ವಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಕಿರುಬೆರಳಿನಾಕಾರದಲ್ಲಿದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕಿರಿಮಗನ ಆಹಾರ ಕೇಳುತ್ತಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಇಂದು ಸಹ ಬಸವನಾಗರೆಡ್ಡಿ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಕಿರಿಮಗ ಇಂದು ಸಹ ಆ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ 'ಕಿರುಬೆಳ್ಳಕಲ್ಲು' ಇರುವ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೋದರೆ ಅದೇ ಬಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಭಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಇಂದು ನಂಬಿದ್ದಾರೆ.

ಗಂಡ-ಹೆಂಡಿರ ಗುಂಡು

ಕಮಲಾಪುರದಿಂಡ ಕಂಪ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟಾಪುರ ಸಮೀಪ ಮಾನವಾಕೃತಿಯ

ಎರಡು ಕಲ್ಲು ಬಂಡೆಗಳಿದ್ದು, ಅದನ್ನು ಗಂಡ - ಹೆಂಡಿರಗುಂಡು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರು ಬರಲು ಕಾರಣಗಳಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಜನರು ಕೆಳಗಿನ ಕತೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

"ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಊರಿನಲ್ಲಿ ಗಂಡ-ಹೆಂಡಿರಿಬ್ಬರಿದ್ದರಂತೆ. ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ ಕಾಲದವರೆಗೆ ಮಕ್ಕಳಾಗಲಿಲ್ಲ. ಯೋಚಿಸಿದ ದಂಪತಿಗಳು ಹಂಪಿಗೆ ಹರಕೆ ಹಾಕಲು ಬಂದರು. ಪಂಪಾಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ಸುತ್ತಿದ ಅನಂತರ ಮಾಲ್ಯವಂತದಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದರು. ಪೂಜೆ ಮುಗಿಸಿ ಹಿಂದೆ ಬರುವಾಗ ಅಡ್ಡಬಿದ್ದಿದ್ದ ಎರಡು ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿನಿಲ್ಲಿಸಿದರಂತೆ. ಮಹಾಶಿವಭಕ್ತರಾದ ಆ ಗಂಡ-ಹೆಂಡಿರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲೇ ಆ ಬಂಡೆಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದವಂತೆ."[೮೨]

ಗಾಳಿಬೀರಪ್ಪನ ಗುಂಡು

ಬಳ್ಳಾರಿಯಿಂದ ೩ ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಗನಕಲ್ಲು ಗ್ರಾಮದ ಹಿಂಭಾಗದ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಗಾಳಿಬೀರಪ್ಪ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಗುಂಡು ಇದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಕುರುಬರ ಬೀರಪ್ಪನು ಎಮ್ಮೆಗಳು ಮೇಯಿಸಲು ಹೋದಾಗ ಕಳೆದುಹೋಗಿದ್ದವು. ಮೂರು ದಿನವಾದರೂ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಬೀರಪ್ಪ ಕೈಮುಗಿದು ಗುಂಡಿಗೆ ಪೂಜೆಮಾಡದನಂತೆ. ಮರುದಿನ ಇದೇ ಗುಂಡಿನ ಹತ್ತಿರ ಎಮ್ಮೆಗಳು ಬಂದಿದ್ದವಂತೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ಆ ಗುಂಡಿಗೆ ಗಾಳಿಬೀರಪ್ಪನ ಗುಂಡು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಂದು ಸಹ ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ಎತ್ತು ಎಮ್ಮೆ ಕಳೆದರೆ ಗಾಳಿಬೀರಪ್ಪನ ಗುಂಡಿಗೆ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಬೇಡಿಕೊಂಡರೆ ಕಳೆದುಹೋದ ಎತ್ತು ಎಮ್ಮೆಗಳು ವಾಪಸ್ಸು ಬರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ.

ಗುಗ್ಗರಿ ಗುಂಡಯ್ಯ

"ಹಿಂದೆ ಒಬ್ಬ ಶಿವಭಕ್ತ ಹಂಪಿಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ವರದಿಂದ ಗಂಡು ಮಗುವೊಂದನ್ನು ಪಡೆದನು. ಆ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ ಆತ ಹಂಪಿಯ ಎಲ್ಲಾ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೂ ಕಡಲೇಕಾಳು ಗುಗ್ಗರಿ ನೈವೇದ್ಯ ಮಾಡಿಸಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಪಲ್ಲದ ಚೀಲದಲ್ಲಿ ಕಡಲೆಕಾಳನ್ನು ಗುಗ್ಗರಿ ಮಾಡಿಸಿ ಒಂದು ದಿನ ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಎಲ್ಲಾ ಗುಡಿಗಳಿಗೂ ಒಂದೊಂದೇ ಕಾಳಿನಂತೆ ನೈವೇದ್ಯ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತ ಬಂದ. ಕೊನೆಗೆ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂಬದಿಗೆ ಬರುವಾಗ ಒಂದು ಗುಡಿಗೆ ಗುಗ್ಗರಿಯ ಕಾಳು ಕಡಿಮೆ ಬಂತು. ಆಗ ಅಲ್ಲಿನ ದೇವರು ಕೋಪಗೊಂಡು ಅವರು ಎತ್ತರವಾದ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೇರಿ ನನಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸೇವೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನಾನು ಈ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲಿಂದ ಬಿದ್ದು ಸಾಯುತ್ತೇನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿತಂತೆ. ಆಗ ಭಕ್ತನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ, ಆ ದೇವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಗುಗ್ಗರಿ ತರಿಸಿ ನೈವೇದ್ಯ ಅರ್ಪಿಸಿ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದನಂತೆ. ಈಗಾಗಿಯೇ ಆ ದೇವರಿಗೆ ಗುಗ್ಗರಿ ಗುಂಡಯ್ಯ ಎಂಬ ಹೆಸರು"[೮೩] ಬಂತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಚಿತ್ರಾಂಗಿ ರತ್ನಾಂಗಿ ಮಹಲ್

ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ಡೊಂಬರ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸಿ ಮದುವೆ ಆದನಂತೆ. ಆ ಹುಡುಗಿಯ ಹೆಸರು ಚಿತ್ರಾಂಗಿ. ಅವಳ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಚಿತ್ರಾಂಗಿ ಮಹಲ್‌ನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನಂತೆ. ಈಗಿನ ಕಮಲಮಹಲ್‌ನ್ನು ಜನರು ಚಿತ್ರಾಂಗಿಮಹಲ್ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಸವಿನೆನಪಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟುವ ರೂಢಿ ನಮ್ಮ ಇಂಡಿಯಾದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದುಬಂದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಷಹಜಾಹನನು ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ನೆನಪಿಗೆ ತಾಜ್ ಮಹಲ್‌ನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಅಂದರೆ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುಡಿ ಗೋಪುರಗಳ ನಿರ್ಮಾಣದಂತೆ ರಾಣಿಯ ಮಹಲ್‌ಗಳು, ಕಮಲಮಹಲ್‌ಗಳು ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಜೋಳದ ರಾಶಿ ಗುಡ್ಡ

ಹೊಸಪೇಟೆಯ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಕಾಣುವ ಗುಡ್ಡವೇ ಜೋಳದರಾಶಿಯಗುಡ್ಡ. ಇದರ ಬಗೆಗೆ ಇರುವ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರು ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಇದ್ದರು. ತಂದೆ ಕಾಲವಾದ ನಂತರ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಆಸ್ತಿ ಹಂಚಿಕೊಂಡರಂತೆ. ಅಣ್ಣ ಒಳ್ಳೆಯ ಭೂಮಿ ಮನೆಯನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮನಿಗೆ ಕಲ್ಲು ಗುಡ್ಡದ ಹೊಲ ಹಾಗೂ ಪಾಳುಬಿದ್ದ ಮತ್ತು ಸಣ್ಣದಾದ ಒಂದು ಮನೆ, ಮುದಿ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟನಂತೆ. ಆದರೆ ಅಣ್ಣನಮೇಲೆ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಭಿನ್ನ ಬೇಧ ತಿಳಿಯದೇ ಪಾಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದು ಪಂಚಾಮೃತ ಎಂದು ತಿಳಿದು ತನ್ನ ಬದುಕು ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಒಮ್ಮೆ ತಮ್ಮ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೇಸಾಯಮಾಡಿ ಅಣ್ಣನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಜೋಳ ಬೆಳಸಿದ. ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿರಿಬ್ಬರು ಒಕ್ಕಣೆ (ತುಳಿಸಲು) ಮಾಡಲು ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಜೋಳದರಾಶಿ ಮಾಡಿದರು. ತಮ್ಮನರಾಶಿ ದೊಡ್ಡದು. ಅಣ್ಣನರಾಶಿ ಚಿಕ್ಕದಿತ್ತು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಉರಿಕಾಣಿಸಿತು. ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಹೋಗುವಾಗ ನನ್ನ ರಾಶಿಯ ಕಡೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ ಎಂದು ಹೇಳಿಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಅಣ್ಣ ತಮ್ಮನರಾಶಿಯಿಂದ ಜೋಳವನ್ನು ತನ್ನ ರಾಶಿಗೆ ಸುರಿದುಕೊಂಡ. ತಮ್ಮ ವಾಪಸ್ಸು ಬಂದು ನೋಡಿದಾಗ ಅಣ್ಣನ ರಾಶಿ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಣ್ಣಿನ ಗುಡ್ಡೆಯಾಗಿತ್ತಂತೆ. ತಮ್ಮನ ರಾಶಿ ಹಾಗೆಯೇ ಇತ್ತು. ಹೀಗೆ ತಮ್ಮನ ಜೋಳದ ರಾಶಿಯಿಂದ ಜೋಳವನ್ನು ಕದ್ದ ಅಣ್ಣ ತನ್ನ ಜೋಳದ ರಾಶಿಯನ್ನು ದೊಡ್ಡದಾಗಿಸಿಕೊಂಡ. ಆದರೆ ಅದು ಮಣ್ಣಿನ ಗುಡ್ಡೆಯಾಯಿತು. ಅಂದಿನಿಂದ ಮುಂದೆ ಜೋಳದರಾಶಿಯ ಗುಡ್ಡ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಇಂದಿಗೂ ಮುಂದುವರೆದು ಬಂದಿದೆ.

ಐತಿಹ್ಯ ೨. "ಇನ್ನೊಂದು ಹೇಳಿಕೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಜೋಳವನ್ನು ಜಾರಿ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದರಂತೆ. ತಮ್ಮ ಕಣದಲ್ಲಿ ಜೋಳವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು (ತುಳಿಸಿ) ದೊಡ್ಡ ರಾಶಿಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಒಬ್ಬ ಜೋಗತಿ ಊರೆಲ್ಲ ಭಿಕ್ಷೆ ಎತ್ತಿ ತಮ್ಮನ ಕಣಕ್ಕೆ ಬಂದು ಉದೋ

[illegible]

ಎಂದು ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಿದಳು. ತಮ್ಮನು ರಾಶಿಯಿಂದ ಜೋಳವನ್ನು ನೀಡಿದನಂತೆ. ಆದರೆ ಅಣ್ಣನ ಜೋಳದ ರಾಶಿಯ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಜೋಗತಿಯು ಉದೋ ಎಂದು ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬೇಡಿದಳಂತೆ. ಜೋಗತಿಗೆ ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀಡದೇ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಅವಾಚ್ಯ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಬೈದು ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀಡಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ಜೋಗತಿಯು ಎಲ್ಲಮ್ಮನಿಗೆ ನೀಡದ ಜೋಳದರಾಶಿ ಎಲ್ಲ ಮಣ್ಣಾಗಲಿ ಎಂದು ಭಂಡಾರವನ್ನು ತೂರಿ ಹೋದಳಂತೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೋಳದರಾಶಿಯೆಲ್ಲ ಮಣ್ಣಿನಗುಡ್ಡೆಯಾಯಿತಂತೆ”[೬೪] ಎಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಹೇಳಿಕೆಯು ಹಂಪಿಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು.

ತುಲಾಭಾರ

ಐತಿಹ್ಯ ೧. “ಇದರ ಬಗೆಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಲಭ್ಯವಿದೆ. ವಿಠಲ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತೆ ಇರುವ ಈ ಸ್ಥಳವು ವಿಠಲನಗುಡಿಯಿಂದ ಅಚ್ಯುತರಾಯನ ಗುಡಿಗೆ ಬರುವ ಹಳೆಯ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಲು ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ವಿಜಯದಶಮಿಯ ದಿನದಂದು ದೊರೆಗಳು ತುಲಾಭಾರ ಮಾಡಿಸಿ ತಮ್ಮಷ್ಟೇ ಭಾರದ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ದಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ತುಲಾಭಾರ”[೬೫] ವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಐತಿಹ್ಯ ೨. ಹಿಂದೆ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನು ತನ್ನ ಇಬ್ಬರು ಹೆಂಡಿರ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಹೋದಾಗ ಯಾವ ಹೆಂಡತಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖ ಸಿಕ್ಕಿದೆ. ಸುಖದ ಪ್ರತಿರೂಪವಾಗಿ ತನ್ನ ತೂಕದಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸಹ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದ ದರ್ಬಾರು ಅಂದರೆ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ವೈಭವವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವುದು ಈ ತುಲಭಾರ ಎನ್ನಬಹುದು.

ತೆನಾಲಿ ಮಂಟಪ

ತೆನಾಲಿ ರಾಮನು ಒಮ್ಮೆ ವಿಜಯನಗರದ ಮೇಲೆ ಬೇರೆ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಗೆದ್ದು, ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡಿ, ಧನಧಾನ್ಯಗಳ ಹೆಚ್ಚಳದಿಂದ ಸಂತೋಷಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಉಳಿಯುವಂಥ ಅದ್ಭುತವಾದ ಹಾಗೂ ವಿಶೇಷವಾದ ಕಲಾತ್ಮಕ ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ಕಟ್ಟಡ ಕಟ್ಟಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕರೆದು ಸಭೆ ಸೇರಿಸಿ ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ತೆನಾಲಿರಾಮನೂ ಸಹ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಶೇಷ ಕಟ್ಟಡ ಕಟ್ಟಲು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಕಟ್ಟಡಕ್ಕಾಗಿ ನೀಡಿದ ಎಲ್ಲಾ ಹಣವನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಬರವಣಿಗೆಯ ಕೆಲಸದಲ್ಲೇ

ಮಗ್ನನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಒಮ್ಮೆ ರಾಜನು ಸಭೆ ಕರೆದು ಈಗ ನಾನು ನಿಮಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಸಮಯ ಮುಗಿಯಿತು ನೀವುಗಳು ಏನೇನು ವಿಶೇಷವಾದ ಕಲಾತ್ಮಕ ಗುಡಿ ಗುಂಡಾರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದೀರಿ? ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. "ನಾಳೆ ಅವುಗಳನ್ನು ನೋಡಲು ಬರುತ್ತೇನೆ ಉತ್ತಮ ಕೆಲಸದ ಹಾಗೂ ಅದ್ಭುತ ಕಟ್ಟಡಕ್ಕೆ ಬಹುಮಾನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಸಾರುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡ ತೆನಾಲಿರಾಮನು ಈಗಿನ ಮಾತಂಗಪರ್ವತ ಮತ್ತು ಹಳೆಪಟ್ಟಣದ ಆನೆಲಾಯದ ನಡುವೆ ಕಂಡುಬರುವ ಎತ್ತರವಾದ ಕಲ್ಲುಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ಒಂಟಿ ಬಂಡೆಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳ ಮಂಟಪಗಳನ್ನು ಕೆಲವೇ ಗಂಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ರಾಜನು ಹೊಸ ಕಟ್ಟಡ ಗುಡಿಗುಂಡಾರಗಳಿಗೆ ಭೇಟಿ ನೀಡಲು ಬಂದಾಗ ಎಲ್ಲರೂ ತಮಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ದೇವಮೂರ್ತಿ ಮತ್ತು ಮಂಟಪಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಕಡಿಮೆ ಖರ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲಿನ ಒಂಟಿ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಸಾಹಸದಿಂದ ಕಲ್ಲು ಕಂಬಗಳನ್ನು ಸಾಗಿಸಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಮಂಟಪವನ್ನು ನೋಡಿ ದೊರೆಗೆ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು. ಅವನು ತೆನಾಲಿರಾಮನಿಗೆ ಬಹುಮಾನ ನೀಡಿದ. ಈ ತೆನಾಲಿ ಮಂಟಪ ಈಗಲೂ ಇದೆ."[೮೬]

ಹಂಪಿಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗಾದೆಯು ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿದೆ. "ಗೆದ್ದರೆ ಅರಮನೆ ಸೋತರೆ ಹಂಪಿಯಲ್ಲೊಂದು ಮಂಟಪ" ಎಂಬಂತೆ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಂಟಪಗಳು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದ ಬಗೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿನ ಐತಿಹ್ಯ ತೆನಾಲಿರಾಮನಿಗೆ ಬಹುಮಾನವಾಗಿ ನೀಡಿದರ ಬಗೆಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ತೆನಾಲಿರಾಮನು ಬಹುಮಾನಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದು ಮೌಖಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದಲೂ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ಯತ್ನ ಇದಾಗಿದೆ.

ತಾಯಿಕಲ್ಲು

ಹಗರಿಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ಮೋರಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ದೇಗುಲಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಆಂಜನೇಯ ಗುಡಿಯ ಹಿಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಇರುವುದೇ ತಾಯಿಕಲ್ಲು. ಇದರ ಬಗೆಗೆ ಒಂದು ನಂಬಿಗೆಯ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ಊರ ಸ್ತ್ರೀಯ ಅಷ್ಟಮಾತೆಯ ಸ್ವರೂಪವೇ ತಾಯಿಕಲ್ಲು. ಮೊರಗೆರೆಯ ತಾಯಿಗಳ ತಾಯಿಯಂತೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಊರಿನಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಿಣಿಯರು ಹೆರಿಗೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬೇಗ ಹೆರಿಗೆಯಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದಾಗ ಆ ಮನೆಯವರು ಬಂದು ಆಂಜನೇಯ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಇರುವ ತಾಯಿಕಲ್ಲು ತಿರುವಿ (ಉಲ್ಟಾಪಲ್ಟಿ) ಹಾಕಿ ಹೋದರೆ, ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಹೆರಿಗೆ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಒಂದು ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ. ತಾಯಿತನ ನೀಡು ಸಂಕಷ್ಟದಲ್ಲಾದ ತಾಯಿ ಎಂದು ಆ ಕಲ್ಲನ್ನು 'ತಾಯಿಕಲ್ಲು' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಮೊರಗೆರೆಯ ಆಂಜನೇಯ ಗುಡಿಯ ಮುಂಭಾಗದ ಎಡಭಾಗಕ್ಕೆ ಎರಡು ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಭರಮಯ್ಯನ ಕಲ್ಲುಗಳು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಊರಿನಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ (ತೊಟ್ಟಿಲ) ನಾಮಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಕ್ಕಿ ಹಂಚುವಾಗ ಮೊದಲು ಇಲ್ಲಿ ಹಂಚಬೇಕು. ಮಕ್ಕಳು ಅಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ.

ದಂಡಿನ ಹಾಸಿಗೆ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿಯಿಂದ ೪ ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಶಿವಪುರ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ದಂಡಿನಹಾಸಿಗೆ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಬಂಡೆಗಲ್ಲು ಹಾಸಿಗೆ ಇದೆ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ಹೈದರಾಬಾದಿನ ನಿಜಾಮರು ಮತ್ತು ಬಿಜಾಪುರದ ಸುಲ್ತಾನರು ಸೇರಿ ಹರಪನಹಳ್ಳಿಯ ಪಾಳೆಗಾರರ ವಿರುದ್ಧ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಈ ಹಾಸುಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ (ಸ್ಥಳ) ಯುದ್ಧದ ಸಂಚಿನ ತಯಾರಿ ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಹಾಸಿನ ಮೇಲೆ ದಂಡು ಬಂದು ತಂಗುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ದಂಡಿನ ಹಾಸಿಗೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ನವಿಲುಗುಡ್ಡ

ಬಳ್ಳಾರಿಯಿಂದ ಸುಮಾರು ೧೨ ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಕಪ್ಪಗಲ್ಲು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಗುಡ್ಡವಿದ್ದು, ಇದನ್ನು ನವಿಲುಗುಡ್ಡ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನವಿಲುಗಳು ಇದ್ದವೆಂದು ಅದರಿಂದ ಆ ಗುಡ್ಡವನ್ನು ನವಿಲುಗುಡ್ಡ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ನಿಲ್ಸಗಲ್ಲುಗಳು

ಬಳ್ಳಾರಿ ತಾಲೂಕು ಸಿರಿವಾರ, ಬಳ್ಳಾರಿಯಿಂದ ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ೯ ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಸಿರಿವಾರದ ಗುಡ್ಡದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಈ ಸಾಲುಗಲ್ಲುಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

೧. ಸಿರಿವಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ಲೇಗುಮಾರಿಗೆ ತುತ್ತಾಗಿ ಜನ ತತ್ತರಿಸಿ ಹೋದರು. ಊರಾಗೆ ಜನ ಸತ್ತುಹೋದರು. ಸತ್ತವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಂದು ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಊಳಿಟ್ಟರು. ಪ್ಲೇಗುಮಾರಿ ಸುಂಕ್ಲಮ್ಮ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಊರು ಬಿಟ್ಟುಹೋದಳು. ಆಗ ಊರಜನರು ಪ್ಲೇಗುಮಾರಿಯಿಂದ ಸತ್ತ ಜನರನ್ನು ಊಳಿಟ್ಟವರ ಸುತ್ತ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಬಂಧಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ನೆಟ್ಟರು. ಅಂದು ಮತ್ತೆ ಊರಿಗೆ ತಗಲಬಾರದೆಂದೂ ನೆಟ್ಟಕಲ್ಲುಗಳು > ನಿಲ್ಸಗಲ್ಲುಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

೨. ಹಿಂದೆ ನಮ್ಮನ್ನು ದೋಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗಲು ಸಾಬರು ಬಂದು ದೋಚಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅವರಿಗೆ ಸಿಗಬಾರದೆಂದು ಊರಹೊರಗೆ ಹೋಗಿ ಎಲ್ಲಿದ್ದ ಜಾಗ ಅಲ್ಲೆ ಸಿಗಲು ಕಲ್ಲು ನೆಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಬೂದಿಕಣಿವೆ

ಶ್ರೀರಾಮನು ಸೀತೆಯನ್ನು ತರುವುದಕ್ಕೆ ಕಪಿಸೈನ್ಯದಿಂದ ಸೇತುವೆ ಕಟ್ಟುತ್ತಿದನಂತೆ. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮನು ಕಾರ್ತಿಕೇಯ ವನಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕಿಷ್ಕಿಂದೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಒಬ್ಬ ರಾಕ್ಷಸ ತಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ರಾಮ ತನ್ನ ಬಾಣದಿಂದ ಹೊಡೆದಾಗ, ಆ ರಾಕ್ಷಸ ಸುಟ್ಟು ಭಸ್ಮವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆ ರಾಕ್ಷಸನು ಸುಟ್ಟು ಕರಕಲಾದ ಬೂದಿಯೇ ಗುಡ್ಡೆಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದೆಯಂತೆ. ಅದನ್ನು ಬೂದಿ ಕಣವೆ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಬೈರಸಿದ್ಧನ ಗುಡ್ಡ

ಇದು ಉಜ್ಜಿನಿಯ ಹತ್ತಿರ ಇದೆ. ಇದನ್ನು ಬೈರದೇವರ ಗುಡ್ಡ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಬೈರಸಿದ್ದನು ಶ್ರೀ ಮರುಳಸಿದ್ದೇಶ್ವರನಿಗೆ ನಿಜಾಂಶದ ಮಾಹಿತಿ ನೀಡದಿದ್ದರಿಂದ ನಿಜಾಂಶವು ತನ್ನ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯನಾದ ಜಟ್ಟಿಂಗೇಶ್ವನಿಂದ ತಿಳಿದ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದ ಮರುಳಸಿದ್ದರು ಬೈರಸಿದ್ಧನನ್ನು ಕಾಲು ಮುರಿಯುವ ಹಾಗೆಯೇ ಹೊಡೆದು ಉಜ್ಜಿನಿಗೆ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಗುಡ್ಡದ ಗವಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸು ಎಂದು ಶಾಪ ಕೊಟ್ಟರಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾಲುಮುರಿದ ಬೈರಸಿದ್ಧ ಗುಡ್ಡದ ಗವಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಕಾಣಬಹುದು. ಇಂದು ಸಹ ವಡ್ಡಜನಾಂಗದವರು ಕಾಲುಮುರಿದ ವಿಗ್ರಹ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮಾಲ್ಯವಂತ ಪರ್ವತ

"ಹೊಸಪೇಟೆಯಿಂದ ಕೂಡ್ಲಿಗಿಗೆ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ವೆಂಕಟಾಪುರ ಹಾಗೂ ಕಮಲಾಪುರ ನಡುವೆ ರಸ್ತೆಯ ಎಡಬದಿಗೆ ಮಾಲ್ಯವಂತ ಪರ್ವತವಿದೆ. ಹಂಪಿಯ ಸಪ್ತ ಪರ್ವತಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಲ್ಯವಂತ ಪರ್ವತವೂ ಒಂದು. ಮಾಲ್ಯವಂತ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ದುಂಡನೆಯ ಕಲ್ಲುಗಳಿವೆ. ಜನರ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರೀರಾಮನು ಈ ಪರ್ವತದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ದಶರಥನ ಶ್ರಾದ್ಧ ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತಂತೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ರಾಮಚಂದ್ರನು ಇಟ್ಟ ಪಿಂಡಗಳೇ ಮುಂದೆ ಕಲ್ಲುಗಳಾದವೆಂದು ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಜನರು ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರ ಇಲ್ಲಿನ ರಾಮದೇವರ ಗುಡಿಯ ಹಿಂದೆ ಕಲ್ಲಿನ ಎರಡು ದೊಡ್ಡ ದೋಣಿಗಳಿದ್ದು ಇವನ್ನು ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರ ದೋಣಿ ಎಂದು ಜನ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ವನವಾಸದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೀತೆ ರಾಮಲಕ್ಷ್ಮಣರು ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲದಿನಗಳು ಉಳಿದಿದ್ದರು ಮತ್ತು ಶ್ರೀರಾಮನಿಗೆ ಹನುಮಂತನ ಭೇಟಿಯಾದುದು ಇಲ್ಲೇ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿದೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ರಾಮನವಮಿಯನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ."[೨]

ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ಬಂಡೆ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕ ಉಜ್ಜನಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ಬಂಡೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ಈ ಬಂಡೆಯು ಶ್ರೀ ಮರುಳಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಯ ಗುಡಿಯ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಿನ ಕಡೆಗೆ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಲಿಂಗಗಳು ಮತ್ತು ಪಾದಗಳು ಇವೆ. ಇತ್ತೀಚಿಗೆ ಈ ಬಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಕುರುಬ ಜನಾಂಗದವರು ಇಂದಿಗೂ ಸಹ ಮೈಲಾರಲಿಂಗೇಶ್ವರನ ಪೂಜೆ - ಪುನಸ್ಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಒಮ್ಮೆ ಮರುಳಸಿದ್ದೇಶನಿಗೆ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನು ಮಾಹಿತಿ ನೀಡಬೇಕಾಗಿತಂತೆ. ಆತನು ತಮಗೆ ನಿಜಾಂಶದ ಮಾಹಿತಿ ಹೇಳದಿದ್ದರಿಂದ ಸಿಟ್ಟಿಗೆದ್ದ ಮರುಳಸಿದ್ದೇಶ್ವರರು ಮೈಲಾರಲಿಂಗನನ್ನು ಉಜ್ಜನಿಯ ಊರ ಹೊರಗೆ ಇರಲಿ ಎಂಬ ಶಾಪದಿಂದಾಗಿ, ಈ ಬಂಡೆಯು ಊರಹೊರಗೆ ಇದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ರಕ್ತಬಾಳಯ್ಯನ ಕಟ್ಟೆ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿಯಿಂದ ೬ ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಬೀರಲಗುಡ್ಡ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವ ವೀರನದುರ್ಗದ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಕೊರತೆಯೇನು ಇಲ್ಲ. "ಹಿಂದೆ ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನನೊಂದಿಗೆ ನಡೆದ ಕದನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸೈನಿಕರು ಮಡಿದರು. ಅದರಲ್ಲಿ ಬಾಳಯ್ಯನೆಂಬವನು ಸೈನಿಕರ ನಾಯಕನು ಮಡಿದನು. ಹೀಗೆ ಸೈನಿಕ ಬಾಳಯ್ಯ ಮಡಿದ ಮೇಲೆ ರಕ್ತ ಮಡುವುಗಟ್ಟಿದ ಕಾಳಗದ ಆವರಣವನ್ನು ರಕ್ತ ಬಾಳಯ್ಯನ ಕಟ್ಟೆ"[೮೮] ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸೈನಿಕರ ರಕ್ತವೂ ಈ ಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಶೇಖರವಾಯಿತೆಂಬುದು ಸ್ಥಳೀಯರು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ರಾಕ್ಷಸಗುಂಡು

ಬಳ್ಳಾರಿ ತಾಲೂಕು ಸಿರಿವಾರ ಎಂಬುದು ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕಿನ ಸುಮಾರು ೯ ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಊರು. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಾಕ್ಷಸಕಾರದ ಗುಂಡಿಗೆ ಅಲ್ಲಿನ ಜನರು 'ರಾಕ್ಷಸಗುಂಡು' ಎಂದು ಕರೆಯುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ರಾಕ್ಷಸ ವಾಸವಾಗಿತ್ತಂತೆ. ಸುತ್ತಮುತ್ತ ಊರಿನ ಜನರನ್ನು ತಿಂದುಹಾಕುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲದೇ ಹೊಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಜನರನ್ನು ತಿಂದುಹಾಕಿ ಉಳಿದ ಜನರನ್ನು ಕೊಂದು ಪಕ್ಕದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟಿತಂತೆ. ಭಯಗೊಂಡ ಜನರು ಒಮ್ಮೆ ಗಾದಿಲಿಂಗನ ಹೊರೆ ಹೋದರು. ನಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡರಂತೆ. ಗಾದಿಲಿಂಗಪ್ಪ ಆ ರಾಕ್ಷಸನ ಕಲ್ಲು ಮಾಡಿದನಂತೆ. ಅದೇ ರಾಕ್ಷಸನಕಲ್ಲು ಅಥವಾ ರಾಕ್ಷಸನ ಗುಂಡು ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ರಾಕ್ಷಸರ ಕಲ್ಲುಗಳು

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕುಮತಿ ಒಂದು ಪುಟ್ಟ ಹಳ್ಳಿ. ಇಲ್ಲಿರುವ ರಾಕ್ಷಸರ ಕಲ್ಲುಗಳ ಕುರಿತು ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ.

ಕುಮತಿ ಗ್ರಾಮದ ಕೆರೆಯದಂಡೆಯ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪದೂರದಲ್ಲಿ ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಯ್ಯ ಎಂಬುವರ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ರಾಕ್ಷಸರ ಕಲ್ಲುಗಳು ಇವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಏಳುಮಂದಿ ರಾಕ್ಷಸರು ಕುಮತಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು. ಕುಮತಿ ಗ್ರಾಮದ ಜನರು ನುಂಕಪ್ಪನನ್ನು ಮೊರೆ ಹೋಗಿ, ತಮ್ಮನ್ನು ಕಾಪಾಡಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡರು. ಜನರ ಕೋರಿಕೆಯ ಮೇರೆಗೆ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋದನು. ತನ್ನ ಬಾಣದಿಂದ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಹೊಡೆದನು. ರಾಕ್ಷಸರು ಕಲ್ಲುಗಳಾದರು. ಈಗ ಅಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿವೆ. ಉಳಿದವು ಹಾಳಾಗಿರುವುವು. ಗ್ರಾಮದ ಜನರನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದ ನುಂಕಪ್ಪನನ್ನು ಇಂದು ಆರಾಧ್ಯ ದೈವವಾಗಿ ಹಬ್ಬ ಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾರೆ.

೨. ಕುಮತಿ ಮತ್ತು ದೇವರಹಟ್ಟಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಊರುಗಳ ಮಧ್ಯ ಇದ್ದ ರಾಕ್ಷಸರು ಆ ಊರುಗಳ ಜನರಿಗೆ ತುಂಬಾ ಕಾಟ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ರಾಕ್ಷಸರ ಆವಳಿಯಿಂದ ಭಯಗೊಂಡು ನುಂಕಪ್ಪನಲ್ಲಿ ಮೊರೆಯಿಟ್ಟರು. ನಿಮ್ಮ ಊರುಗಳ ಜನರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಭಾರ ನನಗಿರಲಿ ಎಂದು ವಾಗ್ದಾನ ಕೊಟ್ಟನಂತೆ ಒಂದು ದಿನ ಕುದರೆಯನ್ನು ಏರಿಬಂದು ರಾಕ್ಷಸರ ಮೇಲೆ ಬಾಣ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ನುಂಕಿಮಲೇಸಿದ್ದೇಶನಿಗೂ ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸರಿಗೂ ಘೋರ ಯುದ್ಧ ನಡೆಯಿತಂತೆ. ರಾಕ್ಷಸ ಸೋಲುವ ಸ್ಥಿತಿ ಬಂದಿತು. ನುಂಕಪ್ಪನ ಕೈ ಮೇಲಾಯಿತು. ರಾಕ್ಷಸರು ಮಾಯಾವಿಗಳಾದ ಅವರು ಓಡಲಾರಂಭಿಸಿದರು. ವೇಗವಾಗಿ ಓಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಇನ್ನು ಕೈಗೆ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದ ಸಿದ್ದೇಶ ಮಂತ್ರಿಸಿ ಬಾಣ ಹೊಡೆದನು. ಅವರ ರೆಕ್ಕೆಗಳು ಮುರಿದು ಬಿದ್ದಾಗ ಅವರು ಪ್ರಾಣಬಿಟ್ಟು, ಕಲ್ಲಿನ ರೂಪ ತಾಳಿದರು. ಅದರ ಕುರುಹುಗಾಗಿ ಇಂದಿಗೂ ಕಲ್ಲುಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ರಾಕ್ಷಸರ ಕಲ್ಲುಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ವಿಭೂತಿ ಕಟ್ಟೆ

ಮೊರಗೆರೆಯ ಊರ ಹೊರಗಿರುವ ಒಂದು ಕಟ್ಟೆಯ ಕುರಿತು ಐತಿಹ್ಯದ ನಿರೂಪಣೆ ಹೀಗಿದೆ. ಒಂದೆ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೊರಗೆರೆ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮ ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿದ್ದು, ಪ್ರಬುದ್ಧಮಾನ ಮಟ್ಟಕೇರಿತಂತೆ ಅಲ್ಲದೆ ವೀರಶೈವಧರ್ಮ ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಇತ್ತು. ಶೈವಧರ್ಮದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ನಾಡಿನ ನಾನಾ ಕಡೆಯಿಂದ ಬಂದ ವೀರಶೈವರಿಗೆ ಪವಿತ್ರ ವಿಭೂತಿಯ ಅಗತ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದು ಒಂದು ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರ ತೆರದರಂತೆ. ವಿದ್ಯಾ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ಕೇಂದ್ರವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ವಿಭೂತಿ ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ವಿಭೂತಿಕಟ್ಟೆ ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಅಂದರೆ ಗೋವನ್ನು ಸಾಕಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ತಯಾರಿ ಮಾಡುವುದು ಈ ಕಟ್ಟೆಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಬಗೆಯ ೫ ಕಟ್ಟೆಗಳು ಮೊರಗೇರಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅಗಸರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಒಂದು ಕಟ್ಟೆ ಇದೆ. ಇದನ್ನು ಅಗಸರಕಟ್ಟೆ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ವೀರಶೈವರಿಗೆ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಅದು ನಾಗತಿಕಟ್ಟೆ. ಸಾಮಂತರಿಗೋಸ್ಕರ ಮತ್ತು ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗೋಸ್ಕರ ಮಾಡಿರುವಂತಹ ಕಟ್ಟೆ. ಹೀಗೆ ೫ ಕಟ್ಟೆಗಳು ಮೋರಗೆರೆಯಲ್ಲಿವೆ.

ಸಂತೆಕಲ್ಲು

ಹಗರಿಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ಮುಖ್ಯ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸೊನ್ನಗ್ರಾಮವೂ ಒಂದು. ಸೊನ್ನ ಎಂಬ ಪದ ಹೊನ್ನ, ಹೊನ್ನು ಪದದ ಪಲ್ಲಟ ರೂಪ ಎಂಬ ಮಾತು ಸತ್ಯವೇ ಸರಿ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರವೂ ಆಗಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿ ಹೊನ್ನು ಮಾರಾಟ ನಡೆಯುತ್ತಿತಂತೆ. ಹೀಗೆ ಸೊನ್ನದಲ್ಲಿ ಹೊನ್ನು ಎಂದರೆ ಚಿನ್ನ, ಬಂಗಾರ ಎಂದು ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಹೊನ್ನು ವ್ಯಾಪಾರದ ಸಂತೆಯು ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಒಂದು ದಿನ ಊರಿಗೆ ಸಂತೆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ರಾಕ್ಷಸ ಬಂದು ಹಾವಳಿ ಮಾಡಿತು. ಜನರು ಊರಬಿಟ್ಟು ಹೋದರು. ಸಂತೆಯ ಹೊನ್ನನು ಸಹ ಅಲ್ಲೇ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದರು. ಮಳೆ ಬಂದು ಸಂತೆಯ ಸಾಮಾನು ಹರಿದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಗುಂಡಿನಲ್ಲಿ (ತಗ್ಗು) ಬಿದ್ದಿತಂತೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೊನ್ನು ಹಣ ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಗಸಿ ತೆಗೆಯಬಾರದು ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಹಿರಿಯರ ಅಗಸಿಕಲ್ಲು ಎಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಸಂತೆ ಸಾಮಾನು ಕಲ್ಲಿನಕೆಳಗೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಂತೆಕಲ್ಲು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ದುಡ್ಡು (ಹಣ) ಇದೆ. ಈ ದುಡ್ಡನ್ನು ಕಾದುಕೊಂಡು ಕಾಡುಕೋಣ ಮತ್ತು ಸರ್ಪ ಇವೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯೊಂದು ಸಹ ಇದೆ.

ಸಿದ್ದಯ್ಯನ ಗುಡ್ಡ

ಹಿಂದೆ ಅಯ್ಯನಹಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಬಸಪ್ಪ ಎಂಬ ಒಬ್ಬ ಭಕ್ತನಿದ್ದನಂತೆ. ಹೆಂಡತಿ ಸಿದ್ದಮ್ಮ ಎಂಬುದಾಗಿಯೂ ಅವರಿಗೆ ಬಹುಕಾಲ ಮಕ್ಕಳಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಉಜ್ಜನಿ ಮರುಳಸಿದ್ದೇಶನಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸತೊಡಗಿದರು. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಜಾನೆ ಪ್ರಾತಃಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಉಜ್ಜನಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮರುಳಸಿದ್ದೇಶನ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದನು. ಆ ಭಕ್ತನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಸ್ವಾಮಿ ಭೀಮಸಕೆರೆ ಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ, ನೀನು ನಿತ್ಯವೂ ಉಜ್ಜನಿಗೆ ಬರುವುದು ಬೇಡ ನಾನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತೇನೆ. ಇನ್ನೂ

[illegible]

ಮುಂದೆ ನೀನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ನನ್ನ ದರ್ಶನ ಪಡೆಯಬಹುದು ಎಂದನಂತೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಗುಡಿಕಟ್ಟಿಸಲಾಯಿತು. ಭಕ್ತನಿಗೆ ೭೫ ವರ್ಷವಾದ ಮೇಲೆ ಮಕ್ಕಳ ಸಂತತಿ ಬೆಳೆಯಿತಂತೆ. ಸಿದ್ದೇಶನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾದ ಈ ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಸಿದ್ದಪ್ಪನಗುಡ್ಡ, ಸಿದ್ದಯ್ಯನ ಗುಡ್ಡ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ಎಂಬ ವಾಡಿಕೆ.

೨. ಜಲಸಂಬಂಧಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

ಅರಿಶಿಣಹೊಂಡ

ಉಚ್ಚಂಗಿ ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಉಚ್ಚಂಗಿದೇವಿಯು ನೆಲೆಸಿರುವ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅರಸನ ಅರಮನೆಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿರುವುದೇ ಅರಶಿನಹೊಂಡ. ಇದು ಒಂದು ಭಯಬರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದರೊಳಗಿನ ನೀರು ಸದಾ ಅರಿಶಿಣ ಬಣ್ಣದಿಂದ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊದಲು ನೋಡಿದವರಿಗೆ ನೀರು ಕುಡಿಯುವುದು ಹಾಗಿರಲಿ, ಮುಖ ತೊಳೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ನಿತ್ಯವೂ ದೇವಿಯ ಪೂಜೆಗೆ ಇದೇ ಹೊಂಡದ ನೀರನ್ನು ಬಳಸುವುದು ಇಂದು ಸಹ ಜಾರಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಜಾತ್ರೆ, ಹಬ್ಬ, ಹರಿದಿನಗಳಿಗೆ ದೇವಿಯ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಬಂದ ಭಕ್ತರು ಇದೇ ಹೊಂಡದ ನೀರನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕುಡಿಯುತ್ತಾರೆ. ಇದು ದೇವಿಯ ಹೊಂಡವಾದ್ದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿಯ ನೀರಿನ ಬಗ್ಗೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ಜನ ಹೀಯಾಳಿಸಿ ಮಾತನಾಡಿದರೆ ಅವರಿಗೆ ಕೇಡಾಗುವುದು ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ. ಹಿಂದೆ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬರಗಾಲದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಂಗಮ್ಮ ಈ ಹೊಂಡದಲ್ಲಿ ಬಂಡಾರ ಹೂಡಿ ನೀರು ತರಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಆ ತಾಯಿಯ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಈ ನೀರು ಹಳದಿ (ಅರಿಶಿಣ) ಬಣ್ಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಈ ನೀರು ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಬತ್ತುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆನೆಹೊಂಡ

ಉಚ್ಚಂಗಿ ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯದ ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಇರುವ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವದಿಂದ ಪ್ರವೇಶ ಹೊಂದಿರುವುದೇ ಆನೆಹೊಂಡ. ಉಚ್ಚಂಗಿ ದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಹೊಂಡಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆನೆಹೊಂಡವು ನೋಡಲು ಆಕರ್ಷಣೀಯ ಮತ್ತು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಹೊಂಡದ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

"ಹಿಂದೆ ಪಾಳೆಗಾರರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಹೊಂಡಕ್ಕೆ ಆನೆಗಳು ನೀರು ಕುಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಕರೆತರುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಆನೆಗಳಿಗೆ ನೀರಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸಲುವಾಗಿ ತೋಡಿಸಿದ ಹೊಂಡವಾದ್ದರಿಂದ 'ಆನೆಹೊಂಡ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಪಾಳೆಗಾರರ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ದಾದಯ್ಯನ ರಾಣಿ

ಹೊನ್ನಮ್ಮನಾಗತಿಯು ಈ ಹೊಂಡದ ಕಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು”[೮೯] ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ.

ಉಪ್ಪಾರಹಳ್ಳ

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಹುಲಿಕೆರೆಯಿಂದ ಮತ್ತು ಕಾನಾಮಡುಗುವಿನ ಸಮೀಪದಿಂದ ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಕಲ್ಲಹಳ್ಳಿಯ ಹತ್ತಿರ ಚಿನ್ನಹಗರಿಯನ್ನು ಸೇರುವ ಹಳ್ಳವೇ 'ಉಪ್ಪಾರಹಳ್ಳ'. ಇದು ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಪುರಾತನ ಕಾಲದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸಿ ಮಾರುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಹಳ್ಳದ ದಡದಲ್ಲಿನ ಹಲವು ಗದ್ದೆಗಳಿಗೆ ಉಪ್ಪಾರಗದ್ದೆ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅಲ್ಲಿ ಇಂದು ಸಹ ಗದ್ದೆಯಲ್ಲಿ ಮಡಿಗಳು ಕೆಲವು ಅವಶೇಷಗಳು ಕಾಣಬರತ್ತವೆ. ನಂತರ ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳದ ವಿಶಾಲವಾದ ಬಯಲನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಜನರು 'ಉಪ್ಪಾರಮಾಳೆ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಹಿಂದೆ ಹಳ್ಳದ ಸುತ್ತಲಿನ ಜನರಿಗೆ ಕಜ್ಜಿಯಂತಹ ಚರ್ಮ ಕಾಯಿಲೆಗಳು ಬಂದವರಿಗೆ ಉಪ್ಪಾರಹಳ್ಳದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಲು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಪ್ರತಿದಿನ ಮುಳುಗಲು ರೋಗ ನಿವಾರಣೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಸುವ ಹಾಗೂ ತಯಾರಾಗುವ ಹಳ್ಳಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪಾರಹಳ್ಳ, ಉಪ್ಪುಹಳ್ಳ' ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಇಂದು ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿದೆ.

ಗಂಗಮ್ಮಗುಂಡಿ (ಹಳ್ಳ)

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ತಾಯಕನಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮದ ಹತ್ತಿರವೇ ಚಿನ್ನಹಗರಿಯು ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಬಂದು ಗುಂಡಿನ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೋಗಿದೆ. ಜಲಕನ್ನಿಕೆಯರು ಈ ಗುಂಡಿಯೊಳಗೆ ವಾಸವಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಇಂದಿಗೂ ಇದೆ. ಅವರು ಯಾರು ಇಲ್ಲದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಈಜಾಡುವುದನ್ನು ಹಿಂದೆ ನೋಡಿದರಂತೆ ಇಂದು ಆ ಜಲಕನ್ಯೆಯರು ಇದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಊರಿಗೆ ಹೊಸದಾಗಿ ಬೇರೆ ಗ್ರಾಮದ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಬಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ಗಂಗಮ್ಮ ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಅವರು ಎಷ್ಟೇ ದೂರದವರಾದರೂ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಗುಂಡಿ ಹತ್ತಿರ ಗಂಗಮ್ಮನನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕು. ಇಂದಿಗೂ ಅದು ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇದೆ. ಯಾವುದೇ ದೇವರು ಮದುವೆ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾರೆ. ನಂತರ ಇಲ್ಲಿ ಗುಂಡಿನ ಒಳಗಡೆ ನೀರಿನ ಸಂಗ್ರಹ ಸಾಕಷ್ಟು ಇದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಗಂಗಮ್ಮ ವಾಸವಾಗಿದ್ದು ಗುಂಡಿನಲ್ಲಿ ನೀರು ಯಾವಾಗಲೂ ಬತ್ತುವುದಿಲ್ಲ ಅದು ಗಂಗಮ್ಮನ 'ಮಹಿಮೆ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಚಿನ್ನಹಗರಿ

ತುಂಗಾಭದ್ರ ನದಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜೀವನದಿ. ಅಲ್ಲದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟೇ ಐತಿಹಾಸಿಕ, ಚಾರಿತ್ರಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆಯು ಇದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಜಿಲ್ಲೆ ನದಿಹಳ್ಳಗಳ ಸಂಪತ್ತು ಅಷ್ಟೇನೂ ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಚಾರಿತ್ರರ್ಹತೆ ಮಹತ್ವವೆನಿಸಿದ ತುಂಗಭದ್ರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮೈದುಂಬಿ ಮನಮೋಹಕ ವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಅದರಂತೆ ದೊಡ್ಡಹಗರಿ ಮತ್ತು ಚಿನ್ನಹಗರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮುಖ್ಯ ನದಿಗಳು ಎನ್ನಬಹುದು. ಇವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ಇವೆ. 'ಚಿನ್ನಹಗರಿ' ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಂದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ನದಿಯೇ ಆಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಚಿನ್ನಹಗರಿಯ ದಡದಲ್ಲಿನ ಜನಪದರನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಿದಾಗ ಅವರು ಪೂರ್ಣವಿರಾಮವಿಲ್ಲದೆ ಈ ಉಪನದಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲ. ಜನರು ಚಿನ್ನಹಗರಿಯ ಒಂದು ದಡದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ದಡಕ್ಕೆ ದಾಟುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಿತ್ತು. ನಂತರ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಮನುಷ್ಯರನ್ನೇ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ಚಿನ್ನಹಗರಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಬರೀ ಈಚಲುಮರಗಳು ಭಯಂಕರವಾದ ಮರಗಿಡಗಳಿದ್ದವು ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿ ಪೂಜಾರಿಹಳ್ಳಿಯವರು ತಮ್ಮ ಲೇಖನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತೆ "ಚಿನ್ನಹಗರಿ' ಅಪರೂಪದ, ಕಿರಿದಾದ ಬಡ ನದಿ. ತನ್ನ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ನಗ್ನಗೊಳಿಸುವುದು ಮಳೆಗಾಲ ದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ಈ ನದಿಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹಗರಿ, ಚಿಕ್ಕಹಗರಿ, ಸಣ್ಣಹಗರಿ ಮತ್ತು ಜನಿಗಳ್ಳವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದಿವಂಗತ ಹುಲ್ಲೂರು ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಜೋಯಿಸರು ಈ ನದಿಯನ್ನು 'ಪಾಪವಿನಾಶಿನಿ' ಎಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. 'ಚೆನ್ನಮ್ಮ' ಎಂಬ ಬುಡಕಟ್ಟು ದೇವತೆ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪೂಜಾರ್ಹ ಳಾಗಿದ್ದಳಂತೆ. ಜನರು ಆಕೆಯ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಚೆನ್ನಮ್ಮನಹಗರಿ, ಚಿನ್ನಹಗರಿ"[೬೦] ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿ ಕಲ್ಲಹಳ್ಳಿಯ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಚಲಿಸುತ್ತದೆ.

ಪತಕನಿ ಮಡು

"ಹಿಂದೆ ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೂರ ಯಜಮಾನ ಅಂತ ಒಬ್ಬನಿದ್ದನಂತೆ. ಅವನು ಪಾಳೇಗಾರನಾಗಿದ್ದನು. ಒಂದು ದಿನ ಉತ್ತರದಿಕ್ಕಿನಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪಾಳೇಗಾರ ಅವನ ಮೇಲೆ ಧಾಳಿ ನಡೆಸಲು ಬಂದನು. ಆಗ ಮತ್ತೂರ ಯಜಮಾನನು ಕುಲಗುರುಗಳ ಸಲಹೆಯಂತೆ ರಾತ್ರಿಯಿಡೀ ಹಂಡಿ ಹೊಳೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದನು. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ವಿರೋಧಿ ಪಾಳೇಗಾರನ ಸೈನ್ಯ ನೀರಿಗಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಅನಿರೀಕ್ಷಿತ ಪ್ರವಾಹ ಬಂದು ಇಡೀ ಸೈನ್ಯವೇ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋಯಿತು. ಹೀಗೆ ವಿರೋಧಿ ಪಾಳೆಯಗಾರನ ಸೈನ್ಯ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹೋದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಪತಕನಿ ಮಡು"[೬೧] ಎಂದು ಹೆಸರು. ತುಂಗಾಭದ್ರಾ ಜಲಾಶಯದಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ಥಳ ಈಗ ಮುಳುಗಿ ಹೋಗಿದೆ ಎಂದು ಜನ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ಭೀಮತೀರ್ಥ

ಸಂಡೂರು ತಾಲೂಕು ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಲ್ಲಿ ಕಾಣಸಿಗುತ್ತದೆ. ಈ ಭೀಮತೀರ್ಥ ಕುರಿತ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

"ಪಾಂಡವರು ವನವಾಸದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಬಂದು ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೆಲದಿನ ವಾಸವಾಗಿದ್ದರು. ಆಗ ಪಂಚಪಾಂಡವರು ಪಂಚಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿದರು. ಆಗ ಭೀಮನು ಧರ್ಮರಾಯನ ಆಜ್ಞೆ ಮೇರೆಗೆ ತನ್ನ ಗದೆಯಿಂದ ಒಂದು ಜಲಾಶಯವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಭೀಮನತೀರ್ಥ"[೨] ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಪೌರಾಣಿಕ ನೆಲೆಯುಳ್ಳ ಲೋಕಾಚಲಗಿರಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಪುರಾಣದ ಅಂಶಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ತನ್ನದೇ ವಿಶೇಷ ಪೌರಾಣಿಕ ಹೆಸರುಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಮನ್ಮಥ ಹೊಂಡ

ಶಿವನು ತನ್ನನ್ನು ಭಾದಿಸಿದ ಮನ್ಮಥನನ್ನು ಸುಟ್ಟುಬಿಡಲು ಮೂರನೇ ಕಣ್ಣನ್ನು ತೆರೆದಾಗ ಮನ್ಮಥ ಸುಟ್ಟುಹೋದ. ಜೊತೆಗೆ ಶಿವನ ಕಣ್ಣೆದುರಿಗಿದ್ದ ಬಂಡೆಯೂ ಕರಗಿ ಹೋಯಿತು. ಹಾಗೆ ಬಂಡೆ ಕರಗಿದ ಭಾಗವೇ ಮನ್ಮಥಹೊಂಡ. ಫಲಪೂಜೆ ಮತ್ತು ಜಾತ್ರೆಯ ದಿವಸ ಪಂಪಾಪತಿ ಮತ್ತು ಹಂಪಮ್ಮನವರು ಈ ಹೊಂಡದ ತೆಪ್ಪದಲ್ಲಿ ವಿಹರಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ.

ರಾಯರಕೆರೆ

ಹೊಸಪೇಟೆಯಿಂದ ಮರಿಯಮ್ಮನಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗುವಾಗ ಈ ರಾಯರಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಮೇಲೆ ದಾರಿ ಇರುವುದು. ಇದು ಅತಿದೊಡ್ಡ ಕೆರೆಯೂ ಹೌದು. ಆದರೆ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿರದೇ ಮತ್ತು ಯಾವ ಬೆಳೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಕೆರೆಯೆಂದರೆ ರಾಯಕೆರೆ. ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ಟಿ.ಬಿ.ಡ್ಯಾಂ ತುಂಬಿದ್ದರು ಕರೆಯು ಮಾತ್ರ ಬರಿದಾಗಿರುವುದು ಇದರ ಬಗೆಗೆ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. "ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಒಬ್ಬ ಮೇಸ್ತ್ರಿಗೆ ಅವಕಾಶ ನೀಡಲಾಯಿತಂತೆ. ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಯಾರು ಕಟ್ಟಿರದಂತಹ ಉತ್ತಮವಾದ ಮತ್ತು ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಕೆರೆಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಹೆಸರು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆ ಆ ಮೇಸ್ತ್ರಿಯ (ಗುತ್ತಿಗೆದಾರ) ದಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗೆಯೇ ಯೋಚಿಸಿದ ಮೇಸ್ತ್ರಿಯು ತುಂಬಾ ಶ್ರಮವಹಿಸಿ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಮತ್ತು ಆಳವಾದ ಹಾಗೆಯೇ ಗಟ್ಟಿ ಏರಿಯಿರುವ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನಂತೆ. ಆದರೆ ದೊರೆಗಳು ಕಟ್ಟಿದವರಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಕೂಲಿ ನೀಡಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ಮೇಸ್ತ್ರೀಯು ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದ ಒಡವೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮಾರಿದ ಕೊನೆಗೆ ತನ್ನ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಮಾರಿದ. ಹೀಗೆ ತನಗೆ

ಅನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿದ ಅರಸನಿಗೆ ಶಾಸ್ತಿ (ತಕ್ಕಪಾಠ) ಮಾಡದೇ ಬಿಡಲಾರನೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ. ಮೇಸ್ತ್ರೀಯು ಆ ಕೆರೆಯ ಏರಿಯ ಕೆಳಗೆ ಮೋಸದ ಕೊಳವೆಯೊಂದನ್ನು ಇರಿಸಿದನಂತೆ. ಈ ಕೊಳವೆಯ ಮೂಲಕ ನೀರೆಲ್ಲ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹರಿದು ಕೆರೆ ಬರಿದಾಯಿತಂತೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೆ ಆ ಮೋಸದ ಕೊಳವೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ. ಮೇಸ್ತ್ರಿ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಮುಂದೆ ವಿಜಯನಗರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಕಾಲ ಬರಗಾಲ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು”[೯೩] ನಿರೂಪಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶರಣಪ್ಪ ಬಾವಿ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕಾನಾಮಡುಗು ಶ್ರೀ ಶರಣಬಸವೇಶ್ವರರ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ಹಾಗೂ ಶರಣರ ನೆಲೆವೀಡು. ಇಲ್ಲಿ ಸದಾ ದಾಸೋಹ ನಡೆಯುವುದು. ಕಾಯಕದಲ್ಲಿ ಕೈಲಾಸ ಎನ್ನುವ ತತ್ವವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬೆಳೆಸುತ್ತಾ ಬಂದವರು ಇಲ್ಲಿನ ಶರಣಾರ್ಯರು. ಅವರು ಮಠದಲ್ಲಿ ಸುಶಿಕ್ಷಿತ ನಡೆನುಡಿಗೆ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಸದಾ ಆದ್ಯತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವ ಶರಣಾರ್ಯರ ಮಠದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಾರಿ ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ದಾಸೋಹ ನಡೆಯುತಿತ್ತು. ಭಕ್ತರು ಸ್ವಾಮಿಯ ಕೃಪೆಗಾಗಿ ಬಂದವರು ಪ್ರಸಾದ ಸೇವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ದಾಸೋಹ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತರ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ತುಪ್ಪ ಸಾಲದು ಬಂತು. ಪ್ರಸಾದ ಉಣಬಡಿಸುವರು ಶರಣಾರ್ಯರಿಗೆ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸಿದರು. ಕೂಡಲೇ ಬಾವಿಯಿಂದ ಒಂದು ಕೊಡ ನೀರನ್ನು ತರಿಸಿ ತಮ್ಮ ದೈವಾಂಶ ಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ತುಪ್ಪವನ್ನಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿದರು. ಭಕ್ತ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ತುಪ್ಪ ಉಣಬಡಿಸಿದರು. ಕೊನೆಗೂ ತುಪ್ಪದ ಕೊಡ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದಿತ್ತು ಅದನ್ನು ಅದೇ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಗಂಗೆಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದರಂತೆ. ಈ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಶರಣಾರ್ಯರು ಪವಾಡ ಮಾಡಿದ ಬಾವಿಗೆ ಇಂದು 'ಶರಣಪ್ಪನ ಬಾವಿ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಂದು ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಮಿತಪ್ರಮಾಣದ ಮಳೆಯಿಂದಾಗಿ ನೀರು ಬತ್ತುತ್ತಾ ಬಂದಿದೆ.

ಸಿದ್ಧನ ವರ್ತಿ

ಶ್ರೀ ಮರುಳಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ದೇಶಸಂಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಭಕ್ತರೊಂದಿಗೆ ಉತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದ ಕಡೆಯಿಂದ ಉಜ್ಜಿನಿಗೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಬಹುದೊಡ್ಡದಾದ ಆಲದ ಮರದ ನೆರಳಿನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿಪಡೆದು ನಂತರ ಲಿಂಗಪೂಜೆಗೆ ನೀರು ಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ನೀರಿನ ವರ್ತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು ತಮ್ಮ ಪೂಜಾ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡರೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಈ ನೀರಿನ ವರ್ತಿಯನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ಸಹ ನೋಡಬಹುದು.[೯೪] ಇದಕ್ಕೆ ಜನರು ಸಿದ್ಧನ ವರ್ತಿ ಎಂದೂ ವಟವೃಕ್ಷವೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಹಳ್ಳದರಾಯನ ಮಡುವು (ಗು)

ಸಂಡೂರು ತಾಲೂಕು ವಡ್ಡು ದರೋಜಿಯನ್ನು ಚಿನ್ನಯ ರಾಜನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸೋಮನಹಳ್ಳಿ ಕೆರೆ ಕೋಡಿಬಿದ್ದು ನಾರಿಹಳ್ಳಗಂಡಿಯ ಆಚೆಗೆ ಹೊರಗಂಡಿಯಿಂದ ನರಸಿಂಹಗಂಡಿಗೆ ಮೂರು ಹರದಾರಿಯಿಂದ ಹಳ್ಳಹರಿದು ದರೋಜಿಕೆರೆ ಸೇರಿತು. ದರೋಜಿ ಹಳ್ಳವೂ ಒಡೆದು ಬರುವ ವ್ಯಾಳ್ಯೆದಲ್ಲಿ ಆ ಕೆರೆಯಮೇಲೆ ಹಳದರಾಯನೆಂಬೋ ದೇವರು ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಕಾರಣ ಅದು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೇಲಿ ಹೋಗಿ ಮಡುವಿನಲ್ಲಿ ಇರಲಾಗಿ ಈ ದೊರೆ ಚನ್ನಯ ರಾಜನಿಗೆ ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಹೇಳಲಾಗಿ ಆ ದೊರೆಯು ಮರುದಿವಸ ನೋಡಿಸಲಾಗಿ ದೇವರುಯಿತ್ತ ಹನುಮಂತ ದೇವರಿಗೆ ಹಳ್ಳದರಾಯನೆಂಬ ಹೆಸರಿಟ್ಟು, ಅಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆ ಮಾಡಿದರು. ಅಂದಿನಿಂದ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹಳ್ಳದರಾಯನ ಮಡುವು ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆಯಾಯಿತು.

ಇಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳ ಮತ್ತು ಹನುಮಂತ ದೇವರು ಸೇರಿ ಹಳ್ಳದರಾಯನ ಮಡುವು ಆಗಿದೆ. ಇದೊಂದು ಸ್ಥಳವನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಐತಿಹ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಹಾಲಮ್ಮನ ಹೊಂಡ

ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ಹೊಂಡದಲ್ಲಿ ನೀರು ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಹಾಲಿನಂತೆ ಇದ್ದ ಕಾರಣ ಹಾಲಮ್ಮನಹೊಂಡ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಹೊಂಡ ಕುರಿತು ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ಹಿಂದೆ ಎಲ್ಲಮ್ಮ ತನ್ನ ಮಗ ಪರಶುರಾಮನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾ ಇರಬೇಕಾದರೆ ಅವನಿಗೆ ಬಹಳ ಹಸಿವಾಯಿತು. ಆಗ ಅಲ್ಲಿ ಕುರಿಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕುರುಬರು ಪರಶುರಾಮನ ಹಸಿವನ್ನು ತಿಳಿದು ಕುರಿಯ ಹಾಲನ್ನು ಕರೆದುಕೊಟ್ಟರಂತೆ. ಪರಶುರಾಮ ಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿದು ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬಿದ ನಂತರ ಉಳಿದ ಹಾಲನ್ನು ನೆಲಕ್ಕೆ ಚೆಲ್ಲಿದನಂತೆ. ಅವನು ಚೆಲ್ಲಿದ ಆ ಹಾಲು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಹೊಂಡವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಂದು ಆ ಹಾಲಿನಹೊಂಡದ ಸುತ್ತ ಇರುವ ಮರಗಳ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ 'ಹಾಲಮ್ಮನ ತೋಪು' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಂದಿಗೂ ನೀರು ಹಾಲಿನಂತೆ ಬೆಳ್ಳಗೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿರುತ್ತವೆ.

ಹೊನ್ನಿಹೊಂಡ

ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗದ ದೇವಿಯ ಬೆಟ್ಟದ ಹಿಂದೆ ಇರುವ ಹೊಂಡವೇ ಹೊನ್ನಿಹೊಂಡ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ಒಮ್ಮೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಜಕ್ಕಣ್ಣನಾಯ್ಕ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದಾಗ ಹರಪನಹಳ್ಳಿಯ ಮೊದಲನೆ ಪಾಳೆಗಾರನಾದ ದಾದಯ್ಯನಾಯಕನು ತನ್ನ ಬಲವಾದ ಸೈನದೊಂದಿಗೆ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸಿದನಂತೆ. ಜಕ್ಕಣ್ಣನಾಯಕ ನಮ್ಮ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬರಲು ನನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಹೊನ್ನನಾಗತಿಯೇ ಕಾರಣ ಇರಬೇಕೆಂದು ಅನುಮಾನಿಸಿದ. ದಾದಯ್ಯನಾಯಕ ನಾಡಿಗೆ ಯಾರೇ ದ್ರೋಹ ಬಗೆಯಲಿ ಅವರಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಸೇವಕರನ್ನು ಕರೆದು ತನ್ನ ರಾಣಿ ಹೊನ್ನನಾಗತಿಯನ್ನು ದೇವಿಬೆಟ್ಟ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದ ಬತೇರಿಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ನೂಕಿಸಿದನಂತೆ ಅದಕ್ಕೆ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೊನ್ನಿಹೂಡೇವು ಎಂತಲೂ, ಮೇಲಿನಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೊನ್ನಿಗೆರೆಯಂತಲೂ, ಹೊನ್ನಿಬಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ 'ಹೊನ್ನಿಹೊಂಡ' ವೆಂತಲೂ ಈಗಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಹೊನ್ನಮ್ಮ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವಾಗ ''ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗದವರಿಗೆ ಗಂಡು ಹೆಚ್ಚಬೇಡ' ಚಿತ್ರದುರ್ಗದವರಿಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಹೆಚ್ಚಬೇಡ'' ಎಂದು ಶಾಪ ಕೊಟ್ಟಳಂತೆ. ಅದರಂತೆ ಜನಗಣತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೆಣ್ಣಿಗಿಂತಲೂ ಗಂಡು ಸಂತಾನ ಕಡಿಮೆ ಇರುವುದು ನೈಜ ಸಂಗತಿ. ಉಚ್ಚಂಗಿಯ ಶಕ್ತಿಯ ಮುಂದೆ ಕಾಡಸಿದ್ದರು ಪವಾಡಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವುದಕ್ಕೆ ಭಯಗೊಂಡರು. ಅದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಆ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಬೇರೆ ಊರಿಗೆ ಹೋದರೆ ನಮ್ಮ ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು ಎಂಬುದು ಅವರ ಆಶಯವಾಗಿರಬೇಕು.

ತೀರ್ಥಗಳು

೧. ಕೋಟಿ ತೀರ್ಥ

ಈ ತೀರ್ಥವು ಸಂಡೂರಿನ ಕಾರ್ತಿಕೇಯ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯದ ಆವರಣದಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬಹಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಗೆ ಜಲಕ್ರೀಡೆಗೆಂದು ಚಂದ್ರಕಾಂತ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನು ಒಂದು ಸರೋವರ, ಅದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣಮಂಟಪವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನೆಂದೂ, ಇದರಲ್ಲಿ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಯೂ ಕ್ರೀಡಿಸುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವರೆಂದು ಪ್ರತೀತಿ. ಇಂದಿಗೂ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸಾಯಂಕಾಲದ ಪೂಜೆಯಾದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಾಲ್ಯ ವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡಿ ಅಭಿಷೇಕಾರ್ಥ ವಾಗಿ ಅಗ್ರೋದಕವನ್ನು ಪೂಜಾರ್ಥವಾಗಿ, ಗಂಧ, ಪುಷ್ಪ, ಬಿಲ್ವಾದಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ಬಾಗಿಲನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ.

೨. ಚಕ್ರತೀರ್ಥ

ಸಂಡೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹತ್ತಿರ ಚಕ್ರತೀರ್ಥ ಇದೆ. ಇದರ ಕುರಿತು ಇರುವ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

ನಾರಾಯಣನು ಶತ್ರು ಸಂಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ಚಕ್ರವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕೆಂದು ಲೋಹಾದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ತ್ರಿಕಾಲ ಸ್ನಾನಗೈದು ಶಿವನನ್ನು ಕುರಿತು ತಪಸ್ಸನ್ನು ಆಚರಿಸಿದನು. ಪರಮೇಶ್ವರನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಸುದರ್ಶನ ಚಕ್ರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಅವನಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ತೀರ್ಥಕ್ಕೆ ನಾರಾಯಣ ಚಕ್ರ ತೀರ್ಥವೆಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿದನು. ಈ ತೀರ್ಥದ ಜಲವು ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ನದಿಯ ರೂಪವಾಗಿ ಹರಿದಿರುವುದರಿಂದ ನಾರಾಯಣ ನದಿಯೆಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು.[೯೫]

೩. ಜೋಗಿಕೊಳ್ಳ

ಇದು ಸಂಡೂರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಬೆಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿರುವ ಹಲವು ತೀರ್ಥಗಳಂತೆ ಜೋಗಿ ಕೊಳ್ಳವೂ ಕೂಡ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲೊಂದು ಚಿಕ್ಕ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಅದರ ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿ, ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕುಳಿತ ಹೆಣ್ಣುದೇವತೆಯ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಕೊಳಕ್ಕೆ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ನೀರು ಹರಿದು ಬರುತ್ತದೆ ಹಾಗೂ ಈ ನೀರನ್ನು ಸೇವಿಸಿದರೆ ರೋಗ ರುಜಿನಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತವೆಂದು ನಂಬಿಕೆ ಇದೆ.[೯೬]

ಜೆ.ಎಂ.ನಾಗಯ್ಯನವರು ಈ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ವಡ್ಡಾರಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ವ್ಯಂತರ ದೇವತೆ ಅಥವಾ ಯಕ್ಷಿಯ ಶಿಲ್ಪವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಯಕ್ಷಿಯ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಗಿರುವ ಲಕ್ಷಣಗಳೇ ಇಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಇದು ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಶಿಲ್ಪವಾಗಿದೆ.

ಕಾರ್ತಿಕೇಯನ ಮುಖ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಕುಡುತಿನಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜೈನ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು ಹೇರಳವಾಗಿ ಜೈನಶಿಲ್ಪಾವಶೇಷಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಾಚೀನ, ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ ಹಾಗೂ ಜೈನ ಮತಗಳು ರಾಜಾಶ್ರಯ ಧರ್ಮಗಳಾಗಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಿದ್ದರಿಂದ, ಭೇದಭಾವಗಳಿಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾದವು. ಹೀಗಾಗಿ ಸಂಡೂರು ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಜೈನ ಅವಶೇಷಗಳು ಸಿಕ್ಕರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನಲ್ಲ. ಆದರೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕಾರ್ತಿಕೇಯನ ಉಲ್ಲೇಖವಿರುವ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಎಲ್ಲೂ ಜೈನ ಧರ್ಮದೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಈತನು ಶೈವ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ದೇವತೆ ಎಂಬುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೧೦ ಮೈಲು ದೂರದವರೆಗೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ, ವಿವಿಧ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯುವ ತೀರ್ಥಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ೮೦ ಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ ಎಂದು ಸ್ಥಳೀಯರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಈ ತೀರ್ಥಗಳಿಗೆ ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅನೇಕ ದೇವತೆಗಳ, ಋಷಿಗಳ, ಮಹಾಪುರುಷರ ಮುಂತಾದವರ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯುವ ರೂಢಿ ಆರಂಭವಾದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಬೆಟ್ಟದ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಪುನರ್ನಿರ್ಮಿಸಿದಾಗ ಈ ತೀರ್ಥಗಳ ಮತ್ತು ದೇವಾಲಯಗಳ ಜೀರ್ಣೋದ್ದಾರ ಮಾಡಿದರು. ಅಲ್ಲದೇ ಕೆಲವು ನಂತರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಗೊಂಡವು. ಇಂದಿಗೂ ಎಲ್ಲಾ ತೀರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸದಾಕಾಲ ನೀರು ತುಂಬಿರುತ್ತದೆ.

೪. ಭೈರವ ತೀರ್ಥ

ಈ ತೀರ್ಥವು ಸಂಡೂರಿನಿಂದ ಈಶಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಎರಡು ಹರದಾರಿ ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಭೈರವನು ಲೋಹಾಚಲಕ್ಕೆ ಬಂದು ತ್ರಿಶೂಲಾಯುಧದಿಂದ ತಾರಕಾಶೂರನ ಮಗನಾದ ತಾರಕಾಕ್ಷನನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದನು. ದಾನವನ ತೊಂದರೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತರಾದ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಭೈರವನನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸದಾ ವಾಸಮಾಡುವಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರು. ಪರ್ವತದ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದನು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರಲಿಂಗವಿದೆ.[೯೭]

೫. ಸಂಡೂರು ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಬೆಟ್ಟದಲ್ಲಿಯ ಅಗಸ್ತ್ಯ ತೀರ್ಥ

ಈ ತೀರ್ಥವು ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿದೆ. ಪರಮೇಶ್ವರನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಅಗಸ್ತ್ಯನು ಲೋಹಾಚಲಕ್ಕೆ ಬಂದು ತೀರ್ಥ ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿ ಅದರಲ್ಲಿ ತ್ರಿಕಾಲ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಷಣ್ಮುಖದ್ವಾದಶಕ್ಷರ ಮಂತ್ರದ ಪುನರ್ ಉಚ್ಚರಣ ಮಾಡತೊಡಗಿದನು. ಸ್ವಾಮಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ವಾಸ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರು, ಕೆಲವು ಕಾಲವಾದ ಮೇಲೆ ನೀನು ಕೇಳಿದ ಆತ್ಮಪೂಜೆ ವಿಧಿಯನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿ ನಿನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವೆನು. ಈ ತೀರ್ಥವು ಎಲ್ಲ ತೀರ್ಥಗಳಿಗಿಂತ ಪರಮ ಪವಿತ್ರವಾಗಲಿ ಎಂದನು. ಅಂದಿನಿಂದ ಈ ತೀರ್ಥಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ಗಾವರ್ಗವೆಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿತು. ಭಕ್ತರು ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಪಾಪಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಸರ್ವರೋಗಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗುವರು ಹಾಗೂ ಗಂಗಾನದಿಯಂತಹ ಪುಣ್ಯನದಿಗಿಂತಲೂ ಶತಾಂಶ ಪುಣ್ಯ ಪಡೆಯುವರೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿ. ಈ ತೀರ್ಥದ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಕುಬ್ಜನಂತೆ ಕಾಣುವ ದೊಡ್ಡ ಹೊಟ್ಟೆ, ಚಿಕ್ಕ ಕೈ ಕಾಲುಗಳು, ಕೈಯಲ್ಲಿ ದಂಡ ಹಿಡಿದು ನಿಂತಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಅಗಸ್ತ್ಯ ಋಷಿ ಎಂದು ಜನರು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.[೯೮]

೬. ಹರಿಶಂಕರ ತೀರ್ಥ

ಮನ್ಮಥನು ಶಂಕರನ ತಪಸ್ಸು ಭಂಗ ಮಾಡಿದಾಗ, ತನ್ನ ತೃತಿಯ ನೇತ್ರದಿಂದ ಆತನನ್ನು ಭಸ್ಮ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಶಂಕರನ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಪುತ್ರನನ್ನು ಪುನ: ದಯಪಾಲಿಸ ಬೇಕೆಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಲೋಹಾಚಲಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ತಪಸ್ಸು ಕೈಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮತ್ತು ನಿನ್ನ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಸಿದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದನು. ಅದರಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಲೋಹಾಚಲಕ್ಕೆ ಬಂದು ತನ್ನ ಗದೆಯಿಂದ ಹೊಡೆದು ತೀರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ತ್ರಿಕಾಲ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಕೈಕೊಂಡನು. ಈ ತೀರ್ಥಕ್ಕೆ ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲಿನಿಂದ ಸದಾಕಾಲ ನೀರು ಹರಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಲ್ಯಾಣಿ ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದ ದೇವಾಲಯವಿದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರಲಿಂಗವಿದೆ.''

೩. ಪ್ರಾಣಿ ಹಾಗೂ ಸಸ್ಯ ಸಂಬಂಧಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು

ಉಡ

ಇದು ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸರಿಸೃಪಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರಾಣಿ. ಈ ಉಡವನ್ನು ಬಳಸಿ ಕೋಟೆಗಳನ್ನು ದಾಟುತ್ತಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ಹಲವು ಕಾಲ ಸಂಡೂರು ಘೋರ್ಪಡೆ ಅರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ಈ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮೂಲಪುರುಷ ಸಿದ್ದೋಜಿರಾವ್ ಘೋರ್ಪಡೆ. ಘೋರ್ಪಡೆ ಯೆಂಬುದು ಅರಸು ಮನೆತನದವರು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಹೆಸರು. ಆ ಘೋರ್ಪಡೆಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. 'ಘೋರ್ಪಡೆ' ಎಂಬುದು ಮರಾಠಿ ಪದ. ಅದರ ಅರ್ಥ ಉಡ. ಒಮ್ಮೆ ಅರಸರ ಮೂಲಪುರುಷನೊಬ್ಬ ದುರ್ಭೇದ್ಯವಾದ ಕೋಟೆಯೊಂದನ್ನು ಒಂದು ಉಡದ ನೆರವಿನಿಂದ ಹತ್ತಿ ವಿಜಯ ಸಾಧಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಶಿವಾಜಿಯಿಂದ ಪ್ರಶಂಸೆ ಪಡೆದ. ಅವನ ವಂಶಜ್ಞರಿಗೆ ಘೋರ್ಪಡೆಯವರು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂತೆಂದೂ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಜೋಗಿ ಆಕಳು

ಬಳ್ಳಾರಿಗೆ ಸುಮಾರು ೯ ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿ ಈಶಾನ್ಯಕ್ಕೆ ಸಿರಿವಾರ ಎಂಬ ಹಳ್ಳಿ ಇದೆ. ಊರಿನ ಅಗಸಿ ಬಾಗಿಲು (ಊರಬಾಗಿಲು) ಮೇಲೆ ಆಕಳು ಕರುವಿಗೆ ಹಾಲು ಕುಡಿಸುವ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ.

[illegible]

ಹಿಂದೆ ಸಿರಿವಾರದ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯವರಿಗೆ ಗೋಮಾಂಸವನ್ನು ಕದ್ದು ತಿನ್ನುವ ಅಭ್ಯಾಸವಿತ್ತು. ಒಂದು ಸಾರಿ ಆ ಊರಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದ ಜೋಗಿಯ ಆಕಳನ್ನು ಕದ್ದು ಕೊಯ್ದು ಹಂಚಿಕೊಂಡರು. ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಡುಗೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಜೋಗಿಯರ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ತನ್ನ ಆಕಳನ್ನು ಕೊಂದು ಹಂಚಿಕೊಂಡ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯಿತು. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಊರಿನ ಗಣ್ಯರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ, ಪಂಚಾಯ್ತಿ ಮಾಡಿಸಿದ. ಇಡೀ ಊರಿಗೆ ಶಾಪ ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಆರ್ಭಟಿಸಿದನಂತೆ. ಆಗ ಸಿರಿವಾರದ ಎಲ್ಲ ಯಜಮಾನರು ಆಗಿದ್ದು ಆಗಿಹೋಗಿದೆ. ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗೆ ನಿನ್ನ ಆಕಳ ಮತ್ತು ಕರುವಿನ ವಿಗ್ರಹ ಕೆತ್ತಿಸಿ ಊರ ಅಗಸಿ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಇಡುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಮಾತುಕೊಟ್ಟರಂತೆ. ಅದರಂತೆ ಇಂದು ಊರಿನ ಅಗಸಿ (ಊರಬಾಗಿಲಿಗೆ) ಬಾಗಿಲ ಮೇಲೆ ಆಕಳ ಹಾಲು ಕರು ಕುಡಿಯುತ್ತಿರುವ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಇಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ಇಂದು ಸಹ ಕಾಣಬಹುದು.

ಅಂದರೆ ಆಕಳದ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಕರು ಇತ್ತಂತೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಆಕಳು ಮತ್ತು ಕರು ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಜೋಗಿ ಆಕಳನ್ನು ಶಾಶ್ವತಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾರೆ.

ಟಗರು ಕಟ್ಟೆ

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿ ಗ್ರಾಮದ ಸಣ್ಣತಮ್ಮಪ್ಪರ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಪ್ಪನ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಗೊಲ್ಲರ ಅನೇಕ ಸಮಾಧಿಕಟ್ಟೆಗಳು ಇವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಟಗರು ಕಟ್ಟೆಯು ಒಂದು. ಈ ಕಟ್ಟೆಯ ಬಗೆಗೆ ಗೊಲ್ಲರ ಜನ ಬಹಳ ಪವಿತ್ರ ಪೂಜ್ಯ ದೈವದ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಐತಿಹ್ಯದ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಸಿರಿಯಜ್ಜ ಎಂಬುವವನು ಕುರಿಗಳನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಆತನು ಸುಮಾರು ಐದುನೂರು ಕುರಿಗಳನ್ನು ಸಾಕಿದ್ದನಂತೆ.ಕುರಿಗಳ ಹಿಂಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಟಗರು ಕುರಿಗಳನ್ನು ಬಾಯಿಂದ ಮೂಸಿನೋಡಿದರೆ ಕುರಿ ಗರ್ಭ ನಿಲ್ಲುತಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ದೇವರ ಟಗರು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಒಂದು ದಿನ ಕುರಿಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಲು ತುಂಬಾ ದೂರದ ಕೋಡಿಹಳ್ಳಿ ಹೊಲಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿದ್ದರಂತೆ. ಟಗರು ಅಲ್ಲಿಂದ ಒಂದೇ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಹೊರಟಿತು. ಸಿರಿಯಜ್ಜ ಕುರಿಯ ಹಿಂಡಿಗೆ ಸೇರಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟು ಎಷ್ಟು ತರುಬಿದರೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗದೇ ಹೋಯಿತು. ಅದು ನೇರವಾಗಿ ಅನೇಕ ದೈವ ಸಮಾಧಿಗಳು ಇರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ಪ್ರಾಣಬಿಟ್ಟಿತು. ಸಿರಿಯಜ್ಜ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಬಂದು ನೋಡಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕರೆದು ನಡೆದ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸಿದಾಗ ಅದು ದೇವರ ಟಗರು ಅದನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸಮಾಧಿ ಕಟ್ಟಬೇಕೆಂದರು. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಟಗರು ಸಮಾಧಿಯಾಯಿತು. ಇಂದು ಸಹ ಟಗರು ಕಟ್ಟೆಗೆ ಹಬ್ಬ ಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಗೊಲ್ಲ ಜನಾಂಗದವರು ತಮ್ಮ ಆರಾಧ್ಯ ದೈವವಾದ ಈರಜ್ಜಣ್ಣ ದೇವರನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದ್ಯೋದು ಆ ಕಟ್ಟೆಗೆ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಬರುತ್ತಿರುವುದು ಸತ್ಯ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ.

ನಾಯಿ

ನಾಯಿ ನಿಯತ್ತಿಗೆ ಹೆಸರಾದ ಪ್ರಾಣಿ. ಮೈಲಾರನ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ನಾಯಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಕುದುರೆ ಗೊರವರು, ಕರಡಿಗೊರವರು ತರಹ ನಾಯಿ ಗೊರವರು ಎಂಬ ಮೈಲಾರ ಭಕ್ತಗೊರವ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ನಾಯಿ ಬಗೆಗಿನ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. "ಮೈಲಾರನು ರಾಕ್ಷಸರ ಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ನಾಯಿಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದನು. ನಾಯಿ, ಕರಡಿಯಂತೆ ಮಣಿಮಲ್ಲಾ ಸುರರು ರೂಪ ತಾಳಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದರೆ, ಮೈಲಾರನು ಸಹ ನಾಯಿ, ಕರಡಿಯಾಗಿ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿದನಂತೆ. ಹೀಗೆ ಹಲವು ಬಗೆಯಾಗಿ ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡಿದನೆಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದು, ತಮ್ಮ ಭಕ್ತರು ಮೈಲಾರ ಲಿಂಗ ಯಾವ ವೇಷಧರಿಸಿದ್ದನೋ ಆಯಾ ವೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಆತನನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ."[೧೦೦] ಇಂದು ದೋಣಿಸೇವೆ (ಮಣೇವು ನೀಡಿಸುವುದು) ಮಾಡಿಸಿದಾಗ ಗೊರವರು ನಾಯಿಯಂತೆ ಜಗಳವಾಡುವುದು, ಬಾಯಿಯಿಂದ ಕಿರಿಚುವುದು ಮಾಡುತ್ತಾ ನಾಯಿಗಳ ಅನುಕರಣೆ ಯಂತೆ ದೋಣಿಯಲ್ಲಿನ ಹಣ್ಣು ತುಪ್ಪವನ್ನು ಬಾಯಿಯಿಂದಲೇ ತಿನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಗೊರವರ ಆಚರಣೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಮೂಲಕ ನಾಯಿಯನ್ನು (ಸಂಸ್ಕೃತಿ) ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸರಪಣಿ ಹರಿಯುವಾಗ ಕಟ್ಟುವ ಕಲ್ಲು ಗೂಟಕ್ಕೆ 'ನಾಯಿಗೂಟ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ನಾಯಿ ಗೊರವರು ವಿಶಿಷ್ಟ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಕಾಯುವ ಕಾಯಕ ಮಾಡುವುದು ನಾಯಿ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಆಚರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ನಾಯಿ ಬಗ್ಗೆ ಮೈಲಾರ ಸಂಪ್ರದಾಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನವಿದೆ.

ಪತ್ರಿ ಮರಗಳು ನೂರೊಂದು

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಅಮಲಾಪುರ ಗ್ರಾಮದಿಂದ ೨ ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿ ೧೩ನೇ ಹೆದ್ದಾರಿಯ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಾಣಸಿಗುವುದೇ 'ಬಿಲ್ಪತ್ರಿ (ಬಿಲ್ವಪತ್ರಿ) ವನ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿರುವ ಒಂದು ಮನಮೋಹಕ ದೃಶ್ಯದ ತಾಣ. ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನೂರೊಂದು (೧೦೧) ಮರಗಳು ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶಿತ ನೆಟ್ಟ ಮರಗಳಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಮುಖ್ಯ. ಅದೇನೇ ಇರಲಿ ಪತ್ರೆಮರಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಈ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ವನವನ್ನು ಸೇರಿ, ಪತ್ರೆ ಬಸವಣ್ಣ, ಪತ್ರೆ ವನದ ಬಸವಣ್ಣ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ ಇದೆ. ವನದ ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿದೆ.

ಒಮ್ಮೆ ಪಂಚಗಣಾಧೀಶ್ವರರು ಅವರೊಂದಿಗೆ ಶರಣರು ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖದ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಶರಣರು ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕತ್ತಲಾಯಿತೆಂದು ರಾತ್ರಿ ಪ್ರಯಾಣ ಬೇಡವೆಂದು ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ತಂಗಿದರು. ಅಂದು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಾ ಭಜನೆ ಮಾಡಿದ ಬಗ್ಗೆ ಅಮಲಾಪುರ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ಹಿಂದಿನ ಹಿರಿಯರೊಬ್ಬರು ನೋಡಿದನಂತೆ. ಅವನು ಅವರಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದ ಶರಣರ ಜೊತೆಗೆ ಭಜನೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆತು ಭಜನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ನಿದ್ದೆ ಹೋದನಂತೆ. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಏನೂ ಇರಲಿಲ್ಲವಂತೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಶರಣರು ಉಳಿದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ೧೦೧ ಪತ್ರೆಗಳು ಬೆಳೆದಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬೇರೆಯಲ್ಲೂ ಕಾಣಸಿಗದ ಪೂಜೆಗೆ ಹೂಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅತೀ ಶ್ರೇಷ್ಠವೆನಿಸಿದ ಬಿಲ್ವಪತ್ರೆಯ ನೂರೊಂದು ಮರಗಳು ಹುಟ್ಟಿರುವುದು ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇ ಸರಿ. ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತಿಕವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದಂತಹ ಪತ್ರೆಮರಗಳು ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಜನಪದರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಈ ಪ್ರದೇಶ ವಿವಾದದ ಸುಳಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಗೊಲ್ಲರ ಸಮುದಾಯದವರು ತಮ್ಮ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನಾಯಕನಾದ ಜುಂಜಪ್ಪನು ಇಲ್ಲಿ ದನಗಳನ್ನು ಕಾದು ಹೋಗಿದ್ದನು ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಜುಂಜಪ್ಪನ ತೋಪು ಎಂದು ಕರೆಯುವರು. ಆದರೆ ಅಮಲಾಪುರದ ವೀರಶೈವರು ಅಲ್ಲಿನ ಬಸವಣ್ಣನ ಪೂಜೆ, ಆರಾಧನೆಯಿಂದ ಪತ್ರೆ ಬಸವಣ್ಣನ ವನ ಎಂಬುದಾಗಿ ಬೆಳಕಿಗೆ ತಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಸಿರಿಯಣ್ಣನ ಮರ

ಹಿಂದೆ ಸಿರಿಯಣ್ಣ ಮತ್ತು ಕುಟ್ಲಣ್ಣ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಇದ್ದರು. ಅವರು ಕುರಿಗಳನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಗೊಲ್ಲರು ಅವರಿಗೆ ಮದುವೆ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಕುರಿಗಳಿಗೆ ಒಂದು ದಿನ ಬಾರೀ ರೋಗ ಬಂತಂತೆ. ಎಲ್ಲ ಕುರಿಗಳು ಹಿಂಡು ಹಿಂಡಾಗಿ ಸಾಯುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದವು. ಆಗ ಮರದ ಎಲೆಯನ್ನು ಮಂತ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟರಂತೆ ಅವರು. ಊರ ಸುತ್ತಲೂ ಗೊಲ್ಲರ ಊರುಗಳಲ್ಲಿ ಕುರಿಗಳು ರೋಗದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾದವಂತೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ಗುಟ್ಲಣ್ಣನದು ಬೇವಿನಮರ ಸಿರಿಯಣ್ಣನದು ಆಲದಮರ ಈ ಮರಗಳ ಅಂತರ ೩ ಕಿ.ಮೀ. ಆಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವರು ಊಟ ಮಾಡಿದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತಾನಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ. ಇಬ್ಬರು ಅವರ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾಗಿದ್ದಾರೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಗೊಲ್ಲರ ಸಮುದಾಯದವರಿಗೆ ಇದೆ. ಈ ಮರಗಳು ದೇವರ ಮರಗಳು ಯಾರು ಹತ್ತುವಾಗಿಲ್ಲ. ಕಡಿಯುವಾಗಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಕುರಿಗಳನ್ನು ಆ ಮರಗಳ ಹತ್ತಿರ ಸೇರಿಸಿ ತಾವು ಪೂಜೆ ಪುನಸ್ಕಾರದೊಂದಿಗೆ ಕುರಿಗಳನ್ನು ಮರ ಸುತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು ವಾಡಿಕೆ.

ಕೊನೆ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೭೪

೨. ಡಾ. ಸಿ.ಮಹದೇವ, ಡಾ.ಎ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣರೈ, ಮಾಧವ ಪೆರಾಜೆ (ಸಂ). ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕು ದರ್ಶನ, ಪು. ೨೫

೩. ಡಾ. ಮಂಜುನಾಥ ಬೇವಿನಕಟ್ಟೆ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪದಕೋಶ, ಪು. ೧೩

೪. ರಮೇಶ್ ಕೆ. ಉಜ್ಜನಿ ಗ್ರಾಮಾಧ್ಯಯನ, ಪು. ೭

೫. ರವಿಕುಮಾರ್ ಎನ್.ಎಂ. ಡಾ.ವೃಷಬೇಂದ್ರಾಚಾರ್, ಮುನ್ನಡೆಯ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ, ಪು. ೪೯

೬ ಕೆ.ಕರೀಗೌಡ, ಗ್ರಾಮ ಲೆಕ್ಕಿಗರು, ಮಾದಿಹಳ್ಳಿ, ವಯಸ್ಸು - ೫೦

೭. ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೭೫
೮. ಡಾ. ಎಂ.ಎಂ.ಕಲುಬುರ್ಗಿ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೈಫಿಯತ್ತುಗಳು, ಪು. ೧೩೬
೯. ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವಾರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೭೩
೧೦. ವಾಸುದೇವ ಬಡಿಗೇರ, ಸಂಡೂರು ಪರಿಸರದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪು. ೨೩
೧೧. ಕುಂ.ಬಾ.ಸ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ದರ್ಶನ, ಪು. ೧೬೮
೧೨. ಡಾ. ಸಿ.ಮಹದೇವ, ಡಾ.ಎ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣರೈ, ಡಾ.ಮಾಧವ ಪೆರಾಜೆ, ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕು ದರ್ಶನ, ಪು. ೭೫
೧೩. ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೬೭
೧೪. ಎನ್.ಎಂ.ರವಿಕುಮಾರ, ಡಾ.ವೃಷಬೇಂದ್ರಾಚಾರ್, ಪ್ರೊ. ಎಸ್.ಎಂ.ನಾಗಭೂಷಣ (ಲೇ), ಮುನ್ನಡೆಯ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ, ಪು. ೭೪-೭೫
೧೫. ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೬೮
೧೬. ಎಂ.ಜಿ.ನಾಗರಾಜು, ಪಿ.ವಿ.ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ಇತಿಹಾಸದರ್ಶನ, ಪು. ೨೨
೧೭. ಎನ್.ಎ.ರವಿಕುಮಾರ್, ಡಾ.ವೃಷಬೇಂದ್ರಾಚಾರ್ (ಸಂ), ಪ್ರೊ.ಸಿ.ಎಂ.ವೀರಭದ್ರಯ್ಯ (ಲೇ), ಮುನ್ನಡೆಯ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ, ಪು. ೨೭
೧೮. ಮ್ಯಾಥಹಳ್ಳಿ ಸೋಮೇಶ್, ದಣಾಯಕನ ಕೆರೆ, ಅಪ್ರಕಟಿತ, ಪು. ೧೦
೧೯. ಡಾ.ಮಂಜುನಾಥ ಬೇವಿನಕಟ್ಟಿ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪದಕೋಶ, ಪು. ೪೧
೨೦. ಡಾ.ಎಂ.ಎಂ.ಕಲುಬುರ್ಗಿ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೈಫಿಯುತ್ತುಗಳು, ಪು. ೫೯
೨೧. ಡಾ.ಸಿ.ಮಹದೇವ, ಡಾ.ಎ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣರೈ, ಡಾ.ಮಾಧವ ಪೆರಾಜೆ, ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕು ದರ್ಶನ, ಪು. ೮೧
೨೨. ಡಾ.ಜೆ.ಎಂ.ನಾಗಯ್ಯ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳು, ಪು. ೨ - ೩
೨೩. ಡಾ.ಎಂ.ಎಂ.ಕಲುಬುರ್ಗಿ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೈಫಿಯತ್ತುಗಳು, ಪು. ೬೧
೨೪. ಬಣಕಾರ ರಾಜಶೇಖರ, ಬಾಗಳಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳು, ಪು. ೧
೨೫. ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರ ಕಾಟ್ರಹಳ್ಳಿ, ಬಾಗಿಳಿಯೇ ಬಾಗಳಿಗೆ, ಪು. ೨೫೬
೨೬. ಕುಂ.ಬಾ.ಸ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ದರ್ಶನ, ಪು. ೧೨೧
೨೭. ಡಾ.ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೭೫
೨೮. ಕುಂ.ಬಾ.ಸ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ದರ್ಶನ, ಪು. ೧೧೫
೨೯. ಅದೇ, ಪು. ೧೧೯, ೧೨೦
೩೦. ಅದೇ, ಪು. ೧೧೬
೩೧. ಡಾ. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತ್, ವಿ.ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ (ಸಂ), ಪು. ೮೧
೩೨. ಡಾ. ಎಂ.ಎಂ.ಕಲುಬುರ್ಗಿ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೈಫಿಯತ್ತುಗಳು, ಪು. ೫೯
೩೩. ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೭೩
೩೪. ಅದೇ, ಪು. ೭೦
೩೫. ಡಾ. ಎ.ಎಸ್.ಎಸ್.ಆಚಾರ್ಯ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ದಿನಚರಿ, ಪು. ೩-೪
೩೬. ಡಾ. ಎಂ.ಎಂ.ಕಲುಬುರ್ಗಿ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೈಫಿಯತ್ತುಗಳು, ಪು. ೬೦
೩೭. ಪ್ರಭುಪ್ರಕಾಶ, ಡಾ. ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಹೊರಕೇರಿ (ಸಂ), ಡಾ.ಜೆ.ಎಂ.ನಾಗಯ್ಯ, ಪು. ೩೯
೩೮. ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೭೨
೪೦. ಕುಂ.ಬಾ.ಸ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ದರ್ಶನ, ಪು. ೧೫೩
೪೧. ಅದೇ, ಪು. ೧೮೩
೪೨. ಡಾ. ವೀರಣ್ಣದಂಡೆ, ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ಪು. ೧೬೩
೪೩. ಎಂ. ನಾಗರಾಜು, ಮಡಿವಾಳರು : ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪು. ೨೯
೪೪. ವೆಂಕಟೇಶ್, ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕು ಈಡಿಗರ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳು, ಪು. ೧೮
೪೫. ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೬೩
೪೬. ಡಾ. ಮಂಜುನಾಥ ಬೇವಿನಕಟ್ಟಿ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪದಕೋಶ, ಪು. ೨೩

೪೭. ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು ೬೪
೪೮. ಡಾ. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತ್ (ಸಂ), ಇತಿಹಾಸದರ್ಶನ - ೬, ಪು. ೧೫೨
೪೯. ಡಾ. ಮಾಧವ ಪೆರಾಜೆ, ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕು ಗಂಡು ಜೋಗಮ್ಮರ ಅಧ್ಯಯನ, ಪು. ೨೩
೫೦. ಟಿ.ಬಿ.ಕೇಶವರಾವ್, ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ಪಾಳೆಯಗಾರರು, ಪು. ೧೪
೫೧. ಕೆ.ಬಸವರಾಜ ಬಾವಿಕಟ್ಟೆ, ಕೊಟ್ಟೂರೂ ಶ್ರೀಗುರು ಬಸವೇಶ್ವರ ಮಹಿಮಾಮೃತ, ಪು. ೪೫ - ೪೬
೫೨. ಡಾ. ಮಂಜುನಾಥ ಬೇವಿನಕಟ್ಟಿ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪದಕೋಶ, ಪು. ೨೪
೫೩. ಡಾ.ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೭೬
೫೪. ಅದೇ, ಪು. ೮೨
೫೫. ಅದೇ, ಪು. ೬೬
೫೬. ಡಿ.ಬಿ.ನಾಯಕ್, ವಿಜಯಕರ್ನಾಟಕ, ಪು. ೨
೫೭. ಬಿ.ಉಮಾಪತಿ, ಕಡಲಬಾಳು ಆಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ : ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪು. ೧೩ - ೧೭
೫೮. ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಹೊರಕೇರಿ, ಪ್ರಭು ಪ್ರಕಾಶನ, ಪು. ೬, ೭
೫೯. ಡಾ. ಸಿ.ಮಹದೇವ, ಡಾ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣರೈ, ಡಾ.ಮಾಧವ ಪೆರಾಜೆ, ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕು ದರ್ಶನ, ಪು. ೭೪, ೭೫
೬೦. ಡಾ. ಮಂಜುನಾಥ ಬೇವಿನಕಟ್ಟಿ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪದಕೋಶ, ಪು. ೫೨
೬೧. ಡಾ.ಎ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣರೈ, ಗಾಳಮ್ಮ, ಪು. ೧೨
೬೨. ಅದೇ, ಪು. ೧೯
೬೩. ರಾಜಶೇಖರ ಜಮದಂಡಿ, ಹೊಸೂರಮ್ಮ ಅಧ್ಯಯ, ಪು. ೧೫
೬೪. ಡಾ.ಮಂಜುನಾಥ ಬೇವಿನಕಟ್ಟಿ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪದಕೋಶ, ಪು. ೪೩
೬೫. ಡಾ.ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೫೮, ೫೯
೬೬. ಬಿ.ಉಮಾಪತಿ, ಕಡಲಬಾಳು ಆಂಜನೇಯಸ್ವಾಮಿ : ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪು. ೮೦
೬೭. ರುದ್ರಪ್ಪ (ಸಂ) ಮತ್ತು ಇತರರು ಸದ್ಧರ್ಮ ಸ್ಮರಣ ಸಂಚಿಕೆ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನ, ಪು. ೫
೬೮. ಡಾ.ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೬೪
೬೯. ಡಾ.ಮಂಜುನಾಥ ಬೇವಿನಕಟ್ಟಿ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪದಕೋಶ, ಪು. ೫೯
೭೦. ಹೆಚ್.ಬಾಲರಾಜ್ (ಲೇ), ಡಾ.ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಹೊರಕೇರಿ (ಸಂ), ಪ್ರಭು ಪ್ರಕಾಶನ, ಪು. ೩೧, ೩೨
೭೧. ಡಾ.ಮಂಜುನಾಥ ಬೇವಿನಕಟ್ಟಿ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪದಕೋಶ, ಪು. ೫೯
೭೨. ಕುಂ.ಬಾ.ಸ. (ಲೇ), ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತ್, ವಿ.ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ (ಸಂ), ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಪು. ೨೦೩
೭೩. ಡಾ.ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೬೧
೭೪. ಡಾ.ಎಂ.ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ, ಹೊಸತು ಹೊಸತು, ಪು. ೩೫೮
೭೫. ಜಿ.ಆರ್.ಹನುಮೇಶ್, ಶ್ರೀ ಹುಲಿಕುಂಟೇಶ್ವರ ಚರಿತ್ರೆ, ಪು. ೧ - ೩
೭೬. ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೬೧, ೬೨
೭೭. ರಾಜಶೇಖರ ಜಮದಂಡಿ, ಹೊಸೂರಮ್ಮನ ಅಧ್ಯಯನ, ಪು. ೧೫
೭೮. ಡಾ.ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೭೭
೭೯. ಅದೇ, ಪು. ೭೮
೮೦. ಡಾ.ವಸುಂಧರ ಫಿಲಿಯೋಜ, ಅಳಿದುಳಿದ ಹಂಪೆ, ಪು. ೨
೮೧. ಕೆ.ರುದ್ರಪ್ಪ (ಸಂ) ಮತ್ತು ಇತರರು ಸದ್ಧರ್ಮ : ಸ್ಮರಣ ಸಂಚಿಕೆ, ಪು. ೬
೮೨. ಡಾ.ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೮೦
೮೩. ಅದೇ, ಪು. ೮೫
೮೪. ಅದೇ, ಪು. ೮೪, ೮೫
೮೫. ಅದೇ, ಪು. ೬೦

೮೬. ಅದೇ, ಪು. ೬೨

೮೭. ಅದೇ, ಪು. ೭೫

೮೮. ಎಂ.ಜಿ.ನಾಗರಾಜ್, ಪಿವಿ.ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ (ಸಂ), ಎಸ್.ವೈ.ಸೋಮಶೇಖರ್ (ಲೇ), ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಪು. ೧೯೧

೮೯. ಎಂ.ಕೊಟ್ರೇಶ್, ಉಚ್ಚಂಗಿ ದುರ್ಗ ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಪು. ೮೮

೯೦. ಎಂ.ಜಿ.ನಾಗರಾಜ್, ಪಿ.ವಿ.ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿ ಪೂಜಾರಹಳ್ಳಿ (ಸಂ), ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ - ೧೨, ಪು. ೨೨

೯೧. ಡಾ.ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೮೧

೯೨. ವಾಸುದೇವ ಬಡಿಗೇರ, ಸಂಡೂರು ಪರಿಸರದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪು.

೯೩. ಡಾ.ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೭೧

೯೪. ರುದ್ರಪ್ಪ (ಸಂ) ಮತ್ತು ಇತರರು, ಸದ್ಧರ್ಮ ಸ್ಮರಣ ಸಂಚಿಕೆ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲಾ ೯ನೇ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನ, ಪು. ೧೮

೯೫. ವಾಸುದೇವ ಬಡಿಗೇರ, ಸಂಡೂರು ಪರಿಸರದ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪು. ೬೭

೯೬. ಅದೇ, ಪು. ೬೮

೯೭. ಅದೇ, ಪು. ೬೬

೯೮. ಅದೇ, ಪು. ೬೫

೯೯. ಅದೇ, ಪು. ೬೬

೧೦೦. ಡಾ.ಮಂಜುನಾಥ ಬೇವಿನಕಟ್ಟಿ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪದಕೋಶ, ಪು. ೪೭, ೪೮

❖❖

೭

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಮಹತ್ವ

೬

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಮಹತ್ವ

ಜನ ಸಮುದಾಯದ ಮನೋಧರ್ಮದ ಮುದ್ರೆಯನ್ನೊತ್ತಿಕೊಂಡು ಹುಟ್ಟಿದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಜನಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಬದುಕಿನ ಮೇಲೆ ಮಹತ್ತರವಾದ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಬೀರುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿರುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಇಲ್ಲಿಯ ಐತಿಹಾಸಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಲಾಗುವುದು.

ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಜನರು ಅಲ್ಲಿಯ ಯಾವುದೇ ವಸ್ತು ಮತ್ತು ಪಳೆಯುಳಿಕೆ ಇಲ್ಲವೆ ಸ್ಮಾರಕಗಳ ಬಗೆಗೆ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸಂಬಂಧ ಅವರ ಭಕ್ತಿ, ಆಚರಣೆ, ನಂಬಿಕೆ, ಆರಾಧನೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕಥೆಯ ರೂಪದಲ್ಲೋ, ವದಂತಿ ರೂಪದಲ್ಲೋ ಒಬ್ಬರಿಂದೊಬ್ಬರಿಗೆ ಮುಟ್ಟುತ್ತಾ ಬಂದು ಅಳಿಸಿ ಹೋಗಲಾರದಂತಹ ಸಂಗತಿಯಾಗಿ, ಘಟನೆಯಾಗಿ ಅಷ್ಟೇ ಏಕೆ ಇತಿಹಾಸವಾಗಿ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಆಚರಣೆ ಮೂಲ ಘಟನಾಮೂಲವಾಗಿ ಉಳಿದು ಕೊಂಡು ಬಂದ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ ವಿಶೇಷತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಸಮಗ್ರ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸಿದೆಂಬುದನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಡಾ.ಎಂ.ಎಂ.ಕಲುಬುರ್ಗಿಯವರು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ''ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಎಂದಾಕ್ಷಣ ಅನೇಕ ಅಂಶಗಳು ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಬರುತ್ತವೆ. ನಡುಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೊಸಹಾದಿ ತೆರೆದವರು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹರಿಹರ-ರಾಘವಾಂಕರು ಅದನ್ನು ಪಟ್ಟುಹಿಡಿದು ಮುಂದುವರಿಸಿ ಕೊಂಡು ಹೋದವರು ಪ್ರೌಢದೇವರಾಯನ ಕಾಲದ ವೀರಶೈವ ವಿರಕ್ತರು ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ಕಾಲದ ವೈಷ್ಣವ ಕೀರ್ತನಕಾರರು. ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ರಾಜಕೀಯ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಪಿಲ ಅರಸು ಮನೆತನ ಒಂದು ಬೆಳ್ಳಿಚುಕ್ಕಿ. ತರುವಾಯ ಕರ್ನಾಟಕದ ರಾಜಕೀಯ ಚಟುವಟಿಕೆಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿದವರು ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ ಹರಡಿಹೋದ ಪಾಳೆಗಾರರು. ಧಾರ್ಮಿಕಕ್ಕೆ ಬಂದರೆ ವೀರಶೈವ ವಿರಕ್ತ ಆಂದೋಲನ ಮಾಧ್ವದಾಸ ಆಂದೋಲನ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು, ಬೆಳೆದದ್ದು ಇದೇ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ. ಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಜಯನಗರ ಶೈಲಿ ಆವಿಷ್ಕಾರಗೊಂಡದ್ದು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ. ಹೀಗೆ ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲ ಮುಖಗಳ ಇತಿಹಾಸವೆಂದರೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತಿಹಾಸವೇ ಆಗಿದೆ.''[೧] ಈ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಕುರಿತಾದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಇತಿಹಾಸದ ಮಹತ್ವ ಮನವರಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಸತ್ಯದ ವಾಸ್ತವ ರೂಪ ಇತಿಹಾಸ. ಸತ್ಯದ ಕಲಾತ್ಮಕ ರೂಪ ಸಾಹಿತ್ಯ. ಹೀಗಾಗಿ ವಾಸ್ತವ ರೂಪದಿಂದ ದೂರಸರಿದು ಕಲಾತ್ಮಕತೆಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಬದುಕುಳಿದ ಐತಿಹ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಪ್ರಕಾರವೆಂಬಂತೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಸ್ತುತಿ, ಪವಾಡ, ಐತಿಹ್ಯ, ವದಂತಿ, ದಂತಕಥೆಗಳು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಂಶಗಳಿರುವುದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದ ರಾಘವಾಂಕನನ್ನು ನರಸ್ತುತಿಗಾಗಿ ಬರೆದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಹಲ್ಲು ಉದುರುವಂತೆ ಹೊಡೆದನೆಂಬ ಈ ಭಾಗದ ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಹರಿಹರನ ಪಂಪಾಶತಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ

> ''ಮನುಜರ ಮೇಲೆ ಸಾವವರ ಮೇಲೆ ಕನಿಷ್ಠರ ಮೇಲೆಯಕ್ಕಟಾ
> ತನ ತನಗಿಂತ ಚಂದ್ರ ರವಿ ಕರ್ಣದಧೀಚಿ ಬಲೀಂದ್ರನೆಂದು ಮೇಣ್
> ಅನವರತಂ ಪೋಗಮ್ದಿ ಕೆಡಬೇಡ''[೨]

ಈ ಪದ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿದಾಗ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೆ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಮಹತ್ವ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ನೇಮಿನಾಥ ಲೀಲಾವತಿ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಆನೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಸಂಗ ಈ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತನಾಗಿ ಕವಿ ಷಡಕ್ಷರಿ 'ರಾಜಶೇಖರ ವಿಳಾಸ'ವೆಂಬ ಕೃತಿಯನ್ನು ಬರೆದನೆಂಬ ವದಂತಿಯನ್ನು

ನಿಂದಿಸುವರ್ ದುರ್ಜನರೆಂ
ಬೊಂದು ಭಯಂಬೆತ್ತು ಸುಕವಿ ರಚಿಸಗೆ ಕೃತಿಯಂ
ಮಂದೇಹರಭಯದಿಂದರ
ವಿಂದಸಖಂ ನಿಜಮಯೂಖಮಂ ಪಸರಿಸನೇ

ಎಂಬ ಪದ್ಯ, ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುವುದನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ಒಂದು ಶಾಸನ, ಸ್ಮಾರಕ, ಗುಡಿ ಗುಂಡಾರ, ಮೂರ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪರಂಪರೆಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಐತಿಹ್ಯ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಸಂಗತಿ. ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಸ್ಥಳನಾಮ, ಆಚರಣೆ ಮುಂತಾದ ಅಧ್ಯಯನಗಳ ಹಿಂದೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಪಾಲು-ಪಾತ್ರ ವಿಶೇಷವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಹತ್ತಾರು ಆಳರಸರ ಆಳ್ವಿಕೆ ಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪ್ರತೀಕಗಳಾದ ಕೆರೆ-ಬಾವಿ, ದೇವಾಲಯ, ಶಿಲ್ಪ-ವಾಸ್ತು ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತಗೊಂಡಿದೆ.

೧. ಐತಿಹಾಸಿಕ

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತಿಹಾಸ ಬಹಳ ಅಪೂರ್ವವಾದದು. ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಪ್ರತಿಕಲ್ಲುಗಳು ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ನುಡಿಯುತ್ತವೆ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣ, ವ್ಯಕ್ತಿ, ಚರಿತ್ರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿನ ಬಡವಿಲಿಂಗ ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿರಬಹುದಾದ ಒಂದು ಬೃಹತ್ ಲಿಂಗ. ಇದು ಉಗ್ರನರಸಿಂಹ ದೇವಾಲಯದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿದೆ. ಬಡವಿಲಿಂಗದ ಐತಿಹ್ಯ ನೋಡಿದರೆ ಅಂದಿನ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಜನಪದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಬಡವಿಲಿಂಗ ಅಂದರೆ ಬಡವರಿಗಾಗಿ ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯ ಕಟ್ಟಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಲಿಂಗವೆಂದೇ ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ ಒಂದು ಚರಿತ್ರೆಯು ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದು ಅಲ್ಲದೇ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯವಾಗುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಅಂದಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯದಂತ ಮೌಖಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಜರಿಮಲೆಯ ಪಾಳೆಗಾರ ವಂಶಸ್ಥರು ಉಜ್ಜಯಿನಿಯ ಮರುಳಸಿದ್ದೇಶ್ವರನ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಎಣ್ಣೆ ಎರೆಯುವುದು ಒಂದು ವಿಶೇಷವಾದರೂ ಆ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇಂದು ಸಹ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಉಜ್ಜನಿಯಲ್ಲಿ ಪಂಚಪೀಠಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಮರುಳಸಿದ್ದೇಶನ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಹಲವು ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಎರೆಯುವುದು ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಶೇಷ ಆಚರಣೆ. ಜರಿಮಲೆಯ ಪಾಳೆಗಾರರಿಂದ ಅಭಿಷೇಕವಾದ

ಮೇಲೆ ನಂತರ ಎಲ್ಲಾ ಭಕ್ತರಿಂದ ನೆರವೇರುತ್ತದೆ. ಅದೇನೇ ಇರಲಿ ಜರಿಮಲೆ ಪಾಳೆಗಾರರಿಂದಲೇ ಮೊದಲು ಎಣ್ಣೆ ಎರೆಯುವ ಕಾರ್ಯ ಜರುಗುವುದು ಇಂದು ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಹಿನ್ನಲೆಯನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ತೆರೆದಾಗ ಅದು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಜರಿಮಲೆ ಪಾಳೆಗಾರರಿಗೂ ಮತ್ತು ಉಜ್ಜಿನಿಯ ಮರುಳಸಿದ್ದೇಶನಿಗೂ ಇದ್ದ ಅವಿನಾಭಾವ ಸಂಬಂಧ, ಅಲ್ಲದೇ ಜರಿಮಲೆ ಪಾಳೆಗಾರರು ತಮ್ಮ ಆರಾಧ್ಯ ದೈವವನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಹೈದರಾಲಿಯ ಮಗ ಟಿಪ್ಪುಸುಲ್ತಾನ ಮತ್ತು ಸೈನಿಕರು ಬಂದು ಗಂಗಮ್ಮನಹಳ್ಳಿಯ ಹತ್ತಿರ ಬೀಡುಬಿಟ್ಟದ್ದು ಅಲ್ಲದೇ ದೌರ್ಜನ್ಯವೆಸಗಲು ಯತ್ನಿಸಿದ್ದು ಅವರ ಕಡೆಯ ಸ್ತ್ರೀಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ಮೋಹಿಸಿ ಜರಿಮಲೆಯ ಪಾಳೆಗಾರ ಸ್ವಾಮಿಯ ಶಾಪಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾದದ್ದು. ತಾನು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪು ಅರಿವಾಗಿ ಮರಳಸಿದ್ಧನಲ್ಲಿ ಶಾಪವಿಮೋಚನೆ ಗಾಗಿ ಪರಿತಪಿಸಿ ಬೇಡಿದ್ದರಿಂದ ಮರುಳಸಿದ್ದೇಶ್ವರರು ತನ್ನ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ನಡೆಯುವ ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಎರೆದು ತನ್ನ ಕುಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದೊಂದಿಗೆ ಕ್ಷಮೆಯಾಚಿಸುವಂತೆ ಗುರುಗಳು ಹೇಳಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದರೆಂಬುದಾಗಿ ಅಂದಿನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಪಾಳೆಗಾರರ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಲು ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದ ಟಿಪ್ಪುವಿನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ಜಯಗಳಿಸಿದ ಜರಿಮಲೆಯ ಪಾಳೆಗಾರನ ಶೌರ್ಯ ಹಾಗೂ ನಾಡಿನ ಮೇಲಿನ ಹಿಡಿತವನ್ನು ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧದಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪಾಳೆಗಾರನು ಅನ್ಯ ಸ್ತ್ರೀಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ಮೋಹಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ನಾಡಿನ ಹಿತಬಯಸುವು ದಲ್ಲದೆ ಅಲ್ಲಿ ಅನೈತಿಕತೆಯಿಂದ ಆತನ ಅದ:ಪತನದ ದಾರಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮರೆಯಬಾರದು. ಆದರೆ ಗುರು ಪರಂಪರೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಆತನ (ಪಾಳೆಗಾರನ) ಆಶ್ರಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸನ್ಮಾರ್ಗ ಸೂಚಿಸುವುದು ಅಲ್ಲದೇ ಮಾಡಿದ ಪಾಪಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಡುವುದು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಅನುವು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುವುದು, ಇಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸದ ಅಂಶದ ಜೊತೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂಶವೂ ಇದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

'ಜರಿಮಲೆ' ಊರಿನ ಬಗೆಗೆ ಇರುವ ಐತಿಹ್ಯವೊಂದು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಜರಿಮಲೆ ಭೂಪರು (ಪಾಳೆಗಾರರು) ಕಂಚಿದೇಶದ ನಿವಾಸಿಗಳು. ಅವರು ಆಕಳಿನ ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿ ಬಂದರೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಅದು ಮಾಯವಾಯಿತು. ದೂರದಲ್ಲಿ ಮರಗಳ ಕಾನು ಕಂಗೊಳಿಸಿತು. ಅದರೊಳಗೆ ಒಂದು ರೀತಿಯ ನಿನಾದ ಕೇಳಿಸಿತು. ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೋಗಿ ನೋಡಿದರೆ ಶಿವಪೂಜೆ ಸ್ವಾಮಿಗಳಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ನಂತರ ಸುರಭಿ (ಆಕಳು) ಯಿಂದ ಹಾಲು ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಸುರಿಯಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಸುರಭಿಯಿಂದ ಹಾಲು ಸುರಿದ ಆ ಸ್ಥಳವೇ ಸುರುಭಿ-ಚಿರಬಿ. ಹೀಗೆ ಪಾಳೆಗಾರರ ಮೂಲ ಮತ್ತು ಮರುಳಸಿದ್ದೇಶ್ವರನ ದರ್ಶನ ನಂತರ ಚಿರಬಿ ಗ್ರಾಮದ ಸ್ಥಳನಾಮದ

ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರತಿ ಪುಟಗಳು ಐತಿಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಪಾಲು ಪಡೆದಿವೆ. ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಡಾ. ವೃಷಬೇಂದ್ರಾಚಾರ್ ರವರು "ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಹಿನ್ನಲೆ" ಎಂಬ ಲೇಖನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. "ಹಂಪಿ, ಸಂಗನಕಲ್ಲು, ಕುರುಗೋಡು, ಕಪ್ಪಗಲ್ಲು, ಮೊದಲಾದ ಗುಡ್ಡಗಳ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಶಿಲಾಯುಗದ ಆದಿಮಾನವನು ಬಾಳಿದ್ದ ಕುರುಹುಗಳು ದೊರಕಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತಿಹಾಸ ಶಿಲಾಯುಗದವರೆಗೂ ಹೋಗುತ್ತದೆ"[೧] ಎಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ 'ಕುಮತಿ'ಯಲ್ಲಿ ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ಎಂಬುವರ ಹೊಲದಲ್ಲಿರುವ 'ರಾಕ್ಷಸರ ಕಲ್ಲುಗಳು' ಎಂದೇ ಜನಪದರು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಎರಡು ಕಲ್ಲುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಇರುವುದು ಇಲ್ಲಿ ನೋಡುವುದಾದರೆ ನಿಜಕ್ಕೂ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದವರೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಈ ರಾಕ್ಷಸಕಲ್ಲುಗಳು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಸಮಾಧಿಯ ಹಲವು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಗೆಯ ಸಮಾಧಿಯ ಮಾದರಿಯೆಂಬುದು ತಿಳಿದುಬರುವ ಸಂಗತಿಯೇ ಸರಿ. ಆದರೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಆಧಾರದಿಂದ 'ಮಾನವಾಕೃಕಿಯ ಕಲ್ಲುಗಳು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಜನಪದರಿಂದ 'ರಾಕ್ಷಸ ಕಲ್ಲುಗಳು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದುಬಂದಿದೆ. ಸಂಶೋಧಕರಾದ ಹೆಚ್. ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿಯವರು "ನಮ್ಮ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲೂ ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು ಮೋರಿಯರಮನೆ, ಪಾಂಡವರಮನೆ, ಮುನಿವಾಸ ಗುಹೆಗಳು, ರಕ್ಕಸಗಲ್ಲುಗಳು, ರಕ್ಕಸಪ್ರದೇಶ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ಪ್ರತೀತಿ ಇದ್ದು, ವಿದ್ವಾಂಸರು ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಹತ್ತಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಮಾದರಿಯ ವಿಭಿನ್ನ ಶಿಲಾ ಗೋರಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಇದೇ ಅವಧಿಯ ಅಪರೂಪದ ಮಾನವಾಕೃತಿಗಳು ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕುಮತಿ, ಹುಲಿಕುಂಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದು ಬಹಳ ಮಹತ್ವದಾಯಕವೆನಿಸಿವೆ"[೪] ಎಂಬುದಾಗಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ಮತ್ತು ಮೊಳಕಾಲ್ಮೂರು ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ದೈವೀನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನುಂಕಿಮಲೆಸಿದ್ದೇಶನನ್ನು ಗಣ್ಯಮಾನ್ಯನನ್ನಾಗಿ ತರುವುದು ಈ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಜನರ ಮನೋಧರ್ಮವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಶಿಷ್ಟ, ರಕ್ಷಕ, ದುಷ್ಟ ಶಿಕ್ಷಕ ಎಂಬ ಜನರ ನಿಲುವು ನುಂಕಪ್ಪನನ್ನು ವೈಭವೀಕರಿಸುವ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಐತಿಹ್ಯ ಹುಟ್ಟಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಒಂದಿಷ್ಟು ಇತಿಹಾಸದ ಅಂಶದಿಂದ ಅವಲೋಕಿಸಿ ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ. ನುಂಕಪ್ಪನಿಗೂ ಮತ್ತು ಈ ರಾಕ್ಷಸ ಕಲ್ಲುಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧ ಇರುವುದಂತೂ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದುದು. ಈ ಭಾಗದ ಜನರ ಆರಾಧ್ಯದೈವ ನುಂಕಪ್ಪನಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ 'ರಾಕ್ಷಸರ ಕಲ್ಲುಗಳು' ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆ ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು

ಸೂಕ್ತವಾದದ್ದು ಸರಿ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಾನವರ ಸಮಾಧಿಗಳು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರಲು ಕೆಲವೊಂದು ಜನಪದರ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಬಳಕೆಗೊಂಡು ರಾಕ್ಷಸರ ಕಲ್ಲುಗಳು ಉಳಿದುಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತೇನೋ ಎಂಬುದು ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನುಂಕಪ್ಪನೇ ಬಾಣದಿಂದ ಕೊಂದನೆಂದು ವೈಭವೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅದಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಟಿಯೆನ್ನುವಂತೆ ಮುಂದುವರೆದ ಹೇಳಿಕೆ ಹೀಗಿದೆ. "ನುಂಕಪ್ಪ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ಕಾಲದ ಪ್ರಮುಖನಾಗಿರಬೇಕು. ಕುಮತಿ, ಹುಲಿಕುಂಟೆ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಆತ ಬೇಟೆಗಾಗಿ ಬಂದಿರಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿರುವ ಜನರು ಹೊಸ ಮನುಷ್ಯನೊಡನೆ ಹೋರಾಟಕ್ಕೆ ಇಳಿದಿರಬೇಕು. ಶ್ರೀ ನುಂಕೇಶ್ವರನು ಬಹಳ ಬಲಿಷ್ಠನಿರಬೇಕು ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಎರಡು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ತನ್ನ ವಿರುದ್ಧ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಬಂದವರನ್ನು ಕೊಂದಿರಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಜನರು ಸತ್ತರೋ ಅವರೆಲ್ಲರು ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಮಾನವಾಕಾರದ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿರಬೇಕು"[೫] ಎಂಬುದಾಗಿ ಸಂಶೋಧಕ ಹೆಚ್.ತಿಪ್ಪೇಸ್ವಾಮಿ ವಿವರಣೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ ಮೂರು ಬೃಹತ್ ಕಲ್ಲುಗಳು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಯುಗದ ಬಂಡೆಗಳೆಂದು ಪುರಾತತ್ವ ಇಲಾಖೆಯವರು ಶೋಧಿಸಿ, ತರ್ಕಿಸುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ರಾಕ್ಷಸಕಲ್ಲುಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ನುಂಕಪ್ಪನು ಯುದ್ಧಮಾಡಿ ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದಾಗ ರಾಕ್ಷಸರು ಕಲ್ಲುಗಳಾಗಿ ನಿಂತರು ಎಂಬುದು ಸ್ಥಳೀಯ ಜನಪದರ ಹೇಳಿಕೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇವೇ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಪಾಂಡವರ ಕಲ್ಲುಗಳೆಂದು ಸಹ ಕರೆಯುತ್ತಿರುವುದು ವಾಡಿಕೆ. ಈ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುವಂತೆ ಈ ಪಾಂಡವರ ಕಲ್ಲುಗಳು ಇರುವ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಒಂದು ಕಿ.ಮೀ.ದೂರದಲ್ಲಿ ಕುಮತಿ ಎಂಬ ಊರು ಇದೆ. ಜನಪದರು ಹೀಗೆ ಕರೆದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ "ರಾಮಾಯಣ-ಮಹಾಭಾರತ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತ ಅನೇಕ ಹೆಸರುಗಳು ಇಲ್ಲಿಯ ಬಳ್ಳಾರಿ, ಸಂಡೂರು, ಹೊಸಪೇಟೆ, ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ."[೬] ಅಲ್ಲದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವಿರುವ ಹಂಪೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಿಷ್ಕಿಂದವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಈ ರಾಕ್ಷಸ ಕಲ್ಲುಗಳು ಅಥವಾ ಪಾಂಡವರ ಕಲ್ಲುಗಳು ಹತ್ತಿರದ ಕುಮತಿಯೂ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕುಂತಿಯ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಕರೆದಿರಬೇಕು. ನಂತರ ಕುಂತಿ > ಕುಮಂತಿ ಕುಮತಿ ಎಂದಾಗಿರಬೇಕು. ಮ ಭಾರತದ ಪಾಂಡವರ ಬಗೆಗೆ ಈ ಭಾಗದ ಜನರಿಗೆ ಅಭಿಮಾನ ಇರಬೇಕು. ಹೀಗಾಗಿ ತಾವು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಊರಿಗೆ ಕುಂತಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಇಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಅಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕಲ್ಲುಗಳಿಗೂ ಪಾಂಡವರ ಕಲ್ಲುಗಳು ಎಂದು ಆರೋಪಿಸಿರಬೇಕು. ನುಂಕಿಮಲ್ಲೆ ಸಿದ್ದೇಶ್ವರನ ದೈವದ ಪ್ರಚಾರ ಮತ್ತು ಪ್ರಭಾವ ಬಹಳಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಆ ಭಾಗದ ಜನರಿಗೆ ಬೀರಿರಬೇಕು. ಪ್ಲೇಗ್‌ನಂತಹ ಮಾರಿಗೆ ಕುಮತಿಯು ತುತ್ತಾದಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರು ನುಂಕುಪ್ಪನ ಮೊರೆ ಹೋಗಿರಬೇಕು. ನುಂಕಪ್ಪ ಅಂತಃಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಜನರು ಸುಭೀಕ್ಷೆಗೊಳಗಾದಾಗ ಕಲ್ಲುಗಳಿಗೆ ಆತನನ್ನು ವೈಭವೀಕರಿಸಿ ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಶಿಲಾಯುಗದ ನೆಲೆಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ತರ್ಕಿಸಲು ಕುರುಹುಗಳಾಗಿವೆ.

ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿವೇಚಿಸುವಾಗ ''ಹಿಂದೆ ಶ್ರೀ ಸುಂಕೇ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಎಂಬ ದೇವತಾ ಪುರುಷರು ಬೇಟೆಗಾಗಿ ಬಂದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಕ್ಕಸರು ಅಡ್ಡಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಸುಂಕೇ ಭೈರವೇಶ್ವರರು ಕಲ್ಲುಗಳಾಗುವಂತೆ ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಶಾಪವಿತ್ತಿದ್ದರಿಂದಾಗಿ ಅವು ಕಲ್ಲುಗಳಾಗಿ ಜನಮನದಲ್ಲಿ ರಕ್ಕಸ ಕಲ್ಲುಗಳೆಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿವೆ. ಈ ರಾಕ್ಷಸ ಕಲ್ಲುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಖ್ಯಾತ ಪುರಾತತ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಾದ ಡಾ. ಅ.ಸುಂದರ ಅವರು (ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಸಂಪುಟ - ೧, ಪು. ೫ - ೬ ರಲ್ಲಿ) 'ಜಟ್ಟಿಂಗ ರಾಮೇಶ್ವರದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾಗೈತಿಹಾಸಿಕ ಪುರಾತತ್ವ ಅವಶೇಷಗಳು ಈ ಐತಿಹ್ಯ ಒಂದು ವಿವೇಚನೆ' ಎಂಬ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇವರೇ ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ''ಪ್ರಾಯಶಃ ಕುಮತಿಯ ಗೊಂಬೆಗಳು ಪಂಚಪಾಂಡವರನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ 'ಗುಡಿಪಾಡವ' ಎಂಬ ಹಬ್ಬವು ಬಲಿಪಾಡ್ಯಮಿಯಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿ ಪಂಚಮಿಯಂದು ಮುಕ್ತಾಯವಾಗುವ ಈ ಪಂಚಮಿಯನ್ನು ಪಾಂಡವ ಪಂಚಮಿಯೆಂದು ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಗೊಂಬೆಗಳು ಬೃಹತ್ ಶಿಲಾಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ನಂಬಿಕೆ, ಭಾವನೆ ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಆಕರಗಳಾಗಿರುವುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಮೂರ್ತಿಶಿಲ್ಪ ಪೂರ್ವಬಾವಿ ಹಂತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ''[೬] ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ನಾಡಿನ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಆಕರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಾಗಬಲ್ಲವು ಎಂಬುದನ್ನು ರಾಕ್ಷಸಕಲ್ಲುಗಳು ಎಂಬ ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಇಲ್ಲಿನ ರಾಕ್ಷಸರ ಕಲ್ಲುಗಳು ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಮಾಧಿಯ ಸಾಂಕೇತಿಕ ಕಲ್ಲುಗಳು ಎಂಬುದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಒಂದು ಸಮುದಾಯದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸುಂಕಪ್ಪನು ಬೇಟೆಗಾಗಿ ಈ ಕುಮತಿ ಮತ್ತು ಹುಲಿಕುಂಟೆ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ಬಂದ ಕಾರಣಗಳಿಗಾಗಿ ಜನರು ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದ ಆತನೇ ಸಂಹರಿಸಿದ ರಾಕ್ಷಸರ (ದುಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು) ಸ್ಮಾರಕ ಕಲ್ಲುಗಳೇ. ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ಐತಿಹ್ಯದ ಮೂಲಕ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತಿಹಾಸದ ಕೊಡುಗೆಗೆ ಕಾರಣೀಭೂತವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಸಾಕ್ಷಿಯೆಂಬಂತೆ ನಾಡಿಗೆ ಖ್ಯಾತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಸಂಗನಕಲ್ಲು, ಕಪ್ಪಗಲ್ಲು, ಸಿರಿವಾರದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ.

ಹಂಪೆಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಸೀತೆಸೆರಗು, ವಾಲೀ-ಸುಗ್ರೀವರ ಗುಹೆ, ಹನುಮನ ಸೆಳವು, ಅಂಜನಾದ್ರಿ ಪರ್ವತ ಮುಂತಾದವು ಕಿಷ್ಕಿಂದೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತವೆ. ಅಂದಿನ ಪೌರಾಣಿಕ, ಐತಿಹಾಸಿಕ ನೆಲೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಹಂಪಿ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ಥಳ. ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಏಕೆ? ನಾಡಿಗೆ ಹೆಸರು ಪಡೆದ ಹೆಮ್ಮೆಯ ಭೂಮಿ. ಇಲ್ಲಿನ ಕಲ್ಲುಗಳು ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಪುಟ ತೆರೆದ ಪಾಠಗಳಾಗಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಐತಿಹ್ಯದ ಮೂಲಕ ಭಿನ್ನಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ವಿವಿಧ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವೈಶಿಷ್ಟಪೂರ್ಣವಾದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮತ್ತು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಇಂತಹ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಮೌಖಿಕ ಕಥೆ ಪುರಾಣಗಳಂತೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಕೂಡ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಆಯಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ನಿರೂಪಣೆಯ ಮೂಲಕ ಬೆಳೆದುಬಂದಿರುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿವೆ. ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಒಂದೊಂದು ಹಳ್ಳಿಯ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ಕಾನಾಮಡುಗು ಎಂಬ ಊರಿನ ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯ 'ಅನ್ನವನ್ನು ಇಡು (ನೀಡುವ) ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ, ಕಾನಾಮಡುಗುವಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲು ಇದೆ. 'ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲಿನ' ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಎಣ್ಣೆ ಜೋಗಪ್ಪನ ಕಲ್ಲು ಸಹ ಇದೆ. ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲು ಜನಪದರಿಂದ ಪೂಜೆಗೊಳಪಟ್ಟು ಮಾಸ್ತಮ್ಮ ಒಬ್ಬ ದೇವತೆಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ. 'ಮಾಸ್ತಮ್ಮ' ಹಿಂದೆ ಒಬ್ಬ ಗೊಲ್ಲರ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ಗಂಡನ ಅನ್ಯೆತಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲೆಸಿದ್ದಾಳೆ ಎಂಬುದು ಆಕೆಯ ಬಗೆಗಿನ ಐತಿಹ್ಯ. ಆದರೆ ಆಕೆಯನ್ನು ಪೂಜೆ ಮಾಡುವರು ಲಿಂಗಾಯಿತರು. ಇಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಸ್ತ್ರೀಯು ತನ್ನ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ, ನೈತಿಕತೆಗೆ ಪ್ರಾಣಾರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾಳೆ. ಅವಳ ಗುಣಗಾನಕ್ಕೆಂದು ಇಂದು ಪೂಜಿಸತೊಡಗಿದ್ದಾರೆ. ಇತಿಹಾಸ ಪರಂಪರೆಯ ಕುರುಹು ಆಗಿ ಉಳಿದುಬಂದು ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ದೈವತ್ವಕ್ಕೆಳಿದಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಾದ್ಯಂತ ಬಲಿದಾನ ಕೊಡುವ ಪದ್ಧತಿ, ಸತಿಸಹಗಮನ ಪದ್ಧತಿಯು ಒಂದು ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದುದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ನಾಡಿನಾದ್ಯಂತ ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು, ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲಗುಳು ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿವೆ. ಅವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಡಾ.ಎಂ.ಎಂ.ಕಲುಬುರ್ಗಿಯವರು ಸಮರ್ಪಕ ಸಂಶೋಧನೆ ನಡೆಸಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪುಸ್ತಕವೊಂದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲು ಇತಿಹಾಸ ಪುನರ್ ರಚನೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯೆಂಬಂತೆ ತ್ಯಾಗ-ಬಲಿದಾನಗಳು ನಡೆದುದರ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ಮಾರಕಗಳಾಗಿವೆ. ಇವು ಹಿಂದೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಮತ್ತು ನಡೆದ ಘಟನೆಯನ್ನು ಮರುಕಳಿಸುವ ಸಾಕ್ಷಿಯಂತೆ ಇಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಂತ ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲುಗಳು, ವೀರಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಕಂಡುಬಂದರೂ ಕಾನಾಮಡುಗಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆ ಮಾಸ್ತಿಕಲ್ಲಿಗೆ ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ನಿತ್ಯ ಪೂಜೆ ಮಾಡಲಾಗುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ವರ್ಷಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಹಬ್ಬವನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುವುದು. ಇತಿಹಾಸ ನಿರ್ಮಿತ ಸ್ತ್ರೀಯೊಬ್ಬಳಿಗೆ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುವುದು ಸಹಜವಾದರೂ ಅದರ ರಕ್ಷಣೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜನಪದರ ದೈವಿಕ, ಕಲ್ಪನೆ ಅವರ ಮನೋಧರ್ಮ ನಿಜಕ್ಕೂ ಮೆಚ್ಚತಕ್ಕದ್ದೇ ಆಗಿದೆ. ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಗುಣಸಾಗರವನ್ನು ಮಹಾಭಾರತದ ಕಾಲದ ಏಕಚಕ್ರನಗರವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯೆಂಬಂತೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಗೆಯ ಕೃಷ್ಣನ ದೇವಾಲಯ (ವೇಣುಗೋಪಾಲ) ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ್ದಾಗಿದ್ದು, ಇತಿಹಾಸದೊಂದಿಗೆ ಪೌರಾಣಿಕ ಹಿನ್ನಲೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪೌರಾಣಿಕ ಇತಿಹಾಸದ ಮೇಲೆ ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಹಂಪಿಯು ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ರಾಜಧಾನಿ. ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ

ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ ಖ್ಯಾತಿ ಹೊಂದಿ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಮೀರಿ ನಿಂತಿದೆ. ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವೈಭವವೆಂದರೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ವೈಭವವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ಬಗೆಗೆ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯ ಇರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ತಾವು ಬರುವ ಮಾರ್ಗ ಮಧ್ಯೆ ಮೊಲವು ನಾಯಿಯನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು ನೋಡಿದ ಬಗೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರು. ಇದು ವಿಜಯದ ಸಂಕೇತ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಇಲ್ಲಿ ವಿಜಯ ಸಂಕೇತದ ಜೊತೆಗೆ ತಮಗೆ ಮುಂದೆ ಜಯವಾಗುವ ಮುನ್ಸೂಚನೆ ಇರಲೂಬಹುದು.

ಹಂಪೆಯಲ್ಲಿನ 'ಅಕ್ಕತಂಗಿ'ಯರ ಗುಂಡುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗಿದೆ. ಬೋಜರಾಜನ ಇಬ್ಬರು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಸಕಲ ವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತರು. ಅವರು ದೇಶ ಪರ್ಯಟನೆಗಾಗಿ ಹೊರಟು ಹಂಪಿಗೆ ಬಂದರು. ಹಂಪೆಯನ್ನು ಸುತ್ತಾಡಿ ಸುಸ್ತಾದರು. ಹಾಳು ಹಂಪೆಗೆ ಬರುವುದಕ್ಕಿಂತ ನಮ್ಮ ಕೊಂಪೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರ ಹಿಂದೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ನೋವು ಅವರಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಅವರಿಗೆ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಳ್ಳೆ ಹೊಡೆದುದ್ದರಿಂದ ಹಾಳು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಬೇಸರ ತಂದಿರಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೆ ವೈಭವದಿಂದ ಮೆರೆದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ದುಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸಿಲುಕಿದ್ದು ಅವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೋವೆನಿಸಿರಬೇಕು. ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವಿಸ್ತಾರದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಒಂದು ಕಡೆ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಐತಿಹ್ಯದ ಆಶಯವಾಗಿದೆ. ಅಕ್ಕತಂಗಿಯರ ಗುಂಡಿನ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಐತಿಹ್ಯವು ವಿಜಯನಗರದ (ಹಂಪೆ) ಏಳು-ಬೀಳಿನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಖ್ಯಾತಿ ಹೊಂದಿದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವು ದೇಶ ನೋಡಲು ಹೊರಟ ಪ್ರವಾಸಿಗರಿಗೆ ಬಂದು ನೋಡಲೇಬೇಕಾದ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಳ ಇರಬೇಕು ಎನ್ನುವುದು ಮತ್ತು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಹಂಪೆಯನ್ನು ಕೊಂಪೆಗಿಂತ ಕಡೆಯಾಗುವಂತೆ ಮುಸ್ಲಿಮರು ಧ್ವಂಸಮಾಡಿರುವುದು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದಂತೆ ಒಂದು ಗುಂಡು ತನ್ನ ಸುತ್ತ ವಿಜಯನಗರದ ಒಂದು ತುಣಕು ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ತೆರೆದು ತೋರಿಸುವ ಐತಿಹ್ಯ ನಿಜಕ್ಕೂ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಬರೆಯಲಾರದ ಜನಪದರು ಮೌಖಿಕವಾಗಿ ಒಂದು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಚರಿತ್ರೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ.

"ಉಜ್ಜನಿ ಎಂಬ ನಾಮವು ಮೂಲತಃ ಜೈನರ ಆಲಯವಾಗಿದ್ದು, ಕ್ರಮೇಣ ಜಿನಾಲಯ ಜಿನರ ಉಗಮ ಉಜ್ಜಿನಿ ಎಂದಾಗಿರಬೇಕು"[೮] ಆದರೆ ಉಜ್ಜನಿಯ ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯವೊಂದು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆ ಕಥನದಿಂದ ಲಭ್ಯ ಮಾಹಿತಿಗೂ ಶೈವ ಸಮುದಾಯದ ಪಂಚಪೀಠಗಳೊಂದು ಶ್ರೀಮರುಳ ಸಿದ್ದೇಶ ದೇವಾಲಯ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಇದಕ್ಕೆ ಮೂಲದ ಉಜ್ಜನಿಯ ಹೆಸರೇ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಿರಬೇಕು.

ಬಳ್ಳಾರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಳ್ಳೇಶಮಲ್ಲಯ್ಯನಿಂದ ಬಂದಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. 'ಬಳ್ಳ'ವನ್ನು ಬೋರಲಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪೂಜಿಸಿದ್ದು. ಆತನ ಶಿವಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ

ಗಮನದಲ್ಲಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬಳ್ಳವೇ ಲಿಂಗವಾಗಿದ್ದು ದೈವಾಂಶವೆಂದು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾದರೂ ಶಿವಭಕ್ತ ಬಳ್ಳೇಶನಿಂದ ಈ ಊರಿಗೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ಎಂದು ಹೆಸರು ಬಂದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಐತಿಹ್ಯ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿವಲಿಂಗವು ಬಳ್ಳದಂತೆ ಇರುವುದು ಕಂಡು ಆ ಹೆಸರಿಂದ ಕರೆಯಲೆತ್ನಿಸಿರಬಹುದೆ? ಆದರೆ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಡಾ. ಎಂ.ಎಂ.ಕಲುಬುರ್ಗಿಯವರು ಇಲ್ಲಿ ದೇವತೆಯ ಮೂಲ ಹೆಸರು ಬಳ್ಳಾರಮ್ಮನಿರಬೇಕು. ಬಳ್ಳಾರಮ್ಮನಿಂದ ಬಳ್ಳಾರಿ, ಕೋಲಾರಮ್ಮನಿಂದ ಕೋಲಾರ ಎಂಬುದಾಗಿ ಈ ಊರಿಗೆ ನಾಮಕರಣ ವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದೂ ಊಹೆ ಮಾಡಿದರುವುದು ನಿಜಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರದ ಸಂಗತಿ.

"ಬಳ್ಳಾರಿ" ಎಂಬ ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯವು ಅದರ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಐತಿಹ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ 'ಬಳ್ಳಾರಿ' ನಾಮ ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹಿನ್ನಲೆಯಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. "ಹಸ್ತಿನಾವತಿಯನ್ನು ಧರ್ಮರಾಯನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಆಗ ಆ ಪ್ರದೇಶವೆಲ್ಲಾ ಅರಣ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿರುವ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ 'ಬಳಾಸುರ'ನೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸನು ಜೀವ ಕೋಟಿಗಳಿಗೆ ಉಪದ್ರವ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುವಾಗ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕದ ದೇವಕನ್ನಿಕೆಯರು ಭೂಲೋಕದ ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛಾ ವಿಹಾರದಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗ ಬಳಾಸುರನು ದೇವ ಕನ್ನಿಕೆಯರಿಗೆ ಕಾಮಾತುರದಿಂದ ಉಪದ್ರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ದೇವೇಂದ್ರನು ಇದನ್ನು ಕೇಳಿ ವಧೆಮಾಡುವ ನಿಮಿತ್ತ ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಬಂದು ವಜ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ 'ಬಳ್ಳಾರಿ' ಎಂದು ನಾಮ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಯಿತು ಎಂಬುದಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕೈಫಿಯತ್ತುಗಳು ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಪೌರಾಣಿಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಳನಾಮವೆನ್ನಬಹುದು. ದೇವೇಂದ್ರ ಮುಂತಾದ ಅದೃಶ್ಯ ಮಾನವರು ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವುದು, ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ (ಘಟನೆ) ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ಎಂದು ಬಂದಿರುವುದು ಸಹಜವಾದದ್ದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಆಧಾರ ಅಥವಾ ಕುರುಹುಗಳು ಇಲ್ಲದೇ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಗೋಡೆಯ ಹಿಂದಿನ ದೀಪದಂತೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಒಂದು ಅಂಶವನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಸುತ್ತಲು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ 'ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆ' ಪ್ರದೇಶವೂ ಇಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಬಳ್ಳಾರಿಯ ಗುಡ್ಡಗಳನ್ನು ಮಹಾಭಾರತದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿ ವಾಲಿ ಸುಗ್ರೀವರ ವಾಸದ ಜೊತೆಗೆ ಶ್ರೀರಾಮನ ವನವಾಸ ಸೇರಿಕೊಂಡಂತೆ ಮಹಾಭಾರತದ ಧರ್ಮರಾಯನು ತನ್ನ ಸಹೋದರರೊಂದಿಗೆ ಧರ್ಮದ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಪ್ರಸ್ತಾಪವನ್ನು ನಾಗೇನಹಳ್ಳಿ ಸಮೀಪ ಇರುವ ಧರ್ಮದ ಗುಡ್ಡದ ಐತಿಹ್ಯ ತಿಳಿಸುವುದು. ಹೀಗಾಗಿ ಬಳ್ಳಾರಿ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಥನವೊಂದು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿದೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಐತಿಹ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ಬಳ್ಳಾರಿ ನಾಮ ಇತಿಹಾಸವು ಭಿನ್ನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಬಲ್ಲಾಳ ರಾಯನ ವಂಶಸ್ಥನಾದ ಸಿಂಧುಬಲ್ಲಾಳರಾಯನು ಇಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುವ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಚತುರಂಗ ಬಲ ಸಮೇತರಾಗಿ ಬೇಟೆಗೆ ಹೊರಟು ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಘ್ರ ಮುಂತಾದ ಕ್ರೂರ ಮೃಗಗಳನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಈ ಪರ್ವತ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದು ಈ ಪರ್ವತದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ನಿರ್ಮಲ ಲೋಕಪೂರಿತವಾಗಿರುವ ದಿವ್ಯ ದೇವ ಖ್ಯಾಪಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಈ ಸ್ಥಳ ಗ್ರಾಮ ಕಟ್ಟಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದಿತೆಂದು ತಿಳಿದು ಅರಣ್ಯವನ್ನು ಛೇದಿಸಿ, ಇದಕ್ಕೂ ಈ ಪರ್ವತದ ಉತ್ತರಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಮೀಪವಾಗಿರುವ ಬಲಗುಡ್ಡಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯು ಸಮಾನಾಗಿದ್ದು ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ 'ಬಳಹರಿ' ಯೆಂಬ ನಾಮವಿಟ್ಟು ವ್ಯವಹರಿಸಿಕೊಂಡನು ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. 'ಸಿಂಧು ಬಲ್ಲಾಳರಾಯ'ನು ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರುವಾಗ ಬೇಟೆಗೆ ಹೊರಟು ಬಂದಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿನ ಸೂಕ್ತ ಸ್ಥಳವನ್ನು ನೋಡಿ ಪಟ್ಟಣ ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂಬುದು ತಿಳಿದುಬರುವುದು. ಈ ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ಬಳ್ಳಾರಿ ಆತನ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಆತನೇ ಈ ಊರನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಬಗೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಹತ್ತಿರ ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಂದಿನ ಬಾಲಗುಡ್ಡದ ಹೆಸರು ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದು ಬಲ್ಲಾಳರಾಯನ ವಂಶಸ್ಥರಿಗೂ ಬಳ್ಳಾರಿಗೂ ಹತ್ತಿರದ ಸಂಬಂಧ ಇರಬೇಕೇನೋ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಲ್ಲಾಳನಿಂದ ಬಳ್ಳಾರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬೇಕೆಂಬುದು ಐತಿಹ್ಯದ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣ ಇರಬೇಕು.

'ಬಳ್ಳಾರಿ' ನಾಮದ ಬಗೆಗೆ ಹೀಗೆ ಹಲವು ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಲಭ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ಅವುಗಳು ಭಿನ್ನ ಪಾಠಂತರಗಳಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶಿವಭಕ್ತ ಬಳ್ಳ ಮಲ್ಲೇಶನಿದ್ದುದಾಗಿ ಆತನಿಂದ ಬಳ್ಳಾರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯೆಂಬಂತೆ ಕೋಟೆಯೊಳಗೆ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಇರುವುದು. ಆ ಮಲ್ಲೇಶನ ಸ್ಮರಣಾರ್ಥವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ದೇವಾಲಯ ಅದೇ ಆಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೋಟೆಯೊಳಗಿನ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಇರುವುದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಐತಿಹ್ಯವು ಯಾವುದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡರೂ ಅದು ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಇತಿಹಾಸದ ಮೇಲೆ ಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸುತ್ತವೆಂಬುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದರೂ ಜನಪದರು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಜನಪದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ತಮ್ಮ ಕಲ್ಪನಾಮೂಸೆಯಿಂದ ಕಥನಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಡಾ.ಎ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣರೈಯವರು "ಒಟ್ಟಿನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ನಾವು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಇತಿಹಾಸ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಇತಿಹಾಸ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಇತಿಹಾಸ, ರಾಜಕೀಯ ಇತಿಹಾಸ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಇತಿಹಾಸ ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅಂದರೆ ನಾವಿಂದು ಕಾಣುವ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ರಾಜಕೀಯ ಹಾಗೂ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮ ಎಂಬುದು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶಗೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಧಾರ್ಮಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೊಳಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ಸಹ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿದೆ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯದ ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯ

ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಇತಿಹಾಸ ರಚನೆಗೆ ಆಕರವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಬಂಧ ಇರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಒತ್ತಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜನಪದರ ಆಶಯಗಳು ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಅಂದಿನ ಕಾಲದ ವೈಭವವು ರತ್ನಕೂಟದ ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. "ವಿಜಯನಗರದ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಶಕ್ತಿ ನೀಡಲೆಂದು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರು ಭುವನೇಶ್ವರಿಯನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದರಂತೆ. ಆಗ ಭುವನೇಶ್ವರಿಯು ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಒಲಿದು ಕೆಲವು ಗಳಿಗೆಯ ಕಾಲ ಮುತ್ತು ರತ್ನ ಚಿನ್ನದ ಮಳೆ ಸುರಿಸಿದಳಂತೆ. ಹೀಗೆ ಮುತ್ತು ಸುರಿದ ಭಾಗ ಮುತ್ತಿನಕೂಟವಾಯಿತೆಂದು ಜನ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ತಾಯಿ ಭುವನೇಶ್ವರಿಯಾದ ತುಂಗಭದ್ರೆಯ ಕೃಪೆಯಿಂದ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯರ ಆಶೀರ್ವಾದವೂ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಮುತ್ತು ರತ್ನಗಳನ್ನು ಬಳ್ಳದಿಂದ ಅಳೆದ ಬಗೆಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ. ದೇಶದ ಹಲವಾರು ಭಾಗಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು ಅವರಿಗೆ ಹಂಪಿ ಬಜಾರಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಂತಿರುವ ರತ್ನಕೂಟ ವನ್ನು ರತ್ನದ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳಿಗೆ ನೀಡಲಾಗಿತ್ತು. ಹಂಪಿಯು ವ್ಯಾಪಾರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೆಸರಾದ ಸ್ಥಳವೇ ರತ್ನಕೂಟವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಆ ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ರತ್ನಕೂಟ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿತೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈಗಲೂ ಸಹ ರತ್ನಕೂಟದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ವಾಡಿಗಳ ದೇವಸ್ಥಾನ ಅಥವಾ ಮಠವೊಂದು ಉಳಿದುಬಂದಿದೆ. ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಭೇಟಿ ನೀಡುವ ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ದೇಶೀಯ ಪ್ರವಾಸಿಗಳೆಂದರೆ ಮಾರ್ವಾಡಿಗಳೇ. ಹೀಗಾಗಿ ಹಂಪೆಯಲ್ಲಿನ ಬೆಟ್ಟಗುಡ್ಡಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಹೆಸರಿನ ಹಿಂದೆ ಒಂದೊಂದು ಕಥನ, ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಜನಪದರು ತಮ್ಮದೇ ಆದ ನಿರೂಪಣೆ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಬಗೆಗೆ ಜನಪದರಲ್ಲಿ ಆಶಯವಿರುವುದು ಸತ್ಯವೇ ಸರಿ. ಇಲ್ಲಿ ರತ್ನ ಮುತ್ತುಗಳು ಬಾರೀ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಮಾರಾಟವಾಗುತ್ತಿರುವದು ನೋಡಿದರೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಸಂಪತ್ಭರಿತ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯವಾಗಿ ಮೆರೆದದ್ದು ಮರಕಳಿಸುವಂತೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದಿರುತ್ತದೆ. ರತ್ನಕೂಟದ ಐತಿಹ್ಯ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವ್ಯಾಪಾರ ವಹಿವಾಟು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಕೇಂದ್ರೀಯ ಸ್ಥಳ ಅದರೊಂದಿಗೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ವೈಭವವನ್ನು ಒಂದು ಮುಖದಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುವುದಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಮೂಲಕ ದಾಖಲೆಗಳಿಲ್ಲದ ಎಷ್ಟೋ ಅಂಶಗಳು ಕಂಠಸ್ಥ ಪರಂಪರೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಸಿಗುತ್ತದೆ. ಹಂಪೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಕಲ್ಲುಗಳು, ಮಂಟಪಗಳು, ವಿಗ್ರಹಗಳು, ಶಿಲ್ಪಗಳು ಸಹ ಸಿದ್ಧ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವೆನಿಸಿದಷ್ಟೇ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಮುಖೇನ ಅವುಗಳ ಚರಿತ್ರೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟನೆ ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಐತಿಹಾಸಿಕವಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಮಹತ್ವವೆನಿಸಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು ರಾಶಿಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಕಲ್ಲುಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಕಲ್ಲುಗಳು ಇರುವುದಕ್ಕೂ ಜನಪದರು ರಾಮಾಯಣದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರ ಕಪಿಸೇನೆಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಸೇತುವೆ ಕಟ್ಟುವಾಗ ಕಪಿಗಳೊಡನೆ ಬಂಡೆಗಲ್ಲುಗಳನ್ನು ತರಲು ಹೇಳಿದ. ಅದರಂತೆ ಕಪಿಗಳು ಕಲ್ಲು ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ತಂದವು. ಸೇತುವೆಯು ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಾಗ ಶ್ರೀರಾಮನು ಕಪಿಸೇನೆಯನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಸೇತುವೆ ಮುಗಿತ್ರಪ್ಪ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಗಳು ಸಾಕು ಎಂದ. ಆಗ ಕಲ್ಲು ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ತರುತ್ತಿದ್ದ

ಕಪಿಸೇನೆ ಅವನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಯೇ ಎಸೆದವಂತೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಬಂಡೆಗಳು ರಾಶಿ ರಾಶಿಯಾಗಿ ಬಿದ್ದಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಶ್ರೀರಾಮನು ವನವಾಸವನ್ನು ಈ ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಯ (ಹಂಪಿ)ಲ್ಲಿ ಕಳೆದನು. ಹಾಗೆಯೇ ರಾವಣನು ಸೀತೆಯನ್ನು ಅಪಹರಿಸಿದ್ದು ಆಕೆಯ ಸೆರಗು ಜಾರಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದುದಾಗಿ ಅದರ ಗೆರೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಇರುವುದಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯವೊಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಪೌರಾಣಿಕ ವಿಷಯವಾದ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಥನ ಇಲ್ಲಿ ಹೆಣೆಯಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀರಾಮನು ವಾನರ (ಕಪಿಗಳ) ಸಹಾಯ ಪಡೆದು ಲಂಕೆಗೆ ಸೇತುವೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದು ಕಾಲ್ಪನಿಕವಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ರಾಶಿ ರಾಶಿ ಕಲ್ಲುಗಳು ವಾನರ ನಾಯಕ ಹನುಮಂತನ ಪುಣ್ಯಭೂಮಿ ಹಂಪಿಯೇ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಂತೂ ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹನುಮನ ಸೆಳೆವು ಹನುಮಂತನ ತಾಯಿ ಅಂಜನಾದೇವಿಯು ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಅಂಜನಾದ್ರಿ ಪರ್ವತ ಇರುವುದು ಹಂಪಿಯ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮಹತ್ವವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಪೌರಾಣಿಕ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನೀಡಿ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಹಾಗೂ ಪೌರಾಣಿಕ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯಿಂದ ಮೆರೆದಿದೆ.

ಶಿಷ್ಟ ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ದೊರೆಯಲಾರದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಜನಪದ ಇತಿಹಾಸವಾದ ಕಂಠಸ್ಥ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಒಂದು ನಾಡಿನ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಜ ಕಂಪ್ಲಿರಾಯನ ಮಗ ಕುಮಾರರಾಮನ ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯವು ಸಾಕಷ್ಟು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕುಮಾರರಾಮನ ಜೀವನ ಕ್ರಮ, ಅವನ ಮಲತಾಯಿ ರತ್ನಾಜಿಯು ಕಾಮ ಆತುರದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಚೆಂಡು ಕೊಡದೇ ತನ್ನ ಕಾಮದಾಹ ತೀರಿಸಬೇಕೆನ್ನುವ ಹಠಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಕುಮಾರರಾಮ ಅದಕ್ಕೆ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು ಇತಿಹಾಸದ ಯಾವ ಕಡತವೂ ದೊರಕಿಸಿಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಜನಪದರ ಇತಿಹಾಸ ಇದನ್ನು ಕುಮಾರರಾಮನ ಜೀವನದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಬದುಕಿಗೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ನೆಲೆಯಂತೆ ಒಂದು ಕಥನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವುದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮಹತ್ವವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಕುಮಾರರಾಮನ ತಂದೆ ಕಂಪಿಲರಾಯ ಮೊದಲು ಹರಿಯಾಲಮ್ಮನನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗಿದ್ದು ನಂತರ ದೊಂಬರ ರತ್ನಾಜಿಯನ್ನು ಮದುವೆ ಆಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಹೆಂಡತಿ ಹರಿಯಾಲಮ್ಮನಿಗೆ ವಿರೋಧವಿರಬೇಕು. ನಂತರ ರತ್ನಾಜಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕಂಪ್ಲಿರಾಯನಿಗೆ ಒಂದಿಷ್ಟು ವಯಸ್ಸಾಗಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಕುಮರರಾಮನಿಗೆ ಮನಸೋತ ರತ್ನಾಜಿಯು ಅವನನ್ನು ತನ್ನವನನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು ಅವರು ತಮ್ಮ ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ ಗ್ರಂಥವೊಂದರಲ್ಲಿ "ಕುಮಾರ ರಾಮನಿಗೂ ರತ್ನಾಜಿಗೂ ಮಧ್ಯೆ ಲೈಂಗಿಕ ಸಂಬಂಧ ಇದ್ದಿರಬಹುದಾದ ಸಾಧ್ಯತೆಯೇ ಹೆಚ್ಚು. ಜನಪದರು ಅದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಅದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಅವರಿಬ್ಬರ ನಡುವಣ ಲೈಂಗಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದಂತೆ ಕಂಡರೂ ನಿರೂಪಣೆಗಳ ಒಳ ವಿವರಗಳು ಸಂಬಂಧದ ಪರವಾಗಿವೆ. ಕಂಪಿಲನಿಗೂ ಕುಮಾರ ರಾಮನಿಗೂ

ಮಧ್ಯೆ ಕಂಡುಬಂದ ವೈಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೂ ಇದೇ ಬಲವಾದ ಕಾರಣವಿರಬೇಕು."[೧೦] ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿವರಣೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಠಿಯನ್ನು ನೀಡುವಂತೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿ ದೊರೆತಿದೆ.

"ಕಂಪ್ಲಿರಾಯ ಮತ್ತು ಕುಮಾರರಾಮ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಜನಪ್ರಿಯ ದೊರೆಗಳಾಗಿದ್ದರು. ಇತಿಹಾಸಕಾರರು ಕಂಪಿಲನ ಹೆಸರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದರೂ ಕುಮಾರ ರಾಮನ ಹೆಸರನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕಥನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಇಬ್ಬರ ಬಗೆಗೆ ಗರಿಷ್ಠ ಮಟ್ಟದ ವಿವರಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಜನಪದರ ವಾರ್ಷಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇವರಿಗೆ ಸ್ಥಾನ ಲಭಿಸಿದೆ. ಇವರಿಬ್ಬರ ಹೆಸರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ವಿಜಯನಗರ ಪೂರ್ವದ ಅಥವಾ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದ ಯಾವ ಅರಸರು ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿಲ್ಲ"[೧೧] ಎಂಬುದಾಗಿ ಮುಂದುವರಿದು ಅವರಿಬ್ಬರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಬಗೆಗೆ ವಿವರಣೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಕಂಪಿಲರಾಯ ಮತ್ತು ಅವನ ಮಗ ಕುಮಾರ ರಾಮನ ಮೂಲ ಜಟಂಗರಾಮೇಶ್ವರ ನಂತರ ಹೊಸಮಲೆದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅರಸರಾಗಿ ಬೈಚಪ್ಪನನ್ನು ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಅವರ ಕೋಟೆ ಕಟ್ಟಿ ಆಳಿದ್ದು ಹೀಗೆ ಅವರ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕಥನ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವುದರೊಂದಿಗೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು.

ಕೋಗಳಿ, ಬಾಗುಳಿ, ಹರಪನಹಳ್ಳಿ, ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗ, ಜರಿಮಲೆ, ಕರಡಿದುರ್ಗ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ತರುವಾಯ ಪಾಳೆಗಾರಿಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಹರಪನಹಳ್ಳಿಯ ಊರಿನ ಹೆಸರಿನ ಐತಿಹ್ಯವು ಇಲ್ಲಿನ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ತೆರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಐತಿಹ್ಯಗಳು, ಒಂದು ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಹಿನ್ನಲೆಯನ್ನು ಆವಿರ್ಭಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕೋಗಳಿ ಒಂದು ಆಡಳಿತ ಕೇಂದ್ರ. ಇದಕ್ಕೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ವಿಷ್ಣುನಾಯಕನ ಪುತ್ರ ಹರಿಯಣ್ಣ ಹೆಗಡೆತನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನಿಗೆ ಹರಿಯಣ್ಣ, ಹರಿಯಪ್ಪ, ಹರಿಹರ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಹರಿಯಪ್ಪನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾದ ಒಂದು ಅಗ್ರಹಾರವೇ ಬ್ರಹ್ಮಪುರಿ ಅಂದರೆ ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ಎಂಬ ಸ್ಥಳನಾಮವು ಅಲ್ಲಿನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಬಾಗಳಿಯು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸ್ಮಾರಕಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತುಂಬಾ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿದೆ. ಇದೊಂದು ಅಗ್ರಹಾರ, ಇಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಶಿಲ್ಪಕಲೆಯ ವೈಭವ ನೋಡತಕ್ಕದಾಗಿದೆ. ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ 'ಬಾಗುಳಿ' ಐತಿಹ್ಯವು ಬರೀ ಊರಿನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಘಟನೆಯೊಂದರ ಸವಿನೆನಪಿಗಾಗಿ ಬಾಗುಳಿ ಎಂಬ ಊರೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ 'ಬಾಳ್ಗುಳಿ'ಯಾಗಿತ್ತು. ಈ ಪದವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದಾಗ ಬಾಳ್ ಎಂದರೆ ಖಡ್ಗ. ಗುಳಿ ಎಂದರೆ ತಗ್ಗು ಅಥವಾ ಕಂದಕ ಎಂದರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಅಂದರೆ ಒಂದು ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಖಡ್ಗ ಇಲ್ಲಿನ ಗುಳಿಯೊಳಗೆ ರಕ್ಷಣೆ ಪಡೆದು ಯಶಸ್ಸು ಕಂಡುದರ ನೆನಪಿಗಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಊರು. "ಚಾಲುಕ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ

[illegible]

ಪುನ:ಶ್ಚೇತನವಾಗಿರಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ಚಾಲುಕ್ಯ ಅರಸರ ಭವ್ಯ ಸ್ಮಾರಕಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೇ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು"[೧೨] ಎಂಬುದಾಗಿ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಬಣಕಾರ ರಾಜಶೇಖರ ಅವರು ತಮ್ಮ ಬಾಗಳಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳು ಗ್ರಂಥವೊಂದರಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ.

"ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಸ್ಥಾಪನೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪುನರುಜ್ಜೀವನಕ್ಕೆ ಬಾಗಳಿ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಲೀನವಾಗಿ ವಿಜಯನಗರ ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಾಗಿ ಮೆರೆಯಿತು"[೧೩] ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡನೇ ಐತಿಹ್ಯದಲ್ಲಿಯು ಸಹ 'ಬಿಟ್ಟಿಗ'ನೆಂಬ ರಾಜನು ರಾಜ್ಯ ಚುತನಾಗಿ ಕಾನಹಳ್ಳಿ ಸಮೀಪದ ಗುಡ್ಡವೊಂದರಲ್ಲಿ ಅವಿತುಕೊಂಡನೆಂದು ಅವನ ರಾಜ್ಯ ಚಿಹ್ನೆಯಾದ ಖಡ್ಗವನ್ನು ನೀರಿನ ಗುಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೂಳಿದರೆಂದು ಆದ್ದರಿಂದ ಬಾಗುಳಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಈ ಎರಡೂ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ನಿರೂಪಣೆಯಿಂದ ಬಾಗುಳಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಗೆ ರಾಜನ ಖಡ್ಗವೇ ಕಾರಣವಾಯಿತು ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯ ರಕ್ಷಣೆಯಿಂದ ಒಂದು ಊರಿಗೆ ಹೆಸರು ಬರುವ ಘಟನೆಯು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

೨. ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ

ಕನ್ನಡದ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮಹತ್ವ ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಅದರಲ್ಲೂ ಜನಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿ ಬದುಕಿಗೂ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಸ್ತುವಿಗೂ ದೈವಿಕ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯ ಮಾನ್ಯತೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಮಾನವನ ಬಹುದೊಡ್ಡ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳುತ್ತದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಬಹುಮುಖ ವಿಚಾರಗಳು ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಹತ್ತು ಹಲವು ಆಚರಣೆ, ನಂಬಿಕೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಳಿಸಿರಬೇಕು. ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಧರ್ಮ ರಾಜಾಜ್ಞೆ ಬರುವುದು ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟ ಸಾಧ್ಯವೇ ಇರಬೇಕು. ಆದರೆ ಅದು ಜನರ ಬದುಕಿನ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಭೌಗೋಳಿಕ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ನೆಲೆಗಟ್ಟಿನ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪರಂಪರೆಯು ಜಾರಿಗೆ ಬರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ. ಹೀಗೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯು ತನ್ನದೇ ಆದ ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗಿಯೂ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೇ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಲಾರಲಿಂಗ, ಎಲ್ಲಮ್ಮನಂತಹ ಮೌಖಿಕ ವೀರರು ಅಥವಾ ದೇವರುಗಳೆಂದು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನಾಯಕರಿದ್ದು ಜಿಲ್ಲೆಗೇ ಏಕೆ ಇಡೀ ನಾಡಿಗೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮಹತ್ವದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಬಸವೇಶ್ವರ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರನಂತಹ ದೈವಿಕ ದೇವಾಲಯಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಪಂಚಗಣಾಧೀಶರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ವರು ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪರಂಪರೆಗೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಇತಿಹಾಸದುದ್ದಕ್ಕೂ ರೋಚಕ ಹಾಗೂ ಅದ್ಭುತವೆನ್ನುವಂತೆ ಮೈಲಾರ-ಮಣಿಮಲ್ಲಾಸುರ ವಧೆಯ ಪ್ರಸಂಗವೊಂದನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಜನಪದರು ನಂಬಿರುವ ದೆವ್ವ, ಪಿಶಾಚಿ, ಮುನಿ, ರಾಕ್ಷಸರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಅತಿಮಾನುಷ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ರೂಪಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಆದರೂ "ಹಿಂದೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಗಳಲ್ಲಿ ಭೋಜನ ಕೂಟಗಳಲ್ಲಿ ಲೆಜೆಂಡ್ ಎಂಬ ಒಂದು ಬಗೆಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಹಾಡು ತ್ತಿದ್ದರು."[೨೮] ಅಂದರೆ ಮೊದಲು ಐತಿಹ್ಯವು ಚರ್ಚಿನಂತಹ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭ ಕಂಡಿದ್ದು. ನಂತರ ಅದರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ವಿಶಾಲವಾಗತೊಡಗಿತು.

"ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲ ಜನಾಂಗಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಬಗ್ಗೆ ತಮಗೆ ಕಂಡಂತೆ ಕತೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆ. ಆಧುನಿಕ ಮಾನವನ ಬುದ್ಧಿ ತತ್ತರಿಸುವಂತ ಅದ್ಭುತ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಆ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಡಗಿಕೊಂಡಿವೆ. ಈ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅಷ್ಟದಿಗ್ಗಜಗಳೋ, ಆದಿಶೇಷನೋ, ಆಟ್ಲಾಸನೋ ಹೊತ್ತಿರಬೇಕೆನ್ನುವ ಕಲ್ಪನೆ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಾಗಿದೆ."[೨೯] ಭೂಮಿಯ ಬಗೆಗೆ ಒಂದೇ ಅಲ್ಲ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಸೃಷ್ಟಿಯೂ ದೈವತ್ವದಿಂದಲೇ ಎನ್ನುವ ಮಾತು ಪೌರಾಣಿಕದಿಂದ ಮತ್ತು ಜನದಪರ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಹೊಸದೇನಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಭೂಮಿಯ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಬಗೆಗೆ ಅನೇಕ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಮೈಲಾರಲಿಂಗ, ಹುಚ್ಚೆಂಗಮ್ಮ (ಎಲ್ಲಮ್ಮ)ನಂತಹ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ನಾಡಿನ ಧಾರ್ಮಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಬೆರೆತುಕೊಂಡಿವೆ. ಮೊದಲು ಯಾವುದೇ ನಾಯಕ, ನಾಯಕಿಯ ಘಟನೆ ಘಟಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಮಾಯದ ಮೂಲಕ ಅಥವಾ ಅದೃಶ್ಯವಾಗುವುದರ ಮೂಲಕ ದೈವತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅನಂತರ ಅವರು ದೇವರುಗಳಾಗಿ ಹಬ್ಬ ಜಾತ್ರೆ ಆಚರಣೆಗಳ ಮೂಲಕ (ಪುನರ್ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ) ಧಾರ್ಮಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನಾಯಕರ ಪಟ್ಟಕ್ಕೇರುತ್ತಾರೆ.

ಜನರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ವೈಚಾರಿಕತೆಯ ದ್ಯೋತಕಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಐತಿಹ್ಯವು ಜನರು ನಂಬಿದ ಇತಿಹಾಸವೆಂದರೆ ಪುರಾಣ ಜನಪದರು ನಂಬಿದ ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರವಾದ ಸತ್ಯಕಥನವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಜನಪದರು ಜನಪದರ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಅರಿಯುವಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ನಮಗೆ ಮಹತ್ವ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ ಹಾಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಪುರಾಣಗಳು ದೈವತ್ವದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೀರಿರುತ್ತವೆ.

ಕನ್ನಡ ಜನಪದದ ಗದ್ಯಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ಥಾನಮಾನವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಾಡಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಹಬ್ಬ, ಹುಣ್ಣಿಮೆ, ಜಾತ್ರೆ, ಆಚರಣೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳ ಮೂಲಕ ಜೀವಂತಿಕೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ಬಳ್ಳಾರಿಜಿಲ್ಲೆಯ ಹೂವಿನಹಡಗಲಿ ತಾಲೂಕಿನ ಮೈಲಾರದಲ್ಲಿ ಮೈಲಾರನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ, ಮಹಿಮೆ, ಸಾಹಸ, ಪವಾಡವನ್ನು ಗೊರವರು ಅಭಿನಯಿಸಿ ತೋರಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷ. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅನನ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಾರೆಂಬು ದಷ್ಟೇ ಮುಖ್ಯವಾಗುವುದು. ಮೋರಗೆರೆಯ ಊರಿನ ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ಜಲ್ಲೆಯು ಧಾರ್ಮಿಕತೆಯ

ಬೀಡಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೋರಗೆರೆಯು ಹಗರಿಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿ. ಇಲ್ಲಿ ಪಂಚಪೀಠಗಳ ಪ್ರತೀಕದಂತೆ ಪಂಚಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವುದು ಧಾರ್ಮಿಕತೆಗೆ ಇಲ್ಲಿನ ಮಾನ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಮೋರಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ 'ವಿಭೂತಿಕಟ್ಟೆ'ಯ ಐತಿಹ್ಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ನೆಲೆಯಾಗಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀಕವೆಂಬಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಚಾಲುಕ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೋರಗೆರೆ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮ ಪ್ರಭುದ್ಧಮಾನಕ್ಕೇರಿತು. ಶೈವ ಧರ್ಮದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತಂತೆ. ವೀರಶೈವರಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕಾಗುವ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ಮೋರಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ತಯಾರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯಾಕೇಂದ್ರದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಕಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ರಂತೆ. ಅದಕ್ಕೆ ವಿಭೂತಿಕಟ್ಟೆ' ಎಂದು ಹೆಸರು ಇದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಗೋವನ್ನು ಸಾಕಿ ಗೋವಿನ ಸಗಣಿಯಿಂದ ಪವಿತ್ರ ವಿಭೂತಿಯನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಮಾರಾಟ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಬರೀ ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮವೊಂದೇ ಪ್ರಚಲಿತವಿರದೇ ಜೈನ ಕೇಂದ್ರವೂ ಆಗಿತ್ತು. ಇಂದು ಜೈನರ ದೇವಾಲಯದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಗುಡಿ ಇರುವುದು ಕಾಣಬಹುದು. ಇದನ್ನು ಜೈನರ ತೀರ್ಥಂಕರಲ್ಲಿನ ಯಕ್ಷ - ಯಕ್ಷಿಣಿಯರಿಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದು ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಶೈವ ಮತ್ತು ಜೈನ ಧರ್ಮೀಯರ ಬಗೆಗೆ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಹಂಪೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ಮಹಾನವಮಿ ದಿಬ್ಬ' ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜನಜೀವನದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉನ್ನತಿಯಂತೆಯೇ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸರ್ವಧರ್ಮಗಳ ಸಮನ್ವಯದ ರೂಪ ಪಡೆದ ಮಹಾನವಮಿಯು ಬಹಳ ಅದ್ದೂರಿಯಿಂದ ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಜನರು ''ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಹಬ್ಬಗಳನ್ನು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ನಾಡಹಬ್ಬವಾದ ನವರಾತ್ರಿಯನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ, ವಿಜಯನಗರದ ಮಹಾನವಮಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ನೆಲೆವೀಡು ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಸಿರುಗುಪ್ಪ ತಾಲೂಕಿನ ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಡಸಿದ್ದೇಶ್ವರ ಪುರಾತನ ಮಠವಿದೆ. ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರನು ಮೋಟುಗೋಡೆಯ ಮೇಲೆ ಸವಾರಿ ನಡೆಸಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.

ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆ, ಪೋಷಣೆಗಾಗಿ ಮೋರಗೆರೆಯಲ್ಲಿ ಶೈವಧರ್ಮ ಪಂಚಪೀಠಗಳ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಪಂಚಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವುದು ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಎಂಬುದಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀ ಸಾಮಾನ್ಯರು ಪಂಚಪೀಠಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ದರ್ಶನ ಪಡೆಯುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗಬಹುದಾದ ಕಾರಣ ಆ ಪೀಠಗಳ ಪ್ರತಿರೂಪವೆಂದು ಇಲ್ಲಿಯೇ ದರ್ಶನ ಪಡೆದು ಪುನೀತರಾಗುವ ಉದ್ದೇಶ ಇರಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೆ ಮೊಹರು ಹಾಕುವುದು ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿತ್ತಂತೆ. ಹಿಂದೆ ಬಂಗಾರದ ನಾಣ್ಯಗಳಿಗೆ ಮೊಹರು ಹಾಕುವುದು ನಾಣ್ಯ ಚಲಾವಣೆಗೆ ತರುವ ಸ್ಥಳವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಊರಿಗೆ ಮೊಹರಗೆರೆ, ಮೊರಗೆರೆ ಎಂಬ ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯವು ಲಭ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿಯು ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಂದು ಊರು. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಕೋಡಿಹಳ್ಳಿ ಪ್ರದೇಶದ ಬಾವಿಯೊಂದನ್ನು 'ಅಜ್ಜಣ್ಣನ ಬಾವಿ'ಯೆಂದೇ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಬಾವಿಗೆ ಮತ್ತು ಗೊಲ್ಲರಹಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿರುವ ವೀರ ಅಜ್ಜಣ್ಣನಿಗೆ ನೇರ ಸಮಬಂಧವಿದೆ. ಅಜ್ಜಣ್ಣನೆಂಬ ಗೊಲ್ಲರ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವನು ಕುರಿಗಳನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಒಮ್ಮೆ ಕುರಿಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸುತ್ತಾ ಬಾವಿಯ ಹತ್ತಿರ ಹೋದನು. ಅಲ್ಲಿ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಕಪಿಲೆ (ಏತ ನೀರು ಎತ್ತುವ) ಹೊಡೆಯುವವನಿಗೂ ಅಜ್ಜಣ್ಣನಿಗೂ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಏರುಪೇರಾಗಿ ಹೋಯಿತು. ನಿನ್ನ ಅಹಂಕಾರ ಸರಿಯಲ್ಲ ನಿನ್ನ ದುರಂಹಕಾರಕ್ಕೆ ನೀನೇ ಆಹುತಿಯಾಗುವೆ ಎಂದನು. ಅದರಂತೆ ಬಾವಿಯ ಎದುರೇ (ದರಿ) ಕುಸಿದು ಎತ್ತುಗಳು ಸೇರಿ ಅವನು ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದನು. ತದನಂತರ ತಾನೇ ಅದೇ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿ ಕಿಟನೇ ಕಿರಿ ಹಾರಿ ಜನರಿಗೆ ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಯವಾದನಂತೆ. ಒಮ್ಮೆ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ನಾನು ದೇವರಾಗಿರುವೆ ನನ್ನ ಪೂಜಿಸಿದರೆ ನಿಮಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಗೊಲ್ಲರ ಯಜಮಾನನಿಗೆ ಹೇಳಿದಂತಾಗಲು ಅಂದಿನಿಂದ ಆತನನ್ನು ಪೂಜಿಸಲು ಗುಡಿಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಆತನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರಂತೆ. ಹೀಗೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸ ಪುರುಷನಾಗಿ ನಂತರ ಪೌರಾಣಿಕ ಪುರುಷನೋ ಅಥವಾ ದೈವಾಂಶಸಂಭೂತನೋ ಆಗಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ.

ಮೋರಗೆರೆಯ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಗುಡಿಯ ದ್ವಾರಬಾಗಿಲ ಬಗೆಗಿರುವ ಐತಿಹ್ಯ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಕುತೂಹಲಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ವಿಗ್ರಹಮೂರ್ತಿಯು ಬಂಗಾರದ್ದಾಗಿದೆ. ಒಮ್ಮೆ ಕಳ್ಳರು ದೇವರ ವಿಗ್ರಹವನ್ನೇ ಕಳವು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯಾಣ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಕಳ್ಳರಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣದೇ ಹೋದವು. ಕಳ್ಳರು ದೇವರ ಮಹಿಮೆ ಬಹಳಷ್ಟಿದೆ. ನಾವು ದೇವರನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಮಾರಾಟ ಮಾಡಿದರೆ ನಮಗೆ ಸಾವು ಖಚಿತವೆಂದು ಹೆದರಿದರು. ತಾವು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿಗೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಟ್ಟು ತಾವುಗಳು ಕ್ಯಾದಿಗಿಹಳ್ಳಿ ತಾಳೆಮರದ ಹತ್ತಿರ ಆಲೋಚಿಸಿ ನಮಗೆ ಕಣ್ಣು ಬಂದರೆ ನಿನ್ನ ಗುಡಿಗೆ ದ್ವಾರಬಾಗಿಲು ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂದು ಅಂದುಕೊಂಡರಂತೆ. ಕಳ್ಳರಿಗೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣಿಸಿದವು. ರಾತ್ರಿಯೋ ರಾತ್ರಿ ಬಂದು ಒಂದೇ ದಿನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರ ಗುಡಿಗೆ ದ್ವಾರಬಾಗಿಲು ಕಟ್ಟಿಸಿದರೆಂದು ಐತಿಹ್ಯವೊಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಜೈನರು ತಮ್ಮ ಮೂಲದೇವಾಲಯ ಗಳನ್ನು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಗೊಳಿಸಿ ಶ್ರದ್ಧಾ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕುಲದೈವಗಳಿಗೆ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಯ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದರಂತೆ ಕಳ್ಳರ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಜೈನರು ಶ್ರದ್ಧಾಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಗುಡಿಯ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಂಡಿರುವುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೇವ, ದೇವರುಗಳ ರಕ್ಷಣೆ ಮುಖ್ಯವೆಂಬುದು ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳ ನಾಶ ಸಲ್ಲದು ಎಂಬುದು ಐತಿಹ್ಯದ ನೀತಿಯಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮೂಲೆ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಮಹತ್ತರವಾದ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಮೂಲಕ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜನಪದರ ಪ್ರಮುಖ ಆರಾಧ್ಯ ದೈವವಾಗಿ ಶಿವ ಮತ್ತು ಶೈವಸಂಬಂಧಿ ದೇವತೆಗಳೆಂಬ ಅಂಶ ಹಲವು ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಂದ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಾದರೂ ವೈಷ್ಣವ ಸಂಬಂಧಿ ದೈವ ನೆಲೆಗಳು ಮತ್ತು ಜೈನ ಸಂಬಂಧಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ಇವೆ ಎಂಬ ಅಂಶವು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಸಂಡೂರಿನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯು ಶಿವಪಾರ್ವತಿಯರ ಪುತ್ರ. ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ಬಗೆಗೆ ಇರುವ ಪೌರಾಣಿಕ ಮತ್ತು ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ಆತನು ಸ್ತ್ರೀ ವಿರೋಧಿಗೆ ಕಾರಣ ಏನೆಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ‘ಸಂಡೂರು’ ಪುರಾಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಕಂದ ಪಟ್ಟಣ, ಸ್ಕಂದಪುರವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಸ್ಕಂದಪುರಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಲೂ ಲೋಹಗಳ ಕೋಟೆಯಂತೆ ಪರ್ವತಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೇವಾಧಿ ದೇವತೆಗಳು, ಕಿನ್ನರರು, ಕಿಂಪುರುಷರು, ಗಂಧರ್ವರು ನೆಲೆಸಿದ್ದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ‘ಸುವರ್ಣಗಿರಿ’ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಶಿವಸುತನಿಂದ ಮಾತ್ರ ಹತನಾಗಬೇಕೆಂದು ಶಿವನಿಂದ ವರಪಡೆದು ತಾರಕಸುರನು ಇಲ್ಲಿ ದೇವಾನುದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಕೊಡಲು ಆರಂಭಿಸಿದ. ಈ ರಾಕ್ಷಸನ ಹಿಂಸೆ ತಾಳಲಾರದೆ ದೇವತೆಗಳು ಶಿವನ ಮೊರೆ ಹೋದರು. ಶಿವನು ತನ್ನ ಸುತನಾದ ಷಣ್ಮುಖ (ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ) ನಿಗೆ ಈ ಲೋಹಾಚಲದಲ್ಲಿಯೇ ದೇವ ಸೇನಾಧಿಪತಿ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ತಾರಕಾಸುರನನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ. ಶಿವನ ಆಜ್ಞೆಯ ಮೇರೆಗೆ ತಾರಕಸುರನನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದ. ನಂತರ ಲೋಹಾದ್ರಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಂತೆ ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳ ಬೇಡಿಕೆಯಂತೆ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಲೋಹಾದ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆನಿಂತು ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಯಿತು”[೧೬] ಹೀಗೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶೈವಧರ್ಮ ಶಿವಪುತ್ರ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿ ಧಾರ್ಮಿಕತೆಯ ಮಹತ್ವ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ.

ಹಂಪೆಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನು ಸಹ ಶಿವನ ಮತ್ತೊಂದು ರೂಪ ಹಂಪಮ್ಮ ಅಥವಾ ಪಂಪಾಬಿಕೆಯ ಪಾರ್ವತಿಯಾಗಿ ಶೈವ ಪರಂಪರೆ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ತುಂಗಾಭದ್ರನದಿಯು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಪವಿತ್ರ ನದಿಯಾಗಿ ಗಂಗಸ್ನಾನ ತುಂಗಾಪಾನ ಎಂಬ ಜನಪದ ನಾಣ್ನುಡಿಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗಿದೆ. ಈ ನದಿಯ ತೀರದಲ್ಲಿ ಶೈವಧರ್ಮ ಪ್ರಬುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತದೆ.

‘ಕುರುಗೋಡು’ ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯಸ್ಥಳ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿನ ದೊಡ್ಡ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಿಂದ ಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆದಿದೆ. ‘ಕುರುಗೋಡು’ ಎಂಬ ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯವೂ ಅಲ್ಲಿನ ಬಸವೇಶ್ವರನ ಕಿರಿದಾದ ಕೋಡಿನಿಂದಾಗಿ ಈ ಊರಿಗೆ ಕಿರುಗೋಡು ಎಂಬ ನಾಮಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆಯೆಂದು ನಂತರ ಅದು ಕುರುಗೋಡು ಎಂದಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದಾಗಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಸ್ಥಳದ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಹೀಗಿದೆ. ಒಂದೊಮ್ಮೆ ಗೌಡರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ದನ ಕಾಯುವವನಿದ್ದ. ಅವನು ದಿನಾಲು ದನಗಳನ್ನು ಕಾಡಿಗೆ ಮೇಯಿಸಲು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ

ಪ್ರತಿದಿನ ಒಂದು ಆಕಳು (ಹಸು) ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಹಾಲುಣಿಸಿ ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಮನೆಗೆ ಬಂದ ಆಕಳು ಹಾಲು ಕೊಡದೇ ಇದ್ದಾಗ ಗೌಡರ ಮನೆಯವರು ದನಗಾಯಿ ಮೇಲೆ ಆರೋಪಿಸತೊಡಗಿದರು. ಆಕಳು ಹಾಲು ಕುಡಿದು ಕಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಒಡಮೂಡಿದ ಬಸವೇಶ್ವರ ದಿನದಿನಕ್ಕೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದ್ದುದಾಗಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಗೌಡರು ಊರಿನ ಗಣ್ಯರಿಗೆ ವಿಷಯ ತಿಳಿಸಿ ಗುಡಿಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದರು. ಆದರೆ, ಬಸವೇಶ್ವರನ ಮೂರ್ತಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾನೆ ಇತ್ತು. ಅದಕ್ಕೆ ನೆತ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಮೊಳೆ ಬಡಿಯಲಾಗಿದೆ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ದೊಡ್ಡ ಬಸವೇಶ್ವರನಿಗೆ ಕಿರಿದಾದ ಕೋಡುಗಳು ಇವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಕಿರುಗೋಡು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದು ಅದು ಕುರುಗೋಡು ಎಂದಾಗಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಗೌಡರ ಮನೆಯ ಆಕಳು ಹಾಲು ಕೊಡುತ್ತಿರುವುದು. ನಂತರ ಬಸವೇಶ್ವರ ವಿಗ್ರಹ ಹಾಲು ಕುಡಿದು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವುದು ನೋಡಿದರೆ ಶೈವಧರ್ಮದ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರದ ಸೂಚನೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ರೀತಿ, ಕುರುವತ್ತಿ ಬಸವೇಶ್ವರ, ಹೊಳಲು ವೀರಭದ್ರೇಶ್ವರ, ಅಂಬಳಿಯ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ ಗಳ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ವೀರಶೈವ ದೇವಾಲಯಗಳಿಂದ ಶೈವಧರ್ಮದ ಪ್ರಬುದ್ಧತೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಹೋನ್ನತಿಯನ್ನು ಕಂಡಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ವೇದ್ಯವಾಗುವ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶ. ಅಲ್ಲದೆ ದೈವ, ದೇವರುಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವುದು ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಮೂಲಕ ಒಂದು ಧರ್ಮದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಮೈಲಾರದ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನು ಸಹ ಶಿವನ ಅವತಾರ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಈಗಲೂ ಮೈಲಾರದೇವರ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದ ತುಂಬೆಲ್ಲಾ ಹರಡಿವೆ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಕರ್ನಾಟಕದ ತುಂಬೆಲ್ಲಾ ಜನರ ಮನದಲ್ಲಿ ನೆಲೆನಿಂತು ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ಮತ್ತು ಜನಪದರ ಸಂಬಂಧ ಗಾಢವಾದುದು. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮೈಲಾರವೇ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ಮೂಲಸ್ಥಳ. ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ಇಡೀ ಭಕ್ತಕೋಟಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆತನ ಭಕ್ತರು ಏಳುಕೋಟಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ತಿರುಗುತ್ತಾರೆ. ಮೈಲಾರನು ತಿರುಪತಿ ತಿಮ್ಮನ ತಂಗಿಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತಾನೆ ಆತನಿಂದ ಏಳುಕೋಟಿ ಹೊನ್ನನ್ನು ಸಾಲವಾಗಿ ಪಡೆದಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ತಿಮ್ಮಪ್ಪನಿಗೆ ಹೊನ್ನನ್ನು ವಾಪಸ್ಸು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವಾದ ಕಾರಣ ಮೈಲಾರನು ನನ್ನ ಭಕ್ತರು ಏಳುಕೋಟಿ ಕೊಟ್ಟಾಗ ನಿನಗೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದ ಮೈಲಾರ. ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರು ಏಳು ಕೋಟಿ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ ನಿನ್ನ ಶನಿ ಹರಿಯಲಿಲ್ಲ ನಿನ್ನ ಭಕ್ತರು ಸದಾ ನನ್ನ ಹೊನ್ನಿನ ಸಾಲವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ನನ್ನನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿ ಎಂದು ತಿಮ್ಮಪ್ಪನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಏಳುಕೋಟಿ, ಏಳುಕೋಟಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ಭಕ್ತರು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಹಿನ್ನಲೆಯಾಗಿದೆ.

ದೇವತೆಗಳಿಂದ ವಿಚಾರ ತಿಳಿದು ಅವತಾರ ಪುರುಷನಾಗಿ ಬಂದು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. "ಶಿವನಿಂದ ವರಪಡೆದ ಮಣಿ-ಮಲ್ಲಾಸುರರು ವರ ಪಡೆಯುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಏಳು

ಕೋಟಿ ಭಕ್ತಗಣಂಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಾಗ ಮಾತ್ರ ನಮ್ಮ ಸಂಹಾರ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿ ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರಂತೆ."[೧೭] ಹೀಗಾಗಿ ರಾಕ್ಷಸರು ಸಹ ಶಿವನಿಂದ ವರಪಡೆದು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಏನು ಇಲ್ಲಿ ಮಣಿ-ಮಲ್ಲಸುರರು ತಮಗೆ ಬೇಕಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹಾವಳಿ ಮಾಡತೊಡಗಿದ ರೆನ್ನಬೇಕು. ಆದರೆ ಅದು ಅತಿಯಾದಾಗ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವುದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಘಿಕ ಜೀವನ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ರೀತಿ ನೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉನ್ಮುಖವಾದ ಉತ್ತಮತ್ವವೇ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಾತೃಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಮರೆಯಲಾಗದ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಎಂದು ಪ್ರಖ್ಯಾತವಾದ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದದ್ದು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯಷ್ಟೇ ಧಾರ್ಮಿಕತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಮಹತ್ವ ಪಡೆದಿದೆ.

ದೈವ, ದೈತ್ಯರ ಮಧ್ಯೆ ಸಂಘರ್ಷವು ನಡೆದು ದೈವಕ್ಕೆ ವಿಜಯ ದೊರಕಿದಾಗ ದೇವರ ಸ್ವರೂಪ ಪಡೆದು ಪೂಜೆಗೊಳಗಾಗುವ ಮೈಲಾರನ ಪ್ರಭಾವ ಇಡೀ ನಾಡಿನಾದ್ಯಂತ ಗೊರವ, ಗೊರವಿಯರು, ಮೈಲಾರನ ಪ್ರತಿರೂಪದಂತೆ ಇದ್ದಾರೆ. ಶಿವನು ವೇಷ ಧರಿಸಿ ಹೋರಾಟ ಮಾಡಿದ ವಿವಿಧ ಅವತಾರಗಳೇ ಇಂದು ಭಕ್ತರು ಆತನ ಅವತಾರದಲ್ಲಿ ಕರಡಿ ಗೊರವ, ನಾಯಿ ಗೊರವ ಮುಂತಾದ ಗೊರವರಾಗಿ ಗೊರವ ಪರಂಪರೆ ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ.

ಶಿವನು ಮೈಲಾರನ ರೂಪ (ಮಾರ್ತಾಂಡ ಭೈರವನ) ವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕಂಬಳಿಯ ನಿಲುವಂಗಿ, ಮುಂಡಾಸು, ಕೊರಳಿಗೆ ಕವಡಿ, ಡಮರುಗ, ತ್ರಿಶೂಲ, ದೋಣಿ, ಗಂಟೆ, ಬಂಡಾರಚೀಲ ಮುಂತಾದವು ಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದನು. ವಿಷ್ಣುವೇ ಹೆಗ್ಗಪ್ಪನಾಗಿ ಸೇನಾಧಿಪತಿಯಾಗಿ ನಂದೀಶ್ವರನು ಕುದುರೆಯಾದನು. ಸೈನಿಕರೆಲ್ಲಾ ನಾಯಿಗಳಾದರು ಇವರ ಸಮೂಹವೆಲ್ಲ ಸೇರಿ ಹನ್ನೊಂದು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದರು. ಮಾನವರಿಗೆ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ನೆಲೆಸುವಂತೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು.

ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದುದರಿಂದ ಮಲ್ಲನ-ಅರಿ-ವೈರಿ = ಮಲ್ಲಾರಿ ಎಂಬುವ ಹೆಸರು ಪಡೆದನು. ಮಲ್ಲಾರ ದೇವರು ಇರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಮೈಲಾರವೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ಎನ್ನುವುದು ವಾಡಿಕೆ. ಪಾರ್ವತಿಯೇ ಗಂಗಿಮಾಳಮ್ಮ ನಂದೀಶ್ವರನೇ ಕುದುರೆಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷ. ಆದರೆ ಶೈವಾರಾಧನೆಯಿಂದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲ ಜಾತಿಯವರು ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ಭಕ್ತರಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಜಾತಿ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲ ಜಾತಿಯವರು ಮೈಲಾರನ ಒಕ್ಕಲುಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ.

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಲಾರಲಿಂಗ, ಎಲ್ಲಮ್ಮ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನಾಯಕರುಗಳ ಹುಟ್ಟು, ಸೃಷ್ಟಿಯು ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರವಾದರೂ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಮುದಾಯದ ಬದುಕಿನ ಚಿತ್ರಣ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ವಲಸೆ ಬಂದು ನೆಲೆಸಿದವರಲ್ಲಿ ನಾಯಕರೇ ಇರಬೇಕು.

ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಡಾ. ಹಿ.ಚಿ.ಬೋರಲಿಂಗಯ್ಯನವರು ನಮ್ಮ ದೇವತೆಗಳ ಉಗಮ ಪಶುಪಾಲನೆ ಮತ್ತು ಕೃಷಿ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಆಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ತಮ್ಮ ಕರ್ನಾಟಕದ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗಳು ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವೊಂದರಲ್ಲಿ ವಿವರಣೆ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಆರ್ಯರ ಪ್ರಭಾವದ ನಂತರ ಪುರುಷ ಪ್ರಧಾನ ಕುಟುಂಬಗಳಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿತವಾಗತೊಡಗಿದ ಮೇಲೆ ಸ್ತ್ರೀ ದೇವತೆಗಳ ಮಹತ್ವ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಾ ಬಂದ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗಳ ಬದಲಾಗಿ ಶಿಷ್ಟದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಭಾವ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು. ಅದೇನೇ ಇರಲಿ ಮಾರಮ್ಮ, ಊರಮ್ಮ, ಬಳ್ಳಾರಿ ದುರುಗಮ್ಮ, ಕರಿಯಮ್ಮನಂತಹ ದೇವತೆಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವಂತವುಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ಹಿಂದೆ ಪರಶುರಾಮ ತನ್ನ ತಂದೆ ಜಮದಗ್ನಿ ಆಜ್ಞೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವಂತ ತಾಯಿ ರೇಣುಕೆಯ ತಲೆಯನ್ನು ಕಡಿದು ಹಾಕುವ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂತು. ತಂದೆಯ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಮೀರುವಂತಿಲ್ಲ. ಪರುಶುರಾಮ ಕೊಡಲಿಯಿಂದ ತಾಯಿ ರೇಣುಕೆಯನ್ನು ಕಡಿದುಹಾಕಿದ. ರೇಣುಕೆಯ ರುಂಡದ ಚೂರುಗಳು ಬಿದ್ದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೆರಡರಂತೆ ಹೊಸ ತಲೆಗಳಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವು. ಹೀಗೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ತಲೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವು. ಉಳಿದ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ತಲೆಗಳ ಗತಿಯೇನು. ಅವುಗಳೆಲ್ಲಾ ಗ್ರಾಮ ದೇವತೆಗಳಾಗಲೆಂದು ಪರಶುರಾಮ ವರ ನೀಡಿದ. ಅದರಂತೆಯೇ ರೇಣುಕೆಯ ತಲೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಬಂದ ತಲೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗಳಾದವು."[೧೮] ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ದೇವತೆಯ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣಳಾದ ರೇಣುಕೆಯು ಮತ್ತು ಉಚ್ಚೆಯಿಂದ ಸಿದ್ದರನ್ನು ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಉರುಳಿಸಿದ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗದ ಉಚ್ಚಂಗೆಮ್ಮ ಇರುವುದು ಈ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ. ಹೀಗಾಗಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪರಂಪರೆಗೆ ಕಳಸಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.

"ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕದ ಒಂದು ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾದೇಶ್ವರ, ಮಂಟೇಸ್ವಾಮಿ ಕಾವ್ಯಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆ. ಮಧ್ಯ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪೂರ್ವಭಾಗದ ತುಮಕೂರು ಮತ್ತು ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ದಟ್ಟವಾಗಿರುವ ಕಾಡುಗೊಲ್ಲರ, ಮ್ಯಾಸಬೇಡರ ಅನಕ್ಷರಸ್ಥ ಸಮುದಾಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವೀರರನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾವ್ಯಗಳು ಅತ್ಯಂತ ವಿಶಿಷ್ಟವೂ, ಕಾಡುಗೊಲ್ಲರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವೀರರಾದ ಎತ್ತಪ್ಪ-ಜುಂಜಪ್ಪ, ಮ್ಯಾಸಬೇಡರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವೀರರಾದ ಜಗಲೂರು ಪಾಪನಾಯಕ ಗಾದ್ರಿಪಾಲ ನಾಯಕ. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಮ್ಮ-ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ್ನು ಕುರಿತು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲದೆ, ಸಮಾಜದ ಶೋಷಿತ ಜಾತಿಗಳನ್ನು ಸಂಘಟಿಸಿ ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಂದೋಲವನ್ನು ರೂಪಿಸಿದ ಬಸವಣ್ಣನವರನ್ನು ಕುರಿತು ಜನಪದ ಕಾವ್ಯ ರಚಿತವಾಗಿರುವುದು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಇದೆ."[೧೯] ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದುಬಂದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನಾಯಕರು ಇಂದು ದೈವಾಂಶಸಂಭೂತರಾಗಿ ಪೂಜೆಗೊಳಗಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಡೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಬೊಮ್ಮಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಲಿಕುಂಟೇಶ್ವರನ ಬಗೆಗಿನ ಐತಿಹ್ಯವೊಂದು ಹೀಗಿದೆ. ಹನುಮಂತಪ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು ಹುಲಿಕುಂಟೇಶ್ವರ ಎಂಬುದಾಗಿ ಹೆಸರು ಬಂದ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯ ಇದೆ. ಗೊಲ್ಲರ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನಿಗೆ ಬಹುಕಾಲದ ಹಿಂದೆ ಹುಲಿಯ ಪೆಳೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು.

ಅಲ್ಲಿಂದ ವಿಜೃಂಭಣೆಯಿಂದ ತಂದು ದೇವರನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿ ದೈವಿಕ ಪ್ರಚಾರದಿಂದ ಪ್ರಖ್ಯಾತಗೊಂಡ ಈ ಭಾಗದ ಹೆಸರಾಂತ ದೈವವಾಗಿ ನೆಲೆಗೊಂಡು ಧಾರ್ಮಿಕ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ನೀಡಿದೆ. ವಿಷ್ಣುವಿನ ದೇವಾಲಯಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಗುಣಸಾಗರದಲ್ಲಿ ವೇಣುಗೋಪಾಲ, ಮಹಾಭಾರತದ 'ಏಕಚಕ್ರಿನಗರ' ಪ್ರತಿನಿಧಿಸಿದರೆ ನಂತರ ಕೈವಾಲಪುರದ ಅನಂತಶಯನ ದೇವಾಲಯ, ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕಿನ ಅನಂತಶಯನಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಗ್ರಹ ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೂವಿನ ಹಡಗಲಿ ತಾಲೂಕಿನ ಹೊಳಲು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ವಿಗ್ರಹ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದಿದೆ. ಆದರೂ ವಿಷ್ಣು ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯ ಕೈಗೊಂಡಿರುವುದು ವೈಷ್ಣವ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಕಾನಾಮಡುಗು ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯವು ಒಂದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ವೀರಶೈವ ಮಠ ಮತ್ತು ದಾಸೋಹ ನಿತ್ಯವೂ ನಡೆಯುವ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು. ಕಾನಾ ಎಂದರೆ ಅನ್ನ ಎಂದು, ಮಡುಗು ಎಂದರೆ ಇಡು ಎಂದರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನ್ನವನ್ನು ಇಡುವ ಸ್ಥಳವೇ ಕಾನಾಮಡುಗು ಎಂದು ಐತಿಹ್ಯ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಕಾನಾಮಡುಗಿನಲ್ಲಿರುವ ಮಾಸ್ತಿಮ್ಮ ಒಬ್ಬ ಊರದೇವತೆಯಾಗಿ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುವುದು ವಿಶೇಷವೇ ಸರಿ. ಮಾಸ್ತ್ಯಮ್ಮನು (ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯ) ಗೊಲ್ಲರ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು. ಅವಳು ಗಂಡನ ಅನ್ಯೆತಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದಳು. ಅಲ್ಲದೇ ಪ್ರತಿಭಟನೆ ಸಹ ಮಾಡಿದಳು. ಕೊನೆಗೆ ವೀರತನದಿಂದ ಆತನಿಂದ ದೂರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಳು. ಸತ್ಯವತಿಯಾಗಿ ದೇವತೆಯಾದ ಮಹಾಸತಿ ಮಾಸ್ತಮ್ಮಳಾಗಿ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾಳೆ. "ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವ ಮಾಸ್ತಮ್ಮಗಳು ಮಹಾಸತಿಯರಾದ ತ್ಯಾಗಜೀವಿ ಮಹಿಳೆಯರ ನೆನಪಿನ ಆಕೃತಿಗಳು. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾರಮ್ಮನದು ದಲಿತವರ್ಗದ ಹೆಣ್ಣು ಉತ್ತಮ ಜಾತಿಯ ಪುರುಷರನ್ನು ವರಿಸಿದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ಅಗ್ನಿಗೆ ಆಹುತಿಯಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಐತಿಹ್ಯದ ಹಿನ್ನಲೆಯನ್ನು ಪಡೆದ ಅನೇಕ ಮಾಸ್ತ್ಯಮ್ಮ ಅಥವಾ ಮಾರಮ್ಮಗಳ ಹಬ್ಬ ಆಚರಣೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಈ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ "ಗಂಡು ದೇವತೆಗಳ ಸೃಷ್ಟಿ, ಬೇಟೆ ಮತ್ತು ಕೃಷಿ ಪಶುಪಾಲನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿಯೇ ಆಯಿತೆಂದು ಹೆಣ್ಣು ಗಂಡನ ಸೃಷ್ಟಿ ಬಟ್ಟಿಗೆ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹೆ"[೨೦] ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತರ್ಕಬದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು.

"ಮೈಲಾರನು ವಲಸೆಗಾರ ಕುರುಬ ದೈವ ಎಂಬುದನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಖಚಿತಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಕುರುಬರೇ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮೈಲಾರನ ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೆ."[೨೧] ಇಂದು ಸಹ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕುರುಬರು ಕುರಿಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಲು ವಲಸೆ ಬರುತ್ತಿರುವುದು ಪ್ರಚಲಿತ ವಿಷಯವೇ ಸರಿ. ತುಂಗಭದ್ರಾ ನದಿಯ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಹಿರೇಮೈಲಾರದ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಾದ ಕಪ್ಪತಗುಡ್ಡ, ಕುರುವತ್ತಿ, ಹೊನ್ನತಿ, ಹೊಳಲು, ಗುತ್ತಲು ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನತೆಗೆ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದ ಕಡೆ ಕುರಿಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಲು ವಲಸೆ ಬಂದವರ ನಾಯಕ

ಮೈಲಾರಲಿಂಗನೇ ಇರಬೇಕು. ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಮಲ್ಲನೆಂಬುವನ್ನು ಒಡೆಯನಾಗಿದ್ದ ಇಬ್ಬರ ಮಧ್ಯ ಸಂಘರ್ಷವೇರ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಮೇಲುಗೈ ಸಾಧಿಸಿದ ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ಅಧಿಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದಿರಬೇಕು. ಮೈಲಾರ ಮಣಿ-ಮಲ್ಲಾಸುರರ ಐತಿಹ್ಯ ಒಂದು ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಒಂದುಬಗೆಯ ತಿಳುವಳಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಸುತ್ತವೆ. "ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಕೋಟಿ-ಚೆನ್ನಯರ ಐತಿಹ್ಯವು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಬಿಲ್ಲವ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಹಿಂದುಳಿದ ವರ್ಗದ ಜನರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಿಮಾನ ಮೂಡಿಸುತ್ತದೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಚ್ಚನ್ನು ಕುದುರಿಸುತ್ತದೆ."[೨೨] ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನು ಸಹ ಜನರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಧ್ವನಿಸುತ್ತಾನೆ ಸಹ.

ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಧಾರ್ಮಿಕತೆ, ಐತಿಹಾಸಿಕತೆಯು ಲಿಖಿತ ದಾಖಲೆಗಳಿಗಿಂತ ಮತ್ತು ಅದು ಏನನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿರುವುದೋ ಅದಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವ ನೀಡಿ ಮಹತ್ತರ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಧಾರ್ಮಿಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಈ ಬಗೆಯ ಹಲವು ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಧಾರ್ಮಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕೇಂದ್ರಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತವೆ.

೩. ಸಾಮಾಜಿಕ

ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯವೆಂದರೆ, ಸಮಾಜದ ಉಪಯುಕ್ತತೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು. ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಬರೆದವರ ಅಥವಾ ಬರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವರ ಹೊರತುಪಡಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಐತಿಹ್ಯ ಎನ್ನುವ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಥನ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ನಾಡಿನ ಜನಪದರು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಚರಿತ್ರೆಯ ವಿರುದ್ಧದ ಜನಪದ ಚರಿತ್ರೆಯೊಂದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕೆರೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸು ಬಾವಿಯಂ ಸವೆಸು ದೇವಾಗಾರಮಂ ನಿರ್ಮಿಸು, ಸಜ್ಜೆಯೋಳ್ ಸಿಲ್ಕಿದ ಅನಾಥರಂ ಬಿಡಿಸು ಮಿತ್ರಂಗಿಂಬುಗೈ - ಎಂಬ ಹಂಪಿಯ ಶಾಸನೋಕ್ತ ಹೇಳಿಕೆ ಮನುಷ್ಯನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಮಾಡಲೇಬೇಕಾದ ಬಹುಮುಖ್ಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಈ ಶಾಸನ ಬೆರಳುಮಾಡಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಒಂದು ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ಹಿಂದೆ, ದೇವಸ್ಥಾನದ ಸ್ಥಾಪನೆಯ ಹಿಂದೆ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಬದುಕಿನ ಹಿಂದೆ ಅವಿಭಕ್ತ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ತನು-ಮನ-ಧನಗಳನ್ನು ತೃಣವೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ತ್ಯಾಗಮಾಡಲು ಮುಂದಾಗಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಐತಿಹ್ಯಗಳು ತುಂಬಾ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತವೆ.

ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕಿನ 'ಧಣಾಯನಕನಕೆರೆ' ಐತಿಹ್ಯವು ಶ್ರೀ ಸಾಮಾನ್ಯನಾದ ದನಕಾಯುವ ಧಣಾಯಕಮುದ್ದ ಎಂಬವವನಿಗೆ ಏಳು ಹೆಡೆ ಸರ್ಪವು ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡಿತಂತೆ.

ಆ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಆ ಕೆರೆಯು ಅವನ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಸಹ ಈ ಐತಿಹ್ಯ ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಏಳು ಹೆಡೆ ಸರ್ಪ ಸ್ವಪ್ನ ಸೂಚಕವಾಗಿಯೇ ಅವನಿಗೆ ಏಳು ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ ಹೊನ್ನ ದೊರೆಯಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಧಣಾಯಕಮುದ್ದನು ಏಳೂರ ವಡ್ಡರ ಕರೆಯಿಸಿ, ಏಳು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನು. ಹೀಗಾಗಿ ದನಕಾಯುವ ಮುದ್ದ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಈ ಕೆರೆಗೆ ದನನಾಯಕನಕರೆ ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಅವನು ದನಕಾಯುವ ಕಾಯಕ ಮಾಡುತ್ತಿರುವವನು ಕೆರೆಯೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯದ ಮಾತು ತಾನೆ? ಆದರೆ ಸ್ವಪ್ನದ ಪ್ರಕಾರ ನಿಧಿ ಸಿಕ್ಕಿರಬಹುದೇ? ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಿಜಾಮರು ವಿಜಯನಗರವನ್ನು ಏಳು ಬಾರಿ ದೋಚತೊಡಗಿದಾಗ ಎಲ್ಲಾ ಜನರು ತಮ್ಮ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಗೊತ್ತಾದ ಗವಿ, ಗುಡ್ಡ, ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೂಳಿಡುತ್ತಿದ್ದುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟ ಸಂಪತ್ತು (ಹಣ) ಧಣಾಯಕ ಮುದ್ದನಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿರಬೇಕು. ಅವನು ನಿಸ್ವಾರ್ಥ ಗುಣದವನಾಗಿದ್ದು, ಸಮಾಜದ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದಿಷ್ಟು ಕಳಕಳಿಯಿರಬೇಕು. ಜನರಿಗೆ ದುಡಿದು ಉಣ್ಣಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಕೆರೆಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿರಬೇಕು. ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯೊಂದು ಕಟ್ಟಿಸುವಲ್ಲಿ ಧಣಾಕಮುದ್ದನು ಶ್ರಮಿಕವರ್ಗದ ನಾಯಕನೇ ಇರಲೂಬಹುದು. ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಮರಣವನ್ನಪ್ಪಿರಲೂ ಬಹುದಾದರೆ ಜನಪದರು ಆತನ ಬಗೆಗೆ ಇರುವ ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಕೆರೆಗೆ ಹೆಸರು ಇಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದ್ದು, ಈ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಲು ಒಬ್ಬ ನಾಯಕನನ್ನು ನೇಮಿಸಿರಬೇಕು. ಆತನು ಕಟ್ಟಿಸಿದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನ ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬಹುದೆ? ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಹಿತಬಯಸುವುದು ಮತ್ತು ಶ್ರಮದಿಂದ ಉತ್ತಮ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು ಸ್ಮರಿಸುವುದು ಜನಪದರ ಸಕಾರತ್ಮಕ ಗುಣವೇ ಅನ್ನಬೇಕು.

ಹೀಗಾಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಹಲವು ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಘರ್ಷ, ಸಾಮ್ಯತೆ, ತ್ಯಾಗ, ಬಲಿದಾನ, ಅನ್ಯಾಯಕ್ಕೊಳಗಾದಾಗ ಶಾಪಕೊಡುವ ಬಗೆಗಿನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಮಹತ್ವದ ಜನಪದ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತವೆ.

ಕಾನಾಮಡುಗುವಿನ 'ಮಾಸ್ತ್ಯಮ್ಮ'ನ ಐತಿಹ್ಯದಲ್ಲಿ, ಅವಳು ಕೆಳಸಮುದಾಯದಿಂದ ಬಂದ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು. ಗಂಡನ ಅನೈತಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸಹಿಸದೇ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ತನ್ನ ಗಂಡನಿಂದ ದೂರಾಗಿ ಪೂರ್ವದ ಕಡೆಯಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾಳೆ. ಗಂಡನ ಸಂಬಂಧಿಗಳು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದಾಗ ಇಲ್ಲಿ ಜೋಗಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಇದು ಒಂದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಐತಿಹ್ಯವಾಗಿದೆ. ಪುರುಷ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅವಳ ಅಸಮಾನತೆ

ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಅವಳು ಎದುರಿಸುವ ಅಗಾಧ ಆತಂಕಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಡ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಿಗಳು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕೆ ಯತ್ನಿಸುವುದು ಸ್ತ್ರೀ ಶೋಷಣೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. "ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪರ್ಯಾಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಾಗಿ ಕತೆ ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹೆಣ್ಣೊಬ್ಬಳಿಗೆ ದೈನಂದಿನ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ತನಗಾದ ನೋವು, ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ತೋರಲಾಗದಂತಹ ಅಧಿಕಾರ ಸಂಬಂಧಗಳು ತಮ್ಮ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂರಚನೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಹೀಗೆ ವಾಸ್ತವ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸಲಾರದ ಸ್ಥಿತಿ ಆಕೆಗೆ ಅನೇಕ ಒತ್ತಡಗಳನ್ನು ತರುತ್ತದೆ."[೨೩] ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಕ್ಷುದ್ರ ಕೆಲಸ ಮೋಸ ಹೋಗದ ಮಹಿಳೆಯೊಬ್ಬಳು ಅಸಹಾಯಕತೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಕಾನಾಮಡುಗುವಿನ ಪರಿಸರದ ಜನರು ಆಕೆಯನ್ನು ಬೆಂಬಲಿಸಿರಬೇಕು. "ಪುರುಷ ಸ್ಥಾಪಿತ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯ ಪುರುಷ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಮತ್ತು ಅದು ಅಸಹಾಯಕ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಲು ಹೆಣೆದ ನಿರ್ಬಂಧರೂಪೀ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾನೂನುಗಳನ್ನು ಏಕಕಾಲಕ್ಕೆ ಉಲ್ಲಂಘಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಾಸ್ತಮ್ಮ ಅನೈತಿಕತೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವ ಧ್ವನಿ ಮತ್ತು ಛಲಗಾರಿಕೆ ವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡಿದೆ. ಲೌಕಿಕ ಬದುಕಿನ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಅಂತ:ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಲೆಕ್ಕಿಸದೇ ಓಡಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಓಡುವಾಗ ಬಿದ್ದು ಸತ್ತವರ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಕರಿಕಲ್ಲುಗಳಾಗಿರುವುದು ಜನ ಇಂದಿಗೂ ಮಾಸ್ತಮ್ಮ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ಸ್ವಲ್ಪ ದೂರದಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಇಂದು ಕಾಣಬಹುದು. ಇದು ಆಕೆಯು ಶಾಪ ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಡೀ ಸಮಾಜದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಶೋಷಣೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಟ ಮಾಡಿದ ಸ್ತ್ರೀಯೊಬ್ಬಳು ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮಡಿದಿರಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಸ್ತ್ಯಮ್ಮಳಾಗಿ ಇತಿಹಾಸದ ಮಹಾಸತಿ ಕೊನೆಗೆ ಪೌರಾಣಿಕ ಅಂಶವನ್ನು ಪಡೆದು ದೈವವಾಗಿ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದು ನಾಡಿನಾದ್ಯಂತ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಕಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ದೈವ, ದೇವರು ಇರುವ ಬಗೆಗಿನ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಮತ್ತು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಬಲಿಕೊಟ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಗುಣಗಾನಕ್ಕೆ ಪೂಜಿಸತೊಡಗುತ್ತಾರೆ. ಇತಿಹಾಸದ ಯಾವುದೇ ಸ್ಮಾರಕಗಳು ಹಾಳಾಗದೇ ಉಳಿಯುವಂತೆ ದೈವೀಕರಿಸಿ, ಭಯ ಭಕ್ತಿಯ ಮನೋಭಾವನೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಾಸ್ತ್ಯಮ್ಮನ ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯಪರ ಹೋರಾಟ ಮಾಡಿ ಮಡಿದಿರುವುದು ನಿಜಕ್ಕೂ ಮೆಚ್ಚುತಕ್ಕದಾಗಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಒಂದು ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲಿನಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಅಂದಿನ ಚರಿತ್ರೆ, ಶೋಷಣೆ, ಪುರುಷಪ್ರಧಾನ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಹಾಕಿದ ಸವಾಲು ಸಮಾಜದೊಂದಿಗೆ ತನ್ನ ನಿಲುವು ತಿಳಿಸಿದ ಮಾಸ್ತ್ಯಮನ ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಯ ಮಹತ್ವ ತಿಳಿದುಬರುವುದರಿಂದ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಇತಿಹಾಸ ರಚನೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದದ್ದು ಹೆಚ್ಚು ಸೂಕ್ತ.

ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ 'ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗ'ವನ್ನು ಆಳುತ್ತಿದ್ದ ಹರಪನಹಳ್ಳಿಯ ಪಾಳೇಗಾರ ದಾದಯ್ಯನಾಯಕ ಹೊನ್ನನಾಗತಿಯನ್ನು ವಿವಾಹವಾಗಿದ್ದನು. ದಾದಯ್ಯನಾಯಕ ಹರಪನಹಳ್ಳಿಯ

ಮೊದಲನೆ ಪಾಳೆಗಾರನು ಹೌದು. ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಪಾಳೆಯಗಾರ ಜಕ್ಕಣ್ಣನಾಯಕ (ತಿಮ್ಮಣ್ಣನಾಯಕ) ಬಸವಪಟ್ಟಣದ ಕೆಂಗಣ್ಣನಾಯಕನು ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಿಗೆ ಹಾಕಲು ಬರುವುದನ್ನು ಅರಿತು ಬೀಗರಾದ ಹರಪನಹಳ್ಳಿಯ ದಾದಯ್ಯನಾಯಕರಿಗೆ ತಿಳಿಸಲಾಗಿ, ದಾದಯ್ಯನಾಯಕ ಬಸವಪಟ್ಟಣದ ಕೆಂಗಣ್ಣನಾಯಕನನ್ನು ಚಿತ್ರದುರ್ಗದಿಂದ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸಿ ಜಕ್ಕಣ್ಣನಾಯಕನಿಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಲು ಜಕ್ಕಣ್ಣನಾಯಕನು ತನ್ನ ಮಗಳು ಹೊನ್ನ ನಾಗತಿಯನ್ನು ದಾದಯ್ಯನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಮದುವೆ ಮಾಡಿದನು. ಅವನಿಗೆ ಉಂಬಳಿಯಾಗಿ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಕೆಲವು ಗ್ರಾಮಗಳು ಹಾಗೂ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಅಳಿಯ ಮಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದ. ಕೂಡಲೇ ದಾದಯ್ಯನಾಯಕ ಹಾಗೂ ರಾಣಿ ಹೊನ್ನನಾಗತಿ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬಂದು 'ಉಚ್ಚಂಗೆಮ್ಮ'ನನ್ನು ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಆರಾಧ್ಯ ದೇವತೆಯಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗವನ್ನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು.

ಒಮ್ಮೆ ಚಿತ್ರದುರ್ಗದ ಜಕ್ಕಣ್ಣನಾಯಕ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗದ ಮೇಲೆ ದಂಡೆತ್ತಿ ಬಂದಾಗ ದಾದಯ್ಯ ಆತನನ್ನು ಬಲವಾದ ಸೈನ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿಸಿದನು. ಆದರೆ ತನ್ನ ರಾಣಿ ಹೊನ್ನ ನಾಗತಿಯು ತಂದೆ ಜಕ್ಕಣ್ಣನಾಯಕನಿಗೆ ಒಳಗೊಳಗೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿದಳೆಂದು ತಿಳಿದು (ಅನುಮಾನಿಸಿ) ಹೊನ್ನನಾಗತಿ ಯನ್ನು ದೇವಿಯ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಭಾಗದ ಬತ್ತೇರಿಯಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ನೂಕಿಸಿದನೆಂತಲೂ ನೂಕಿದ (ದಬ್ಬಿದ) ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೊನ್ನಿ ಹೂಡೇವು ಎಂತಲೂ, ಮೇಲಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೊನ್ನಿಗೆರೆ ಎಂತಲೂ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಹೊನ್ನಿಹೊಂಡವೆಂತಲೂ ಈಗಲೂ ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆ ಇದೆ. ಹೊನ್ನನಾಗತಿ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬೀಳುವಾಗ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗದವರಿಗೆ 'ಗಂಡು ಹೆಚ್ಚ ಬೇಡ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗದವರಿಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಹೆಚ್ಚಬೇಡ' ಎಂದು ಶಾಪ ಕೊಟ್ಟಳಂತೆ. ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗವನ್ನು ಆಳಿದ ಪಾಳೆಗಾರ ದಾದಯ್ಯ ನಾಯಕ ಮತ್ತು ಹೆಂಡತಿ ಹೊನ್ನನಾಗತಿಯ ಮಧ್ಯೆ ನಡೆದ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಸಂಘರ್ಷವೇ ತನ್ನ ಪತ್ನಿ ಎಂಬ ಮಮತೆ ಲೆಕ್ಕಿಸದೇ ಉಚ್ಚಂಗಿದೇವಿಯ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ನೂಕಿಸಿದ್ದು. ಇಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಂಬಂಧಿ ನನ್ನ ಮಗಳ ಗಂಡ ದಾದಯ್ಯನ ಮೇಲೆ ಬಂಧುತ್ವ ಭಾವನೆ ತೊರೆದು ಯುದ್ಧ ಸಾರಿದ್ದು. ದಾದಯ್ಯನಿಗೆ ಜಕ್ಕಣ್ಣನಾಯಕನ ಮೇಲೆ ಹಗೆತನ ಹಾಗೂ ಛಲಹುಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಅದನ್ನು ತನ್ನ ರಾಣಿ ಹೊನ್ನನಾಗತಿಯ ಮೇಲೆ ಸೇಡು ತೀರಿಸಲು ಆಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ದಾಕ್ಷಣ್ಯವಾಗಿ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಉರುಳಿಸಲು ಆದೇಶಿಸಿರ ಬೇಕು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಹೊನ್ನನಾಗತಿ ತನ್ನ ತವರು ಜಯವಾಗಲೆಂದು ತಂದೆಯ ಕಡೆ ದಾದಯ್ಯನಾಯಕನ ಗುಟ್ಟು ತಿಳಿಸಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ದಾದಯ್ಯನಾಯಕನ ಮೂಢತನವೇ ಇದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು ಅರಿತೋ ಅರಿಯದೆಯೋ ತನ್ನ ರಾಣಿ ಹೊನ್ನನಾಗತಿಯ ಮೇಲೆ ಶಂಕಿಸಿ ಈ ದುಷ್ಟಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿರಬೇಕು. ಹೊನ್ನನಾಗತಿಯನ್ನು ಉನ್ನತೀಕರಿಸಿ ಹೊನ್ನನಾಗತಿ ಝರಿ, ಹೊನ್ನಿಹೊಂಡ ಎಂದು ಜನಪದರು ಹೊನ್ನನಾಗತಿಯನ್ನು ದೈವೀಕರಿಸುವುದು ಅವಳು ಒಂದು ಸಶಕ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದವಳಾಗಿರಬೇಕೆನೋ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವಿಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಿದಾಗ "ಹುಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಗಂಡು ಚಿತ್ರದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೆಣ್ಣು ಹೆಚ್ಚದಿರಲಿ"

ಎಂದು ಹೊನ್ನನಾಗತಿಯು ಕೊಡುವ ಶಾಪ ಅವಳ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಂತಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ ತನ್ನ ತವರು ಆ ಊರಿನ ಜನಕ್ಕೆ ಹೆಣ್ಣು ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಯಾರಿಗೆ ಕೊಡಬೇಕು ಎಂಬ ಅರಿವೇ ಇಲ್ಲದವರು ಅಂತಹವರಿಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಹೆಚ್ಚು ಬಾರದು ಕಟುಗರ ಕೈಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹೆಣ್ಣಿನ ಕುಲ ಕೋಟಿಗೆ ಒಂದು ಸವಾಲು ರೀತಿಯ ಹೇಳಿಕೆಯೊಂದು ಮುಕ್ತವಾಗಿ ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ.

ಹೀಗಾಗಿ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗದ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಕೆಳಗುರುಳಿದ ಹೊನ್ನನಾಗತಿಯ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿ ಪುರುಷ ಪ್ರಧಾನ ಸಮಾಜದ ದೌರ್ಜನ್ಯವನ್ನು ಹೆಣ್ಣಿನ ಶೋಷಣೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಹ ನೋಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇದು ಒಬ್ಬ ಪಾಳೆಗಾರನ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಚರಿತ್ರೆಯಾದರೂ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ದಾಖಲು ಆಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಿರೂಪಣೆಯ ಮೂಲ ಐತಿಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಬಂದ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಘಟನೆಯನ್ನು ಚರಿತ್ರೆಯಂತೆ ಬಿಚ್ಚಿಡುತ್ತದೆ. ಪಾಳೆಗಾರರು ಪ್ರಭುತ್ವವಾದಿಗಳು ಮತ್ತು ಕಠೋರ ಹೃದಯಿಗಳೆಂಬುದು ಹೊನ್ನನಾಗತಿಯ ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಘಟಿಸಿದ ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಷಮತೆಯೇ ಕಾರಣವೆನ್ನಬೇಕು. ಇದು "ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದ ಆರಂಭಿಕ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಘರ್ಷಣೆಗಳು, ಬಿಕ್ಕಟುಗಳು ಅದರಲ್ಲೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ವರೂಪದ ಘರ್ಷಣೆಗಳು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದ್ದವು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಮಾನಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿತು."[೬] ನಮ್ಮ ಜನಪದ ಅನುಭಾವಿಗಳು ಕಥನರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸಾಮಾಜಿಕ, ಐತಿಹಾಸಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು (ಅಂದರೆ ದಾಖಲೆಗಳಿಲ್ಲದ) ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡಲು ನೆರವಾಗಬಲ್ಲದು ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಾತಿಲ್ಲ.

ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿ 'ಕಂಪಣ' ಎಂಬುವನು ಒಬ್ಬನಿದ್ದನಂತೆ. ಅವನ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಜಾತಿ ಇಲ್ಲದ ಜಾತಿಯವನೊಬ್ಬನಿದ್ದ. ಅವನ ಹೆಸರು ವಕ್ಕಲು ಮುದ್ದೇಗೌಡ. ಮುದ್ದೇಗೌಡನ ಹೆಂಡತಿ ಗೌರಮ್ಮ. ಈ ದಂಪತಿಗಳಿಗೆ ಏಳು ಜನ ಮಕ್ಕಳು. ಆರನೆಯವನು ಹಳವೇಗೌಡ ಮತ್ತು ಏಳನೆಯವಳು ಸತವಂತಿ. ಕಂಪಣ್ಣ ರಾಜನ ಮಗನು ಸತವಂತಿಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಡುತ್ತಾನೆ. ಕೋಪಗೊಂಡ ಕಂಪಣ್ಣನು ಮಗನ ತಲೆ ಕತ್ತರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಜಾತಿ ಇಲ್ಲದ ಜಾತಿಯವರನ್ನು ಕಾವೇರಿ ದೇಶಕ್ಕೆ ಓಡಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಹಂಪಿ ಹೊಳೆ ಉಕ್ಕಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ. ಸತವಂತಿಗೆ ದಾರಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕಂಪಣ್ಣ ರಾಜನನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಈ ಐತಿಹ್ಯವು ಕಂಪಿಲ ಮತ್ತು ಕುಮಾರರಾಮರ ಸುತ್ತ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಂತಿದೆ. ಹಂಪಿ ಹೊಳೆಯು ಇಲ್ಲಿಯು ರಾಕ್ಷಸ ದೈವವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಕಂಪಿಲನ ಮಗ ಕುಮರರಾಮರು ಸಹ ಈ ಬಗೆಯ ಕೆಳಸಮುದಾಯದ ದೊಂಬರ ರತ್ನಾಜಿಯನ್ನು ವರಿಸಿದ್ದು, ಅವರು ಕಾಮುಕತನದ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಜಾತಿಪದ್ಧತಿ ಎನ್ನುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪಿಡುಗು ಅಂದು ತನ್ನ

ಮಗನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸುವಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ವರ್ಣವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಬೇರೂರಿತ್ತು. ಯಾವುದೇ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದರೆ ಊರಿಂದಲೇ ಆಚೆಗೆ ಹಾಕಲು ಕಾರಣ ಯಾರು ಎಂಬುದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುವ ವ್ಯವಧಾನ ಇರದೇ ಸಾಮಾಜಿಕ ಶ್ರೇಣಿಕೃತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಸಮಾಜದ ಕೆಳಸ್ತರದ ಸತವಂತಿಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟಿದ್ದು ಅಲ್ಲದೇ ಆಕೆಯನ್ನು ಕಾವೇರಿ ದೇಶಕ್ಕೆ ಓಡಿಸುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಕೆಳಜಾತಿಯರನ್ನು ಊರಿಂದ ಆಚೆಗೆ ಇಡುವ ಅನಿಷ್ಟ ಪದ್ಧತಿಯು ಇತ್ತೆಂಬುದು ಕಂಪಣ್ಣನ ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಹೊಸಪೇಟೆಯ ಸಮೀಪ ಇರುವ ರಾಯಕೆರೆಯ ಬಗೆಗೆ ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ, ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಲು ಕಂಟ್ರಾಕ್ಟ್ ಮಾಡಿದ (ಹಿಡಿದ) ವಡ್ಡರಶಾಪದಿಂದ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಎಂತಹ ಮಹಿಳೆಯಾದರೂ ನೀರು ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವುದು ಸತ್ಯ ಸಂಗತಿ. ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಜನರಿಗೆ ನೀರಿನ ಸೌಲಭ್ಯ ಸಿಕ್ಕು ಜನರು ಪೈರು ಬೆಳೆದು ಸಮೃದ್ಧ ಜೀವನ ನಡೆಸುವುದಾದರೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಸಾರ್ಥಕವಾದಂತೆ. ನಾವು ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಗಳಿಂದ ಜನಪದ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ಕಂಡಿರಬಹುದಾದ ಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಊರಿನ ಗೌಡನ ಮಗನೋ ಅಥವಾ ಸೊಸೆಯನ್ನು ಕೆರೆಗೆ ಹಾರವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ಮೌಖಿಕ ಕಾವ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಗತಿ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೆರೆಗೆಹಾರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗೀರಥಿಯನ್ನು ಕೆರೆಗೆ ಹಾರವಾಗಿ ಕೊಡುವ ಕರುಣಾಜನ ಕಥೆಯೊಂದು ಇಲ್ಲಿ ನೆನಪಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ನಂತರ ಅದೇ ಕಥನವೊಂದರ ಮಾದರಿಯಂತೆ ಅಣಜಿಯ ಕೆರೆ ಹೊನ್ನಮ್ಮನ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಬಲಿಕೊಟ್ಟಾಗ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿ ಜನರಿಗೆ ಖುಷಿ ತರುವ ಸಂದರ್ಭಗಳು ಕೆರೆಯನ್ನು, ಬಾವಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸುವ ಸಂದರ್ಭ ಬಂದಾಗ ಕೆರೆಗೆ 'ಶಾಂತಿ' ಮಾಡಬೇಕು. ಅದು ಯಾವುದೇ ಬಲಿ ರೂಪದಲ್ಲಿರಬಹುದು. ಆಗ ಕೆರೆಯು ತುಂಬಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಜನಪದರ ನಂಬಿಕೆ ಭಾರತದ ಮನುಜರ ಅಂತಃಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತದೆ.

ರಾಯರ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿ ಹರಿಯದಿದ್ದಕ್ಕೆ ಬಲಿಕೊಟ್ಟು ಶಾಂತಿ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಶ್ರಮಿಕವರ್ಗದ ನೋವು ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ವಡ್ಡರ ಶ್ರಮಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರತಿಫಲ ಸಿಗದೇ ಹೋಗಿದೆ. ಸೆಟೆದು ಕೇಳುವ ಹಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ತಮ್ಮದಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಬಗೆಯ ಐತಿಹ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರಿಲ್ಲದೆ ಇಂದಿಗೂ ಬರಿದಾಗಿರುವುದು ಸೋಜಿಗವೆನಿಸಿದರೂ ಕೆರೆಗೆ ಬರುವ ನೀರಿನ ಮೂಲಗಳಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿದೆ. ಹೆಚ್ಚು ಗುಡ್ಡಗಳು ಸುತ್ತುವರಿದಿವೆ ಮತ್ತು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ತುಂಗಭದ್ರ ನದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ಆಣೆಕಟ್ಟು ಇರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಶೇಖರಣೆ ಕಡಿಮೆ ಇರಬಹುದು. ಆದರೆ ಶ್ರಮಿಕವರ್ಗದ ನಾಯಕನಿಗೆ ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿರುವುದು ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ಸಮಾಜಿಕ ಅಸಮಾನತೆ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ರಾಯಕೆರೆಯ ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಮುದಾಯಗಳಿಗೂ ಒಂದೊಂದು ಐತಿಹ್ಯ ಅಥವಾ ಪುರಾಣಗಳು ಇರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಒಂದು ಸಮುದಾಯದ ಮೂಲ ಜೀವನ ಕ್ರಮ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಆತ್ಮಕಥನಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನಾಯಕ ಮತ್ತು ದೈವಗಳ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಇದ್ದು ಅವುಗಳು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನಾಯಕರ ಹುಟ್ಟು, ಬೆಳವಣಿಗೆ ಮೂಲವನ್ನು ಅವರ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ.

ಮೈಲಾರಲಿಂಗನು ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚಿಂತನೆಯ ನಾಯಕನಾಗಿ ಅವನು ಮೂರು ಮಂದಿ ಹೆಂಡಂದಿರನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರತಿ ಸನ್ನಿವೇಶ, ಆತನು ಬೇಟೆಗೆ ಹೊರಡುವುದು ಒಂದು ರೀತಿಯ ಇಂಡಿಯಾದ ವಲಸೆಗಾರರ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ಮೂವರು ಹೆಂಡಂದಿರು ಬೇರೆಬೇರೆ ಜಾತಿಯವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಮೈಲಾರಲಿಂಗನು ಮಾಡಿದ ತಂತ್ರಗಾರಿಕೆ ಬಹಳ ಅದ್ಭುತವಾದದ್ದು. ಅಂತರ್ಜಾತಿಯ ಮದುವೆ ಆಗಿದ್ದು, ಜಾತಿ ಬೇಧ ತೊಡೆದು ಹಾಕುವ ಅಂಶ ಇಲ್ಲಿ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂದು ಸಹ ಮೈಲಾರನಿಗೆ ಜಾತಿ ಬೇಧದ ಅಂತರವಿಲ್ಲ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಕೆಳಸಮುದಾಯಗಳಾದ ಮಾದಿಗ, ಹೊಲೆಯರು ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ಭಕ್ತರಿರುವುದು ಒಂದು ವಿಶೇಷವೇ ಸರಿ. ಹೀಗಾಗಿ ಮೈಲಾರನಿಗೆ ಭಕ್ತರಾಗುವ ಜನಾಂಗ ಯಾವ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದರೂ ಜಾತ್ರೆ ಹುಣ್ಣಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಮಣಿಕಟ್ಟಿ'ಸಿದರೆ ಅವರು ಗೊರವ/ಗೊರವಿರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ಅವರು ದೇವರು ಅಥವಾ ದೇವರಿಗೆ ಸಮಾನಾರಾದಂತೆ. ಭಕ್ತಾದಿಗಳು ಮೈಲಾರಲಿಂಗನಿಗೆ ಹಬ್ಬ, ಜಾತ್ರೆ, ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ದೋಣಿಸೇವೆ' (ಹಣ್ಣು ತುಪ್ಪ ನೀಡಿಸುವುದು) ಎಂದು ಮೈಲಾರಲಿಂಗನಿಗೆ ಬಾಳೆಹಣ್ಣು, ತುಪ್ಪ, ಹಾಲು, ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನು ದೋಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಗೊರವರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ದೋಣಿನೀಡುಸುವುದು. ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಿತ ಮಾಡುವಾಗ ಗೊರವರು ಯಾವುದೇ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿರಬಹುದು. ಅವರು ಮೊದಲು ದೋಣಿಸೇವೆ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಉಳಿದ ಹಣ್ಣು, ತುಪ್ಪ, ಸಕ್ಕರೆಯನ್ನು ಪ್ರಸಾದವೆಂದು ಭೇದಭಾವ ಮಾಡದೆ ಭಕ್ತಾದಿಗಳು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಸಮಾನತೆಯ ಪಿಡುಗನ್ನು ತೊಡೆದುಹಾಕಿದ ಇಂಡಿಯಾದ ಮಹಾನ್ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಎನ್ನಬಹುದು. ಈ ರೀತಿಯ ಸೇವೆಗೆ ದೋಣಿ ತುಂಬಿಸುವುದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಬಳ್ಳಾರಿ ತಾಲೂಕಿನ 'ಬಸವನಕೋಡು' ಎಂಬ ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ ಕೆರೆಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದ ವಡ್ಡರನಿಗೆ ಬಳ್ಳ (ಸೇರು) ದಿಂದ ಹೊನ್ನನ್ನು ಅಳೆದುಕೊಡುತ್ತೇನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದನಂತೆ. ಕೆರೆಯು ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಮಾತಿನಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಬಳ್ಳಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಎತ್ತಿನ (ಬಸವನ) ಕೋಡು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅದರಲ್ಲಿ ಹೊನ್ನನ್ನು ಜಗನ್ನಾಥನು ಅಳೆದು ಕೊಟ್ಟನಂತೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಸವನಕೋಡು, 'ಬಸರಕೋಡು' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ ಎಂಬುದು ಐತಿಹ್ಯ. ತನಗಾದ

ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸಹಿಸದ ವಡ್ಡರನು ನಾವು ಕಟ್ಟಿದ 'ಕೆರೆಯ ಏರಿ ನಿಲ್ಲದಿರಲಿ. ಅದರಿಂದ ಬೆಳೆಯು ಬೆಳೆಯದಿರಲಿ' ಎಂದು ಶಾಪವಿತ್ತನಂತೆ. ಇಂದಿಗೂ ಕೆರೆಯು ಒಡೆದು ಹೋಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಯಾವ ಬೆಳೆಯು ಬೆಳೆಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಈ ಬಗೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ನಾಡಿನಾದ್ಯಂತ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಈ ಸಂಚಾರಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯು ಕಾಣಸಿಗುತ್ತವೆ. ಬಸವನಕೋಡು ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯ ವಡ್ಡರ ಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಜಗನ್ನಾಥನು ಹಣವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕೋಡುನಿಂದ ಕಾಸು ಅಳೆದಿರಬಹುದು. ಇದು ಸಹ ಸಮಾಜದ ಕಾರ್ಯ ಆಗಿದ್ದು ಕೆರೆಯು ಜಗನ್ನಾಥನ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಹಾಳಾಗಿರಬೇಕು. ಬಸವಣ್ಣ (ಎತ್ತು)ನನ್ನು ಪೂಜ್ಯ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಕಂಡು ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಿ ಮಾಡಿರಬೇಕು. ಆ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಈ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಸವನಕೋಡು ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿರಬೇಕು.

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ 'ಗುಣಸಾಗರ' ಒಂದು ಪುರಾಣ ಮತ್ತು ಇತಿಹಾಸ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಊರು. ಹಿಂದೆ ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸೋದರಿಯರಾದ ಮತಿವಂತಿ ಮತ್ತು ಗುಣವಂತಿ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದರಂತೆ. ಗುಣವಂತಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆರೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ನೀರು ಬಂದು ಯಾವಾಗಲೂ ನೀರು ತುಂಬಿ ರೈತರಿಗೆ, ಜನರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಉಪಯುಕ್ತವಾಯಿತು. ಈ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಸಾಗರದಂತೆ ಬತ್ತದೇ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಈ ಕೆರೆಗೆ ಗುಣವಂತಿಯ ಹೆಸರು ಸೇರಿ 'ಗುಣವಂತಿ ಸಾಗರ - ಗುಣಸಾಗರ ಎಂದು ಕರೆದರು. ಕಾಲಾನಂತರ ಈ ಕೆರೆಯ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ 'ಗುಣಸಾಗರ' ವೆಂದು ಹೆಸರು ಬಂದಿತು.

'ಗುಣಸಾಗರ' ಐತಿಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದಾದ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶಗಳೆಂದರೆ ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವ ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇಂದು ಸಹ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ವೈಷ್ಣವ ವಿಷ್ಣುವಿನ ದೇವಾಲಯ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಗುಣವಂತಿ ಮತ್ತು ಮತಿವಂತಿ ಸೋದರಿಯರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಂಬ ಐತಿಹ್ಯ ಮಾಹಿತಿ ಸತ್ಯವೆನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಿಗಬಹುದಾದ ಆಧಾರಗಳು ಇವೆ.

ಹರಪನಹಳ್ಳಿಯ 'ಚಿಗಟೇರಿ' ಗ್ರಾಮದ ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯವು ಹೀಗಿದೆ. ಮೂಲತಃ ಕುರುಬ ಜನಾಂಗ ಸಹೋದರರು ಕುರಿ ಮೇಯಿಸಲು ವಲಸೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಸಿದ್ದರು. ಅವರಿಬ್ಬರ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಹೆಸರು ಇಡಲಾಯಿತು. ಆ ಸಹೋದರರಾದ ಚಿಕ್ಕ ಮತ್ತು ಟರ್ ಎಂಬುವರು ಶಿವಭಕ್ತರಾಗಿ ಗುರುಗಳಿಂದ ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದು ಲಿಂಗಧರಿಸಿ ಲಿಂಗಾಂಗಿಗಳಾದರೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶೈವ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಶೈವಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಮತಾಂತರ ಹೊಂದಿದರು. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜನರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದುಕಿನ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಬದುಕಿನ ಬಗೆಗೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತಿಹಾಸದುದ್ದಕ್ಕೂ ಹಳ್ಳಿ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಗುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನಿಂತು ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು (ಜನಪದ ಚರಿತ್ರೆ) ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತವೆ.

ಪುರಂದರ, ಹರಿಹರ, ರಾಘವಾಂಕ ರಂತಹ ಕವಿಗಳ ಜೀವನ ಕ್ರಮ ಅವರ ಬದುಕಿನ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಬಗೆಗೆ ಹಂಪಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಈ ಕವಿಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆ ಅವರ ಮನೋಧರ್ಮವನ್ನು ತನ್ನದೇ ಆದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದು ಸಹ ನೋಡಬಹುದು. ರಾಘವಾಂಕನಿಗೆ ಮಾವನಾದ ಹರಿಹರ ಮುಸುಡಿಗೆ ಹಲ್ಲು ಉದುರುವಂತೆ ಹೊಡೆದನಂತೆ. ಆಗ ಹರಿಹರನಿಗೆ ಮೆಚ್ಚುಗೆ ಆಗುವಂತೆ ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧರಾಮ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಬರೆದೊಪ್ಪಿಸಿದಾಗ ಪುನ: ಹಲ್ಲು ಬಂದವು ಎನ್ನುವುದು ಇಲ್ಲಿನ ಐತಿಹ್ಯ. ರಾಘವಾಂಕ-ಹರಿಹರ ಮಧ್ಯೆ ಸಂಘರ್ಷವಿದ್ದದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ ಕಾವ್ಯ ಬರೆದಿದ್ದು ಹರಿಹರನಿಗೆ ಶೈವ ಪರಂಪರೆಗೆ ಕುಂದು ಉಂಟುಮಾಡಿದಂತೆ ನೋವಾಗಿರಬೇಕು.

“ಕೋಮಾಲಿ ಸಂದು ವಲಸೆಗಾರ ಕುರುಬರು ಇಲ್ಲಿನ ಮೂಲ ನಿವಾಸಿ ಮಾದಿಗರ ಮೇಲೆ ನಡೆಸಿದ ದಿಗ್ವಿಜಯದ ಕಥನವೇ ಆಗಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. “ಪಶುಪಾಲನೆಯಿಂದ ಕೃಷಿಗೆ ಬರುವ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಸಮುದಾಯಗಳು ಘರ್ಷಣೆಗೆ ಇಳಿಯುವುದು ಸಹಜ. ಆದರೆ ಕಂಚವೀರರ ಬಗೆಗಿನ ಐತಿಹ್ಯ ನೋಡಿದರೆ ಅವರಿಗೂ ಮಾನ್ಯತೆಯನ್ನು ನೀಡಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ವಿದ್ವಾಂಸರಾದ ಪ್ರೊ. ಎಸ್.ಎಸ್.ಹಿರೇಮಠರ ಪ್ರಕಾರ “ಅಸುರರೆಂದರೆ ಹೊಲೆ ಮಾದಿಗರು (೧೯೯೩ - ೯೪) ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಮೈಲಾರನ ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಆಧಾರಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಮುಖ್ಯವಾದ ಆಧಾರವೆಂದರೆ ದೇವರಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ರಥಸಪ್ತಮಿಯಂದು ನಡೆಯುವ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾದಿಗನೊಬ್ಬನು ಸ್ವತ: ಮಲ್ಲಾಸುರನಂತೆ ನಟಿಸುವುದು. ಕಂಚವೀರರು ಆತನ ತಲೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ, ಮೈಲಾರನಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುವುದನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ನಾಟಕೀಯವಾಗಿ ಅಭಿನಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹಿರೇ ಮೈಲಾರದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಣಿಕೋತ್ಸವದಂದು ಮಲ್ಲಾಸರ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಡೆಂಕನಮರಡಿಯ ಸುತ್ತೆಲ್ಲ ದಲಿತ ಹೆಂಗಸರೇ ನೆರೆಯುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಮಲ್ಲಾಸುರನ ಸಾವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಾಡುಗಳನ್ನೇ ಅಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಮಲ್ಲಾಸುರನ ಸಾವಿಗೆ ಕಾರಣರಾದ ಕಂಚವೀರರು ಮೂಲತಃ ಮಾದಿಗ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ.”[೨೫] ಬಹುಷ್ಯ ಮೈಲಾರಿನಿಗೂ ಮಲ್ಲನಿಗೂ ನಡೆದ ಹೋರಾಟದಲ್ಲಿ ಇವರು ಮೈಲಾರನ ಪರವಾಗಿ ಹೋರಾಟ ಮಾಡಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಊಹೆ ಒಪ್ಪಬೇಕೆ? ಏಕೆಂದರೆ ಮಾದಿಗ ಸಮುದಾಯ ಮಣಿ-ಮಲ್ಲಾಸುರರು ನೀಚ ಶಕ್ತಿಗಳಾಗಿರಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರ ನಾಶಕ್ಕೆ ಅವರು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿರಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಮೈಲಾರನು ಅಸುರರನ್ನು ಸಂಹಾರಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನಾಯಕನಾದ (ವೀರ)ನು. ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಘರ್ಷ ನಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಜಾತಿಯತೆ ಕಾರಣ ಇರಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಅವರ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮತ್ತು ಆ ಸಮುದಾಯದ ಆಶೋತ್ತರಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಲು ಮುಂದಾಗುತ್ತಾರೆ.

[illegible]

ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗದಲ್ಲಿರುವ 'ಉಚ್ಚಂಗಮ್ಮ'ನ ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯ. ಕಾಡುಸಿದ್ಧರು ಗಾಂಜ ಬೆರಸಿದ ಆಹಾರ ಸೇವಿಸಿ ಹೆಣ್ಣೊಬ್ಬಳ ಮೇಲೆ ಮೋಹಿಸಿದರು. ಮತ್ತೇರಿದ ಸಿದ್ಧರು ಆಕೆಯ ಮೇಲೆರಗಿದರು. ಕೋಪಗೊಂಡು ಆಕೆಯು ಉಚ್ಚೆಯನ್ನು ಒಯ್ದು ಸಿದ್ಧರನ್ನು ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಕೆಳಗುರುಳಿಸಿದಳಂತೆ. ಹೀಗೆ ಉಚ್ಚೆಯಿಂದಲೇ ಸಿದ್ದರನ್ನು ಕೆಳಗುರುಳಿಸಿದ ಆದಿಶಕ್ತಿಗೆ ಉಚ್ಚಂಗಿದೇವಿ ಎಂದು ಕರೆದರು. ಇಲ್ಲಿ ಪಾನಮತ್ತರಾದ ಕಾಡುಸಿದ್ದರು ಏಕಾಂಗಿಯಾಗಿದ್ದ ಸ್ತ್ರೀಯೊಬ್ಬಳ ಮೇಲೆ ಅತ್ಯಾಚಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ಹಾಳಾದರೆ, ಅವರನ್ನು (ಹೊಡೆ) ಉರುಳಿಸಿದ್ದು ಆಕೆಯ ಅಂತಃಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಎಂಬುದಾಗಿ ತಿಳಿದು ಆಕೆಯನ್ನು ಪೂಜಿಸತೊಡಗಿದರು. ಆಕೆಯು ಕಾಮುಕರನ್ನು ಮೆಟ್ಟಿನಿಂತು ಸ್ತ್ರೀ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀತವೆಂಬಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ಶೋಷಣೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಸ್ತ್ರೀ ಕುಲಕ್ಕೆ ಕಳಂಕ ತರದೇ ಸಿದ್ದರನ್ನು ಓಡಿಸಿದಳು. ಕೊನೆಗೆ ಶಾಪ ಕೊಟ್ಟಳು. ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಾಡುಸಿದ್ದರು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಬಂದರೆ ಹಗಲು ಮಾತ್ರ ಇದ್ದು ರಾತ್ರಿ ವೇಳೆ ಬೇರೆ ಊರಿಗೆ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಇಂದಿಗು ಸಹ ಕಾಡುಸಿದ್ಧರು ಹಿಂದೆ ನಡೆದ ಘಟನೆಯನ್ನು ನಂಬಿಕೆಯೊಂದಿಗೆ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗದಿಂದ ಹೊರಗುಳಿಯುತ್ತಾರೆ.

ಉಚ್ಚಂಗಮ್ಮನಿಗೆ ಬೆನ್ನ ಹಿಂದೆ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಉಚ್ಚಂಗಿದೇವಿಗೆ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸಲು ಪೂಜಾರಿ ತನ್ನ ಮಗುವೊಂದನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದನಂತೆ. ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುವಾಗ ಪೂಜೆಯ ಸಾಮಾಗ್ರಿಯೊಂದನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಬಂದಿದ್ದರಿಂದ ಮಗುವನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ದೇವಿಯ ಮುಂದೆ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಪೂಜೆಯ ಸಾಮಾಗ್ರಿಯೊಂದನ್ನು ತರಲು ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ದೇವಿಯು ಮುಂದೆ ಇದ್ದ ಮಗುವನ್ನು ನುಂಗಿ ಬಿಡುತ್ತಾಳಂತೆ. ಪೂಜಾರಿ ಬಂದು ನೋಡಿದರೆ ತನ್ನ ಮಗುವಿನ ಕಾಲುಗಳು ಮಾತ್ರ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದವಂತೆ. ಪೂಜಾರಿಗೆ ರಾತ್ರಿ ಕನಸ್ಸಾಯಿತು. ನನ್ನ ರೌದ್ರ ಅವರಾತದ ಮುಖಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮಂತ ಭಕ್ತರ ಪೂಜೆ ಬೇಡ. ನನ್ನ ಕೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕು. ಇನ್ನೂ ಮುಂದೆ ನನ್ನ ಬೆನ್ನಹಿಂದೆ ನನ್ನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ಎಂದಳಂತೆ. ಅಂದಿನಿಂದ ದೇವಿಗೆ ಬೆನ್ನಹಿಂದೆ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದು ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿದೆ ಎಂಬುದು ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

"ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದ ಈ ನಾಡಿನ ಜನಾಂಗಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೊಳಗೆ ನಡೆದಿರಬಹುದಾದ ಕೆಲವು ಸಮುದಾಯದ ಆಕ್ರಮಣಶೀಲ, ದಮನಶೀಲ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ದ್ರಾವಿಡರ ಮೇಲೆ ಆರ್ಯರು ನಡೆಸಿರಬಹುದಾದ ಆಕ್ರಮಣ-ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಗಳ ಕುರಿತಾಗಿ ಈಗಾಗಲೇ ಪರಾಮರ್ಶೆ ನಡೆಸಲಾಗಿದೆ. ಸಶಕ್ತರೆನಿಸಿದವರು ಅಶಕ್ತರಾದವರ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣ ನಡೆಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ."[೨೩] ದೇವಿಗೆ ಅಂದರೆ ಉಚ್ಚಂಗೆಮ್ಮನ ಮೂರ್ತಿಗೆ ತೆರೆ (ಪರದೆ)

ಎಳೆದಿರುವುದರ ಕುರಿತು ಇರುವ ಐತಿಹ್ಯ. ಉತ್ಸವಾಂಬ ದೇವಿಯು ಆದಿಶಕ್ತಿಯ ರೂಪವು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಚಿಕ್ಕವರಲ್ಲಿ ಹೆದರಿಕೆಯ ಮನೋಭಾವ ಬೆಳೆಯಬಾರದೆಂಬ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಇರಬಹುದು. ಈ ಐತಿಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಗುವನ್ನು ನುಂಗುವ ಪ್ರಸಂಗ ದೈತ್ಯಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮೆರೆದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೇವಿಯು ಭಕ್ತರನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವಳು ಭಕ್ಷಿಯಾಗುವ ಸಂದರ್ಭವಾದರೂ ಏನು ಮಗುವು ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ನೋಡುತ್ತಾ ವಿಗ್ರಹದ (ಅಂದರೆ ದೇವಿಯ) ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ತಲೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟಿರಬಹುದೇ ಅಥವಾ ದೇವಿಯ ದೈತ್ಯಾಕಾರದ ಅಂತಃಶಕ್ತಿಯಿರಬಹುದೆ? ಆದರೆ ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ದೇವಿಗೆ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ದರ್ಶನವೂ ಇರಬಹುದು ಎನ್ನಬಹುದಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಐತಿಹ್ಯ ಇಲ್ಲಿ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಶಿಲ್ಪಗಾರನಿಂದಾಗಿ ಈ ಬಗೆಯ ಐತಿಹ್ಯ ಹುಟ್ಟಿರಬಹುದು. ಜೋಗತಿಯರು ಅಂದಿನ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಆಚರಣೆ, ನಂಬಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕ ಪುನರ್ ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನಾಯಕರೆಂದರೆ ಮೈಲಾರ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಮ್ಮ ಇಡೀ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕು ಸಿಡೇಗಲ್ಲು ಒಂದು ಸ್ಥಳ. ಕೊಟ್ಟೂರಿನಿಂದ ಕೊಟ್ರೇಶ್ವರ ಗೂಳಿಯೊಂದು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಗೌಡನ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಮೇಯುತ್ತಿತ್ತಂತೆ. ಗೌಡ ಆ ಗೂಳಿಯನ್ನು ಕೊಯಿಸಿದನು. ಅದು ಸಿಡಿದು ಕಲ್ಲಾಗಿ ಬಸವೇಶ್ವರವಾಯಿತು ಎಂದು ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಸವೇಶ್ವರನ ವಿಗ್ರಹ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ರೇಶ್ವರನ ಪ್ರೇರಣೆ ಇರಬೇಕು. ಕೊಟ್ರೇಶ್ವರನ ಭಕ್ತರು ಆತನ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಬಸವೇಶ್ವರನನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರಬೇಕು. ಸಿಡೇಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಗೌಡನ ದಬ್ಬಾಳಿಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯಭಾವನೆಯು ಬಸವೇಶ್ವರ ಸ್ಥಾಪನೆಯಿಂದ ಬಂದಿರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಂತ ಹಳ್ಳಿ ಹಳ್ಳಿಯು ಬಸವಣ್ಣನ ದೇವಾಲಯ, ಹನುಮಂತನ ಗುಡಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತುಂಬಾ ಬಸವೇಶ್ವರನ ಗುಡಿಗಳು ಇದ್ದು ಶೈವರ ಪ್ರಭಾವ ಹೆಚ್ಚು ಎಂಬುದು ಸಹ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಮೂಲಕ ತಿಳಿದುಬರುವ ಸಂಗತಿ. ಪಂಚಗಣಾಧೀಶರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟೂರಿನ ಗುರುಬಸವೇಶ್ವರ, ಕೂಲಹಳ್ಳಿ ಗೋಣಿ ಬಸವೇಶ್ವರ ಹೀಗೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ತುಂಬೆಲ್ಲಾ ಮೊದಲ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬಸವೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯಗಳು ಶೈವಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕಲ್ಲೇಶ್ವರ, ವೀರಭದ್ರೇಶ್ವರಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಜಿಲ್ಲೆಯು ತನ್ನ ಹಿರಿದಾದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಹಂಪಿಯ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ನೂರೊಂದು ವಿರಕ್ತಮಠಗಳು ಇದ್ದುದಾಗಿ ಆ ಮಠಗಳು ವಿದ್ಯೆ, ದಾನ, ದತ್ತಿ, ವಿಚಾರ, ಆಚಾರವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿ ಶೈವ ಮತ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದ್ದು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮ ಪ್ರಬುದ್ಧಮಾನದಲ್ಲಿತ್ತು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿವೆ.

ಸಿರುಗುಪ್ಪ ತಾಲೂಕಿನ ಹಳೇಕೋಟೆ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿನ ವೀರಭದ್ರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಮೂಲತಃ ಎಲ್ಲಮ್ಮ ವಾಸವಾಗಿದ್ದಳಂತೆ ಎಂಬ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ವೀರಭದ್ರೇಶ್ವರ ಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ಇದ್ದನಂತೆ. ನಂತರ ಮಳೆ ಗಾಳಿಗೆ ತಡೆಯಲಾಗದೇ ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಳಗಡೆ ಗುಂಡಿನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದನಂತೆ.

ಸ್ವಲ್ಪದಿನವ ನಂತರ ಬಾರೀ ಮಳೆಯಾಯಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ವೀರಭದ್ರನು ಎಲ್ಲಮ್ಮನನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಜಾಗ ಕೊಡು ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಎಂದು ಗುಂಡಿನ ಸ್ಥಳದಿಂದ ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲೆಸಿದನಂತೆ. ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಗುಡಿ ತುಂಬ ವೀರಭದನ್ರ ಬೆತ್ತ ಜೋಳಿಗೆ ತುಂಬಿ ಹೋಗಿದನ್ನು ಕಂಡು ಆಕೆ ಆಂಧ್ರದ ಕಣಿಕಲ್ಲು ಎಂಬ ಊರಿಗೆ ಹೊರಟುಹೋದಳು. ಹೋಗುವಾಗ ನೀನು ಎಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ನೋಡುತ್ತೀಯೋ ಅಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸು ಎಂದನಂತೆ ವೀರಭದ್ರೇಶ್ವರ. ನೀನು ಹೇಳಿದಂತೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವೆ ಆದರೆ ನನ್ನ ವಾರ ಮಂಗಳವಾರದಂದು ನನ್ನ ಪೂಜೆ ನಡೆಸಬೇಕು ಅಂದು ಮಾತ್ರ ನಾನು ಗುಡಿಯಲ್ಲಿರಬೇಕು. ನೀನು ನನ್ನ ಗುಡಿಯಿಂದ ಊರ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಬೇಕು ಎಂದಳಂತೆ. ಇದು ಹಳೇಕೋಟೆ ವೀರಭದ್ರೇಶ್ವರನ ಬಗೆಗಿರುವ ಐತಿಹ್ಯ. ಇಂದು ಸಹ ಮಂಗಳವಾರದಂದು ಎಲ್ಲಮ್ಮನಿಗೆ ವೀರಭದ್ರೇಶ್ವರನ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಜೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅಂದು ವೀರಭದ್ರೇಶ್ವರನನ್ನು ಗುಡಿಯಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೋದ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಪ್ರತಿ ಮಂಗಳವಾರ ಗುಡಿಯನ್ನು ಮೂರು ಬಾರಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಇಂದು ಆ ನಂಬಿಕೆಯು ಆಚರಣೆಯ ಮೂಲಕ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಇದು ಮೂಲತಃ ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಗುಡಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಆರಾಧಕರು ಕಾಲನಂತರದಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದ್ದು ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಪ್ರಭಾವ ದಿನೇ ದಿನೇ ಕುಸಿಯುತ್ತಾ ಹೋಗಿರಬೇಕು. ವೀರಭದ್ರೇಶ್ವರ ಪ್ರಭಾವ ಹೆಚ್ಚಾದ ಕಾರಣ ಎಲ್ಲಮ್ಮ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ವೀರಭದ್ರೇಶ್ವರನ ದೇವರನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿರಬೇಕು. ಪೂರ್ವದ ಎಲ್ಲಮ್ಮನಿದ್ದ ಕಾರಣ ಪ್ರತಿ ಮಂಗಳವಾರ ಆಕೆಯ ಸ್ಮರಣೆಗೆಂದು ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಶೈವ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. "ಜುಂಜಪ್ಪ ಮತ್ತು ಅವನ ಸಮುದಾಯ ಇಂದು ವೈಷ್ಣವೀಕರಣಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿದ್ದರೂ ಜುಂಜಪ್ಪನ ಕಾವ್ಯದೊಳಗೆ ಜುಂಜಪ್ಪನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಸಮೀಕರಣ ಶೈವ ಧಾರೆಯ ವೀರಭದ್ರನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದೊಡನೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ದಕ್ಷಯಜ್ಞವನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುಲು ಶಿವನಿಗಾದ ಅಪಮಾನ ವಿರುದ್ಧ ಸೇಡು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ವೀರಭದ್ರ ಶಿವನ ಉರಿಗೋಪದ ಉತ್ಕಟ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವಾಗಿದೆ."[೨೨] ಹೀಗೆ ಶೈವಧರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವವು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಲಭ್ಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಧಾನ ದೇವತೆ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಐತಿಹ್ಯದ ಮೂಲಕ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನಾಯಕ ಮೈಲಾರಲಿಂಗ ಎಂಬ ಪುರುಷ ದೇವತೆ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಈತ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಶಿವನೇ ಈತನ ಮೂವರು ಹೆಂಡಿರು ಗಂಗಿಮಾಳು, ಕುರುಬತ್ಯೆವ್ವ, ಕೋಮಲೆಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರನ್ನು ತನ್ನ ತಂತ್ರಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು. ಅವನ ಆಕ್ರಮಣಕಾರಿ ಮನೋಭಾವ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಮೈಲಾರನು ಮಣಿ-ಮಲ್ಲಾಸುರರ ಸಂಹಾರ, ಅವನ ತಂತ್ರಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ಮತ್ತು ಹಟ್ಟದಿಂದ ಅವನ ಮದುವೆ ಇವೆಲ್ಲ ಕಾವ್ಯ, ಪುರಾಣ, ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತವೆ. "ಜಾನಪದ ಪುರಾಣ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ವಿಚಾರಗಳೇ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಆರಂಭದ ಪ್ರಗತಿಪರ ವಿಚಾರಗಳು

ಧರ್ಮಪರವೂ ಆಗಿರದೇ ಆರಂಭದ ಪ್ರಗತಿಪರ ವಿಚಾರಗಳು ಧರ್ಮ ಪರವೂ ಆಗಿರದೇ ಅವು ಮನುಷ್ಯ ಪರವಾದ ಮೌಲ್ಯಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಸಂಘರ್ಷದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹೇಳುವಂತವುಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ."[೨೮] ಜನಪದರ ಬದುಕಿನ ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತವೆ.

ಹಂಪಿಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯದ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಮಾಡುವಾಗ ಗೋಪುರದ ದ್ವಾರವನ್ನು ದಾಟುವಾಗ ದ್ವಾರದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಮೂರುವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಒಂದು ಕಲ್ಲು ಇದೆ. ಅದನ್ನು ತಳವಾರಪ್ಪನ ಕಲ್ಲು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆ ಕಲ್ಲಿನ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಐತಿಹ್ಯ ಒಬ್ಬ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯ ಅಗಸನನ್ನು ಕುರಿತಾದದು. ಅಂದರೆ ತಳವಾರಪ್ಪನೆಂಬ ಅಗಸ ಅವನು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪಿನಿಂದಾಗಿ ಕಲ್ಲಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಐತಿಹ್ಯದ ತಿರುಳು. ಪ್ರತಿ ಜಾತ್ರೆಯ ದಿವಸ ರಾತ್ರಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪೂಜಾರರು ಹಂಪಮ್ಮ-ಪಂಪಾಪತಿ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಶಯನಗೃಹಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿ ಬಾಗಿಲು ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆ ಮಾಡುವುದು ಪದ್ಧತಿ. ಶಯನಗೃಹವನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ಒಳಗೆ ಹೋಗುವ ಅವಕಾಸವಿರಲಿಲ್ಲ. ಒಮ್ಮೆ ಶಯನಗೃಹವನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡುವ ನೆಪಮಾಡಿ ಶಯನಗೃಹದ ಮಂಚದ ಕೆಳಗೆ ಅಡಿಗಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಎಂದಿನಂತೆ ಪೂಜಾರರು ಬಂದು ಹಂಪಮ್ಮ-ಪಂಪಾಪತಿಯ ವಿಗ್ರಹಗಳನ್ನು ಶಯನಗೃಹದ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬೀಗ ಹಾಕಿ ಬರುತ್ತಾರೆ. ತಳವಾರಪ್ಪ ಮಂಚದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರವಾಗಿಯೇ ಕಾದು ಕುಳಿತಿರುತ್ತಾನೆ. ಸುಮಾರು ಮಧ್ಯ ರಾತ್ರಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಂಪಮ್ಮ-ಪಂಪಾಪತಿಯರು ತಮ್ಮ ನಿಜರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಾಗಿ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹಂಪಮ್ಮನಿಗೆ ಸಂಶಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಆಕೆ ಪಂಪಾಪತಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಇದೇನೋ ನರರ ವಾಸನೆ ಬರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದೆಯಲ್ಲ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಪಂಪಾಪತಿ ದಿವ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಲು ತಳವಾರಪ್ಪನು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಪಂಪಾಪತಿಯು ತಳವಾರಪ್ಪನನ್ನು ಹೊರಗೆ ಕರೆದು ನಿನಗೆ ಏನು ಬೇಕು? ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ತಳವಾರಪ್ಪನು ನನಗೆ ಏನು ಬೇಡ. ದಿವ್ಯದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದೆ ಅಷ್ಟೆ, ಸಾಕು ಎಂದನು. ಹಂಪಮ್ಮ, ಪಂಪಾಪತಿ ನಿನಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಲಿ ಎಂದು ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದರು. ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಡು, ಹೋಗುವಾಗ ಮತ್ತೇನಾದರೂ ಹಿಂದಿರುಗಿದರೆ ನಿನ್ನ ತಲೆ ಸಿಡಿದು ಹೋಳಾಗುವುದು ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಆಗಲಿ ಎಂದು ಶಯನಗೃಹದಿಂದ ತಳವಾರಪ್ಪನು ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತಾ ಹಿಂದುರುಗಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ತಲೆ ಒಡೆದು ಹೋಳಾಗಿ, ಆ ಹೋಳುಗಳು ಕಲ್ಲಾಗುತ್ತವೆ. ಹಂಪೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ ಇದ್ದರೂ ಸಾಮಾಜಿಕತೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ತಳವಾರಪ್ಪನಂತಹ ಕೆಳವರ್ಗದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಶ್ರೀ ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗೆ ದೇವಾಲಯದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶವಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಒಂದು ವೇಳೆ ತಿಳಿದೋ ಅಥವಾ ತಿಳಿಯದೋ ಗರ್ಭಗುಡಿಯೊಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದು ಗೊತ್ತಾಗಿ

ಪ್ರಭುತ್ವವಾದಿಗಳು ಅಥವಾ ಧರ್ಮಕರ್ತರು ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಿರಲೂಬಹುದು. ಇಲ್ಲವೆಂದರೆ ತಳವಾರಪ್ಪನೆಂಬ ಅಗಸ ವಿರೂಪಾಕ್ಷನ ಗುಡಿಯೊಳಗಿನ ಏನನ್ನಾದರೂ ಕಳವು ಮಾಡಿದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಗುರಿಪಡಿಸಬಹುದಾದ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ. ಹಂಪಿಯ ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಹಂಪಮ್ಮ-ಪಂಪಾಪತಿಯರ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಶಯನ ಗೃಹದ ಮಂಚದ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು ಬಾಗಿಲು ಹಾಕಿ ಬರುವುದು ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮುಂದುವರಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವಂತಹದ್ದು. ಇಂಥ ಸಂದರ್ಭ ಶಯನ ಗೃಹವನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛಮಾಡುವ ಮತ್ತು ಶಯನ ಗೃಹದ ಮಂಚದ ಮೇಲಿನ ಹಾಸಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಒಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವ ನಿಯತ್ತಿನ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು. ಅದೇ ಏನೇ ಇರಲಿ ಅಗಸರ ತಳವಾರಪ್ಪ ಕೆಳಸಮುದಾಯದ ಪ್ರತೀಕ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಾನೆ. ಸಾಮಾನ್ಯನು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಜನಪದರು ಅವನಿಗೂ ಪೂಜ್ಯ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಕಾಣುವುದು, ಇಂದು ತಳವಾರಪ್ಪನಿಗೆ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡು ಜನ ದೈವಭಾವನೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. "ಹೀಗೆ ಒಂದು ಆಕಾರದಿಂದ ಪರಿಚಯಿಸಿದ ವಿಚಾರ, ಉದ್ದೇಶಿತ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ತಲುಪಿಸಿ ತಿಳಿದು, ತಕ್ಕ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ಉಂಟಾಗಿರಬೇಕು."[೨೯] ಜನಪದರು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವ ಹುಡುಕುವುದು ಕಷ್ಟ.

ಹಂಪಿಯ ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯದ ಪ್ರವೇಶದ್ವಾರದ ಮೊದಲನೆಯ ದೊಡ್ಡ ಗೋಪುರವನ್ನು ಹಿರಿಯರ ಗೋಪುರ ಅಥವಾ ಬ್ರಿಷ್ಟಪ್ಪಯ್ಯನ ಗೋಪುರ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಗೋಪುರವನ್ನು ಬ್ರಿಷ್ಟಪ್ಪಯ್ಯನು ಕಟ್ಟಿಸಿದನೆಂದು ಜನರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತನ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಆ ಗೋಪುರವನ್ನು ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆ. ಈ ಗೋಪುರದ ಬಗೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ಗೋಪುರ ಕಟ್ಟುವಾಗ ಕಲ್ಲು ನಿಲ್ಲದೇ ಕುಸಿದು ಗೋಪುರ ಬೀಳುತಿತ್ತು. ಪದೇ ಪದೇ ಹೀಗೆ ಗೋಪುರವು ಕುಸಿಯುತ್ತಿರುವುದಕ್ಕೆ ಹಿರಿಯರೆಲ್ಲರು ಸೇರಿ ಪಂಚಾಂಗವನ್ನು ತೆಗೆಸಿ ಜೋತಿಷ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿಸಲಾಯಿತು. ಗರ್ಭಿಣಿಯಾಗಿದ್ದ ಹಿರಿಯ ಸೊಸೆಯನ್ನು ಬಲಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಬ್ರಿಷ್ಟಪ್ಪಯ್ಯನು ಅದರಂತೆಯೇ ತನ್ನ ಹಿರಿಯ ಗರ್ಭಿಣಿ ಸೊಸೆಯನ್ನು ಗೊಡೆಯ ನಡುವೆ ಸೇರಿಸಿ ಗೋಪುರ ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಗೋಪುರ ಕುಸಿಯುವುದು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಗೋಪುರ ಕಟ್ಟಲು ಪ್ರಾಣ ನೀಡಿದ ಆ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಗೋಪುರದಮ್ಮ ಎಂದು ಹೆಸರಾಯಿತು. ಆ ಶಿಖರದಲ್ಲಿನ ಗುಂಡನ್ನು ಗೋಪುರದಮ್ಮನ ಗುಂಡು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಐತಿಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಬಲಿಕೊಡುವ ಅನಿಷ್ಟ ಪದ್ಧತಿ ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಬಂದಿರುವುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯು ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತುಂಬಿದ ಗರ್ಭಿಣಿಯನ್ನು ಯಾವುದಕ್ಕಾದರೂ ಬಲಿಕೊಡುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀಯು ಪುರುಷ ಸಮಾಜದ ತುಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅಂದು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಒಂದು ಜೀವವನ್ನು ಆಹುತಿಯಾಗಿ ಕೊಡುವ ಅನಿಷ್ಟ ಪದ್ಧತಿ ಇದ್ದದ್ದು ಸಹ ಐತಿಹ್ಯದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರಗಳನ್ನು ಐತಿಹ್ಯಗಳಂತಹ ಮೌಖಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಮೂಲ ಸಾಮಗ್ರಿಯಾಗಬಲ್ಲದು.

ಹೀಗೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಭಿನ್ನ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವಾಗ ಐತಿಹ್ಯಗಳಂತಹ ಮೌಖಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಅಗತ್ಯವೆನಿಸುತ್ತವೆ.

ಕೊನೆಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಡಾ. ಹಾ.ಮಾ.ನಾ. (ಸಂ), ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಸಂಪುಟ - ೧೦, ಪು. XVIII
೨. ಡಾ. ಟಿ.ವಿ.ವೆಂಕಟಾಚಲಶಾಸ್ತ್ರೀ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ, ಸಂಪುಟ - ೪, ಪು. ೧೩೦೩
೩. ಎನ್.ಎಂ. ರವಿಕುಮಾರ, ಡಾ. ವೃಷಬೇಂದ್ರಾಚಾರ್, ಮುನ್ನಡೆಯ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ, ಪು. ೮, ೧೯೯೮
೪. ನಾಗರಾಜ, ಪಿ.ವಿ.ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಪು. ೧೯, ೧೯೯೯
೫. ಅದೇ, ಪು. ೨೨, ೧೯೯೯
೬. ವಾಸುದೇವ ಬಡಿಗೇರ (ಲೇ), ಎಂ.ಜಿ.ನಾಗರಾಜ, ಪಿ.ವಿ.ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ (ಸಂ), ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಸಂಪುಟ - ೧೩, ಪು. ೧೮
೭. ವಾಸುದೇವ ಬಡಿಗೇರ (ಲೇ), ಎಂ.ಜಿ.ನಾಗರಾಜ, ಪಿ.ವಿ.ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ (ಸಂ), ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಸಂಪುಟ - ೧೩, ಪು. ೨೧
೮. ಎನ್.ಎಂ. ರವಿಕುಮಾರ, ಡಾ. ವೃಷಭೇಂದ್ರಾಚಾರ್ (ಸಂ), ಉಜ್ಜನಿ ರುದ್ರಪ್ಪ, ಮುನ್ನಡೆಯ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ, ಪು. ೪೯, ೧೯೯೮
೯. ಡಾ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣರೈ, ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು, ಪು. ೮೩, ೧೯೯೪
೧೦. ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪು. ೫೨, ೧೯೯೬
೧೧. ಅದೇ, ಪು. ೫೧, ೧೯೯೬
೧೨. ಬಣಕಾರ ರಾಜಶೇಖರ, ಬಾಗಳಿಯ ದೇಗುಲಗಳು, ಪು. ೧, ೧೯೯೯
೧೩. ಅದೇ, ಪು. ೧, ೧೯೯೯
೧೪. ಡಾ. ಜಿ.ವಿ.ಡಿ. ಜಾನಪದವನ್ನು ಕುರಿತು, ಪು. ೫, ೧೯೯೬
೧೫. ಡಾ. ದೇ.ಜವರೇಗೌಡ, ಜಾನಪದ ಅಧ್ಯಯನ, ಪು. ೨೧೨, ೧೯೯೧
೧೬. ಎನ್.ಎಂ.ನಾಗಭೂಷಣ, ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಪು. ೧೭೯, ೧೯೯೫
೧೭. ಡಾ. ಮಂಜುನಾಥ ಬೇವಿನಕಟ್ಟಿ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪದಕೋಶ - ೧ (ಮೈಲಾರಲಿಂಗ), ಪು. ೮, ೨೦೦೦
೧೮. ಡಾ. ಹಿ.ಚಿ.ಬೋರಲಿಂಗಯ್ಯ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗಳು, ಪು. ೪೩೪, ೧೯೮೯
೧೯. ಮೀರಾಸಾಬಿಹಳ್ಳಿ ಶಿವಣ್ಣ, ಕರ್ನಾಟಕ ಜನಪದ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳು, ಪು. ೬೮, ೧೯೯೮
೨೦. ಡಾ. ಹಿ.ಚಿ.ಬೋರಲಿಂಗಯ್ಯ, ಕರ್ನಾಟಕದ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗಳು, ಪು. ೪೩೫, ೧೯೮೯
೨೧. ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಕೂಡುಕಟ್ಟು, ಪು. ೨೩, ೧೯೯೭
೨೨. ಅದೇ, ಪು. ೧೦೪, ೧೯೯೭
೨೩. ಎ.ಎಸ್.ಪ್ರಭಾಕರ, ಬುಡಕಟ್ಟು ಬದುಕಿನ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರಗಳು, ಪು. ೭೭, ೨೦೦೦
೨೪. ಪ್ರೊ. ಎ.ವಿ.ನಾವಡ, ಒಂದು ಸೊಲ್ಲು ನೂರು ಸೊರ, ಪು. ೯೯, ೧೯೯೯
೨೫. ಡಾ. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಕೂಡುಕಟ್ಟು, ಪು. ೨೭, ೧೯೯೭
೨೬. ಡಾ. ಸುಬ್ಬಣ್ಣರೈ, ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು, ಪು. ೬೯, ೧೯೯೯
೨೭. ಎ.ಎಸ್.ಪ್ರಭಾಕರ್, ಮ್ಯಾಸಬೇಡರ ಕಥೆಗಳು, ಪು. ೧೦, ೧೯೯೯
೨೮. ಉದ್ಧೃತ: ಅದೇ, ಪು. ೧೪, ೧೯೯೯
೨೯. ದೇವೇಂದ್ರಕುಮಾರ ಹಕಾರಿ, ಜಾನಪದ ಗಂಗೋತ್ರಿ, ಪು. ೧೭, ೧೯೯೭

೭

ಸಮಾರೋಪ

೭

ಸಮಾರೋಪ

ಇಂದು ಜಾನಪದ ಅಧ್ಯಯನ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು, ಅಧ್ಯಯನಕಾರರು ವ್ಯಾಪಕ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದ ಮುಖೇನ ಹಲವಾರು ಮಗ್ಗುಲುಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಉದಾಸೀನ ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇಂದು ಗಂಭೀರ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನಗಳಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಮಹತ್ವವು ತಿಳಿಯುತ್ತಿದೆ. ಮೌಖಿಕವಾಗಿ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ನಗರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಕೊಂಡಿರುವ ಗಾದೆ, ಒಗಟು, ಒಡಪು, ಒಡಬು, ಕಥೆ, ಹಾಡು, ಐತಿಹ್ಯ ಮುಂತಾದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಕಾರಗಳು ತಮ್ಮದೇ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಶಿಷ್ಟಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲೆಂಬಂತೆ ತನ್ನ ಛಾಪನ್ನು ಮೂಡಿಸಿವೆ. ಯಾವುದೇ ಶಿಷ್ಟವೆನ್ನಬಹುದಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಂಪರೆಗೆ ಜಾನಪದದ ಪ್ರಭಾವ, ಪ್ರೇರಣೆಯಿರುವುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಅಂತೆಯೇ ಜನವಾಣಿ ಬೇರು ಕವಿವಾಣಿ ಹೂ ಎಂದಿರುವುದು. ಇದರರ್ಥ ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯೆಂಬುದು ಕೇವಲ ಶಾಬ್ದಿಕವಾದ ಮಾತಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ ಅದೊಂದು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ. ಚರಿತ್ರೆಯ ಕೊಂಡಿ; ಸಮಾಜದ ಬೇರು. ಜನಪದರ ಬಾಯಿಯಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿದ ಮಾತು ಕೇವಲ ಶಾಬ್ದಿಕ ಆಡಂಬರವಲ್ಲ; ಅದೊಂದು ಜೀವನಾನುಭವ. ಆ ಮೂಲಕ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಸರದ ಘಟಕವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸಮೂಹ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರೀಕೃತಗೊಳ್ಳುತ್ತಲೇ ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವೆಂಬುದು ಮೈದಳೆಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ದಿನಂಪ್ರತಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಂಡ

ಅನುಭವವೇ ಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿ ಒಡಮೂಡುತ್ತದೆ. ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯದಂತೆ ಜಾನಪದದ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಯಾವುದೇ ವ್ಯಾಕರಣದ ಹಂಗಿಲ್ಲ. ಅದು ತಾನೇ ವ್ಯಾಕರಣವಾಗಿ ಅಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುವಂತಹುದು. ಇದರಿಂದ ಉತ್ಪಾದನೆಯಾಗುವ ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರಗಳೂ ಜಾನಪದರ ಕಲಾ ಕೌಶಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟ ಅಪೂರ್ವ ಕೃತಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಜಾನಪದರ ಈ ಬಗೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ವಸ್ತುವೆಂದರೆ ಜೀವನವೇ. ಇಲ್ಲಿ ಅಲೌಕಿಕ ಜಗತ್ತಿನ ವರ್ಣನೆಗೆ ಮಿಗಿಲಾಗಿ ಲೌಕಿಕದ ಅರಿವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಂತೆಯೇ ಜಾನಪದ ಸತ್ವಯುತವಾದದ್ದು.

ಜಾನಪದದ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಗಾದೆ, ಒಗಟು, ಒಡಬು, ಕಥೆ, ಒಡಪು, ಹಾಡುಗಳಿಗೆ ತನ್ನದೇ ಆದಂತಹ ಮಹತ್ವವಿದೆ. ಅದರಂತೆ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಹತ್ವದ ಗುಣಗಳಿವೆ. ಐತಿಹ್ಯವೆಂಬುದು ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು, ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ, ಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಆರೋಪಿಸಲಾದ ಇತ್ಯಾತ್ಮಕ ಕಥಾನಕವೆನ್ನ ಬಹುದು. ಅಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಥಿತಗೊಳ್ಳುವ ಸಾಮಗ್ರಿಯು ತನ್ನ ಮೂಲ ರೂಪಿಕೆಯ ಮುಖೇನ ಅಂತರಂಗದ ಗುಣಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಕಥನದ ಮೂಲಕ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಕಥಿತ ಸಾಮಗ್ರಿ ಹಾಗೂ ಪರಿಸರದ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಈ ಎರಡೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೆಸೆಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಐತಿಹ್ಯದ ಕಥಿತ ಜಗತ್ತೇ ಒಂದು ಅದ್ಭುತ ಲೋಕವೆನ್ನಬಹುದು. ಜಾನಪದದ ಎಲ್ಲ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿ ಕೊಂಡೇ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುವ ಈ ಐತಿಹ್ಯವು ಜೀವನಾನುಭವ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಅಂಗವಾಗಿಯೇ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಐತಿಹ್ಯವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಒಂದು ಘಟನೆ, ವ್ಯಕ್ತಿ, ಸ್ಥಳವನ್ನು ತನ್ನ ಮೂಲ ಆಕರವನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡೇ ಸಾಗುವಂಥದ್ದು. ನಮ್ಮ ಗ್ರಾಮೀಣ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಭೌತಿಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಅದನ್ನು ಇದ್ದಂತೆಯೇ ಹೇಳುವುದು ಸಪ್ಪೆಯೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಸಮಷ್ಟಿ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಬೌದ್ಧಿಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಥೆಯನ್ನೇ ಹೆಣೆಯುವುದು ಅವರಿಗೆ ಸಂತಸದ ವಿಷಯ. ಈ ಕುತೂಹಲ ಭಾರತದಾದ್ಯಂತ ಏಕರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಇದು ಸಮಕಾಲೀನ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಆಯಾಮಗಳನ್ನು ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಲೇ ಬರುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಆಯಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಿಸರದ ಅನ್ವಯ ಬದಲಾಗುವ ಸಮಾಜದ ಮನೋಧರ್ಮವನ್ನು ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಅರಿಯಬಹುದು. ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬುದು ನೆಪಮಾತ್ರ. ಇದು ಚಲನಶೀಲಗುಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಒಂದು ಸಮಾಜ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಚರಿತ್ರೆ ಮುಂತಾದ ಸಂಗತಿಗಳಿಗೆ ಬದ್ಧವಾಗುತ್ತಲೇ ಅದನ್ನು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ತನ್ನ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಸಾಮಗ್ರಿಯಾಗಬಲ್ಲದು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೆ ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸ್ಥಾನವಿದೆ.

ಐತಿಹ್ಯವೊಂದರಲ್ಲಿ ಗಾದೆ, ಒಗಟು, ಒಡಪು, ಒಡಬು, ಕಥೆ, ಹಾಡು, ನಂಬಿಕೆ, ಆಚರಣೆ ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಐತಿಹ್ಯದ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಪ್ರಕಾರಗಳೆಲ್ಲವುಗಳ ಸಾಧ್ಯತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಆದರೂ ಒಂದು ಶಿಸ್ತಿನ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವು ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಐತಿಹ್ಯ ಹೇಳುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಮೇಲೆಯೂ ಕಥಾಹಂದರವೆಂಬುದು ಹೇಗೆ ಒಂದು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಐತಿಹ್ಯವನ್ನು ಕಥಿಸುವ ನಿರೂಪಕರಿಂದ ಅಧ್ಯಯನದ ಮನಶ್ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಿದ್ಧಾಂತ ರೂಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಲಿಂಗಾಧಾರಿತ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಪರಿಸರದ ಕೆಲವಾರು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಐತಿಹ್ಯವೆಂಬುದು ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಒಂದು ಭಾಗಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಆದರೆ ಅದೊಂದು ಚರಿತ್ರೆಯೂ ಹೌದು. ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೂ ಹೌದು. ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವಲ್ಲಿ ಲಿಖಿತ ಮೂಲಾಧಾರಗಳೊಂದಿಗೆ ಭೌತಿಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೇ ಬೆನ್ನತ್ತುವ ಚರಿತ್ರೆಕಾರರು ಮೌಖಿಕ ಆಕರಗಳ ಕಡೆ ಗಮನಹರಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಚರಿತ್ರೆಯು ಕೆಲವಾರು ಕೊರತೆಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾಗಲಾರದೆನ್ನಬಹುದು. ಉಳಿದೆಲ್ಲಾ ಆಕರಗಳಿಂದ ಇತಿಹಾಸದ ಕೆಲವು ಸಂಗತಿಗಳು ಹೊರಬೀಳದೇ ಮೌನವಾದಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯವು ನೆರವಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಂತೆಯೇ ಚರಿತ್ರೆಯ ಇತರೆ ಆಕರಗಳಂತೆ ಇದೂ ಕೂಡ ಮುಖ್ಯ ಆಕರವಾಗಿದೆಯೆನ್ನಬಹುದು. ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇಂದು ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಕಟ್ಟಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಮೌಖಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯ ಕಡೆ ಹೆಚ್ಚು ಗಮನಹರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಅಥವಾ ಸ್ಥಳೀಯ ಚರಿತ್ರೆಯ ರಚನೆಗೆ ಐತಿಹ್ಯವೇ ಪ್ರಮುಖ ಆಕರವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ ಸಂಗತಿ. ಐತಿಹ್ಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಸತ್ಯವಾಗಿ ಬಿಚ್ಚಿಡಲಾರದಾದರೂ ಹಲವಾರು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಎಳೆಗಳನ್ನು ತನ್ಮೂಲಕ ಪಸರಿಸುತ್ತದೆ. ಆ ಮೂಲಕ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಮಹತ್ವ ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಇತಿಹಾಸವೆಂಬುದು ಗ್ರಾಮಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮೌಖಿಕಗೊಂಡು ಶಿಷ್ಟಪದದ ಮಾರುವೇಷದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಮಾರುವೇಷವನ್ನು ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಬಿಡಿಸಿದಲ್ಲಿ ಚರಿತ್ರೆಯ ನಿಜಾಂಶವನ್ನು ಹೆಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಐತಿಹ್ಯವು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೊಂದರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ತನ್ನೊಳಗೆ ನಂಬಿಕೆ, ಆಚರಣೆ, ಪುರಾಣ, ವ್ಯಕ್ತಿ, ಘಟನೆ ಹೀಗೆ ಹಲವಾರು ವಸ್ತು ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುವಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಪಾತ್ರ ಅಗತ್ಯ ಮತ್ತು ಅಷ್ಟೇ ಮಹತ್ವವಾಗಿದೆ. ಸಮಕಾಲೀನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಮಾಡಿದ, ಪ್ರಾಣಾರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಕುರಿತು ಇಲ್ಲವೇ ರಾಜರ, ಮಂತ್ರಿಗಳ, ಯುವರಾಜರ, ರಾಣಿಯರ ಕುರಿತು ಕಥೆಗಳು ಒಂದು ಘಟನೆಯ ಮುಖೇನ ಪ್ರಾಕೃತಿಕವಾದ ಗಿಡ, ಮರ, ಕಲ್ಲು, ದಿನ್ನೆ, ಪರ್ವತ, ಕೋಟೆಗೆ ಆರೋಪಿತವಾಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಈ ನೆಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇತಿಹಾಸ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಎಂಬುದು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿದು ಬರುತ್ತಿರುತ್ತದೆ.

'ಐತಿಹ್ಯ' ಪದವು ಇತಿಹಾಸದಂತೆ 'ಇತಿ', 'ಇತಿಹ' ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತ ರೂಪದಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಐತಿಹ್ಯವು ಜನಪದ ಮೌಖಿಕ ಇತಿಹಾಸವಾಗಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಇತಿಹಾಸದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಹ ಇದು ಒಳಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವರೂಪ-ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನತೆಯು ಇದೆ. ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಾಲದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೆಯಾಗಲಿ ಅಥವಾ ದಾಖಲೆಗಳಾಗಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಐತಿಹ್ಯದ ನಿರೂಪಕರು ತಮ್ಮ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಆಧಾರಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅವಶೇಷ, ಪಳಯುಳಿಕೆ, ವಸ್ತು, ಸ್ಥಳ, ಕೆರೆ, ಕಟ್ಟೆ, ಕಲ್ಲು, ಬಂಡೆ, ಗುಡ್ಡ, ಬೆಟ್ಟ, ಬಂಡೆ, ದಿನ್ನೆ, ಉಡುಗೆ, ತೊಡುಗೆ, ಆಯುಧ, ಪ್ರಾಣಿ, ಸಸ್ಯ, ವ್ಯಕ್ತಿ, ದೈವ, ದೆವ್ವ, ಹಳ್ಳ, ನದಿ ಹೀಗೆ ಯಾವುದು ಬೇಕಾದರೂ ಐತಿಹ್ಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಬಹುದು. ಒಂದು ವೇಳೆ ಆಧಾರ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಗಾದೆ, ನುಡಿಗಟ್ಟು, ಒಗಟು ಒಡಪುಗಳಂತಹ ಜಾನಪದ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಯಾವುದೇ ಕುರುಹುಗಳಲ್ಲಿಯು ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ.

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಪ್ರಾದೇಶಿಕವಾಗಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ. ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ವಿಷಯಗಳಾದ ದಂತಕಥೆ, ಪುರಾಣ, ಕಟ್ಟುಕಥೆಗಳು ಮೇಲ್ನೋಟದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ತೋರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಇವುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಅರ್ಥ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ ಇತರ ವಿಷಯಗಳಾದ ಇತಿಹಾಸ, ದಂತಕಥೆ, ಪುರಾಣ, ನಂಬಿಕೆಗಳು, ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧ ಇರುವುದನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಪುರಾಣ-ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯ ಬೇರೆ ಪುರಾಣವೇ ಬೇರೆ ಎಂಬುದು ನಿರ್ವಿವಾದಿತ ಸಂಗತಿ. ಪುರಾಣವು ಅಲೌಕಿಕ ವಿಚಾರವನ್ನು (ಪ್ರಸಂಗ) ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಸಂಡೂರಿನ ಲೋಹಚಲಗಿರಿ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ತಂದೆ ಶಿವನ ಆದೇಶದಂತೆ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದದು ಎಂಬುದು ಒಂದು ಚಿಂತನೆಗೆ ಪ್ರಶ್ನೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಬಗೆಯ ಸೀತೆಯ ಸೆರಗು, ಧರ್ಮದ ಗುಡ್ಡ, ವಾಲೀ ಸುಗ್ರೀವ ಗುಹೆ, ಹನುಮನ ಸೆಳೆವು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿ ವಿವಿಧ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅಂಶಗಳಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಅಸಂಭಾವ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಮುಖ್ಯ ಅಂಶವೆಂದರೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದುಕಿಗೆ ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಕೆಳ ಸಮುದಾಯಗಳ ಅಥವಾ ಶ್ರಮಿಕ ವರ್ಗದವರಿಗಾದ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನೆಲೆಯ ಮೂಲಕ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಒಂದು ಧರ್ಮ ಇನ್ನೊಂದು ಧರ್ಮದೊಂದಿಗೆ ನಡೆಸಿದ ಸಂಘರ್ಷವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಜೈನ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮ ಕುಗ್ಗಿಸುವುದು, ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮದ ಉಚ್ಛ್ರಾಯಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಮುಂದಿನ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮ ಮಂಕಾಗಿಸುವುದು ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಧರ್ಮ ಸಮನ್ವಯತೆಯ ಮನೋಧರ್ಮವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವುದನ್ನು

ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಜನಪದ ಕಥೆಗಳಿಗೂ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಗೂ ತೀರ ಭಿನ್ನ. ಜನಪದ ಕಥೆಗಳು ಸುಖಾಂತ್ಯವಾಗಿ ದೀರ್ಘತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಬಹುತೇಕ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ದು:ಖಾಂತ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಥನಗಳೆನ್ನಬಹುದು. ಹೀಗಿದ್ದು ಈ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಎಳೆಯೊಂದು ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ.

ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸ್ಥಳಪುರಾಣ, ಮಹಾತ್ಮೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸ್ಥಳಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳನಾಮ ಮತ್ತು ನಾಮವಿಜ್ಞಾನಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧಸಿದ್ಧತೆಯ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸ್ಥಳದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಆ ಸ್ಥಳ ಜಲವಾಚಿಯೋ, (ಬೆಟ್ಟ-ಗುಡ್ಡ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ) ನಿಸರ್ಗ ವಾಚಿಯೋ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವಾಚಿಯೋ ಇಲ್ಲವೇ ದೈವವಾಚಿಯೋ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವತ್ತ ನಮ್ಮ ಗಮನವನ್ನು ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಉದಾ : ಕಪ್ಪಗಲ್ ಅಂದರೆ ಕಪ್ಪಾದ ಕಲ್ಲುಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಆವೃತ್ತವಾದ ಊರು, ಬಳ್ಳಾರಿ ಕುರಿತಂತೆ ಬಳ್ಳಿತ್ತು + ಅರೆ = ಬಳ್ಳಾರಿ ಅಂದರೆ ದೊಡ್ಡದಾದ ಬಂಡೆಕಲ್ಲಿನ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ಆವೃತ್ತವಾದ ಪ್ರದೇಶ. ಹಾಗೆಯೇ ಕೋಡಿಹಳ್ಳಿ ಕೆರೆಯ ಕೋಡಿ ಬೀಳುವ ಜಾಗದ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದಹಳ್ಳಿ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹೋಗಬಹುದು. ಇಂತಹ ಭಾಷಿಕ ಹಿನ್ನಲೆ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ನೆರವಾಗದಿದ್ದರೂ ಆಗೊಮ್ಮೆ ಈಗೊಮ್ಮೆ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸಲು ಘಟನಾವಳಿಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ.

ಇಂದು ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಕಥನಗಳಂತ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಂದ ಇತಿಹಾಸ ರಚನೆಯು ಅಂದರೆ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೂಲ ಆಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಇಲ್ಲವೆ ಆನುಷಂಗಿಕ ಆಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇತಿಹಾಸ, ಚರಿತ್ರೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮುಂತಾದ ಅಂಶಗಳಿರುವಂತೆ ಪೌರಾಣಿಕ ಅಂಶಗಳು ಇರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಐತಿಹ್ಯ-ಪುರಾಣ ಒಂದೇ ಕಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುವ ನಕ್ಷತ್ರಗಳಂತೆ. ಇತಿಹಾಸ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಅರಿಯುವಲ್ಲಿ, ಸ್ಥಳದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ, ಜನರ ಸಾಮಾಜಿಕತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ನಮಗೆ ಮಹತ್ವವಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ. ಜಗತ್ತಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆ ಮೊದಮೊದಲು ಐತಿಹ್ಯಗಳಂತ ಕಥನದ ಮೂಲಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಠಿಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಮೌಖಿಕ ಕಥನಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿದಬರುತ್ತದೆ. ನಂಬಿಕೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸಿಂಹಪಾಲು ಪಡೆದಿವೆ. ಆಚರಣೆಯ ಹಿಂದೆ ಐತಿಹ್ಯ ಇರುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಆಚರಣೆ, ನಂಬಿಕೆಗಳು ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಪುನರ್ ಸೃಷ್ಠಿಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಸಮುದಾಯದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಒಂದು ಆಚರಣೆಯ ಮೂಲಕ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಂದ ಗುರುತಿಸಬಹುದಾದುದೆಂದರೆ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಪಳೆಯುಳಿಕೆಗಳು ಕಂಡರೂ ಅವು ತಮ್ಮ ಇತಿಹಾಸಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ಸೇರಿದವು ಎಂದು ಭಯಭಕ್ತಿಯ ಮನೋಭಾವದ ಮೂಲಕ ಕಥನ ಕಟ್ಟಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಜನಪದರಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಈ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಬೀರಿರುತ್ತವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇಂದಿಗೂ ಆಯಾ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಬಂದ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಆಶಯವನ್ನು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಪಾಲಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರ ಬದುಕಿನ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಇವೆಲ್ಲವು ವಿಶೇಷ ಐತಿಹ್ಯಗಳಾಗಿ ಮಾನ್ಯತೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಈ ವಿಶೇಷತೆಯೇ ಆ ಪ್ರದೇಶದ ಪ್ರಾದೇಶಿಕತೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಆ ಪ್ರದೇಶದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಉಚ್ಚಂಗಿ ದುರ್ಗದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಮ್ಮನು ಉಚ್ಚೆಯಿಂದ ಉರುಳಿಸಿದಳು ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಕಾಡುಸಿದ್ದರು ಉಚ್ಚಂಗಿ ದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಹಗರಿಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ಚಿಲಗೋಡು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ದುರುಗಪ್ಪ ಅಥವಾ ದುರುಗಮ್ಮ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಬೇರೆ ಊರಿನ ಸಂಬಂಧಿಗಳು ದುರುಗಪ್ಪ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನವರು ಬಂದರೆ, ಚಿಲಗೋಡಿನಲ್ಲಿ ಬಂದ ಮೇಲೆ ದುರುಗಪ್ಪ ಇದ್ದರೆ ಕರಿಯಪ್ಪ ಎಂಬುದಾಗಿ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಇದು ಅಲ್ಲದೆ ದುರುಗಿಮುರುಗಿಯರು ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಡುವಂತಿಲ್ಲ. ಅದೇ ರೀತಿ ಸಂಡೂರು ತಾಲೂಕಿನ ಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿಯ ದೇವಾಲಯದೊಳಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ನಿಷೇದಾರ್ಥ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಜನರ ಮನೋಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಚರಿತ್ರೆಯ ಒಟ್ಟು ಅರ್ಥವನ್ನು ಮತ್ತು ಘಟನೆಯ ಮೂಲವನ್ನು ಪುನರ್ ರಚಿಸುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಮುದಾಯಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಕಥನ ಅಥವಾ ಪುರಾಣ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಆ ಸಮುದಾಯದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನಾಯಕ, ಪೌರಾಣಿಕ ರೂಪದಿಂದ ದೈವತ್ವ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹಬ್ಬ, ಜಾತ್ರೆಯ ಮೂಲಕ ಅವರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಗಳಿಗೂ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ನೈಜ ಘಟನೆಗಳಿಗೂ ಕಲ್ಪಿತ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಿಗೂ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸೃಷ್ಠಿಯಾಗಬಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಗಾದೆ, ನುಡಿಗಟ್ಟು, ಒಗಟುಗಳಂತಹ ಜಾನಪದ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅಧ್ಯಯನ ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಒಡಪುಗಳಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿರುವುದು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಎಲ್ಲಿಯೂ ನನ್ನ ಕ್ಷೇತ್ರಕಾರ್ಯದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ

ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದಾಗ 'ದೆವ್ವ'ಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ನನ್ನ ಗಮನಕ್ಕೆ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಗರಿ ಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕಿನ ಬಾಚಿಗೊಂಡನಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ 'ಹಲ್ಲುಗಿಸಗಮೂಲೆ' ಎಂಬ ಐತಿಹ್ಯ, ರಾಕ್ಷಸ ಕಲ್ಲುಗಳು, ರಾಕ್ಷಸರ ಗುಂಡುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಕುಮತಿ ಹಾಗೂ ಮುಂತಾದ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಮಾನವಾಕಾರ ಕಲ್ಲುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಕಟ್ಟುಕಥೆ, ದಂತಕಥೆ, ವದಂತಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಭಿನ್ನ ಬಗೆಯ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪ ಹೊಂದಿರುವುದು ಈ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಐತಿಹ್ಯದ ಬೀಜದಿಂದ ಪುರಾಣ, ಕಥನಗಳು ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಐತಿಹ್ಯ ಕಾಲಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಪುರಾಣ ಸ್ವರೂಪ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮೂಲತಃ ಐತಿಹ್ಯವಾಗಿ ಸೃಷ್ಠಿಗೊಂಡಿರಬೇಕು ತದನಂತರ ಪೌರಾಣಿಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ವೈಭವಿಕರಿಸಿ ಬರೆದಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಸಹ ಈ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಯಾವುದೇ ಸ್ಥಳ, ವ್ಯಕ್ತಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಘಟನೆ ಸಂಭವಿಸಿರುವುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಯಾವ ಐತಿಹ್ಯಗಳೇ ಇರಲಿ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಸನ್ನಿವೇಶ ಅಥವಾ ಘಟನೆಯೊಂದು ಜರುಗಿ ಐತಿಹ್ಯ ಸೃಷ್ಠಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಘಟನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವುದು ತೀರ ಕಡಿಮೆಯೇನೋ? ಘಟನಾ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅಪ್ರಧಾನವಾಗಿಯಾದರೂ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಹೆಚ್ಚು ಇದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಘಟನಾ ಪ್ರಧಾನ ಐತಿಹ್ಯಗಳೆಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವಾದರೂ ಹಿಂದೆ ಘಟಿಸಿದ ಘಟನೆಗಳ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಜನಪದರು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವುದರಿಂದ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ವರ್ಗೀಕರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ವರ್ಗೀಕರಣವನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಲ್ಲದೇ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಐತಿಹಾಸಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದು ಈ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಇತಿಹಾಸ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಮೌಖಿಕ ಆಧಾರಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾ ಜನರ ಮನೋಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಬಲ್ಲವು. ದಾದಯ್ಯನಾಯಕ ಹೊನ್ನನಾಗತಿಯನ್ನು ಉಚ್ಚಂಗಿ ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ನೂಕಿಸಿದ್ದು ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವಾದರೂ ಅಂದಿನ ಅವನ ಮನೋಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಕಾರ್ಯ ಕಲ್ಪಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಗುಣ - ಸ್ವಭಾವಗಳು ವೈಭವಿಕರಿಸುವ ಮತ್ತು ಅವನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಆಶಯಗಳ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಪರಿಭಾವಿಸಬಹುದು. ಈ ಮಾತನ್ನು ಪ್ರಾಣಿ-ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೂ ಆರೋಪಿಸಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ಥಳವೊಂದರಲ್ಲಿ ಘಟನೆಯು ಘಟಿಸಿ ಆ ಮೂಲಕ ಆ

ಸ್ಥಳದ ಹೆಸರಿಗೆ (ಸ್ಥಳನಾಮಕ್ಕೆ) ಆ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇ ಕಾರಣವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ತಾಲೂಕು ಜೋಳದ ರಾಶಿಯ ಐತಿಹ್ಯವು ನಡೆದ ಘಟನೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲಿನ ಸ್ಥಳದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಸ್ಥಳ ಐತಿಹ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ್ಯ ಘಟನೆ ಆಶಯ ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಘಟನೆ ಇಲ್ಲವೆ ಸಂಗತಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಸ್ಥಾಯಿಭಾಗವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ ಮತ್ತು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಪಾಳೆಪಟ್ಟುಗಳ ಉದಯ, ಏಳಿಗೆ, ನಾಶದ ಕುರಿತು ಸಾಕಷ್ಟು ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ. ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದ ಪತನದ ನಂತರ ಪಾಳೆಗಾರರ ಸಂಸ್ಥಾನಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದ ನಂತರ ಅವರ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಐತಿಹಾಸಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಶಿಷ್ಟಚರಿತ್ರೆಯು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದನ್ನು ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಮೌಖಿಕ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಮಹತ್ವವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಹಂಪಿಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಭಿನ್ನ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀ ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗೆ ವಿಜಯನಗರ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿನ ಸ್ಥಾನ ಮಾನವನ್ನು ಕುರಿತಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಕಲ್ಪನೆ .ಈ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಸರಣ ಮಾಧ್ಯಮವಾದ ನಿರೂಪಣೆಯ ಕಂಠಸ್ಥ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುವುದರಿಂದ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ.

ಗುಪ್ತನಿಧಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತಹ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಹೊರತಾಗಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳನ್ನು ಸಂಚಾರಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು. ಶಾಸನಗಳು ನಿಧಿ ಇರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಓದಿದವರು ಸಾಯುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಕಪೋಲ ಕಲ್ಪಿತಗಳನ್ನು ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಕೆರೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ವಡ್ಡರಿಗೆ ಹಣಕೊಡದೇ ಹೋದಾಗ ನೊಂದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಶಾಪಕೊಟ್ಟು ಕೆರೆಯು ಒಡೆದುಹೋಗುವ ಅಥವಾ ನೀರು ನಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಐತಿಹ್ಯ ಭೌಗೋಳಿಕ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಅನುಭವ ಒಬ್ಬನ ಕಲ್ಪನಾ ಮುಸೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ದೈವಗಳು ಮತ್ತು ಕ್ಷೇತ್ರಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಸ್ಥಳ ಅಥವಾ ದೈವಗಳು ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಸ್ಥಾನ ಪಡೆಯುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಯದಿಂದ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಬಳ್ಳಾರಿಯು ಬಳ್ಳಾರಿಯ ದುರುಗಮ್ಮನಿಂದ ಬಂದರೆ, ಉಚ್ಚಂಗೆಮ್ಮನಿಂದ ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗ, ಚಂಡಿಯಿಂದ ಚಂಡೂರು (ಸಂಡೂರು), ಪಂಪಾಯಿಂದ ಹಂಪೆ ಹೀಗೆ ದೈವಗಳ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಳನಾಮಗಳು ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಡಾ. ಎಂ.ಎಂ.ಕಲುಬುರ್ಗಿಯವರು ಕೋಲರದಮ್ಮನಿಂದ ಕೋಲಾರ ಆದಂತೆ ಬಳ್ಳಾರಮ್ಮನಿಂದಾಗಿ ಬಳ್ಳಾರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿರುವುದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವಾಗಿದೆ.

ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ದೇವಾಲಯದ ಬ್ರಿಷ್ಮಪ್ಪಯ್ಯನ ಗೋಪುರಕ್ಕೆ ಗರ್ಭಿಣಿ ಸ್ತ್ರೀಯೊಬ್ಬಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಗೋಪುರ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಐತಿಹ್ಯ ಅಂದು ಸ್ತ್ರೀಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಾನ, ಪುರುಷರಿಗೆ ಇರುವಷ್ಟು ಇರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಹತ್ತಾರು ನಿದರ್ಶನಗಳಿಂದ ಸ್ತ್ರೀವಾದಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲು ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸಹಕರಿಸುತ್ತವೆ.

ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಂದ ಚರಿತ್ರೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮೌಖಿಕ ಚರಿತ್ರೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವುದು ಲಿಖಿತ ಇತಿಹಾಸದಿಂದ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿರುವುದೋ ಅದನ್ನು ಜನಪದ ಇತಿಹಾಸ ಕಟ್ಟಿಕೊಡಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಂತಃಶಕ್ತಿಯ, ಪವಾಡದ, ಸ್ಥಳಮಹಿಮೆ, ಕ್ಷೇತ್ರಮಹಿಮೆಯ ಬಗೆಗಿನ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಆಶಯದ ಹಿನ್ನಲೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಇತಿಹಾಸದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಆಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಆನುಷಂಗಿಕ ಆಕರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳ ಬಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಇಂಥಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಲ್ಪನೆ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯದ ಕೆಲಸವೇ ಸರಿ. ಕಾರಣ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ನಿರೂಪಕರ ಕೊರತೆಯಿಂದಲೂ ಅವರ ಉಪೇಕ್ಷಿತ ಮನೋಭಾವನೆ ಯಿಂದಲೂ ಸಂಗ್ರಹಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ಣತೆ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಸ್ಥಳ, ವ್ಯಕ್ತಿ, ದೈವ, ಸಸ್ಯ, ಪ್ರಾಣಿ, ಜಲ, ಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದ ಹಲವು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿರುವುದರಿಂದ ಹಳ್ಳಿ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಗೊಂದಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಪರಿಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿದೆಯೆಂಬ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆಯ ಮಾತು ನನ್ನದಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯುವವರಿಗೆ ವಿಪುಲವಾದ ಅವಕಾಶವಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ನಮ್ರವಾಗಿ ಹೇಳಬಯಸುತ್ತೇನೆ.

ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಕಂಡುಬಂದ ಮುಖ್ಯ ಫಲಿತಗಳನ್ನು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಡಬಹುದು.

೧. ಭೌಗೋಳಿಕವಾಗಿ ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಬಯಲು ಪ್ರದೇಶವಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಹಿನ್ನಲೆಯಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಭಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

೨. ದೈವಸಂಬಂಧಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

೩. ನಿಷೇದಾತ್ಮಕ, ಬಲಿದಾನ, ದಾನದತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

೪. ಸಮುದಾಯದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಾದ ನಂಬಿಕೆ, ಆಚರಣೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಜಿಲ್ಲೆಯಾದ್ಯಂತ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

೫. ಜಾನಪದ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಗಾದೆ, ನುಡಿಗಟ್ಟು, ಒಗಟು, ಹಾಡುಗಳ ಹುಟ್ಟಿನ ಹಿಂದೆ ಐತಿಹ್ಯವಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

೬. ಐತಿಹ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಮಾನುಷ ಅಂಶಗಳು ಕಡಿಮೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ ಸಂಗತಿ. ಹೀಗಾಗಿ ವಾಸ್ತವ ಸಂಗತಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಬೆಳಕು ಚೆಲ್ಲುತ್ತವೆ.

೭. ಸಂಚಾರಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳೆನಿಸುವ ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಹಸು ಹಾಲು ಉಣಿಸುವುದು, ಸಿದ್ಧಿಪುರುಷರು ಭಕ್ತರಿದ್ದಲ್ಲಿಗೆ ದರ್ಶನ ಕೊಡುವುದು, ಮೊಲವು ನಾಯಿಯನ್ನು ಬೆನ್ನಟ್ಟುವುದು, ಒಂದೇ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಗುಡಿ ಗುಂಡಾರ ಕಟ್ಟಿದರೆಂಬುದು,ಈ ಬಗೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳಿಗೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೊರತೆಯಿಲ್ಲ.

೮. ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ, ಜೈನಧರ್ಮಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಅಸ್ತಿತ್ವ; ತಿಕ್ಕಾಟದ ನೆಲೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

೯. ಐತಿಹ್ಯಗಳನ್ನು ಜನಪದರ ಕಥನಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರದೇ ಆದ ಆಶಯ; ಅನುಭವ ಇಲ್ಲಿ ಘನೀಕೃತಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಕಾರಣ ಅದು ಅವರು ಕಂಡುಕೊಂಡ ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ.

೧೦. ಐತಿಹ್ಯಗಳು ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆಯಾದರೂ ಕಲ್ಪನೆ ಎಡೆಪಡೆದಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

೧೧. ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮನಾಮಗಳ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಪಾತ್ರ ಮಹತ್ವವಾದದ್ದು.

೧೨. ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹಾಸಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವಲ್ಲಿ ಐತಿಹ್ಯದಂತಹ ಮೌಖಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಗತ್ಯ ಇದೆ ಎಂಬುದು. ಹೀಗಾಗಿ ಶಾಸನ, ಸ್ಮಾರಕ, ನಾಣ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಆಕರಗಳಿಂದ ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟುವಂತೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳಾಧಾರಿತ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗಿನ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

❖❖

ಅನುಬಂಧಗಳು

ವಕ್ತೃ ಮಾಹಿತಿ

ಗ್ರಂಥಋಣ

ಛಾಯಾಚಿತ್ರ

ವಕ್ತೃ ಮಾಹಿತಿ

ಕ್ರ. ಸಂ.	ಹೆಸರು	ವಯಸ್ಸು	ಜಾತಿ	ಉದ್ಯೋಗ	ಊರು	ತಾಲೂಕು
೧.	ಅಂಗಡಿಹಾಲಮ್ಮ	೮೧	ದೊಂಬರು	ಮನೆಗೆಲಸ	ಯರಬಳ್ಳಿ	ಹರಪನಹಳ್ಳಿ
೨.	ಅಗಸರ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ	೪೫	ಮಡಿವಾಳರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೩.	ಅಜ್ಜಣ್ಣಯಾದವ್	೪೮	ಗೊಲ್ಲರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೪.	ಅಣವಳ ಚೆನ್ನಮ್ಮ	೪೮	ಗಾಣಿಗರು	ವ್ಯಾಪಾರಿ	ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೫.	ಆದೆಪ್ಪ	೮೫	ಬೋವಿ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಕಪ್ಪಗಲ್ಲು	ಬಳ್ಳಾರಿ
೬.	ಈಶ್ವರಪ್ಪ	೫೯	ಲಿಂಗಾಯತ	ಪೂಜಾರಿಕೆ	ಕುರುಗೋಡು	ಬಳ್ಳಾರಿ
೭.	ಈಶ್ವರಯ್ಯ	೭೮	ಜಂಗಮರುರು	ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯಗಾರ	ಶಿವಪುರ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೮.	ಈಶ್ವರಪ್ಪರ ಗೌರಮ್ಮ	೫೫	ಲಿಂಗಾಯತ	ಮನೆಗೆಲಸ	ಕರ್ಚೇಡು	ಬಳ್ಳಾರಿ
೯.	ಈರಮ್ಮ	೮೩	ಉಪ್ಪಾರರು	ಸೋಡಾ ವ್ಯಾಪಾರಿ	ಮರಬ್ಬಿಹಾಳ್	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ
೧೦.	ಉತ್ತಮ ರಾಮಶೆಟ್ಟಿ	೬೬	ವಿಶ್ವಕರ್ಮ	ಮಾಜಿ ಪಿ.ಎಸ್.ಐ.	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ
೧೧.	ುಪ್ಪಾರರುನಾಯಕರು ಈರಣ್ಣ	೩೮	ಉಪ್ಪಾರರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೧೨.	ಎಲಿಚಮ್ಮ	೬೦	ಕುರುಬರುರು	ಮನೆಗೆಲಸ	ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗ	ಹರಪನಹಳ್ಳಿ
೧೩.	ಏಳುಕೋಟಿ ಒಡೆಯರ್	೫೦	ಕುರುಬರುರು	ಕೂಲಿ	ಮೈಲಾರ	ಹೂವಿನಹಡಗಲಿ
೧೪.	ಕಂಚಾವೀರ ಪ್ರಭು	೩೩	ಕಂಚವೀರರು	ಶಿಕ್ಷಕ	ಮೈಲಾರ	ಹೂವಿನಹಡಗಲಿ
೧೫.	ಕರಿಬಸವನಗೌಡ	೬೮	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಚೆಳ್ಳಗುರ್ಕಿ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೧೬.	ಕರೀಗೌಡ ಕೆ.	೫೨	ಲಿಂಗಾಯತ	ಗ್ರಾಮಲೆಕ್ಕಿಗರು	ಮಾದೀಹಳ್ಳಿ	ಹರಪನಹಳ್ಳಿ
೧೭.	ಕರಿವೀರನಗೌಡ	೬೧	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಶಂಕರಬಂಡೆ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೧೮.	ಕಾಕಬಾಳು ಹನುಮಂತಪ್ಪ	೬೦	ಕುಂಬಾರರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಹಂಪಿ	ಹೊಸಪೇಟೆ
೧೯.	ಕಾಸಪ್ಪ	೪೫	ನಾಯಕರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಕಪ್ಪಗಲ್ಲು	ಬಳ್ಳಾರಿ
೨೦.	ಕುಂಬಾರರು ಮಲ್ಲಣ್ಣ	೮೦	ಕುಂಬಾರರು	ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ	ಸಿರಿವಾರ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೨೧.	ಕುಮಾರ ಇ.	೪೦	ಮಡಿವಾಳರು	ಮಡಿವಾಳ ವೃತ್ತಿ	ಸಂಡೂರು	ಸಂಡೂರು
೨೨.	ಕುರಿಗಂಗಮ್ಮ	೮೦	ಕುರುಬರು	ಮನೆಗೆಲಸ	ಸೊನ್ನ	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ
೨೩.	ಕುರೇಕುಪ್ಪ ಹನುಮಂತಪ್ಪ	೪೮	ವಾಲ್ಮೀಕಿ	ಶಿಕ್ಷಕ	ತೋರಣಗಲ್ಲು	ಸಂಡೂರು

೨೪.	ಕೆಂಚನಗೌಡ	೬೩	ಲಿಂಗಾಯತ	ನಿವೃತ್ತ ಶಿಕ್ಷಕ	ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗ	ಹರಪನಹಳ್ಳಿ
೨೫.	ಕೊಟ್ರಪ್ಪ	೪೦	ಲಿಂಗಾಯತ	ಶಿಕ್ಷಕ	ಚಿಗಟೇರಿ	ಹರಪನಹಳ್ಳಿ
೨೬.	ಕೊಟ್ರೇಶಪ್ಪ	೭೪	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಬಾಗಳಿ	ಹರಪನಹಳ್ಳಿ
೨೭.	ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟರು	೬೦	ಬ್ರಾಹ್ಮಣ	ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ	ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆ	ಸಿರುಗುಪ್ಪ
೨೮.	ಗಂಗಮ್ಮ	೮೦	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ	ಧಾರವಾಡ
೨೯.	ಗಾದಿಲಿಂಗಪ್ಪ	೬೮	ಕುರುಬರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಸಿಂಧುವಾಳ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೩೦.	ಗಾದಿಲಿಂಗಪ್ಪ ಕೆ.	೪೩	ವಾಲ್ಮೀಕಿ	ಶಿಕ್ಷಕ	ಕಕ್ಕಬೇವಿನಹಳ್ಳಿ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೩೧.	ಗುತ್ತಿ ಗವಿಯಪ್ಪ	೫೮	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯಾಪಾರ	ಹಂಪಿ	ಹೊಸಪೇಟೆ
೩೨.	ಗುತ್ತಿ ಶ್ರೀಕಂಠಪ್ಪ	೬೫	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯಾಪಾರ	ಹಂಪಿ	ಹೊಸಪೇಟೆ
೩೩.	ಗುತ್ತಿ ಟಿ.ಟಿ.	೭೪	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯಾಪಾರ	ಹಂಪಿ	ಹೊಸಪೇಟೆ
೩೪.	ಗುರುವಿನ ಕೊಟ್ರಯ್ಯ	೬೮	ಒಡೆಯರು	ಗುರುಗಳು	ಉಜ್ಜಿನಿ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೩೫.	ಗುರುರಾಜ ಡಿ.	೪೨	ಶೆಟ್ಟರು	ವ್ಯಾಪಾರ	ಸಿರಿಗೆರೆ	ಸಿರುಗುಪ್ಪ
೩೬.	ಗುರುಲಿಂಗಪ್ಪ	೭೩	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಬಾಚಿಗೊಂಡನಹಳ್ಳಿ	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ
೩೭.	ಗೊಂಬೆನಾಗಪ್ಪ	೬೫	ವಾಲ್ಮೀಕಿ	ಪೂಜಾರಿ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೩೮.	ಚಂದ್ರಮೌಳಿ	೭೧	ಜಂಗಮರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಹರಪನಹಳ್ಳಿ	ಹರಪನಹಳ್ಳಿ
೩೯.	ಚಂದ್ರಪ್ಪ	೫೮	ಲಿಂಗಾಯತ	ಕೃಷಿ	ಕೆರೆಗುಡಿಹಳ್ಳಿ	ಹರಪನಹಳ್ಳಿ
೪೦.	ಚಂದ್ರಶೇಖರಪ್ಪ	೫೭	ಲಿಂಗಾಯತ	ಶಿಕ್ಷಕ	ಶಿವಪುರ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೪೧.	ಚಂದ್ರಯ್ಯ	೯೦	ಜಂಗಮರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಸೊನ್ನ	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ
೪೨.	ಚೆನ್ನಪ್ಪ ಎ.ಡಾ.	೩೮	ಲಿಂಗಾಯತ	ಉಪನ್ಯಾಸಕರು	ಕರ್ಚಿಗನೂರು	ಸಿರುಗುಪ್ಪ
೪೩.	ಚೆನ್ನಬಸಪ್ಪ	೨೯	ಲಿಂಗಾಯತ	ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ	ಹಳೇಕೋಟೆ	ಸಿರುಗುಪ್ಪ
೪೪.	ಚೆನ್ನಬಸಪ್ಪ ಜಿ.	೬೪	ವೀರಶೈವ	ವ್ಯವಸಾಯ	ದಿಬ್ಬದಹಳ್ಳಿ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೪೫.	ಚೆನ್ನಬಸವಯ್ಯ	೪೦	ಜಂಗಮರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ನಾಗೇನಹಳ್ಳಿ	ಹೊಸಪೇಟೆ
೪೬.	ಚೆನ್ನಬಸವನಗೌಡ	೬೦	ಲಿಂಗಾಯತ	ಶಿಕ್ಷಕ	ಚೆಳ್ಳಗುರ್ಕಿ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೪೭.	ಚೆನ್ನವೀರಗೌಡ	೬೮	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಕುರುಗೋಡು	ಬಳ್ಳಾರಿ
೪೮.	ಚೆನ್ನವೀರಗೌಡ	೫೦	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಜೋಳದರಾಶಿ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೪೯.	ಜಕ್ಕಣಮ್ಮ	೬೧	ಗೊಲ್ಲರು	ಮನೆಗೆಲಸ	ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೫೦.	ಜಗದೀಶ ಎಸ್.ಎಂ.	೪೬	ಲಿಂಗಾಯತ	ವರದಿಗಾರರು	ಕುರುಗೋಡು	ಬಳ್ಳಾರಿ
೫೧.	ಜಿಲನ್ ಖಾನ್	೪೨	ಮುಸ್ಲಿಂ	ಉಪನ್ಯಾಸಕರು	ಚೊರನೂರು	ಸಂಡೂರು
೫೨.	ತಳವಾರ ಚಂದ್ರಪ್ಪ	೬೦	ವಾಲ್ಮೀಕಿ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಗುಡೇಕೋಟೆ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೫೩.	ತಳವಾರ ಚಂದ್ರಪ್ಪ	೪೨	ವಾಲ್ಮೀಕಿ	ತಳವಾರಿಕೆ	ಮೋರಗೇರಿ	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ
೫೪.	ತಾಯಮ್ಮ	೭೯	ಮಡಿವಾಳರು	ಮಡಿವಾಳ	ಅಮರಾವತಿ	ಹೊಸಪೇಟೆ
೫೫.	ತಿಮ್ಮನಗೌಡ	೮೦	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಜೋಳದರಾಶಿ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೫೬.	ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರ ಜೆ.	೫೧	ವಾಲ್ಮೀಕಿ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಕುರಿಹಟ್ಟಿ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೫೭.	ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಪ್ಪ	೬೫	ಮಡಿವಾಳರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಶೆಲಿಯಪ್ಪನಹಳ್ಳಿ	ಸಂಡೂರು
೫೮.	ತಿಮ್ಮಾರೆಡ್ಡಿ	೫೦	ಕುರುಬರು	ಶಿಕ್ಷಕ	ವಿಠಲಾಪುರ	ಸಂಡೂರು
೫೯.	ತೋಟದಯ್ಯ ಜೆ.ಎಂ.	೪೬	ಲಿಂಗಾಯತ	ಪೂಜಾರಿ	ಕೊಟ್ಟೂರು	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ

೬೦.	ಮೊದ್ದ ನಿಂಗಪ್ಪ	೮೦	ಕುರುಬರು	ಪೂಜಾರಿ	ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೬೧.	ಮೊದ್ದಬಸಪ್ಪ	೭೬	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಸಿರಿವಾರ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೬೨.	ನಸಿಪುಡಿ ಸಣ್ಣನಾಗಪ್ಪ	೪೩	ಕುರುಬರು	ಶಿಕ್ಷಕ	ಸೊನ್ನ	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ
೬೩.	ನಂದಾವರಂ ಪಂಪಣ್ಣ	೯೧	ಲಿಂಗಾಯತ	ಯಕ್ಷಗಾನ ಕಲಾವಿದ	ಚೋಳದರಾಶಿ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೬೪.	ನಾಗರತ್ನ	೫೦	ಕಮ್ಮಾರರು	ಸಹಾಯಕಿ	ಬಳ್ಳಾರಿ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೬೫.	ನಾಗೇಂದ್ರಯ್ಯ	೭೦	ಜಂಗಮರು	ಆಡಳಿತಾಧಿಕಾರಿ	ಕುರುಗೋಡು	ಬಳ್ಳಾರಿ
೬೬.	ನಾಗೇಶಪ್ಪ ಎ.	೬೯	ಮಡಿವಾಳರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಕಮಲಾಪುರ	ಹೊಸಪೇಟೆ
೬೭.	ನಾಡಗೌಡ ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಗೌಡ	೬೧	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಕುರುಗೋಡು	ಬಳ್ಳಾರಿ
೬೮.	ನಿಂಗಪ್ಪ ಎಸ್.	೭೫	ಕುರುಬರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಮೈಲಾರ	ಹೂವಿನಹಡಗಲಿ
೬೯.	ನಿಂಗಜ್ಜ ಕೆ.	೬೮	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಮಾದಿಹಳ್ಳಿ	ಹರಪನಹಳ್ಳಿ
೭೦.	ನುಂಕಪ್ಪ	೭೦	ಹರಿಜನರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಹುಲಿಕುಂಟೆ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೭೧.	ನೇತಾರ ಹನುಮಂತಪ್ಪ	೬೬	ನೇಕಾರರು	ಸೋಡಾ ವ್ಯಾಪಾರ	ಸಿರಿಗೇರಿ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೭೨.	ಪಂಪಣ್ಣ	೫೮	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಕೋಗಳಿ	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ
೭೩.	ಪಂಪಾಪತಿ ರಾಜದೊರೆ ಪಿ.ಎಸ್.	೬೦	ನಾಯಕರು	ನಿರುದ್ಯೋಗಿ	ಜರಿಮಲೆ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೭೪.	ಪಂಪಾಪತಿ	೨೫	ವಾಲ್ಮೀಕಿ	ಡ್ರೈವರ್	ಸಿರಿವಾರ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೭೫.	ಪೀಚಪ್ಪರ ನಿಂಗಣ್ಣ	೭೨	ತಳವಾರ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಸಿರವಾರ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೭೬.	ಫಕೀರಪ್ಪ ಈ.	೬೫	ಈಡಿಗರು	ನಿವೃತ್ತ ಶಿಕ್ಷಕರು	ಹುಲಿಕುಂಟೆ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೭೭.	ಪುರುಷೋತ್ತಮ	೪೧	ಲಿಂಗಾಯತ	ಶಿಕ್ಷಕ	ಬಂಡ್ರಿ	ಸಂಡೂರು
೭೮.	ಪೂಜಾರ ಗಂಗಮ್ಮ	೬೫	ಜಿನಗಾರರು	ಗಾಳೆಮ್ಮಪೂಜಾರಿ	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ
೭೯.	ಪ್ರಕಾಶ	೪೬	ನ್ಯಾಮತಿ	ಕೆ.ಇ.ಬಿ.	ನಿರ್ದೇಶಕರು	ಶಿವಮೊಗ್ಗ
೮೦.	ಪ್ರಭುಲಿಂಗಯ್ಯ	೩೨	ಜಂಗಮರು	ದೇವರ ಕಾರ್ಯಕರ್ತರು	ಕುರುಗೋಡು	ಬಳ್ಳಾರಿ
೮೧.	ಪ್ರಸನ್ನ ಕುಮಾರ	೪೫	ಬ್ರಾಹ್ಮಣ	ವೈದಿಕ	ಹಂಪಿ	ಹೊಸಪೇಟೆ
೮೨.	ಬಂಡೆಪ್ಪ	೭೬	ಬಾರಿಕರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಹಂಪಿ	ಹೊಸಪೇಟೆ
೮೩	ಬಣಕಾರ ಹನುಮಂತಪ್ಪ	೪೫	ಕುರುಬರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗ	ಹರಪನಹಳ್ಳಿ
೮೪.	ಬಲ್ಕುಂದಿ ನಾಗಪ್ಪ	೪೬	ಚೆಲುವಾದಿ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಹಳೇಕೋಟೆ	ಸಿರುಗುಪ್ಪ
೮೫.	ಬಸವರಾಜ	೪೦	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಡಗ್ಗಿ ಬಸಾಪುರ	ಹರಪನಹಳ್ಳಿ
೮೬	ಬಸವರಾಜ	೪೫	ವಾಲ್ಮೀಕಿ	ಕಾವಲುಗಾರ	ಕಡಲಬಾಳು	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ
೮೭.	ಬಸವರಾಜ ಎಸ್.	೫೦	ವೀರಶೈವ	ಹೋಟೆಲ್ ವೃತ್ತಿ	ಹಳೇ ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ
೮೮.	ಬಸಪ್ಪ ಎಂ.	೭೦	ಲಿಂಗಾಯತ	ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರ	ಹುಲಿಕೆರೆ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೮೯.	ಬಳ್ಳಾರಿ ತಿಪ್ಪಣ್ಣರ ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೩೫	ಕುರುಬರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ದೇವರಹಳ್ಳಿ	ಸಂಡೂರು
೯೦	ಬಾರಿಕರ ದೇವಣ್ಣ	೬೨	ಬಾರಿಕರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಹಂಪಿ	ಹೊಸಪೇಟೆ
೯೧	ಬಾಲ್ಕ ಸಾಹೇಬ್ ಎಂ.	೬೫	ಮುಸ್ಲಿಂ	ವ್ಯಾಪಾರಿ	ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆ	ಸಿರುಗುಪ್ಪ
೯೨	ಭರತ್‌ಸಿಂಗ್ ಭಾನುಸಿಂಗ್	೭೫	ರಜಪೂತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಹಂಪಿ	ಹೊಸಪೇಟೆ
೯೩.	ಬಿಳಿಹಾಳ್ ರಾಮಚಂದ್ರಪ್ಪ	೬೨	ಕುರುಬರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಕರ್ಚೇಡು	ಬಳ್ಳಾರಿ
೯೪.	ಭೀಮಸೇನಪ್ಪ	೭೧	ಬ್ರಾಹ್ಮಣ	ಶಿಕ್ಷಕ	ಬೊಮ್ಮಘಟ್ಟ	ಸಂಡೂರು
೯೫.	ಭೀಮಲಿಂಗಮ್ಮ	೬೬	ಕುರುಬರು	ಪೂಜಾರಿ	ಕೂಲಹಳ್ಳಿ	ಹರಪನಹಳ್ಳಿ

೯೬.	ಭೀಮಪ್ಪ ಕೆ.	೬೫	ಮಡಿವಾಳರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಗುಣಸಾಗರ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೯೭.	ಬುದ್ಧಿವಂತಪ್ಪ	೮೧	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಕೋಡಿಹಳ್ಳಿ	ಹರಪನಹಳ್ಳಿ
೯೮.	ಬೂದೆಪ್ಪ	೬೦	ಕುರುಬರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ದೇವರಲಹಳ್ಳಿ	ಸಂಡೂರು
೯೯.	ಬೆಟ್ಟನಗೌಡ	೫೬	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಮೋರಗೆರೆ	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ
೧೦೦.	ಬೊಮ್ಮಪ್ಪ	೪೮	ಗೊಲ್ಲರು	ಶಿಕ್ಷಕರು	ಬೊಮ್ಮಘಟ್ಟ	ಸಂಡೂರು
೧೦೧.	ಮಧುಬಗರೆ	೬೩	ಮರಾಠಿ	ಫೋಟೋಗ್ರಾಫಿ	ಹರಪನಹಳ್ಳಿ	ಹರಪನಹಳ್ಳಿ
೧೦೨.	ಮರಿಯಪ್ಪಗಳ ಪ್ರಕಾಶ್	೪೧	ಲಿಂಗಾಯತ	ಶಿಕ್ಷಕ	ಅಮ್ಮಲಾಪುರ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೧೦೩.	ಮರಿಯಪ್ಪ	೭೬	ಮಡಿವಾಳರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಯಶವಂತನಗರ	ಸಂಡೂರು
೧೦೪.	ಮಲ್ಲಪ್ಪ ಎಂ.	೭೦	ಮಡಿವಾಳರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಹುರುಳಿಹಾಳ್	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೧೦೫.	ಮಲ್ಲಣ್ಣ	೭೬	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಚೆಳ್ಳಗುರ್ಕಿ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೧೦೬.	ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ	೪೪	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಸೊನ್ನ	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ
೧೦೭.	ಮೂಗಬಸಪ್ಪ	೮೦	ಮಡಿವಾಳರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಬೆಳ್ಳಕಟ್ಟೆ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೧೦೮.	ಮೈಲಣ್ಣಪ್ಪ	೬೩	ಕುರುಬರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಬೀಡಿಹಳ್ಳಿ	ಗದಗ
೧೦೯.	ಮೋಹನ ಜೋಶಿ	೫೭	ಬ್ರಾಹ್ಮಣ	ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳು	ಹಂಪಿ	ಹೊಸಪೇಟೆ
೧೧೦.	ಯರೆಪ್ಪರ ನಿಂಗಪ್ಪ	೪೫	ಕುರುಬರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೧೧೧.	ಯೋಗೀಶ್ವರ	೪೦	ಲಿಂಗಾಯತ	ಪೂಜಾರಿ	ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆ	ಸಿರುಗುಪ್ಪ
೧೧೨.	ರಂಗನಹಳ್ಳಿ ಸಿದ್ದಣ್ಣ	೬೪	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಸಿಡೇಗಲ್ಲು	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೧೧೩.	ರವಿಕುಮಾರ ಎಸ್ .ಎಂ.	೪೦	ಜಂಗಮರು	ನಾಟಕಕಾರರು	ಎಂ.ಬಿ.ಅಯ್ಯನಹಳ್ಳಿ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೧೧೪.	ರಘುರಾಮಶೆಟ್ಟಿ	೪೨	ಶೆಟ್ಟರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಶಂಕರಬಂಡೆ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೧೧೫.	ರಾಮಭಟ್ಟ	೭೦	ಬ್ರಾಹ್ಮಣ	ಅರ್ಚಕರು	ಹಂಪಿ	ಹೊಸಪೇಟೆ
೧೧೬.	ರಾಮಚಂದ್ರಪ್ಪ	೬೦	ವಾಲ್ಮೀಕಿ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಸಿಂಧುವಾಳ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೧೧೭.	ರಾಮದಾಸ	೩೦	ದಾಸರು	ಬರಹಗಾರ	ಸಂಗನಕಲ್ಲು	ಬಳ್ಳಾರಿ
೧೧೮.	ರಾಮನಗೌಡ	೫೬	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಮೋರಗೇರಿ	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ
೧೧೯.	ರಾಮಮೂರ್ತಿ	೪೬	ಈಡಿಗರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಗುಡೇಕೋಟೆ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೧೨೦.	ರಾಜಶೇಖರಗೌಡ	೪೮	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಕಾನಾಮಡುಗು	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೧೨೧.	ರೇಣುಕಾ	೫೦	ಲಿಂಗಾಯತ	ಕೃಷಿ	ಲಿಂಗದಳ್ಳಿ	ಹರಪನಹಳ್ಳಿ
೧೨೨.	ಲಿಂಗಣ್ಣ	೨೨	ವಾಲ್ಮೀಕಿ	ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ	ಸಂಗನಕಲ್ಲು	ಬಳ್ಳಾರಿ
೧೨೩.	ವಾಮದೇವಪ್ಪ	೭೦	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಮೋರಗೇರಿ	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ
೧೨೪.	ವಿಭೂತಿ ಪಂಪಾಪತಿ	೬೮	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಹಂಪಿ	ಹೊಸಪೇಟೆ
೧೨೫.	ವಿರುಪಾಕ್ಷಗೌಡ	೬೮	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಹೊಳಲು	ಹೂವಿನಹಡಗಲಿ
೧೨೬.	ವಿರುಪಾಕ್ಷಗೌಡ	೪೧	ಲಿಂಗಾಯತ	ಟ್ರಸ್ಟ್ ಸದಸ್ಯ	ಚೆಳ್ಳಗುರ್ಕಿ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೧೨೭.	ವೀರನಗೌಡ	೪೮	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಯಶವಂತನಗರ	ಸಂಡೂರು
೧೨೮.	ವೀರಭದ್ರಯ್ಯ	೮೧	ಜಂಗಮರು	ಜ್ಯೋತಿಷಿ	ಶಿವಪುರ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೧೨೯.	ವೀರಭದ್ರಪ್ಪ	೭೬	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಅಮರದೇವರಗುಡ್ಡ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೧೩೦.	ಶಿವಾನಂದಯ್ಯ	೬೪	ಜಂಗಮರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಹರಪನಹಳ್ಳಿ	ಹರಪನಹಳ್ಳಿ
೧೩೧.	ಶಿವಣ್ಣ ಕೆ.	೪೦	ಕುರುಬರು	ಶಿಕ್ಷಕ	ತಾಯಕನಹಳ್ಳಿ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ

೧೩೧. ಶಿವಪ್ರಕಾಶ್ ಬಿ.ಎಂ.	೪೮	ಜಂಗಮರು	ಶಿಕ್ಷಕ	ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೧೩೧. ಶ್ಯಾಮಸುಂದರ ಎಸ್.	೪೨	ಸಫಾರೆ	ಶಿಕ್ಷಕರು	ಖಾನಾಹೊಸಳ್ಳಿ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೧೩೨. ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಹೆಚ್.	೩೮	ಲಿಂಗಾಯತ	ಶಿಕ್ಷಕ	ಕಡಲಬಾಳು	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ
೧೩೩. ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೫೨	ಕ್ರೈಸ್ತ	ಅಲೆಮಾರಿ	ಹಂಪಿ	ಹೊಸಪೇಟೆ
೧೩೪. ಶ್ರೀನಿವಾಸ	೪೮	ಈಡಿಗರು	ಕಂಡಕ್ಟರ್	ಚಿಕ್ಕಜೋಗಿಹಳ್ಳಿ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೧೩೫. ಶೇಕ್ಷವಲಿ	೪೮	ಮುಸ್ಲಿಂ	ಬಳೆವ್ಯಾಪಾರಿ	ತೆಕ್ಕಲಕೋಟೆ	ಸಿರುಗುಪ್ಪ
೧೩೬. ಶೆಡ್ನೇರ ಸಿದ್ದಪ್ಪ	೩೦	ಕುರುಬರು	ಉಪನ್ಯಾಸಕ	ಅರಸೀಕೆರೆ	ಹರಪನಹಳ್ಳಿ
೧೩೭. ಷಡಕ್ಷರಯ್ಯ ಜೆ.ಎಂ.	೬೪	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕರು	ಕೊಟ್ಟೂರು	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೧೩೮. ಸಿದ್ದಲಿಂಗಪ್ಪ	೫೦	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ತಾಳೂರು	ಸಂಡೂರು
೧೩೯. ಸಣ್ಣಗುಡ್ಡಪ್ಪರ ನಿಂಗಪ್ಪ	೫೯	ಕುರುಬರು	ವ್ಯವಸಾಯ	ಕೆಂಚಮಲ್ಲನಹಳ್ಳಿ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೧೪೦. ಸುರೇಶ್ ಎಂ.	೩೮	ಮಡಿವಾಳ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಗುಡೇಕೋಟೆ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೧೪೧. ಹಟ್ಟಿ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ	೪೯	ಕುರುಬರು	ಶಿಕ್ಷಕ	ಕುಡುತಿನಿ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೧೪೨. ಹನುಮಂತರೆಡ್ಡಿ ವೈ.	೫೨	ರೆಡ್ಡಿ	ಉಪನ್ಯಾಸಕರು	ಬಳ್ಳಾರಿ	ಬಳ್ಳಾರಿ
೧೪೩. ಹರಿವಿ ಸಿದ್ಧನಗೌಡ	೬೫	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಗೆಣಿಕೆಹಾಳ್	ಬಳ್ಳಾರಿ
೧೪೪. ಹಳೇಮನೆ ಸಿದ್ರಾಮಪ್ಪ	೭೦	ಲಿಂಗಾಯತ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಗೆಣಿಕೆಹಾಳ್	ಬಳ್ಳಾರಿ
೧೪೫. ಹಾಲದಾಳ್ ಕೊಟ್ರಪ್ಪ	೭೫	ಲಿಂಗಾಯತ	ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರರು	ಹಳೇ ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ
೧೪೬. ಹುರುಕಡ್ಲಿ ಶಿವಕುಮಾರ	೩೦	ಲಿಂಗಾಯತ	ವರದಿಗಾರ	ಬಾಚಿಗೊಂಡನಹಳ್ಳಿ	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ
೧೪೮. ಹುಲಿಕುಂಟೆಪ್ಪ	೬೫	ಈಡಿಗ	ವ್ಯವಸಾಯ	ರಾಮದುರ್ಗ	ಕೂಡ್ಲಿಗಿ
೧೪೯. ಹೇಮಣ್ಣ	೬೦	ವಾಲ್ಮೀಕಿ	ವ್ಯವಸಾಯ	ಮೋರಗೇರಿ	ಹೆಚ್.ಬಿ.ಹಳ್ಳಿ

ಗ್ರಂಥಋಣ

೧. ಅಂಬಳಿಕೆ ಹಿರಿಯಣ್ಣ, ಜಾನಪದ ಲೋಚನ, ಪ್ರಜ್ವಲ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೪

೨. ಅಂಬಳಿಕೆ ಹಿರಿಯಣ್ಣ, ಜನಪದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ; ಹಾಂಕೋ ದೃಷ್ಟಿ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೦

೩. ಆಚಾರ್ಯ ಎ.ಎಸ್.ಎಸ್. (ಸಂ), ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ದಿನಚರಿ, ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀ. ಸ್ಮಾರಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೩

೪. ಆರ್ಬಿಯಸ್ ಸುಂದರಂ, ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೂಲ ತತ್ವಗಳು, ಅರ್ಕಾವತಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೭೬

೫. ಈಶ್ವರಪ್ಪ ಎಂ.ಜಿ. ಡಾ.ಶಿವರಾಂ ಪ.ನಂ. (ಸಂ), ಜಾನಪದ ಗಂಗೋತ್ರಿ, ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೭

೬. ಉಡಪ ಕೆ.ಎಸ್.ಎನ್. ಶ್ರೀಕ್ಷೇತ್ರ ಕೋಟೇಶ್ವರ ಸುದರ್ಶನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯ, ದಕ್ಷಿಣಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆ, ೨೦೦೧

೭. ಉಮಾಪತಿ ಬಿ (ಸಂ), ಕಡಲಬಾಳ ಆಂಜನೇಯ ಸ್ವಾಮಿ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಎಂ.ಫಿಲ್. ಕಿರು ಪ್ರಬಂಧ (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೨

೮. ಕಲುಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ. ಕರ್ನಾಟಕ ಕೈಫಿಯತ್ತುಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೪

೯. ಕಲುಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ. ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ದರ್ಶನ ಭಾಗ II, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೮೭

೧೦. ಕರಾಕೃ (ಸಂ), ಮೈಲಾರಲಿಂಗ - ಈರಬಡಪ್ಪ, ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೬೩

೧೧. ಕುಂಬಾಸ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ದರ್ಶನ, ಶ್ರೀ ಮಾಲತೇಶ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕುಂಚೂರು, ೧೯೯೦

೧೨. ಕೃಷ್ಣಾರೆಡ್ಡಿ ಕೆ. ಗಾದೆಯ ಕಥೆಗಳು, ಕರ್ನಾಟಕ ಜನಪದ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೪

೧೩. ಕ್ಯಾತನಹಳ್ಳಿ ರಾಮಣ್ಣ, ಜನಪದ ವಿಹಾರ, ದಿನಕರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೫

೧೪. ಕೆರೆಟ್ಟಿ ಗುರುನಾಥ ರೆಡ್ಡಿ, ನುಡಿಗಟ್ಟು ಒಳಗುಟ್ಟು, ಏಕಾಕ್ಷರ ಪ್ರಕಾಶನ, ಸೇಡಂ, ಕಲುಬುರ್ಗಿ, ೧೯೯೭

೧೫. ಕೊಟ್ರೇಶ್ ಎಂ. ಉಚ್ಚಂಗಿದುರ್ಗ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಎಂ.ಫಿಲ್. ಕಿರುಪ್ರಬಂಧ (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೧

೧೬. ಗುರುಮೂರ್ತಿ ಪೆಂಡಕೂರು (ಸಂ), ತೆಪ್ಪೋತ್ಸವ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್, ಹಗರಿಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ, ೧೯೯೩

೧೭. ಗೋವಿಂದ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗಳು, ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪ್ರಬಂಧ (ಅಪ್ರಕಟಿತ). ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೨

೧೮. ಚಂದ್ರಶೇಖರ್ ಟಿ.ಆರ್. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಿಸರ್ಗ ಸಂಪತ್ತು, ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧವೀರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ ಜ್ಞಾನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಪುರ, ಹೂವಿನಹಡಗಲಿ, ೧೯೯೪

೨೯. ಚಂದ್ರಶೇಖರ್ ಟಿ.ಆರ್. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟ, ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧವೀರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯರ ಜ್ಞಾನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಪುರ, ಹೂವಿನಹಡಗಲಿ, ೧೯೯೪

೩೦. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರ, ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ವಿಶ್ವಕೋಶ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೫

೩೧. ಚನ್ನಬಸವೇಶ್ವರ ಬಳ್ಳಾರಿ, ಸಿ.ವಿ. ಚೆಳ್ಳಗುರ್ಕಿ ಶ್ರೀ ಎರ್ರಿಸ್ವಾಮಿಗಳ ಲೀಲಾ ವಿಲಾಸ, ಟ್ರಸ್ಟ್ ಕಮಿಟಿ, ಚೆಳ್ಳುಗುರ್ಕಿ, ಬಳ್ಳಾರಿ, ೧೯೮೭

೩೨. ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ ಯೆಣ್ಣೆಕಟ್ಟೆ, ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಗಡಿನಾಡ ಜಾನಪದ ಸಂಪರ್ಕಕೇಂದ್ರ, ಕಾಳಿದಾಸ ನಗರ, ಸಿರಾ, ೨೦೦೧

೩೩. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಎಂ. ವೀರಗಲ್ಲುಗಳು ಮತ್ತು ಮಾಸ್ತಿಗಲ್ಲುಗಳು, ಐ.ಬಿ.ಹೆಚ್. ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೭೫

೩೪. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಎಂ. ಗ್ರಾಮೀಣ, ಮಲ್ಲಿಗೆ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ - ೩೧, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೭೭

೩೫. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಎಂ. ಹೊಸತು ಹೊಸತು, ಕನ್ನಡ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೮

೩೬. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಎಂ. ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೧

೩೭. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ ಎಂ. ಜನ-ಜನಪದ-ಜಾನಪದ ಸಮಗ್ರ ಸಂಪುಟ-೩, ಸ್ವಪ್ನ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೨

೩೮. ಚೆನ್ನಬಸವೇಶ್ವರ ಸಿ.ವ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ದರ್ಶನ, ಐ.ಬಿ.ಹೆಚ್. ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೭೮

೩೯. ಚೇತನಕುಮಾರ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ವೃತ್ತಿಗಾಯಕರು, ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪ್ರಬಂಧ (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಗುಲ್ಬರ್ಗಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಸ್ನಾತಕೋತ್ತರ ಕೇಂದ್ರ, ನಂದಿಹಳ್ಳಿ, ಸಂಡೂರು, ೧೯೯೭

೪೦. ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಸ್ಮಾರಕಗಳಲ್ಲಿ ಜಾನಪದೀಯ ಅಂಶಗಳು, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೦

೪೧. ಜಗದೀಶ್ ಮಠದ, ಕೈಫಿಯತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾದ ಸ್ಥಳನಾಮಗಳ ಅಧ್ಯಯನ, ಎಂ.ಫಿಲ್ . ಸಂಪ್ರಬಂಧ (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೫

೪೨. ಜವರೇಗೌಡ ದೇ, ಜಾನಪದ ಅಧ್ಯಯನ, ಚೇತನ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೯೧

೪೩. ಜಿವಿಡಿ, ಕನ್ನಡದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು, ತೇಜಸ್ವಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಮಡಿಕೇರಿ, ೧೯೭೮

೪೪. ಜೋಳದರಾಶಿ ದೊಡ್ಡನಗೌಡರು, ಚೆಳ್ಳಗುರ್ಕಿ ಎರ್ರಿಸ್ವಾಮಿಗಳು ಶಿವಮಯ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆ, ಟ್ರಸ್ಟ್ ಸಮಿತಿ, ಚೆಳ್ಳಗುರ್ಕಿ, ಬಳ್ಳಾರಿ, ೧೯೯೯

೪೫. ದಾಸೇಗೌಡ ಜಿ.ವಿ, ನಾನು ಯಾರು? ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೨

೪೬. ದಾಸೇಗೌಡ ಜಿ.ವಿ, ಜಾನಪದವನ್ನು ಕುರಿತು, ಚೇತನ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಮೈಸೂರು, ೧೯೯೬

೪೭. ದುರ್ಗಾದಾಸ ಕೆ.ಆರ್, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬಯಲಾಟಗಳು, ಸಮತಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಳಗಾವಿ, ೧೯೯೬

೪೮. ದೇವೇಂದ್ರ ಕುಮಾರ ಹಕಾರಿ (ಸಂ), ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ದರ್ಶನ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೮೮

೪೯. ಧ್ರುವನಾರಾಯಣ ಎಂ, ನಾರಾಯಣದೇವರಕೆರೆ, ಯುವಕ ಸಂಘ, ರಾಮನಗರ, ಹಗರಿಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ, ೧೯೭೯

೫೦. ನಾಗಚಂದ್ರ, ಜನಪ್ರಿಯ ಕನ್ನಡ ಗಾದೆಗಳು, ಸೃಷ್ಟಿ ಪಬ್ಲಿಕೇಶನ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೮

೫೧. ನಾಗರಾಜ ಎಂ. ಕರ್ನಾಟಕ ಮಡಿವಾಳರು: ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಪ್ರಬಂಧ (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೧

೫೨. ನಾಗಯ್ಯ ಜೆ.ಎಂ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶಾಸನಗಳು, ಗುಲ್ಬರ್ಗಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಗುಲ್ಬರ್ಗಾ, ೧೯೯೧

೫೩. ನಾಗಯ್ಯ ಜೆ.ಎಂ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಇತಿಹಾಸ, ಸಂಪುಟ-೧, ಲೋಹಿಯಾ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬಳ್ಳಾರಿ, ೨೦೦೨

೫೪. ನಾಯಕ ಎಸ್.ಎಂ. ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಕನ್ನಡ ಗಾದೆ ಮಾತುಗಳು, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೭೬

೫೫. ನಾಯಕ ಹಾ.ಮಾ. ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವಕೋಶ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು

೫೬. ನಾಯಕ ಹಾ.ಮಾ. ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಗ್ರಂಥಸೂಚಿ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೭೪

೪೭. ನಾವಡ ಎ.ವಿ. ಒಂದು ಸೊಲ್ಲು ನೂರು ಸೊರ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಘ, ಪುತ್ತೂರು, ೧೯೯೯
೪೮. ನೇಗಿನಹಾಳ ಎಂ.ಬಿ. ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ಪದ್ಯಗಳು, ಪ್ರಕಾಶಕರು, ಶ್ರೀಮತಿ ಸಿ.ಎಂ.ನೇಗಿನಹಾಳ, ಬೆಳಗಾವಿ, ೧೯೮೨
೪೯. ನೇಗಿನಹಾಳ ಎಂ.ಬಿ. ನೇಗಿನಹಾಳ ಪ್ರಬಂಧಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೯
೫೦. ಬಸವಾರಾಧ್ಯ ಎನ್. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್‌ನ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು, ಸಂಪುಟ-೧, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೭೦
೫೧. ಪಂಡಿತ ಚೆ.ಎ. ಕವಲಿ, ಸಚಿತ್ರ-ಕನ್ನಡ-ಕನ್ನಡ ಕಸ್ತೂರಿ ಕೋಶ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೮೩
೫೨. ಪರಮಶಿವಯ್ಯ ಜೀ.ಶಂ. ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸದನ, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೭೩
೫೩. ಪರಮಶಿವಯ್ಯ ಜೀ.ಶಂ. ಅವಲೋಕನ, ವಿಶ್ವಕನ್ನಡ ಸಮ್ಮೇಳನ, ೧೯೮೫
೫೪. ಪಾಟೀಲ ಎಸ್.ಸಿ. ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಜನಪದ ವಾಸ್ತು ಶಿಲ್ಪಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೬
೫೫. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಕರಾವಳಿ ಜಾನಪದ, ಮಂಗಳ ಗಂಗೋತ್ರಿ, ಮಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮಂಗಳೂರು, ೧೯೯೦
೫೬. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಚೆಲುವರಾಜು, ಹಂಪಿ ಜಾನಪದ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೬
೫೭. ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ, ಕೂಡುಕಟ್ಟು, ಆನಂದಕಂದ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ, ಮಲ್ಲಾಡಿಹಳ್ಳಿ, ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ೧೯೯೭
೫೮. ಪೈ ಎಲ್.ವಿ. ಕನ್ನಡ ಒಗಟು ಗಾದೆಗಳು, ಐ.ಬಿ.ಹೆಚ್. ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೩
೫೯. ಪ್ರಭಾಕರ ಎ.ಎಸ್. ಮ್ಯಾಸಬೇಡರ ಕಥನಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೯
೬೦. ಪ್ರಭಾಕರ ಎ.ಎಸ್. ಬುಡಕಟ್ಟು ಬದುಕಿನ ಸ್ಥಿತ್ಯಂತರಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೦
೬೧. ಬಣಕಾರ ರಾಜಶೇಖರ, ಬಾಗಳಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳು, ದೇಗುಲ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬಾಗಳಿ, ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕು, ೧೯೯೯
೬೨. ಬಸವಂತಪ್ಪ ಬಿ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪರಂಪರೆ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್, ಸಂಡೂರು, ೧೯೯೧
೬೩. ಬಸವರಾಜ ಬಾವಿಕಟ್ಟೆ ಕೆ. ಕೊಟ್ಟೂರು ಶ್ರೀಗುರು ಬಸವೇಶ್ವರ ಮಹಿಮಾಮೃತ, ಸಾವಳಗಿ ನಾಗಪ್ಪ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹರಪನಹಳ್ಳಿ, ೧೯೯೮
೬೪. ಬಸವರಾಜ ಮಲಶೆಟ್ಟಿ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜನಪದ ಕಥೆಗಳು, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೭೯
೬೫. ಬಸವರಾಜ ಮಲಶೆಟ್ಟಿ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜಾನಪದ ಕಥೆಗಳು, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೮೫
೬೬. ಭದ್ರಾಪುರ ಎಸ್.ಎಸ್. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜಾನಪದ ಐತಿಹ್ಯಗಳು, ಪಿಎಚ್.ಡಿ. ಮಹಾಪ್ರಬಂಧ (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೯೨
೬೭. ಭದ್ರಾಪುರ ಎಸ್.ಎಸ್. ದೇವರಗುಡ್ಡ, ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೫
೬೮. ಮಂಜುನಾಥ ಬೇವಿನಕಟ್ಟಿ, ಜನಪದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ತೇಜಸ್ವಿನಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಹ್ಯಾರಡ, ೧೯೯೪
೬೯. ಮಂಜುನಾಥ ಬೇವಿನಕಟ್ಟಿ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪದಕೋಶ-೧. (ಮೈಲಾರಲಿಂಗ), ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೦
೭೦. ಮಂಜುನಾಥ ಬೇವಿನಕಟ್ಟಿ, (ಸಂ), ಜಾನಪದ ಕರ್ನಾಟಕ, ಸಂಪುಟ-೧. ಸಂಚಿಕೆ-೧. ಪ್ರಸಾರಾಂಗ ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ಡಿಸೆಂಬರ್ ೨೦೦೧
೭೧. ಮಹಾಬಲೇಶ್ವರ ಕಾಟ್ರಹಳ್ಳಿ, ಬಾ ಗಿಳಿಯೇ ಬಾಗಳಿಗೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೩
೭೨. ಮಹಾದೇವ ಸಿ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಮರದವಾಸ್ತು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೨
೭೩. ಮಹಾದೇವ ಸಿ. ಡಾ.ಎ.ಸುಬ್ಬಣ್ಣರೈ, ಡಾ.ಮಾಧವಪೆರಾಜೆ, ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕು ದರ್ಶನ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೨

೭೪. ಮಾಧವ ಪೆರಾಜೆ, ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕಿನ ಗಂಡು ಜೋಗಮ್ಮರು: ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ, ಎಂ.ಫಿಲ್. ಸಂಪ್ರಬಂಧ (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೪

೭೫. ಮ್ಯಾದರಳ್ಳಿ ಸೋಮೇಶ್, ಢಣಾಯಕನ ಕೆರೆ, ಎಂ.ಫಿಲ್. ಕಿರುಪ್ರಬಂಧ (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೨

೭೬. ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ಹೊರಕೇರಿ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಬರಹಗಾರರು, ಶ್ರೀ ಸಿದ್ದವೀರ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ಜ್ಞಾನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಪುರ, ಹೂವಿನ ಹಡಗಲಿ, ೧೯೯೮

೭೭. ರಾಜಪ್ಪ ಟಿ.ಎಸ್. (ಸಂ), ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಜನಪದ ಗೀತೆಗಳು, ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೮೬

೭೮. ರಾಜಶೇಖರ (ವೇಮ), ಶೇಷಾದ್ರಿ ಬಿ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಸೌಲಭ್ಯಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೮

೭೯ ರಾಜಶೇಖರ ಜಮದಂಡಿ, ಹೊಸೂರಮ್ಮ ಅಧ್ಯಯನ, ಎಂ.ಫಿಲ್. ಸಂಪ್ರಬಂಧ (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೬

೮೦. ರವಿಕುಮಾರ ಎಸ್.ಎಂ. ಡಾ.ವೃಷಭೇಂದ್ರಾಚಾರ್ (ಸಂ), ಮುನ್ನಡೆಯ ಕೂಡ್ಲಿಗಿ, ಹಿಮಂತ ಪ್ರಕಾಶನ, ಎಂ.ಬಿ.ಅಯ್ಯನಹಳ್ಳಿ, ೧೯೯೮

೮೧. ರವೀಂದ್ರನಾಥ ಕೆ. ಕನ್ನಡ ದಾಖಲು ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೦

೮೨. ರಮೇಶ್ ಕೆ. ಉಜ್ಜನಿ ಗ್ರಾಮಾಧ್ಯಯನ, ಎಂ.ಫಿಲ್. ಕಿರುಪ್ರಬಂಧ (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೨

೮೩. ಲಕ್ಕಪ್ಪಗೌಡ ಹೆಚ್.ಜೆ. ಡಾ.ಬಸವರಾಜ ನೆಲ್ಲಿಸರ (ಸಂ), ಚೈತ್ರಶ್ರೀ, ತರೀಕೆರೆ, ೧೯೯೩

೮೪. ಲಕ್ಕಪ್ಪಗೌಡ ಎಚ್.ಜೆ. (ಸಂ), ಜಾನಪದ ಕೈಪಿಡಿ, ಕನ್ನಡ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೭

೮೫. ಲಕ್ಕಪ್ಪಗೌಡ ಹೆಚ್.ಜೆ. (ಸಂ), ಸುವರ್ಣ ಜಾನಪದ, ಸಂಪುಟ-೧, ಸಂಚಿಕೆ-೧, ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೮

೮೬. ಲಿಂಗಯ್ಯ ಡಿ, ಸಂಧ್ಯಾರೆಡ್ಡಿ ಕೆ.ಆರ್, ಜಾನಪದ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೭

೮೭. ವಸುಂಧರ ಫಿಲಿಯೋಜಾ, ಅಳಿದುಳಿದ ಹಂಪೆ, ಪ್ರೇಮಸಾಯಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಶ್ರೀಗುರು ವಿಜಯನಗರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೨

೮೮. ವಾಸುದೇವ ಬಡಿಗೇರ, ಸಂಡೂರು ಪರಿಸರದ ಕಾರ್ತಿಕೇಯ ತಪೋವನ, ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಮಯ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕಮಲಾಪುರ, ೧೯೯೭

೮೯. ವಿರೂಪಾಕ್ಷಿ ಪೂಜಾರಹಳ್ಳಿ, ಅಕ್ಕಮ್ಮನ ಆಚರಣೆ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೨೦೦೨

೯೦ ವೀರಣ್ಣದಂಡೆ, ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ಕವಿಮಾರ್ಗ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕಲುಬುರ್ಗಿ, ೧೯೯೩

೯೧. ವೀರಭದ್ರಯ್ಯ ಕೆ.ಎಂ. ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸ್ಥಳನಾಮಗಳು, ಪಿಎಚ್ .ಡಿ. ಪ್ರಬಂಧ (ಅಪ್ರಕಟಿತ), ಗುಲ್ಬರ್ಗ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಗುಲ್ಬರ್ಗಾ, ೧೯೯೬

೯೨ ವೀರೇಶ ಬಡಿಗೇರ, ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜನಪದ ಗೀತ ಮೇಳಗಳು: ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ವಿಮೋಚನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಅಥಣಿ, ೧೯೯೯

೯೩. ವಿವೇಕರೈ ಬಿ.ಎ. ಅನ್ವಯಿಕ ಜಾನಪದ, ಕನ್ನಡ ಪುಸ್ತಕ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೫

೯೪. ವೆಂಕಟಗಿರಿ ದಳವಾಯಿ, ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆ ಸಮಕಾಲೀನ ಕಾವ್ಯ, ಗೌತಮ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬಳ್ಳಾರಿ, ೧೯೯೭

೯೫. ವೆಂಕಟಸುಬ್ಬಯ್ಯ, ನಿಘಂಟು, ಸಂಪುಟ-೫, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೭

೯೬. ಶಿವರಾಮು ವಿ.ಎಸ್ . ದಕ್ಷಿಣ ಕರ್ನಾಟಕದ ಒಡಪುಗಳು, ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೩

೯೭. ಶಿವರಾಮಪ್ಪ ಎ. ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕು ದರ್ಶನ, ಐ.ಬಿ.ಹೆಚ್. ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೮೭

೯೮. ಶೇಷಗಿರಿ ಆಚಾರ್, ಸಿರಿಗುಪ್ಪೆ ಸಿರಿ, ಉದಯ ಸರಸ್ವತಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಕುರುಗೋಡು, ೧೯೭೭

೯೯. ಸಂಧ್ಯಾರೆಡ್ಡಿ, ಜಾನಪದ ವರ್ಷ, ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೪

೧೦೦. ಸಿದ್ದಲಿಂಗಯ್ಯ, ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗಳು, ಮಾಲತಿ ಪ್ರಕಾಶನ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೭

೧೧೧. ಸುಂಕಾಪುರ ಎಸ್ .ಎಸ್. ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ದರ್ಶನ, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಪೀಠ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೮೦

೧೧೨. ಸುಬ್ಬರಾವ್ ಟಿ.ಆರ್. ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ : ಒಂದು ಕಟ್ಟುಕತೆಯ ಸಮೀಕ್ಷೆ, ಮೈಸೂರು, ೧೯೭೪

೧೧೩. ಸುಬ್ಬಣ್ಣರೈ ಎ. ಗಾಳೆಮ್ಮ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೮

೧೧೪. ಸುಬ್ಬಣ್ಣರೈ ಎ. ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಐತಿಹ್ಯಗಳು, ಮುಂಬಯಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಮಾರೆ ಜೂನಿಯರ್ ಛೇಂಬರ್, ಮಾಣಿ, ಮುಂಬೈ, ೧೯೯೪

೧೧೫. ಸೂರ್ಯನಾಥ ಕಾಮತ್ (ಸಂ), ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ, ಸಂಪುಟ-೧೧, ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೬

೧೧೬. ಸೋಮಶೇಖರ ಇಮ್ರಾಪುರ, ಜನಪದ ಒಗಟುಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕರ್ನಾಟಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೮೯

೧೧೭. ಸೋಮಶೇಖರ ಎಸ್.ವೈ. ಹಂಪೆಯ ಬಜಾರಗಳು, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೭

೧೧೮. ಹನುಮೇಶ್ ಜಿ.ಆರ್. ಹುಲಿಕುಂಟೇಶ್ವರ ಚರಿತ್ರೆ, ಶ್ರೀ ಹುಲಿಕುಂಟೇಶ್ವರ ಭಕ್ತಮಂಡಳಿ, ಬೊಮ್ಮಘಟ್ಟ, ಸಂಡೂರು ತಾಲೂಕು, ೧೯೯೪

೧೧೯. ಹಿರೇಮಠ ಬಿ.ಸಿ. (ಸಂ), ಬಳ್ಳಾರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗಣ್ಯ ಮಾನ್ಯರು, ಶ್ರೀ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗ ಶಿವಾಚಾರ್ಯ, ಜ್ಞಾನ ಪ್ರಕಾಶನ, ಪುರ, ಹೂವಿನ ಹಡಗಲಿ೧೯೯೮

೧೨೦. ಹಿರೇಮಠ ಎಸ್.ಎಸ್. ಮೈಲಾರನ ಜಾತ್ರೆ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೪

೧೨೧. ಹುರಕಡ್ಲಿ ಶಿವಕುಮಾರ ಹಾಗೂ ಇತರರು (ಸಂ), ಸೂರ್ಯಕಾಂತಿ (ಸ್ಮರಣ ಸಂಚಿಕೆ), ಹಗರಿಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ, ೧೯೯೮

೧೨೨. Mysore State Gazetter Bellary District, The Director of Printing and Govt press, Banglore, 1992

ನಿಯತಕಾಲಿಕೆಗಳು

೧. ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ, ಚಳಿಸಂಚಿಕೆ, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ೧೯೯೯

೨. ಜಾನಪದ ಗಂಗೋತ್ರಿ, ಸಂಚಿಕೆ ೧, ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೧೯೯೭

೩. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ಪತ್ರಿಕೆ, ಬೆಂಗಳೂರು, ೨೦೦೨

೪. ಜಾನಪದ ಜಗತ್ತು

ಛಾಯಾಚಿತ್ರ

ರಾಕ್ಷಸಕಲ್ಲು ಹೆಸರಿನ ಐತಿಹ್ಯಹೊಂದಿದ ಮಾನವಾಕೃತಿಯ ಕಲ್ಲುಗಳು, ಕುಮತಿ, ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕು

[illegible], [illegible], ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕು

ಅಕ್ಕರಸ ಮಂಚ, ಕೊಟ್ಟೂರು, ಕೂಡ್ಲಿಗಿ ತಾಲೂಕು

[illegible]

ಧರ್ಮರಗುಡ್ಡ, ನಾಗೇನಹಳ್ಳಿ, ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕು

[illegible] ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕು

ತುಲಭಾರ, ಹಂಪಿ, ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕು

ತಳವಾರಪ್ಪನಕಲ್ಲು, ಹಂಪಿ, ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕು

ಕಾರಣಿಕ ಹೇಳುವ ಗೊರವ, ಮೈಲಾರ, ಹೂವಿನಹಡಗಲಿ ತಾಲೂಕು

[illegible], ಮೈಲಾರ, ಹೂವಿನಹಡಗಲಿ ತಾಲೂಕು

ದೋಣಿಸೇವೆ, ಮೈಲಾರ, ಹೂವಿನಹಡಗಲಿ ತಾಲೂಕು

[illegible], [illegible], [illegible] ತಾಲೂಕು

ನಿಲ್ಸಗಲ್ಲುಗಳು, ಸಿರಿವಾರ, ಬಳ್ಳಾರಿ ತಾಲೂಕು

[illegible]

ಕಿರುಬೆರಳುಗುಂಡು, ಸಂಗನಕಲ್ಲು, ಬಳ್ಳಾರಿ ತಾಲೂಕು

[illegible], [illegible], ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕು

ಓಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುವ ಉಚ್ಚಂಗೆಮ್ಮ, ಹರಪನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕು

ತಾಯಿಕಲ್ಲು, ಮೋರಗೇರಿ, ಹಗರಿಬೊಮ್ಮನಹಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕು

ಐತಿಹ್ಯವಾಗಿ ಸೀತ ಕಲ್ಲುಗುಡ್ಡ, ಹಂಪಿ, ಹೊಸಪೇಟೆ ತಾಲೂಕು

[illegible]

AKSHARA GRANTHALAYA